

A BÉKÉS MEGYEI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI

35

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 35.
Publications of the Museums of the County Békés 35.
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés 35.

Sorozatszerkesztő:
SZATMÁRI IMRE

A borító előlapján:

Avar kori ezüstedények Kunágotáról (VII. század eleje) (Magyar Nemzeti Múzeum);
Szőlőszender (*Deilephila elpenor*), Gyomaendrőd, Hármaskörös hullámtere;
Munkácsy Mihály ezüstpohara (XIX. század utolsó harmada);
Orlai Petrics Soma: Leány virággal (1864)

A borító hátoldalán:

Csabai Tanya és Gabonatermesztés-történeti Kiállítóhely (Békéscsaba);
Szabó Pál Irodalmi Emlékház (Biharugra);
Csolt Monostor – Romkert és Kiállítóhely (Vésztő-Mágor);
Erkel Ferenc Múzeum (Gyula); Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba)

A BÉKÉS MEGYEI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI

35

Békéscsaba
2012

Szerkesztő:
N. Varga Éva, Szatmári Imre

Technikai szerkesztő:
Hermán Zsuzsa

Angol nyelvű fordítás:
Orgoványi János

A borítót tervezte:
Szilágyi Boglárka

A kiadvány megjelenését támogatta:

Békés Megyei
Intézményfenntartó
Központ

© Szerzők, 2012
© Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2012
© Szilágyi Boglárka, 2012

ISSN 0139-0090

Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2012
H-5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9. • Telefon/Fax: 00 36 66 323-377
Honlap: www.munkacsy.hu • E-mail: mmm@bmmi.hu
Felelős kiadó: dr. Szatmári Imre megyei múzeumigazgató

Nyomtatás: Kolorprint Kft., Békéscsaba
Felelős vezető: Knyihár János

TARTALOM – INHALT – CONTENTS

Grin Igor

Emlékező sorok dr. Taby Lászlónéra 7

Erdősi Géza

In memoriam Kovács Gábor 9

Ando György

Nagy Vilmosné Uhrin Marika emlékére 11

Deli Tamás

Agardhiella kutatások eredményei a Kárpátokban. A Munkácsy Mihály
Múzeum puhatestű (Mollusca) gyűjteményének *Agardhiella* anyaga 13
Results of *Agardhiella* researches in the Carpathians. The *Agardhiella*
material of molluscs (Mollusca) of the Munkácsy Mihály Museum 44

Medgyesi Pál

13–14. századi kétélű kard Köröstarcsa–Ürmös-hátról, a Kettős-Körös medréből .. 57
A 13th or 14th century double-edged sword from Köröstarcsa–Ürmös-hát,
from the Kettős-Körös river-bed 71

Kelemen Éva – Kristály Ferenc – Tóth Mária – Rózsa Péter – Bajnóczi Bernadett – Nyilas István – Papp István

Archaeometriai vizsgálatok Békés megyei középkori templomok építőanyagain ... 83
Archaeometric analyses of building materials from medieval churches
of Békés county, Hungary 112

Seres István

- A sarkadiak küzdelme a hajdúszabadság visszaszerzéséért –
Források (1712–1768). (Előmunkálatok a „Sarkadi hajdúk” című monográfiához) . 125
The Struggle of the Sarkad people to Regain Haiduk’s Freedom –
Resources (1712–1768). (Preparatory works to a monograph entitled
”Sarkad Haiduks”) 196

Novák László Ferenc

- Táj, település, társadalom változásai a Körösök vidékén 197
Changes of the scenery and the settlements and the society around
the Körös rivers 219

Gyarmati Gabriella

- Tréfál vagy bírál? Tréfál és bírál? Mazán László karikaturista eddig
ismeretlen műve a Munkácsy Múzeumban 235
Joke or criticism? Joke and criticism? A so-far unknown work
by László Mazán, the caricaturist, at Munkácsy Museum 241

Sinkó Rozália

- A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Történeti Adattárának mutatói
(1954–2006) 247
Indicators of the historical data store of Békéscsaba Munkácsy Museum
(1954–2006) 364

- Rövidítések – List of Abbreviations – Abkürzungen** 367

EMLÉKEZŐ SOROK DR. TABY LÁSZLÓNÉRA

Dr. Taby Lászlóné
(1938–2010)

A Munkácsy Mihály Múzeumba érkezésének híre, ha csak órákkal is, de megelőzte Őt; Dér László megyei múzeumigazgató úr ajánlotta azon a napon figyelmünkbe és – nem mellékesen – szeretetünkbe a szép és tehetséges színésznőt, Romvári Gizellát, aki rövidesen a rivaldafényből, az ünneplésből készül átlépni a múzeumi könyvtár félhomályos csendjébe.

Új, könyvtárosi munkakörű munkatársnőnk hosszú éveken át a Békés Megyei Jókai Színház ünnepelt művésze, sőt, nyugodt szívvel írrom le: csillaga volt, és egy város, egy megye színházlátogató közönségének kedvence.

A múzeumi munkatársaknak az igazgatói bejelentést követő várakozása ellenére is nagyon szolidra, szenzációtól mentesre sikerült *Giselle* múzeumi debütálása. (E név amolyan múzeumi művészneve lett Gizikének, amellyel új munkatársai ruházták fel Őt.)

Hála intelligenciájának, művészi érzékenységének, nagyszerűen abszolválta új élethelyzete követelményeit: nem engedett teret semmiféle találgatásnak, az első perctől fogva nyitott szívvel fogadta a személyének szóló érdeklődést, ugyanakkor, mintha a színházat, a színpadot feledné, új feladatára, könyvtárosi munkájára összpontosított.

Természetes adottsága lévén a spontaneitás, a kapcsolatteremtő képesség, nemkülönben a szerénység, rövid idő alatt utat talált a múzeumi kollektíva szívéhez.

Népszerűségét növelte az a körülmény is, hogy egyedül, ám példamutató módon nevelte és taníttatta szeretett fiát, Andrást, aki édesapja nyomdokaiba lépve orvosként szolgálja Békés megye lakosságát.

Bár nem tanult könyvtárosként került új munkahelyére, a könyvtári munka egyes fázisaihoz szükséges ismereteket – az állománygyarapítást, a feldolgozást, a kölcsönzést – fokozatosan és alaposan sajátította el. Ezek ismeretében azután közmegelegedésre és színvonalasan végezte munkáját.

Neki, serény és elkötelezett tevékenységének is köszönhetjük, hogy a hazai és nemzetközi kiadványcsere új dimenziót kapott, hogy a Békés megyei múzeumi szervezet kiadványaiban publikált kutatási eredmények határon innen és túl bekerültek a tudományos intézetek vérkeringésébe, egyszersmind, hogy addig soha nem tapasztalt intenzitással gyarapodott könyvtári állományunk.

A múzeum hozzá forduló munkatársait, de a könyvtárban megforduló külső kutatókat is mindig előzékenyen, körültekintő figyelmességgel szolgálta ki.

Ez a – kutatói munka gördülékenységét támogató – rokonszenves könyvtárossi attitűd jellemezte tevékenységét a későbbi időkben is, amikor munkaköréhez került az adattár és a fotótár kezelése.

A jelentősen megnőtt feladatkör újabb, jelentős erőfeszítéseket követelt a segédgyűjtemények kezelőjétől; példának okáért a több tízezer darabot számláló fotógyűjtemény esetében a kollekciónak darabonkénti leltározását, biztonságos tárolását és olyan mélységű feltárását jelentette, amelynek megteremtése lehetővé tette a fotók, fotónegatívok gyors visszakeresését is.

Mindemellett – bár nem maradt segítség nélkül – elsősorban Reá hárult a könyv- és folyóirat-állomány, továbbá az adattár anyagának teljes körű revíziója. A munkájához kapott támogatást mindig hálásan fogadta. Megszerzett tudását mindig következetesen alkalmazva megnyugtató hitelességgel végezte el feladatait.

Odaadással és hittel végzett munkájának gyümölcsét egykori munkatársai valamennyien élvezhették, de *Giselle*-nek elismeréssel adózhatnak a megszerzett értékekért, a létrehozott könyvtári és segédgyűjteményi rendért azok is, akik nem ismerhették Őt, de ismeretszerző szándéktól vezérelve időről időre élnek a múzeumi segédgyűjtemények adta lehetőségekkel.

Szelíd, rokonszenves alakját, emberségét megőrzi emlékezetünk!

G. I.

IN MEMORIAM KOVÁCS GÁBOR

*Kovács Gábor
(1955–2009)*

Kedves Gábor, Gabi, Gabó, Kovácsgabi – igen, csak így egybeírva...!

Megrendítő egykori munkatársként is búcsúzni tőled kedves Gábor, tőled, az embertől, akinek szellemi társa lehettem, lehettünk, s aki ebben a minőségben többé már nem lehetsz közöttünk.

Most, amikor még csak szokjuk azt a gondolatot, hogy már nem tudunk hozzád fordulni, segítőkészségedet igénybe venni, keressük a szavakat. Állunk bambán, némán és megsemmisülten előtted, egymás felé fordulva, kérdően faggatva a másik arcát.

A Munkácsy Mihály Múzeum, a Békés Megyei Múzeumi Szervezet és a múzeumi szakma nevében búcsúunk most tőled.

Hirtelen halálhíred mindannyiunkat váratlanul ért és megdöbentett. Felfoghatatlan tragikus az eltávozásod.

Jelentős érdemed „Az év múzeuma” pályázat 2003-as és 2007-es esztendei díjainak elnyerése. Az előbbit az új állandó néprajzi-történeti kiállításért, míg az utóbbit a teljes körű, magas színvonalú felújításért nyerte el a múzeum.

2006-ban társaid voltunk egy olyan kiállítás előkészítésében, amely a Tőled megszokott igényességgel és alaposággal készült. Igen, a Munkácsy-képek Amerikából című, országos figyelmet kiváltó kiállításra gondolok.

Múzeumi létedben nemcsak tanúja, hanem aktív résztvevője, számos esetben kezdeményezője voltál jó néhány rangos kiállításunknak; olykor hőse, időnként pedig áldozata mindannak, ami az intézmény életében lezajlott.

Maradandó és vitathatatlan érdemeid egyike az a százmilliós nagyságrendű ROP-os pályázat, melynek több száz oldalas dokumentációját előkészítetted. A XXI. század múzeuma új kiállításainak létrehozása és a bemutatás módszerének új-

szerű, interaktív eszközökkel történő fejlesztése lehetővé tette a múzeum teljes körű felújítását és az állandó kiállítások számának növelését, továbbá a meglévő kiállítások felújítását. Képzeldöröd, határtalan fantáziavilágod eredménye annak a XXI. századi múzeumi világnak a létrejötte, amely több generáció számára alapozza meg a szórakozva és játszva tanulás feltételeit. Fájdalom, hogy már nem adatott meg a megvalósuló tárlatok feletti bábáskodó jelenléted. Ám az életmű, melyet örökül hagytál, talán egy posztumusz díjjal egyszer megkoronázza szellemi hagyatékod.

Tőled nem lehetett kérni a múzeum szerteágazó területei közül olyat, amelyben ne lettél volna segítőtárs. És itt nemcsak a kollégákra gondolok, hanem olyan falakon kívüli segítséget kérőkre is, akik hozzád fordultak. Te valóban népművelői alkat voltál, közösséget kedvelő és a szakmai kihívásokat előtérbe helyező, ezzel is állandóan tornáztatva az amúgy is nyitott, mindenre fogékony lényedet.

Egykori munkaszobánk, amely most a Zöld Szalon elnevezést kapta – mivel a falai zöldek, zöldek, mint Réthy Zsiga egykori szobája –, nekünk azt a mindig zsúfolt teret idézi, ahol végeérhetetlen beszélgetések, szakmai viták, olykor a világot megváltani akaró eszmeütköztetések, hitviták, no, és bensőséges névnapok zajlottak. Szobánk mindenki előtt nyitott volt, talán néha túl nyitott. Mint egy társalgó. Amilyen Te voltál Gábor, ilyen befogadó, elfogadó, nyílt szívű, ízig-vérig társasági ember.

Amikor itt Mágocson, a szülői házban meglátogattunk egy forró nyári napon, és látásod már nem engedte meg sem az olvasást, sem a tévézést, akkor mondtad maró iróniával: „Gyerekek, a szellemi színvonalam már ott tart, hogy a Mónika show-t hallgatom a tévében”. Te, akinek állandó társa volt a könyv, azok közül is a történelemmel foglalkozó művek. Ahogy mondani szokták, faltad az ilyen témájú könyveket. A megyei könyvtárosok között is ismert, számon tartott voltál, közöttük is sok barátod volt. A kiterjedt munkakapcsolatok is csak bővítették a barátok számát.

Szegedre kerülésed esélyt adott sorsod jobb irányba fordulásához. Nem az önpusztító utat választottad, a lemondó, beletörődő, vegetatív létet – ez lett volna a könnyebb út –, hanem vállalkoztál egy rád szabott számítógépes tanfolyam elvégzésére, melyet sikeresen be is fejeztél. És ez volt az időszak, mely gazdagított egy olyan élménnyel, amely visszaadta hitedet, messze elűzve a feleslegesség érzését.

Emberséged példamutató értékű. Amikor édesapád itt, Mágocson már egyre több segítségre szorult, egyszer sem hallottalak amiatt bosszankodni, hogy már megint „oda a hétvégéd”. Te zokszó nélkül vonatra ültél, és a hétvégeken édesapád mellett voltál. Főztél, mostál, takarítottál. Aztán, ha még maradt lelki erőd, akkor a saját háztartásodban folytattad. Mert Te – egyedül is – mindig ápolt voltál, és gondosan vasalt öltözékben jelentél meg.

A testi halálból a halhatatlan szellemi körbe, a fehérbe, az öröklétbe kísérjen Téged a Mindenható!

Áldjon meg az Isten!

Elhangzott: 2009. október 30-án Nagymágocson.

Erdősi Géza

NAGY VILMOSNÉ UHRIN MARIKA EMLÉKÉRE

*Nagy Vilmosné Uhrin Mária
(1950–2012)*

Egy múzeum kívülről: szép épület, látványos kiállítás, rengeteg műtárgy – azonban, ami mögötte van, nem mindenki számára ismert. Mennyi munka, mennyi türelem, hozzáértés szükséges ahhoz, hogy városunk, szűkebb pátriánk kultúráját, történelmét, emlékeit egy intézmény megőrizze az utókor számára. Arról nem is beszélve, hogy ehhez a feladathoz mennyi szorgos kéz, elhivatott múzeumi munkatárs szaktudása szükséges.

A Munkácsy Mihály Múzeum dolgozói egy-egy szál fehér rózsával egy ilyen – 61 évet megélt – elhivatott kollégájukat búcsúztatták 2012. április 13-án 13 órakor Békéscsabán, a Berényi úti temetőben, a *Horníckí cintorín*-ban, ahogy ezt a temetőt a városban ismerik. Nagy Vilmosné Uhrin Mária – miként múzeumi kollégái ismerték – 1978-tól 2007-ig, nyugállományba vonulásáig, 29 éven keresztül dolgozott adattárosként, gyűjteménykezelőként a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságánál.

Munkája nevét a halhatatlanok sorába emelte, mivel a néprajzi leltárkönyvekbe a műtárgyak adatait saját kezével rögzítette, s minden műtárgy adatolásának végén – a leltározást végezte – a muzeológus neve mellett ott szerepel az ő neve is – Nagy Vilmosné – mindörökké. 2007-től a „leltározást végezte” rovat más kézírását, más nevét tartalmazza. Marika múzeumi feladatait lelkiismeretesen, precízen, talán túl precízen – ahogyan életét is élte – végezte. Mindenkiel, kollégáival mindig figyelmes, segítőkész volt, mosolygós arcát nem lehet elfelejteni.

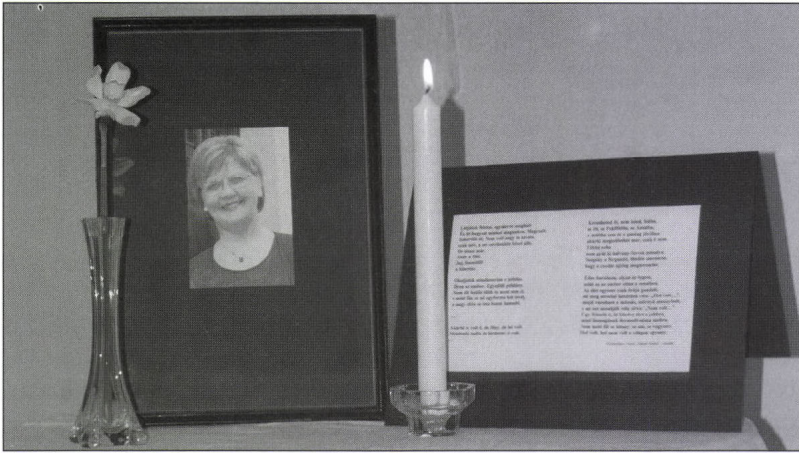
Elhivatottságáról, tudásvágyáról saját soraival vall, melyet kézzel írt önéletrajzából idézünk:

Nagy Vilmosné Uhrin Marika emlékére

„Jelenlegi munkakörömet nagyon szeretem, s ha van olyan jellegű továbbképző tanfolyam, melyen gyűjteménykezelésből és raktárrendezésből, valamint az adattári munkával kapcsolatosan tudásomat gyarapíthatom, szívesen elvégzem.”

Búcsúzunk tőled MARIKA!

Ando György,
a néprajzi szakág munkatársai és a múzeum dolgozói

**AGARDHIELLA KUTATÁSOK EREDMÉNYEI A KÁRPÁTOKBAN.
A MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM PUHATESTŰ (MOLLUSCA)
GYŰJTEMÉNYÉNEK AGARDHIELLA ANYAGA**

– Deli Tamás –

Bevezetés

A kacsigák (*Agardhiella* spp.) szinte minden képviselője igazi ritkaság. A nagy és nemzetközi hírnevű gyűjteményekben is alig találunk néhány példányukat, és az egyes fajok leírása is sokszor 1–2 példány alapján történt. Ennek egyik legfőbb oka az, hogy az elmúlt évekig alig volt ismert életmódjuk, és élőhelyeikről sem voltak pontos ismereteink. Néhány éve az intenzívebbé vált kárpáti kutatásoknak köszönhetően 2 új fajt találtunk, és a tapasztalatok alapján sikerült fényt deríteni ritkaságuk okára. Ma már a fajok többségéről egyre többet tudunk, és a Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű (Mollusca) gyűjteményét sikerült számos tétellel, példánnyal gyarapítani; sőt kijelenthetjük, hogy jelenleg az *Agardhiella* gyűjteményünk a világ legnagyobb, múzeumban őrzött kollekcója. Az 5 éve folyó, és 9 nagyobb gyűjtőutat felölelő munkának köszönhetően a múzeum *Agardhiella* gyűjteménye alkalmassá vált arra, hogy Európa endemikus *Agardhiella* taxonokban egyik leggazdagabb területének fajait bemutassuk, és a gyűjtések során szerzett tapasztalatokat átadjuk.

Anyag és módszer

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének nyilvántartásában az *Agardhiella* genusz – Kárpátokból (Románia) származó – 10 faja és annak 1235 egyede (95 tétel) szerepel.

Az utóbbi időkben Subai¹ olyan gyűjtési technikát dolgozott ki, amelynek köszönhetően az ismert *Agardhiella* héjak száma többszörösére nőtt. A gyűjtés során megfelelő lelőhelyek felkeresése után nagyobb mennyiségű földminta flottálásával nyert molluscumból a szokásos módon kiválogatva lehetett begyűjteni a héjakat. A „megfelelő lelőhely” kiválasztása nagy körültekintést és kellő gyakorlatot, jó területeismeretet igényel, amelyhez nagy segítség, ha felismerjük a csoport élőhelyi igényeit.

Subainak² revíziós munkája során sikerült megtalálnia szinte az összes eddig ismert taxont, és több új fajt is leírt. A jelenleg ismert és önálló *Agardhiella* fajnak tekintett taxonok száma 23.

¹ SUBAI 2008. 75.

² SUBAI 2011. 79–81.

Állatföldrajzi csoportosításban az ismert fajok névsora (külön jelölöm, mely orszá-
gokból ismert a faj):

Nyugat-balkáni faunarégió (Illyricum) fajai:

- A. biarmata* (BOETTGER 1880) – Horvátország, Montenegró
- A. dabovicii* (GITTEBERGER 1975) – Montenegró
- A. extravaganta* (SUBAI 2008) – Albánia
- A. formosa* (L. PFEIFFER 1848) – Montenegró
- A. skipetarica* (A. J. WAGNER 1906) – Montenegró, Albánia
- A. stenostoma* (FLACH 1890) – Horvátország, Montenegró
- A. truncatella* (L. PFEIFFER 1841) – Ausztria, Horvátország, Bosznia-Hercegovina,
Montenegró, Szerbia, Szlovénia
- A. zoltanorum* (SUBAI 2008) – Albánia

Kelet-balkáni faunarégió (Moesicum) fajai

(*gal jelölve a Carpathicummal közös fajok):

- **A. armata* (CLESSIN 1887) – Bulgária, Szerbia, Macedónia
- **A. caesa* (WESTERLUND 1878) – Bulgária
- **A. incerta* (GROSSU 1987) – Szerbia
- A. langaleta* (SUBAI 2011) – Bulgária
- A. macrodonta* (HESSE 1916) – Szerbia, Bulgária, Görögország
- **A. parreyssi* (L. PFEIFFER 1848) – Bulgária, Görögország
- A. pirotana* (SUBAI 2011) – Szerbia
- A. serbica* (SUBAI 2011) – Szerbia

Kárpáti faunarégió (Charpathicum) fajai

(*gal jelölve a Moesicummal közös fajokat):

- **A. armata* (CLESSIN 1887) – Románia
- A. banatica* (ZILCH 1958) – Románia
- **A. caesa* (WESTERLUND 1878) – Románia
- A. crassillabris* (GROSSU & NEGREA 1968) – Románia
- A. domokosi* (SUBAI 2011) – Románia
- A. grossui* (ZILCH 1958) – Románia
- **A. incerta* (GROSSU 1987) – Románia
- A. lamellata* (CLESSIN 1887) – Románia
- **A. parreyssi* (L. PFEIFFER 1848) – Románia
- A. reinhardti* (ZILCH 1958) – Románia
- A. tunde* DELI (2011) – Románia

Csupán néhány malakológus (puhatestűekkel foglalkozó kutató) foglalkozott az *Agardhiella* genusz kárpáti fajaival.³ A genusz első fajának – a *Puppa truncatella* (L. Pfeiffer 1841) – leírását követően Bielz⁴ gyűjtötte az első kárpáti *Agardhiella*-kat. Az erdélyi tanító által talált példányok és tanulmányai alapján előbb a *Puppa (Sphyradium) parreysii* var. *caesa* Westerlund, 1878 (ma *Agardhiella caesa*), majd később a *Sphyradium parreysii* var. *armata* Clessin, 1887 (ma *A. armata*) és a *Sphyradium parreysii* var. *lamellata* Clessin, 1887 (ma *A. lamellata*) taxonokat írták le.

Ezt követően Kimakowicz,⁵ majd Soós⁶ tesz említést a Bielz gyűjtései során talált és később leírt taxonokról. Zilch⁷ a Senckenbergi Múzeumban őrzött a Bánátból származó *Agardhiella* héjak között 3 új fajt ismer fel, és ír le (*Agardhia banatica*, *A. grossui*, *A. reinhardtii*). Ezt követően Grossu et Negrea,⁸ majd Grossu⁹ további fajokat ír le Románia területén. Grossu¹⁰ rendszerezi az ismert adatokat, és revízió alá vonja az immár számos fajjal képviselt romániai *Agardhiella* faunát. Az általa leírt fajok szinte kizárólag barlangászok által gyűjtött barlangi üledékekből vagy folyók által hátrahagyott uszadékokból származtak. Ebből Gittenbergerhez¹¹ hasonlóan azt a következtetést vonja le, hogy a genusz fajai barlanglakók, és karszterületeken fordulnak elő.

A publikációk többsége tehát az új fajok leírására szorítkozik. Kimakowicz¹² és Soós¹³ munkáiban a korábbi (többségében 19. századi) kutatási eredményeket foglalta össze. Subai¹⁴ aktuális revíziós tanulmányában egy új faj leírása mellett részletesen foglalkozik a kérdéses taxonokkal, típusanyagokkal, és minden előző publikációhoz képest sokkal teljesebb képet nyújt a genusz kárpáti fajairól.

A korábbi publikációkban állatföldrajzi és ökológiai, illetve a fajok életmódjával kapcsolatos kérdésekkel vagy nem foglalkoztak, vagy csak érintőlegesen tértek ki rá. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a nem célzott gyűjtések során – véletlenül – csak néhány példány került elő, és a gyűjteményekben is csak nagyon

³ BIELZ 1863. 91. 228–230; BIELZ 1867. 97–98; CLESSIN 1887. 247–248; WESTERLUND 1878. 188.; ZILCH 1958. 149–152; GROSSU–NEGREA 1968. 721–734; GROSSU 1987. 240–252; DELI 2010. 315–320; SUBAI 2011. 77–121.

⁴ BIELZ 1863. 91; BIELZ 1867. 97.

⁵ KIMAKOWICZ 1883. 36; KIMAKOWICZ 1890. 99.

⁶ SOÓS 1943. 152–153.

⁷ ZILCH 1958. 149–152.

⁸ GROSSU–NEGREA 1968. 721–734.

⁹ GROSSU 1986. 7–11.

¹⁰ GROSSU 1987. 230–253.

¹¹ GITTENBERGER 1975. 280–289.

¹² KIMAKOWICZ 1890. 99.

¹³ SOÓS 1943. 152–153.

¹⁴ SUBAI 2011. 77–121.

korlátozott számban voltak tanulmányozhatók a héjak. Fajaik többségét barlangi üledékekből vagy folyók hordalékából (uszadék) írták le.¹⁵

Az *Agardhiella* fajok héja henger alakú, csúcsuk lekerekített. Embrionális kanyarulataikat leszámítva bordákkal erősen vagy gyengébben ellátottak. A héj át-látszó, színtelen, ahogy a lágy részeik is áttetszőek, pigmentálatlanok. A Kárpátok területén nem élő *A. truncatella* kivételével az élő alakban is tanulmányozott taxo-nok vakok. Csupán néhány fajnak ismert a lágyrésze (*A. dabovicii*, *A. langaleta*, *A. domokosi*, *A. crassilabris*, *A. lamellata*). A többi faj esetében eddig csupán héjak kerültek elő, így csak feltételezzük vakságukat és pigmentálatlanságukat. Bordáza-tuk és méreteik fajon, sőt egy adott lelőhelyen belül is rendkívül változatos lehet. A juvenilis héjak elkülönítése többnyire lehetetlen, de legalábbis nem megbízható.¹⁶ Csak a kifejtett egyedek ép szájadéka alapján lehetünk biztosak a fajok azonosításá-ban.

A Kárpátok *Agardhiella* fajai

Agardhiella armata (Clessin, 1887)

(1. tábla)

Az *Agardhiella armata* egy nagy elterjedésű faj, amely ennek megfelelően meglehetősen változatos. A faj első példányait a Bielz¹⁷ gyűjteményben mint *Pupa truncatella* var. találjuk. Clessin¹⁸ valószínűleg lemásolta Bielz leírását, ahogy ezt tehette az *A. lamellata* leírása esetében is. Clessin gyűjteményében ugyanis nem ta-lálhatók típuspéldányok, és valószínűleg nem is látta ezeket.¹⁹ Az érvényes leírást követően a közelmúltig – Subai²⁰ revíziójáig – az *A. parreyssi* változataként kezel-ték a taxont. Grossu²¹ munkáiban az eredeti leírás alapján használja a taxon nevét, viszont 2 új fajt ír le (*A. densicostata*, *A. nana*), amelyek a legújabb kutatások sze-rint nem mások, mint a nagy elterjedésű és változatos *Agardhiella armata* faj élőhe-lyi formái.²²

A héj jellemzése: A héj hosszúkas, gömbölyded csúccsal rendelkezik. Az embrionális rész 1,75 kanyarulatból áll, sima vagy kissé pontozott. A kanyarulatok száma 5,5–7,75 db, az utolsó kanyarulat a héj hosszának a 40–60%-át teszi ki. Köldöke szűk, hosszúkas, résszerű. A héj bordázott, az utolsó kanyarulaton 50–84 (12–26/mm) db borda található. A kisebb bordák a főbordák között láthatók (erő-sebb nagyítás szükséges). Az utolsó kanyarulaton ritkán egy vékony spirálmintáza-

¹⁵ GROSSU-NEGREA 1968. 721–734; GROSSU 1986. 7–11.

¹⁶ SUBAI 2011. 278.

¹⁷ BIELZ 1867. 97.

¹⁸ CLESSIN 1887. 247.

¹⁹ SUBAI 2011. 83.

²⁰ SUBAI 2011. 77–121.

²¹ GROSSU-NEGREA 1968. 724; GROSSU 1987. 243.

²² SUBAI 2011. 83–84.

tot is megfigyelhetünk. A szájadékán egy erős parietális lemez van, amely a pareital kalluszból indul, vagy kicsit mögötte kinyúlik a héj belsejéből. Ezzel párhuzamosan egy lapos, hosszúkás anguláris és egy infraparietális is rendelkezik (ez utóbbi riktán hiányzik). Számos populációban az egyedeknek több kicsiny foga is van. Az oszlopon ritkán egy gyenge columellaris is előfordul. Szemből nézve a szájadék U alakú, a palatális fal közepén kissé összenyomott, belső részén megerősödik, és itt néha egy palatális fog is megjelenik. A szájadék széle vékony, a columelláris oldala lefelé szélesedik. Egy kis csatorna megjelenik a columelláris oldal felső széle és az infraparietális között, ami ferdén benyúlik a héj belső része felé. A külső szájadékszél majdnem egyenes, vagy csak enyhén hajlott. A héj hossza: 3,3–6,6 mm, szélessége: 1,2–2,4 mm.

Összehasonlítás: Az eredeti leírásoknak megfelelően korábban mind az *A. armata* fajt, mind az *A. caesa* fajt az *A. parreyssi* változatának, majd alfajának tekintették, ami nem véletlen, mivel az *A. armata* leginkább az *A. caesa* fajra hasonlít. A két faj néhány helyen együtt is előfordul a Kárpátok délnyugati részén (pl. Herkulesfürdő: Cserna-völgy). Legfőbb eltérés köztük, hogy az *A. caesa* fajnak mindig hiányzik a parietális lemeze. Az *A. lamellata* fajtól a gyengébb fogzatában különbözik. Az *A. armata* fajnak soha nincs basalis és palatális foga, valamint az oszloplemeze is sokkal gyengébb (pl. a *densicistata/nana* formáknál) vagy hiányzik. Hasonlít hozzá az *A. parreyssi* is, de ennek alacsonyabb a szájadéka, soha nincs angularis redője, és a parietális lemeze erősebb.

Megjegyzések: Az egyik legváltozatosabb és egyben legnagyobb elterjedésű faj a genusz areájának keleti felén. Legkeletibb populációjában meglehetősen megnyúltak az egyedek, és a parietális falon lévő lamellák, illetve redők igen gyengék. A legnyugatibb makedon populációk szintén megnyúltak, de lemezeik, lamellájuk erősen fejlettek. Kelet-szerbiai populációik leginkább a robosztusabb romániai formára emlékeztetnek, de úgy tűnik, mintha eltűntek volna a parietális fal lemezei, lamellái. Erősebb nagyítással azonban felfedezhetők ezek csökevényei.

Az *A. armata* a legnagyobb morfológiai diverzitásával – viszonylag szűk területen – a Kárpátok délnyugati részén találkozhatunk. Néhány km-en belül szinte külön fajnak tűnő állományaik élnek. A legérdekesebb ezek közül a Cserna-völgyben (Herkulesfürdő) élő hatalmas termetű forma (11. tábla 1), amely nemcsak a fajon belül, hanem a genusz keleti fajain belül is a legnagyobb termetű alak magasság, de legfőképpen szélesség tekintetében. A palatális oldalon egy kisebb foggal rendelkezik, a parietális lamella, az anguláris és infraparietális redők mellett plusz fogakat, redőket találunk, valamint kisebb lamellák közötti kitüremkedéseket. A cserna-völgyi forma legnagyobb egyedeivel a völgyalji sziklák környékén találkozhatunk, majd a tengerszint feletti magasság emelkedésével fokozatosan kisebb méretűek lesznek, bár még így is nagyobbak, mint bármelyik kárpáti forma (pl. a Domogled közelében kevésbé szélesek már, de még mindig igen nagyméretűek egyedeik).

Nagyon változatos méretű populációt találtunk a Polovragi-szurdokban. Az itt élő egyedek nagyon hasonlóak a Grossu²³ által feltehetőleg egy közeli barlangban talált példányokhoz (Dealul Rușchiului), amelyeket külön fajoknak írt le *A. densicostata* és *A. nana* néven. Karcsú, magas termet, kissé sűrűbb bordázat, jól fejlett parietális fogazat és kicsiny palatális fog, ami leginkább jellemzi az itt élő egyedeket. A legkisebb és legnagyobb példányok mérete között akár 2,0–2,5-szeres is lehet a méretbeli eltérés. Hasonlóan karcsú, de sokkal egységesebb méretű forma jellemzi a faj legészakibb elterjedési pontjait a Petrozsény környéki karsztvidéken.

Elterjedés: Az *A. armata* faj areája észak–déli irányban elnyújtott, északon a Kárpátok *Agardhiella* fajokban leggazdagabb délnyugati részétől egészen Macedónia fővárosának (Skopje) környékéig terjed – egy viszonylag keskeny sáv mentén – Kelet-Szerbia és Bulgária nyugati hegyvidéki részein keresztül. A genuszon belül viszonylag nagy elterjedési területe van, de areája meglehetősen szétszakadozott (diszkontinuos). Az eddigi megfigyelések azt mutatják, hogy az egymáshoz közelebb eső, feltehetőleg reliktum populációk egységesebb formákat alkotnak, amely formák önálló földrajzi elterjedéssel bírnak, így felvetődik az alfaji tagolás lehetősége is, de ez további vizsgálatot és újabb populációk megismerését teszi szükségessé.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella armata tételei:

Jud. Hunedoara, Munții Șureanu, Valea Roșie (NW Petrila), gorge, limestone, 780 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 16., *MMM 90657/2*;

Jud. Caraș-Severin, Munții Mehedinți, 20 km N Băile Herculane, right side of Cerna valley, limestone cliffs 350 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90638/1*;

Jud. Mehedinți, Munții Mehedinți, Cerna valley, Jelărăului gorge, above Băile Herculane, large flotsam deposit, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 08., *MMM 90631/18*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 04., *MMM 90623/30*; Munții Mehedinți, Cerna valley, left side of Cheile Bobotu, 600 m upstream of the Cerna Sat junction, 350 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90655/2*; leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 05., *MMM 90635/6*;

Jud. Gorj, Munții Vâlcanului, Valea Lupsei, 1,1 km W of Motru Sec, 370 m, leg: Deli, Páll-G., 2010. 04. 18., *MMM 91793/1*; Vâlcanului Mts., Valea Motru Sec, 8,3 km W of Motru Sec, 370 m, leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91107/10*; leg: Deli, Páll-Gergely, 2010. 04. 18., *MMM 92209/3*; Munții Căpățânei, 1,5 km N Polovragi, Cheile Oltețului (100–300 m N Polovragi cave), limestone, 620 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 16., *MMM 90613/28*.

²³ GROSSU–NEGREA 1968. 728–731.

Agardhiella caesa (Westerlund, 1871)

(2. tábla)

Elsősorban a Kárpátok délnyugati részének viszonylag szűk elterjedésű faja, de ismert egy elszigetelt északnyugati bulgáriai lelőhelye is. Kinézetében és a héj méretében is meglehetősen változatos. Bár héjkarakterek tekintetében felvetődött az *A. caesa* és az illyr területek *A. truncatella* fajának, valamint az *A. armata* fajnak egy fajjává való összevonása,²⁴ de részben állatföldrajzi, részben élőhelyválasztási tulajdonságaik miatt indokolt őket külön fajként kezelni. Az *A. truncatella* areája messze a nyugat-balkáni részeken található, és az adatok alapján nem kifejezetten réslakó faj, amit az is mutat, hogy az eddigi ismeretek szerint a genusz egyetlen nem vak faja. A Kárpátok délnyugati részén több helyen átmeneti alakok nélkül él egymás mellett az *A. caesa* és az *A. armata*, így faji különállóságuk egyértelmű.

A fajt az érvényes leírást követően a közelmúltig – Subai²⁵ *Agardhiella* revíziójáig – az *A. parreyssi* változataként kezelték. A román szerzők²⁶ munkáikban az eredeti leírás alapján használják a taxon nevét: *A. parreyssi ssp. caesa*. Subai²⁷ munkájában már külön fajként kezeli, és rámutat, hogy a faj eredeti típuspéldányai sem a múzeumokban, sem különféle intézményekben nincsenek meg, valószínűleg elvesztek.

A héj jellemzése: A héj hosszúkas, gömbölyded csúccsal rendelkezik, az embrionális rész 1,75–2 kanyarulatból áll, gyengén rücskös. Az utolsó kanyarulat a héj hosszának az 51–62%-át teszi ki. Köldöke szűk. A héj függőleges skulpturával rendelkezik, az utolsó kanyarulaton 52–92 (14–18/mm) db borda található. A szájadékan egy erős infraparietális és egy gyengébb anguláris van, mindkettő a szájadék belseje felé mutat. A szájadék szemből U alakú, alsó 2/3-ad részén kissé kiszélesedik. A felső szájadékperem egy erős parietál kalluszhoz kapcsolódik, amely az oszlopfalnál egy kissé erősebbé válik. Az oszlop alsó részén gyengébb az oszloplemez. A szájadéknak rövid szinulusza van. A palatális szájadékszél felső része kissé hajlott, néha fogszerű kiemelkedés van a középső részén. Oldalsó nézetből a szájadék széle kissé hajlott, az oszlopfal széle majdnem egyenes. A héj magassága 3,7–6,4 mm, szélessége 1,4–2,2 mm.

Összehasonlítás: A Kárpátok délnyugati mészkővidékein élő *A. armata* fajjal való rokonsága egyértelműnek látszik, de hiányzik az *A. armata* fajra jellemző parietális lamella. Az *A. caesa* bizonyos példányainak (különösen a Motru folyó vízgyűjtőjében) szájadék alakja kezd rombuszszerűvé válni, és némileg emlékeztetnek a Cserna-völgy *A. banatica* fajának példányaira (amelynek szájadékában a parietális falon szintén csak az infraparietális és anguláris van meg, és hiányzik a parietális lamella). A Cserna-völgyben azonban tipikus *A. caesa* egyedeket lehet ta-

²⁴ SUBAI 2011. 87.

²⁵ SUBAI 2011. 85.

²⁶ GROSSU-NEGREA 1968. 724; GROSSU 1987. 242.

²⁷ SUBAI 2011. 85–87.

látni együtt az *A. banatica* fajjal. Egyes példányok szájadék alakjának és a parietális falnak a hasonlósága e két faj szorosabb rokonságára utalhat. A korábban *A. parreyssi*-nek – egyben az *A. caesa* törzsfajának – tartott *A. domokosi* szájadékában semmiféle fogat vagy lamellát nem találunk, bordái határozottabbak, ritkábban állók, és ugyanolyan méretű példány esetében a szájadék kisebb, mint az *A. caesa* esetében.²⁸

Elterjedés: Az *A. caesa* egy meglehetősen szűk elterjedésű taxon. Areájának centruma a Kárpátokban, a Vulkán-hegység déli mészkőmaradványain és a hozzá kapcsolódó Cserna-völgyben (Herkulesfürdő) van. Ettől északabbra Petrozsény környékén több lelőhelye is ismert, itt egy kifejezetten kistermetű formája él. A Kárpátokon kívül egy nehezen magyarázható távoli ponton, Bulgária északnyugati részén is megjelenik egy diszjunkciója.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella caesa tételei:

Jud. Hunedoara, Munții Șureanu, Taia gorge (N Pterila), left-bank, limestone, 700 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 16., *MMM 90615/4*; Munții Șureanu, Taia gorge (N Pterila), right-bank, limestone, 700 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 16., *MMM 90628/12*;

Jud. Mehedinți, Munții Mehedinți, Cerna valley, 0,5 km N of Cerna-Sat, Fagetum, 513 m, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 05., *MMM 90656/1*;

Jud. Gorj, Munții Vâlcan, 1 km W of Motru Sec (N of Baia de Aramă), right side of Motru valley, gorge forest, limestone, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., *MMM 90619/3*; Munții Vâlcan., near Motru-Barăj, 3–4 km N Cloșani (N Baia de Aramă), left side of Motru river, limestone rock, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 03., *MMM 90620/2*; leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91113/3*; Munții Vâlcan, Cheile Sohodol, N of Pocroi (NE Baia de Arama), 240 m, leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91115/2*; Munții Vâlcan, N of Runcu (NNW of Târgu Jiu), Cheile Sohodol, 1,2 km N of Runcu, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90632/80*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 03., *MMM 90626/1*; Munții Vâlcan, N of Runcu, Cheile Sohodol, 4,5 km upstream of the gorge entrance, limestone walls, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90630/34*; Munții Vâlcan, N of Runcu, Cheile Sohodol, 4,5 km upstream of the gorge entrance, limestone wall in the forest, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90653/6*; Munții Vâlcan, N of Runcu, Cheile Sohodol, 8 km upstream of the gorge entrance, N-ex limestone walls with caves, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90648/5*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 03., *MMM*

²⁸ SUBAI 2011. 87.

90618/1; Munții Vâlcan, N of Pârvuești (N of Târgu Jiu), valley (gorge) of the Șușița Seacă, 390 m (33), leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 03., *MMM* 90625/1.

Agardhiella banatica (Zilch, 1958)

(3. tábla)

Unikális szájadékformája miatt az egyik legkönnyebben elkülöníthető, és egyben az egyik legstabilabb taxonómiai helyzetű faj a genuszon belül. A Kárpátok egyik legérdekesebb völgyének, a Cserna-völgynek az endemikus faja. Meglepő, hogy a völgy leggyakoribb *Agardhiella* fajtát csak az 1950-es évek végén írták le, főleg, hogy a kutatók számára mindig is az egyik legkedveltebb gyűjtő- és kirándulóhely volt Herkulesfürdő és környéke.

A héj jellemzése: A héj megnyúlt, gömbölyű csúcsú. Az embrinális rész 1,75 kanyarulatból áll, kissé szemcsézett, a tekercs többi része finoman bordázott, erősebben az alsóbb szakaszokon. Az utolsó kanyarulat 70–92 (14–18/mm) bordát visel. Kicsiny, másodlagos bordácskák vannak a főbordák között, amelyek csak nagy nagyítással válnak láthatóvá. A héj 6–7,5 kanyarulatból áll, az utolsó kanyarulat a héj 45–60%-át foglalja el. A köldök nagyon szűk, hosszúkás. A szájadékban egy erős infraparietális és egy halovány anguláris található, mindkettő a szájadék belsejéből indul ki. A szájadék szemből nézve majdnem rombuszt formál. A szájadékszél egy erős parietálkallusszal kapcsolódik, gyenge szinulusz van az angularis alatt. A szájadék palatális fala majdnem egyenes, egy gyenge hullám a szuturánál figyelhető meg. A palatális szájadékszél az alsóbb részen és a bazális szél gyenge peremmel rendelkezik, kissé kiszélesedik (trapéz formál). A szájadékban egy szifószerű csatorna van az oszlopszél alján. Az oszloplemez erős, körbetekeredik, és mélyen a szájadék belsejéből indul. Oldalról nézve a szájadék szabályosan kifelé hajlik, és a columelláris oldal hullámos.

Összehasonlítás: Ez a faj rokonságban lehet az *A. tunde* (Deli, 2010) fajjal, amelynek szintén rombusz alakú szájadéka van. Viszont az *A. tunde* héjának van parietális lamellája és egy elnyújtott palatális foga az utolsó kanyarulat belső falán, valamint a palatális falon és az alapnál erős, a szájadékszállal párhuzamosan futó megvastagodások (palatális és bazális szegőlécek) jelennek meg.

Az összes többi *Agardhiella* fajtól könnyen el lehet különíteni a karakterisztikus rombusz alakú szájadéka által.

Elterjedés: Az *A. banatica* eddigi ismereteink szerint kizárólag a Bánát központjában, a Cserna-völgyében előforduló endemizmus. A Cserna-völgy a Kárpátok délnyugati részének legnagyobb mészkővölgye, ahol nagy kiterjedésű, változatos felszínű sziklavadon található, kiváló élelehetőségeket biztosítva többek között az olyan réslakóknak, mint az *Agardhiella* fajok. Nem véletlen, hogy 4 *Agardhiella* fajt találtak eddig a völgyben, és mind közül a legnagyobb számban az *A. banatica*

fordul elő a völgy alsó részén és pl. a Domogled környékének 1000 méteres magasságában egyaránt.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella banatica tételei:

Jud. Caraș-Severin, Munții Mehedinți, 20 km N Băile Herculane, right side of Cerna valley, limestone cliffs 350 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90616/3*;

Jud. Mehedinți, Munții Mehedinți, Cerna valley, left side of Cheile Bobotu, 600 m upstream of the Cerna Sat junction, 350 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90617/15*; leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 05., *MMM 90650/4*; Munții Cernei, Băile Herculane, Pestera Hoților, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 05., *MMM 90629/28*; Munții Mehedinți, Cerna valley, Cheile Romaenuței, 3,9 km upstream of the Cerna Sat junction, 420 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90637/1*; Munții Mehedinți, Cerna valley, Jelărăului gorge, above Băile Herculane, large flotsam deposit, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 08., *MMM 90658/77*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 04., *MMM 90652/97*.

Agardhiella crassilabris Grossu et Negrea, 1968

(4. tábla)

Egyike a Grossu²⁹ által leírt azon fajoknak, amelyek faji rangja máig érvényben maradt. A Cserna-völgytől keletre fekvő Motru folyó és felső vízgyűjtője (különösen Baia de Arama néhány km-es körzete) bár korántsem olyan látványos sziklavadonnal rendelkezik, mint maga a Cserna-völgy, mégis legalább olyan sok érdekes szűk areával rendelkező endemikus fajnak a lelőhelye. Ezek egyike az *A. crassilabris*, amelynek típuslelőhelye a Lupsei-völgy néhány barlangja (a terület különösen gazdag cseppkőbarlangokban). Az egyik legnagyobb méretű fajt ezenkívül több más völgyben is megtaláltuk, sok helyen viszonylag gyakorinak bizonyult. Tismana mellett (a kolsotor közelében) élő juvenilis példányaival is találkoztunk.

A héj jellemzése: A héj meglehetősen magas, hengeres, gömbölyded csúccsal rendelkezik. Az embrionális rész 1,75 kanyarulatból áll, sima vagy kissé pontozott. A kanyarulatok száma 6,0–7,5, az utolsó kanyarulat a héj hosszának a 46–57%-át teszi ki. Köldöke szűk, hosszúkas. A héj bordázott, az utolsó kanyarulaton 60–81 (12–26/mm) borda található. A kisebb bordák a főbordák között láthatók (erősebb nagyítás szükséges). A szájadéka megnyúlt infraparietálissal, anguláris és parietális lamellával rendelkezik, amelyhez adódik további 2–3 kisebb lemez, melyek a fő lemezek között foglalnak helyet. A központi parietális lamella rendszerint a leg-erősebb, de néha az összes lamella hasonló méretű. A szájadék U alakú szemből

²⁹ GROSSU–NEGREA 1968. 729.

nézve, a szájadékperem megerősödött egy kis ajaknak köszönhetően, és kifelé kiszélesedik. A szájadék felső része egy erős kallusszal csatlakozik. Az oszlopszél ferdén elhajlik, egy kis csatornát hagy maga után az oszlop és az infraparietális között, amely az oszlop körül halad a szájadék belső része felé. A szinulus a palatális oldal felső harmadán helyezkedik el, kissé lapos és hajlott, széle vékony. A palatális oldal szájadékszéle középen oldalról benyomódik, és belülről egy nagy hosszúságú fogat képez. Az oszlopszálon 3 fog található, néha van bazális foga. A fogak gyakran egybeolvadnak, fűrészfogszerű struktúrát képezve. Oldalról a szájadék kissé kifelé hajlott, az oszlopszél kissé hullámos. A héj hossza 4,4–6,4 mm, szélessége 1,6–2,0 mm.

Összehasonlítás: Számos palatális redője és hullámos szájadékszéle által az *A. crassilabris* könnyen megkülönböztethető más *Agardhiella* fajtól.

Megjegyzések: Az *A. crassilabris* típusanyagának vizsgálata³⁰ teljesen összezárt állapotot mutatott. A holotípus mellett Grossu & Negrea (1968) 13 paratípust említ, de a leírásban csak 10 paratípust listáz. A egyértelműség kedvéért szükség-szerű volt korlátozni a típusanyagok körét 1 holotípusra és 5 paratípusra. Az összes többi ezúton kizárható, mert nem szerepelnek az eredeti leírásban, vagy bizonyításuk kétes, és összekeveredtek, vagy más fajoknak határozták meg (már az eredeti szerző).

Elterjedési területe: A Banaticum szűk elterjedésű endemikus faja. A Kárpátok délnyugati részén, a Vulkán hegység délnyugati karsztvidékén fordul elő, Baia de Arama falutól délre és északkeletre, egészen Tismánáig. Különösen nagy számban fordul elő a Closani körüli völgyekben, valamint a Tismana falu északi részén, a kolostorhegy oldalán, a mészkő- és a travertino- (édesvízi mészkő) rétegek találkozásánál. Előfordulási területe egybeesik több más *Agardhiella* faj elterjedési területével, így bizonyos helyeken együttesen található az *A. armata*, az *A. reinhardti* vagy az *A. grossui* fajokkal.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella crassilabris tételei:

Jud. Mehedinți, 3 km S Baia de Arama (near Bulba cave), near cave in the forest, 329 m, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 07., *MMM 90636/2*; leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91114/1*;

Jud. Gorj, Vâlcanului Mts., Valea Lupsei, 1,1 km W of Motru Sec, 370 m, leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91109/45*; leg: Deli, Páll-G., 2010. 04. 18., *MMM 92184/9*; Munții Vâlcan, N Tismana, near (SW) Monastery Tismana, travertino and limestone cliff, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 18., *MMM 90612/21*; Munții Vâlcan, N Tismana, near Monastery Tismana, travertino cliff in the forest, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 18.,

³⁰ SUBAI 2011. 88.

MMM 90639/1; Munții Vâlcan, N Tismana, near Monastery Tismana, bank of Tismana brook, flotsam deposit, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 18, MMM 90642/1; Vâlcanului Mts., Cheile Pocrui, N of Pocrui (NE Baia de Arama), 330 m (27), leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., MMM 91108/28; Vâlcanului Mts., Cheile Sohodol, N of Pocrui (NE Baia de Arama), 240 m (28), leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., MMM 91116/1.

Agardhiella domokosi Subai, 2011

(5. tábla)

Az *A. domokosi* leírása előtt az ehhez a fajhoz tartozó egyedek már régóta ismertek voltak, de ezeket Bielz³¹ *A. truncatella* fajnak, majd későbbi kutatók³² *A. parreyssi* fajnak határozták meg. Soós³³ az *A. parreyssi* fajhoz tartozónak tekintette az *A. caesa* és *A. armata* fajokat is, tehát egy változékony, ma több fajt magába foglaló taxon egyik alakjának vélte az *A. domokosi* taxont.

Érdekes és a genusz kutatásának története szempontjából jelentős faj az *A. domokosi*.

- A Kárpátok területén ez az egyik legkorábban ismert, mégis legkésőbb leírt faj, holott morfológiai jellege miatt egyik ismert fajjal sem keverhető össze.
- Az *A. lamellata* mellett ez a faj hatol legészakabbra, és neki van a legnagyobb elterjedési területe a genuszon belül Romániában. A Déli-Kárpátokban a legnyugatibb areájú faj az *A. domokosi*, míg az előbb említett *A. lamellata* a legkeletebbre szorult faj – ha eltekintünk a bizonytalan helyzetű *A. parreyssi*, korábban *A. moldavica* (Grossu & Negrea, 1968) fajtól.
- A fajt leírója magyarországi – a Maros uszadékából származó – példány alapján ismerte fel, de az első eredeti lelőhelyről származó bizonyító példányok a Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményéből származnak. A gyűjtemény jó megtartású héjait Domokos Tamás gyűjtötte a Zaránd-hegységben (Munții Zărandului), így az ő tiszteletére nevezték el az újonnan leírt fajt. Domokos Tamás a Munkácsy Mihály Múzeum első malakológusa, neki köszönhető a múzeum puhatestű gyűjteményének létrehozása.
- Szintén a Zaránd-hegységből (Munții Zărandului) származnak az első élő példányok. A genusz 23 faja közül összesen 6 fajnak találták meg élő példányaikat a kutatók, és ebből 5 fajt boncoltak. (A Kárpátok területén ez az egyetlen faj). Itteni példányokról készültek az első élő állatokat ábrázoló fotók is.³⁴

³¹ BIELZ 1863. 91.

³² KIMAKOWICZ 1883. 36; KIMAKOWICZ 1890. 99; SOÓS 1943. 146; GROSSU 1955. 195; GROSSU-NEGREA 1968. 724; GROSSU 1987. 241.

³³ SOÓS 1943. 146.

³⁴ SUBAI 2011. 90–92.

- Az első olyan faj, amelyről kiderült, hogy nem csak mészkövön fordul elő. A legtöbb élő példányát például a mészkőmentes Zaránd-hegységben találtuk. Részben emiatt kérdőjeleződött meg az a korábbi nézet, miszerint a genusz vak fajai a karsztterületek barlangjait lakják.³⁵

A héj jellemzése: A héj hengeres alakú, 6,75–8, majdnem egyenes oldalú kanyarulattal rendelkezik. Az utolsó kanyarulat a héj magasságának 45–54%-át foglalja el. Az embrionális rész 1,75–2 tekerce gyengén rücskös, a tekerce többi részének felszíne közepesen bordázott. Az utolsó kanyarulaton a bordák száma 47–61 (10–13 db/mm). A bordák között csak erős nagyítással látható apró bordácskákat találunk. A köldök szűk, elnyújtott. A szájadék szemből nézve U alakú. Minden oldala erősen megvastagodott, rajtuk sem fogak, sem redők, sem lamellák nem alakultak ki, sima lefutásúak. A szájadék szélének felső része erős kallusszal csatlakozik a kanyarulathoz, jobb oldalán egy rövid sinulus található. A szájadék erősen befelé hajlik a szinulusz előtt, és a széle nem vastagszik meg a behajlásnál. A palatális fal kissé benyomott (enyhén hullámos) és megvastagodott, rajta fogszerű képlet nincs, alsó felének külső széle kissé kifelé hajlott. Oldalnézetben az oszlopszél egyenes vagy csak enyhén hajlott. A héj közepes méretű, hossza 4,5–5,6 mm; szélessége 1,6–2,0 mm.

Összehasonlítás: A genusz kárpáti fajai közül az *A. incerta* fajnak hasonlóan nincs a szájadékában sem fogszerű képlet, sem lamella vagy redő. Az *incerta* azonban lényegesen kisebb és törékenyebb felépítésű, bordázata sűrűbb. Szájadéka minden esetben olyan, mintha nem lenne kifejlődve, juvenilis héjra emlékeztet. Az *A. domokosi* elterjedési területének déli részén (a Néra folyó völgyrendszerének mészkővidékén) együtt fordul elő az *A. incerta* fajjal.

Elterjedési területe: A faj típuslelőhelyét a Vajdahunyadtól (Huneodara) nyugatra fekvő Govasdia falu előtti mészkőszikláknál jelölték ki, ahol számos jó megtartású héj és élő egyed került elő. Az *A. domokosi* a Kárpátok DNy-i részétől terjedt el észak felé az Erdélyi-Szigethegység nyugati oldalán a Fekete-Körösig (a Zaránd-hegység északi részéig). Mai tudásunk szerint ettől északabbra nem fordul elő a faj. A Kárpátok területén ez a legnyugatabbra megjelenő faj az *A. incerta* fajjal együtt (a Néra folyó szurdokrendszerében). Az eddigi kutatások szerint délen, közvetlenül a Duna-menti mészkővidéken már nem fordul elő. Kelet felé, a Maros mentén nagyjából Zám vonaláig találtuk meg példányaikat.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella domokosi tételei:

Paratípusok:

Jud. Arad, Munții Zărandului, Between Almaș and Joia Mare, roadside, rocky forest (Carpinus-Quercus), not limestone, leg: Deli, Domokos, 2007. 03. 07., MMM

³⁵ GITTENBERGER 1975. 279; GROSSU 1987. 240.

90675/3; Munții Zărandului, 2,5 km S Păiușeni, metamorf, Fagetum, leg: Deli, Domokos, Lennert, 2007. 04. 22., *MMM 91213/1*; Munții Zărandului, Between Almaș and Joia Mare, roadside, rocky forest (Carpinus-Quercus), not limestone, leg: Deli, Domokos, Lennert, 2007. 04. 22., *MMM 90676/1*; Munții Zărandului, Troaș, Pietroase brook, flotsam deposit, leg: Domokos T., 2002. 06. 07., *MMM 90678/9*; Munții Zărandului, Troaș, Valea Galsa, flotsam deposit, leg: Domokos T., 2005. 05. 27., *MMM 90677/3*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in gorge-forest, 120 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 15., *MMM 90668/4*; Căprioara, near pansio, near sping, limestone, leg: Deli T., 2007. 06. 12., *MMM 90673/6*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in gorge-forest, 120 m, leg: Deli T., 2007. 06. 12., *MMM 90674/61*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in rocky-forest (Tilia-Fraxinus), 120 m, leg: Deli T., 2007. 06. 12., *MMM 91214/2*;

Jud. Hunedoara, Munții Poiana Ruscă, Valea Seacă, 1 km S, Lăpugiu de Sus, limestone 380 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 15., *MMM 90669/3*; Munții Poiana Ruscă, before Govăjdia (SW of Hunedoara), S-exposed limestone cliffs, 260–300 m, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 04. 26., *MMM 90667/19*;

Jud. Caraș-Severin, Munții Semenicolui, Miniș valley, Cascada Bigăr (16 km SE Anina), 310 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., *MMM 90670/3*; Munții Semenicolui, Cheile Nerei (SE Potoc), near Chichiregu and Bleiu brooks, limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 20., *MMM 90671/2*; Munții Semenicolui, Cheile Nerei (SE Potoc), left side of Bleiu brook, limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 20., *MMM 90672/8*.

További tételek:

Jud. Arad, between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in gorge-forest, 120 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 15., *MMM 90689/3*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), limestone-wall, 120 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 15., *MMM 90690/4*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in gorge-forest, 120 m, leg: Deli T., 2007. 06. 12., *MMM 90692/21*; between Pojoga and Căprioara (7 km SE Săvârsin), in rocky-forest (Tilia-Fraxinus), 120 m, leg: Deli T., 2007. 06. 12., *MMM 91215/4*; 2 km E of Pojoga, leg: Deli T., 2009. 04. 21., *MMM 92221/2*;

Jud. Hunedoara, Munții Poiana Ruscă, before Govăjdia (SW of Hunedoara), S-exposed limestone cliffs, 260–300 m, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 04. 26., *MMM 90688/6*;

Jud. Caraș-Severin, Munții Semenicolui, Cheile Nerei (SE Potoc), left side of Bleiu brook, limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007.

04. 20., *MMM* 90691/10; between Moldovița and Moldova nou, limestone wall, 444 m, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 04., *MMM* 90693/1.

Agardhiella grossui (Zilch, 1958)

(6. tábla)

Kétségtelenül ennek a fajnak a héja, illetve annak szájadéka a legfurcsább kinézetű a kárpáti *Agardhiella* fajok között. Zilch³⁶ együtt írja le a hozzá hasonló kinézetű, a Kárpátok szomszédos völgyeiben élő *A. reinhardti*-val, illetve a sok tekintetben megtévesztésig hasonló, de több száz km-rel délnyugatra (Horvátország tengerparti részén) élő *A. stenostoma* fajjal.

A héj jellemzése: A héj közepes méretű, hengeres alakú, legömbölyített csúccsal és 5,7–6,7 kanyarulattal rendelkezik. Az utolsó kanyarulat a héj magasságának 51–57%-a. A felső 1,7 szemcsézett tekercs (embiionális) után sűrűn bordázott a héj felszíne. Az utolsó kanyarulatban a bordák száma 60–75 (12–17/mm). A bordák között csak erős nagyítással látható apró bordácskákat lehet megfigyelni. A köldök nagyon szűk, résszerű. A szájadék széle szemből nézve U alakú, erősen leszűkült és megvastagodott minden oldala. A szájadék felső részét egy erős parietál kallusz köti a héjhoz. Elég erősen befelé kanyarodik a héj palatális fala, amely erősen leszűkíti a szájadékat. A szájadék egy erős infraparietális és egy gyengébb angulárisal rendelkezik, mindkét redő hosszan benyúlik a szájadék belseje felé. A parietális lemez erős, néha hullámos, erősebb, mint a laterális redő. Gyakran adódnak kisebb redők az elsődleges redők és a parietális lemez közé. Az oszloplemez mélyen van a szájadékban, gyenge. A szájadék jobb felső részén egy mély szinulusz van, a palatális fal felső 1/3-ad része befelé kanyarodik. A palatális fal alsó 2/3-ad része kívülről erősen benyomódik és megvastagszik. Az utolsó kanyarulatban egy ajakszerű kallusz van a szájadék mögött. Kívülről a szájadékszél majdnem egyenes (oldalról nézve), felső része kissé kifelé hajlik. A héj magassága 3,9–5,0 mm, szélessége 1,5–1,7 mm.

Összehasonlítás: Az *A. reinhardti* szájadéka kevésbé szűk, a szájadékszél kevésbé kiszélesedett, és rövidebb a szinulusza, köldöke pedig nyitottabb. Az *A. reinhardti* oszloplemeze erősebb, és gyengébben hajlott. Oldalról a szájadékszél külső oldala centrálisan kifelé hajlik, míg az oszlopoldal szájadékszéle hullámos.

A különleges szájadékforma alapján rokonsági körébe tartozó fajok egyike a szomszédos északkelet-szerbiai *A. serbica*, de ide tartoznak a több száz km-rel nyugatabbra élő illyr fajok is (*A. stenostoma*, *A. zoltanorum*).

Az *A. serbica* szájadéka kevésbé szűk, rendszerint gyenge basálissal rendelkezik. A szinulusz sokkal rövidebb, ha az *A. grossui* fajjal összevetjük, és hiányzik a labial kallusza. A köldök mélyen legömbölyített, és számottevően nagyobb. Oldalról a szájadék külső széle kevésbé ferde. Az *A. stenostoma* (6. tábla 2) héja

³⁶ ZILCH 1958. 149–152.

ugyanolyan átmérő esetén rendszerint kisebb. Szájadéka nem olyan szűk, és a szinulusza kisebb. A palatális fala kevésbé benyomott a középpontban, és rendelkezik egy rövidebb, de erősebb ajakkallusszal. A szájadék külső széle oldalról nézve kevésbé dőlt. Az *A. zoltanorum* héja ugyanolyan magasságnál sokkal szélesebb, mint az *A. grossui*, és a héj felülete kevesebb bordával fedett. A szájadék szűkebb, és belül hajlottabb a palatális oldal. Az *A. zoltanorum* parietális lemeze nagyobb és ferdébb, a szájadék vízszintes síkjából kiáll, továbbá az *A. zoltanorum* fajnak egy kicsiny fog van az oszloplemez alatt, és hiányzik a szinulusza, illetve oldalról az oszlopszél pereme kifelé hajlott.³⁷

Elterjedés: Az *A. grossui* mai ismereteink szerint a Vulcan-hegység délnyugati csücskétől délre fekvő karsztvidék endemikus faja, Baia de Arama falutól délre. Különösen a Ponoarele faluban lévő Zaton-barlang előtti töbör mészkőüregeiből került elő nagyobb számban, de sikerült megtalálni egy ettől néhány km-re délre lévő elszigetelt előfordulását is a Jupânesti mellett lévő Epuran-barlang környékén.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella grossui tételei:

Jud. Mehedinți, 2,5 km SW of Baia de Aramă, on limestone near the road, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 18., *MMM 92138/1*; Ponoarele (SW of Baia de Aramă), near Zaton cave, limestone, steppe, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 18., *MMM 90621/42*; leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., *MMM 91111/4*; Jupânesti (between Baia de Aramă and Porțile de Fier), Epuran cave, 407 m, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 07., *MMM 90634/2*.

Agardhiella incerta (Grossu, 1987)

(7. tábla)

Az egyik legegyszerűbb, és emiatt az egyik legfurcsább szájadéku *Agardhiella* faj. A felnőtt állat szájadéka kifejezetlenül tűnik, az egész héj egy juvenilis alakhoz hasonló. Nem véletlenül a faj első közlője³⁸ is egy újonnan leírt faj, az *A. licherdopoli* (jelenleg syn: *Agerdhiella lamellata*) juvenilis alakjának tekintette, de közölt egy rövid leírást, és *incerta* néven elkülönítve kezelte tanulmányában, így ma ezt a nevet használjuk.³⁹

A héj jellemzése: A héj kicsiny, törékeny, hengeres alakú, gömbölyded csüccsal rendelkezik. Az embrionális rész 1,75–2 gyengén szemcsézett kanyarulatból áll. A héj többi része bordázott, az utolsó kanyarulaton 58–96 (16–21/mm) vékony borda van. A héj 6,2–7,2 kanyarulatból áll, az utolsó kanyarulat az egész héj 49–55%-át foglalja el. A köldök szűk, kissé résszerű. A szájadéknak nincs fogaza-

³⁷ SUBAI 2011. 93.

³⁸ GROSSU 1987. 251.

³⁹ SUBAI 2011. 94–95.

ta, hiányoznak a lamellák és a redők. A palatális fal egyenes és egyszerű. A szájadék U alakú, gyengén megvastagszik minden oldala. Az oszlopszél enyhén hajlik a köldök felé. A szájadékszél bazálisan kissé kiszélesedik. A szájadék felső része egy nagyon vékony, majdnem felismerhetetlen kallusszal kapcsolódik. A szájadék külső oldala egyenes, egyszerű. A héj magassága 3,5–4,8 mm, szélessége 1,2–1,6 mm.

Összehasonlítás: A nagyon kicsiny mérete és a fogak hiánya miatt az *A. incerta* csak nehezen keverhető össze más fajjal. Az *A. domokosi* nagyobb és robosztusabb, viszonylag szélesebb szájadékkal rendelkezik. A héj felületén csak néhány bordát visel (10–13/mm), a szájadékszéle egyenletesen szélesedő, és jól fejlett parietál kallusszal rendelkezik. A Néra-völgy szurdokrendszerében a két faj együtt él, elkülönítésük már első szemrevételezéssel is könnyen megoldható.

Megjegyzések: Az *A. incerta* héjak fog nélküli szájadéka és az egyszerű szájadékszél azt a benyomást kelti, hogy példányaik szubadult egyedek lennének. Grossu⁴⁰ azt hitte, hogy ezek a héjak az *A. licherdopoli* juvenilis egyedei, amelyek ugyanúgy a Duna-hordalékban fordultak elő. A későbbi gyűjtések azonban bizonyították, hogy ennek a taxonnak a különállósága megalapozott.

Elterjedés: Mai ismereteink szerint a Kárpátok délnyugati részének csak egy igen szűk szegletét lakja. A Duna mindkét oldalán Moldova Vechetől Portile de Fierig (Románia és Szerbia) egy keskeny sávban, mészkő alapkőzetben van az elterjedésének súlypontja, de a Néra-völgy szurdokrendszeréből is előkerült több példánya, ahol a már említett *A. domokosi* fajjal él együtt.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella incerta tételei:

Jud. Mehedinți, Cazanele Mari, near Dubova, in forest with limestone rocks, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 04., *MMM 90640/2*; Cazanele Mari, near Dubova, bank of Duna, limestone walls, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 08., *MMM 90651/5*;
Jud. Caraș-Severin, Munții Semenicului, Cheile Nerei (8 km SE Potoc), limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Kóra, 2006. 06. 18., *MMM 90649/2*; Munții Semenicului, Cheile Nerei (SE Potoc), left side of Bleiu brook, limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 20., *MMM 90644/4*; Munții Semenicului, Cheile Nerei (SE Potoc), near Chichiregu and Bleiu brooks, limestone rocks, 160 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 20., *MMM 90699/2*.

Agardhiella lamellata (Clessin, 1887)

(8. tábla)

Az egyik legrégebben ismert fajról a legújabb kutatások derítették ki, hogy az egyik legnagyobb elterjedésű kárpáti faj. A romániai múzeumokban őrzött

⁴⁰ GROSSU 1987. 251.

Agardhiella típusanyagok összehasonlító vizsgálata⁴¹ rámutatott arra, hogy több leírt faj valójában ehhez a taxonhoz tartozik.

A héj jellemzése: A héj hengeres, gömbölyded csúccsal rendelkezik. Az embriónális rész 1,75 kanyarulatból áll, gyengén szemcsézett. A héj többi része finoman bordázott, a bordák száma az utolsó kanyarulaton 62–76 (13–18/mm). Másodlagos, kicsiny bordák csak erős nagyítással figyelhetők meg. A héj 6–7,5 kanyarulatból áll. Az utolsó kanyarulat az egész héj 47–58%-át foglalja el. A köldök szűk, rés alakú. A szájadék kicsiny, elnyújtott infraparietálissal és egy erősebb, időnként ferdén növekvő parietális lemezzel rendelkezik, és parietális kallusszal kapcsolódik a héjhoz, elnyúlva a szájadék belső része felé. Néha egy gyenge elnyújtott angulárisa is van. Az infraparietális és a parietális lemez között rendszerint 3 kicsiny redő jelenik meg. Erős, gömbölyded palatális foga van a palatális fal közepén, s ez gyakran kiterjed a szájadék belső része felé, amihez néhány egyednél egy infrapalatális redő adódik. Az oszloplemez mélyen van a szájadékban, és egy nagy foggal rendelkezik, amelyik frontális pozíciójú. A szájadék szemből nézve U alakú, és lefelé szélesedik. A felső bal szél a köldök felé kihajlik, jobb felső része egy rövid szinulusszal rendelkezik. A szinulusz alatt a palatális fal kifelé hajlik, a szájadék széle keskeny, néha kicsiny fogakkal rendelkezik. A szájadékszél oldalról nézve egyenes, ferde felső résszel, az oszlopszél pedig hullámos. A héj magassága 3,6–5,5 mm, szélessége 1,2–1,9 mm.

Összehasonlítás: Az *A. armata* redői és lemeze a szájadék felső szélén meglehetősen egyszerű, mindig hiányzik a basálisa és az *A. lamellata* nagyon karakterisztikus columellárisa. Az erős palatális csak az *A. armata* fajnak az *A. densicstata/nana* formájával vethető össze. Ugyanakkor ennek a formának ezen karakterei nagyon gyengék.

Megjegyzések: Clessin⁴² *A. lamellata* leírása Bielz⁴³ „*Puppa truncatella* Pffr. Varietät e” jellemzésének nagyon precíz másolata. Ez okból volt M. v. Kimakowicznak⁴⁴ – és később hasonlóan más malakológusoknak is – az a megjegyzése, hogy Clessin soha nem látta ezt a fajt. A Clessin gyűjteményben sincsenek olyan egyedek, amelyeket figyelembe vehetnénk típuspéldányokként.⁴⁵

Subai⁴⁶ az *A. prahovens* (Grossu, 1986) típuspéldányainak vizsgálata során (Bukarestben) megállapította, hogy tisztán bizonyítható volt annak az *A. lamellata* fajjal való egyezése. A szájadék jellemzői elég állandóak ennél a fajnál, míg a héj szélessége igen variábilis. A Horezu közelében lévő Bistriței-völgyben élő populációban

⁴¹ SUBAI 2011. 96–98.

⁴² CLESSIN 1887. 248.

⁴³ BIELZ 1967. 98.

⁴⁴ KIMAKOWICZ 1890. 234.

⁴⁵ SUBAI 2011. 97–98.

⁴⁶ SUBAI 2011. 98.

számos kisméretű egyed mellett nagyobbak is voltak, amelyek kb. 20%-kal hosszab-
baknak bizonyultak, és majdnem kétszer olyan szélesek voltak, mint a legkisebbek.

Subai⁴⁷ szerint az *A. lamellata* nem olyan szűktűrűsű, mint más *Agardhiella*
faj, és előfordul mészkőtől eltérő szubsztrátumon is. Első regisztrált előfordulásá-
nak helye Cârțișoara (Kerczesora – első említése Bielztől⁴⁸ származik) a Fogarasi
havasok északi részén van, amely többnyire gneiszből áll. Egyik legújabbban felfe-
dezett előfordulási pontja pedig Țicău mellett található (ÉNy-Romániában),⁴⁹ ahol a
faj 19 egyedét találták kb. 20 cm mély homokban.⁵⁰

Elterjedés: A rendelkezésre álló adatok szerint az *A. lamellata* fajnak
fragmentált aerája 2 nagyobb régióra osztható. Az egyik északnyugat-Romániában
helyezkedik el a Baia Mare–Dej–Zalău háromszögben. Minden valószínűség szerint
ehhez az elterjedéshez kapcsolódnak a Tisza folyó hordalékából, Tiszatelek mellett
előkerült egyedek.⁵¹ Ide tartozik az egyetlen északi-kárpáti *Agardhiella* adat, az
A. lamellata negyedidőszaki pleisztocén fosszilis előfordulás is Dél-Szlovákiában.⁵²

A másik terület a Déli-Kárpátokban van, az Olt környéki folyó völgyekben,
hegyekben. Legjelentősebb eddig ismert állománya a Bistriței szurdokból vált is-
mertté, de több adata az Olt hordalékából ismert. A legdélekeletibb előfordulási
pontja a Telejean és a Prahova folyók találkozásánál található, Ploieștitől délkeleti
irányban.⁵³ Erről az elterjedésről azonban nincsenek pontos adatok, és legújabb
kutatásaink sem igazolták a faj Olttól keletre való előfordulását.

A két előfordulási terület nagy valószínűség szerint összefügg egymással, de
erre vonatkozó kutatási eredmények még nem ismeretesek.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella lamellata tételei:

*Jud. Vâlcea, Munții Căpățânei, N of Bistrița (SW of Râmnicu Vâlcea), Cheile
Bistriței, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 02., MMM
90614/15; Munții Căpățânei, N of Pietreni (SW of Râmnicu Vâlcea), Cheile
Costești, 570 m, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 02., MMM
90624/10; Vânturarița Mts., S side of Vf. Stogșoare, S side of the tunnel, 1073 m,
leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 21., MMM 91105/88; Vânturarița Mts.,
N side of Vf. Stogșoare, N side of the tunnel, 1080 m, leg: Deli, Subai, Szekeres,
2009. 05. 21., MMM 91106/73;*

⁴⁷ SUBAI 2011. 98.

⁴⁸ BIELZ 1967. 97–98.

⁴⁹ DOMOKOS–LENNERT 2009. 185.

⁵⁰ SUBAI 2011. 98.

⁵¹ PINTÉR–SUARA 2004. 216.

⁵² LOŽEK 1964. 218–219.

⁵³ GROSSU 1986. 8.

Jud. Mara Mureş, Ticău, Somoş, left side sand-beach, leg: Domokos, Lennert, 2007. 05. 25., MMM 90659/1.

Agardhiella reinhardti (Zilch, 1958)

(9. tábla)

Az *A. grossui* mellett a másik, oldalról jelentősen benyomott és ezáltal leszűkített szájadékú kárpáti faj. A Kárpátok délnyugati részének több völgyében is előforduló faj a széles körű kutatások ellenére is rendszerint csak nagyon kevés példányszámban került elő, míg mellette más fajok tömegesek voltak. A rendkívül korlátozott példányszám ellenére nagyfokú és emiatt sokszor megtévesztő változottságot mutat (11. tábla 3, 4).

A héj jellemzése: A héj hengeres, gömbölyded csúccsal rendelkezik. Az embriónális rész 1,75–2 kanyarulatból áll, sima vagy gyengén szemcsézett, a héj többi része bordázott, az utolsó kanyarulaton 64–71 (13–15/mm) borda van. A kicsiny bordácskák a főbordák között foglalnak helyet (csak erősebb nagyítással láthatók). A héj 6,5–7 kanyarulatból áll, az utolsó 50–54%-át teszi ki az egész héj hosszának. A köldök nagyon szűk. A szájadék jól fejlett infarparietálist és angulárist tartalmaz, mindkettő a szájadék belső része felé halad. A parietális részen további rövid redők vannak. Nagy, kissé hajlott oszloplemez található mélyen a szájadékban. A szájadék U alakú, és szemből nézve kissé ferde, némileg kiszélesedik a basális és oszlop oldalon. A szájadék felső része egy erős parietál kallusszal csatlakozik, a szájadék jobb felső szélén egy rövid szinusz található. A palatális fal felső 1/3-ad része befelé hajlik, a széle nem vastagszik meg a hajlásnál. A palatális fal alsó 2/3-ad része erősen benyomott, és kiszélesedik a külső oldalon. Oldalról nézve a külső szájadékszél kissé kifelé hajlott, és a szájadék oszlopszéle hullámos, felső része erősen kifelé hajlik. A héj magassága 4,4–5,8 mm, szélessége 1,6–1,9 mm.

Összehasonlítás: Ez a faj meglehetősen hasonlít az *A. grossui* fajhoz, de különbözik a sokkal jobban benyomott palatálisával. A szájadékszél az összes oldalon kifelé hajlik, és sokkal mélyebb a szinuszja. Az oszloplemez egyenes és sekély. Az *A. grossui* köldöke sokkal szűkebb, külső szájadékszéle jobban kifelé hajlik oldalról nézve, és az oszlopfal alsó része egyenes, nem hullámos, mint az *A. reinhardti* esetében. A Kárpátokon kívül élő hasonló fajok egyike a nemrég leírt *A. serbica*. Feltehetőleg közeli rokon faj, amely dél felé váltja fel az *A. reinhardti* fajt. A többi rokon faj messze délnyugaton, elsősorban mediterrán környezetben fordul elő (*A. stenostoma*, *A. zoltanorum*).

Megjegyzések: Az *A. reinhardti* egy elég ritka faj, és könnyen el lehet különíteni rokonától, az *A. grossui* fajtól, unikális héjmorfológiai jellemzői által. Subai⁵⁴ részletesen megvizsgálta a Grossu et Negra⁵⁵ által leírt *Argna* (*Agardhiella*)

⁵⁴ SUBAI 2011. 110.

⁵⁵ GROSSU–NEGREA 1968. 728.

angustistoma taxont, és azt az *A. reinhardti* szinonimájának tekinti. Az *A. angustistoma* típuspéldányait nem jelölték ki precízen, és az újabb vizsgálatok szerint azok több ismert fajhoz is tartoznak (az *A. reinhardti* mellett a legtöbb paratípus példány *A. crassilabris* fajnak bizonyult, az egyik juvenilis egyed pedig feltehetőleg *A. domokosi*). Az *A. angustistoma* típus lelőhelye is erősen kérdőjeles maradt, mivel a „Valea Seacă” (Szárász-völgy) elnevezésből több is létezik Olténiában.

Elterjedés: A legtöbb kárpáti *Agardhiella* fajhoz hasonlóan ez a taxon is a DNy-Kárpátok endemikus faja. Klasszikus és egyben típuslelőhelyén, a Csernavölgyben rendelkezik a legtöbb ismert adattal, de attól keletebbre, több völgyben is megtaláltuk. Így ismert a Closani és Pocruí környéki völgyekből is, de mindenhol csak néhány példány került elő. Lelőhelyein rendszerint más *Agardhiella* fajok (*A. armata*, *A. caesa*, *A. crassilabris*, *A. banatica*) társaságában fordul elő, amelyek hozzá képest tömegesek.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella reinhardti tételei:

Jud. Mehedinți, Munții Mehedinți, Cerna valley, Jelărăului gorge, above Băile Herculane, large flotsam deposit, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 08., MMM 90633/1; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 04., MMM 90622/3; Munții Mehedinți, Cerna valley, Cheile Romaenuței, 3,9 km upstream of the Cerna Sat junction, 420 m, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 19., MMM 90645/1;

Jud. Gorj, Munții Vâlcan, N of Cloșani (N of Baia de Aramă), right side of Motru brook, gorge forest, limestone, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., MMM 90647/1; Munții Vâlcan, 1 km W of Motru Sec (N of Baia de Aramă), limestone cliffs and Fagetum, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., MMM 90643/2; Munții Vâlcan, Valea Motru Sec, 8,3 km W of Motru Sec, 370 m, leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., MMM 91112/4; Munții Vâlcan, Valea Lupsei, 1,1 km W of Motru Sec, 370 m, leg: Deli, Páll-G., 2010. 04. 18., MMM 91794/2; Munții Vâlcan, Cheile Sohodol, N of Pocruí (NE Baia de Arama), 240 m, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., MMM 90695/2; leg: Deli, Subai, Szekeres, 2009. 05. 22., MMM 91110/2.

Agardhiella tunde (Deli, 2011)

(10. tábla)

Az *A. tunde* a legújabban leírt fajok egyike, amely 2007-ben történt felfedezéséig teljesen ismeretlen volt. Különleges szájadék formájának egyediségét már teren szabad szemmel is észleltük, de akkor még az *A. banatica*-val véltük azonosnak. Mikroszkóp alatt azonban feltárult különlegesen gazdagon tagolt szájadéka, majd egy törött példányon megtaláltuk az *Agardhiella* taxonok között is egyedülálló

fogszerű dudorát a parietális falon (10. tábla 6). Ezzel egyértelművé vált, hogy egy jól definiálható, a genusz összes fajától jól elkülöníthető új fajjal van dolgunk.⁵⁶

A héj jellemzése: A héj közepes méretű, hengeres alakú, 6,5–7,75, majdnem egyenes oldalú kanyarulattal rendelkezik. Az utolsó kanyarulat a héj magasságának 48–54%-át foglalja el. A felső 1,75 sima tekercs után sűrűn bordázott a héj felszíne. Az utolsó kanyarulatban a bordák száma 66–110 (15–26/mm). A bordák között csak erős nagytávolsággal látható apró bordácskákat találunk. A köldök nagyon szűk, résszerű, az oszlopszél gyakran eltakarja. A szájadék szemből nézve trapéz (néha megközelítően rombusz) alakú. A széjadék két felső szélét egy erősen kiképzett, az oszlopszél felé lejtő, meglehetősen meredek lefutású parietalkallusz köti össze. A parietalkallusz közepén egy enyhén ferde, jól fejlett parietális lemez található, amely egyenes magassággal mélyen benyúlik a héj belsejébe. E lemeztől nagyjából egyenlő távolságra a parietális rész végeinél szintén jól fejlett és mélyen befelé húzódó infraparietális és anguláris redő található. Az infraparietális redő és a parietális lemez között egy vagy két további rövid redő a példányok 80%-án jól látható. A héj az anguláris felett a szájadék szélén egy rövid sinulust visel. Az oszlopszél lebenszerűen kiszélesedik, felső harmada benyomódott és kissé megvastagodott, az alsó részen pedig kiöblösödik. Az oszloplemez mintegy félkör formájú, a szájadékba ferdén, mélyen benyúlik. A bazális szél és a palatális szél kívül majdnem egyenes, belül viszont erősen benyomott vastag szegőlécek találhatók. A palatális szegőléc gyakran 2–3 púpra van felosztva, és a palatális szél mintegy 2/3-át vagy felét foglalja el. A bazális szegőléc a bazális szél közepén annak 2/3-át foglalja el. A bazális szegőléc két oldalán a szélek nincsenek megvastagodva, és enyhén kifelé hajlanak. Profilból a szájadék parietális szélének közepe kissé, az oszlopszél felső része pedig erőteljesebben előre domborodik.

Összehasonlítás: Az *Agardhiella* genuszon belül csupán az *A. banatica* fajnak van hasonlóan trapéz alakú szájadéka. Ennek viszont hiányzik a parietális lemeze, és gyengébben fejlett a parietalkallusza. Az infraparietális redője viszont erőteljesebb, de a redő és az anguláris redők között sohasem találunk más redőcskéket. Az *A. banatica* fajnál hiányoznak a bazális és a palatális szegőlécek. Az oszloplemeze csak alul megemelkedett, a felső részen viszont befordul az oszlop mögé. Az *A. banatica* oszlopszéle nem szélesedik ki, és profilban majdnem egyenes. A oszlopszél felső végét egy vályú alakú mélyedés választja el az infraparietális redőtől, ami az *A. tunde* fajnál nincs.

A fajt a többi *Agardhiella* fajtól a trapéz alakú szájadék és a széles palatális, illetve a bazális szegőlécek alapján könnyen megkülönböztethetjük.

Megjegyzések: A Sohodol-szurdokban (Runcu-tól északra) gyűjtött példányok kicsit karcsúbbak, a szájadék alakja trapéz, a bazális szél többé-kevésbé merőleges a héj tengelyére, a palatális szegőléc a palatális rész felén húzódik végig, és a

⁵⁶ DELI 2010. 315.

héj bordázata sűrűbb (86–110; 20–26/mm) az utolsó kanyarulatán (11. tábla 2). A Vâlcele-től északra lévő példányok szájadék alakja megközelítően rombusz alakú, a basális szél közel párhuzamos lefutású a parietális résszel, a palatális szegőléc a palatális rész 2/3-án húzódik, és bordázata ritkább (66–83; 15–18/mm) az utolsó kanyarulatán.

Elterjedés: Szűk elterjedésű faj, amely a Banaticum fanuakerületének egyik legújabbban felfedezett endemikus faja. Mai ismereteink szerint a Vulcan-hegység déli lejtőinek mészkővidékén, Tismanától nyugatra eső 3 egymás mellett lévő völgyrendszer szurdokaiban (Piscuri-patak, Sohodol-patak, Şuşița Seacă-patak szurdokaiban) fordul elő. Kísérő faja a szélesebb körben elterjedt *A. caesa*, de attól mindig nagyobb számban lehetett gyűjteni. A gyűjtési pontokon viszonylag nagyobb tömegben került elő, különösen Runcu falu fölött, a Sohodol-patak szurdokában.

A Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének Agardhiella tunde tételei:

Paratípusok:

Jud. Gorj, Munții Vâlcan, Piscuri Gorge, 1,4 km N Vâlcele, left gorge of the Piscuri river, limestones, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., *MMM 90366/14*; Munții Vâlcan, Piscuri Gorge, 1,4 km N Vâlcele, Piscuri river, floating debris, leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., *MMM 90367/1*; Munții Vâlcan, Sohodol Gorge, 1,2 km N Runcu, 408 m, limestones, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90370/76*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., 2008. 05. 03., *MMM 90422/6*; Munții Vâlcan, Sohodol Gorge, 3,5–4 km N Runcu, 450 m, limestones, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90369/13*; Munții Vâlcan, Sohodol Gorge, 8 km N Runcu, 500 m, limestones, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90368/11*; leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., 2008. 05. 03., *MMM 90421/4*; Munții Vâlcan, Şuşița Seacă gorge, 2 km N Pârvulești, limestones, 385 m, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., 2008. 05. 03., *MMM 90420/37*.

További tételek:

Jud. Gorj, Munții Vâlcan, Piscuri-valley, 1,4 km N Vâlcele (NE Tismana), gorge forest and limestone (22b), leg: Deli, Domokos, Páll-G., Subai, 2007. 04. 17., *MMM 90646/4*; Munții Vâlcan, N of Runcu (NNW of Târgu Jiu), Cheile Sohodol, 1,2 km N of Runcu (51), leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90654/20*; Munții Vâlcan, N of Runcu, Cheile Sohodol, 4,5 km upstream of the gorge entrance, limestone walls, leg: Boldog, Deli, Kóra, 2007. 07. 06., *MMM 90641/3*; Munții Vâlcan, N of Pârvulești (N of Târgu Jiu), valley (gorge) of the Şuşița Seacă, 390 m, leg: Deli, Horváth, Lennert, Páll-G., Subai, 2008. 05. 03., *MMM 90627/11*.

Agardhiella parreyssi (L. Pfeiffer, 1848)

Az *A. parreyssi* romániai előfordulásáról szóló adatok tudománytörténeti szempontból igen érdekesen alakultak. Fentebb, az *A. domokosi* bemutatása során kitértünk rá, hogy a közelmúltban leírt taxon előfordulásáról régóta tudnak a kutatók, de példányaikat rendszerint *A. parreyssi* fajként határozták meg. Grossu et Negrea⁵⁷ (1968) leírják az *Argna (Agardhiella) moldavica*, majd később Grossu (1987)⁵⁸ az *A. licherdopoli* taxonokat. Ezekről Subai⁵⁹ megállapítja, hogy a kelet-balkáni régióban (különösen Bulgária területén) széles körben elterjedt, igen változatos *A. parreyssi* fajhoz tartoznak. A két publikált lelőhely kizárólag nagyobb folyók (Siret és Duna folyók) hordalékát jelentik, így a mai napig nem tudjuk valójában, honnan származnak ezek a példányok. A bukaresti Grigore Antipa Múzeumban őrzött példányokon (korábban típuspéldányokon) kívül más héjak nem kerültek elő, így a Munkácsy Mihály Múzeumban sincs Romániából származó *A. parreyssi*. Mivel egyelőre az is kérdéses, hogy él-e egyáltalán ez a faj a Kárpátok területén, ezért ennek a fajnak a bemutatásától ezen tanulmányban eltekintek.

Az Agardhiella genusz állatföldrajzi viszonyai

Az *Agardhiella* genusz délkelet-európai elterjedésű, amelynek fajai a Balkán-félsziget hegyvidéki területein és a Kárpátokban⁶⁰ fordulnak elő. Néhány nagy elterjedésű és ennek megfelelően változatos fajon kívül – pl. *A. truncatella* –, kicsiny elterjedésű endemikus fajok alkotják a genuszt. Legnagyobb változatossággal, illetve fajszámmal Románia területén találkozunk.⁶¹ A romániai fajok zöme a Déli-Kárpátok nyugati részén, a Bánátban és az ehhez keleten csatlakozó északnyugat olteniai hegyvidéken tenyészik. A 3 nagyobb elterjedésű fajon (*A. armata*, *A. caesa*, *A. lamellata*) kívül további 7 szűkebb elterjedésű endemizmus ismert ebből a térségből. Az *A. lamellata* a Déli-Kárpátoktól észak felé, az *A. armata* és az *A. caesa* a Bánáttól délre terjedt el (Szerbia, Bulgária, Macedónia). Érdekes kivételt képez a kizárólag a Keleti-Kárpátok külső íve mentén, a Siret-folyó hordalékából előkerült, Grossu et Negrea⁶² által *A. parreyssii ssp. moldavica* taxonként leírt, jelenleg *Agardheilla parreyssi* néven elfogadott taxon. A faj Bulgáriában és a csatlakozó északkelet-görögországi részekén szélesebb körben elterjedt, ugyanakkor Románia azon részén is előfordul, amely több száz kilométerre van a faj viszonylag összefüggő areájától, és szintén nagyon távol esik a genusz összes kárpáti fajának elter-

⁵⁷ GROSSU-NEGREA 1968. 726.

⁵⁸ GROSSU 1986. 28.

⁵⁹ SUBAI 2011. 106.

⁶⁰ GITTENBERGER 1975. 280–281; GROSSU 1987. 230–232; SUBAI 2008. 75–76; SUBAI 2011. 77–79.

⁶¹ DELI 2010. 319.

⁶² GROSSU-NEGREA 1968. 726.

jedési területétől. Sajnos ennek a fajnak nem sikerült nyomára bukkani Vrancea megyében (viszonylag közel Grossu lelőhelyéhez).

A Banaticum faunakerülete (1. ábra)

Soós⁶³ volt, aki először foglalkozott a Kárpátok és a Kárpát-medence állatföldrajzi viszonyaival. Meglátásai és kidolgozott rendszere sok tekintetben ma is megállja a helyét. A Kárpátok területét 5 faunakerületre osztotta a különféle endemizmusok elterjedési viszonyai alapján. A Kárpátok délnyugati hegységeit magában foglaló, viszonylag kicsiny területet bánági kerületnek nevezte el.⁶⁴ A bánági kerület vagy Banaticum területe nagyrészt megfelel a földrajzi Bánát fogalmának.

Soós a bánági kerület (Banaticum) legfontosabb vonását abban látta, hogy endemizmusai és a nagyobb elterjedésű kárpáti elemek mellett nagyon jellemző itt a Balkán felől bejövő fajok sokasága. A Kárpátok délnyugati területén folytatott kutatásaink alapján úgy gondoljuk, hogy a Banaticum az egyetlen olyan térsége Európának, ahol a kárpáti endemikus fajok a Balkánról származó elemekkel együttesen fordulnak elő. Tovább színezi a képet, hogy balkáni elemeinek egy része a nyugat-balkáni (Illyricum), míg más része a kelet-balkáni (Moesicum) faunartományból (fajképződési gócból) származik.⁶⁵ Ezen túlmenően ráadásul a Kárpátok bennszülött fajokban (a bánáti endemizmusok) leggazdagabb, de viszonylag kicsiny kiterjedésű területe, és egyben több interglaciális reliktumfaj (jégkorszakok felmelegedési periódusainak maradvány fajainak) utolsó menedékterülete. Tudománytörténeti szempontból is érdekes ilyen maradványfajunk a rendkívül ritka *Soosia diodonta* (Férussac, 1821), amely genusz nevét Soós Lajosról kapták.

Önálló, csak a Banaticumra jellemző bennszülött csigafaják rendkívül változatosak, több családon belül is találunk ilyeneket, sőt ebből a térségből leírtak néhány eddigi ismereteink szerinti endemikus genuszt is (*Aspasita*, *Graciliaria*, *Troglovitrea*). Más genuszok, mint amilyenek a kascsigák (*Agardhiella*), legnagyobb változatossággal és fajszámmal éppen a Banaticumra jellemzőek, így ezt a területet a csoport géncentrumának tekinthetjük.

Soós⁶⁶ a Banaticum határait a délkeleti Kárpátok nagyobb folyói mentén jelölte meg. Délen a Duna, északon a Sztrigy és a Nyugati-Zsil, keleten a Zsil folyó, míg nyugaton az Alföld sík vidéke képezte az elképzelése szerinti határt. Az már az irodalmi adatokból látszott, hogy Zsiltól keletre és Sztrigytől északra is találtunk olyan csoportokat, fajokat, amelyeket bánáti endemizmusoknak tekinthetünk. A korábbi elterjedési adatokat és a saját eredményeinket felhasználva kirajzolódni látszik az a határ, amely leginkább fedi a Banaticum fogalmában megfogalmazott biogeográfiai sokszínűséget. A bánági faunakerület központját a Duna menti mész-

⁶³ SOÓS 1943. 444.

⁶⁴ SOÓS 1943. 459.

⁶⁵ DELI 2010. 319.

⁶⁶ SOÓS 1943. 459.

kővidék, a Cserna-folyó vízgyűjtője és a Vulkán-hegység karszterületei képezik. Ez a terület a már említett 3 nagy faunataromány metszéspontjában helyezkedik el. Itt megtalálható az összes Kárpátokban élő, balkáni származású szárazföldi csigafaj, és itt a legmagasabb az ún. bánáti endemizmusok száma. A Banaticum peremterületeinek határát elsősorban a bordáscsigák (*Aspasita*) és a kascsigák (*Agardhiella*) a Bánátban endemikus fajainak együttes előfordulásai alapján húztuk meg. Az így körülhatárolt terület délen a Dunáig terjed, északon a Maros völgyét éppen átlépi, keleten pedig az Olt-völgyig húzódik. Ettől délebbre már nem élnek kárpáti fajok, északabbra és keletebbre pedig annyira megváltozik a fauna képe, hogy a bánáti endemizmusok eltűnnek, és csupán 1–2 balkáni származású elem elszórt állományával találkozhatunk. Helyettük pedig a Banaticumban nem élő kárpáti fajok jelennek meg.

Az *Agardhiella*-k élőhelye

Az *Agardhiella* fajok hegyvidékhez, azon belül is sziklás aljzathoz kötődő, talajlakó, többségében vak állatok. Elsősorban mészkősziklák repedésiben, illetve nagyobb kövek közötti talajban, sokszor gyökerek között, speciális élőhelyi körülmények között élnek, Grossu⁶⁷ szerint troglóphil állatok. A Zaránd-hegységben találtunk élő *Agardhiella domokosi* példányokat, metamorfizálódott savanyú kőzetben is. Ez azt mutatja, hogy a korábbi véleményekkel⁶⁸ ellentétben a genusz fajai nem kizárólag a mészkővidékek lakói.

Az *Agardhiella*-k élőhelyvizsgálata során felismertünk egy élőhelytípust, illetve egy olyan életmódot, amelyet eddig valószínűleg nem vizsgáltak malakológiai szempontból. Mai ismereteink szerint az ide kapcsolható fajok elsősorban a Balkánon és a csatlakozó kárpáti területek karsztvidékein fordulnak elő, és ez idáig a legnagyobb ritkaságoknak számítottak. Ide tartoznak az *Agardhiella*, *Virpazaria*, *Klemmia*, *Gyalina*, *Troglovitrea* genuszok, de nagy valószínűséggel ide sorolhatók a Clausiliidae család *Sciocochlea* fajai is.

A kőgörgetegek és kőfolyások mindig jó búvóhelyül szolgálnak a csigafajok számára. Ezeket idővel talaj fedi be, de a kövek közötti rések hálózata sokáig fennmarad. Itt sokkal temperáltabb hőmérsékleti és páráviszonyok alakulnak ki, ideális helyet adva a hűvös és nedvességkedvelő állatoknak. Idővel sok faj alkalmazkodhatott ehhez az életmódhoz, sokuk oly mértékig specializálódott, hogy elvesztették színüket és szemüket. Ilyen vak állatok pl. az *Agardhiella* fajok többsége, melyeket sokáig troglófil (barlanglakó) állatoknak gondoltak. A terepi munkák során azonban mi nem jártunk barlangokban, sőt többnyire ilyen üregek környékén sem, mégis viszonylag nagy számban gyűjtöttük házaikat. A legjobb gyűjtőhelyeknek a többségében felszínközeli, talajjal fedett köves területek bizonyultak. Néhány helyen, ahol élő egyedek is előfordultak, a kövek közötti réseket nem töltötte ki a talaj, és ezen

⁶⁷ GROSSU–NEGREA 1968. 721.

⁶⁸ GROSSU 1993. 311.

rések oldalában meg is figyelhettünk mozgó állatokat. Ebből a megfigyelésből kiindulva neveztük ezt réslakó életformának, lakóit pedig réslakóknak.⁶⁹ Úgy gondoljuk, hogy ezen rések mérete rendkívül változatos, és tágabban értelmezve maguk a barlangok is ide tartoznak, így természetesen a réslakó fajok barlangokból is előkerülhetnek.

Ha a Kárpátokban és azon belül a Banaticumban élő szárazföldi csigákat nézzük, akkor azt tapasztaljuk, hogy elsősorban a balkáni rokonságú csoportok vagy fajok közül kerülnek ki az *Agardhiella* faunák kísérő fjai. Egyik ilyen nevezetes faj a *Troglovitrea argintarui* (Negrea & Riedel, 1968), amelyet a szakirodalom barlanglakó fajként ismer. Ennek az endemikus és monotipikus genusznak legközelebbi rokonai a Kaukázusban tenyésznek. Hozzá hasonlóan néhány itt endemikus *Vitrea* faj – a *Vitrea jetschini* (M. V. Kimakowicz, 1890) és a közelmúltban leírt *V. szekeresi* (Deli & Subai, 2011) – vagy az egyértelműen balkáni kapcsolatokat mutató a *V. botterii* (L. Pfeiffer, 1853) is szinte mindig olyan helyekről kerül elő nagyobb számban, ahonnan az *Agardhiella*-k is. A speciális, csak a Banaticumra jellemző fajokon kívül jóval szélesebb körben elterjedt fajok is ilyen habitat preferenciával rendelkeznek. Ide tartozik a hazánkban is előforduló *V. subrimata* (Reinhardt, 1871) – a Kárpátokban *f. maritae* és *f. litoralis* – és az *Oxychilus depressus* (Sterki, 1880). Nagyon gyakran találkozhatunk ezeken az élőhelyeken a Kárpátokban szintén nagy fajszámmal előforduló *Platyla* fajokkal. A *Platyla* fajok nem kifejezetten tekinthetők réslakóknak, de bizonyos fajaik legnagyobb gyakorisággal és egyedszámban a réslakó fajok mellől kerülnek elő. Különösen az apró termetű *Platyla perpusilla* (Reinhardt, 1880), *P. similis* (Reinhardt, 1880), valamint a kissé nagyobb termetű, a Kárpátokon kívül csupán a montenegrói partvidéken előforduló *P. wilhelmi* (A. J. Wagner, 1910). Ezen utóbbi faj romániai előfordulását az *Agardhiella* kutatás során sikerült regisztrálnunk.⁷⁰

A réslakó fajok által dominált mintákban nagyon sok más – elsősorban sziklalakó – csigafaj is előkerült, de ezek nem tekinthetők réslakóknak, többnyire kedvezőtlen időjárási viszonyok elől (különösen szárazság idején) keresik fel a felszínközeli réseket, vagy egyszerűen üres héjaik bemosódásával jutnak a réslakók társaságába. Leggyakrabban a *Faustina faustina* (Rossmässler, 1835) faj különféle formáival (alfajaival?), a *Morlina glabra striata* (Westerlund, 1881) és *Oxychilus montivagus* (Kimakowicz, 1890), az *Aspasita triaria* (Rossmässler, 1839), illetve számos clausilida (Clausiliidae) faj héjával találkozhatunk a sziklák közötti résekben, üregekben. Nem volt ritka a 40–50 fajt is magában foglaló minta sem.

Mindenképp érdekes a Bükkben reliktumként előforduló *Aspasita cf. triadis* (M. von Kimakowicz, 1884) populáció feltehetően réslakó életformára való áttérése. Egyedeik időnként megtalálhatók sziklák tövében is, de élő állatokkal leggyak-

⁶⁹ DELI-SUBAI 2011. 47.

⁷⁰ DELI-SUBAI 2011. 46.

rabban még esős időben is csak kövek alatt, sokszor egészen mélyen találkozhatunk (kőfolyásoknál néha 50–100 cm mélyen). A Kárpátok délnyugati részén élő rokonaik azonban mindig a felszínen mozognak, többnyire sziklapárányokon vagy sziklákon. A bükki populáció minden bizonnyal sokkal inkább ki van téve a kontinentális éghajlaton gyakran előforduló aszályos éveknek, ugyanakkor a kárpáti populációk sokkal nagyobb csapadékbőséget kapnak a tenyészidőszakban. Ez azt mutathatja, hogy a bükki populáció a túlélés érdekében kényszerül a kövek közötti rések hálózatába.

Nem tekinthetők kifejezetten réslakó fajoknak az olyan szubterrán fajok, amelyek ugyan előfordulhatnak a kőgörgöteges mintákban, de igazi élőhelyük maga a talaj. A *Cecilioides* – *C. acicula* (O. F. Müller, 1774), *C. petitiána* (Benoit, 1862) – fajok hazánkban az alföldi löszös talajokban is előfordulnak, sőt, itt találkozhatunk velük leggyakrabban. Tőlünk délre sziklás helyekről is előkerültek.

A réslakó fajokat tartalmazó minták gyűjtése során szinte sohasem találtunk élő egyedeket. Minden alkalommal igyekeztünk elkerülni a természetkárosítással járó kőfolyások feldúlását. Általában már feliszapolódott kőgörgötegek helyén gyűjtöttünk, vagyis olyan helyeken, ahol a kövek közötti réseket már talaj töltötte ki. Nagy segítségünkre voltak az ilyen helyek oldalában épített utak, amelyek mintegy szelvényként tárták fel az egykori élőhelyeket. Meglehető tapasztalatokat szereztünk egy-egy kőfolyás feltételezhető életét illetően. A kőfolyások életében az első szakaszt a „folyás” megállása jelentheti. Ekkor a felszínre hulló szerves törmelék (avar, gallyak) feltehetőleg nagyon hamar jelentős és összefüggő humuszréteget képez. Innen a talajrészecskék azonban igen lassan, de folyamatosan hullanak le a kövek közötti résekbe. Feltételezhető, hogy a kövek közötti rések eltömődése több száz év alatt játszódhat le. Erre bizonyítékul szolgálhatnak azok az egyes területeken ma is tenyésző famatuzsálemek, amelyek a kőfolyás megállása után jelenhettek meg, miközben a kövek közötti rések hálózata ma is megtalálható. A réslakó csigák számára a megfelelő nedvesség is limitáló tényező lehet, ezért gyakrabban találunk ilyen élőlényeket sziklás szurdokvölgyekben. Mivel ezekben a völgyekben a sziklák aprózódása miatt állandóan alakulnak ki kőfolyásos, kőgörgöteges területek, így hosszú távon, akár évezredekken keresztül is biztosított a réslakó élőlények fennmaradása. Az *A. domokosi* élő egyedek megtalálása során tapasztaltak azt mutatják, hogy az év bizonyos – csigák számára kedvező – szakaszaiban gyakran a felszín közelében tartózkodnak. Találtunk élő példányokat földbe ágyazott kövek alatt vagy sziklák tövében, néhány centire a felszíntől. Ez azt mutatja, hogy az egyes kisebb, szomszédos élőhelyek átjárhatók számukra, akár úgy is, hogy időnként a felszín közelében vagy akár a felszínen mozognak. Ezzel magyarázható, hogy az egymástól látszólag vagy valóban elszigetelt réshálózatokat benépesítik, és az adott területre jellemző fajok több helyről is előkerülnek. A réslakók szempontjából egymástól elszigetelt völgyek, hegységek azonban nem átjárhatók, ezért lehetséges, hogy az egyes szűk endemizmusok egymást váltják a szomszédos völgyekben (pl. a Vulkán-hegység déli mészkővölgyeiben).

Összefoglalás

Az *Agardhiella* fajok héja első ránézésre nagyon hasonlóak, henger alakúak, csúcuk lekerekített, fehérek és áttetszőek. Embrionális kanyarulataikat leszámítva bordákkal erősen vagy gyengébben ellátottak. A lágy részeik is áttetszőek, pigmentálatlanok, a fajok többsége pedig vak.

A kascsigák (*Agardhiella* spp.) szinte minden képviselője igazi ritkaság. Az 5 éve folyó, és 9 nagyobb gyűjtőutat felölelő munkának köszönhetően a Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményében őrizzük a világ egyik legnagyobb *Agardhiella* kollekciónak. Legteljesebb a Kárpátokból (Románia) származó anyag, ahol 1 faj kivételével megtalálható az összes eddig ismert faj. Összesen 10 faj 1235 egyede (95 tétel) került a múzeum nyilvántartásába. Részben a Munkácsy Mihály Múzeum puhatestű gyűjteményének tételei alapján vált ismertté két új faj (*A. tunde*, *A. domokosi*), amelynek 297 db egyede paratípusként szerepel (22 tétel).

A fajok elterjedési viszonyainak értékelése során megállapítottuk, hogy néhány nagy elterjedésű, és ennek megfelelően változatos fajon kívül kicsiny elterjedésű endemikus fajok alkotják a genoszt. A legnagyobb változatossággal, illetve fajszámmal Románia területén találkozunk (11 faj). A romániai fajok zöme a Déli-Kárpátok nyugati részén, a Bánátban és az ehhez keleten csatlakozó északnyugat-olténiai hegyvidéken tenyészik. A 3 nagyobb elterjedésű fajon (*A. armata*, *A. caesa*, *A. lamellata*) kívül, további 7 (*A. banatica*, *A. crassilabris*, *A. domokosi*, *A. grossui*, *A. incerta*, *A. reinhardti*, *A. tunde*) szűkebb elterjedésű endemizmus ismert ebből a térségből. A szűk areájú fajok legtöbbször csupán egy vagy néhány szomszédos völgyben fordulnak elő. A lelőhelyek többségében nemcsak 1–1 faj fordul elő, hanem általában 2–3, de néha 4 faj is előkerült egyazon mintából (pl. a Closani környéki völgyekben vagy a Cserna-völgyben).

A Kárpátok délnyugati területén folytatott malakológiai kutatásaink során a tudomány számára új taxonokat (pl.: *Vitrea szekeresi* stb.) találtunk. Ezen túlmenően számos új faunisztikai eredmény mellett több állatföldrajzilag érdekes, a Kárpátok területére nézve új fajt is sikerült kimutatnunk (pl.: *Platyla wilhelmi*). A már ismert és az újonnan előkerült fajok alapján megerősítjük a Soós Lajos által leírt Banaticum állatföldrajzi egységként említett létjogosultságát. A Banaticum az egyetlen olyan térsége Európának, ahol a kárpáti endemikus fajok a Balkánról származó elemekkel együttesen fordulnak elő. Tovább színezi a képet, hogy balkáni elemeinek egy része a nyugat-balkáni (Illyricum), míg más része a kelet-balkáni (Moesicum) faunatarományból (fajképződési göcből) származik. Ezen túlmenően ráadásul a Kárpátok bennszülött fajokban (ezek a bánáti endemizmusok) leggazdagabb, de viszonylag kicsiny kiterjedésű területe egyben több interglaciális reliktum-faj utolsó menedékterülete is (pl. *Soosia diodonta*).

A gyűjtések során szerzett tapasztalatok alapján megállapítottuk, hogy az *Agardhiella* fajok és kísérőik egy része nem kifejezetten barlanglakó (ahogy azt a

korábbi szerzők leírták), hanem a felszín alatti kövek közötti rések hálózatát lakja. Az ilyen élőhelyhez ragaszkodó állatokat réslakóknak neveztük el. Az *Agardhiella* fajok többsége obligát réslakó, amit pigmentálatlan testük és vakságuk is alátámaszt.⁷¹

IRODALOM

BIELZ 1863

Bielz, Eduard Albert: Fauna der Land- und Süßwasser-Mollusken Siebenbürgens. 1 Aufl. – I–IV. Hermannstadt, 1863.

BIELZ 1867

Bielz, Eduard Albert: Fauna der Land- und Süßwasser-Mollusken Siebenbürgens. 2 Aufl. – VIII.; Hermannstadt, 1867.

CLESSIN 1887

Clessin, Stefan: Die Mollusken-Fauna Mitteleuropas, II. Tiel Die Molluskenfauna Österreich–Ungarns und der Schweiz. Nürnberg, 1887.

DELI 2010

Deli Tamás: *Agardhiella tunde* spec. nov. (Gastropoda: Pulmonata: Argnidae), a new endemic land snail from Romania. *Journal of Conchology*, 40/3. (2010) 315–320.

DELI–SUBAI 2011

Deli Tamás – Subai Péter: Übersicht der *Vitrea*-Arten der Südkarpathen in Rumänien nebst Beschreibung einer neuen Art. (Gastropoda, Pulmonata, Vitreinae). *Contribution to Natural History*, 19. (2011) 1–53.

DOMOKOS–LENNERT 2009

Domokos Tamás – Lennert József: Standard malacofaunistical work of Sălaj county and western part of the Plopişului/Şesului Mountains (Romania). *Nymphaea – Folia naturale Bihariae*, XXXVI. (2009) 167–206.

GITTENBERGER 1975

Gittenberger Edmund: Beiträge zur Kenntnis der Pupillacea. VI. Die Gattung *Agardhiella* in Jugoslawien. *Zoologische Mededelingen*, 48/24. (1975) 279–289.

GROSSU 1955

Grossu, Alexandru: Gastropoda Pulmonata, Mollusca. – Fauna Republicii Populare Romîne, 3/1 (1955).

⁷¹ Köszönettel tartozom mindenk előtt Subai Péternek – az *Agardhiella* kutatások legkiemelkedőbb mesterének, akitől megtanultam, hogyan lehet ezen állatok héjait a legnagyobb hatékonysággal gyűjteni. A közös terepnapok mindig élményszámba mentek, és igen sikeresek voltak. A Kárpátokba vezetett gyűjtőutakon résztvevő számos malakológus kollégámnak és barátomnak is köszönettel tartozom, hiszen nélkülük nem valósulhattak volna meg a jó hangulatú és eredményes kutatások. Így köszönet illeti Boldog Gusztávot, Danyik Tibort, Domokos Tamást, Horváth Évát, Kóra Juditot, Lennert Józsefet, Pál-Gergely Barnát és Szekeres Miklóst. A publikációban szereplő nagyszerű héjrajzokat Danyik Tibornak és Kóra Juditnak köszönöm.

GROSSU 1986

Grossu, Alexandru: *Nouvelles espèces de la famille des Orculidae* (Gastropoda, Pulmonata). Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle "Grigore Antipa", 28. (1986) 7–13.

GROSSU 1987

Grossu, Alexandru: *Gastropoda Romaniae*. vol. 2. Bucuresti, 1987.

GROSSU 1993

Grossu, Alexandru: The catalogue of the Molluscs from Romania. Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle "Grigore Antipa", 23. (1993) 291–366.

GROSSU–NEGREA 1968

Grossu, Alexandru – Negrea, Alexandrina: *Révision des espèces du genre Argna* COSSMANN (Gastropoda, Pulmonata) de Roumanie et la description de quelques nouvelles unités taxonomiques. Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle "Grigore Antipa", 8. (1968) 721–734.

KIMAKOWICZ 1883

Kimakowicz, Moritz von: Beitrag zur Molluskenfauna Siebenbürgens. – Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischer Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt, 33. (1883) 11–83.

KIMAKOWICZ 1890

Kimakowicz, Moritz von: Beitrag zur Molluskenfauna Siebenbürgens. Nachtrag. – Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischer Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt, 40. (1890) 1–113.

LOŽEK 1964

Ložek, Vojen: Quartärmollusken der Tschechoslowakie. – Rozpravy Ústředního ústavu Geologického, 31. (1964).

PINTÉR–SUARA 2004

Pintér László – Suara Róbert: A magyarországi puhatestűek elterjedése. II. Magyarországi puhatestűek katalógusa. Budapest, 2004.

SOÓS 1943

Soós Lajos: A Kárpát-medence Mollusca faunája (The mollusc fauna of the Carpathian Basin). Budapest, 1943.

SUBAI 2008

Subai, Péter: Revision of the Argninae, 1. The species of *Agardhiella* from the countries bordering the Adriatic Sea (Gastropoda: Pulmonata: Pupillidae). Archiv für Molluskenkunde, 137/1. (2008) 75–103.

SUBAI 2011

Subai, P.: Revision of the Argnidae, 2. The species of *Agardhiella* from the eastern part of the Balkan Peninsula. Archiv Molluskenkunde, 140/1. (2011) 77–121.

WESTERLUND 1878

Westerlund, Carl Agardh: *Fauna europaea molluscorum extramarinorum* II., Lund, 1878.

ZILCH 1958

Zilch, Adolf: Zur Kenntnis der Gattung *Argna* COSSMANN (Pupillidae, Lauriinae). Archiv für Molluskenkunde, 87/ 4–6. (1958) 149–152.

**Results of *Agardhiella* researches in the Carpathians.
The *Agardhiella* material of molluscs (Molluska)
of the Munkácsy Mihály Museum**

– Tamás Deli –

Resume

The shells of the *Agardhiella* species are very similar at first glance, cylindrical, apices rounded, white and transparent, but their soft parts are also depigmented and the majority of the species are blind. Almost each representative of hive snails (*Agardhiella* spp.) is a real rarity. Thanks to 9 greater collection tours spanning 5 years' collection work, the Békéscsaba Munkácsy Mihály Museum has one of the biggest *Agardhiella* collections in the world. The most complete is the material from the Carpathians (Romania) where 1,235 individuals (95 items) of 10 species found their ways into the museum's records. Partly based on the items of the mollusc collection of Munkácsy Mihály Museum, two new species have been described (*A. tunde*, *A. domokosi*).

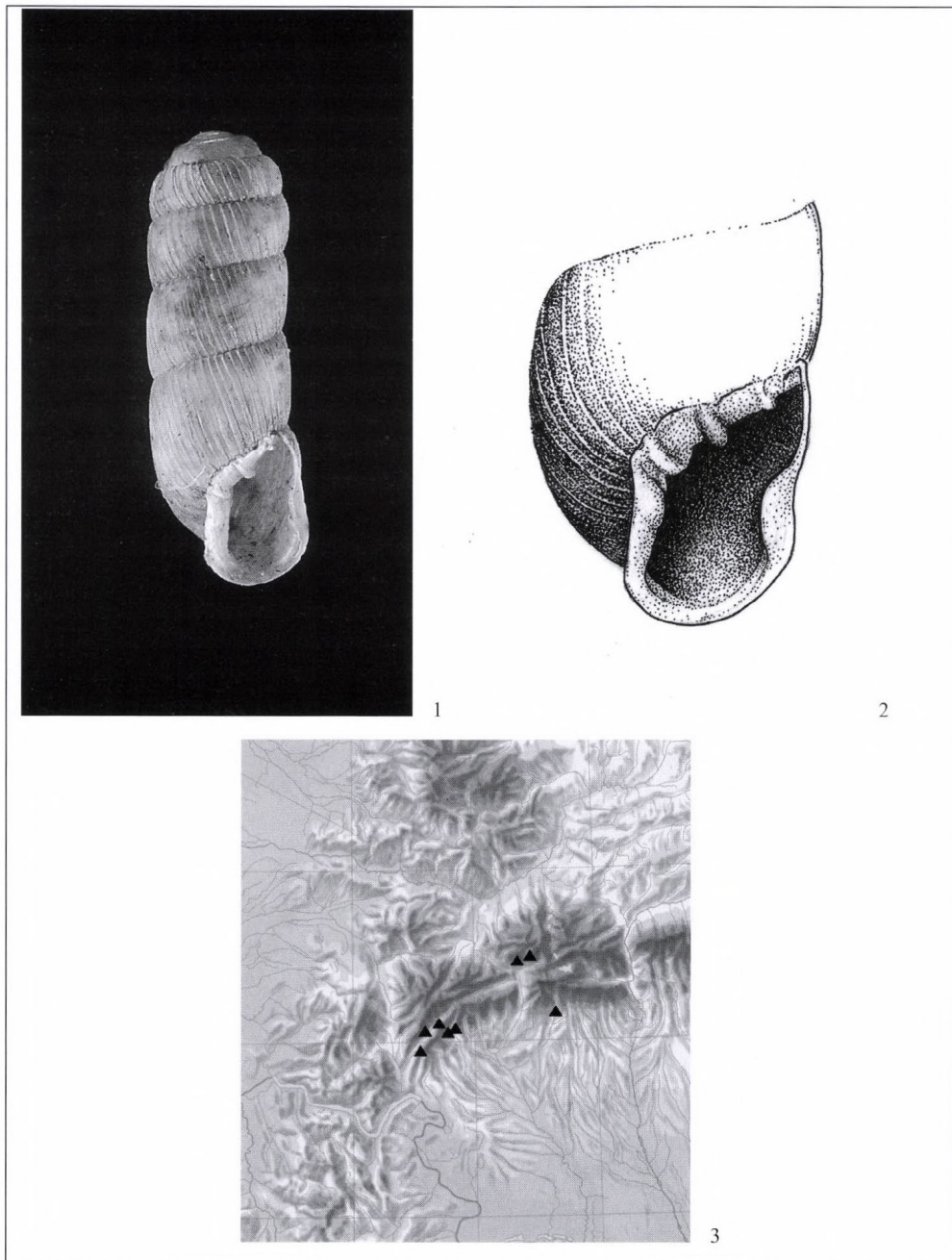
Based on the results of our researches conducted in the south-west areas of the Carpathians, the *raison d'être* as animal geography unit of the Banaticum described by Lajos Soós, can be confirmed. The Banaticum is the only region in Europe where the Carpathian endemic species occur together with elements coming from the Balkans. Based on the experiences gained during the collections, it has been stated that part of *Agardhiellas* and related species are not explicit cave-dwellers (as described by some authors earlier) but they inhabit the gap network between underground stones. We have called the animals sticking to that habitat, gap-dwellers. A majority of the *Agardhiella* species are obligate gap-dwellers, which is underpinned by their blindness and the fact of their bodies being depigmented.

Deli Tamás

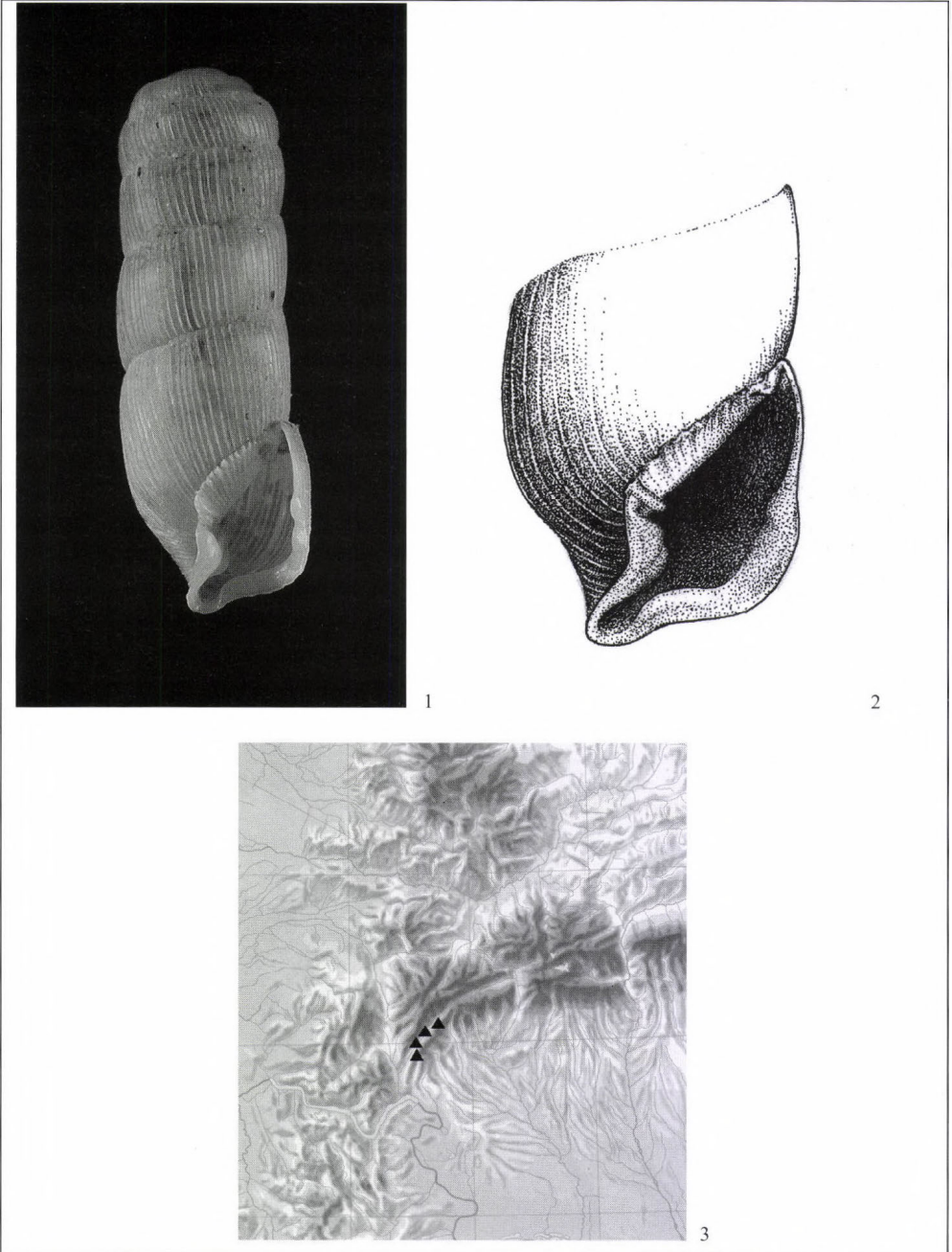
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága

H-5600 Békéscsaba, Gyulai út 1.

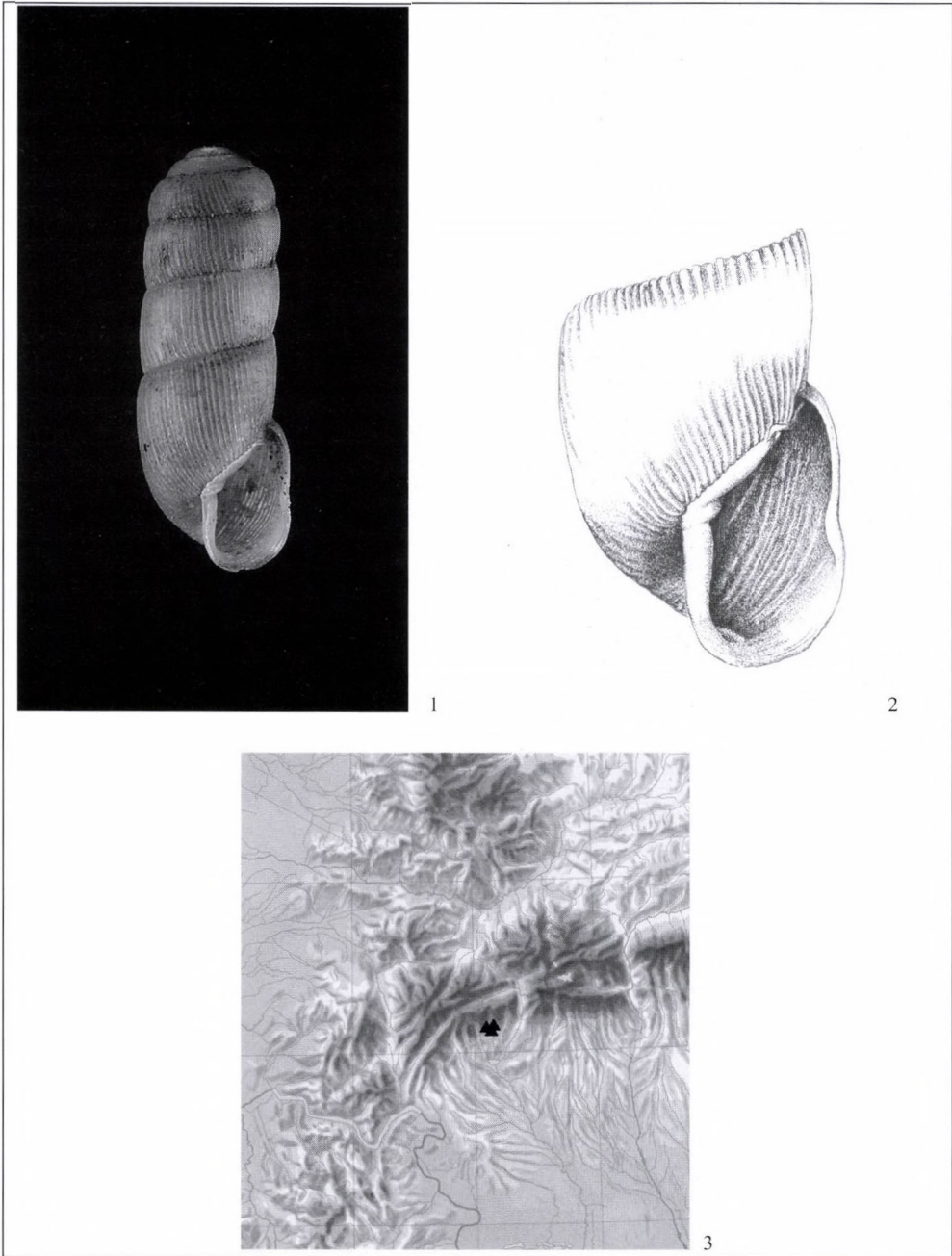
E-mail: deli@bmmi.hu

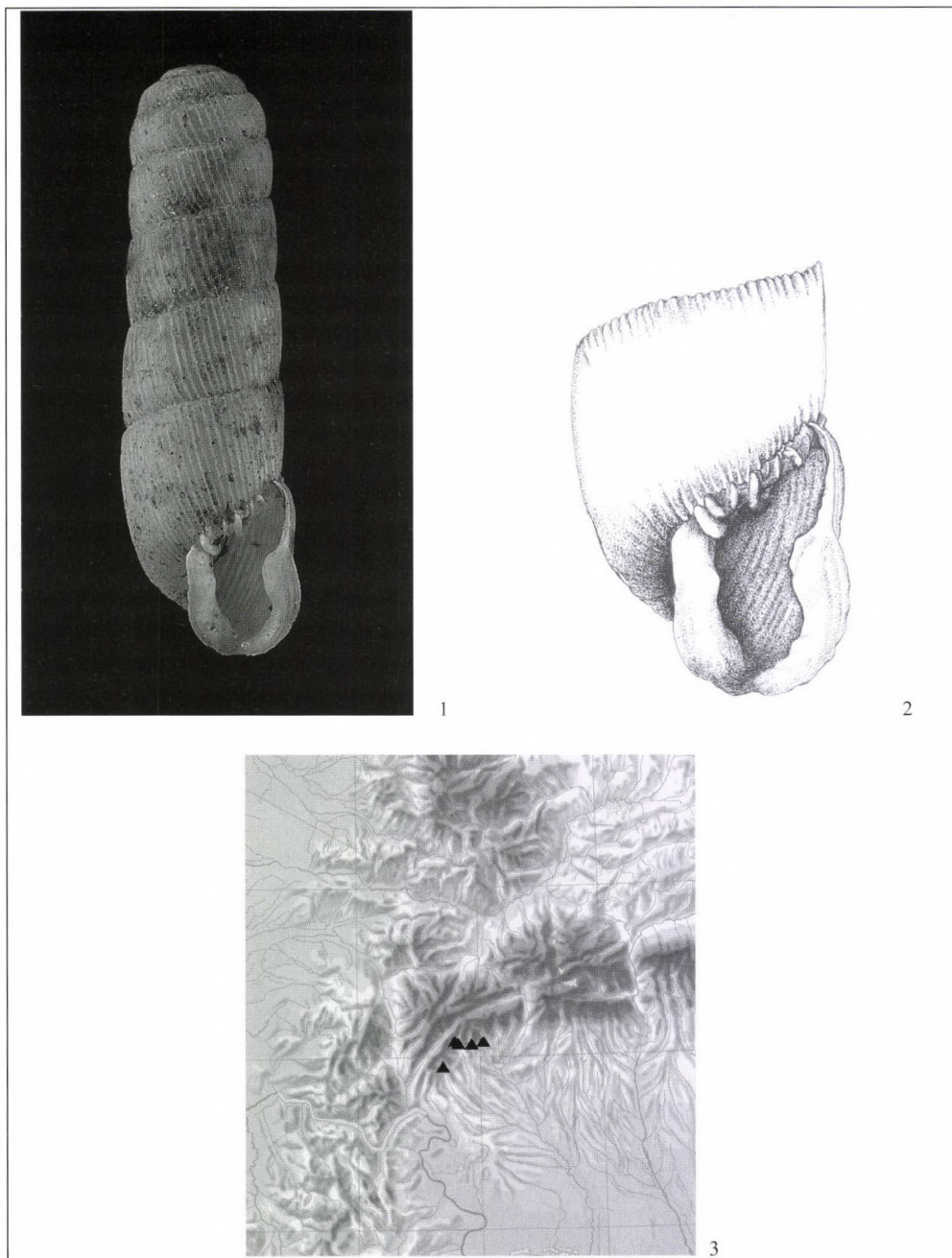
1. tábla 1. *Agardhiella armata* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Motru Sec völgye, a falutól 8,3 km-re nyugatra, 370 m tszf.); 2. az *A. armata* szájadéka; 3. az *A. armata* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

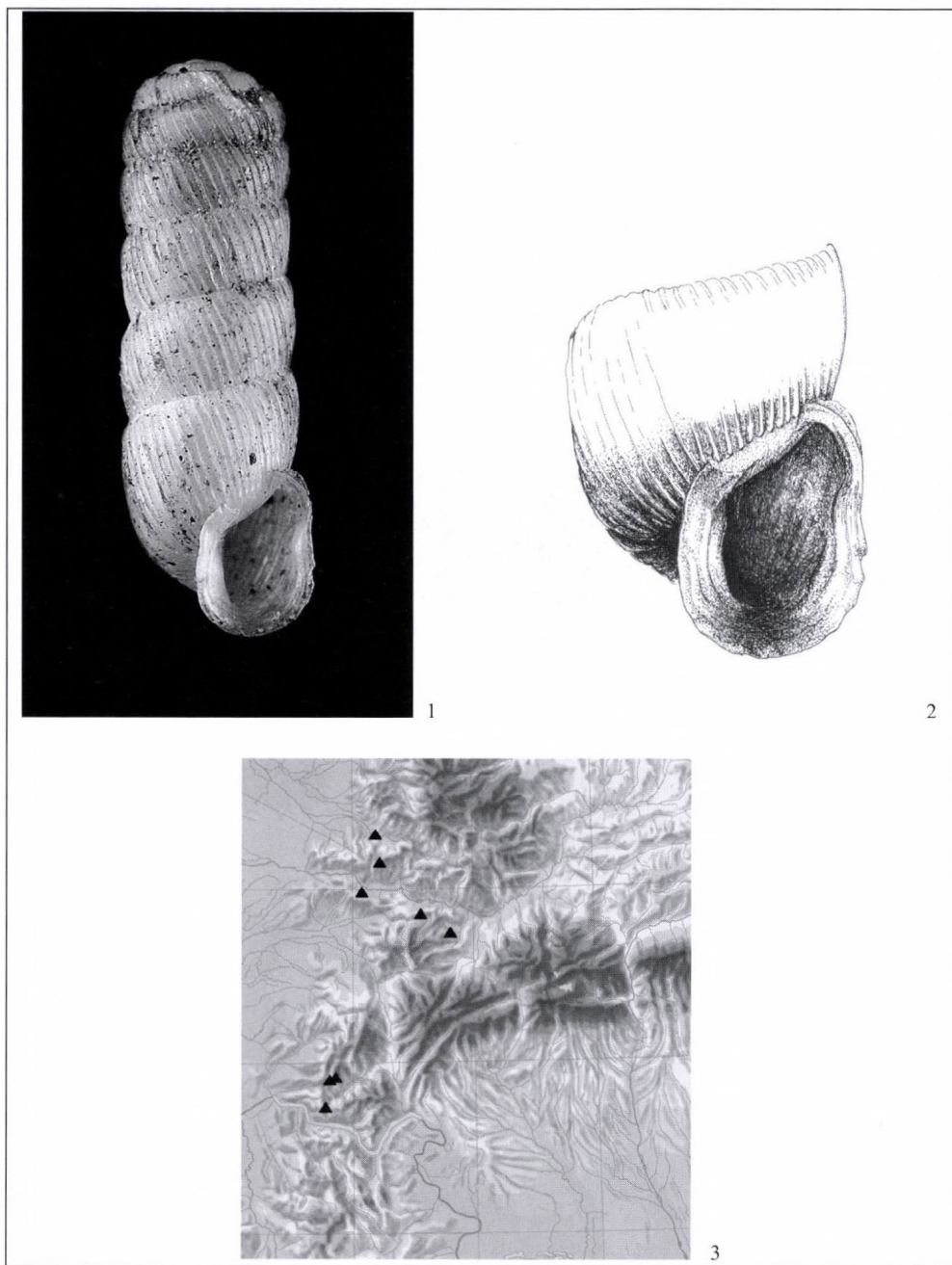
2. tábla 1. *Agardhiella banatica* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Mehedinți-hegység, Cerna-völgy, a Bobotu-szurdok jobb oldala, 350 m tszf.); 2. az *A. banatica* szájadéka; 3. az *A. banatica* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

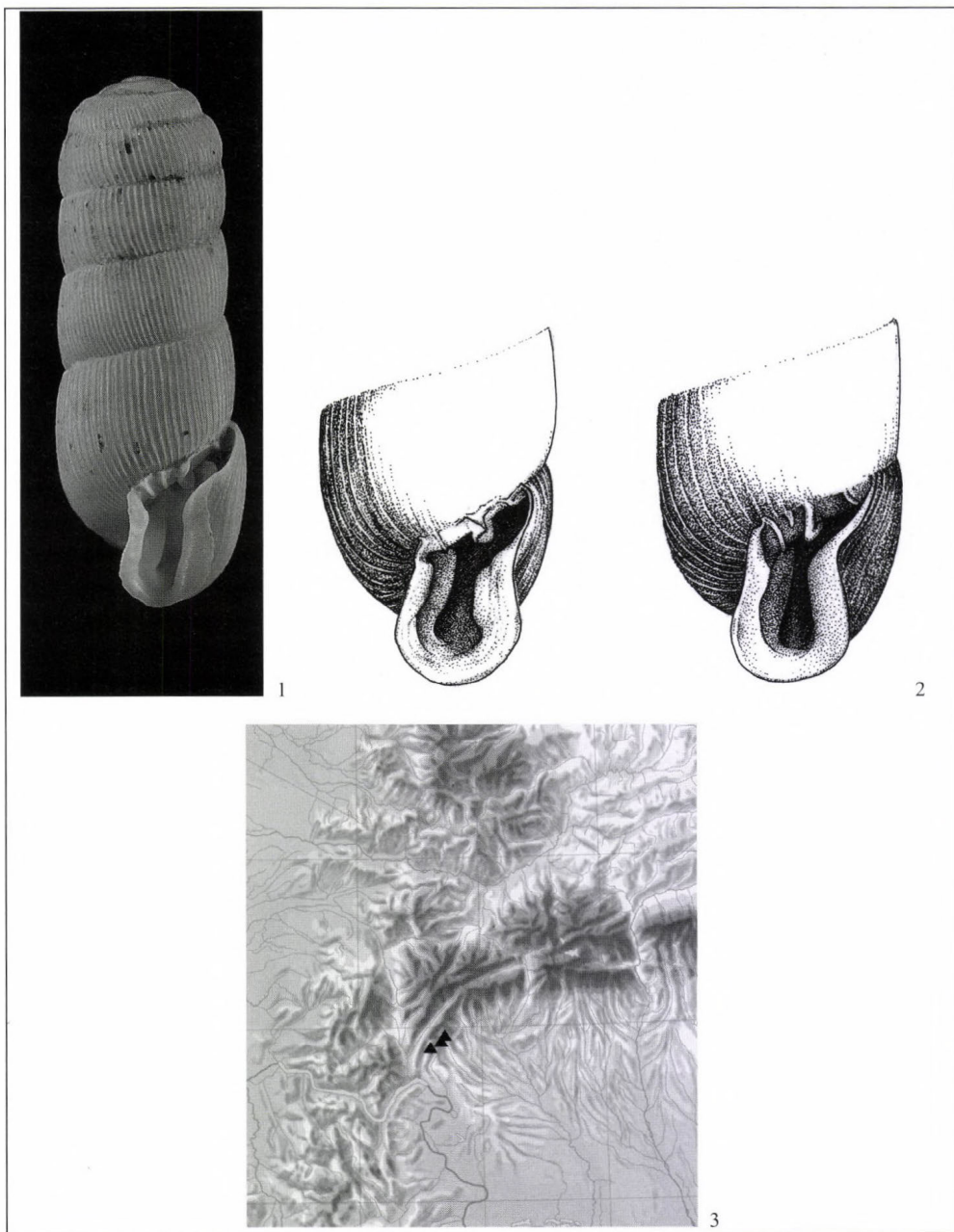
3. tábla 1. *Agardhiella caesa* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Șureanu-hegység, Petrillától északra Taia-szurdok, 700 m tszf.); 2. az *A. caesa* szájadéka; 3. az *A. caesa* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

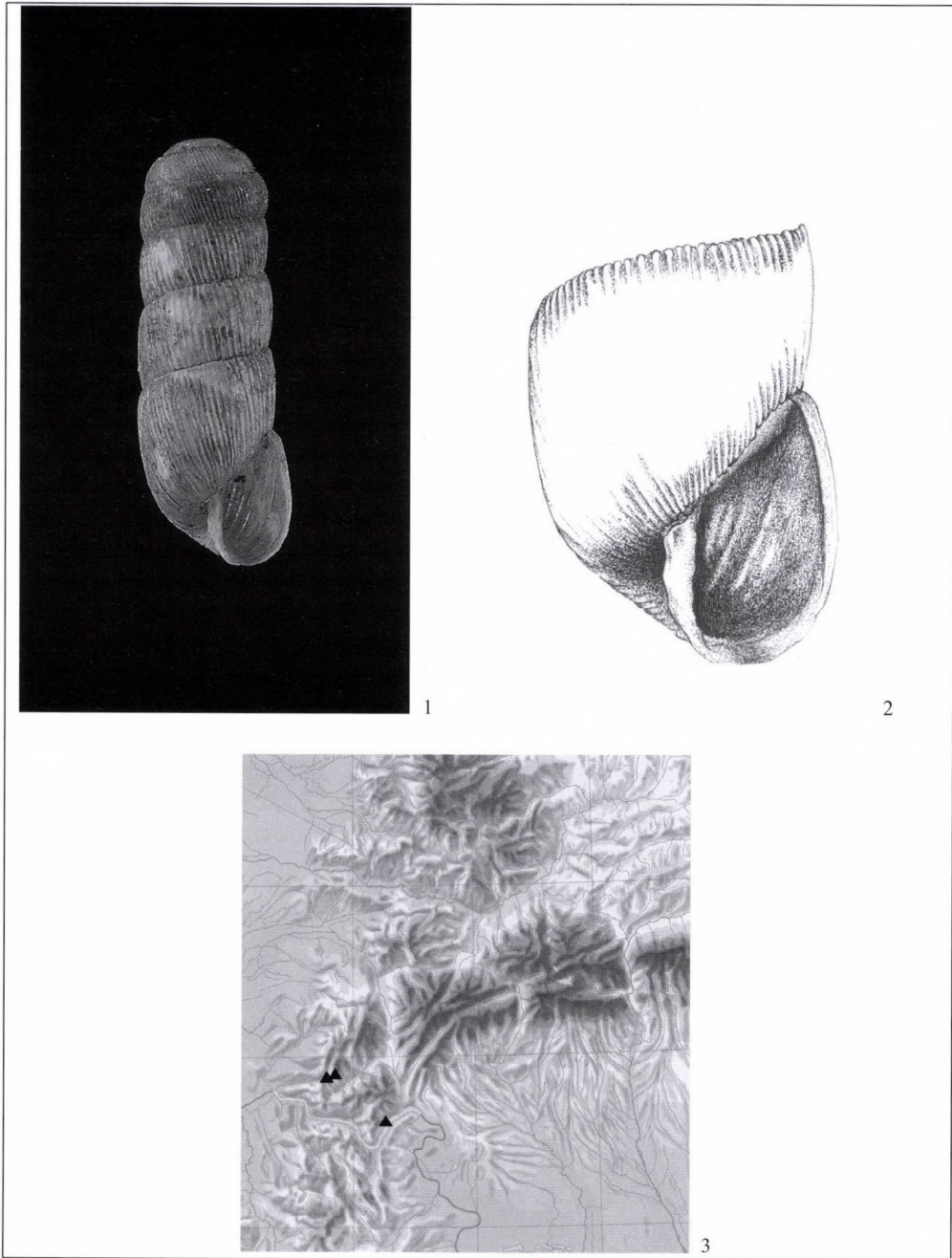
4. tábla 1. *Agardhiella crassilabris* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Tismana falutól északra, Tismana kolostor melletti mészkőszikláknál); 2. az *A. crassilabris* szájadéka; 3. az *A. crassilabris* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

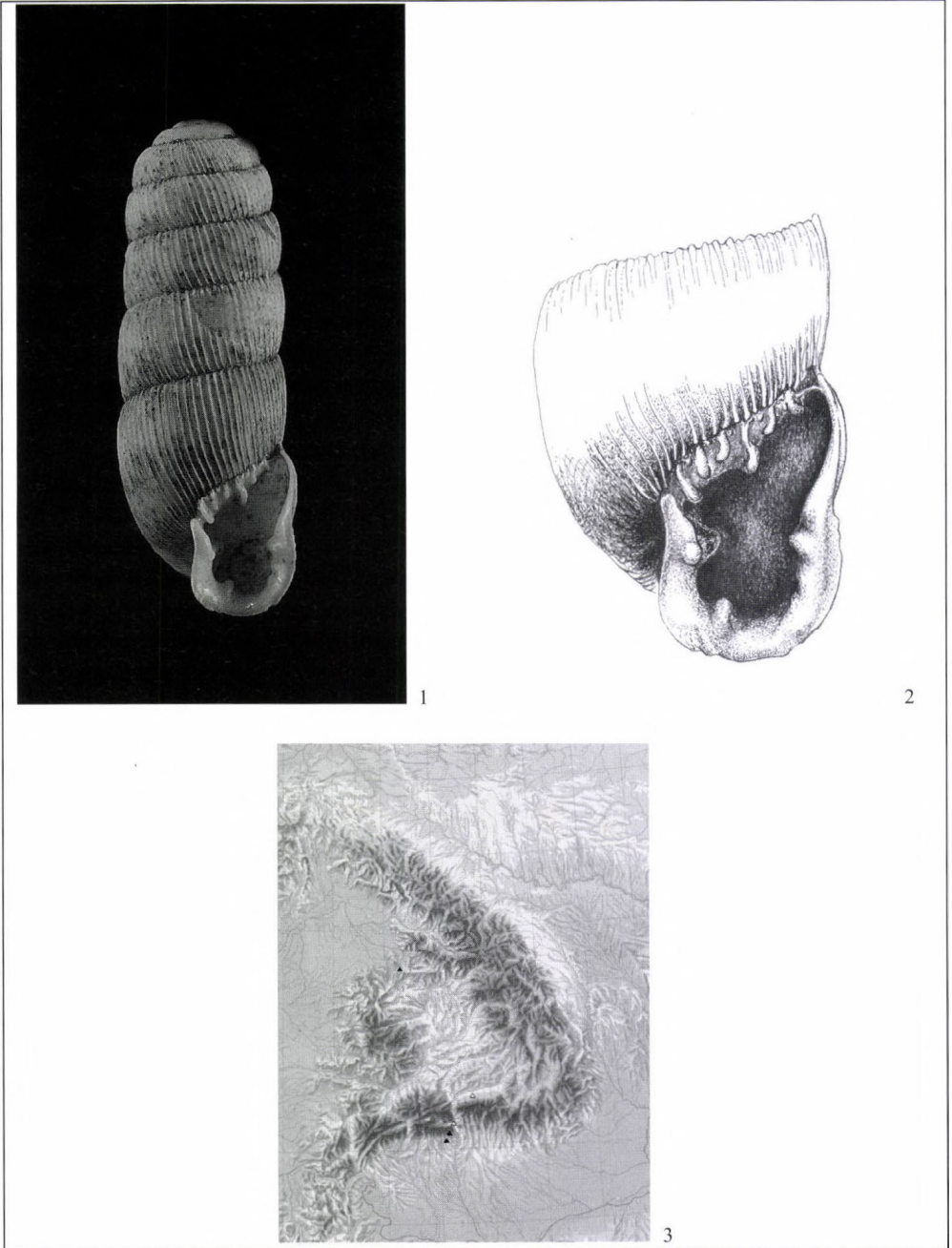
5. tábla 1. *Agardhiella domokosi* paratípus héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Poiana Ruscă-hegység, Govăjdia falu előtt a műút szélén lévő mészkősziklák tövében); 2. az *A. domokosi* szájadéka; 3. az *A. domokosi* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

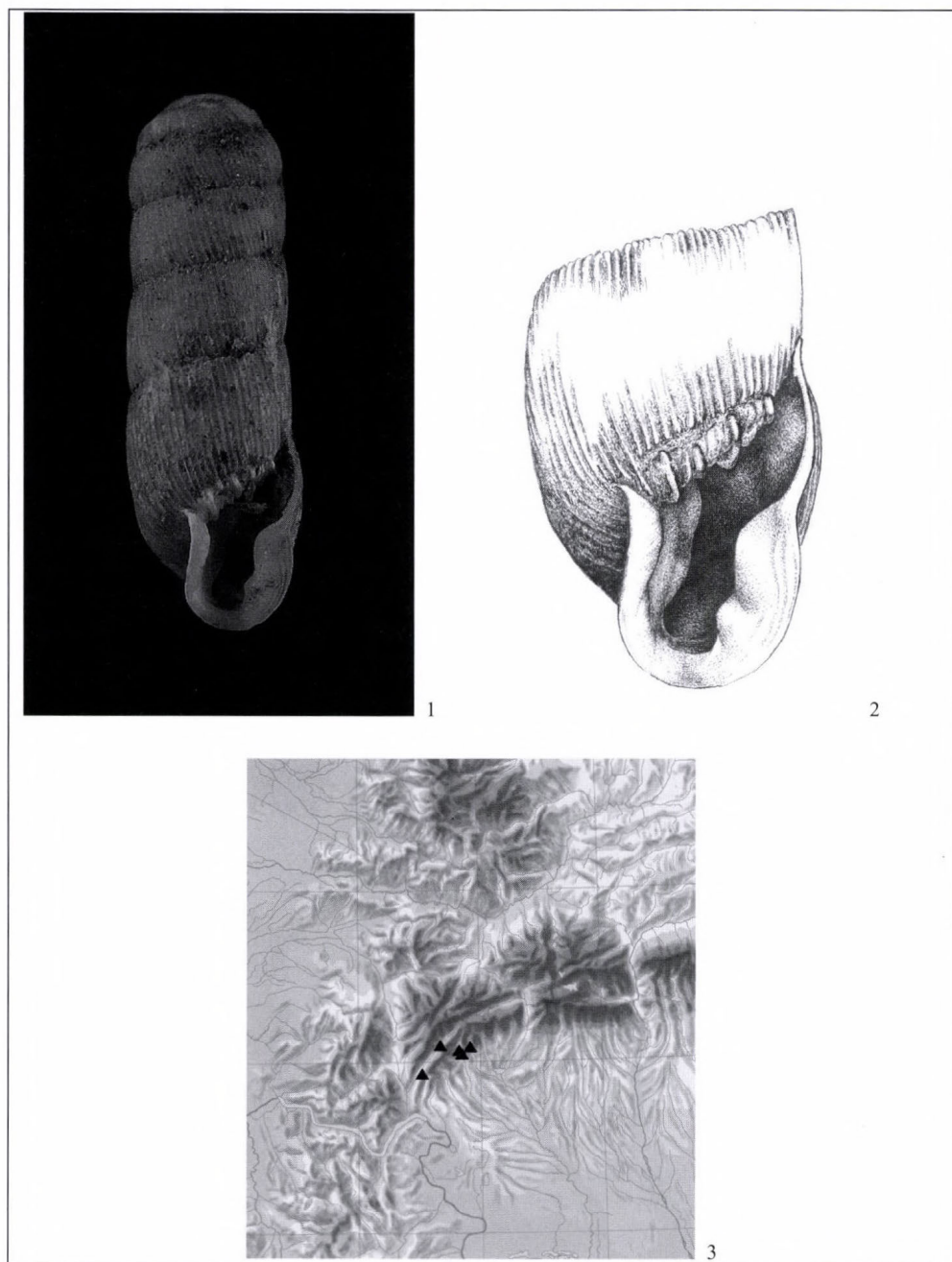
6. tábla 1. *Agardhiella grossui* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Jupânesti falu mellett – Baia de Aramă és Porțile de Fier között –, Epuran-barlang körüli mészkősziklák, 407 m tszf.); 2. az *A. stenostoma* (Horvátország) (balról) és az *A. grossui* szájadéka (jobbról); 3. az *A. grossui* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

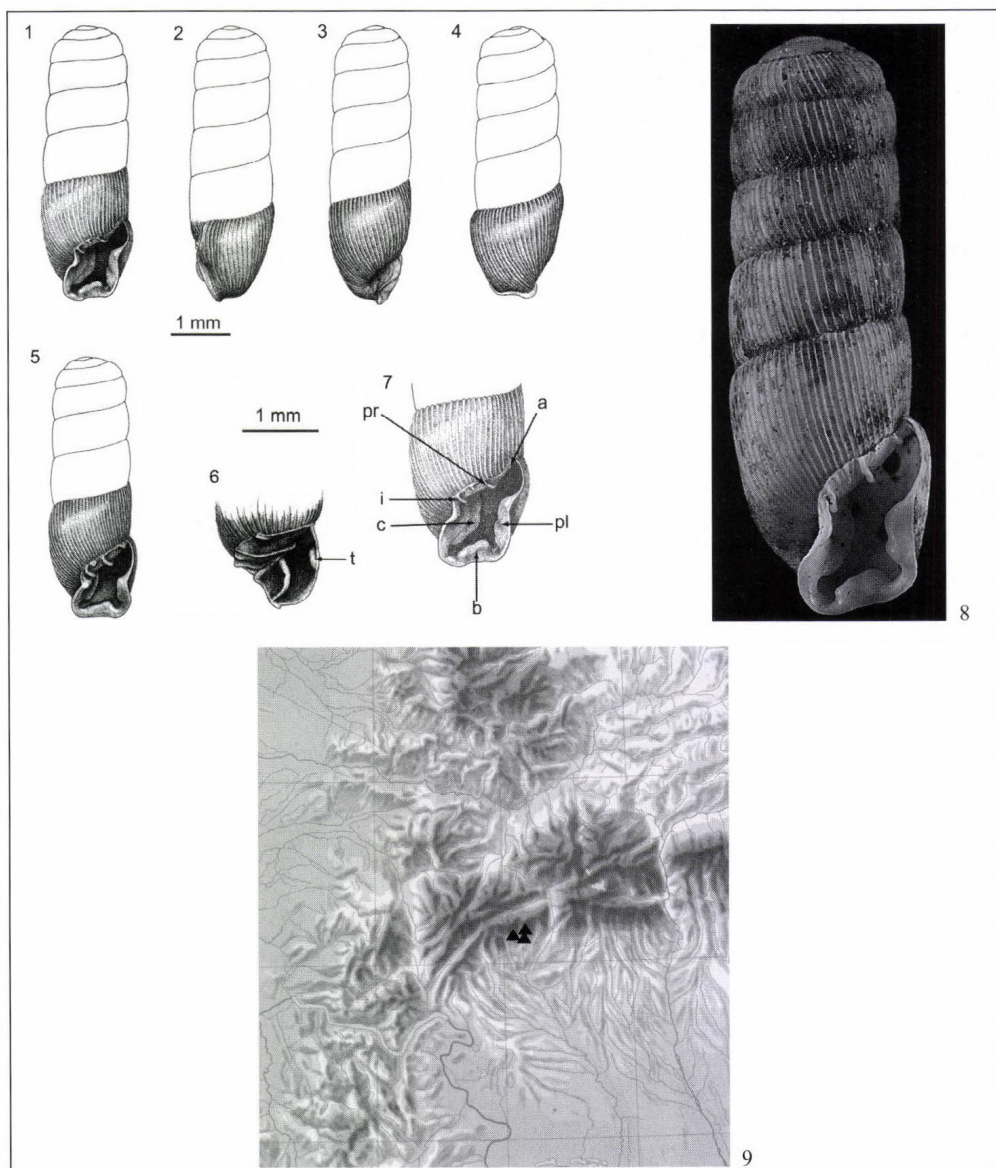
7. tábla 1. *Agardhiella incerta* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Cazancle Mari – Nagy-Kazán szoros, Dubova falu mellett, Duna-parti mészkőszikláknál); 2. az *A. incerta* szájadéka; 3. az *A. incerta* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

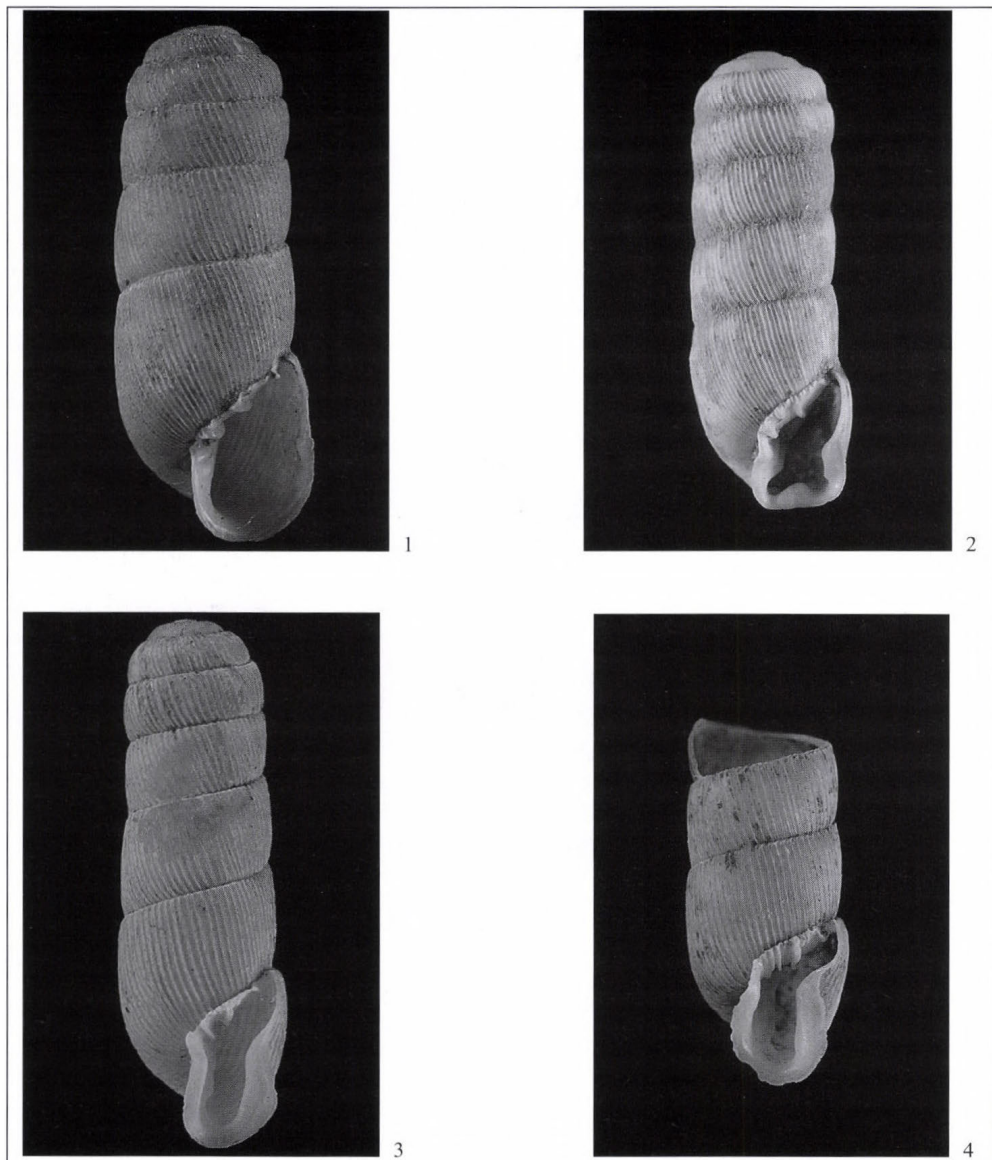
8. tábla 1. *Agardhiella lamellata* héj (lelőhely: Déli-Kárpátok, Vánturarița-hegység, Stogșoare-csúcs melletti mészkősziklák); 2. az *A. lamellata* szájadéka; 3. az *A. lamellata* elterjedési pontjai a Kárpátokban

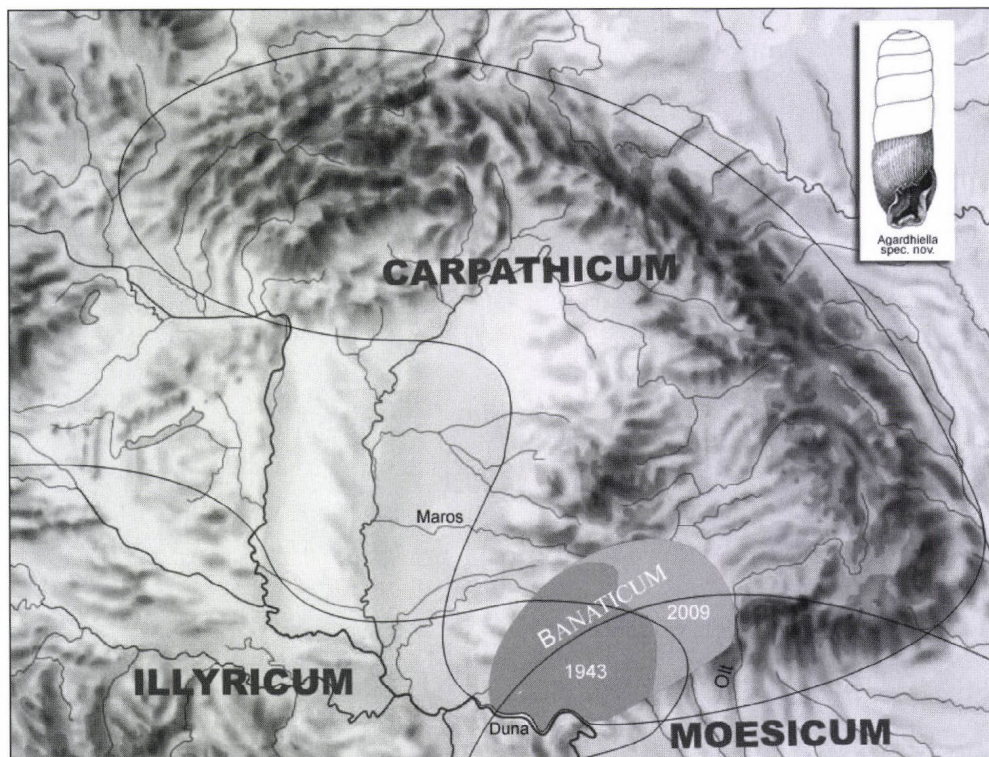
9. tábla 1. *Agardhiella reinhardti* héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Motru Sec völgye, a falutól 8,3 km-re nyugatra, 370 m tszf.); 2. az *A. reinhardti* szájadéka; 3. az *A. reinhardti* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

10. tábla 1–4. az *Agardhiella tunde* holotípusának rajzai, különféle nézetből; 5. az *A. tunde* egyik paratípusának (Runcu: Sohodol-szurdok) rajza szemből; 6. az *A. tunde* héj belső parietális falán lévő fogszerű képlet; 7. az *Agardhiellá*-k szájadékának részei (az *A. tunde* példája alapján), a: angularis redő, pr: parietális lemez, i: infraparietális redő, c: columelláris lemez, pl: szegőléc a palatális szél belső oldalán, b: szegőléc a bazális szájadékszél belső oldalán; 8. *A. tunde* paratípus héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Vâlcele falutól 1,4 km-re északra, a Pîscuri-patak bal oldali szurdoka); 9. az *A. tunde* elterjedési pontjai a Kárpátok délnyugati részén

11. tábla 1. *Agardhiella armata* f. Herkules héj (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Mehedinți-hegység, Cerna-völgy, a Bobotu-szurdok jobb oldala, 350 m tszf.); 2. *Agardhiella tunde* f. Runcu (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, 8 km-re északra Runcu falutól, Sohodol-szurdok, 500 m tszf.); 3. *Agardhiella reinhardti* f. Closani (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Cloșani falu északi végén a Motru folyó jobb oldala, mészkőszikláknál); 4. *Agardhiella reinhardti* f. Pocruï (lelőhely: Délnyugati-Kárpátok, Vâlcan-hegység, Pocruï falu északi részén, Sohodol-szurdok, 240 m tszf.)

1. ábra. A 3 nagy faunartartomány (Carpathicum–Moesicum–Illyricum) keresztmetszetében fekvő Banaticum határai: Soós (1943) elképzelése szerint és ennek kibővített része, a jelenlegi kutatások alapján

13–14. SZÁZADI KÉTÉLŰ KARD KÖRÖSTARCSA–ÜRMÖS-HÁTRÓL, A KETTŐS-KÖRÖS MEDRÉBŐL

– Medgyesi Pál –

2003. augusztus 9-én Nyíri László, köröstarcsai lakos, egy kétélű acélkardot ajándékozott a Munkácsy Mihály Múzeumnak. A tárgyat barátja, Bakó Mihály találta, aki szintén Köröstarcsán lakik, és aki 2000 novemberében, horgászás közben bukkant a fegyverre.¹

A lelőhely Köröstarcsa–Ürmös-hát nevű határrészén, a belterületől É-ra, a Kettős-Körös medrében van (1–3. kép). Itt látta meg Bakó Mihály horgászás közben, a víz alatt, az iszaptól (vagy homokból?) kiálló kardot. A víz szintje ekkoriban szokatlanul alacsony volt, így vehette észre a máskor mélyebben a víz alatt levő fegyvert.² Nyíri László elmondása szerint az akkor még jobb állapotban lévő kard idővel erősen rozsdásodásnak indult. Többek között emiatt ajándékozták a múzeumnak, remélve, hogy meg lehet állítani a rozsdásodási folyamatot.

Az Ürmös-háton több régészeti lelőhely ismert. Ezek közül a kard előkerülési helyéhez legközelebb a Köröstarcsa–Ürmös-hát I. lelőhely van. Itt a topográfiai terepbejárások során, más korok mellett, Árpád-kori edénytöredéket is találtak.³ Ez alapján egy Árpád-kori település volt a területen, ennek korát azonban egyelőre nem lehet pontosabban megállapítani.⁴ Mivel a kardot a víz távolabbról is ide sodorhatta, ezért a település és a kard vízbe kerülése között nem kell feltétlenül kapcsolatot keresnünk.

*A kard leírása.*⁵

A fegyver az egykezes kardok közé tartozik, sújtásra és szúrásra is alkalmas. A teljes hossza 104,8 cm, súlya 1,27 kg. A markolat 16,3 cm, a penge 88,5 cm hosszú. A penge szélessége a tőnél 5 cm, vastagsága ugyanott 0,6 cm (4. kép 1–2; 5. kép 1–2; 9. kép 1; 8. kép 1). Az egyszerű, egyenes, pálcás keresztvas 22,8 cm hosszú, végei felé kissé megvastagodó, szögletes keresztmetszetű (5. kép 1; 9. kép 1). A markolatgomb kissé szabálytalan, kettős csonka kúp alakú. Szélessége 4,9 cm, magassága 5,1 cm, vastagsága 5,8 cm (5. kép 1; 9. kép 1). A penge közepén szé-

¹ MMM RégAd 2483-2004.

² RKM 2004. 485.

³ Köröstarcsa 20. lelőhely. 1976-ban és 1987-ben volt terepbejárás a területen. MRT 10. 525.

⁴ MRT 10. 525. A leletanyagban megvastagodó bográcsperelem, egy fazékperelem, néhány csigavonalas, illetve díszítetlen oldal, valamint kevés fenéktöredék volt.

⁵ MMM ltsz.: 2012.3.1.

les, sekély vércsatorna húzódik. Ennek legnagyobb szélessége 1,6 cm, hossza 66 cm, mélysége 0,15 cm. A penge a hegy felé fokozatosan keskenyedik és vékonyodik.

A restaurálás során felmerült bennem a kérdés, hogy nincs-e valamilyen mesterjegy vagy más díszítés, jel a pengén? Mivel ennek nem látszott semmi nyoma, műszeres vizsgálatnak vetettük alá a kardot, melynek során kiderült, hogy a pengét, a markolat felőli részen, a pengetőnél, mindkét oldalon, tausírozással díszítették, amit rozsdaréteg fedett. A rozsdá eltávolítása után bukkant elő a pengébe berakott sárgaréz díszítés.⁶

Ennek készítési technikája kardunk esetében az volt, hogy a mintát bele vés-ték, beleütötték a pengébe, majd ebbe belekalapálták a vékony sárgarézhu-zal-darabokat. A minta vonalában apró, kereszt irányú bevágásokat végeztek, a sárga-réz a bekalapálás folyamán ezekbe is belekerült. Valószínűleg az volt a funkciójuk, hogy a sárgaréz a bekalapáláskor kitöltötte ezeket is, így sokkal stabilabban maradt meg a minta a helyén.

A mintázat az egyik oldalon („A” oldal) két koncentrikus körben levő úgy-nevezett „mancsos” görög kereszt fölött egy hosszú száron álló, szintén „mancsos” görög kereszt.⁷ A kereszt szárait és a kört kettős vonallal alakították ki (két kon-centrikus körrel), míg a körben levő keresztet csak egyes vonallal. A minta hossza 5,2 cm, szélessége 1,6 cm (6. kép 1; 10. kép 1).⁸

A másik oldalon („B” oldal) két koncentrikus körben fekvő „S” alakot lá-tunk. Ebből a két koncentrikus körből egy lilium nő ki. A lilium tetején egy kisebb kereszt van. A minta a lilium végén levő kereszt és a lilium oldalsó szirmai kivéte-lével itt is kettős vonallal van jelezve. A minta hossza 5,6 cm, legnagyobb széles-sége 1,8 cm (6. kép 2; 8. kép 2; 11. kép 1).

A lovagi kardokról

Kardunknak csak a fémrészei maradtak meg. A kor kardjaihoz hasonlóan a markolat fával, majd bőrrrel vagy fémsodronnyal lehetett bevonva. Ez általános el-járás volt a középkorban, bár tudunk selyemmel bevont markolatról is.⁹ Ez utóbbi eljárás valószínűleg csak nagyon értékes fegyvereknél és nagyon ritkán fordult elő. A markolat készülhetett teljesen fémből is, díszfegyvereknél sokszor aranyozással

⁶ A restaurálást és az anyagvizsgálatot Oláh Éva, a Munkácsy Mihály Múzeum restaurátora végezte el.

⁷ A „mancsos” kereszt a görög kereszt egyik altípusa. Bár kardunkon a kereszt hosszú alsó száron áll, mégsem lehet latin kereszt, hisz alul is van „manca”. Nehéz a pontos keresztípus meghatározása. Nem szabad elfelejteni, hogy a mintát belevésték vagy belekalapálták az acélba, ezért kissé elna-gyolt, nem szabályos.

⁸ A rajzokat és a fotókat a szerző készítette.

⁹ Fernando de la Cerdá (X. Castilliai Alphonso fia) kardjának markolatát például sárga és vörös se-lyemmel vonták be. Az 1270 körül készült fegyvert Burgosban, a de las Huezas Monostorban őr-zik. EDGA-PADDOCK 1988. 63.

díszítve. Ilyen kardot ismerünk például Krakkóból,¹⁰ de számos példát hozhatnánk ezenkívül is.

A hüvely fából lehetett, ez is általános volt a kor lovagi kardjainál, melyet általában bőrrrel vontak be, és fémveretekkel erősítették, díszítették. Különösen a szájveretek és a hüvelyvégek (koptatók) készültek fémből. Kardunk esetében ezek elvesztek. Nincs kizárva, hogy nem együtt került a kard és a hüvely a vízbe, vagy esetleg a hüvely nem is jutott erre a sorsra, így nem is kerülhettek együtt elő.

Talán egyetlen fegyvert sem övez annyi mítosz és legenda, mint a középkori lovagi kardot.¹¹ Sokszor mágikus erővel, mesés tulajdonságokkal ruházták fel. Számos esetben saját neve volt a hős kardjának: Roland kardját Durandálnak nevezték, Arthur királyét Exkaliburnak, El Cid fegyvere pedig Tisona néven vált ismertté.¹²

A középkori kard szakrális szerepet is kapott. Az isteni hatalommal felruházott kard a koronázási szertartásoknak is nélkülözhetetlen kelléke volt.

A 12. századtól a karddal történő felövezés és e fegyver megáldása elengedhetetlen részét képezte a lovaggá avatás szertartásának. A királyhoz hasonlóan a lovagoknak is kötelessége volt az ország megóvása a külföldi hódítók ellen, valamint az egyház védelme a pogányokkal és a keresztény hit ellenségeivel szemben. Nem véletlen, hogy a középkori kardok pengéin sokszor a keresztény harcost az Istennel és a békés emberekkel szembeni szent kötelességeire emlékeztető vallási feliratok és jelképek jelennek meg.¹³

A mesterjegyről és a pengék díszítéséről

A kardoknál a legjelentősebb díszítési felületet a kard legfontosabb része, a penge kínálta. Ennek díszítését nem csupán a művészi véset vagy intarzia, aranyozás, az alapanyagoktól eltérő, színes fémhuzalokkal való tausírozás adta, hanem sokszor vallásos szövegek, fohászok, esetleg a készítő mester nevével összefüggő bevett szövegsor is rákerült a pengére.¹⁴

A kardcsiszárok a pengéiket sokszor megjelölték. A csiszárjegy a magukat csiszároknak nevező kardkovácsok által használt, nem díszítő céllal készült bélyeg neve. A bélyeget néha egy-egy szó helyettesítheti, vagy a bélyeget kiegészítheti.¹⁵ Nem minden esetben mesterjegy a pengére kerülő minta. Mint látni fogjuk, sokszor családi címerek, feliratok is díszíthetik a kardokat.

M. Aleksic véleménye szerint nem kizárt, hogy az egyszerűbb mintákkal és az azokból továbbfejlesztett bonyolultabb mintákkal díszített kardok tulajdonosai

¹⁰ GLOSEK 1973. kat.12; ŽYGULSKI é. n. 23–24.

¹¹ A kard tisztelete valójában sokkal korábban kezdődött. A kelta időkben például vallási szertartások kelléke volt.

¹² REVICZKY 2006. 110.

¹³ REVICZKY 2006. 110.

¹⁴ KALMÁR 1971. 105.

¹⁵ TEMESVÁRY 1988. 32; TEMESVÁRY 1989. 22, 112; ŠACH 1999. 8.

között valamilyen alá-, fölérendeltség volt. Szerinte az is elképzelhető, hogy az adott műhely mesterjegye idővel továbbfejlődött, összetettebb lett.¹⁶ Egyelőre nem lehet eldönteni a kérdést, mert aránylag kevés lelet áll rendelkezésünkre, ráadásul ezek igen nagy területen szétszóródva kerülnek elő. Az valószínű, hogy az elkészült, megedzett kardok pengéihez utólag már nem nyúltak hozzá, mert az újabb hevítés rontott volna az edzettségen. A mintát viszont melegen rakták be a pengébe, tehát a mesternek kellett azt elkészítenie a végleges edzés előtt. Valószínűnek látszik, hogy voltak megrendelésre készült családi címeres pengék, és voltak mesterjeggyel ellátott pengék is.

A kardcsiszárság a középkorban Magyarországon is igen fejlett volt, erre számos írásos adatunk van. Ennek ellenére magyar területről származó, biztosan meghatározható mesterjegyet (fegyverkovácsbélyeget) alig ismerünk. Az előkerülő kardokon általában külföldi mesterjegyek fordulnak elő.¹⁷

Technikai szempontból vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy gyakori a pengéken a tausírozás, vagyis a nem nemesfémnek színes- vagy nemesfém berakással való díszítése. A pengén a mintát vagy annak körvonalait kimélyítették, és az így nyert érdes felületre a nemesfém szalagokat rákovácsolták.¹⁸ Ezt melegen végezték, így a lehűlő, összehúzódó penge anyaga erősen bezárta a belekalapált fémet. Csiszolás után a minta szépen láthatóvá vált.¹⁹ A technika a középkorban ismert volt Európában. Valószínűleg keleti eredetű eljárás, és többek között már a honfoglaló magyarság is használta.²⁰ A módszer a reneszánsz idején terjedt el igazán. Különösen kiemelkedő tausírozott munkákat készítettek a milánói, az augsburgi, a müncheni és az eibari fegyverkészítő műhelyekben.²¹ Tausírozással mesterjegyeket és díszítéseket is készítettek.

A mívesebb daraboknál szinte minden esetben megtalálhatjuk a mesterjegyeket. A gyártó megjelölte az általa készített darabot, és egyben szavatolta is a minőséget. Ezáltal keresettebbek lettek a jó minőségű fegyverek. Ebből következően már a korai időkben gyakori volt, hogy más műhelyek is használták egy-egy híres kardkészítő műhely mesterjegyét. Ilyen volt pl. a passai kardkészítők jelzése, a futó farkas.²² Ezt a jelet valamivel később már a solingeni és a milánói gyártmányú pengéken is használták, de léteztek keleti származású pengék is futó farkas jelzéssel.²³

¹⁶ ALEKSIC 2006. 369.

¹⁷ CSILLAG 1971. 35.

¹⁸ TEMESVÁRY 1988. 34; TEMESVÁRI 1989. 24.

¹⁹ KALMÁR 1971. 106; HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 64–65.

²⁰ Az eljárás azonban ennél is sokkal korábbi, az ókorig követhető használata.

²¹ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 64.

²² A passai pengekészítő cég első okleveles említése 1299-ből származik. A farkast Passau város címeréből vették ágaskodó, heraldikai értelemben jobbra néző pózban, lógó farokkal, kilógó nyelvvel, amelyet „nyúzott farkas”-nak neveztek. KALMÁR 1959. 191; KALMÁR 1971. 106.

²³ KALMÁR 1971. 106; HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 135.

A jelzéseket melegen ütötték be a pengébe egy acélbélyegzővel, vagy bevésték. Mint említettem, a vésett vonalakat gyakran színesfémmel, ezüsttel vagy arannyal töltötték ki.

A kardpengéken többnyire a penge markolat felé eső harmadán, a pengegalléron vagy a markolattüske tövéénél, ritkábban a penge fokán található a mesterjegyek.²⁴

A köröstarcsai kardon látható mesterjegyek pontos párhuzamát magyarországi anyagban nem sikerült megtalálnom. A következőkben, a teljesség igénye nélkül, néhány hasonló magyarországi leletet ismertetek.

Ismerek olyan mesterjegyet, ahol némi hasonlóság megfigyelhető a köröstarcsai mesterjeggyel, de csak kisebb részletekben. Egy, a 15. század első negyedéből származó kardon két koncentrikus körben egy kereszt látható (mint a köröstarcsai kard „A” oldalán), a kör tetején pedig szintén kereszt van. A minta kialakítása ugyanolyan módszerrel történt, mint a köröstarcsai kardnál. A véséssel kialakított vonalakra keresztben rövid vonalkákat véstek, és ezt is kitöltötte a belekalapált színesfém. Ugyanezzel a technikával alakították ki a futó farkas erősen stilizált motívumát egy 16. századi német eredetű kard solingeni pengéjén is.²⁵

Egy, a 14. századra keltezhető, magyarországi lelőhelyű kétélű kard pengéjének egyik oldalán, a vércsatornában, berakott réz görögkereszt között „DK” monogram látszik. A másik oldalon hasonló kereszték között elmosódott cirill „Ě” betű figyelhető meg.²⁶ Itt a mintában nincs hasonlóság, csak az elkészítés technikájában.

A Magyar Nemzeti Múzeum őriz egy kardot, melynek lelőhelye ismeretlen. A 13. század első felére keltezhető fegyver pengéjének egyik oldalán két fekvő „S” között egy kereszt van (7. kép 2).²⁷ Ez a fekvő „S” jelenik meg a köröstarcsai kard „B” oldalán, a kettős, koncentrikus kör közepén is.

Sokkal jobb a helyzet a külföldi leletek tekintetében.

Két koncentrikus körben levő stilizált máltai kereszt van egy Erdélyben (jelenleg Románia), Bölön határában előkerült kard pengéjén, melyet Bordi Zs. L. közölt. A fegyver ismeretlen körülmények között került elő, és ránézésre is látszik, hogy eltér a köröstarcsai kardtól, későbbi annál.²⁸ Bordi Zs. L. szerint az ilyen

²⁴ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 135.

²⁵ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 136, 6.23. ábra 1, 35.

²⁶ TEMESVÁRY 1984. 89, 91. A kard kétélű, törött, széles vércsatornás. Keresztvasa és markolatgombja elveszett. Váci leletként került a Vak Botyán Múzeum gyűjteményébe, de váci lelőhelye nem bizonyított. Hossza (hiányos): 650 mm, a markolat hossza: 165 mm, a penge szélessége 55 mm.

²⁷ MNM ltsz.: 53. 127. A kard Oakeshott Xa/XIII. 1., a markolatgomb N-b típusú. A fegyver hossza 110,3 cm, a penge hossza 93,1 cm, a penge szélessége 5–5,2 cm, a markolat hossza 17,2 cm, a keresztvas szélessége 27,7 cm, markolatgomb hossza 7,4 cm, magassága 3,4 cm.; GLOSEK 1984. 174, cat. no. 460. pl. XXVIII:2.; ALEKSIC 2006, 368., fig. 1.: 3. (A képtáblánál tévesen a cat. 7. kardhoz írva, Valójában a cat. 11. számú.); ALEKSIC 2006. 375, cat. 11., 381, Pl. V. 2.

²⁸ BORDI 2008. 245, 11. tábla 1–5. A kard méretei: hossza 116,5 cm, a markolat hossza 20,5 cm, a penge szélessége a keresztvasnál 3,5 cm, súlya 1, 837 kg. A pengén 40,5 cm hosszú, 1,5 cm széles, 05 cm mély vércsatorna van.

kardpengéket E. Oakeshott a XIX. típusba sorolta, a hasonló markolatgombok pedig nála az H1 típusba tartoznak. Ezek kialakulásának korát E. Oakeshott a 14. század közepére teszi.²⁹ A. Ruttkay tipológiai rendszerében a kard a XIX. típusba tartozik, használatukat 1350–1500 közé teszi.³⁰ A kard korát Bordi Zs. L. a 15. század elejére datálja.³¹

Hogy kisebb változásokkal mennyire sokáig élnek a mesterjegyek, egy másik kard is bizonyítja. Bordi Zs. L. közöl egy kardot, melynek a pengéje egyik oldalán fekvő „S” tűnik fel, igaz egyszeres körben. Az „S” közepe egy kis kör, és az „S” szárait dupla vonallal jelölték. A fegyvert Erdélyben (jelenleg Románia), a „Bodzán” találták, a Mönicsel nevű hegycsúcsba szúrva, a 19. század 80-as éveiben.³² Bordi Zs. L. a pengét Oakeshott XVIII. típusába sorolhatónak tartja, véleményem szerint azonban a XII. típusba tartozik. A markolatgomb Oakeshott H, a keresztvas 6. típusú. A penge alapján Bordi Zs. L. a 15. századra datálja a fegyvert, de megemlíti, hogy A. Ruttkay az ilyen markolatgombokkal ellátott kardok korát a 14. századra teszi. Az A. Ruttkay által bemutatott példányok más pengével és keresztvassal rendelkeznek.³³

Egy Németország területén, ismeretlen helyen előkerült kard pengéjének egyik oldalán két koncentrikus körben levő kereszt fölött hármas tagolású alapon lilium áll, csúcsán kereszttel. Ez erősen hasonlít a köröstarcsai kard „B” oldalának mintájához. A másik oldalon megismétlődik a két koncentrikus körben levő kereszt (mint a köröstarcsai kard „A” oldalán), és mellette még két kettős, koncentrikus kör látható. A minta kialakításánál azt a technikát alkalmazták, mint a köröstarcsai kardnál, vagyis a minta vonalára merőlegesen kis bevágások találhatók, ugyanazzal az anyaggal kitöltve.³⁴ A kard a 14. század első évtizedeire datálható (7. kép 5a–b).³⁵

Részleteiben feltűnik a motívum egy másik kardpengén is, melyet E. Oakeshott és M. Aleksic is közölt. Az angliai Lincolnban előkerült kard angliai magángyűjteményben van. Ennek a pengéjén két koncentrikus körben kereszt, fölötte hosszú száron szintén kereszt látható, ami a köröstarcsai kard „A” oldalának mintáját idézi.³⁶ A kard a 14. század első évtizedeire datálható (7. kép 3).³⁷

A köröstarcsai mintákat kombinálja egy, a Berni Történeti Múzeumban őrzött kard pengéjének díszítése. Itt a penge egyik oldalán két koncentrikus körben levő belső kettős körben kettős vonallal kialakított kereszt (köröstarcsai kard „A”

²⁹ OAKESHOTT 1960. 321, fig. 161.

³⁰ RUTTKAY 1976. 260–261.

³¹ BORDI 2008. 246.

³² BORDI 2008. 247, 14. t. 1–5; A kard hossza: 107,8 cm, a penge szélessége: 5,8 cm, súlya: 1,51 kg.

³³ BORDI 2008. 247; Vö. RUTTKAY 1976. 259–260; Bordi kései datálásának a penge rossz meghatározása lehet az oka. Az Oakeshott XVIII. típusú pengék gerinccel rendelkeznek.

³⁴ GEIBIG 1991. cat. no. 35, pl. 26; ALEKSIC 2006. 368, fig. 1.: 9.

³⁵ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIC 2006. 369.

³⁶ OAKESHOTT 1981. 62–63, fig. 33a; ALEKSIC 2006. 368, fig. 1.: 10. A fegyver J. C. Pocock (Anglia, Lincoln) magángyűjteményében van.

³⁷ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIC 2006. 369.

oldala) fölött lilium látható (köröstarcsai kard „B” oldal), vagyis részleteiben megjelenik a köröstarcsai minta mindkét oldalának egy-egy eleme (7. kép 4).³⁸ A kard korát E. Oakeshott a 14. század korai évtizedeire teszi.³⁹

A köröstarcsaival teljesen azonos minta található viszont egy Lengyelország nyugati részén, Poznań területén előkerült kard pengéjén (7. kép 6a–b). Nemcsak a motívum egyezik meg, de a kidolgozás apró részletei is. A minta annyira azonos, hogy kétség sem férhet hozzá, hogy egy helyen készült a két fegyver.⁴⁰ A lilium Szűz Mária egyik szimbóluma, és a 13–14. században a kör alakú díszítés liliummal vagy kereszttel elterjedt motívum volt.⁴¹ Erre az időszakra tehető a poznaíni és a köröstarcsai kard kora is.

A köröstarcsai kard kora

A köröstarcsai kard jellegzetes kétélű kard. A könnyű, egykezes, vágásra és szúrásra is alkalmas kardok közé tartozik. Készítési korának meghatározásában leginkább a markolat és a markolatgomb alakja segíthet.

Kardunkhoz hasonló kétélű fegyver került elő a Kunszentmárton–jaksorér-parti kun lovassírból. A fegyver markolatgombjának oldalai ferdén befelé tartanak, mintegy kettős csonka kúpot alkotva. A köröstarcsai kardhoz hasonlóan széles a keresztvasa, a penge közepén vércsatorna fut a hegy irányába. A penge egyik oldalán az Árpád-ház vörösréz címere, a másikon pedig rovásjeles családi címer látható. A kard korát Selmeczi L. a 13. század végétől keltezi, és ezen a véleményen van Pálóczi-Horváth A. is.⁴² A fegyver korának a 13. század végét jelöli meg A. Ruttkay is, ami egyben utal a köröstarcsai kard korára is.⁴³

Egy másik kun sírleletben (Demecser) is előkerült egy hasonló kétélű kard, mely mellett páncél és harci balta volt a halott mellé helyezve.⁴⁴ A lelet korát Pálóczi-Horváth A. a 13. századra teszi.⁴⁵

³⁸ OAKESHOTT 1981. 62–63, fig. 33b; ALEKSIĆ 2006. 368, fig. 1.: 11; A penge másik oldala díszítetlen.

³⁹ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIĆ 2006. 369; Bernisches Historisches Museum, ltsz.: 840.60; A kard Oakeshott rendszerében a XVI. típusba tartozik.

⁴⁰ GLOSEK 1984 161, cat. no. 296; ALEKSIĆ 2006. 368, fig. 1.: 12a–b; A kard Oakeshott XII. típusába tartozik, a markolatgomb „I” típusú.

⁴¹ ALEKSIĆ 2006. 369.

⁴² SELMECZI 1971. 188–190; SELMECZI 1973. 106, I. t.; KOVÁCS 1986. 278, 30. kép, 279, 319; PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 93–94; PÁLÓCZI-HORVÁTH 1989. 66, 69, 115. és 49. kép. Pálóczi-Horváth szerint a Árpád-házi pólyás címer királyi adományt sejtet, és a kardot magyar készítménynek tartja. A kard hossza 114,6 cm.; A kard Kirpićnikov rendszerezésének a VI. típusába sorolható. Vö. KIRPIĆNIKOV 1966. 55, XXX. T. 1–2.

⁴³ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁴⁴ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 91, 94; KOVÁCS 1986. 279.

⁴⁵ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 94. és 24. jegyzet. A kard Kirpićnikov rendszerében a VII. típusba tartozik. Vö. KIRPIĆNIKOV 1966. 44–45.

A köröstarcsai kardhoz nagyon hasonlót közöl Temesváry Ferenc. A fegyver a Duna váci szakaszán került elő. A markolatgomb kettős csonka kúp alakú, a markolaton megmaradt a faborítás. A kardot Temesváry F. 14. századnak tartja.⁴⁶

Két oldalt csonka kúpszerűen kiemelkedő markolatgombja van annak a kardnak, melyet szintén a Duna váci szakaszánál találtak. A keresztvasa hiányzik. A fegyvert Temesváry F. a 14. századra keltezi.⁴⁷

Kardunkhoz nagyon hasonló darabot közöl E. Wagner. Az általa közölt kard korát a 13. század közepére teszi. Jellegzetes a széles keresztvas és a kettős csonka kúp alakú markolatgomb.⁴⁸ Hasonló darabot ismertet Harvey J. S. Withers. A Németországban előkerült fegyver hossza 112 cm, markolatgombja kettős csonka kúp alakú. A korát 1250–1300 közé teszi.⁴⁹

Hasonló formájú francia kardot mutat be Stephen Bull. A hosszú, enyhén elkeskenyedő pengéhez hosszú, egyenes keresztvas illeszkedik, és súlyos, kettős csonka kúp formájú markolatgombja van. Bull a kardot 1300 körüli időre datálja.⁵⁰

Kalmár J. véleménye szerint az ilyen alakú markolatgombok a 14. század második felében jelennek meg.⁵¹ A fenti példák azonban azt mutatják, hogy valójában már korábban készítenek ilyen markolatgombbal ellátott kardokat. Ez fontos a mi kardunk korának meghatározásakor is.

E. Oakeshott tipológiai rendszerében könnyű elhelyezni kardunkat. Ő a kutatás megkönnyítése érdekében a kardokat típusokra osztotta fel. Más tipológiákkal ellentétben azonban – mint például Petersen viking kardokra vonatkozó rendszere, mely csak a kardok markolatformájára összpontosít – E. Oakeshott a pengére és annak funkciójára teszi a hangsúlyt.⁵² A pengék azonban önmagukban nem mindig adnak támpontot a kard korának meghatározásához. A markolatgomb és a keresztvas együttes vizsgálata segíthet bennünket.

E. Oakeshott rendszerében a köröstarcsai kardot a XII. típusba sorolhatjuk. Ezeknél a penge elkeskenyedő, és hegyben végződik. A vércsatorna általában a penge kétharmadáig tart, bár néha a háromnegyedig is leér. A keresztvas E. Oakeshott rendszerében a 2., a markolatgomb az I típusba sorolható. A megvastagodó végű keresztvasak közül a kör átmetszetűeket tartja korábbiaknak, a szögleteseket pedig későbbieknek.⁵³ A köröstarcsai kard keresztvasának szögletesek a végei, vagyis a típuson belül a késeiek közé tartozik. Az E. Oakeshott által ismertetett XII. típusú kardok közül az ilyenek a 13. sz. második felére, ill. a 14. századra datálhatók.

⁴⁶ TEMESVÁRY 1984. 89, 91. A kard kétélű, hegye letört, az egyik oldalon törött a keresztvas is. Hossza 93,0 cm, a keresztvas hossza 17,0 cm, a penge szélessége 3,7 cm.

⁴⁷ TEMESVÁRY 1984. 89, 91.

⁴⁸ WAGNER 1975. 55, 11. kép.

⁴⁹ WITHERS 2010. 109.

⁵⁰ BULL 1993. 49.

⁵¹ KALMÁR 1971. 61, 146.

⁵² OAKESHOTT 1981.

⁵³ OAKESHOTT 1960. 207, 225, 232.

Az A. N. Kirpičnikov által kialakított tipológiai rendszerben kardunk a VI. típusba tartozik.⁵⁴ Ezeknek a kardoknak a korát ő a 12–14. századra teszi.⁵⁵

A. Ruttkaynak a szlovákiai kardok vizsgálata során kialakított rendszerezésében a XVI–XVII. típusba sorolható a markolatgomb. Ezek korát A. Ruttkay a 13. század végére keltezi.⁵⁶

Z-K. Pinter az ilyen típusú markolatgombbal ellátott kardokat a saját rendszerében a VIIIa altípusba sorolta. Nála külön altípusként (VIIIb) jelenik meg az a változat, ahol a markolatgombon a két csonka kúp alja teljesen összeér. Mindkét altípus korát a 13–14. századra teszi.⁵⁷

Bordi Zs. L. az általa közölt ilyen típusú kardokat a 13. század második felére, a 14. századra keltezi.⁵⁸ Négy ilyen típusú erdélyi kardot közöl: Kincsas-vár környékéről, Bardócról, a Kormos medréből és Sepsiszentgyörgyről. Ezekon kívül megemlíti még másik kilenc erdélyi lelőhelyűt is. Ezek Segesváron, Bucován, Nyerőn, Kakasfalván, Fogarason, Gyulafehérváron, Temesváron, Marosszentkirályon és a Rika medrében kerültek elő.⁵⁹

A köröstarcsai fegyver korának eldöntésében fontos szerepe van a díszítés (mesterjegy?) már említett lengyelországi párhuzamának. Mint fentebb láttuk, a Poznańban előkerült fegyver pengéjének két oldalán a köröstarcsai kard díszítésének (mesterjegyének?) pontos megfelelője került elő (7. kép 6a–b). Az Oakeshott XII. típusú poznańi kard korát a 13. századra, ill. a 14. század első évtizedeire tehetjük.⁶⁰ A fentiek alapján a köröstarcsai kard készítésének idejét is a 13. század második felére, a 14. század első évtizedeire datálhatjuk. Ez a kardtípus igen elterjedt a 13–14. századi kardok között, és aránylag nagy számban kerülnek elő.

Sajnos nem tudjuk, hogyan került a Körös medrébe a köröstarcsai kard. Azt, hogy tulajdonosa egyszerűen elveszítette volna, teljesen kizárhatjuk, hisz egy ilyen nagyméretű, drága fegyvert nem valószínű, hogy elveszít valaki. Sokkal inkább gondolhatunk arra, hogy a folyón való átkeléskor baleset történt, és a vízbe került kardot, esetleg a harcost is, elragadta az ár. Az is lehetséges, hogy ez valamilyen katonai összecsapás idején történt. A folyón való átkelés közben vagy közvetlenül a folyó partján lezajlott ütközetkor tulajdonosa meghalt, vagy harc, esetleg menekülés közben elejtette a fegyvert. Mindegyik esetben vízbe került a kard, amit később sem a tulajdonos, sem az ellenfél nem talált meg. Az összecsapás vagy a baleset helye azonban nem feltétlenül ott volt, ahol a kardot megtalálták. A Körös messzebb-

⁵⁴ KIRPIČNIKOV 1966. 50, 55, XXX. t. 2–3.

⁵⁵ Uo. 55, 59.

⁵⁶ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁵⁷ PINTER 1999. 134–142.

⁵⁸ BORDI 2008. 244.

⁵⁹ BORDI 2008. 243. Bordi megemlíti, hogy még ezeken kívül is vannak az erdélyi gyűjteményekben ebbe a típusba tartozó közöletlen kardok.

⁶⁰ GLOSEK 1984. 161, cat. no. 296; ALEKSIC 2006. 369.

ről is elsodorhatta a fegyvert, ezért komolyabb következtetést nem vonhatunk le a helyszín alapján.

A jó minőségű acélból készült, rézberakással díszített kard egy módosabb nemesember, lovag fegyverzetéhez tartozhatott.

Korábban előkerült 13–14. századi kardok Békés megyéből

Békés megyében kevés ebből az időszakból származó kardunk van, s ezek némelyike sajnos el is veszett (?) az elmúlt évtizedek során. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy egy nagyméretű és komoly értéket képviselő fegyverről van szó, aminek a földbe vagy vízbe kerülése általában csak kivételes esetben történt meg, így előkerülésük is sokkal ritkábban fordul elő.

Szarvas környékén került elő egy kard, melyet a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek. Az E. Oakeshott tipológiája szerinti Xa 1 típusú pengéhez N-a típusú markolatgomb tartozik. A pengét mindkét oldalon háromszög alakú pajzsformában (mely lehet sisak vagy hal is) keresztben haladó, íves vonalak díszítik (7. kép 1a–b). A fegyver a 13. század első felére keltezhető.⁶¹

Az egykori adatok alapján a 13. századra datálható az a kard, melyet szintén Szarvason találtak. A fegyver 1903-ban a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került egy lándzsacsúccsal együtt. A tárgyak sajnos elvesztek.⁶²

Egy 14. századi kardot ismerünk Gyoma, Rigó-halom (régebben Lippai-halom) területéről. A fegyver a domb tetején került elő. A kard pengéje gerincéles, markolatgombja nyomott, kettős csonka kúp alakú. A pengén olvashatatlan felirat látszik.⁶³

A békési Jantyik Mátyás Múzeum őriz egy kardot, mely a 12–13. századra keltezhető. Markolatgombja félkör alakú. A penge két oldalán erősen kopott, olvashatatlan jelek és betűk vannak.⁶⁴

Mezőkovácsháza, Nagel-major a lelőhelye annak a kardnak, melyet Orosháza környéki, közelebről ismeretlen lelőhelyű, 13–14. századi kardként közölt Kovalovszki Júlia. Az 1960-as években múzeumba került kétélű, vércsatornás fegy-

⁶¹ MNM ltsz.: 55.130. A kard hossza 107,6 cm, a penge hossza 90,3 cm, a markolat hossza 17,3 cm, a penge szélessége 5,1 cm, a háritó szélessége 25,4 cm, a markolatgomb szélessége 8,2 cm, magassága 2,6 cm.; GLOSEK 1984. 173, cat. no. 441. pl. XXVIII; ALEKSIC 2006. 367, 368, fig. 1. 2a–b, 375, cat. 8., 380, Pl. IV. 1.

⁶² ANONYMUS 1904. 38; HAMPEL 1903. 445; MRT 8. 474. Nem tartom teljesen kizártnak, hogy a két szarvasi kard ugyanaz a fegyver. A topográfiai kötet készítésekor nem találták az 1903-ban előkerült tárgyat, ugyanakkor nem tudnak az 55.130. leltári számúró. Sajnos nem lehet egyértelműen eldönteni a kérdést.

⁶³ MRT 8. 216, 85, t. 9; A kard korát Kovács László határozta meg. A fegyver magángyűjteményben van.

⁶⁴ MRT 10. 132, 136, 165. t. 10; JMM ltsz.: 55.262.1. és 84.43.1. (a keresztvasat külön számon leltározták be); A penge hossza 84 cm, szélessége 5,2 cm, a markolat hossza 12 cm, a keresztvas hossza 21,8 cm. A penge vastagsága 0,6 cm. MRT 10. 132, 136, 165, t. 10.

ver markolatgombja enyhén négyszög alakú, gúlásan kialakított, lekerekített sarkokkal. Az orosházi múzeumban őrzött kard pengéje eltört, kb. csak a fele van meg.⁶⁵ Sem E. Oakeshott, sem A. Ruttkay, sem A. N. Kirpičnikov nem ismer ilyen markolatgombú kardot. Megjelenik viszont Z-K. Pinternél, aki a saját rendszerében a 10. típusba sorolja ezeket a markolatgombokat, és használatukat a 14. század második felére teszi.⁶⁶ Két ilyen markolatgombú kardot közöl Bordi Zs. L. Mindkettő Erdélyben (jelenleg Románia) került elő. Az egyik lelőhelye Páva mellett, egy erdőben volt.⁶⁷ A másik kard a Kovászna megyei Vargyas és a Hargita megyei Homoródkarácsonyfa határában, a Merke tető alatt húzódó Godra nevű erdőrészen került elő.⁶⁸ Bordi Zs. L. az ilyen markolatgombú kardok használatát a 14. század második felére teszi.⁶⁹

Összefoglalás

Mint látjuk, a köröstarcsai kard szépen beleillik a középkori kardokról kialakított rendszerekbe. E. Oakeshott tipológiai csoportjai közül a XII. számúba tehető, a keresztvas a 2., a markolatgomb az I típusba sorolható. Az ilyen fegyverek korát E. Oakeshott a 13. század második felére, a 14. századra teszi.

Az A. Ruttkaynak a szlovákiai kardok vizsgálata során kialakított rendszerében a XVI. és a XVII. típusba sorolható a markolatgomb. Ezek korát A. Ruttkay a 13. század végére keltezi.⁷⁰

Z-K. Pinter az ilyen típusú markolatgombbal ellátott kardokat a saját rendszerében a VIIIa altípusba sorolta. A korukat a 13–14. századra teszi.⁷¹

Bordi Zs. L. az általa közölt ilyen típusú kardokat a 13. század második felére, a 14. századra keltezi.⁷²

Az A. N. Kirpičnikov által kialakított tipológiai rendszerben kardunk a VI. típusba tartozik.⁷³ Ezeket a kardokat Kirpičnikov a 12–14. századra datálja.⁷⁴ Az általa bemutatott kardok kora szintén a 13–14. századra keltezhető.

Ezt erősíti az is, hogy egy Poznańban (Lengyelország) előkerült fegyver pengéjének két oldalán a köröstarcsai kard díszítésének (mesterjegyének?) pontos meg-

⁶⁵ SZKJM ltsz.: 64.6.1; KOVALOVSKI 1965. V. tábla 2.

⁶⁶ PINTER 1999. 99.

⁶⁷ BORDI 2008. 244–245, 9. t. 1–3; A kard hossza 103,3 cm, a penge szélessége 4,4 cm. A fegyver súlya 1,352 kg.

⁶⁸ BORDI 2008. 245, 10. t. 1–3, A kard hossza 100,5 cm, a penge szélessége 5,6 cm. A kard súlya: 1,440 kg.

⁶⁹ BORDI 2008. 245.

⁷⁰ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁷¹ PINTER 1999. 134–142.

⁷² BORDI 2008. 244.

⁷³ KIRPIČNIKOV 1966. 50, 55, Risz. 10, XXX. t. 2–3.

⁷⁴ Uo. 55, 59.

felelője került elő. Az Oakeshott XII. típusú kard korát a 13. századra, a 14. század első évtizedeire tehetjük.⁷⁵

Ez alapján, valamint a párhuzamként fentebb említett kardok korát figyelembe véve, a köröstarcsai kard készítésének idejét is a 13. század második felére, a 14. század első évtizedeire datálhatjuk.

A fegyver vízbe kerülésének több oka is lehetett. Nincs kizárva, hogy béke idején, folyón való átkeléskor történt baleset. Az is lehetséges azonban, hogy háborús időszakban, a folyón való átkelés közben, esetleg a folyó partján katonai összecsapásra került sor, és ekkor merült a kard a Körös mélyére.

IRODALOM

ALEKSIĆ 2006

Aleksić, Marko: Sword with Pommels of Typ N. *SlovArch*, LIV/2. (2006) 363–388.

ANONYMOUS 1904

Anonymous: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1903. évi állapotáról. (Report on the state of the Hungarian National Museum in the year 1903.) Budapest, 1904. 162.

BORDI 2008

Bordi Zsigmond Loránd: Középkori kardok a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben. *Acta Siculica* (2008) 241–265.

BULL 1993

Bull, Stephen: Évszázadok fegyverei. A támadó- és védőfegyverek világtörténete. Budapest, 1993.

CSILLAG 1971

Csillag Ferenc: Kardok történelmünkben. Budapest, 1971.

EDGA-PADDOCK 1988

Edga, David – Paddock, John Miles: *Arms & Armor of the Medieval Knight. An Illustrated History of Weaponry in the Middle Ages.* New Jersey, 1988.

GEIBIG 1991

Geibig, Alfred: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter.* Neumünster, 1991.

GLOSEK 1973

Glosek, Marian: *Znaki u napisy na nieczach średniowiecznych w Polsce.* Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973.

GLOSEK 1984

Glosek, Marian: *Miecze środkowoeuropejskie z X–XV. W.* Warszawa, 1984.

⁷⁵ GLOSEK 1984. 161. cat. no. 296; ALEKSIĆ 2006. 369.

HALMÁGYI–RIEDEL 1986

Halmágyi Szabolcs – Riedel Lóránt: Régi fegyverekről. Budapest, 1986.

HAMPEL 1903

H(ampel) J(ózsef): A M N. Múzeumi Régiségosztály gyarapodása az 1903. évben. ArchÉrt, 37. (1903) 445.

KALMÁR 1959

Kalmár János: Két középkori kardról. ArchÉrt, 86. (1959) 189–194.

KALMÁR 1971

Kalmár János: Régi magyar fegyverek. Budapest, 1971.

KIRPIČNIKOV 1966

Kirpičnikov, Anatolij Nikolaevich: Drevnerusskoe oružie. 1. Meči i sabli IX–XIII. vv. Moszkva–Leningrád, 1966.

KOVÁCS 1986

Kovács László: Viselet és fegyverek. In: Kristó Gyula (szerk.): Az Árpád-kor háborúi. Budapest, 1986. 216–282.

KOVALOVSZKI 1965

Kovalovszki Júlia: Orosháza és környéke a magyar középkorban. In: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza története és néprajza. I. Orosháza, 1965. 175–203.

MRT 8

Jankovich B. Dénes – Makkay János – Szőke B. Miklós: Magyarország régészeti topográfiája. 8. Békés megye régészeti topográfiája. IV/2. A Szarvasi járás. (Szerk.: Makkay János) Budapest, 1989.

MRT 10

Jankovich B. Dénes – Medgyesi Pál – Nikolin Edit – Szatmári Imre – Torma István: Magyarország régészeti topográfiája. 10. Békés megye régészeti topográfiája. IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. I–II. (Szerk.: Jankovich B. Dénes) Budapest, 1998.

OAKESHOTT 1960

Oakeshott, R. Ewart: Archaeology of Weapons. Arms and Armour from the Prehistory to the Age of Chivalry. London, 1960.

OAKESHOTT 1981

Oakeshott, Ewart: The Sword in The Age of Chivalry. London, 1981. (f.p. 1964.)

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982

Pálóczi-Horváth András: Régészeti adatok a kunok viseletéhez (Archäologische Angaben zur Tracht der Kumanen). ArchÉrt, 109. (1982) 89–107.

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1989

Pálóczi-Horváth András: Besenyők, kunok, jászok. Budapest, 1989.

PINTER 1999

Pinter, Zeno-Karl: Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX–XIV). Reșița, 1999.

REVICZKY 2006

Reviczky Béla (szerk.): Varázslatos török és fegyverek. Budapest, 2006.

RKM 2004

Medgyesi Pál: Köröstarcsa–Ürmös-hát, Kettős-Körös medre. Régészeti Kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary. Budapest, 2004. 485.

RUTTKAY 1976

Ruttkay, Alexander: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). SlovArch, 24/2. (1976) 245–395.

ŠACH 1999

Šach, Jan: Régi kardok, török, buzogányok a cséphadarótól a párbajtőríg. Prága, 1999.

SELMECZI 1973

Selmecki László: Adatok és szempontok a kunok régészeti kutatásához Szolnok megyében. SzMMÉ (1973) 105–107.

SELMECZI 1974

Selmecki László: Angaben und Gesichtspunkte zur Forschung nach dem Kumanen in Komitat Szolnok. MFMÉ, 1971/2. (1974) 187–199.

TEMESVÁRY 1984

Temesváry Ferenc: A váci Vak Bottyán Múzeum fegyvergyűjteménye. Váci könyvek 2. A Vak Bottyán Múzeum Közleményei (Mitteilungen des Vak Bottyán Museums). Vác, 1984.

TEMESVÁRY 1988

Temesváry Ferenc: Kardok. Budapest, 1988.

TEMESVÁRY 1989

Temesváry Ferenc: Vas, ezüst, arany. Nemzeti történelmünk fegyverei. Keszthely, 1989.

WAGNER 1975

Wagner, Eduard: Hieb- und Stichwaffen. Prag, 1975.

WITHERS 2010

Withers, Harvey J. S.: Kardok és szablyák képes enciklopédiája. Legendás szúró- és vágófegyverek a világ minden tájáról. Budapest, 2010.

ŻYGULSKI é. n.

Żygulski, Zdzislaw jun.: Broń wodzów i żołnierzy. Krakow, é. n.

**A 13th or 14th century double-edged sword from Köröstarcsa-Ürmös-hát,
from the Kettős-Körös river-bed**

– Pál Medgyesi –

Resume

On 9th August, 2003, László Nyíri, an inhabitant of Köröstarcsa, donated a double-edged steel sword to the Munkácsy Mihály Museum. The object had been found by another local, Mihály Bakó, who came on the gun in November 2000. The site where the sword had been found, is located in the outskirts of Köröstarcsa called Ürmös-hát, north of the inner area, in the bed of the river Kettős-Körös. At the time, water level was low, this is how the person who found the weapon, could perceive it under the water. As László Nyíri said, the sword began to rust heavily with time.

The Köröstarcsa sword fits nicely into the systems established on medieval swords. The sword can be categorized into No XII of E. Oakshelott's typological groups, the crossbar may be sorted into type II, while the hilt into type No I. The era of these weapons is dated back by E. Oakshelott to the second half of the 13th century, early 14th century. By A. Ruttkay, the hilt button can be sorted into types XVI and XVII of his system established on Slovakian swords. Ruttkay dates back the era of these swords to the end of the 13th century. Z-K. Pinter classified the swords equipped with this type of hilt button into subtype VIIIa of his own system. He supposes swords belonging to this type were made at late 13th century or early 14th century. In the typology developed by A. N. Kirpičnikov, our sword belongs to type VI.

A. N. Kirpičnikov dates the era of these swords back to the 12th to 14th centuries. Zs. L. Bordi dates back swords of this type described in his articles to the second half of the 13th century, to early 14th century. This is underpinned by the fact that on both sides of the blade of a weapon found in Poznań, an exact replica of the decoration (trade-mark?) of the Köröstarcsa sword was found. The era of the Oakshelott type XII sword can be dated back to the 13th century or the first decades of the 14th century. Considering all the above, the time of the making of the Köröstarcsa sword dates likely back to the second half of the 13th century or the first decades of the 14th century.

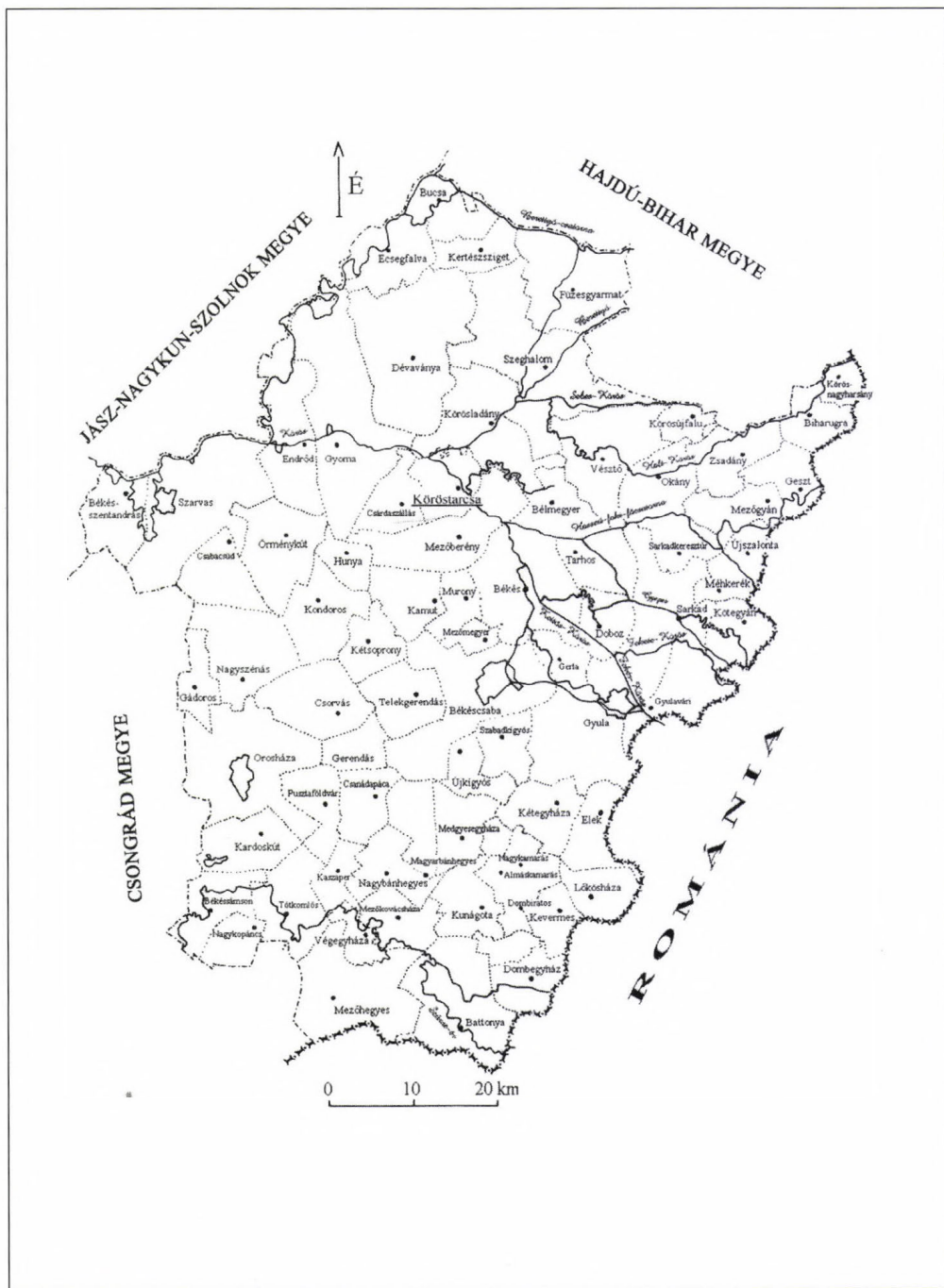
The sword may have found its way into the water in several ways. At peacetime, an accident may have happened when crossing the river. It is also possible that, at wartime, while crossing the river or on the river bank, a military clash broke out and this is how the sword sank into the depth of the river Körös.

Medgyesi Pál

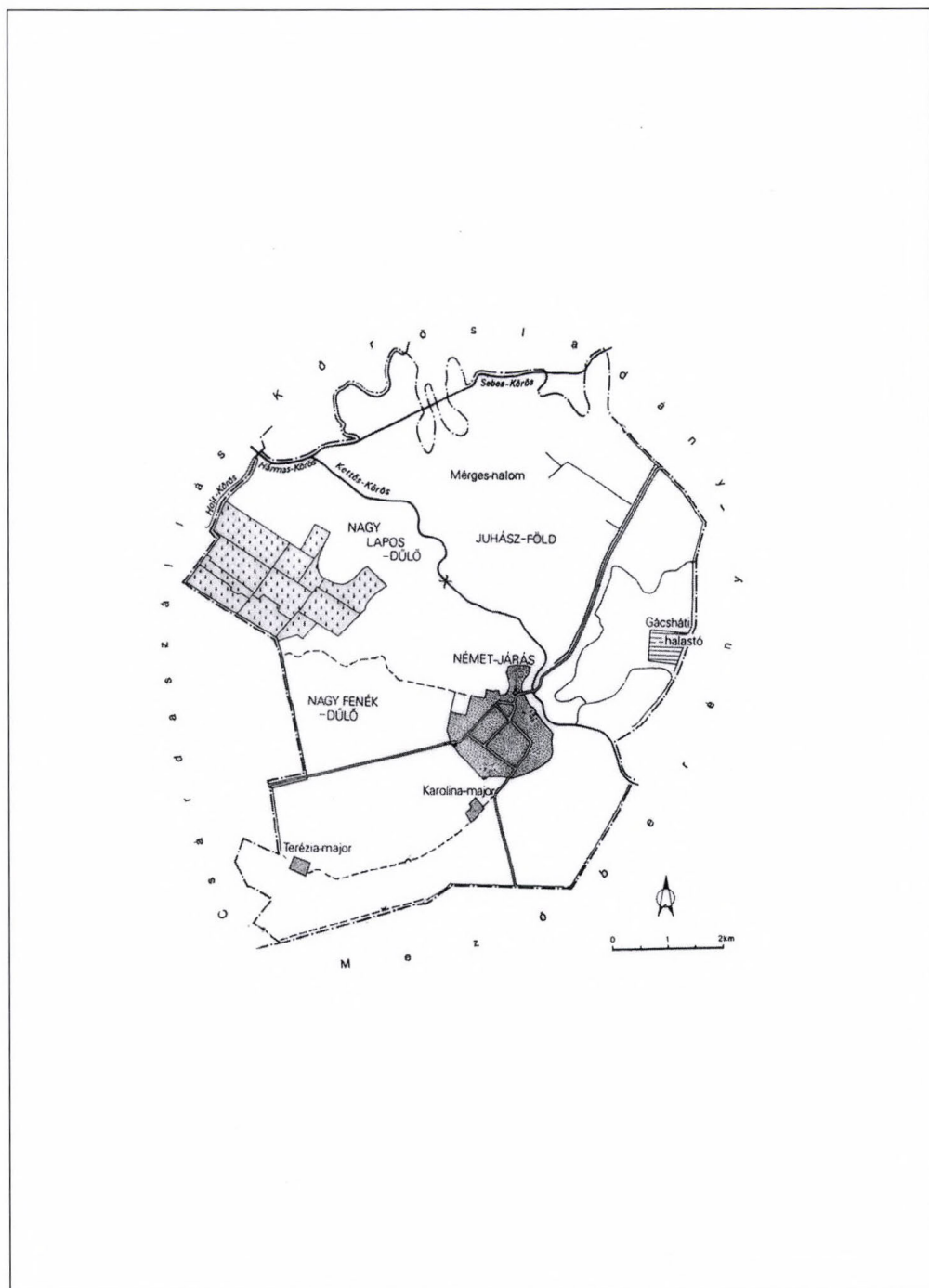
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága

H-5600 Békéscsaba, Gyulai út 1.

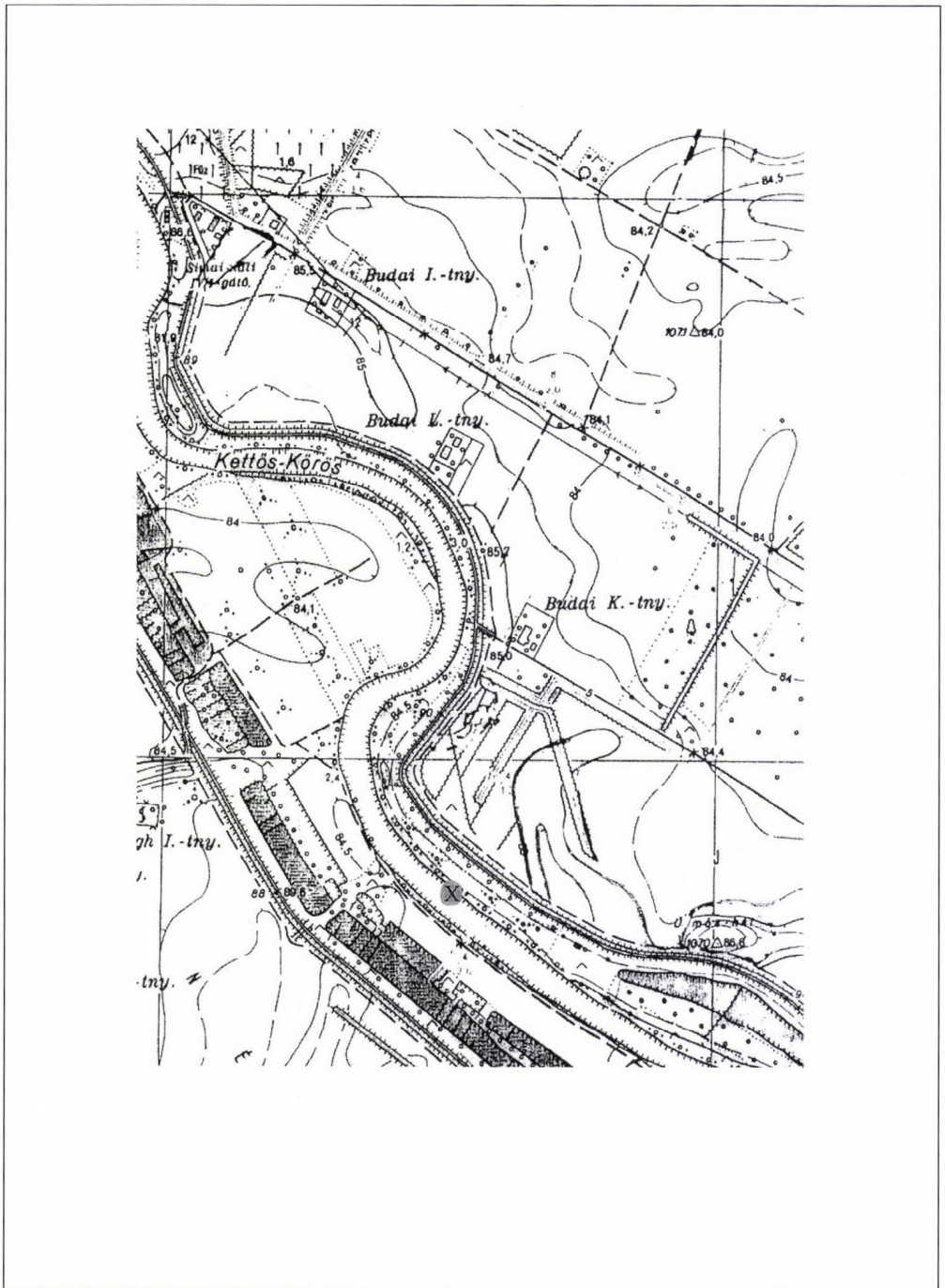
E-mail: medgyesi@bmmi.hu

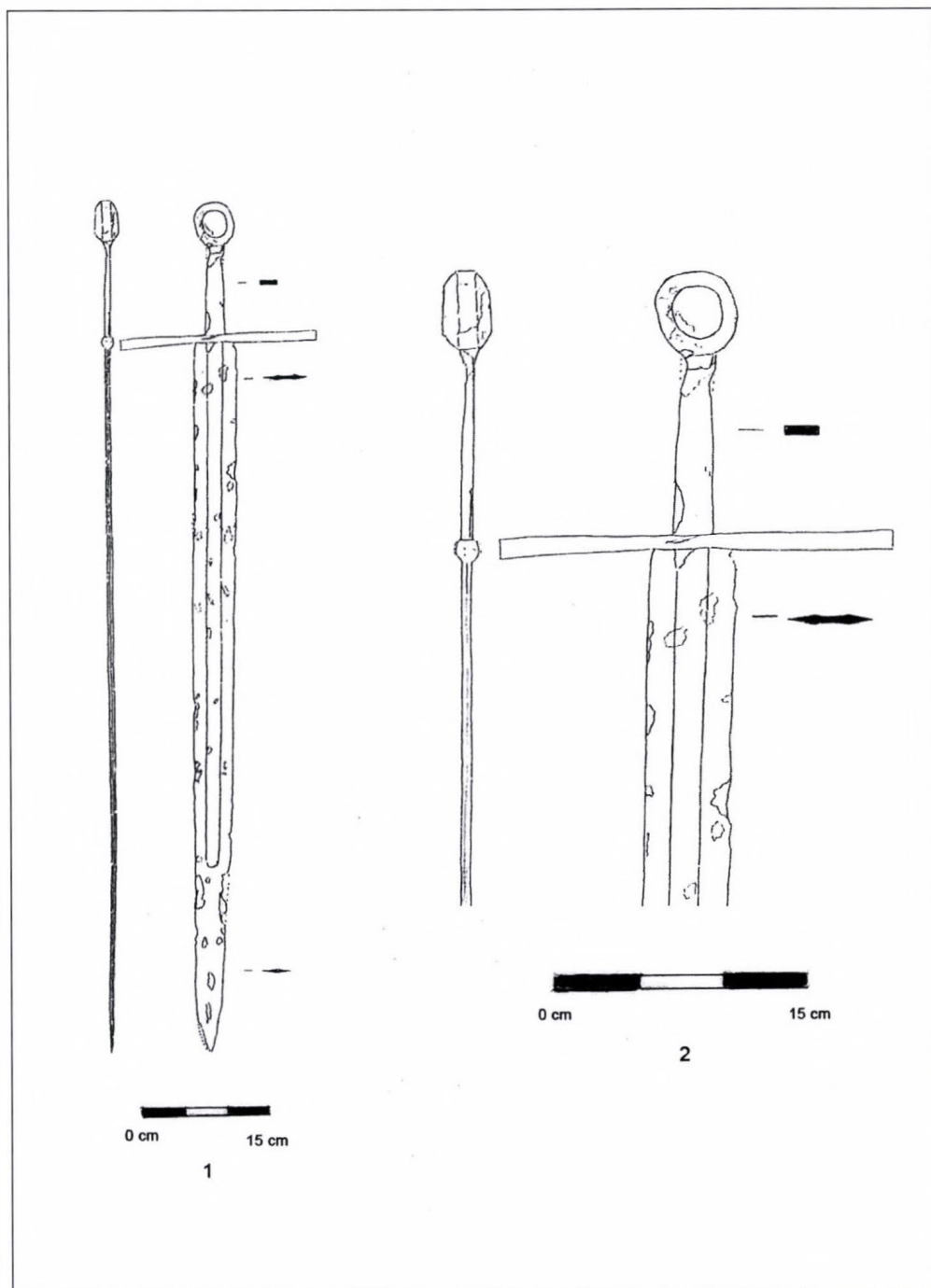
1. kép. Békés megye térképe

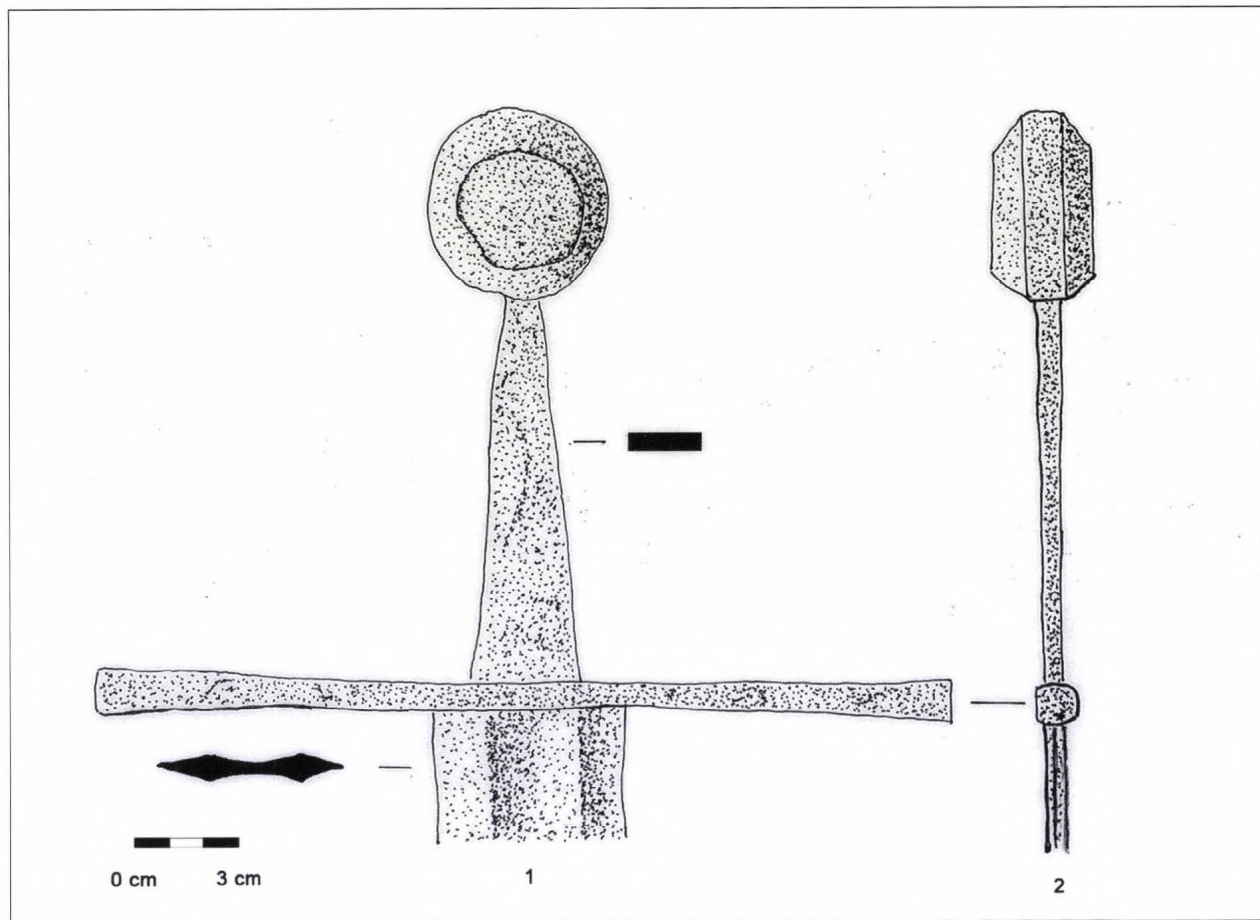
2. kép. Köröstarcsa térképe

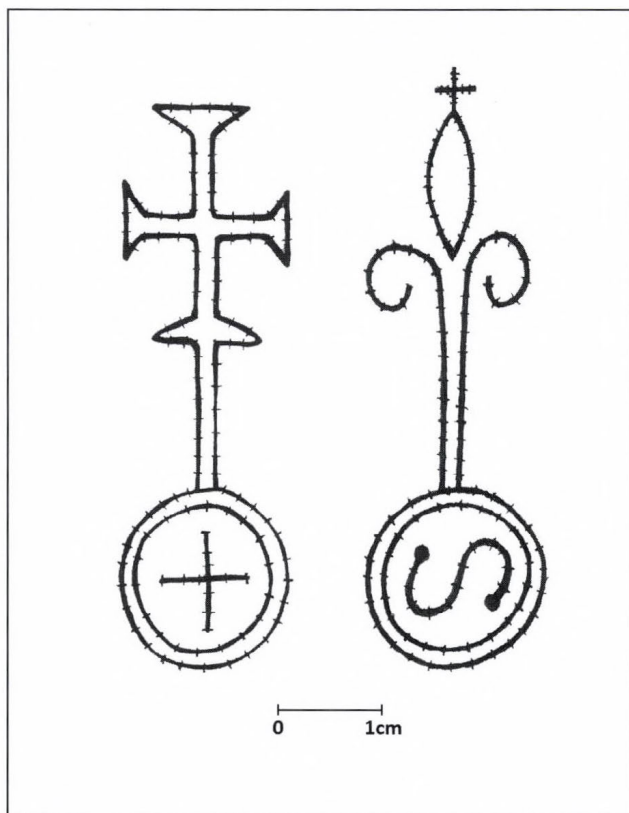
3. kép. A lelőhely és környéke

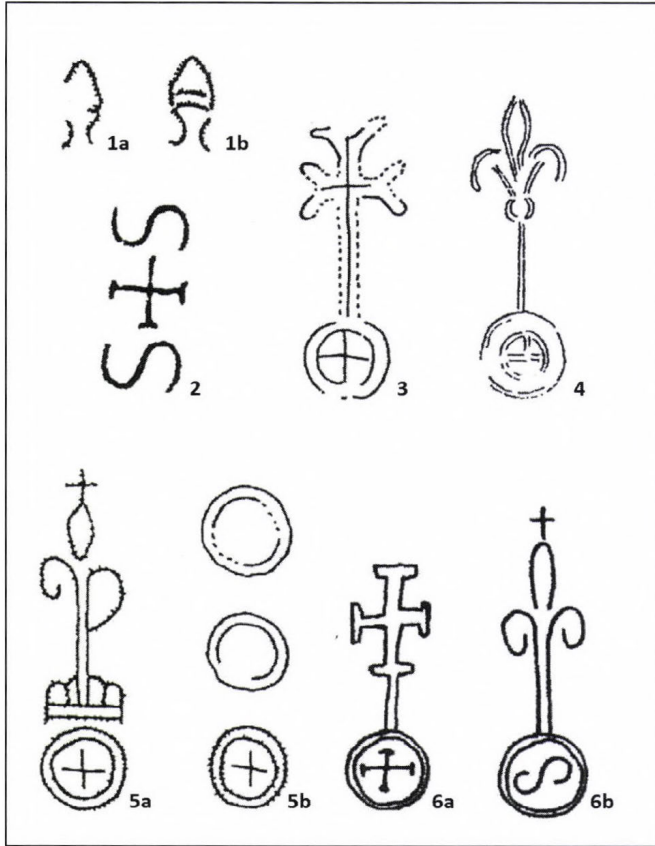
4. kép 1–2. A köröstarcsai kard

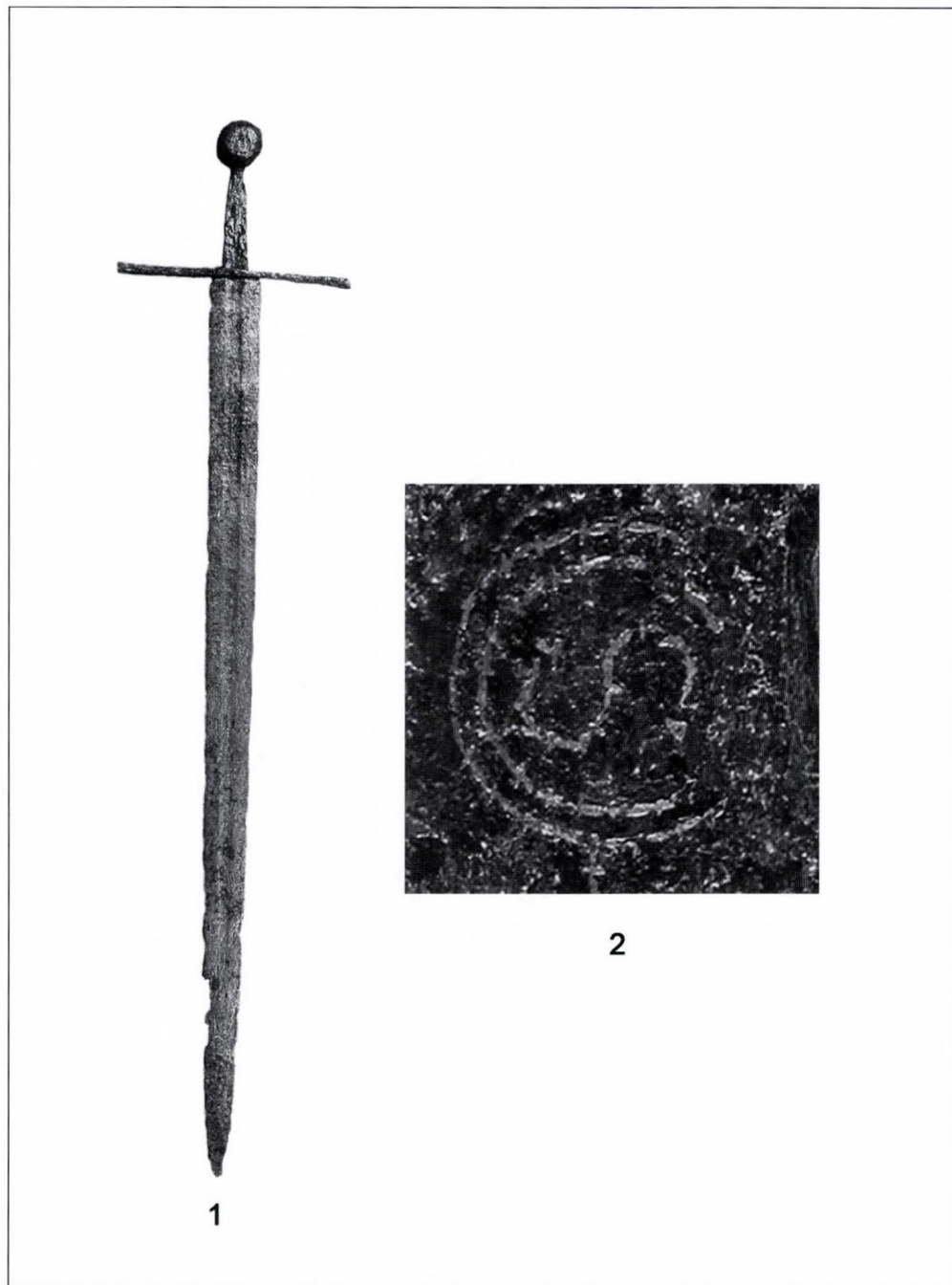
5. kép 1-2. A köröstarcsai kard markolata

6. kép 1. A köröstarcsai kardpenge „A” oldalának díszítése;
2. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése

7. kép. Kardpenge díszítések (Marko Aleksíc nyomán). 1a–b. Szarvas;
2. ismeretlen lelőhely, Magyar Nemzeti Múzeum;
3. Lincoln, Anglia magángyűjtemény;
4. Berni Történeti Múzeum;
5a–b. Németország, ismeretlen lelőhely;
6a–b. Poznań (Lengyelország)

8. kép 1. A köröstarcsai kard;
2. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése (részlet)

9. kép. A köröstarcsai kard markolata

10. kép. A köröstarcsai kardpenge „A” oldalának díszítése

11. kép. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése

ARCHEOMETRIAI VIZSGÁLATOK
BÉKÉS MEGYEI KÖZÉPKORI TEMPLOMOK ÉPÍTŐANYAGAIN

– Kelemen Éva – Kristály Ferenc – Tóth Mária – Rózsa Péter –
Bajnóczi Bernadett – Nyilas István – Papp István –

Tanulmányunk Békés megyei régészeti ásatások során előkerült Árpád- és késő középkori építőanyagok archeometriai vizsgálatait mutatja be. Az egyes lelőhelyeket reprezentáló kő-, téglá- és habarcsminták ásványtani, kőzettani és geokémiai feldolgozását, azok összehasonlítását végeztük el. Az eredmények a hagyományos régészeti feldolgozás kiegészítésére és olyan speciális kérdések megválaszolására adott lehetőséget, mint a felhasznált kőzetek elterjedése és származása, a téglák összetétele, égetési hőmérséklete, valamint a nyersanyag potenciális lelőhelye és a habarcsok összetétele.

A Dél-Alföld régészeti jól feldolgozott területén építőanyag-vizsgálattal eddig csak kis számú (és kevés mintát feldolgozó) jelentés, illetve tudományos publikáció foglalkozott.¹ Az utóbbi években a történeti építőanyagok archeometriai vizsgálata azonban egyre fontosabb szerepet tölt be – az ásatásokon előkerült tárgyi leletek mellett – a régészeti lelőhelyek teljes körű tudományos feldolgozásában. Az archeometria a régészet és a különféle természettudományok határterületének interdiszciplináris tudományága, amely egzakt, természettudományos (fizikai, kémiai, biológiai, geológiai és statisztikai) módszerekkel és anyagvizsgálatokkal járul hozzá történeti problémák megoldásához, mint például a régészeti objektumok és leletek keltezése, a nyersanyag származási helyének, szállításának, felhasználásának kérdése, technológiai folyamatok rekonstrukciója, műhelyek meghatározása.

Jelen tanulmányunkban elsőként közlünk adatokat Békés megyei Árpád- és késő középkori templomok építőanyag-mintáinak összehasonlító és részletes archeometriai vizsgálatairól.² A minták – összesen 53 db kőzet, 31 db téglá, 44 tétel habarcs (1. táblázat) – 18 régészeti ásatásról³ származnak, és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, a gyulai Erkel Ferenc Múzeum, valamint az orosházi Szántó Kovács János Múzeum leltárába tartoznak (1. kép).

¹ KLEB et al. 1982. 1–46; IVÁNYOSI-SZABÓ 1998. 53–62; SZÓNOKY 1996. 1–3; SZÓNOKY 2001. 18–20; SZÓNOKY 2002. 1–4; SZÓNOKY 2004. 1–20; SZÓNOKY 2005. 1–90; KELEMEN 1999. 1–36; KELEMEN 2008. 85–93; SIMULÁK–JENEI 2001. 263–274.

² A teljes anyagvizsgálati dokumentációt Kelemen Éva PhD disszertációja tartalmazza. KELEMEN 2010. 1–97.

³ Szatmári Imre és Jankovich B. Dénes ásatásai.

1. táblázat.

Békés megyei Árpád- és késő középkori építőanyag-mintákon
elvégzett vizsgálatok összesítő táblázata

Minta és vizsgálat	Darab
Kő	52
Kő (petrográfiai vizsgálat)	38
Tégla	31
Tégla (petrográfiai vizsgálat)	26
Habarc	44
Habarc (petrográfiai vizsgálat)	9
Tégla röntgen-pordiffrakciós vizsgálat (XRD)	33
Habarc röntgen-pordiffrakciós vizsgálat (XRD)	11
Stabil izotóp vizsgálat (kő)	1
Pásztázó elektronmikroszkópos (SEM) vizsgálat (tégla)	10
Modális elemzés (tégla)	10
TG/DTA-QMS elemzés (tégla)	2
Archeobotanikai vizsgálat (tégla)	27
Hidraulikus tényező meghatározása (habarc)	33

Építő- és díszítőkövek

Az általunk vizsgált Békés megyei Árpád- és késő középkori templomokat (bár felmenő falakkal nem rendelkeznek) az előkerült építőanyag tanúsága szerint elsősorban téglából építették. A téglát alapozásnál szilárdítóként, falazásnál építőanyagként, díszítésnél faragott idomtéglaeként egyaránt szívesen használták. A téglá mellett jelentős mennyiségben különböző köveket is alkalmaztak építési és díszítési célokra.

A dél-alföldi régióba – a kövek geológiai elemzése alapján – főleg Erdélyből (pl. Arad, Fehér, Hunyad megyék) a Maros folyón és a mellette húzódó szárazföldi utakon, ritkábban a Tiszán Észak-Magyarországról (Tokaj-hegység) szállítottak építő- és díszítőköveket. Néhány értékes kő (vörös „márvány”) származhat a Dunántúlról (Gerecse-hegység) is, olykor előre megmunkált faragványok formájában. A kitermelt köveket egyéb árucikkkel együtt (só, fa, bor) nagy tömegben úsztatták le, csökkentve az építő- és díszítőanyag szállítási költségeit. A köveket elsősorban alapozásra, a falazás megerősítéséhez, külső vagy belső faragványokhoz használták fel. Az ásatásokból előkerült kőanyag nagy része faragott kváderkő vagy egy-két oldalon megmunkált töredék. Sajnos többszöri felhasználásuk miatt alig akad ép darab, ezért nehezen lehet meghatározni egykori pontos beépítési helyüket. Kőfaragó jel nem látható rajtuk. A dél-alföldi templomok közül sok már a tatárjárás során elpusztult, de az újjáépített és kibővített templomok egyes periódusaiban felhasznált kőzetek kevésbé térnek el a korábbiaktól, inkább azokat többször, újra beépítve

használták fel. A „jól bevált” kőzeteket (pl. andezit, durva homokkő) több évszázadon keresztül a szállítási nehézségek ellenére széles körben alkalmazták. Az adott település „megrendelési irányát” természetesen meghatározta fekvése, olykor a birtokos kapcsolatrendszere, pl. a Körösöktől keletre eső települések inkább a Bihar-hegységből,⁴ a Körös és Maros közti területeken élők pedig Dél-Erdélyből hozattak kőzeteket.⁵

A 18 vizsgált lelőhelyből 14 helyen került elő kőanyag (2. táblázat). A reprezentatív minták elsősorban az ásatási szelvények törmelékéből, ritkábban eredeti helyükről (in situ, Bánkút, MMM ltsz.: 95.3.17.) származnak.

2. táblázat.

A Békés megyei lelőhelyeken előfordult építő- és díszítőközetek, ill. vizsgálataik

<i>Leltári szám</i>	<i>Minta-szám</i>	<i>Vizsgálatok</i>	<i>A kőzet neve</i>	<i>Lelőhely</i>
MMM 95.3.17.	BK1.	cs	andezit (in situ)	Bánkút, Rózsa-major
MMM 97.3.48.	BK2.	cs	szericites pala	Csorvás
MMM 97.3.49.	BK3.	cs	szeicites pala	Csorvás
MMM 97.3.56.	BK4.		szericites pala	Csorvás
MMM 97.3.57.	BK5.	cs	durva homokkő	Csorvás
MMM 97.3.58.	BK6.	cs	gneisz	Csorvás
MMM 95.23.1.	BK7.	cs	dácit breccsa	Décse
MMM 95.23.7.	BK8.		homokkő	Décse
MMM 95.23.12.	BK9a–b	cs	andezit	Décse
MMM 95.23.15.	BK10.	cs	andezit	Décse
MMM 95.23.67.	BK11a–b	cs, izotóp	vörös mészkő („vörös márvány”)	Décse
EFM 86.8.132.	BK12.	cs	andezit	Fövényes
EFM 86.8.133.	BK13.	cs	durva homokkő	Fövényes
EFM 86.8.136.	BK14.		andezit	Fövényes
MMM 86.1.144.	BK15.	cs	andezit	Gerlamonostor
MMM 86.1.147.	BK16.	cs	andezit	Gerlamonostor
MMM 86.1.149.	BK17.	cs	durva homokkő	Gerlamonostor
MMM 86.1.151.	BK18.	cs	durva homokkő	Gerlamonostor
MMM 86.1.157.	BK19.	cs	biogén homokkő	Gerlamonostor
EFM 93.1.11.	BK20.	cs	andezit	Gyula 144. lelőhely
EFM 93.1.14.	BK21.	cs	andezit	Gyula 144. lelőhely

⁴ T. JUHÁSZ 1992. 105.

⁵ SZÓNOKY 2001. 19; KELEMEN 2008. 87–89.

<i>Leltári szám</i>	<i>Minta- szám</i>	<i>Vizsgál- atok</i>	<i>A kőzet neve</i>	<i>Lelőhely</i>
EFM 86.32.110.	BK22a–b		kvarcit kavics	Gyula, Szeregyháza
EFM 86.32.121.	BK23.	cs	dácittufa	Gyula, Szeregyháza
MMM 92.1.32.	BK24a–b	cs	andezit	Kamut 27. lelőhely
MMM 86.3.29.	BK25.	cs	biogén, ooidos mész kő	Megyer
MMM 86.3.32.	BK26.	cs	andezit	Megyer
MMM 95.15.103.	BK27.	cs	durva homokkő	Szénáshegyháza
MMM 95.22.2.	BK28.	cs	biogén mész kő	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
MMM 95.22.3.	BK29.	cs	biogén homokkő	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
MMM 95.22.13.	BK30a–e	cs	triász mész kő	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
MMM 95.22.22.	BK31.	cs	biogén mész kő	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
EFM 89.2.193.	BK32a–d	cs (a, c, b)	andezit	Gyula, Szabadka
EFM 89.2.194.	BK33.	cs	homokkő	Gyula, Szabadka
EFM 86.7.36.	BK34.	cs	biogén mész kő	Szentbenedek
EFM 86.7.37.	BK35.	cs	metahomokkő	Szentbenedek
EFM 86.8.135.	BK36.	cs	andezit	Fővenyes
MMM 95.15.123.	BK37.	cs	andezit	Szénáshegyháza
MMM 95.22.15.	BK38.	cs	karbonát breccsa	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
SZKJM 99.1.18.	BK39.	cs	andezit	Nagyszénás 2. lelőhely
SZKJM 99.1.20.	BK40.		andezit	Nagyszénás 2. lelőhely
SZKJM 99.1.19.	BK41.	cs	andezit	Nagyszénás 2. lelőhely

(BK = Békés megye, kő; cs = vékonycsiszolat; izotóp = stabil izotópvizsgálat)

Munkánk során összesen 52 db kőzetmintát határoztunk meg, és 38 mintából készült vékonycsiszolat. A korábban kibányászott és más területekre, épületekbe került kőanyaggal sajnos pontos építészeti leírások híján nem számolhattunk, így egy-egy templomhoz csak az általunk meghatározott kőanyagot köthetjük. Az egyes esetekben előkerült kis mennyiségű, de értékes kőanyag viszont arra utal, hogy az

építéskor az nagyobb mennyiségben is előfordulhatott (pl. vörös „márvány” Décse, MMM ltsz.: 95.23.67.).

A kőzetek vizsgálatokor hasonló típusokat tudtunk elkülöníteni, mint a korábban más templomokon elvégzett kutatások, így az általunk meghatározott kőanyaggal együtt átfogó képet kaphatunk az időszak főbb építőköveiről. Analóg példaként lehet megemlíteni a szegedi kőtár,⁶ a szegedi Alsóvárosi templom,⁷ a Szermonostor,⁸ a csomorkányi templom,⁹ az Ellésmonostor¹⁰ és a székkutasi templom korábban elvégzett kőanyagvizsgálatait és kőzetminta-leírásait.¹¹

Petrográfiai vizsgálatok

A teljes kőanyagot a három fő petrográfiai csoportba (mágnás, üledékes, metamorf) sorolása után polarizációs mikroszkóppal vizsgáltuk (Debreceni Egyetem, Ásvány- és Kőzettani Tanszék: NIKON Microphot-SA, valamint MTA Geokémiai Kutatóintézet: Nikon Eclipse E600 POL). Egy mintán stabilizotóp-vizsgálat is történt (Décse, MMM ltsz.: 95.23.67. minta, MTA, Geokémiai Kutatóintézet, Finnigan delta plus XP vivőgázás tömegspektrométer).

A legnagyobb mennyiségben és számban előkerült kőzetminta a miocén korú *andezit* (amfibol piroxénandezit, piroxénandezit) szinte valamennyi lelőhelyen előfordul. A jól faragható, tetszetős kőzetet sötétszürke és világosszürke változatban is széles körben alkalmazták (2. kép a–b). Egyaránt használták építő-, díszítőköként, és használati tárgyakat is készítettek belőle (pl. Fövényes, EFM ltsz.: 86.8.132.). A kőanyag felhasználásának időszakát a régészeti és építéstörténeti leírások alapján a 11–13. századra tehetjük.

A minták beazonosításán túl nem történt egyéb (pl. mikroszonda) vizsgálat. A hazai előfordulások és kifejlődések irodalmait és eredményeit áttekintve azonban nem kizárt az ország É-i területéről való esetleges származás,¹² de a kor közlekedési viszonyait, útvonalait és a minták felhasználási területének elhelyezkedését figyelembe véve a Maros menti és a Körös vidéki bányákat jelölhetjük meg inkább a minták lelőhelyeként: Brád, Déva, Körösbánya környéke (Hunyad és Dézna, Arad megye).¹³

A kiömlési mágnás kőzet mikroszkópos szövete porfirós vagy vitroporfirós. Előfordul mikrolitokban szegény mátrix, amely ikres, zónás, de bontott plagioklász kristályokban gazdag. Az alapanyagban további üde augit-hasábok és hipersztén

⁶ KLEB et al. 1982. 1–46.

⁷ VIZI 1990. 1–26; LUKÁCS et al. 1993. 161–164; LUKÁCS–SZÓNOKY 1994. 15–16; SZÓNOKY 2001. 19–20.

⁸ SZÓNOKY 2002. 1–4; SZÓNOKY 2005. 1–90.

⁹ KELEMEN 1999. 1–36; KELEMEN 2008. 86–91.

¹⁰ IVÁNYOSI-SZABÓ 1998. 55–60.

¹¹ RÓZSA 1993. 1–12.

¹² NOSZKY 1940. 167–171; GYARMATI 1975. 126–127.

¹³ SCHAFARZIK 1904. 15–24, 56–61, 139–144; Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

szemcsék láthatók. Gyakori az üde, zónás és sajátalakú plagioklász, kevés piroxént és kvarcot tartalmazó minta is. Az alapanyag mennyisége 30–60% között változik, gyakran kőzetüveg és mikrolitok alkotják (2. kép c–d).

A tapasztalatok és az analóg vizsgálatok alapján bebizonyosodott, hogy a felső kréta korú, *durva homokkő* („kárpáti homokkő”) több évszázadon keresztül a Dél-Alföld kedvelt építő- és díszítőközete volt. A jó minőségű köveket elsősorban falmegerősítéshez (kváderkövek) és egyéb belső faragványokhoz (kapu, ablak, oszlop, szobor) hozták, talán már megmunkált állapotban. Az eddigi ismert és elvégzett vizsgálatok alapján legkorábbi felhasználása a 12. századból való.¹⁴

A törmelékes üledékes kőzet színe a sárgától a sötétvörösig, a világosbarnától a sötétbarnáig terjed (3. kép a–b). Tömött szerkezetű, kemény, különböző szemnagyságban előforduló (finomszeműtől a durvaszeműig, átlagos szemnagyság: 0,5–2 mm), néhol rétegzett, kitűnően megmunkálható, nagy teherbírású. Elsősorban kovás kötőanyagú, de előfordul meszes változat is.¹⁵

A vékonycsiszolatok alapján megállapítható, hogy az uralkodó ásvány a kvarc, amely erősen unduláló kioltású (metamorf eredetű), koptatottsága különböző. Az ásványok mérete egyenletes, átlagosan 0,3–1 mm, a kötőanyag kovás, gyakran limonitos (sárga, barna) vagy hematitos (vörös) színezésű, a kitöltése nem folyamatos. Káliföldpát, kevesebb csillám (muszkovit-szericit) és opak ásvány is előfordul. Sok a bontott ásvány (3. kép c–d).

Bányái a Maros mentén, Lippától Gyulafehérvárig, a Zarándi-hegység és az Erdélyi-érchegység déli lábánál levő homokkő előforduláshoz köthetők (Arad megye: Berzova, Máriaradna, Marosszlatina, Monorostia, Milova, Odvas; Alsó-Fehér megye: Felgyógy, Nyírmező, Sárd, Zalatna; Hunyad megye: Puj; Temes megye: Lippa,¹⁶ Bábolna, Bózes¹⁷). A régészeti lelőhelyeken előforduló kőzetek részben vízi, részben szárazföldi úton kerülhettek a felhasználási helyükre.

A *vörös mészkő* (Tardosi márvány, vörös márvány) Magyarország területén a római idők óta bányászott kőzet. Legkorábbi ismert felhasználása a Porta Speciosa 12. századi faragványa a pannonhalmi apátságából. A kiváló minőségű, „vörös márványnak” is nevezett kőzetet a királyi reprezentáció egyik kifejezőeszközének tartották.¹⁸ Vörös mészkövet faragó műhelyt tártak fel Esztergomban, a visegrádi királyi palota, valamint a szeri monostor területén.¹⁹

A kőzet felülete fakó vörös, belül élénk, barnásvörös színű. Tömött, homogén megjelenésű, kevés hajszáltrepedés fordul elő benne, amely kalcittal kitöltött (4. kép a). Mikroszkóposan megfigyelhető szövetét 90–95%-ban a vasoxidtól néhol barnásvörös színre festett karbonátos kötőanyag alkotja, amelyben foraminifera és

¹⁴ KELEMEN 1999. 19; KELEMEN 2008. 87; KELEMEN 2010. 51.

¹⁵ Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

¹⁶ SCHAFARZIK 1904. 11–24, 56–61, 139–144, 301–304.

¹⁷ SZÓNOKY 2001. 19; Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

¹⁸ LŐVEI 1992. 5.

¹⁹ LŐVEI 1992. 10; IVÁNYOSI-SZABÓ 1998. 58.

molluszka töredékek láthatók. A bioklasztok döntő részét fosszilis héjtöredékek (Bositra kagyló) adják (4. kép b), amelyek a kőzetminta középső-jura (dogger) korát jelzik.²⁰

A vörös mészkőfaragványok elkülönítésére és bányahelyük azonosítására kidolgozott petrográfiai és stabilizotópos vizsgálatok alapján a 12. század végére keltezhető, Szermonostor területén előkerült kapuzat és padló maradványa középső-jura korú, Gerecse-hegységi kőzetből készült.²¹ A décsei templom ásatásából származó kőzetminta (MMM ltsz.: 95.23.67.) mikroszkópos és stabilizotópos vizsgálatának elvégzéséig, a könnyebb megközelíthetőség és szállíthatóság alapján, felmerült egy erdélyi bánya valószínűsége (Menyháza, Hunyad megye), de a vizsgálati eredmények bebizonyították, hogy a kőanyag a Gerecse-hegységből származik. A korábbi összehasonlító minták, valamint a décsei minta stabilizotóp-összetételét a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat. Vörös mészkő (vörös „márvány”) stabilizotóp-összetétele
(PINTÉR et al. 2004. alapján)*

Lelőhely / Stabilizotóp összetétel	δ_x^{13C} (‰, V-PDB)	δ_x^{18O} (‰, V-PDB)
alsó-jura (liász) mészkő, Gerecse	1,8–2,8	2,6–1,2
középső-jura (dogger) mészkő, Gerecse	2,6–3,1	1,6–0,6
alsó-jura (liász) mészkő, Adnet (Ausztia)	2,2–3,1	0,5–0,3
alsó-jura (liász) mészkő, Menyháza (Románia)	3,0–3,3	1,6–1,4
Ellésmonostor faragvány	2,6	2,2
Szermonostor faragvány	2,5	2,1
Décse / MMM ltsz.: 95.23.67. (új mérési eredmény)	2,5	2,0

* Megjegyzendő, hogy a középső-jura gerecsei bányamintákból csak igen kisszámú adat áll rendelkezésre, de feltételezhető, hogy a középső-jura gerecsei kőzetek az ismertnél negatívabb δ^{18O} értékekkel is rendelkeznek.

A mintánk töredék, a templom belsejéből, törmelékből került elő, és a templom második építési periódusához köthető, amely időszakban a település 14–15. századi virágkorát élte.

A biogén mészkövek kialakulását a miocén időszi, az egész Kárpát-medencében jellemző tengeri-sekélytengeri üledékképződéshez köthetjük. Ellésmonostor és a szegedi Alsóvárosi templom analóg kőzeteivel összehasonlítva, a vizsgált minták a dunántúli kőzetekkel rokoníthatók (Sóskút, Lajta-hegység, Fertőrá-

²⁰ PINTÉR et al. 2004. 624.

²¹ PINTÉR et al. 2004. 623.

kos), de hasonló kőzetek a Marostól D-re levő területekről (Piski, Konca) is származhatnak.²²

A *miocén durva mészkő* (Lajta mészkő, Fertőrákosi mészkő) bányászatának központja a Lajta hegységben van (Szent Margitbánya, Fertőrákos), ahol már a római kor óta fejtették,²³ de Erdélyben is ismert előfordulása (Déva, Lapugy, Kasztély).²⁴ A középszemű, porózus kőzetet széles körben használták, és szállították szerte az országban. Olyan kora középkori épületekben is megtalálható (in situ beépítve), mint a veszprémi Gizella kápolna (13. sz.) vagy a Szent György kápolna (10–11. sz.). A történeti és régészeti leírások alapján a vizsgált mintákat Gerlamonostornál a 12–13. században használták fel (5. kép a).

A világos, sárgásfehér színű, mikroszkóposan finom szövetű biomikritis mészkőben a 0,5–1 mm átmérőjű mikroonkoidok mellett különböző bioklasztok, szemcseaggregátumok, apró molluszka héjtöredékek és foraminiferák (Quinqueloculina, Lenticulina, Cardium, Lithotamnium törmelék) figyelhetők meg. Elszórt sarkos kvarc, kalcit és kevés földpát is látható (5. kép b).

A biogén mészkövek másik csoportjába a szarmata korú, *ooidos-pizoidos durva mészkövek* tartoznak, amelyekhez mind hazánkban (Sóskút), mind Erdélyben (Haró-Algyógy-Nozság, valamint Piskitől Koncáig²⁵) találhatunk lelőhelyet. A Budapeستől 20 km-re Ny-ra található sóskúti bánya a kőzet klasszikus lelőhelye, így nevét ezzel együtt említik. Ezt a kőzetet használták fel a Dél-Alföldön az első korai épületekhez is (Szer monostora, 11–12. század), mivel a bányahely a vízi és szárazföldi utakon könnyen megközelíthető volt. Megyer templománál a 13–14. században szintén ezt használták (6. kép a).

Általában sárgásfehér, finomszemű, jól faragható, porózus durvamészkő. Szöveve kevésbé tömött, mint a Lajta mészkőé. Az átkristályosodott karbonátból álló szövetben ooid szemcséket és ősmaradványok töredékeit találhatjuk (molluszka: Cerithium, Cardium, Hydrobia; formainifera: Miliolina). A karbonátos kőzetalkotókat (mikroonkoid) néhány tíz mikrométeres mikropát cementálja (6. kép b).

14 db kőzetmintán a pontos kőzettani megnevezésen túl – kis mennyiségük, méretük és a beazonosítást segítő jellegzetességek hiánya miatt – nem lehetett geológiai kort és formációt meghatározni. A többi kőzet földtani körülményeit ismerve azonban ezeket a kőzeteket is köthetjük feltételeesen a többi esetben valószínű bányahelyhez, kifejlődéshez.

Metamorfitok: szericites pala, szericites-kloritospala, gneisz, metahomokkő (Csorvás, MMM ltsz.: 97.3.49., 97.3.3.56., 97.3.57., 97.3.58; Szentbenedek, EFM ltsz.: 86.7.37.)

²² SCHAFARZIK 1904. 11–24, 56–61, 139–144, 301–304; Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

²³ TÖRÖK 2008. 138–139.

²⁴ Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

²⁵ SCHAFARZIK 1904. 11–24, 56–61, 139–144; Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

Általában szürke vagy zöld, zöldezbarna színű, ezüstös fényű, erősen palás és repedezett, bontott kőzetek (7. kép a), amelyekben a kőzetrepedéseket részben vagy egészen limonitos anyag tölti ki. Az erős paláság, a kőzetalkotó ásványok irányított elhelyezkedése mikroszkóposan is szembeűnő. Muszkovit és szericit, alárendelten klorit, kvarc és földpát fordul elő benne (7. kép b). Leűhelyük az Erdélyben található Solymosvár, Marosborsa vagy Haró, Bábolna.²⁶

Dácit breccsa (Décse, MMM ltsz.: 95.23.1.)

Világossárgás-rózsaszín, érdes, kemény kő. Szabad szemmel litoklasztok (max. 2 cm), hólyagűregek (1 mm–3,8 cm), kvarc és hematitos égett horzsakövek láthatók bennük (8. kép a). Porfiros kriptokristályos szövetű, mikroszkóposan alunit, biotit és kvarc szintén megfigyelhető (8. kép b). Leűhelye Verespatak környékére tehető.²⁷

Homokkővek, kvarchomokkővek, karbonátos homokkővek (főleg őrlőkővek és fenőkővek alapanyaga – pl. Décse, MMM ltsz.: 95.23.7.)

A minták kisméretűek, szürke, szürkésbarna színűek, felületük természetes úton koptatott vagy mesterségesen faragott. A finom szemű, tömött homokkő az eszközök anyaga, amelyek nem rendelkeztek pontosabb beazonosítást lehetővé tevő bélyeggel.

Kavicsok: kvarcit, gránit (Gyula, Szeregyháza, EFM ltsz.: 86.32.110.)

Simára csiszolt, szürke vagy fehér, gömbölyű, 5–10 cm-es kőzetek, amelyek a Maros hordalékából származnak.

Eredmények, következtetések

Az Árpád-kor korai időszakából kevés okleveles adat áll rendelkezésre a vizsgált leűhelyekről, illetve azok környezetéről. A 13. századtól megsaporodó oklevelek, történeti források és leírások közvetve ugyan, de arra utalnak, hogy az Alföld DK-i részének építő- és díszítőkö anyagát nagyrészt az erdélyi sóúton, a Maroson szállíthatták ide. Az előkerült kőanyag egyes régészeti leűhelyeinek gazdaságtörténeti és közlekedés-földrajzi hátterét tanulmányozva megállapítható, hogy a kőanyagok bányahelyei Erdélyben (Hunyad, Arad, Alsó-Fehér megyében) található. Egyes kőzeteknek (pl. piroxénandezit) nincs olyan konkrét típusbélyege, amely alapján teljes bizonyossággal kizárhatnánk a magyarországi előfordulásokat (pl. Északi-középhegység), de a megközelíthetőség és a kereskedelmi szempontok miatt ezeknek van a legnagyobb valószínűsége. A kőzetek beazonosításán túl a régész által meghatározott építési időszakot összehasonlítottuk a különböző leűhelyeken előforduló, azonos típusú kőzetekkel, és megállapítottuk, hogy az andezit, valamint a közkedvelt durva homokkő már a 11. századtól szerepet játszott a Dél-

²⁶ Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

²⁷ Wanek Ferenc szóbeli közlése, 2010.

Alföld építkezéseiben, és több évszázadon keresztül használták. A felhasznált kőzetek földrajzi elterjedését vizsgálva pedig az állapítható meg, hogy az azonos tulajdonossal bíró templomok építéskor (pl. Csolt-nemzetség: Gerla, Csolt) a folyók határt szabtak a felhasznált kőzeteknek. A Körösön túli Csolt-monostor (bár itt nem voltak pontos geológiai vizsgálatok) és a sarkadkeresztúri templom kőanyagát ugyanis a Bihar hegységből hozhatták. A Békéscsaba környékén fekvő Gerla, valamint a 14. századtól kialakult, s a Köröstől Ny-ra elterülő gyulai uradalom területén elhelyezkedő Megyer, Fövenyes, Szentbenedek és Gyula kőanyagában viszont másfajta egyezést tapasztaltunk. Az andezit vagy a durva homokkő építőanyagként még a távolabbi Décsére és Szénásra is eljutott. A décsei templom ásatásakor talált vörös mészkőből származó minta (MMM ltsz.: 95.23.67.) stabilizotópos vizsgálatának eredménye szintén megegyezik a Szer- és Ellésmonostor vörös mészkő faragványain elvégzett vizsgálatokkal²⁸ (6. táblázat). Ennek alapján ezt az anyagot a Gerecse-hegységből szállították az építkezések színhelyére a 13–14. században, amikor a települések a kibontakozó virágkorukat élték. A külön csoportot alkotó, egyedi kőzettani jellemzővel nem rendelkező kőveket is a többi kővel egyidejűleg szállíthatták a területre.

Téglák

A régen téglaföldnek is nevezett, a téglagyártásra közvetlenül alkalmas anyag: agyag, homok és szénsavas mész különböző arányú keveréke. A 80% agyagtartalmú téglaföldet kövérnek, a 60% homoktartalmú agyagot soványnak hívják, s ha nem elég plasztikus az alapanyag, akkor iszappal kövérítik. Ahhoz, hogy a kiégetés során ne zsugorodjon és deformálódjon (erre a kövér agyagok hajlamosak), legtöbbször homokkal szokták meghatározott mennyiségben keverni, soványítani, de a különböző korokban pelyvát, őrölt kerámiatörmelékét, fűrészport is használtak soványításra.²⁹

A téglavetés és az égetés folyamata szinte semmit sem változott az évezredek folyamán a modern téglagyárak megjelenéséig. A leírások szerint a téglagyártás kezdetben kézi formázást jelentett, amelyhez először fából elkészültek a téglavető-sablonok. Az első munkafolyamat az agyag kibányászása volt, ami rendszerint tél végén történt. A téglavetéshez szükséges vízmennyiség biztosításához az agyagnyerő gödröket (agyagbánya) és következőképpen a kemencéket is víz mellett alakították ki.³⁰ A téglát vető ember a behomokozott formát a formázóasztalon a korábban bekevert agyaggal kitöltötte, léccel lesimította, majd egy homokkal megszórt helyre borította ki, ahol a nyers téglá akár 24 órát is szikkadt és keményedett. A kiszikkadt, nyers téglákat egy eső ellen védett szárító színben máglyába rakva tovább szárították. Egy 12 (6–6) tüzelőnyílásos kemence mérete 6–8 m hosszú, és 3–4 m (22–24

²⁸ PINTÉR et al. 2004. 623.

²⁹ CSÁSZÁR 1986. 94.

³⁰ KELEMEN 2001. 222.

vályogsor) magas volt, amelyet 4–5 nap alatt raktak fel, és 1 nap volt a betapasztása. A tüzelés szakaszosan történt: az első két nap csak melegítették, szárították a téglát (120–200 °C). Egy 1743-ból származó leírás szerint az égetés öt napig tartott, más források szerint hét-nyolc napig égettek.³¹ Az égetés alacsony hőfokról indult (120 °C, 200–300 °C), és 900–1000 °C körüli hőmérsékletet igyekeztek elérni. Amikor „fehéren izzott a tűz”, akkor a tüzelőnyílásokat is lezárták (6–7. nap), majd 1 napig szellőztettek, és a következő 10–12 nap alatt hűlt ki (mérettől függően) a kemence. Csak ezután szedték le a köpenyt (agyagtapasztást) a kiégett téglákról, majd szétbontották a kemencét. A kemence helyének kiválasztásánál fontos szempont volt a téglafelhasználási helyéhez a termékek odaszállításának megoldhatósága, a gyártás során szükséges vízmennyiség biztosítása. Általában a kemence a településtől viszonylag távol feküdt, ezért maradványai csak véletlenül kerülnek elő, mivel a régészeti feltárások elsősorban a konkrét objektumokra (templom) összpontosulnak, s így a tágabb környezet feltáratlan marad. Hasonló a helyzet akkor is, ha téglák égetése – a tábori kemencék mintájára – a föld felszínén történt, ennek nyomát régészetileg szintén csak szerencsés esetben lehet megfigyelni.

Az általunk feldolgozott minták között csak egy van (Megyer, MMM ltsz.: 86.3.25.), amelyhez korabeli tégláégető kemencét tudunk kötni. Szatmári Imre 1985-ben, Békéscsabától északra, a Mezőmgyerre vezető műút mellett leletmentő ásatás keretében tárta fel a 6,5 x 4,5 méter alapterületű, a mai felszíntől 120 cm mélyen földbe ásott, három agyagpadal és négy tűztérrel rendelkező kemencét.³² A kemencében a hossz tengellyel párhuzamosan voltak kialakítva az agyagpadok és köztük a tűzterek. Az alig 20 cm magas agyagpadokat a hosszanti oldalára fektetett, és lapjaival egymás mellé illesztett téglákkal magasították meg, majd a magasítást bizonyos helyeken megszakítva, légiáratokat alakítottak ki. A feltárt kemencéhez legjobban az Őriszentpéteren előkerült kemence hasonlít.³³ Valter Ilona rekonstruálta az utóbbi kemence működését. Eszerint a fűtőpadkára élükre állítva, a fűtőcsatornák fölött pedig boltozatosan rakták a téglákat, hogy alattuk a tüzelőanyag helye legyen. Az Őriszentpéteri kemence építése során a boltozatosan rakott öt sor téglaközé nagyszemű folyami kavicsot terítettek, aminek az volt a szerepe, hogy a hőséget fel fogja, vagyis a lángok ne közvetlenül a téglákat ériék. A hővezetést a huzatlyukak nyitásával vagy zárásával érték el a boksa felső részén. A felhalmozott nyers téglákat cserépdarabokkal, tört téglával burkolták, és agyaggal borították. A füst felül szabadon távozott. Az említett kemencék fűtőnyílása DK, illetve K felé nézett.

A 18 régészeti lelőhelyről összesen 31 téglát dolgoztunk fel. A minták szelvényből, eredeti helyről (Murony, MMM ltsz.: 89.6.80.) vagy szórványként kerültek elő (4. táblázat). Közvetlenül a terepen történő, potenciális összehasonlító nyersanyagminta vételére nem került sor. A természeti és történelmi hátteret figye-

³¹ JAKAB 2005. 355.

³² MRT 10. 173.

³³ VALTER 1987. 139–153; VALTER 1989. 1–16.

lembe véve azonban kizárhatjuk annak lehetőségét, hogy a téglák készítéséhez távoli agyagnyerő helyeket használtak volna.

A teljes statisztikai feldolgozáshoz nem rendelkezünk kellő adatmennyiséggel, ezért a feldolgozás szempontjait úgy választottuk meg, hogy áttekintést kapjunk egyrészt a korabeli nyersanyagokról, másrészt a legfontosabb régészeti kérdésről, az égetési technológiáról. Az előkerült téglamintákból település (lelőhely) szerinti csoportosításokat készítettünk, így lehetőségünk nyílt arra, hogy adatokat nyerjünk az egyes lelőhelyek közötti nyersanyag-különbségekről, illetve, ha több minta állt rendelkezésre egy lelőhelyről, akkor az építési periódusok közötti különbségekről. A csoportok kialakításánál figyelembe vettük, hogy a másodlagos beépítés és az újrafelhasználás sem kizárható egy-egy épületen belül.

4. táblázat. A vizsgált Békés megyei téglaminták

<i>Leltári szám</i>	<i>Minta-szám</i>	<i>Vizsgálat</i>	<i>Szín</i>	<i>Megjegyzés</i>	<i>Lelőhely</i>
MMM 95.3.20.	BT1.	xrd, cs	narancs		Bánkút, Rózsa-major
MMM 93.2.81.	BT19.	xrd, cs	világos- narancs	belül fekete, BH38.	Bercsényegyháza
MMM 97.3.54.	BT2.	xrd, cs	narancs		Csorvás
MMM 95.23.8.	BT3.	xrd, cs	vörös		Décse
EFM 86.8.137.	BT4.		narancs		Fövenyes
SZKJM leltározatlan	BT29.		narancs	BH32.	Gádoros
MMM 86.1.140.	BT5.		narancs	idomtégla, BH34.	Gerlamonostor
MMM 86.1.150.	BT6.	xrd, cs	narancs	idomtégla, BH33.	Gerlamonostor
MMM 86.1.155.	BT7.	xrd,cs	sötét- narancs	idomtégla	Gerlamonostor
MMM 86.1.158.	BT8.		vörös	idomtégla	Gerlamonostor
MMM 86.1.159.	BT9.		világos- narancs		Gerlamonostor
EFM 93.1.12.	BT10.		világos- narancs		Gyula 144. lelőhely
EFM 86.32.119.	BT11.	xrd,cs	narancs		Gyula, Szeregyháza
MMM 90.1.8.	BT12a–b	xrd, cs (a, b)	narancs	BH36.	Kamut 120. lelőhely
MMM 92.1.22.	BT13.	xrd, cs	narancs	idomtégla, BH35.	Kamut 27. lelőhely

<i>Leltári szám</i>	<i>Minta-szám</i>	<i>Vizsgálat</i>	<i>Szín</i>	<i>Megjegyzés</i>	<i>Lelőhely</i>
MMM 92.1.31.	BT14a-b	xrd, cs (b)	narancs, vörös		Kamut 27. lelőhely
MMM 92.1.33.	BT15.		narancs		Kamut 27. lelőhely
MMM 86.3.25.	BT16.	xrd, cs	narancs	BH43. kemen- céből	Megyer
MMM 86.10.17.	BT17.	xrd, cs	narancs	BH37.	Megyer
MMM 89.6.80.	BT18.	xrd, cs	narancs	in situ, belül fekete ujjle- nyomat	Murony
SZKJM 99.1.4.	BT25.		narancs	idomtéglá, BH18.	Nagyszénás 2. lelőhely
SZKJM 99.1.13.	BT26.		narancs	BH19.	Nagyszénás 2. lelőhely
SZKJM 99.1.5.	BT27.		narancs	idomtéglá, BH20.	Nagyszénás 2. lelőhely
SZKJM 99.1.22.	BT28.		narancs	BH20.	Nagyszénás 2. lelőhely
MMM 95.22.17.	BT20.	cs, xrd	narancs	idomtéglá, BH39.	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
MMM 95.22.40.	BT21.	xrd, cs	narancs	kutyamancs- nyom	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely
EFM 89.2.195.	BT22.		vörös	BH4.	Gyula, Szabadka
EFM 86.7.35.	BT23.		vörös	BH42.	Szentbenedek
EFM 86.33.1.	BT24.		vörös	BH41.	Szentbenedek

(BT = Békés megye, téglá; BH = Békés megye, habarcs;
xrd = röntgen pordiffrakciós vizsgálat; cs = vékonycsiszolat)

Petrográfiai vizsgálatok

A téglaminták falazó- vagy idomtéglák voltak, amelyek szövete már makroszkóposan is különbözött. Két téglá belső fekete maggal rendelkezett (Bercsényegyháza, MMM ltsz.: 93.2.81.; Murony, MMM ltsz.: 89.6.80.), amely gyors fel-fűtésre utal, illetve a hőntartás (égetés) során nem elegendő oxigén-utánpótlásra, vagy ahhoz nem elegendő égetési időre, hogy diffúziókontrollált átalakulással a belső magban is létrejöjjön az oxidáció.

A kiválasztott minták színe általában narancs, kevés számban világos vagy sötét narancs színű, vörös volt. A mintákon téglabélyeg nem található, de egyéb nyom – ujjbenyomás (pl. Murony, MMM ltsz.: 89.6.80.), állatmancs (pl. Sarkadkeresztúr, MMM ltsz.: 95.22.40.) – előfordult. A téglák mérete nagyon változó, hosszuk 24,5–32 cm, szélességük 13–17 cm, vastagságuk 3,5–6,3 cm közötti. A minták méreteit alapul véve 28 x 16 x 5 cm-nek vehetjük egy Árpád-kori téglá átlagos, leggyakoribb méretét, de egy-egy lelőhely és egy-egy épület esetében akár egy építési perióduson belül is változhatnak a méretek.³⁴ Megfigyeltük, hogy a téglák egyik felülete pelyvaleNyomatos, a másik homokkal simított, ami a kézzel készítés technológiájára utal. Belső szerkezetük kemény és tömött, tehát készítésük során a nyersanyagot nagyon jól eldolgozták. Szabad szemmel pelyvamaradványok, őrlött kerámia- és mészemcsék láthatók az egyes mintákban.

Az egyes lelőhelyeket reprezentáló téglaminták mikroszkópos szövete szeriális, közepesen vagy gyengén osztályozott.³⁵ Domináns szemcseméretük 50–300 µm között változott. Szövetük alapján kevés különbséget találtunk a minták között, az összetevők aránya is kismértékben változott. A finomszemcsés alapanyagban üde vagy közepesen koptatott kvarc, kalcit, biotit vagy muszkovit, csillám, kálföldpát és plagioklász, kevés amfibol látható. A 0,1–0,5 cm nagyságú kerekded vagy megnyúlt pórusokban másodlagos karbonátkitöltés is kimutatható. Néhány mintában mollusca héjmaradvány, pelyvaátmetszetek és jól koptatott karbonátos közettörmelék is megfigyelhető. Őrlött kerámiaszemcse szinte valamennyi mintában előfordult (9. kép a–b).

Tíz békési mintán a vékonycsiszolatokból polarizációs mikroszkóppal granulometriás (modális) elemzés is készült.³⁶ Ún. módosított Rosiwal-féle vonalmenti módszerrel határoztuk meg a kvantitatív ásványeloszlást és a szemcseösszetételt. A méréseket mikrométer okulárral, hosszmerésekkel, ún. lineáris módszerrel végeztük.³⁷

A téglaminták mátrixát döntően termikusan átalakult agyagásványok alkotják. Az agyagos mátrixban különböző idegen anyagú klasztokat különítettünk el. A krisztalloklasztok között leggyakoribb a kvarc, de a plagioklász, kalcit, muszkovit is gyakori. Tégláőrlemény szórványosan figyelhető meg. A téglák szövete nem vagy csak igen enyhe orientációt mutat. A szemcseméret-eloszlási mérések szerint a nyersanyag lutit-szil (agyag-iszap) összetételű volt, az arenit (0,063–2,00 mm)

³⁴ A Békés megyei Kamut 27. számú lelőhelyen a templomhajó környékén 27–29 x 14–16 x 4–6 cm, míg a szentélynél 31–31,5 x 14,5–17 x 4–6 cm volt a téglák mérete. Megyeren közvetlenül a kemencéből előkerült téglá mérete 31 x 20 x 6,5 cm (MMM ltsz.: 86.3.25.). SZATMÁRI 1995. 37–55.

³⁵ 26 db Békés megyei téglamintából készült vékonycsiszolat és ilyen jellegű vizsgálat a Debreceni Egyetem Ásvány- és Földtani Tanszékén (Nikon Microphot-SA típusú polarizációs mikroszkóp és Nikon Coolpix FX-35DX fényképezőgép), valamint az MTA Geokémiai Kutatóintézetében (Nikon Eclipse E600 POL típusú polarizációs mikroszkóp).

³⁶ Debreceni Egyetem, Ásvány- és Földtani Tanszék (Nikon Microphot-SA típusú polarizációs mikroszkóp).

³⁷ RÓZSA-SZÖÖR 1988. 183–184.

frakcióba tartozó szemcsék aránya 12–17% közötti, a rudit (>2 mm) méretű alkotók mennyisége elenyésző. Az arenit-frakció aránya alapján a minták a durva (>15%), illetve félfinom-kerámiák (5–15%) csoportjába tartoznak.³⁸

Ásványtani vizsgálatok

33 db téglamintából készült *röntgen-pordiffrakciós (XRD)* vizsgálat.³⁹ A fázisösszetétel meghatározása porított mintákból történt. A röntgen-pordiffrakciós fázisanálízis (átalakulatlan és az égetés során kialakuló új fázisok) eredményeiből behatárolható a téglák égetési hőmérséklete.⁴⁰

Az égetési hőmérséklet meghatározása az ásványok termikus érzékenységén, az égetési folyamatban keletkező fázisok azonosításán alapul. A kiégetett agyag, különböző kristályos és kvázi kristályos vagy rövid távú rendezettséggel jellemezhető, úgynevezett röntgenamorf alkotókból áll, ezek minősége és mennyisége elsősorban a nyersanyag ásványi összetételétől függ, de számottevően befolyásolja az égetési hőmérséklet, az égetési időtartam, a lehűtés sebessége, illetve a kemence atmoszférája, azaz az oxidatív-reduktív viszonyok változása, valamint a téglakerámiák készítésénél alkalmazott adalékanyagok minősége és mennyisége. Gyors felfűtéskor bezáródó szemcsék alakulhatnak ki, amelyek megmaradnak, ha nem kellő idejű a hőntartás, azaz nem alakul ki diffúziókontrollált átalakulás. Így lehetséges, hogy kalcit és gehlenit együtt is kimutatható, pedig a kalcit bomlásának be kellene fejeződnie, amikor a gehlenit képződése elkezdődik (850–900 °C). Ugyanez igaz a diopszid, wollasztonit képződésére is. Ebből következik, hogy kicsit más arányok alakulnak ki a külső zónákban, mint a téglatest belsejében, az oxidációs, illetve redukciós zónában. A redukciós zóna (fekete mag) kialakulása szinte mindig gyors felfűtést és nem túl hosszú égetési időt jelent. Az eredeti égetési hőmérsékleten kialakult fázisoktól eltérő összetétel mutatható ki a beépített téglák használata során bekövetkező változások függvényében.

A téglaleletekből előkerülési hely (lelőhely) szerint alkottunk csoportokat. A kis mintaszámú (pl. Bánkút 1 db lelet) és egymáshoz közel fekvő ásatási színhelyek is egy csoportba kerültek (5. táblázat). Meghatároztuk azokat a fázisokat, amelyek az égetés során eltűntek (a keletkezett új fázisok, illetve a reliktum fázisok alapján) vagy képződtek. Ebből a szempontból a legfontosabb fázisok a karbonátok és az agyagásványok. A felfűtés során a karbonátos alapanyagból képződő új fázisok a gehlenit és a

³⁸ IONESCU et al. 2006. 415–420.

³⁹ A békési téglák vizsgálata a Miskolci Egyetem Ásvány- és Kőzettani Tanszékén történt (Bruker D8 Advance típusú Bragg-Brentano diffraktométer: Cu K α sugárzás, 40 kV feszültség, 40 mA áramerősség, 0,04° [2 θ] lépésköz, 4° [2 θ] – 65° [2 θ] szögterület, 4 sec/lépés, 0,2 mm a detektorrés, grafit monokromátor). Feldolgozás: Bruker DiffracPlus kiértékelő szoftver csomag, EVA modul és PDF-2 (Powder Diffraction File) adatbázis felhasználásával történt.

⁴⁰ GHERDÁN et al. 2010. 85–90.

diopszid határozó értékűek. A gehlenit és a diopszid képződésének kezdete 800–900 °C között van attól függően, hogy oxidatív vagy redukív a kemence légtere.

A téglák színe utal az oxidatív vagy redukív környezetre, az égetési hőmérsékletre, a karbonát- és vastartalomra. A világossárga szín egyaránt származhat vas-hiánytól, vagy a magasabb hőmérsékleten történő kiegészítéstől. A meszes agyagok, gyengén égetve vörös színűek, magasabb hőmérsékleten világossárga színűek lesznek, mert a felszabaduló CaO a vasoxidos agyaggal sárga színű kalcium-vas-szilikátokat képez.

Az összegyűjtött mintákban 6 csoportot különítettünk el (5. táblázat).

Az *első csoport* Szentbenedek, Bánkút, Gyula-Szabadka, Fövenyes téglamintáit tartalmazza. Fázisösszetételükben (ez valamennyi békési mintára vonatkozik) a kvarc dominál. A második legfontosabb alkotó a plagioklász, kivétel a szabadkai minta (EFM ltsz.: 89.2.195.), ahol a kálföldpát mennyisége nagyobb, mint a plagioklászé. Két szentbenedeki mintában már jelen van a diopszid, amely utal arra, hogy 800–850 °C-on égették őket. Ez a két minta a templom két építési periódusából származik, ami azt mutatja, hogy a két építési időszakban felhasznált téglák anyaga és égetési hőmérséklete között nincs különbség (10. kép).

A *második csoportba* a Gyula környékén feltárt téglák (Gyula 144. lelőhely, EFM ltsz.: 93.1.12.; Szeregyháza, EFM ltsz.: 86.32.119.), valamint a gerlai monostor idomtégla (MMM ltsz.: 86.1.150., 86.1.155.) kerültek. Igen kicsi a különbség az összetételben, talán a Gyula 144. lelőhelyen előkerült mintában a 10Å -filloszilikát (szericit-muszkovit) mennyisége jelentősebb. A gyulai minták égetése 750–800 °C-nál kisebb hőmérsékleten történt, nem érte el a kalcit teljes elbomlásához szükséges hőmérsékletet. A *gerlai minták mindegyike tartalmaz 10Å -filloszilikátot (szericit-muszkovit), fázisösszetételükben megjelenik a diopszid, maximális hőmérsékletként a 800–850 °C-os égetési hőmérsékletet határozhatjuk meg.*

A *harmadik csoportba* a Kamut 27. és 120. lelőhely mintái kerültek (MMM ltsz.: 92.1.31., 92.1.33., illetve 92.1.8.). A felvételek alapján fázisösszetételük hasonló, de kisebb aránybeli ingadozás mutatható a földpátok, illetve a 10Å -filloszilikátok mennyiségében, az égetési hőmérséklet pedig a 750–800 °C-ot nem haladta meg.

A *negyedik csoportba* Megyer és Murony téglamintája került. Murony téglája (MMM ltsz.: 89.6.80.) rosszul kiegészített, belül fekete maggal rendelkezik. Ez a téglá oxidatív környezetben égett ki, de gyors felfűtés, vagy nem kellő idejű hőntartás következtében a külső átalakult részek elzárták az oxigén áramlását, ennek következtében redukciós környezet alakult ki, amit még fokozhatott az adalékolt szerves anyag elszénesedése. A belső fekete mag diffúz határral jelentkezik. *Összetételében a 10Å -filloszilikátok mellett a klorit (001 és 002-es bázisreflexiója) is megjelenik. Alacsonyabb hőmérsékleten, 650 °C alatt történt az égetése. A két megyeri minta (MMM ltsz.: 86.3.25., 86.10.17.) között az agyagásvány-tartalomban van különbség. A 86.3.25. minta a feltárt tégláégető kemencéből származik, és csak kvarc, plagioklász földpát, valamint kalcit jelenléte mutatható ki összetételében. Az égetési hőmérséklete 700–750 °C közötti.*

Az ötödik csoportot két távoli lelőhely, Sarkadkeresztúr (MMM ltsz.: 95.22.17., 95.22.40.) és Décse (MMM ltsz.: 95.23.8.), valamint Csorvás mintái (MMM ltsz.: 97.3.53.) alkotják. Égetésük 750–850 °C-on történt, fázisösszetételükben a lelőhelyek távolsága, valamint Sarkadkeresztúr Körösön túli elhelyezkedése ellenére nincs nagy különbség. A décsei mintában már megjelenik a magasabb égetési hőmérsékleten jelentkező diopszid, de minden mintában kimutatható még kalcit is (11. kép).

A hatodik csoportot alkotják a Nagyszénás 2. számú lelőhelyen előkerült téglaminták, melyek a feltárt templom két építési periódusából származhatnak. Az első periódushoz köthető minták (SZKJM ltsz.: 99.1.4., 99.1.5.) fázisösszetételében kis különbség van, égetésük 850 °C körül történt, jelentősebb a kalcit maradványuk. A 99.1.13. leltári számú minta égetési hőmérséklete viszont nem haladta meg a 650–700 °C-ot, s ennek fázisösszetételei megfelelése: klorit (001) bázisreflexiója megnövekedése, a klorit (002) bázisreflexió eltűnése, a kalcit, dolomit fázisok megmaradása. Ugyancsak ebben a periódusban használhatták fel a 99.1.22. leltári számú mintát, amelynek összetételében a kvarc és a földpát tartalom jellemzőbb, de agyagásványok (illit) és kalcit is előfordul benne. Égetése 850 °C alatt volt. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a bővítéskor az első periódus tégláit használták fel. Ugyanis erre utal az, hogy a templom két ellentétes szelvényében előkerült 99.1.22. és 99.1.4. leltári számú minta összetétele szinte teljesen megegyezik.

5. táblázat.

Békés megyei téglaminták fázisösszetétele és égetési hőmérséklete

Leltári szám	Leírás	Lelőhely	Égetési T (C°)
<i>1. csoport</i>			
EFM 86.8.137.	kvarc > plagioklász > 10Å-fillozilikát (illit-szericit) > kalcit > hematit (ny.)	Fövényes	700–750
EFM 89.2.195.	kvarc > káliföldpát > plagioklász > 10Å-fillozilikát (szericit, illit)	Gyula, Szabadka	700–750
MMM 95.3.20.	kvarc > plagioklász > 10Å-fillozilikát > káliföldpát > kalcit > hematit (ny.)	Bánkút, Rózsa-major	700–750
EFM 86.33.1.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > diopszid (ny.), 10Å-fillozilikát, hematit	Szent-benedek	800–850
EFM 86.7.35.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > diopszid > kalcit (ny.)	Szent-benedek	800–850
<i>2. csoport</i>			
MMM 86.1.158.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > diopszid (ny.), kalcit, hematit	Gerla	800–850
MMM 86.1.155.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-fillozilikát > hematit, amfibol (ny.)	Gerla	800–850
MMM 86.1.150.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-fillozilikát > diopszid > hematit (ny.)	Gerla	800–850

Leltári szám	Leírás	Lelőhely	Égetési T (C°)
MMM 86.1.140.	kvarc > plagioklász > 10Å-filloszilikát (szericit, muszkovit), diopszid (ny.)	Gerla	800–850
EFM 86.32.119.	kvarc > plagioklász > 10Å-filloszilikát > káliföldpát > kalcit > hematit (ny.)	Gyula, Szeregyháza	750–800
EFM 93.1.12.	kvarc > 10Å-filloszilikát > plagioklász > káliföldpát > kalcit > hematit (ny.)	Gyula, 144. lelőhely	750–800
<i>3. csoport</i>			
MMM 92.1.33.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-filloszilikát > kalcit > hematit >	Kamut 27. lelőhely	750–800
MMM 92.1.31B.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > kalcit > dolomit (ny.), hematit	Kamut 27. lelőhely	750–800
MMM 92.1.22.	kvarc > plagioklász > 10Å-filloszilikát > káliföldpát > kalcit > dolomit (ny.), hematit	Kamut 27. lelőhely	750–800
MMM 92.1.31A.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-filloszilikát > kalcit, hematit (ny.)	Kamut 27. lelőhely	750–800
MMM 90.1.8B.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-filloszilikát > kalcit (ny.)	Kamut 120. lelőhely	750–800
MMM 90.1.8A.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > diopszid > kalcit > 10Å-filloszilikát > hematit (ny.)	Kamut 120. lelőhely	750–800
<i>4. csoport</i>			
MMM 86.6.80.	kvarc > 10Å-filloszilikát > plagioklász > klorit (001) > klorit (002) > kalcit, hematit (ny.)	Murony	> 650
MMM 86.10.17.	kvarc > plagioklász, káliföldpát > 10Å-filloszilikát > kalcit, diopszid, hematit (ny.), amorf	Megyer	700–750
MMM 86.3.25.	kvarc > plagioklász > kalcit	Megyer	700–750
<i>5. csoport</i>			
MMM 95.23.8.	kvarc > káliföldpát, plagioklász > 10Å-filloszilikát > diopszid, kalcit, hematit (ny.)	Décse	750–850
MMM 97.3.54.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-filloszilikát > kalcit > hematit (ny.)	Csorvás	750–850
MMM 95.22.40.	kvarc > plagioklász > hematit > kalcit, 10Å-filloszilikát	Sarkad-keresztúr	750–850
MMM 95.22.17.	kvarc > káliföldpát > hematit > kalcit, dolomit, 10Å-filloszilikát??	Sarkad-keresztúr	850–800
<i>6. csoport</i>			
SZKJM 99.1.22.	kvarc > plagioklász > káliföldpát > 10Å-filloszilikát (illit+muszkovit) > kalcit > dolomit > =hematit, maghemit, amfibol, apatit??	Nagyszénás 2. lelőhely	850–800

Leltári szám	Leírás	Lelőhely	Égetési T (C°)
SZKJM 99.1.13.	kvarc > 10Å-filloszilikát (szericit-muszkovit), plagioklász > klorit (001) > kalcit > dolomit > hematit > amfibol	Nagyszénás 2. lelőhely	= < 650-700
SZKJM 99.1.5.	kvarc > 10Å-filloszilikát > =plagioklász > kalcit > kálicföldpát > maghemit > hematit > dolomit ?(ny.), amfibol (ny.)	Nagyszénás 2. lelőhely	850-800
SZKJM 99.1.4.	kvarc > plagioklász > kálicföldpát > kalcit > 10Å-filloszilikát (szericit- illit) > hematit > (diopszid, gehlenit)? maghemit	Nagyszénás 2. lelőhely	850

A Derivatográfhoz csatolt kvadрупole tömegspektrométeres (TG/DTA-QMS) gázelemzés vizsgálatot (Debreceni Egyetem, Ásvány- és Földtani Tanszék) mindössze két mintán végeztük el (Megyer, MMM ltsz.: 86.10.17.; Murony, MMM ltsz.: 89.6.80.).⁴¹

A QMS vizsgálatokkal először a minták kiégetése során felbomló gázfázisokat határoztuk meg. A 86.10.17. leltári számú minta esetében a víz és a CO₂ fejlődés egyaránt kimutatható, a vízvesztés 690 °C-on a filloszilikátok termális szétválásából származik. A CaCO₃-ból származó CO₂ 790 °C-nál távozik. A 89.6.80. leltári számú minta fekete magjában szerves anyag és karbonát egyaránt látható. Az 550-640 °C és 695 °C-nál jelentkező csúcsok közül az első kettő szerves anyag maradványaként megjelenő elemi szénre, a harmadik a kalcit jelenlétére utal. Az elemi szénből és a karbonátból származó széndioxid elkülönítésére a mintát sósavval kezeltük. A savazott minta egy CO₂ csúcsot mutatott 485 °C-nál. Ez a CO₂ feltehetően az elemi szénből származhat. Ha az égetési hőmérséklet 800 °C felett volt, a CO₂ olyan CaCO₃-ból származik, amely a talajoldatokból vált ki (másodlagos kalcit), ha viszont kevesebb, mint 800 °C, akkor primer CaCO₃-ból.⁴²

Pásztázó elektronmikroszkópos (SEM) és energia diszperzív spektrométeres (SEM-EDS) vizsgálat nyolc Békés megyei mintán történt.⁴³ A minták általában átkristályosodott szervesanyag-maradványokat, kalcitszemcséket és amfibol kristálytöredékeket tartalmaznak (Megyer, MMM ltsz.: 86.3.25. – 12. kép). A kalcitszemcsék átlagosan 0,1 mm-nél nagyobbak, reakciószegéllyel rendelkeznek, ezek összetétele az

⁴¹ A bemért minta tömege 20 mg, a lineáris felfűtés sebessége 10 C°/sec, a mérés 25 °C -tól 1000 °C hőmérséklettartományban történt. Az inert anyag alumínium-oxid (Al₂O₃), korund volt.

⁴² KRISTÁLY-GÖMZE 2008. 34-36.

⁴³ A mikroszöveti, morfológiai és kémiai elemzés a Miskolci Egyetem Kerámia- és Szilikátmérnöki Tanszékén Hitachi TM-1000 (15kV) típusú műszeren készült. A csiszolatok fedetlenek voltak, a munkatáv 14-16 mm volt. A kijelölt mintafelületen a SEM-vizsgálat során a szöveti felvételek a visszaszórt elektron detektorral készültek. A visszaszórt elektron mennyisége és energiája a kémiai elemek rendszámával arányos. Az EDS-vizsgálatkor a kijelölt területen a kémiai elemeket karakterisztikus röntgensugaraik energiája alapján azonosítjuk. A felvételek BSE (Back Scattered Electron) módszerrel, az elemzések Si-drift detektorral készültek. KELEMEN 2010. 70-72; KRISTÁLY et al. 2012. 262.

égetés hőmérsékletének és idejének a függvénye (Gyula-Szeregyháza, EFM ltsz.: 86.32.119.). Az EDS eredmények ebben a mintában Mg-tartalmú kalcitot mutattak ki, ahol a magnézium a kalcitszemcse belsejében található, míg a reakciószegélyben kimutatott káliumtartalom a kalcit és az agyagos mátrix közötti reakcióra utalt. A közepes égetési hőmérsékleten (700–750 °C) kiégetett 95.3.20. leltári számú mintában (Bánkút, Rózsa-major) a kalcit kigázosodott porózus szövete a reakciószegélyen belül látható (13. kép). A Kamut 27. számú lelőhely 92.1.22. leltári számú mintájában a muszkovit maradványok néhány μm –50 μm méretűek, sokszor hullámosak. Ezt a jelenséget a 700–800 °C közötti, dehidratáció eredményének tulajdonítják.⁴⁴ Több mintában van apatit (Megyer, MMM ltsz.: 86.10.17.), az egyéb ásványok (amfibol, piroxén, cirkon) csak járulékos fázisként fordulnak elő. A minták mátrixának kémiai összetétele hasonló.

Archeobotanikai vizsgálatok

Régészeti-növényteni vizsgálat 27 mintán történt.⁴⁵ Az elemzések során bebizonyosodott, hogy a mintákban található gabonaféle túlnyomórészt a *Triticum monococcum* L. volt, amelynek hosszúkás, lefelé enyhén szélesedő magjait gyakran azonosítottuk. A magok közelében pelyvamaradványokat és toklászokat is lehetett találni. Néhány esetben levélmaradvány és szárkeresztmetszet is előfordult (14. kép a–b). Egy esetben kerekesebb búzaszemet is találtunk, amely alakilag megegyezett a *Triticum aestivum* magjával. A magok negatív mintái egyes téglatöredékekben nagy számban fordultak elő. A kőbelek szélénél számos esetben az égetésnek jobban ellenálló fehéres színű maghéj maradványai is megmaradtak, de igen törékeny állapotban. A toklászok között 15–20 mm hosszú töredékeket is találtunk (14. kép c).

Eredmények

A dél-alföldi megyéből származó, összesen 31 reprezentatív téglaminta petrográfiai vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy a téglaleletek ásványtani összetételében a földrajzi lelőhelyek távolsága és az egyes templomoknál kimutatott építési periódusok időbeli különbségének ellenére nincs nagy minőségi különbség. Az eltérések a nyersanyag geológiai különbségéből és az emberi tényezőből (nyersanyag homogenizálás, megmunkálás, kemencébe helyezés és felrakás) származhatnak. A téglák a helyi (lelőhely-közeli) agyagos és infúziós löszös nyersanyagból, homokos soványítással, valamint kerámatörmelék és alacor búza (*Triticum monococcum* L.) pelyva adalékanyag felhasználásával készültek. A pelyvaadagolás célja a téгла súlyának csökkentése mellett a hőszigetelő tulajdonságok javítása volt. Az ásványtani vizsgálatok (röntgen-pordiffrakció) alapján megállapíthatjuk, hogy az egyes lelőhelyekről származó téglák ásványos fázisösszetétele nagyon hasonló (5. táblázat). A téglák

⁴⁴ CULTRONE et al. 2005. 40–42.

⁴⁵ A vizsgálatok a Debreceni Egyetem Evolúciós Állattani Tanszékén Wild Leitz Photomicroscope M420 mikroszkóppal készültek.

égetési hőmérséklete 650–850 °C közötti tartományra tehető. Valószínűleg helyben emelt boksakemencékben történt az égetés. A magasabb égetési hőmérsékletre utaló fázisok (pl. üveg-, spinell fázis) hiánya is ezt a feltételezést erősíti meg.⁴⁶

Habarcok

Az Árpád-korban, illetve a késő középkorban szinte csak mésszel és homokkal készítették a habarcst. A mész-homok mindenkor keverési arányát régen gyakorlott építőmester a helyszínen, a maga tapasztalatai alapján állította be.⁴⁷ A régészeti megfigyelések szerint a korai épületek alapozásánál ún. úsztatott habarcsos technikát is alkalmaztak. Ez hígabb habarcosba bedolgozott, sok bontott és törött téglával készült. A középkori falaknál igen nagy szilárdságú kötőanyagot hoztak létre azáltal, hogy forró mézhabarccsal is dolgoztak.⁴⁸

A vizsgált habarcsminták ásatási szelvényekből kerültek elő, vagy téglá-, illetve kőminták felületéről származnak (6. táblázat). Több minta összehasonlító vizsgálatára a Nagyszénás 2. számú lelőhelyen feltárt templom esetében nyílt lehetőség. A templom két építési periódusa, a szentély, valamint a hajó helyén előkerült habarcsmintákat hasonlítottuk össze. A habarcsminták szöveti vizsgálata és fázisösszetétel meghatározása polarizációs mikroszkóppal, a fázisösszetétel meghatározása ezenkívül röntgen-pordiffrakciós analízissel, azonos mérési paraméterekkel történt, mint a többi építőanyagnál.

6. táblázat. Békés megyei habarcsminták és vizsgálataik

<i>Leltári szám</i>	<i>Mintasám</i>	<i>Lelőhely</i>	<i>Vizsgálat</i>
MMM 95.3.19.	BH1.	Bánkút, Rózsa-major	cs, xrd, H
MMM 97.3.47.	BH2.	Csorvás	H
MMM 97.3.56.	BH24.	Csorvás, BK4-ről	cs, xrd
MMM 97.3.58.	BH27.	Csorvás, BK6-ről	cs, xrd
MMM 89.1.90.	BH3.	Csökmő, Peterd	cs, xrd, H
MMM 95.23.7.	BH22.	Décse, BK8-ről	cs, xrd, H
SZKJM leltározatlan	BH32.	Gádosos, BT29-ről	cs, xrd, H
MMM 86.1.149.	BH25.	Gerla, BK17-ről	cs, xrd
MMM 86.1.150.	BH33.	Gerla, BT6-ről	H
MMM 86.1.140.	BH34.	Gerla, BT5-ről	H
EFM 93.1.1.	BH4.	Gyula 144. lelőhely	H
EFM 93.1.14.	BH28.	Gyula 144. lelőhely, BK21-ről	cs, xrd
EFM 86.32.107.	BH5.	Gyula, Szeregyháza	cs, xrd, H
EFM 86.32.108.	BH6.	Gyula, Szeregyháza	xrd, H

⁴⁶ KRISTÁLY et al. 2012. 253–264.

⁴⁷ CSÁSZÁR 1997. 46.

⁴⁸ BÉRES 1992. 23; BÉRES 2000. 195.

<i>Leltári szám</i>	<i>Mintaszám</i>	<i>Lelőhely</i>	<i>Vizsgálat</i>
EFM 86.32.109.	BH7.	Gyula, Szeregyháza	xrd, H
EFM 86.32.121.	BH23.	Gyula, Szeregyháza, BK23-ról	cs, xrd
EFM 86.32.110.	BH31.	Gyula, Szeregyháza, BK22a-ról	H
MMM 90.1.8.b.	BH36.	Kamut 120., BT12b-ről	H
MMM 92.1.22.	BH35.	Kamut 27., BT13-ről	H
MMM 86.10.17.	BH37.	Megyer, BT17-ről	H
MMM 86.3.25.	BH43.	Megyer, BT16-ről	cs, xrd
MMM 89.6.80.	BH8a-b	Murony	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH12.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH13.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH14.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH15.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH16.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM ltsz. nélkül	BH17.	Nagyszénás 2. lelőhely	H
SZKJM 99.1.4.	BH18.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT25-ről	cs, xrd
SZKJM 99.1.13.	BH19.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT26-ről	H
SZKJM 99.1.22.	BH20.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT28-ről	cs, xrd
SZKJM 99.1.5.	BH21.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT27-ről	cs, xrd
MMM 93.2.80.	BH10.	Bercsényegyháza	cs, xrd, H
MMM 93.2.81.	BH38.	Bercsényegyháza, BT19-ről	H
MMM 95.22.17.	BH39.	Sarkadkeresztúr, BT20-ről	cs, xrd, H
EFM 89.2.194.	BH26.	Gyula, Szabadka, BK33-ról	H
EFM 89.2.193.	BH29.	Gyula, Szabadka, BK32a-ról	H
EFM 89.2.195.	BH40.	Gyula, Szabadka, BT22-ről	cs, xrd, H
MMM 95.15.84.	BH9.	Szénásegyháza	
EFM 86.7.38.	BH11.	Szentbenedek	cs, xrd, H
EFM 86.7.37.	BH30.	Szentbenedek, BK35-ről	cs, xrd
EFM 86.33.1.	BH41.	Szentbenedek, BT24-ről	H
EFM 86.7.35.	BH42.	Szentbenedek, BT23-ről	cs, xrd

(BH = Békés megye, habarcs; BT = Békés megye, téglá; BK = Békés megye, kő; xrd = röntgen-pordiffrakciós vizsgálat; cs = vékonycsiszolat; H = hidraulikus tényező)

A vizsgált minták mészhabarcsok, amelyek összetételében elsősorban a mész és a homok dominál, de több minta – kis mennyiségben – kerámiatörmelék is tartalmaz (pl. Bánkút, MMM ltsz.: 95.3.19; Nagyszénás 2. lelőhely, SZKJM ltsz.: 99.1.4.). A kerámiatörmelék alkalmazása a 12–14. században, sőt – analógiák figyelembe vételével –, a 15–16. században is előfordul.⁴⁹

⁴⁹ KELEMEN 2008. 91.

Petrográfiai vizsgálatok

Makroszkóposan a minták színe világosszürke vagy szürke, állaguk félkemény, porózus. Az alapanyagot alkotó meszes homokban nagyobb (1–3 mm) mészcsoákat, csillámot (muszkovit, biotit) és kvarcot lehetett szabad szemmel megfigyelni.

Mikroszkóposan a habarcsok rosszul osztályozottak, domináns szemcseméretük 200–600 µm közötti, a maximális szemcseméret 1,5 mm-től 1,3 cm-ig terjed.⁵⁰ A nem plasztikus elegyrészek mennyisége 15–50%, ezen belül az ásványok mennyisége 5–30%, a litoklasztok (karbonátos és metamorf darabok) mennyisége 10–25% között változik. A talajvízből származó másodlagos pátos kalcit kitöltés látható néhány habarcs pórusaiban (pl. Décse, MMM ltsz.: 95.23.7.; Gyula, Szerelyháza, EFM ltsz.: 86.32.121.; Csökmő, Peterd, MMM ltsz.: 89.1.90.).

Ásványtani vizsgálatok

Összesen 11 mintán történt röntgen-pordiffrakciós vizsgálat, ennek értelmében a habarcsok fő fázisai: a kvarc, kalcit, plagioklász és kálföldpát, a rétegszilikátok (szericit-illit, klorit) (7. táblázat). Az igen csekély eltérések valószínűleg a homok ásványos összetételbeli változásaiból adódnak. Az amorf fázis megfelelő hőfokon égett tégláőrleményre utalhat, de származhat a tégláőrlemény kötéséből eredő Ca-szilikát-hidrátból vagy Si-ban gazdag mészcsoákból.

7. táblázat. Békés megyei habarcsminták fázisösszetétele

<i>Leltári szám</i>	<i>Lelőhely</i>	<i>Leírás</i>
EFM 93.1.14.	Gyula 144. leelőhely	<i>kvarc > kalcit > =plagioklász > 10Å-fillo-szilikát > klorit > hematit > kálföldpát > amfibol</i>
EFM 86.32.121.	Gyula, Szerelyháza	<i>kvarc > kalcit > plagioklász > kálföldpát > 10Å-filloszilikát > klorit > amfibol, gipsz</i>
MMM 93.2.80.	Bercsény- egyháza	<i>kalcit > kvarc > plagioklász > =10Å filloszilikát > klorit > szmektit (ny.)</i>
MMM 89.1.90.	Csőkmő, Peterd	<i>kalcit > kvarc > > plagioklász > hematit > 10Å-filloszilikát</i>
MMM 95.23.7.	Décse	<i>kvarc > kalcit > plagioklász > kálföldpát > = 10 Å-filloszilikát > klorit > szmektit</i>
MMM 97.3.56.	Csorvás	<i>kalcit > > kvarc, plagioklász > 10Å-filloszilikát, klorit, amfibol, gipsz (ny.)</i>
SZKJM 99.1.4.	Nagyszénás 2. leelőhely	<i>kvarc, kalcit > plagioklász > 10Å-filloszilikát > klorit > =szmektit (ny.) > amfibol, gipsz (ny)</i>
SZKJM 99.1.5.	Nagyszénás 2. leelőhely	<i>kvarc > kalcit > plagioklász > kálföldpát > 10Å-filloszilikát > klorit > amfibol, gipsz (ny.)</i>

⁵⁰ Ezúton is köszönöm Havancsák Izabellának (MTA Geokémiai Kutatóintézet) a habarcsok mikroszkópos vizsgálatában és fotózásában nyújtott segítségét.

Leltári szám	Lelőhely	Leírás
SZKJM 99.1.22.	Nagyszénás 2. lelőhely	<i>kvarc</i> > <i>kalcit</i> , <i>plagioklász</i> > <i>káliföldpát</i> > = <i>10Å</i> - filloszilikát > <i>klorit</i> > <i>amfibol</i> , <i>gipsz</i> (ny.)
SZKJM leltáro- zatlan, BH32.	Gádoros	<i>kvarc</i> > <i>kalcit</i> > <i>plagioklász</i> > <i>káliföldpát</i> , <i>10Å</i> - filloszilikát > <i>klorit</i> > <i>gipsz</i>
MMM 95.3.19.	Bánkút, Rózsa-major	<i>kvarc</i> > <i>kalcit</i> > <i>plagioklász</i> > <i>káliföldpát</i> > <i>10Å</i> - filloszilikát > <i>klorit</i>

Hidraulikus tényező (HT) meghatározása

A relatív kor megállapítására szinte valamennyi vizsgált minta esetében meghatároztuk az összetételből kiszámítható hidraulikus tényezőt, amelynek eredményei a régészeti megállapításokat támasztották alá (8. táblázat). A kapott eredmények és a hazai referenciaadatok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a hidraulikus tényező alkalmazásával a nem relatív keltezés legfeljebb a 12–13. századi habarcsok esetében jöhet szóba.⁵¹ A módszer használhatóságát az elpusztult, középkori Csomorkány falu romtemplomának feltárása során előkerült habarcsminták elemzésével, valamint párhuzamosan elvégzett termolumineszcens vizsgálatallal ellenőriztük.⁵²

8. táblázat. Békés megyei habarcsminták HT értékei és keltezési eredményei

Minta- szám	HT	CaCO ₃	Leltári szám	Lelőhely	Leírás	Becsült kor a HT alapján	Régészeti kor
BH1.	10,79	31,19	MMM 95.3.19.	Bánkút, Rózsa-major	1. szelvény, DNy-i sarka, ép tégglárol, gödör betöltéséből	12. sz.	11–12. sz.
BH2.	14,5	69,02	MMM 97.3.47.	Csorvás	felszíni gyűjtés	12. sz.	12–15. sz.
BH22.	10,03	26,76	MMM 95.23.7.	Décsce, BK8-ről	1. szelvény, a karzattartó alapozásából származó kőről	12–13. sz.	11. sz.
BH32.	15,48	29,70	SZKJM leltározatlan	Gádoros, BT29-ről	kidőlt falszakaszból (tégglárol)	12. sz.	11–13. sz.
BH33.	9,14	19,20	MMM 86.1.150.	Gerla, BT6-ről	5. árok É-i vége, -100 cm	13. sz.	12–13. sz.
BH34.	11,19	37,62	MMM 86.1.140.	Gerla, BT5-ről	2. árok K-i vége, -60 cm, idomtégglárol	12. sz.	12–13. sz.
BH4.	8,21	15,74	EFM 93.1.1.	Gyula, 144. lelőhely	1. árok É-i hajófal alapozása tetején	13. sz.	11–12. sz.
BH5.	20,08	46,42	EFM 86.32.107.	Gyula, Szeregyháza	a szentély D-i falának alapozási árkából	12. sz.	11–13. sz.
BH6.	18,15	72,15	EFM 86.32.108.	Gyula, Szeregyháza	1. árok, a templomhajó ÉNy-i sarkából	12. sz.	11–13. sz.
BH7.	17,57	52,43	EFM 86.32.109.	Gyula, Szeregyháza	a szentélyt a hajótól elvá- lasztó alapozás árkából	12. sz.	11–13. sz.
BH31.	15,74	33,85	EFM 86.32.110.	Gyula, Szeregyháza, BK22a-ről	1. szelvény, a hajó és szen- tély csatlakozása az É-i olda- lon, kavicsokról	12. sz.	11–13. sz.

⁵¹ ZÁDOR–T. VÁNDORFFY 1975. 229; KELEMEN–RÓZSA 2007. 111.

⁵² KELEMEN 2007. 112; BÉRES et al. 2005. 258.

Archeometriai vizsgálatok Békés megyei középkori templomok építőanyagain

Minta- szám	HT	CaCO ₃	Leltári szám	Lelőhely	Leírás	Becsült kor a HT alapján	Régészeti kor
BH36.	11,99	19,98	MMM 90.1.8.b.	Kamut 120. lelőhely, BT12b-ről	1. árok, Ny-i rábontás, a templom ÉNy-i sarkának alapozásából, -40 cm	12. sz.	11-13. sz.
BH35.	8,84	29,65	MMM 92.1.22.	Kamut 27. lelőhely, BT13-ről	1. árok É-i harmada, faragott tégláról, -40 cm	13. sz.	12-13. sz.
BH37.	7,82	22,77	MMM 86.10.17.	Megyer, BT17-ről	4. szelvény, szórvány tégláról	13. sz.	14. sz.
BH8 a-b	13,31	21,17	MMM 89.6.80.	Murony	talajjal együtt vett habarcsminta	12. sz.	11-13. sz.
BH12.	9,02	31,71	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	2. szelvény Ny-i széle, 2. ásónyom, 1. periódus (?)	13. sz.	11-12. sz.
BH13.	9,38	23,21	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	8. szelvény, D-i gödör, 2. periódus (?)	13. sz.	12-13. sz.
BH14.	8,69	29,76	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	6. szelvény K-i fele, 2. periódus (?)	13. sz.	12-13. sz.
BH15.	11,46	27,36	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	3. szelvény, 1 ásónyom, 2. periódus (?)	12. sz.	12-13. sz.
BH16.	8,28	39,26	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	2. szelvény, 1. periódus (?)	13. sz.	11-12. sz.
BH17.	12,31	64,06	SZKJM ltsz. nélkül	Nagyszénás 2. lelőhely	3. szelvény, szórvány, tör- melékből, 1. periódus (?)	12. sz.	11-12. sz.
BH19.	7,87	26,97	SZKJM 99.1.13.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT26-ről	3. szelvény, a felső kevert rétegből, 1. periódus (?)	13. sz.	11-12. sz.
BH21.	14,75	29,36	SZKJM 99.1.5.	Nagyszénás 2. lelőhely, BT27-ről	2. szelvény, 3 ásónyom, 1. periódus (?)	12. sz.	11.12. sz.
BH10.	20,78	38,06	MMM 93.2.80.	Bercsényegy- háza	4. szelvény, I. periódus ÉNy-i sarka, alap, in situ	12. sz.	11-12. sz.
BH38.	16,82	33,97	MMM 93.2.81.	Bercsényegy- háza, BT19-ről	4. szelvény, II. periódus, DK-i sarok, habarcsos rétegből (tégláról)	12. sz.	13-14. sz.
BH39.	12,8	24,08	MMM 95.22.17.	Sarkadkeresztúr 5. lelőhely, BT20-ről	2. szelvény, a karzattartó alapozásból idomtégláról	12. sz.	11-12. sz.
BH26.	7,25	14,42	EFM 89.2.194.	Gyula, Szabadka, BK33-ről	szórvány kőről, 2. szelvény DNy-i sarka	13. sz.	11-15. sz.
BH29.	11,58	21,33	EFM 89.2.193.	Gyula, Szabadka, BK32a-ről	2. szelvény DNy-i sarka, -60 cm, kőről	12. sz.	11-15. sz.
BH40.	8,41	12,67	EFM 89.2.195.	Gyula, Szabadka, BT22-ről	2. szelvény DNy-i sarka, -60 cm, tégláról	13. sz.	11-15. sz.
BH11.	14,34	38,52	EFM 86.7.38.	Szentbenedek	3. szelvény, -40 cm, szentély környéke	12. sz.	11-15. sz.
BH41.	15,32	45,51	EFM 86.33.1.	Szentbenedek, BT24-ről	1. szelvény, Ny-i zárófal alapozásából, 2. periódus (?)	12. sz.	11-15. sz.
B42.	10,38	17,81	EFM 86.7.35.	Szentbenedek, BT23-ről	2. árok, a korai templom zárófalának alapozásából	12. sz.	11-14. sz.

(BH = Békés megye, habarcs; BT = Békés megye, téglá; BK = Békés megye, kő)

Eredmények

Árpád-kori (11–13. századi) habarcsokon végzett vizsgálataink az első archeometriai vizsgálatoknak tekinthetők a Dél-Alföldön. A petrográfiai és ásványtani vizsgálatok által bizonyítottuk, hogy az alapozáshoz használt habarcsok mintegy kétszer annyi karbonátot tartalmaznak, mint a falazatban és egyéb helyen alkalmazott habarcsok. Az XRD-vizsgálatok során az azonos korú lelőhelyek habarcsai között kis különbség mutatkozott, de a megállapított mészhomok arány lehetőséget biztosított az építészeti szakaszok és a fennállási periódusok elkülönítésére. Megállapítottuk, hogy az Árpád-kor korai szakaszához magas karbonát/mész felhasználás köthető, de az egyes minták az 1:1 arányhoz viszonyítva meszesebbek (pl. Bánkút, Gádoros, Décs), viszont a kései (13–14. századi) periódusban jóval kevesebb mész felhasználásával készültek a falazó habarcsok (pl. Gyula 144. lelőhely; Nagyszénás 2. lelőhely). A hidraulikus tényező értékeinek meghatározása az egyes lelőhelyek esetében pontosabb építési kormeghatározást sajnos nem tett lehetővé, de megerősítették a régészeti megállapításokat.

IRODALOM

BÉRES 1992

Béres Mária: Csomorkány-pusztatemplom 1991. évi régészeti műemléki kutatásának eredményei. MKCSM, (1992) 21–30.

BÉRES 2000

Béres Mária: A Hódmezővásárhely-csomorkányi egyház. In: Kollár Tibor (szerk.): A középkori Dél-Alföld és Szer. Szeged, 2000. 193–217.

BÉRES et al. 2005

Béres, Mária – Kelemen, Éva – Fazekas, István: Csomorkány – A medieval village and its changing environment. Water management in medieval rural economy. *Ruralia*, V. (2005) 256–260.

CULTRONE et al. 2005

Cultrone, G. – Sebastian, E. – De La Torre, M. J.: Mineralogical and physical behavior of solid bricks with additives. *Construction and Building Materials*, 19. (2005) 39–48.

CSÁSZÁR 1986

Császár László: Építőmesterség a magyar múltban. Budapest, 1986. 11–24, 94–101, 130–131.

CSÁSZÁR 1997

Császár László: Építészek, építészet. Az épített világunk kis tükre. ÉTK 1997. 3–59.

GHERDÁN et al. 2010

Gherdán Katalin – Tóth Mária – Herbich Katalin – Hajnalová, Mária – Hložek, Martin – Prokeš, Lubomír – Mihály Judit – Horváth Tünde: Természettudomá-

nyos megfigyelések a középső és késő rézkori kultúrák fazekasáruin Balaton-
öszöd-temetői dűlő lelőhelyen. *Archeometriai Műhely*, 1. (2010) 83–104.

GYARMATI 1975

Gyarmati Pál: Tokaji-hegység. *MÁFI Évkönyv*, LVIII. (1975) 49–100, 126–127.

IONESCU et al. 2006

Ionescu, C. – Ghergari, L. – Tentea, O.: Interdisciplinary (mineralogical-
geological-archeological) study on the tegular material belonging to the
Legion XIII. Gemina from Alburnus Maior (Rosia Montană) and Apulum
(Alba Iulia): possible raw material sources. *Cercetări arheologice*, 13.
(2006) 413–436.

IVÁNYOSI-SZABÓ 1998

Iványosi-Szabó Andrea: Csongrád-Ellésmonostor Árpád-kori templom építő-
és díszítőanyagának közettani, földrajzi vizsgálata. *Műemlékvédelmi Szemle*,
2. (1998) 53–62.

JAKAB 2005

Jakab Attila: A téglavetésről. *JAMÉ*, XLVIII. (2005) 345–365.

KELEMEN 1999

Kelemen Éva: A csomorkányi templomrom Árpád- és középkori építőanya-
gainak komplex földtani vizsgálata. Kézirat. *KLTE Ásvány- és Földtani tan-
szék*, Debrecen, 1999.

KELEMEN 2001

Kelemen Éva: A téglakészítés régi mestersége. *Tisicum*, XII. (2001) 221–
227.

KELEMEN 2008

Kelemen Éva: A Hódmezővásárhely-csomorkányi romtemplom vizsgálatá-
nak archeometriai eredményei. *Acta GGM Debrecina*, 3. (2008) 85–93.

KELEMEN 2010

Kelemen Éva: Dél-alföldi középkori egyházak Árpád- és késő középkori
egyházak építőanyagainak összehasonlító archeometriai vizsgálata. PhD érte-
kezés. *DE Ásvány- és Földtani Tanszék*, Debrecen, 2010. 1–132.

KELEMEN-RÓZSA 2007

Kelemen Éva – Rózsa Péter: Történeti habarcsok datálási lehetőségei a „hid-
raulikus tényező” alapján. *Építőanyag*, 59/4. (2007) 111–113.

KLEB et al. 1982

Kleb Béla – Gálos Miklós – Ketész Pál – Marek István: Kutatási jelentés a
szegedi Móra Ferenc Múzeumban és a vári kőtárban, valamint az Alsóvárosi
templomban elhelyezett egyes kőelemek meghatározásáról. Kézirat. *BME
Ásvány és Földtani Tanszék*, 1982. 1–46.

KRISTÁLY-GÖMZE 2008

Kristály Ferenc – Gömze A. László: Remnants of organic pore-forming
additives in conventional clay brick materials: Optical Microscopy and
Scanning Electron Microscopy study. *Építőanyag*, 60/2 (2008) 34–38.

KRISTÁLY et al. 2012

Kristály, Ferenc – Kelemen, Éva – Rózsa, Péter – Nyilas, István – Papp, István: Mineralogical investigations of Medieval brick samples from Békés county (SE Hungary) *Archeometry* 54. 2. (2012) 250–266.

LŐVEI 1992

Lővei Pál: A tömött vörös mészkő – „vörös márvány” – a középkori magyarországi művészetben. *Ars Hungarica*, 2. (1992) 1–27.

LUKÁCS-SZÓNOKY 1994

Lukács Zsuzsa – Szónoky Miklós: A Szeged-alsóvárosi ferences kolostor kőfaragványai. Stílus műhelykapcsolatok a művészettörténeti és geológiai vizsgálatok alapján. Szeged, 1994. 12–17.

LUKÁCS et al. 1993

Lukács Zsuzsa – Szónoky Miklós – Hadnagy Árpád: A Szeged-alsóvárosi ferences kolostor kőfaragványairól. Tanulmányok Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. *Művészettörténet-Műemlékvédelem*, IV. (1993) 155–172.

MRT 10

Jankovich B. Dénes – Medgyesi Pál – Nikolin Edit – Szatmári Imre – Torma István: Magyarország régészeti topográfiája. 10. Békés megye régészeti topográfiája. IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. I. (Szerk.: Jankovich B. D.) Budapest, 1998. 170–180, 401–427, 459–486, 513–628.

NOSZKY 1940

Noszky Jenő: A Cserhát hegység földtani viszonyai. Budapest, 1940.

PINTÉR et al. 2004

Pintér, Farkas – Szakmány, György – Demény, Attila – Tóth, Mária: The provenance of „red marble” monuments from the 12th–18th centuries in Hungary. *European Journal of Mineral*, 16. (2004) 619–629.

RÓZSA-SZÖÖR 1988

Rózsa Péter – Szöör Gyula: Klinkertéglák vizsgálata mikroszkóppal, modális elemző módszerrel. *Építőanyag*, 40. (1988) 183–188.

RÓZSA 1993

Rózsa Péter: Jelentés a Székkutas-Kápolnásdűlő területén az 1987. év folyamán végzett régészeti feltárás során előkerült kőanyag vizsgálatáról. Kézirat. Debrecen, 1993.

SCHAFARZIK 1904

Schafarzik Ferenc: A Magyar Korona országai területén levő kőbányák. Budapest, 1904. 11–24, 56–61, 138–144, 301–304.

SIMULÁK-JENEI 2001

Simulák József – Jenei Ildikó: A csomorkányi templomrom tégláinak archeometriai elemzése. *Acta Geographica Debrecina*, XXXV. (2001) 263–274.

SZATMÁRI 1995

Szatmári Imre: Árpád-kori templomok Kamuton. *ArchÉrt*, 121–122. (1995) 37–55.

SZÓNOKY 1996

Szónoky Miklós: A szegedi Dömötör torony falából 1994. május 18-án, 1995. október 4-én, 1996. november 14-én vett furadékminták vizsgálati eredményei. Kézirat. Szeged, 1996.

SZÓNOKY 2001

Szónoky Miklós: Néhány Dél-alföldi középkori templom és kolostor faragott kőanyagának és tégláinak földtani vizsgálata és származása. Földtani Kutatás, XXXVIII/2. (2001) 18–20.

SZÓNOKY 2002

Szónoky Miklós: Előzetes kőzetvizsgálati jelentés Szermonostora néhány mintájáról. Kézirat. Szeged, 2002.

SZÓNOKY 2004

Szónoky Miklós: Szakértői vélemény a szegedi vár Vízibástyája tégláinak és habarcsainak geológiai vizsgálatáról. Kézirat. Szeged, 2004.

SZÓNOKY 2005

Szónoky Miklós: Kőzettani szakértői jelentés a Szermonostora ásatási kőzetanyagáról. Kézirat. Szeged, 2005.

T. JUHÁSZ 1992

T. Juhász Irén: A Csolt nemzetség monostora. Műemlékvédelem, XXXVI. (1992) 95–105.

TÖRÖK 2008

Török Ákos: Építészeti kőanyagok előfordulása és felhasználása a mai Magyarország területén a XVIII. századig. ME Közleményei, A sorozat, Bányászat, 74. (2008) 137–155.

VALTER 1987

Valter Ilona: Az őriszentpéteri késő középkori téглаégető kemence ComArchHung, 1987. 139–153.

VALTER 1989

Valter Ilona: Őriszentpéter. Középkori téглаégető kemence. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára, 334. (1989) 1–16.

VIZI 1990

Vizi István: A Szeged-Alsóvárosi „Mátyás-templom” középkori terméskőfaragványainak származása és műemlékvédelmi-kőzettani vizsgálata. Kézirat. Szeged, 1990.

ZÁDOR-T. VÁNDORFFY 1975

Zádor Mihály – T. Vándorffy Mária: A „hidraulikus tényező” szerepe a magyarországi habarcsok kormeghatározásánál. Építés-Építéstudomány, 7/1–2. (1975) 229–233.

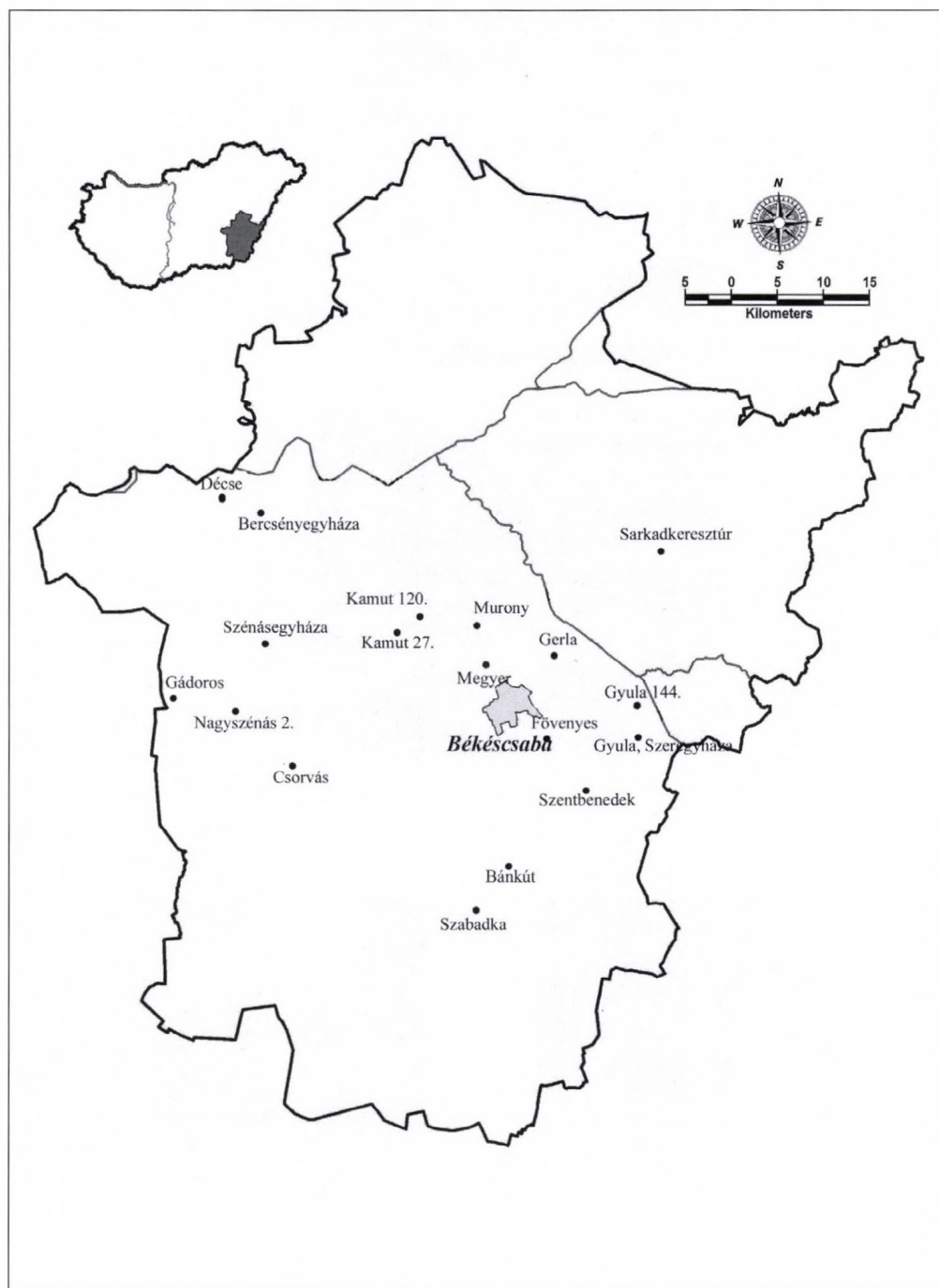
**Archaeometric analyses of building materials from medieval churches
of Békés county, Hungary**

**– Éva Kelemen – Ferenc Kristály – Mária Tóth – Péter Rózsa –
Bernadett Bajnóczi – István Nyilas – István Papp –**

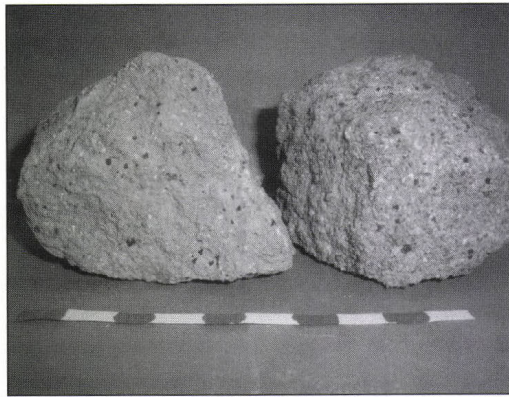
Resume

This study presents the results of a comparative archaeometric analysis performed on the excavated building material (52 stone, 31 brick and 44 mortar samples) of seven rural churches (10–16th centuries), one ancestral monastery and two settlements from the Arpad Age. The aim of the comparative analysis was to identify the building materials used at each excavation sites and their source quarries and to define historical distribution of use. In the case of brick samples the aim was to define composition and firing temperatures, while for mortar samples to compare mortar compositions found in different areas, buildings and building periods. Based on the available data it is presumed that the stone samples examined can be associated with source quarries situated along River Maros and the source area of River Körös. In some cases direct evidences of source quarries were found. Complementing archaeological and historical data with the results of archaeometric analyses it is established that the brick samples were manufactured from locally available clay and loess raw materials with einkorn wheat (*Triticum monococcum* L.) chaff and sand and grog temper. Based on the phase composition, the bricks were fired at 650–850 °C firing temperature most probably in local kilns. Firing temperature depended on the precise location of the bricks in the kiln. Differences were found between the proportions of sand and carbonate contents of mortar samples used in walls and in the foundation of rural churches and ancestral monasteries. Time-period-dependent changes of the quantity of carbonate content were identified.

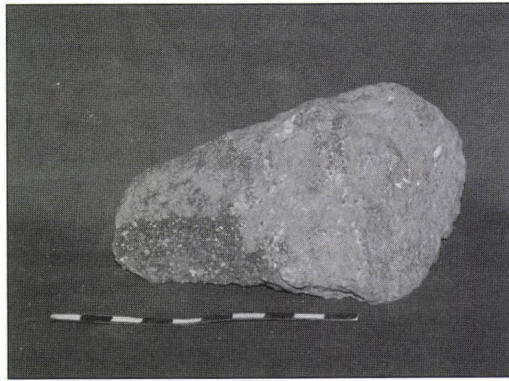
*Kelemen Éva
Debreceni Egyetem
Ásvány- és Földtani Tanszék
H-4024 Debrecen, Egyetem tér 1.
kelemene69@yahoo.com*

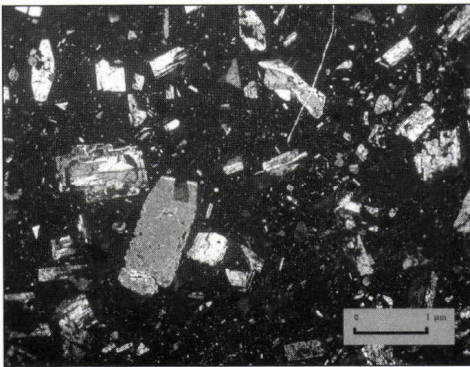
1. kép. A vizsgált lelőhelyek elhelyezkedése

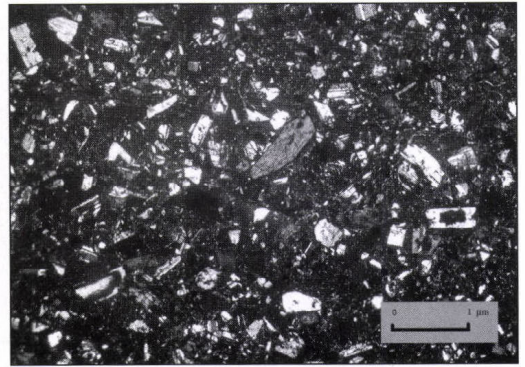
a

b

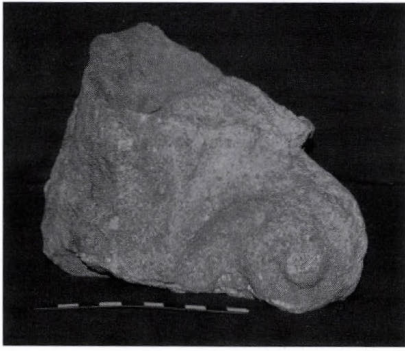

c

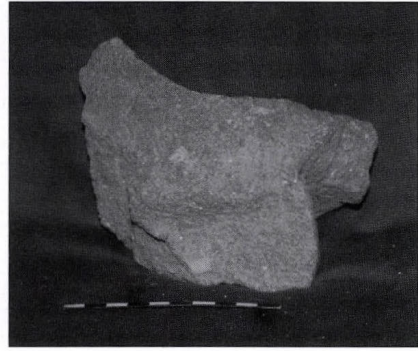

d

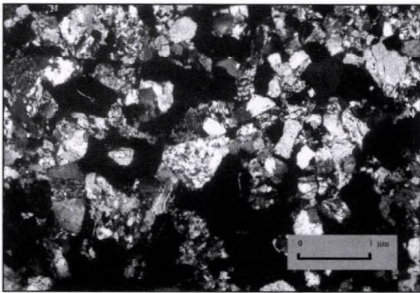
2. kép. a: Kamut 27. lelőhely (MMM Itsz.: 92.1.32.) világosszürke andezit;
b: Gyula-Szabadka (EFM Itsz.: 98.2.193.) világosszürke andezit;
c: Fövényes (EFM Itsz.: 86.8.132.) vékonycsiszolati kép (+N, 2x);
d: Gerlamonostor (MMM Itsz.: 86.1.147.) vékonycsiszolati kép (+N, 2x)

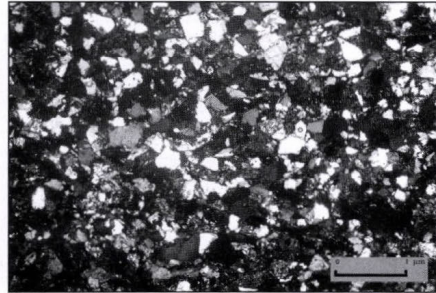
a

b

c

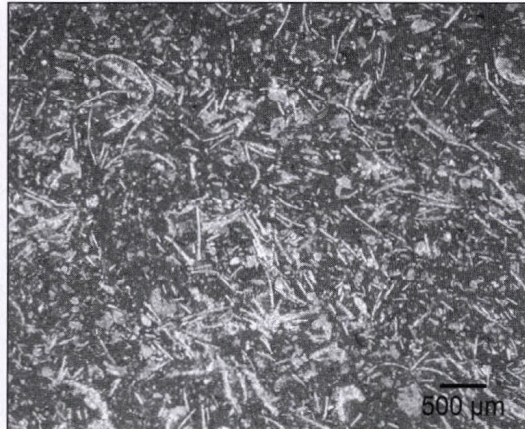

d

3. kép. a: Gerlamonostor (MMM ltsz.: 86.1.149.); b: Fövényes (EFM ltsz.: 86.8.133.);
c: Gerlamonostor (MMM ltsz.: 86.1.146.) vékonycsiszolati kép (+N, 2x);
d: Szénásegyháza (MMM ltsz.: 95.15.103.) vékonycsiszolati kép (+N, 2x)

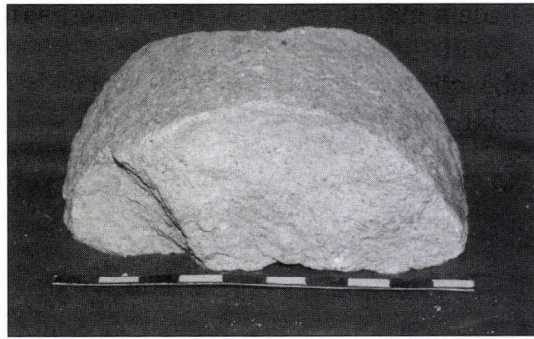

a

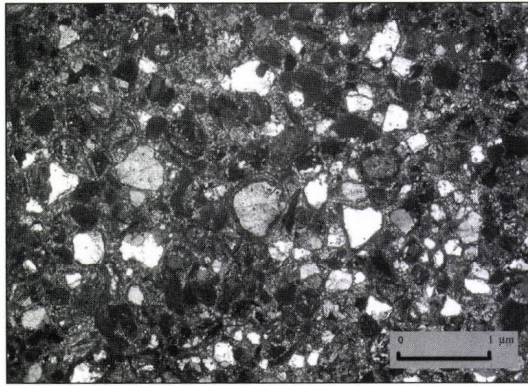

b

4. kép. a-b: Vörös mészkő (vörös „márvány”) minta (Décse, MMM ltsz.: 95.23.67.)
és vékonycsiszolati képe (+N, 2x)

a

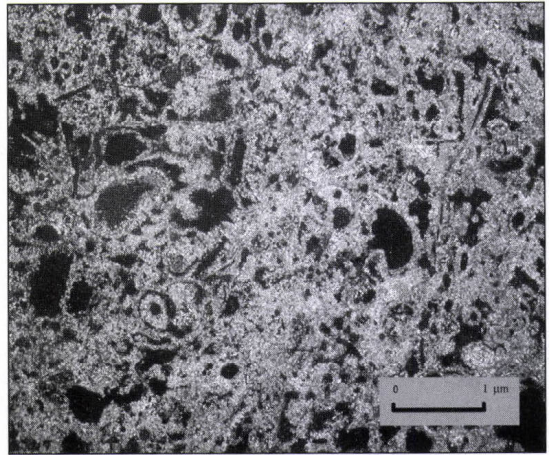

b

5. kép. a-b: Lithotamniumos mészkőfaragvány (Gerlamonostor, MMM Itsz.: 86.1.157.) és vékonycsiszolati képe (+N, 2x)

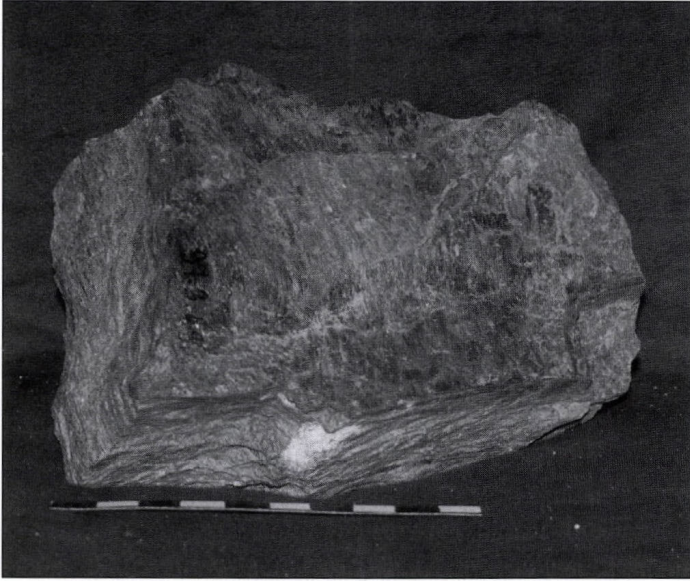

a

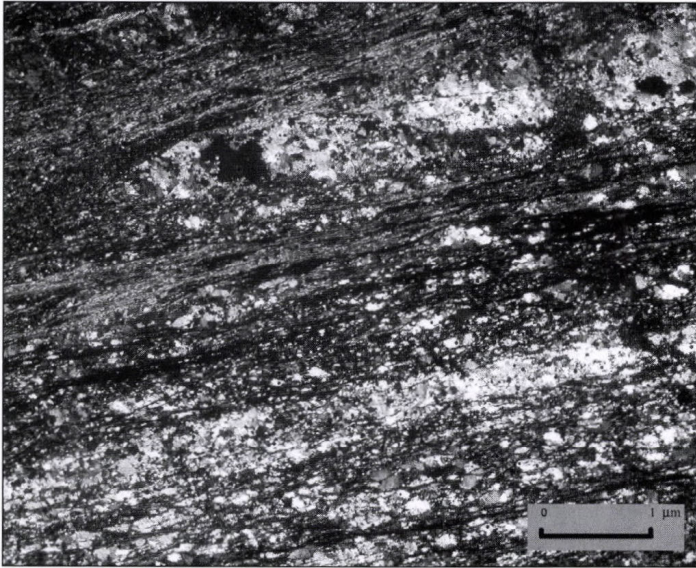

b

6. kép. a-b: Ooidos durvamész-kő faragvány (Megyer, MMM Itsz.: 86.3.29.) és a minta pátos kalcittal kitöltött vékonycsiszolati képe (+N, 2x)

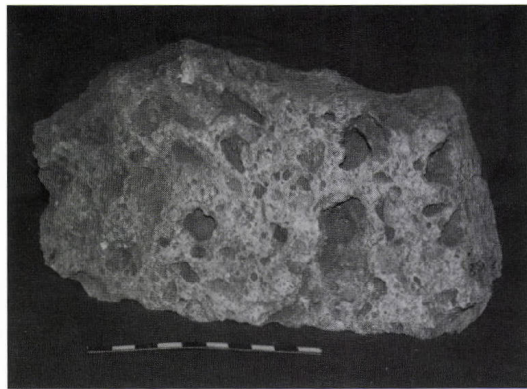

a

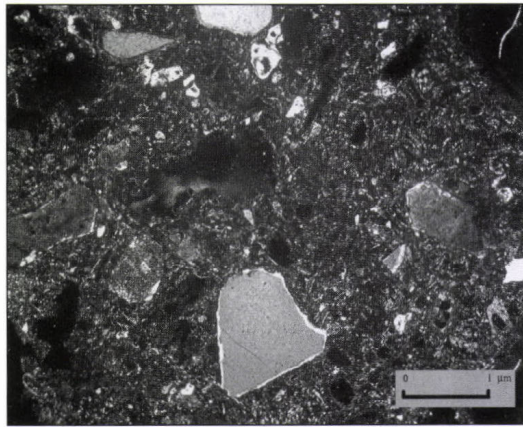

b

7. kép. a-b: Szericites pala
(Csorvás, MMM ltsz.: 97.3.49.)
makro- és szöveti képe (+N, 2x)

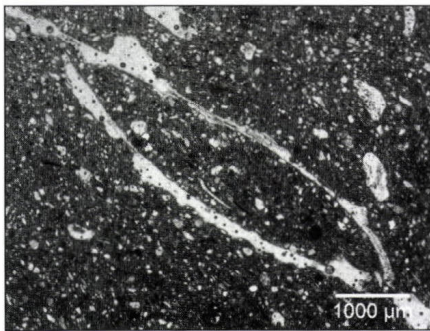

a

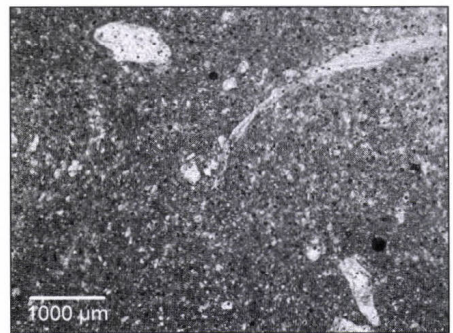

b

8. kép. a-b: Dácit breccsa és mikroszkópos szöveti képe (Décse, MMM ltsz.: 95.23.1.)

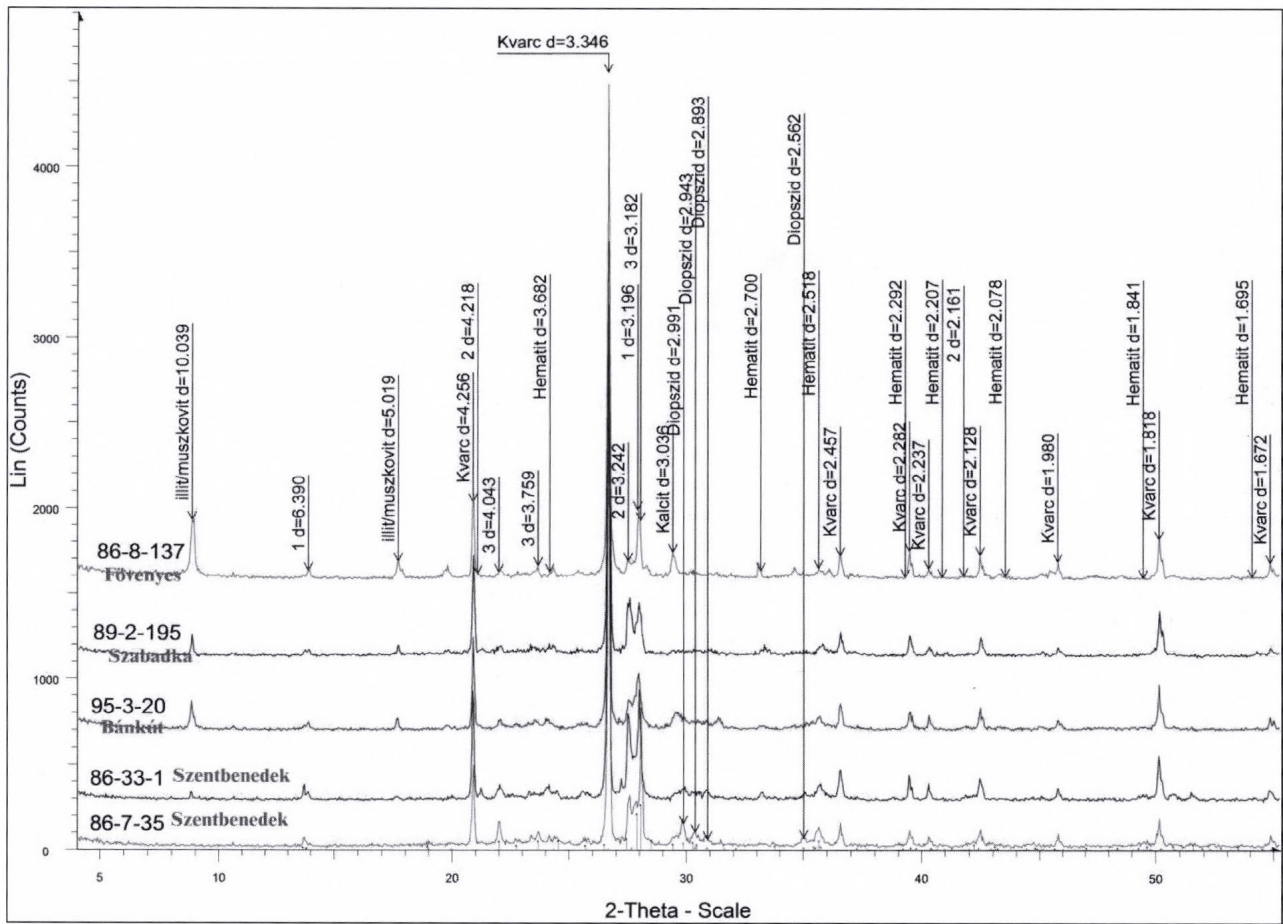
a

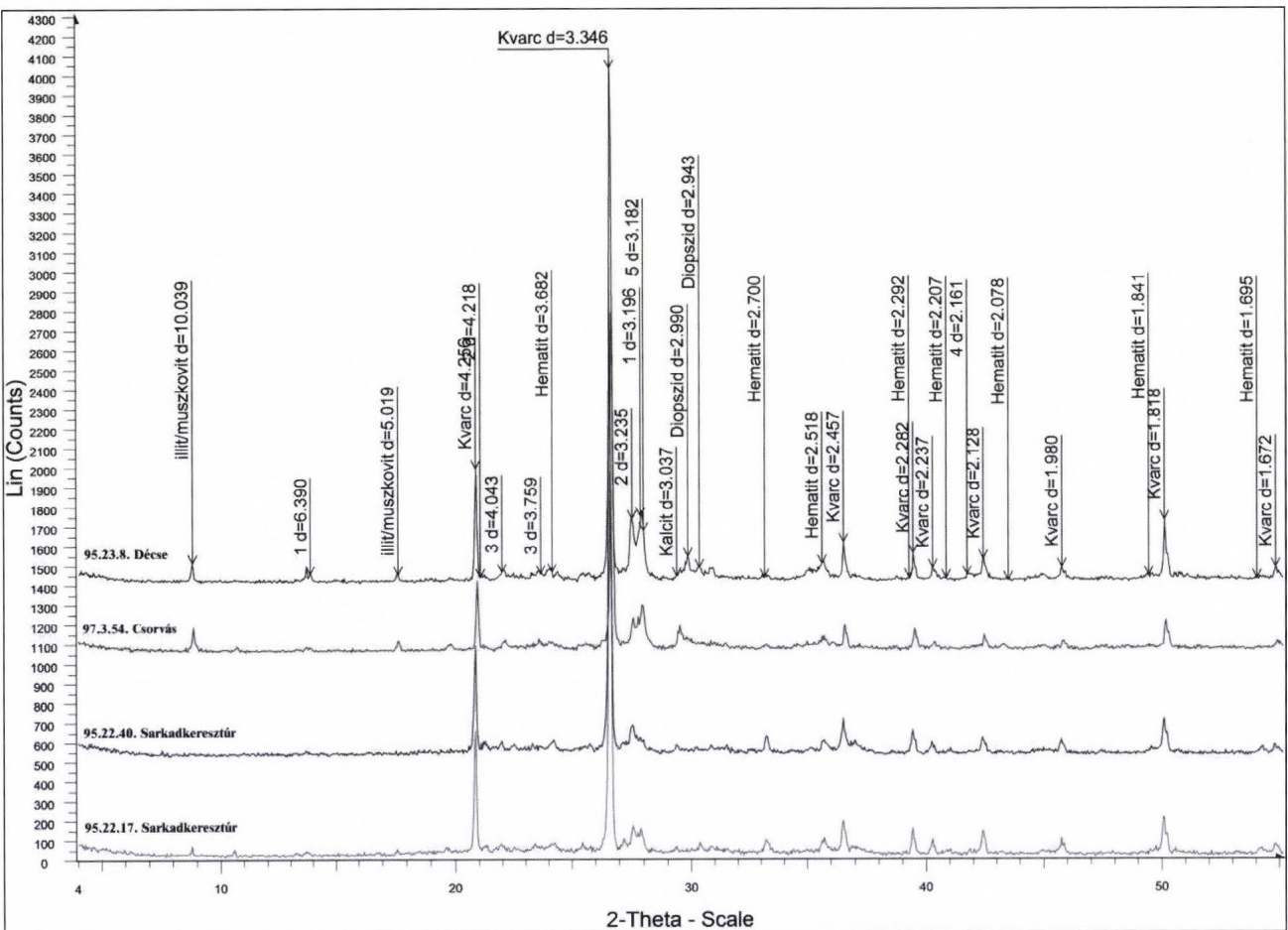
b

9. kép. Téglaminták vékonycsiszolatai.

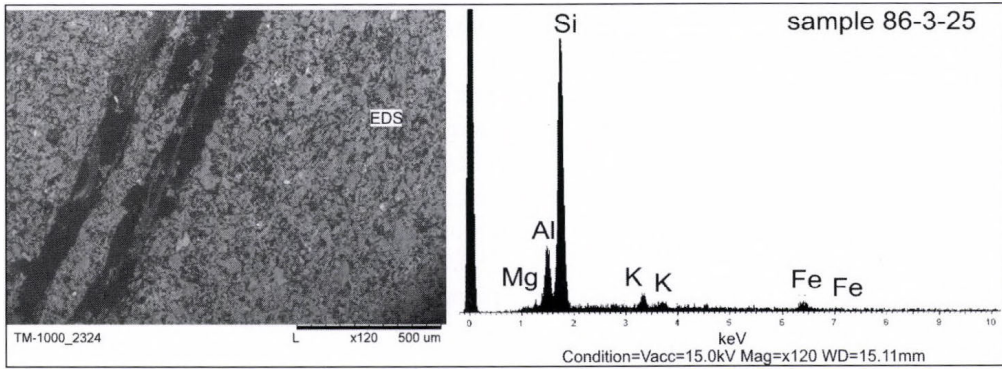
- a: pelyva átmetszete (Kamut 27. lelőhely, MMM ltsz.: 92.1.31.) (1N, 4x);
b: mollusca héjmaradvány (Kamut 120. lelőhely, MMM ltsz.: 90.1.8.) (1N, 2x)

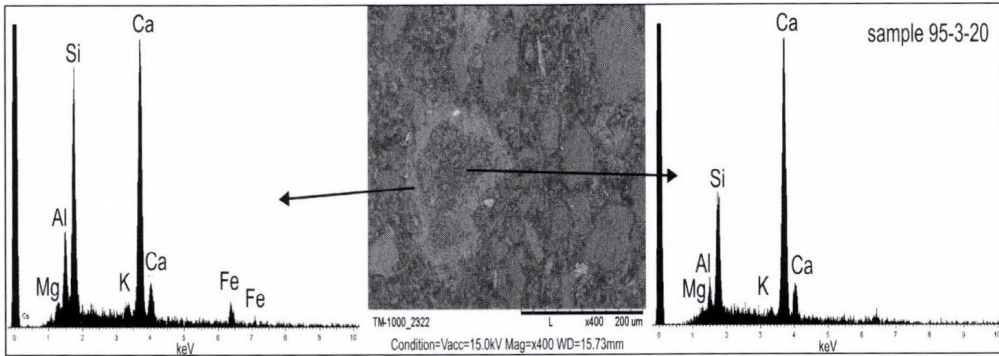
10. kép. Békés megyei téglaminták röntgen-pordiffraktogramjai (1. csoport)

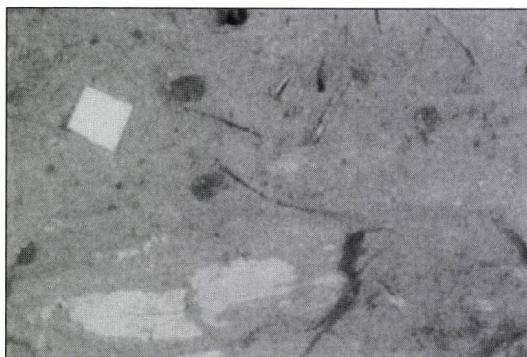
11. kép. Békés megyei téglaminták röntgen-pordiffraktogramjai (5. csoport)

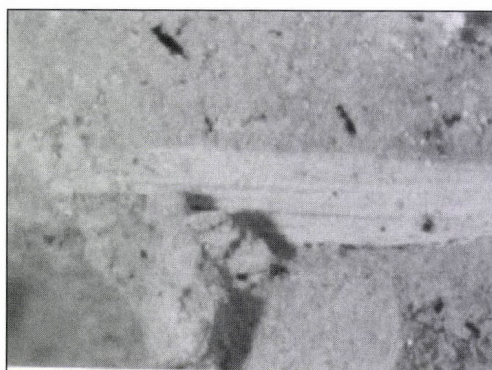
12. kép. Átkristályosodott növényi maradvány visszaszórt elektron képe és a mátrix EDS spektruma

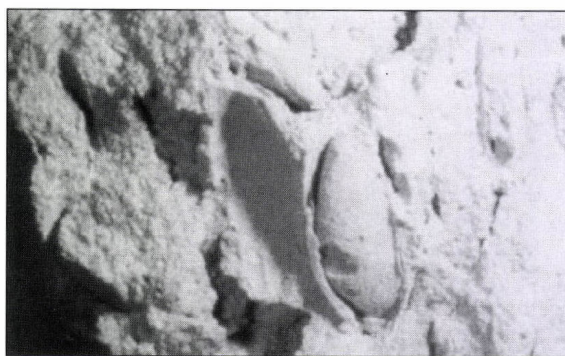
13. kép. Egy gehlenit és diopszid tartalmú reakciószegéllyel rendelkező kalciumszemese visszaszórt elektronképe, a mag és a szegély EDS spektrumával

a

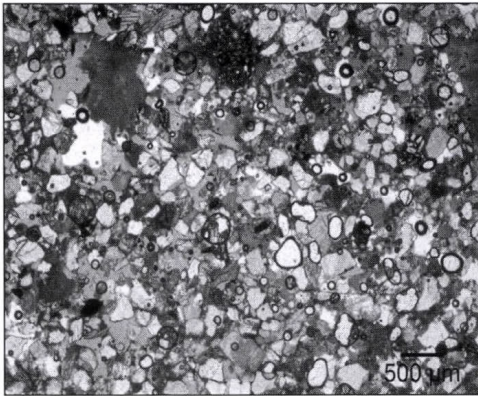

b

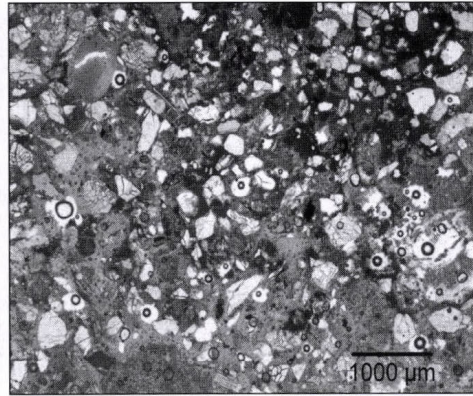

c

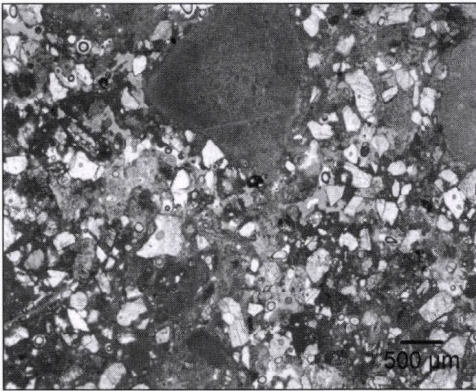
14. kép. a-c: Kerámiaőrlemény és pelyvamaradványok a téglamintákban

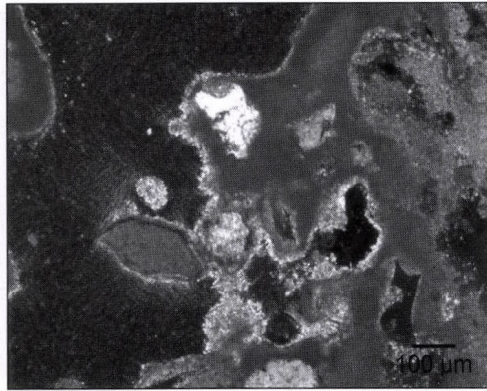
a

b

c

d

15. kép. Habarcsminták vékonycsiszolati képe.

a: Bánkút, Rózsa-major (MMM ltsz.: 95.3.19.) (1N, 2x);

b: Déce (MMM ltsz.: 95.23.7.) (1N, 2x);

c: Gyula, Szeregyháza (EFM ltsz.: 86.32.121.) (1N, 2x);

d: Nagyszénás 2. lelőhely (SZKJM ltsz.: 99.1.4.) (+N, 10x)

**A SARKADIAK KÜZDELME A HAJDÚSZABADSÁG VISSZASZERZÉSÉÉRT –
FORRÁSOK (1712–1768).**

(ELŐMUNKÁLATOK A „SARKADI HAJDÚK” CÍMŰ MONOGRÁFIÁHOZ)

– Seres István –

A török- és Habsburg-ellenes harcokban vidékünknek legendás hírnevet szerző sarkadi hajdúk történetét máig is a legalaposabban feldolgozó Márki Sándor elősorban a városi levéltár anyagára, valamint a helyi Leelőssy család levelesládájában rejlő iratgyűjteményre hagyatkozhatott. A korabeli levéltárügyre jellemző, hogy a kiváló tudós Bihar vármegye akkor még Nagyváradon őrzött levéltárát is csak egy-két hivatkozás erejéig tekinthette meg, s ezirányú kutatása ki is merült a nemesi közgyűlés legrégebb jegyzőkönyveinek a tanulmányozásában. Sarkad városát alig néhány évvel azelőtt érte pótolhatatlan kulturális veszteség: az 1866. évi tűzvész során szinte teljesen megsemmisült a városháza padlásán őrzött levéltár iratanyaga, így a fiatal történész legrégebb forrása néhány tanúvallatás lehetett az 1720–1730-as évekből. Így végső soron a térség történetében hosszú ideje jelen lévő helyi eredetű birtokos család, a Leelőssyek iratanyaga volt az, amit Márki leginkább felhasználhatott. A családi levelesláda száznál is több eredeti okmányt tartalmazott, ám ezek jelentős része sem nyúlt vissza a Rákóczi-szabadságharc előtti időszakra, s az a néhány okmány is többnyire hitelesített másolat lehetett.

Az elmúlt évszázad viharai Márki forrásait sem kímélték; a Leelőssyek levelesládájáról, ill. a benne volt okmányok hollétéről még a család ma élő tagjai sem tudnak, a város Gyulán őrzött iratanyagában pedig egy 1799. évi okmány a legrégebb, a törzsanyag pedig 1876-tal kezdődik! Márki kora óta viszont nagy szerencsénkre a levéltárügy is hatalmasat fejlődött, és a város történetéhez használható regionális és országos levéltárak, gyűjtemények anyagai némileg pótolják az elvesztett iratanyagot, nem is beszélve az olyan forrásokról, amelyek ismeretlenek voltak a 19. század második felében.

Amikor jelen sorok írója belevágott a „Sarkadi hajdúk” című monográfia írásába, elsődleges feladatául tűzte ki a Márki által használt források újbóli feltárását. Mivel Bihar vármegye 1660 előtti levéltára Nagyvárad elestével szinte teljesen megsemmisült, és az utána következő bő negyven esztendőből sem áll rendelkezésünkre helyi iratanyag, a város török kori történetével, s azon belül is a hajdúvárosi kiváltsággal kapcsolatban Márki leginkább a Rákóczi-szabadságharc után készült tanúvallatások adataira támaszkodhatott. Ezek közül a legfontosabb egy 1721. évi jegyzőkönyv, amit július 18-án és 24-én, valamint szeptember 12-én és 22-én Bihar és Békés vármegye hatóságai rögzítettek, s összesen 68 tanút hallgattak ki Sarkad jogállásával kapcsolatban. A terjedelmes forrás kapcsán részben Márki Bihar vár-

megye 1721. évi jegyzőkönyvére (IV. köt. 70–101.),¹ részben a város levéltárára hivatkozik,² egy ízben pedig (a szeptember 12-i tanúvallatás kapcsán) a Leel-Óssy család levelesládáját jelöli meg forrásaként, bár ez utóbbi nagy valószínűséggel elírás lehetett.³ Elsősorban a sarkadi sánc 1711. január 11-i feladását követő események történetével kapcsolatban idéz Márki két vagy három 1731-ben és 1732-ben felvett tanúvallatást, melyek közül egy 1732. január 19-én kelt. Ezekre a város iratai között bukkant rá.

A város, ill. a vármegye életében jelentékeny szerepet játszó helyi Leelőssy család 7. számú okirata a gyulai tiszttartó által elfoglalt remetei erdő ügyében 1724. november 12-én eszközölt tanúvallatás volt, melyből többször is idézi egy Nagy András nevű 79 éves sarkadi öregember elbeszélését.⁴ Ugyancsak a Leelőssyeknél (97. számú okmány) talált rá egy 1728. november 30-án felvett tanúvallatásra, amely többek között Kölüs János 80 esztendő, Török Mihály 70 esztendő és Ungor János 72 esztendő sarkadi lakosok visszaemlékezéseit tartalmazta a régi Sarkad városa jogállásáról.⁵ Végezetül még a török elleni harcokban kitűnt Leelőssy János vitézsége kapcsán 1768. június 12-én felvett tanúvallatást említjük meg, mely a Leelőssyek 25. számú okmánya volt.

Márki óta mindössze az 1721. évi tanúvallatás július 18-án felvett szakaszára történt hivatkozás, melyben Békés megyei – békési, dobozi és szeghalmi – tanúkat hallgattak meg, s ezt a részt közölték is a már idézett Bihar vármegyei jegyzőkönyv alapján.⁶ Ez utóbbi bejegyzés azonban több helyen nehezen olvasható vagy pontatlan. Így pl. maga Márki is említi, hogy a Sarkadon önálló tulajdonrészrel bíró Csatáry leszármazottak szerint felmenőiknek többek között „tizenkét száz telkük” volt a városban.⁷ Az erdélyi fejedelemség oltalmazásában hosszú évtizedeket eltöltő dicső kapitányok életük során komoly vagyont gyűjtöttek össze, fejedelmi adomány, öröklés és vásárlás útján, ám a „tizenkét száz”, vagyis 1200 telek még az ő vagyonukhoz mérten is soknak tűnik!⁸ Egy másik helyen pedig egyik békési tanú nevét Csarnai „Boruzs”-ként közölték,⁹ ami elgondolkodtatja az olvasót, pláne, hogy az eredeti jegyzőkönyvet megtekintve mi sem tudtuk másféleképpen kiolvasni az egyértelműen hibás keresztnevet. A tanúvallatási jegyzőkönyvnek azóta már több többé-kevésbé korabeli másolatát is megtaláltuk, s ezek között ott található a négy, pecséttekkel hitelesített eredeti okmány is az 1721. évi közgyűlési iratokat tartalmazó iratcsomók egyikében! Ez utóbbiban jól olvasható, hogy a Csatáryaknak tizenkét

¹ MÁRKI 1877. 173. 1. jz.; MÁRKI 1924. 37. 24. jz. (július 24.); Uo. 30. jz. (szeptember 12.).

² MÁRKI 1877. 175. 1. jz.; MÁRKI 1924. 43. 67. jz.

³ MÁRKI 1924. 34. 11. jz.

⁴ MÁRKI 1877. 170. 1. jz.

⁵ MÁRKI 1877. 60. 1. jz., 173. 2. jz.

⁶ MERVÓ 1972. 447–489.

⁷ MÁRKI 1877. 132. (Bihar vármegye jegyzőkönyve alapján – S. I.)

⁸ A Sarkadi Csatáry család történetére nézve lásd újabban: SERES 2011.

⁹ MERVÓ 1972. 448.

„ház” telkük volt Sarkad városában, a békési tanú pedig „Franciscus Csarnai”, azaz: Csarnai Ferenc volt.

Emellett a források rossz értelmezése is számos félreértésre adott okot. Így pl. Békés megyei történészek rendre azt a következtetést vonták le, hogy a sarkadiak ügyében megszólaltatott békési tanúk a városukat 1703-ban elhagyni kényszerültek s a sarkadi sáncban katonáskodó kurucok közül kerültek ki. Már korábban is utaltunk rá, hogy a sarkadi hajdúk 1710-ben nem azért kérték II. Rákóczi Ferencet és Károlyi Sándor tiszántúli vezénylő generálist, hogy ne engedjék hazatérni a békésieket, mert akkor elvesztették volna katonáik egy részét,¹⁰ hanem mert az északra (Szabolcsba és a hajdúvárosokba) menekült békésiek távollétében ők művelték, használták és halászták az elhagyatott város szántóit, legelőit és vizeit!¹¹

A teljes anyag bemutatását tehát a fenti és az ahhoz hasonló tévedések elkerülése miatt is fontosnak tartjuk. A lakóhelyeik szerint meghallgatott tanúk életrajzi adatai és vallomásai ugyanakkor az egyes települések és családok történetére nézve is fontosak, hiszen az egyes vallatások jól elkülöníthetők egymástól aszerint, hogy a közeli települések régi lakóit hallgatták meg vagy pedig a Sarkadról elszármazottakat! A három Békés megyei település esetében pl. egyértelmű, hogy olyan idős személyeket kerestek meg, akik a kuruc függetlenségi harc előtt is itt éltek, s településük köztisztviselőként álló feddhetetlen polgárai voltak. A tanúk között ugyanakkor a város történetében fontos szerepet játszó személyek leszármazottai is megjelennek, mint a Sarkadon 1721-ben is birtokos Bihari Nagy család tagjai, akik Csatáry János sarkadi kapitány unokái voltak. A sarkadiak privilégiuma mellett tett vallomást a már meglelt korú debreceni cívis, Mónay Pál, II. Rákóczi Ferenc egykori kedvelt híve és nagykunsági vicekapitánya, vagy Szoboszlay Sámuel, a híres sólyomkői várkapitány, aki Szabó Sándor sarkadi kapitány fogságba esése után 1710–1711 fordulóján mintegy hat héten át töltötte be a sarkadi parancsnoki tiszteletet. Újabb kutatásainkból tudjuk, hogy a vár 1711. január 11-i feladásakor Szoboszlay nem a legjobb emlékekkel vált meg a sarkadiaktól, s éppen ezért érdekes, hogy tíz esztendővel később határozottan kiállt mellettük. Az pedig már csak izgalmasabbá teszi a dolgot, hogy ekkori felesége nem más volt, mint a Sarkadon birtokos Csatáry unokák egyike: Bihari Nagy Mária! A számba jöhető, de meg nem hallgatott tanúk között említették még Fodor Pált, Bihar vármegye sárréti szolgabíráját, és a Mihályfalván élő Gödény Pált, Rákóczi híres gyalogezredesét, a diószegi felkelés egyik vezetőjét, de még sokáig sorolhatnánk a tanúk között felbukkanó érdekes személyiségeket.

Bár a Leelőssyek levelesládájából ismertetett 1724. és 1728. évi sarkadi tanúvallatások anyagai mind ez ideig nem kerültek elő, az 1731–1732-ben felvett vizsgálati anyagokat ugyancsak sikerült megtalálnunk Bihar vármegye levéltárában. Fentebb egy 1768-as forrásra is utaltunk, amelyből Márki a Leelőssyek egyik vitéz

¹⁰ Ezen a véleményen volt Zsilinszky Mihály is. ZSILINSZKY 1872. 24.

¹¹ SERES 2006. 219–220.

ősének, Leelőssy Jánosnak a török elleni hősie helytállását idézte. A közel száz éves kort megélt Leelőssy János „több társaival 42 esztendeig császár hűségire török ellen hadakozott a sarkadi várban” – idézi a történetíró.¹² A család birtokában volt okmány párját ugyancsak Bihar vármegye levéltára őrizte meg számunkra.

Kutatásaink során azonban nem csak a már korábban is idézett források egyik-másikára sikerült rábukkannunk. A Márki által használt források közé jól illeszkedik a Sarkaddal szomszédos egykori Köteremetén, 1712. december 17-én rögzített tanúkihallgatás anyaga, mely a Sarkad jogos birtokosaként fellépő Rhédey család tulajdonjogát firtatta Sarkadon, Köteremetén, Kötegyánban, valamint Ant, Baj és Sáp helységekben. A város történetében fontos szerepet játszó nagybirtokos család a későbbiekben is igyekezett érvényt szerezni érdekeinek, ezért tartjuk fontosnak közölni Sarkad legendás kuruc kori várkapitányának, Szabó Sándornak egykori generálisához, Károlyi Sándorhoz írt levelét 1727-ből. Károlyi a kuruc függetlenségi háború után is kapcsolatban maradt a sarkadiakkal, fennmaradt adatok szerint ez elsősorban gazdasági jellegű volt, így hol szalonnáért, hol magméhért¹³ fordult a méhészetéről és makkerdeiről is nevezetes városban élő régi híveihez.

Elsősorban a nemességigazolási anyagok között számos, ma is meglévő sarkadi család múltjáról kerültek elő források, melyek a város hajdúmultjáról is tartalmaznak használható adatokat. A felsoroltakhoz hasonlóan ezek is tanúvallatások, melyek során többnyire sarkadi lakosok vallanak társaik, ill. azok családjai nemességéről, az azt igazoló armális hollétéről vagy éppen a városban és környékén levő birtokaikról. A szép számú forrás közül most a Sajti (1725), Pribék (1726), Bende Szabó (1730) és a Leelőssy család (1765, 1768) nemességével, ill. birtoklásával kapcsolatos vizsgálatok anyagát mutatjuk be.

Jellemző, hogy a Sajtiak armálisának elvesztését a helyi lakosok ugyanúgy a szentjobbi vár 1687-ben Sarkadra törő magyar katonaságának tulajdonították, mint a város privilégiumának elvesztését négy évvel korábban megemlítő tanúk. A sarkadi Pribék János és Bende Szabó János egyaránt az ország és az uralkodó mellett hadakozó felmenőik jogán voltak a helyi közbirtokosság megbecsült tagjai. Az utóbbi férfiú kapcsán felvett jegyzőkönyv Békés megyében készült, ami nem is véletlen, ugyanis a sarkadi földbirtokos a dobozi eredetű Megyery család leszármazottja volt, s a sarkadi várban vitézkedő nagyapja, Megyery Gáspártól rámaradt birtokán gazdálkodott. Mindez azért is érdekes, mert rámutat arra, hogy a Sarkaddal szomszédos Doboz, többnyire manumittált lakosai közül többen is a sarkadi vár katonái voltak, mivel földesuruk, Doboz Veres Márton előbb nagyváradi várnagyként, majd sarkadi kapitányként szolgált. A török ellen hadakozó Leelőssy ősök tetteiről leginkább csak a későbbi visszaemlékezések tanúskodnak, mi a Márki által is ismert és idézett 1868. évi tanúvallatás anyagát kiegészítettük egy három évvel korábbi, hasonló jellegű okmánnyal.

¹² MÁRKI 1877. 130–131.

¹³ Az anyakasban levő család elnevezése – S. I.

FÜGGELÉK

1.

A Rhédey család vizsgálata Sarkad, (Köte-)Remete,
Kötegyán, Ant, Baj és Sáp bírásáról
Köteremete, 1712. december 17.
(MOL P 1868. Rhédey cs. lt. 55. tétel.)

Infra scriptus Inclyti Comitatus Bihariensis Jurassor cum sibi ad puncta nobile. Ad ... Perillustris ac Generosis Domini Georgii Comaromi Inclyti hujus Comitatus Ordinarius Vice Comitatus, Ad Instantiam Spectabilis ac Generosi Domini Michaelis Redei ejusmodi ad Possessionem Remete et Sarkad, Ibidemque Inquituum Secundum de Utrium Puncta Modus Die 17. decembris Anni 1712.¹⁴

UTRUM DE EO.

1. Tudgya-é az tanú, ki öröke ledgyen Sarkad, Remete, Gyán, Ant, Baj névő prédiomok [puszták], Sápban némely rész, és azon helyek hová taxáltak, kinek és micsodával a' Familiának?

2do. Tizenkét esztendőnek előte Remetit ki nevével ülteték meg, és kitül vettek levelet s kinek taxáltak?

3. ... az tanú, hogy valaha Istenben elnyugod Váradi Püspök Benkovicz Ágoston Uram eő Nagysága birta volna azon helyeket, úgy mint földes úr?

4. Rédei Ferencz Uramnak, az ki kollosvári kapitány volt, tudja-é az tanú, hogy míg török háborúban is Kollosvára remeteiek taxáltak?

5. Tudgya-é az tanú, hogy miolta Bucsy Mihály Uram eő Kegyelme Remetére bele kerítő Redei Mihály Uram szüntelen elenzete, és az bakonyszegi gondviselőjével ez elmúlt tavaszal vissza foglaltata azon jószágot maga és Familiája számára?

Sequitur Testes Remeteiensis¹⁵

1mus testis. Paullus Ellek Nobilis Persona Remeteiensis Annorum circiter 69. Juratus examinatus fatetur.¹⁶ Én gyermekségemtül fogvást úgy tudom az atyámtul, és úgy halotam, hogy azon utrumban [kérdésben] felvet helyek, Sarkad, Remete, Köte Gyán, Baj, Rédei Familiáé voltak. Ad 2. Nihil., Ad 3tio. Hogy pedig Benkovicz Ágoston Váradi Püspök Uram eő Nagysága úgy bírta volna, mint földes úr, soha sem bírta eő Nagysága. Ad 4. Nihil., Ad 5to. Tudom azt, ez elmúlt tavaszál

¹⁴ Az okmány halványsága miatt a nehezen olvasható vagy olvashatatlanak bizonyult részeket kénytelenek voltunk kipontozni.

¹⁵ Következnek a remetei tanúk

¹⁶ 1. tanú: Elek Pál remetei nemes személy, mintegy 69 esztendő. Hite szerint vallja.

bakonyiszegei gondviselője Redei Mihály Uramnak, Sinka Mihály minket visza foglalt Redei Uram számára.

2dus. Testis. Stephanus Ellek Nobilis Persona Remeteiensis Annorum 54.¹⁷ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum., Ad 2dum. Tudom bizonyosan, Sós János Uram levelére ültenek meg Remetét tizenkét esztendőknél előtte. Sós János Uram tutorja és mostoha atya lévén iffiu Redei Sigmondnak, oda taxáltunk. Ad 3tio. Soha nem hallotam, hogj Váradi Püspök Benkovics Ágoston Uram eő Nagysága birta volna azon helyeket, mint földes úr. Ad 4. Nihil., Ad 5. Ez elmúlt tavaszal Rédei Mihály Uram gondviselője, Sinka Mihály ide jött Remetére, elenzet benünket, hogy ne szolgáljunk Váradra. Sőt, meg volt parancsolva Bucsy Uramtul, mint levélben, mint szájal, hogy ha többször ide jó azon gondviselő, fogjuk meg, vidjük Váradra.

3tius. Testis. Petrus Gellin Manumissus Nobilis Remeteiensis Annorum 56.¹⁸ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Tudom nyilván, és nem csak az atyáimtul halotam, hanem Rédei Familianak egy udvarbírája lakot Remetén, Tótt Péter nevő, anak az szájából is halotam, még török háború előtt is Rédei Familianak taxáltak utrumban feltet helyek, úgy mint Remete, Baj, Kőte Tarcsa, Kőte Gyán. Ad 2do. Rédei Sigmondtul volt levelünk tizenkét esztendőknél előtte, mikor Remetét megszálotuk, Sós János Uramnak taxáltunk, mert az öreg Rédei Sigmondot az török levágta, Soss János Uram vete el az aszonyt, tutorja volt Iffiú Rédei Sigmondnak. Ad 3tio. Soha Benkovics Ágoston Uram eő Nagysága nem bírta azon helyeket, úgy mint földes úr, egyéb Rédei Familiánál, az török pogánynál. Ad 4. Tudom világosan Rédei Ferencz Uramnak Kollosvára hortuk az taxát, akor kollosvári kapitány volt az úr. Ad 5io. Mikor foglalta Sinka Uram, nem voltam othon akor, nem tudok semit.

4. Testis. Michael Olah Notarius Remeteiensis Annorum 39.¹⁹ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum., Ad 2dum., Ad 3., Ad 4io. Nihil., Ad 5. Tudom világosan, hogy Sinka Mihály, Rédei Uram bakonyiszegei gondviselője ide Remetére jött, Rédei Mihály Uram levelit kezünkben adá, elenzet benünket, ne menyünk Bucsy Mihály Uramhoz Váradra. Ezen dolgot meg kellett üzennünk Bucsy Uramnak, eő Kegyelme megparancsolta, hogy ha mászor ide jó foglalni Sinka Mihály, tehát fogjuk, vidjük Váradra.

5. Testis. Gregorius Gellin Manumissus Nobilis Remeteiensis Annorum 49.²⁰ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Gyermekségemtül fogvást halotam az örög emberektül, és hogy Rédei Familianak öröke volt Sarkad, Remete, Gyán, Baj, Antnak némelly része, Sápban is némelly rész. Az apám szájából hallotam, hogy Sákára jártanak úr dolgára Rédei Familianak, míg az pogány el nem bírta az Országot, Sz. Jobra²¹ jártanak úr dolgára. Sákán Simon János gondviselője lakot, Rédei Familiájé. Ad 2do.

¹⁷ 2. tanú: Elek István, remetei nemes személy, 54 esztendő.

¹⁸ 4. tanú: Gellén Péter remetei manumittált nemes, 56 esztendő.

¹⁹ 5. tanú: Oláh Mihály remetei jegyző, 39 esztendő.

²⁰ 5. tanú: Gellén Gergely remetei manumittált nemes, 49 esztendő.

²¹ Szent Jobb Bihar vm.-ben (Sâniob, R).

Tudom, tizenkét esztendőnek előtte Soós János Uram levelire ültetük meg Remetét, mint hogy Iffiú Rédei Sigmondnak tutorja volt eő Kegyelme. Ad3tio. Most elfoglalták volt Püspök Uram eő Excellentiája számára, de az ellőt Istenben elnyogod Benkovics Ágoston eő Nagysága soha nem bírta úgy, mint földes úr. Ad 4. Rédei Ferencz Uramnak taxáltunk Kollosvára, még azt is tudom, nyargallot küldöt volt ránk az taxáért. Ad 5. Tudom, bakonyiszegei gondviselője, Sinka Mihályly visszafoglalt benünket ez elmúlt tavaszal. Midőn hirt atunk volna Bucsy Uramnak, eő Kegyelme megparancsolta, hogyha ide jó azon gondviselő, fogjuk, vidjük Váradra.

6. testis. Georgius Cseke Modernus Judex Remeteiensis Annorum 56.²² *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Én minettig remetén laktam. Az attyámtul is így halotam, hogy az Deutrumban feltet helyek Rédei Familiát illetik, és anak taxáltak. Ad 2dum. Szakmárt lakó Sós János Uram, az ki Iffiú Rédei Sigmond Uramnak tutora volt, Rédei Sigmondné Aszonyomat vete volt el, anak az levelire ültük meg Remetét tizenkét esztendőnek előtte, és oda taxáltunk. Ad 3tio. Soha nem halotam, hogy Istenben elnyugodott Várad Püspök Uram eő Nagysága birta volna azon helyeket úgy, mint földes úr. Ad 4. Azt is tudom bizonyosan, hogy míg az török háborúban is Kollosvára taxáltunk, Rédei Ferencz Uramnak. Ad 5. Tudom, hogy Sinka Mihályly, Rédei Mihályly Uram bakonyiszegei gondviselője it volt Remetén ez elmúlt tavaszal, elfoglalt benünket, de midőn hirt kellett adnunk Bucsy Mihályly Uramnak, eő Kegyelme megparancsolta, ha ide jó azon gondviselő, fogjuk meg és küldjük be Váradra.

7. Testis. Joannes Felföldi Remeteiensis Annorum 49. *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad omnia puncta ubi praecedens testis.²³

8. Testis. Franciscus Gellin minor manumisus nobilis remeteiensis annorum 34.²⁴ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Az attyámtul is halotam, hogy azon helyeket, Sarkad, Remete, Gyán, Baj, Sápban némely rész, Rédei Familiát ilete, és anak taxáltak. Ad 2dum. Sós János Uram levelire ültetük meg Remetét tizenkét esztendőnek előtte, Iffiú Rédei Sigmondnak tutorja lévén, és oda is taxáltunk. Ad 3. Soha egy óráig is nem bírt benünket szegény Püspök Uram eő Nagysága, mint földes úr, nem is kaphatot rajtunk eő Nagysága. Ad 4to. Nihil., Ad 5to. Nihil.

9. Testis Michael Szabó Remeteiensis Annorum circiter 52.²⁵ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Nihil. Ad 2dum. Már amikor Remetén laktam, tudom, hogy Sós János Uram, Iffiú Rédei Sigmond Uram tutorja, anak az levelire szálottuk meg, és oda taxáltunk. Ad 3tio. Mint fő ispányunknak, kedvesketünk halal, de nem úgy, mint földes urunknak, mert minket eő Nagysága soha nem bírt úgy, mint földes úr. Ad 4. Nihil., Ad 5. Nihil.

²² 6. tanú: Cseke György remetei főbíró, 56 esztendő.

²³ 7. tanú: Felföldi János remetei (lakos), 49 esztendő [...] Minden pontra, mint az előbbi tanúk.

²⁴ 8. tanú: Ifj. Gellén Ferenc remetei manumittált nemes, 34 esztendő.

²⁵ 9. tanú: Szabó Mihály remetei, 52 esztendő.

10. Testis. Andreas Tott Remeteiensis Annorum 45.²⁶ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Nihil., Ad 2dum. Tudom, Sós János Uram tutorja volt Iffiú Rédei Sigmond Uramnak, anak levelire ülték meg Remetét 12 esztendőnek előtte. Ad 4to. Nihil., Ad 5tum. Tudom, hogy bakonyszegi Sinka Mihály Sarkadrul bizonyságul nemes embereket hozot magával, hogy elfoglallya Remetét az elmúlt tavaszal. Bucsy Uram megtudván, azt parancsolta, hogyha, úgy mond, oda jó, fogják, vidjék Váradra.

11. Testis. Petrus Cseke Remeteiensis Annorum 59.²⁷ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Tudom világosan, hogy az Utrumban feltet helyeket Rédei Familia birta, sótt, azt is tudom, hogy itten Remetén egy Tótt Péter nevű udvarbirája lévén Rédei Familiának, dézmabeli asztagokat, és minden féle dézmát anak keze alá hortak Remetére, úgy az taxát is. Ad 2dum. Tizenkét esztendőnek előtte Sós János Uram levelire szállottuk meg Remetit, Iffiú Rédei Sigmondnak tutorja lévén, oda is taxáltunk. Ad 3tio. Soha nem tudom, hogy néhai Istenben elnyugod Váradi Püspök Benkovics Ágoston úgy bírta volna, mint földes úr. Ad 4to. Rédei Ferencz Uramnak, az ki Collosvára capitány volt, Somlyóra hortuk az taxát, onét Kollosvára horták. Ad 5. Ez elmúlt tavaszal, Húsvét után Sinka Mihály, Rédei Uram gondviselője visszafoglalt benünket. Midőn hírt atunk volna Bucsy Uramnak, eő Kegyelme megparancsolta, fogjuk, vidjük Váradra.

Sequanbus Sarkadiensis²⁸

12. Testis. Alexandre Szabó nobilis persona sarkadiensis Annorum 57.²⁹ *Juratus Examinatus fatetur*. Ad primum. Tudom, az melly rész volt Sarkadon Rédei Familiáé, azt sarkadiak megveték Rédei Ferencz Uramtul. Sós István, Varga János, azok viték volt el az pénzt Huszt várába, erigtorságot ép magára vállalta Rédei Ferencz Uram. Tudom, hogy az atyám volt 66 esztendő ember, én akor voltam 34 esztendő. Úgy tudom, Rédei Familia bírta Kőte Tarcsát, Kőte Remetét, Kőte Gyánt, Bajt. Azt is tudom, hogy Rédei Ferencz Uram elhadjatot eőszvedjétül változtak meg, úgymint Gellin János és Farkas Gergelynek az atya. Ad 2dum. Úgy tudom, hogy Sósó János Uramtul, az ki Iffiú Rédei Sigmondnak mostoha atya vala, hoztak levelet remeteiek 12 esztendőnek előtte. Ad 3ium. Hogy pedig Váradi Püspök, Benkovics Uram eő Nagysága úgy bírta volna, mint földes úr, soha nem hallotam. Ad 4. Nihil., Ad 5to. Tudom, magam is jelen voltam, mikor Rédei Uram gondviselője visszafoglalta Remetét.

13. Testis. Petrus Györi Judex Sarkadiensis Nobilis Persona Annorum 58.³⁰ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Tudom, hogy Sarkad taxát nem adot, mivel az minemő része volt Rédei Familiának, azt sarkadiak hozzájuk váltoták volt. Errecorságot is Rédei Familia magára válolta volt. Ad 2ibus. Nihil., Ad 3tio. Semit sem

²⁶ 10. tanú: Tóth András remetei, 45 esztendő.

²⁷ 11. tanú: Cseke Péter remetei, 59 esztendő.

²⁸ Következnek a sarkadiak

²⁹ 12. tanú: Szabó Sándor sarkadi nemes személy, 57 esztendő.

³⁰ 13. tanú: Györi Péter sarkadi bíró, nemes személy, 58 esztendő.

tudok bene, hogy Váradi Püspök Uram eő Nagysága úgy bírta volna, mint földes úr. Ad 4um. Nihil. Tudom, ez elmúlt tavaszal Rédei Mihály Uram gondviselője elfoglalta Remetét.

14. Testis. Nicolaus Kis Nobilis Persona Sarkadiensis Annorum 70.³¹ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Tudom világosan, hogy Remete, Köte Gyán, Tarcsa, Baj, Sápban némelly rész Rédei Familiának taxáltak. Sarkadi részt pedig sarkadiak hozánk váltoták Rédei Ferencz Uramtul, kinek Huszt várában vitük az pénzt. Az erectorságot is magára vállolta. Ad 2do. Tudom, hogy Sóss János Uramtul hoztak levelet 12 esztendőnek előte, aval ülték meg Remetét, akor két helyt egy taxára becsültetet volt Sós János Uram. Ad 3tio. Én hitemre nem tudom, hogy Istenben elnyugod Váradi Püspök Uram eő Nagysága bírta volna azon helyeket, mint földes úr. Ad 4. Nihil., Ad 5. Nihil.

15. Testis. Michael Sajti Nobilis Persona Sarkadiensis Annorum 65.³² *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad 1mum. Sarkadval nem tudom, hogy taxált volna, de Remete, Gyán, Baj, hozá tartozandó helyek Rédei Familiának taxáltak, jó lehet, Sarkadon is bírt Rédei Familia, de azt hozánk váltotuk, mellynek erectorságát magára vállalta Rédei Ferencz Uram. Ad 2do. Tudom, 12 esztendőnek előte Rédei nevére ülteté meg Remetét. Ad 3tio. Nihil., Ad 4. Nihil., Ad 5. Nihil.

16. Testis. Paulus RácZ Nobilis Persona Annorum 70.³³ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Antot nem tudom, de az Utrumban feltet helyek Rédei Familiát illetik. Sarkad végvár volt, kardal szolgálta az Császár eő Felségit, míg az búzabeli dézmát kellett adnunk Rédei Familianak, de az után elzálogosítotuk Rédei Ferencz Uramtul, midőn az Török kezdet uralkodni. Mellynek erectorságát magára vállalta. Ad caetera puncta. Nihil.³⁴

17. Testis. Joannes Eőssi Nobilis Persona Annorum 77.³⁵ *Juratus Examinatus Fatetur*. Ad primum. Tudom, hogy Sarkad Rédei Ferencz Uramé volt, az mi kertünkben horták az búzabeli dézmát, asztagban. Remetét, Gyánt, töb prédiuokal [*pusztákka*] együtt Rédei Familiának taxáltak, sarkadi részt elzálogosítoták volt sarkadiak Rédei Ferencz Uramtul. Ad 2dum. Tudom, Sóss János Uram levelire szaloták meg az helyeket tizenkét esztendőnek előte. Ad 3. Soha nem bírta úgy, mint földes úr azon helyeket Istenben elnyugod Váradi Püspök Uram eő Nagysága. Ad 4. Rédei Ferencz Uram hallála után, Török idejében is volt Remetén egy Rédei nevő úr, az taxát felszette. Ad 5. Ez elmúlt tavaszal Rédei Mihály Uram gondviselője, Sinka Mihály Remetére vit be minket, mint nemes embereket, előtünk foglalta vissza Remetét.

³¹ 14. tanú: Kis Miklós sarkadi nemes személy, 70 esztendő.

³² 15. tanú: Sajti Mihály sarkadi nemes személy, 65 esztendő.

³³ 16. tanú: RácZ Pál sarkadi nemes személy, 70 esztendő.

³⁴ A többi pontra: Nincsen (válasz).

³⁵ 17. tanú: Eőssi János nemes személy, 77 esztendő.

18. Testis Gregorius Farkas manumisus nobilis annorum 40.³⁶ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad primus. Nihil., Ad 2do. Sós János Uram tutorja lévén Iffíú Rédei Sigmond Uramnak, anak levelire ülteték meg Remetét, és oda taxáltak 12 esztendőknél előtte. Ad 3um. Nem emlékezem ara, hogy Istenben elnyugod Váradi Püspök Uram eő Nagysága, hogy bírta volna, mint földes úr. Ad 4mum. Nihil., Ad 5. Tudom, ez elmúlt tavaszal, hogy Redei Mihály Uram gondviselője egynehányunkat elvit magával, Remetét mikor visszafoglalta, Húsvét után való csonka hétben.

19. Testis Joannes Szabó Sarkadiensis Annorum 50.³⁷ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad 1mum. Tudom, Sarkadot rész szerint elzálogosították volt Rédei Ferencz Uramtul, adig Rédei Familiának taxáltunk, még hozánk nem váltotuk. Az töb, Utrumban feltet helyek is oda taxáltak. Ad 2do. Sós János Uram Iffíú Rédei Sigmondnak tutora volt, anak levelire ülteték meg Remetét. Ad 3um. Némelly prédiuumokban [*pusztákban*] Szallonta körül kapdosott Istenben elnyugod Püspök Uram eő Nagysága tisztei, de ezeket nem tudom, hogy úgy bírta volna, mint földes úr. Ad 4. Nihil., Ad 5. Tudom, ez elmúlt tavaszal Sinka Mihály visszafoglalta Remetét.

20. Testis. Andreas Markus Nobilis Persona Sarkadiensis Annorum 54.³⁸ *Juratus Examinatus* fatetur. Ad primum. Tudom, Remete, Gyán Rédei Familiát elleti, Sarkadon is azon Rédei Familiát illető rész Rédei Ferencz Uramtul elzálogosították. Ad 2do. Tudom, Sós János Uram levelire szálották meg Remetét. Ad 3tio. Nihil., Ad 4to., Nihil. Ad 5. Tudom, hogy it volt Sarkadon Rédei Uram gondviselője, de miért jött volt, nem tudom.

21. Testis. Michael Pap Notarius Sarkadiensis Annorum circiter 50.³⁹ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad 1. Ad 2., Ad 3., Ad 4., Nihil. Ad 5. Tudom azt, hogy Sinka Mihály, Rédei Uram gondviselője elfoglalta Remetét, Gellin Ferenczet megeskete Rédei Mihály Uram számára.

22. testis. Michael Török Sarkadiensis Annorum 70.⁴⁰ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad 1mum. Tudom, Sarkad, Remete, Köte Gyán, Baj, Tarcsa Rédei Familiáé volt, de Sápban nem tudok semi részt. Ad 2um. Azt is világosan tudjuk, hogy tizenkét esztendőnek előtte Rédei nevére ülteték meg Remetét. Ad 3. Nihil., Ad 4to. Jól emlékezem rá, hogy Rédei Ferencz Uramnak hortuk az taxát Kollosvára ... Ad 5. Tudom, bakonszegi gondviselő ez elmúlt tavaszal elenzete Bucsy Uramtul remeteieket, és ahoz valló prédiuumokat [*pusztákat*].

23. Testis. Michael Szabó Nobilis Persona Sarkadiensis Annorum 48.⁴¹ *Juratus Examinatus* Faterur. Ad primum. Tudom világosan, hogy remeteiek Rédei Familiának taxáltak, de sarkadiak Rédei Familiától vet földön laktak, mai napok is laknak.

³⁶ 18. tanú: Farkas Gergely manumittált nemes, 40 esztendőös.

³⁷ 19. tanú: Szabó János sarkadi, 50 esztendőös.

³⁸ 20. tanú: Márkus András sarkadi nemes személy, 54 esztendőös.

³⁹ 21. tanú: Pap Mihály sarkadi jegyző, mintegy 50 esztendőös.

⁴⁰ 22. tanú: Török Mihály sarkadi, 70 esztendőös.

⁴¹ 23. tanú: Szabó Mihály sarkadi nemes személy, 48 esztendőös.

Ad 2do. Én úgy tudom, hogy Sós János tutora lévén Iffiú Rédei Sigmondnak, eő Kegyelme levelire szálóták meg Remetét 12 esztendőknél előte. Ad 3mo. Soha nem halotam, hogy Istenben elnyugod Püspök Uram eő Nagysága úgy bírta volna, mint földes úr. Ad 4. Úgy emlékezem rá, hogy Rédei Ferencz Uramnak Somlyóra horták az taxát. Ad 5. Ez elmúlt tavaszal Reédei Mihálly Uram gondviselője elfoglalta Remetét, pirongata Gellin Ferenczet, mondván, hol az hited, megeskütél ide és amoda is.

24. testis. Joannes Ungur Sarkadiensis Annorum 75.⁴² *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad primum. Az Deutrumban föltött helyek Rédei Familiát ilitik, és udjan anak taxáltak. Ad 2do. Nihil., Ad 3. Nihil., Ad 4mum. Én magam lábaimon, magam kezemel háromszor vitem az kötegyáni taxát Kálóban Rédei Pál Uramnak, Rédei Ferencz Uram halála után. Ad 5. Tudom, és remeteieknek szájokbul halotam, hogy eőket visszafoglalták Redei Mihálly Uram számára ez elmúlt tavaszal.

Sequntur testis Szalontaensis⁴³

25. testis Stephanus Szabó alias Antiszal (?) civis oppidi Szalontaiensis Annorum 66.⁴⁴ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad primum. Tudom, hogy Remete, Gyán, Baj Rédei Familiát iliti, oda is taxáltak, de Antnak harmad része, úgymint az ... való. Rédei Ferencz Uram ... Remetén egy Tótt Péter nevő udvarbírája lévén Rédei ... az szette akkor az dézmát és az taxát. Ad caetera puncta nihil.⁴⁵

26. Testis Stephanus Csete Nobilis persona Szalontaiensis Annorum 69.⁴⁶ *Juratus Examinatus* [Fatetur]. Ad primum. Tudom világosan, hogy Rédei Familia bírta azon Utrumban feltet helyeket, és oda taxáltak. Ad 2dum., Ad 3um., Ad 4. Nihil., Ad 5. Tudom, hogy Rédei Mihálly Uram bakonyszegi gondviselője ide Szallontára levelet küldöt, hogy eő Kegyelme visszafoglalta remetei jószágot

27. Testis Stephanus Szakács Secundus Judex Oppidio Szalontaiensis Annorum 49.⁴⁷ *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad primum. Úgy tudom, hogy Remete, Gyán, Bajnak némelly része Rédei Uraiméké volt, és anak taxáltak. Ad 2dum. Nihil., Ad 3um., Ad 4., Ad 5. Nihil.

28. Testis ... Szakács Szallontaiensis Annorum 64. *Juratus Examinatus* Fatetur. Ad 1mum. Ubi ... ad .. puncta. Nihil.⁴⁸

H.. inquisitio peracta per nos insra scripto ... et Kőte Remete die ut .. supra.

Franciscus Taxony Incliti
Comitatus Bihariensis Jurassor mp.
(Gyűrűspecst.)

⁴² 24. tanú: Ungur János sarkadi, 75 esztendő.

⁴³ Következnek a szalontai tanúk

⁴⁴ 25. tanú: Szanó (más néven: Antiszal) István, Szalonta város polgára, 66 esztendő.

⁴⁵ A további pontokra nincsen (válasz)

⁴⁶ 26. tanú: Csete István szalontai nemes személy, 69 esztendő.

⁴⁷ 27. tanú: Szakács István Szalonta városa másodbírája, 49 esztendő.

⁴⁸ 28. tanú: Szakács ... szalontai, 64 esztendő [...].

[Az irat külzetén:] Fasc. 3uo Nro. 1o.
N. 32. 1712. 17. Xbris

2.

Békés vármegye tanúvallatása Sarkad jogállásáról
Doboz, 1721. július 18.
(HBML Bihar vm. kgy. jkv. IV. A. 1/a. 4. köt. 1721.)

Nos infrascripti ordinarius *Inclyti Comitatus Békésiensis* Judlium et Jurassor Damus pro memoria quod Nos penes legitimam *Perillustris ac Generosi Domini Juniori Georgii Komáromi* praefati *Comitatus Ordinarii Vice Comititis* exmissione. Ad instantiam *Judicis et Senatus Sarkadiensis*. In Oppido Békés nec non Possessionibus Szeghalom et Doboz Secundum praescripta decoutralia puncta talem uti sequitus peregimos *Inquisitionem quarum* otdo et nexus fuit sequenti modo.

De Eo Utrum

Primo. Tudgya-e, látta-e, hallotta-e bizonyosan a tanú, hogy *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyében* levő Sarkad nevű helység emberi emlékezettől fogva mindenkoron nemes hely volt, maga nemesi szabadságában élt, hassonlóképpen mind a mostani, mind a régi nagy idejű öreg emberektől hallotta-e, meg nevezett Sarkad nevű helység maga nemesi szabadságában élő hely volt mind ez óráig, nem lévén senkitől háborgatások?

Secundo. Tudgya-e, látta-e, hallotta-e a tanú, hogy a felyül meg irt Sarkadnak nemesi privilégiumáról való levelei hol és kinél volnának, avagy melyik boldog emlékezetű Keresztyén Királytul ajándékoztatottnak, vagy adattatottnak tudgya vagy hallotta-e?

Tertio. Tudgya-e, látta-e, hallotta-e a tanú, hogy Sarkad várossának lakosi régi boldog emlékezetű Királyok idejében is fegyverekkel szolgálták, mind a Felsőleges Királyt ő Felsőségét, s mind a Nemes Hazát?

Quarto. Ezen *Tekintetes Nemes Hazában*, avagy Erdély Országában mind ezekre kit tud jó tanúknak lenni?

⁴⁹ *Taxony Ferenc, Nemes Bihar Vármegye esküdtje; Madas György nemes személy*

In Possessione Szeghalom⁵⁰

Primus testis Stephanus Décsei, annorum circiter 58.⁵¹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Egyebet semmit sem tudok, hanem hallottam a régi öreg emberektől, mikor a Török Gyulában lakott is, fegyverekkel szolgáltak a sarkadiak. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallottam, hogy végvár volt, és fegyverrel szolgáltak. Ad 4tum. Nihil.

Secundus testis Joannes Simon, annorum circiter 59.⁵² *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Az atyámtól hallottam, hogy véghely volt Sarkad, és gyakran meg ütközött benne a Török is. Én érésemre sem hallottam, hogy valamely földesúrnak adózott volna. Hallottam az atyámtól, reá üttöttek a sarkadiakra, 80van török esett el alatta, meg egy híres török is ott esett el. Mikor arattak is, az atyámtól hallottam, fákat vertek le, a fegyvereket arra akasztották, és úgy dolgoztak a gyulai török miá. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Mihent a török Gyulát meg vötte, mentest még szünt a sarkadiak vég várbéliségek, az után a töröknek adóztak. De hogy magyar úrnak szolgáltak vagy adóztak volna, nem tudom. Ad 4tum. Jó tanúk a békísi öreg emberek.

Tertius testis Michael Böncsök, annorum circiter 70.⁵³ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Én úgy hallottam a régi öreg emberektől, magam is úgy tudom miolta élek, hogy nemes hely volt Sarkad, mint hajdúk éltek magok nemesi szabadságokkal, nem tudom senkinek, hogy attak volna magyarnak, hanem töröknek. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallottam, Makó Gáspár, Varga János úgy mondotta, minden nap meg vagdalkoztunk mi itt a törökkel. Úgy hallottam a régi öregektől, mindenkor fegyverekkel szolgáltak.

In Oppido Békés⁵⁴

Quartus testis Michael Borbély, annorum circiter 70.⁵⁵ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Mindéltig a régi emberektől is úgy hallottam, magam is úgy tudom gyermekségemtől fogva, hogy maga szabadságában élő mezei hadak voltak a sarkadiak. A török világban palánkal volt körül kerítve. Egy magyar úrnak sem hallottam, hogy fizettek volna, vagy valakinek valaha jobbágyi löttek volna. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. A régi üdőt nem tudom, hanem én érésemre mindenkor a törökre hadakoztak és fegyverrel szolgáltak.

Quintus testis. Thomas Csarnai, annorum circiter 60.⁵⁶ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Hallottam, hogy kardal szolgáltak és katonák voltak a sarkadiak, de egyebet nem tudok. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium., 4tum. Nihil.

⁵⁰ Szeghalom községben

⁵¹ 1. tanú: Décsei István, mintegy 58 esztendő.

⁵² 2. tanú: Simon János, mintegy 59 esztendő.

⁵³ 3. tanú: Böncsök Mihály, mintegy 70 esztendő.

⁵⁴ Békés városában

⁵⁵ 4. tanú: Borbély Mihály, mintegy 70 esztendő.

⁵⁶ 5. tanú: Csarnai Tamás, mintegy 60 esztendő.

Sextus testis Michael Püski, annorum 70.⁵⁷ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Soha nem hallottam, sem nem tudom semmi magyar urát Sarkadnak, hogy volt volna, hanem tudva azt, hogy török világban is örökké kardal szolgáltak és Gyula alá sokat jártak. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Mielta én tudom, mindenkor fegyverrel szolgáltak, palánkal kerített helyek voltak.

Septimus testis Franciscus Csarnai, annorum circiter 72.⁵⁸ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Tudom, hogy törökre járó emberek voltak a sarkadiak, de nemesi szabadcságokrul semit sem tudok. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Azt tudom, értem is, hogy fegyverrel szolgáló emberek voltak. Ad 4tum. Nihil.

Octavus testis Michael Gellén, annorum circiter 71.⁵⁹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Nem hallottam, hogy magyar úrhoz szolgáltak volna a sarkadiak, hanem tudom, nagy hűsséggel az Erdélyi Fejedelem mellett vitézkettek. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Úgy hallottam, mindéltig fegyverrel szolgáltak, míg a Pogány el nem nyomta őket. Ad 4tum. Nihil.

Nonus testis Andreas Csávás, annorum circiter 92.⁶⁰ *Juratus examinatus fatetur.* Mielta arra való ember vagyok, hogy emberi észet **emlékezhetek**, a sarkadiakat mindéltig fegyverviselő embereknek tudom, és soha sem tudom, hogy magyar földes urok volt volna, hanem mikor a török elvötte vala őket, akkor a töröknek szolgáltak, de mihent ellene mentek, mentest űk is fegyvert fogtak ellenek. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Tudom, hogy mindenkor fegyverrel szolgáltak. Ad 4tum. Nihil.

Decimus testis Joannes Kovács, annorum circiter 65.⁶¹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Tudom, hogy kardvisselő emberek voltak és magok nemesi szabadcságokban éltek a sarkadiak. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Tudom, mikor a törökre hadakoztak, fejedelem részre fegyverkeztek és azzal szolgáltak. Ad 4tum. Nihil.

Undecimus testis Stephanus Nagy, annorum circiter 60.⁶² *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Az atyámtól hallottam, s az atyám beszédébül vagyok bizonyos, hogy örökké törökkel hadakozó emberek voltak, még téhen fejni is alig mehettek ki a török miá. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Én, amint atyám beszédébül hallottam, és magam is tudom, hogy mindenkor fegyver viselő emberek voltak a török ellen a sarkadiak. Ad 4tum. Nihil.

⁵⁷ 6. tanú: Püski Mihály, mintegy 70 esztendő.

⁵⁸ 7. tanú: Csarnai Ferenc, mintegy 72 esztendő.

⁵⁹ 8. tanú: Gellén Mihály, mintegy 71 esztendő.

⁶⁰ 9. tanú: Csávás András, mintegy 92 esztendő.

⁶¹ 10. tanú: Kovács János, mintegy 65 esztendő.

⁶² 11. tanú: Nagy István, mintegy 60 esztendő.

In Possessione Doboz⁶³

Duodecimus testis Franciscus Kis, annorum circiter 46.⁶⁴ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Én nem tudom, sem nem láttam, hanem hallottam az atyámtól, hogy magok szabadcságokban éltek. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallottam az atyámtól, hogy fegyverrel szolgáltak, még az atyám szemével is látta, a törökkel vagdalkoztak. Ad 4tum. Nihil.

Decimus tertius Stephanus Simándi, annorum circiter 60.⁶⁵ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Azt tudom, az atyámtól is hallottam, hogy örökké szabad embereknek tartották magokat, és fegyverrel szolgáltak az Haza mellett. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Világosan tudom, hogy a török ellen fegyverrel szolgáltak.

Decimus quartus testis Andreas Megyeri, annorum circiter 50.⁶⁶ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Ha magam nem értem is, hallottam a régi emberektől, hogy miképpen tartották meg Sarkad vég várát a pogány ellen, magok szabadcságát kardal oltalmazván. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Tudom, fegyverrel szolgáltak, Gyulában török volt, Sarkadon magyar, és úgy fegyverkeztek a Király hűsége mellett.

Super qua saliter per nos per acta inquisitione literas praesentes Inquisitionales propriae manus subscriptione et usualis sigilli nosrae numi mine roboratas Communi Svadente Justitia extradeditimus. Actum in Possessione Doboz, die 18. Mensis Julii Anno 1721.

Ordinarius Inclyti Comitatus Békésiensis Judlium:
Nicolaus Nadányi mp.

(Gyűrűspecét.)

Extra Ordinarius Jurassor Incliti Comitatus Bekesiensis:

Joannes Oláh mp.

(Gyűrűspecét.)⁶⁷

⁶³ Doboz községben

⁶⁴ 22. tanú: Kis Ferenc, mintegy 46 esztendő.

⁶⁵ 23. tanú: Simándi István, mintegy 60 esztendő.

⁶⁶ 24. tanú: Megyeri András, mintegy 50 esztendő.

⁶⁷ Kelt Doboz községben, az 1721. év július havának 18. napján. Nadányi Mihály, Nemes Békés Vármegye rendes szolgabírája; Oláh János, Nemes Békés Vármegye rendes főesküdtje

3.

Bihar vármegye vizsgálata Sarkad jogállásáról
Hosszúpályi, 1721. július 24.
(HBML Bihar vm. kgy. jkv. IV. A. 1/a. 4. köt. 1721. 96–101.)

Nos Infra Scripti Ordinarius Judlium et Jurassor Inclyti Comitatus Bihoriensis recognoscimus praesentium per vigorem. Quod cum nos poenos gratiosum Excellētissimi Domini Domini Stephani Kohary de Csabragh et Szittnya Judices Curiae Regiae Mandatum. tit. Ad Istantiam Incolarum Sarkadiensium pro peragenda Collaterali Inquisitione ad Certa Loca exivissemus: In ejusdemque Citatis et personaliter in praesentiam nostri accersitis praedictorum Locorum fide dignis Incolis, Secundum Subinserta De eo UTRA Puncta, talem quod Sequentus peregimus Inquisitionem et Collegimus testium fassiones: Quarum etiam tenor et Continentia fluit hunc in modum. Hoszú Pályi, die 24. Julii Anno 1721.

UTRUM DE EO?

1. Tudgya-é, látta-é, hallotta-é bizonyosan az tanú, hogy Tekéntetes Nemes Bihar Vármegyében levő Sarkad nevű helység emberi emlékezettől fogva mindenkoron nemes hely volt, és maga nemesi szabadságában élt. Hassonlóképpen mind az mostani, mind az régi nagy idejű öreg emberektől hallotta-e az tanú, hogy az előtt száz esztendőkkel avagy többekkel is az megnevezet Sarkad nevű helység maga nemesi szabadságában élő hely volt mind ez óráig, *nem* levén senkitől is háborgatások és háborgatások?

2. Tudgya-é, látta-é, hallotta-é az tanú, hogy az felül megnevezet Sarkad nevű helységnek nemesi privilegiumarul való levelei hol és kinél volnának, avagy mellyik boldog emlékezetű keresztény királytul ajándékozottatnak avagy adatotnak lenni tudgya, avagy hallotta-é, mondgya meg az tanú!

3. Tudgya-é, látta-é, hallotta-é az tanú, hogy Sarkad várossának lakói régi boldog emlékezetű királyok idejében is fegyverekkel szolgáltak mind az Felséges Királytul ő Felségét, mind az Nemes Hazát?

4. Ezen Tekéntetes Nemes Hazában avagy Erdély Országában mind ezekre kitt tud jó tanúnak lenni, mondgya meg!

1. testis Georgius Balogh Incola Berettyo Ujfalusiensis Annorum circiter 68.⁶⁸ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Hallotta az fatens az régi emberektől, hogy az Utrumban fel tett Sarkad nevű helység vég hely volt, és vára is volt, de minémű szabadságban éltek, és hogy nemes hely volt volna, *nem* hallotta, sem tudgya. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Tudgya bizonyosan az fatens az maga érésére is, mint hogy

⁶⁸ 1. tanú: Balogh György berettyóújfalusi lakos, mintegy 68 esztendő.

vég hely volt, fegyverekkel szolgáltak azon helység lakói az erdélyi fejedelmeket. Ad 4tum. Nihil.

2. testis Petrus Mora Incola Keresztesiensis Annorum circiter 60.⁶⁹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Mint hogy az fatens atya zászlótartó volt azon Sarkad nevű helységben, hallotta az atyától, hogy mindenkoron nemes hely volt Sarkad, és maga nemesi szabadságában élt, s dézmát is *nem* adot senkinek. Ad 2dum. Hallotta ugyan az atyától ezen fatens, hogy Sarkadnak voltak nemesi szabadsááruul álló levelei, de hol vadnak, s hova lettek, *nem* tudgya, sem hallotta, és mellyik Felséges Császártul adattak volt is, *abban* sem tud semmit. Ad 3tium. Az atyától hallotta azt is az fatens, hogy az sarkadiak az török ellen hadakoztak, de az király mellett-e avagy az erdélyi fejedelem mellet, *nem* tudgya. Ad 4tum. Sarkadon Farkas Györgyöt, Szalon-tán Szabó Istvánt, Mike Pércsen Sami Mihályt itéli jó tanúknak lenni ezen dologra.

3. testis Stephanus Lelossi Nobilis Bereg Beszermenyiensis Annorum circiter 38.⁷⁰ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Miulta az fatens emlékezik reá, mindenkoron nemes helynek tudgya lenni Sarkad várossát, és maga nemesi szabadságával élt, *nem* is emlékezik az fatens reá, hogy valakitül háborgattatások lett volna. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Hallotta másoktul, hogy Sarkad várossának lakossai az Hazát örök-ké fegyverrel szolgálták. Ad 4tum. Bereg Böszörményben lakó Tokai Istvánt tudgya jó tanúknak lenni.

4. testis Stephanus Szűcs Incola Borsiensis Annorum circiter 47.⁷¹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Mint hogy az fatensnek atya sarkadi örökös fél volt, hallotta tülle, hogy mindenkor nemes hely volt, és maga nemesi szabadságában élt, maga pediglen miulta emlékezik reá az fatens, úgy tudgya lenni Sarkadnak állapottyát, az mint az atyától hallotta, és mind ez óraig is senki is *nem* háborgatta, ha-nem *Tekintetes* Iffíú Komáromi György Uram, felesége után. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Hallotta az fatens, hogy Sarkad várossának lakossai fegyverekkel szolgáltának, sőt az mi nagyob, az midőn ezen haza más pártra lett volna is, azon Sarkad nevű helység közzülök kiszakadot, és akkoron Budán lakó királyhoz tartot hűséget.

5. testis Paulus Mónai civis Debreczeniensis Annorum circiter 80.⁷² *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Az fatens miulta emberi ésszel bír, mindenkor nemes helynek tudgya lenni Sarkad várossát, és maga nemesi szabadságában élt, és hogy valakitül lett volna háborgattatások, *nem* hallotta. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Jól tudgya azt is, hogy azon Sarkad névű helység lakossai fegyverrel szolgálták boldog emlékezetű Leopoldus Császárt, mind pediglen az fejedelemet, Rákóczi Györgyöt, úgy az Nemes Hazát is. Ad 4tium. Nihil.

⁶⁹ 2. tanú: Mora Péter keresztesi lakos, mintegy 60 esztendő.

⁷⁰ 3. tanú: Lélőssi István berekböszörményi nemes, mintegy 38 esztendő.

⁷¹ 4. tanú: Szűcs István borsi lakos, mintegy 47 esztendő.

⁷² 5. tanú: Mónai Pál debreceni polgár, mintegy 80 esztendő.

6. testis Benedictus Hőgye Nobilis Mike Percsiensis Annorum circiter 48.⁷³ *Juratus examinatus fatetur.* Az fátens Váradot mikor vjíjták,⁷⁴ Kállóban⁷⁵ rab volt, és az tömlőczen edgyütt lévén egy sarkadi katonával, ki is sarkadi fél volt, attul hallotta, hogy Sarkad nemes hely volt, és maga nemesi szabadságában élt, mindenkor. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Ugyan azon rab társátul hallotta az fatens, hogy mikor Gyulában török lakott, akkor hajón az török ki ment fáért, az sarkadiak is hasonlóképpen, és egymással erőssen meg vagdalkoztak, az sarkadiak levén ő Felsége hívsége mellett.

7. testis Michael Kodormány Nobilis Bagosiensis Annorum circiter 80.⁷⁶ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum, 2dum. Nihil., Ad 3tium. Tudgya az fatens, hogy Sarkad várossának lakossai hajdan fegyverekkel szolgálták az erdélyi fejedelmeket, mely fejedelmek is akkor időben, úgy itéli, hogy ő Felsége hívségére voltak, mivel az török ellen hadakoztak.

8. testis Joannes Varga Incola Hosszú Pallyiensis Annorum circiter 50.⁷⁷ *Juratus examinatus fatetur.* Mivel az fatens az Utromban specificált Sarkad nevű helységben született az világra, hallotta az édes annyátul, hogy mindenkoron nemes hely volt Sarkad, és maga nemesi szabadságában élt, és hogy valakitű meg háborítatot volna, nem hallotta. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallotta azt is, hogy azon Sarkad nevű helységnek lakossai mindenkor fegyverekkel szolgálták, de királyt-é vagy fejedelmet, nem tudgya, sem hallotta.

9. testis Joannes Nagy Incola Hosszu Palyiensis Annorum circiter 71.⁷⁸ *Juratus examinatus fatetur.* Hallotta az fatens az atyáitul, hogy *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyében* lévő Sarkad nevű helység mindenkor nemes hely volt, és maga nemesi szabadságában élt, és senkitűl is soha nem háborgattatott, hanem török idejében tudgya, hogy az török bírta, mivel néki az nemesség nem kellett. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Azt is tudgya ezen fatens, hogy azon sarkadi lakosok fegyverekkel szolgálták hajdan az erdélyi fejedelmet, mind pedig az Nemes Hazát. Ad 4tum. Bereg Böszörménben Török Pált, Sákán pediglen Szabó Jánost itéli jó tanúknak lenni.

10. testis Relicta Andreas Csarnai Helena Szűcs Annorum circiter 70.⁷⁹ *Juratus examinatus fatetur.* Ad 1mum. Mivel az fatens az Utromban feltett *Tekintetes Nemes Vármegyében* levő sarkadi leány volt, tudgya, hogy Sarkad nemes hely volt, és maga nemesi szabadságában élt mindenkor, és hogy valaha valakitűl háborgattattak volna, nem tudgya, az törökön kívül. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Miulta az fatens

⁷³ 6. tanú: *Hőgye Benedek mikepércsi nemes, mintegy 48 esztendő.*

⁷⁴ Nagyváradot előbb Bádeni Lajos őrgróf ostromolta 1692. október 10 – november 5. között, majd Heisler Donát cs. tábornok 1692. május 11 – június 7. között; a tanú feltehetően az utóbbi időpontra gondolhatott.

⁷⁵ Nagykálló

⁷⁶ 7. tanú: *Kodormány Mihály bagosi nemes, mintegy 80 esztendő.*

⁷⁷ 8. tanú: *Varga János hosszúpályi lakos, mintegy 50 esztendő.*

⁷⁸ 9. tanú: *Nagy János hosszúpályi lakos, mintegy 71 esztendő.*

⁷⁹ 10. tanú: *Özvegy Csarnai Andrásné Szűcs Ilona, mintegy 70 esztendő.*

emlékezik reája, tudgya, hogy hajdan mindenkor fegyverekkel szolgáltak azon sarkadi lakosok, hadakozván az török ellen. Ad 4tium. Nihil.

Super qua talis modi per nos per acta inquisitione testium fassionibus collectione, literas nostras testimoniales manuū sub scriptionibus, et sigillorum appressio-nibus munitus, pro futura instantium cautelum fide *nostra* mediante, extradandus du-ximus. Anno et die ut Supra.

Michael Kisvárdai Inclyti Comitatus
Bihoriensis Ordinarius Judlium mp.

(Gyűrűspecst.)

Joannes Alvinczi ejusdem Inclyti
Comitatus Bihoriensis Jurassor mp.

(Gyűrűspecst.)

4.

Bihar vármegye vizsgálata Sarkad jogállásáról

Váradolaszi, 1721. szeptember 12.

(HBML Bihar vm. kgy. jkv. IV. A. 1/a. 4. köt. 1721. 86–95.)

Nos Infrascripti *Inclyti Comitatus* Bihariensis Judlium et Jurassor recognoscimus vigore praesentium Significantes quibus expedit universis. Quod nos penes Gratosum Compulsorium Mandatum Excellentissime Domini Domini Stephani Kohári de Csábrágh et Szittnya perpetui in Murány Judicis Curiae Regiae (Titt. etc.) ad Instantiam prudentum ac Circum Spectorum Georgii Szabó Judicis Primarii Coeterorumque (Secundum tenorem Gratosi Mandati Compulsorii die 17. Mensis Junii in Libera Regiaque Civitate Pestensi Anno 1721. emanati) Privilegiati Oppidi Sarkad Circum ac Juratorum in memorato Gratoso Mandato epressatorum Secundum nobis porrecta infrascripta De eo Utri Puncta Sequentem peregrimus Inquisitionem.

DE EO UTRUM

Primo. Tudgya-é bizonyossan a' tanú, avagy látta-é, hallotta-é, hogy Tekén-tetes Nemes Bihar Vármegyében lévő Sarkad nevű helység emberi emlékezettül fogva mindenkoron nemes hely vólt, és maga nemesi szabadcságában élt, hassonlóképpen mind a' mostani s mind a' régi nagy idejű öreg emberektől hallotta-é a tanú, hogy az előtt száz esztendővel, avagy többekkel is a' megnevezett Sarkad nevű helység maga nemesi szabadcságában élő hely vólt mind ez óráig, nem lévén senkitül is háborgatások és háborgatások?

Secundo. Tudgya-é, látta-é, hallotta-é a' tanú, hogy a' felyül meg nevezett Sarkad nevű helységnek nemesi privilegiomárul való levelei hol és kinél vólnának, avagy mellyik bóldog emlékezetű keresztyén királytul ajándékoztatottnak avagy adattnak lenni tudgya avagy hallotta, mondgya meg a' tanú!

Tertio. Tudgya-é, látta-é, vagy hallotta-é a' tanú, hogy Sarkad Várasának lakosi akkori régi boldog emlékezetű királyok idejében is fegyverekkel szolgálták mind az Felsőges Királyt eő Felsőget, s mind a' Nemes Hazát.

Quarto. Ezen Tekéntetes Nemes Hazában, avagy Erdély Országában mind ezekre kit tud jó tanúnak lenni, mondgya meg a' fatens!

Primus testis Nobilis Dominus Stephanus Bihari Nagy Annorum circiter 36.⁸⁰ Juratus Examinatus fatetur. Ad 1mum et 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallotta a' fatens régi emberektől, hogy a' sarkadiak az Csatári János portáján kívül laktanak az régi Telken, azok igen is a' Felsőges Királyt szolgálták, két véka búzájuk járván, de az hol lakások vala, igen szoros hely vala, úgy hogy a' falt által lyukasztván egyik házból az másikban, úgy beszéltenek egymással. Ad 4tum. Hogy ha meg nem hólt volna, Csatári Ilonát, Nemes Erdély Országában Enyeden Újhelyi Jánosnét tudgya jó tanúnak lenni, úgy Méh Kereken ennek előtte lakott Nagy Andrást.

Secundus testis Joannes Szabó Sarkadi Püspökiensis Annorum circiter 61.⁸¹ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Ezen fatensnek az anyja is az Utrumban specificált helyben született, maga is az fatens ottan nevelkedett, jól lehet, vagyon mintegy negyven esztendeje, miólta a' fatens onnan elszakatt, mindazáltal mind az annyától, mind pedig más becsületes öreg emberektől hallotta, hogy Sarkad mindenkor szabad hely vólt, és taxás vagy egyéb féle szolgálattal nem vexáltattanak másoktól, sem penig valakitől, hogy háborgattattanak volna szabadcságokban a' törökön kívül, a' fatens nem tudgya s nem is hallotta. Ad 2dum. Mint hogy a' fatens ifjú korában szakatt el onnan, privilegiomárúl álló levelei mellyik bódlog emlékezetű keresztyén királytól adatattanak, s azok hol légyenek, a' Fatens nem tudgya. Ad 3tium. Örökké úgy hallotta a' Fatens, hogy a' sarkadiak még Várad meg vételének előtte is mindenkor keresztyén királyok idejében fegyverrel szolgálták az hazát, vég hely lévén. Más szolgálattal, hogy terhelttenek volna, nem tudgya, hanem mindenkor szabadcságokban meg hatták. Ad 4tum. Nemes Szabolcs Vármegyében Szent Mihály⁸² nevű helyben lakozó Óssi Mihált és ugyan Biharon⁸³ Szűcs Andrást, úgy Borsi⁸⁴ Szabó Istvánt gondolgya jó tanúknak lenni.

Tertius fatens Andreas Szűcs Bihariensis Annorum circiter 46.⁸⁵ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Tudgya a' fatens maga is, sőt másoktól is hallotta, hogy Sarkad várasa nemes hely vala ekkoráig, és senkitől is szabadcságokban háborgattatások nem vala ez ideig. Ad 2dum. Az Fátens gyermeki állapottal lévén, jut eszében, midőn olvasták a' privilegiomokrul való leveleket, a' ki is Ferdinandus császártól⁸⁶

⁸⁰ 1. tanú: Nemes Bihar Nagy István Úr, mintegy 36 esztendő.

⁸¹ 2. tanú: Sarkadi Szabó János püspöki, mintegy 61 esztendő.

⁸² Szentmihály hajdúváros, a mai Tiszavasvári.

⁸³ Bihar, Bihar vm.-ben (Biharia, R).

⁸⁴ Bors, Bihar vm.-ben (Borş, R).

⁸⁵ 3. tanú: Szűcs András bihari, mintegy 46 esztendő.

⁸⁶ Ferdinánd (Habsburg), II., császár és magyar király (1619–1637).

adatott vala ez okon: hogy fegyverrel oltalmazván akkori időben a' földet a' töröktül, úgy szabaditattanak fel, midőn pedig az töröktül Váradnak meg vétele előtt öt esztendővel Hangosi nagy summát, úgymint negyven ezer forintokat vetett volna Sarkadra, annyira, hogy meg nem adhatták volna, a' Fatens atyát akkor el hozatta másod magával, és Szent-Jóban meg veretvén, melly miatt meg kellett halni, azon alkalmas-sággal az hajdúság, a' kiket Sarkadra küldött vala, az templomot fel vervén, látta szemével az fatens, midőn az hajdú a' váras ládáját a' földhöz ütven, egy selyem sínóron függő pecsétű levelet fel vévén, a' lábával meg nyomta, és az selyem sínórt le szakasztotta, s maga köpönyegjére varotta, akkor emlékezik a' fatens, hogy beszélleték az emberek, hogy a' privilegiumok lött volna az sarkadiaknak, a' levél pedig egy kalmár aszszony kezében vala, a' ki is akkori Kis-Marjai nevű predikátornak adta, annak utánna hová lött, a' fatens nem tudgya. Ad 3tium. Hallotta a' fatens öreg emberektül, hogy víg hely lévén Sarkad várasa, mindenkor fegyverrel szolgálták a' Fel-séges Királyokat és Császárokat, sőt midőn félték a' pogánytül, egy ember három-négy katonát is tartott maga mellett, felföldieket. Ad 4tum. Debreczenben, Németh uczában lakozó Sarkadi Szabó Istvánt, úgy a' szalontai, komádi⁸⁷ öreg embereket, Borsi Szabó Istvánt, Gyöngyösön⁸⁸ Pap Györgyöt tudgya jó tanúknak lenni.

Quarta testis Nobilis Catharina Bihari Nagy Annorum circiter 28.⁸⁹ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Egyébb szabadcságokat vagy nemességeket a' fatens nem tudgya, mint hogy közöttök sem lakott az sarkadiaknak, hanem hallotta a' maga édes annyátul, hogy a' Csatári részen kívül való portiót a Rédai Familiától nyólcz száz forintokon vették volna meg a' sarkadiak, sőt azt is hallotta, hogy tizenkét esztendősen felyül régenten a' sóldot a' fiú magzatra felvették, sőt a' Fatens nagy atya kapitánnya is vólt Sarkadnak, de hogy valaki szabadcságokban háborgatta vólna, a' Fatens nem hallotta. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Az sarkadiaktül hallotta a' fatens, hogy midőn Sarkadot a' töröktül meg vették vólna, akkoron adott vólna Második Ferdinándus Császár⁹⁰ privilegiumot nékiek, mivel fegyverrel szolgáltak, víg hely lévén. Ad 4tum. Nihil.

Quintus testis Andreas Nagy Nyüvediensis⁹¹ Annorum circiter 61.⁹² Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Az atyátul hallotta a' fatens, hogy az sarkadiak szabad emberek vóltanak, és szabadcságokban nem tudgya, s nem is hallotta, hogy valaki háborgatta vólna őket. Ad 2dum. Hallotta a' fatens azt is sok becsületes öreg emberektül, hogy nemességek az Erdélyi Cáptalánban vólna fel irva, de privilegiumokrul semmit sem tud. Ad 3tium. Azt is hallotta a' fatens, hogy régi királyok idejekben is fegyverekkel szolgáltak a' sarkadiak. Ad 4tum. Nihil.

⁸⁷ Komádi hajdúváros.

⁸⁸ Gyöngyös

⁸⁹ 4. tanú: Nemes Bihari Nagy Katalin, mintegy 28 esztendő.

⁹⁰ Ferdinánd (Habsburg), II., császár és magyar király (1619–1637).

⁹¹ Nyüved, Bihar vm.-ben (Niuved, R).

⁹² 5. tanú: Nagy András nyüvedi, mintegy 61 esztendő.

Sextus testis Stephanus Szabó Kis Marjaiensis⁹³ Annorum circiter 68.⁹⁴ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Tudgya a' fatens bizonyosan, hogy a' sarkadiak egyebet nem fizettek pap bírnel, és hogy az eleik is senkitül nem háborgattatott, maga szabadcságában élő hely volt. Ad 2dum. Hallotta ezen fatens másoktól, hogy midőn a' szent-jóbiak felverték volna Sarkadot, akkoron veszett el privilegiomokrúl való levelek, mellyik királytól adattatott vala, a' fatens nem tudgya. Ad 3tium. Tudgya a' fatens, midőn Gyulánál⁹⁵ a' Fejedelem meg ütközött a törökkel, akkoron is fegyverrel szolgálván, az színe a' sarkadi katonáknak ott veszett, öreg emberektül is hallotta, hogy a' királyokat fegyverrel szolgálták. Ad 4tum. Nemes Szabolcs Vármegyében Szent Mihály nevű helységben lakozó Őssi Mihályt tudgya jó tanúnak lenni.

Septimus fatens Nobilis Samuel Szoboszlai, in Possessione Nyűved residens, Annorum circiter 48.⁹⁶ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Az elmúlt revolutio alkalmatosságával az fatens hat hétig lévén a' sarkadiak között, akkoron hallotta az öreg sarkadi emberektül, hogy Várad meg vétele előtt is szabad emberek vóltanak, de hogy valaki szabadságokban háborgatta volna őket, a' fatens nem tudgya, sem nem hallotta. Ad 2dum. Ezt is hallotta a' fatens ugyan akkoron az említett öreg emberektül, hogy Második Ferdinandus Császártul lett volna bizonyos donatiójok [adománylevelük], a' ki is akkor veszett el, midőn Hangosi a' sarkadi templomot a' hajdúkkal felterette. Ad 3tium. Hallotta az fatens azt is, hogy mindenkor fegyverekkel szolgáltanak volna, sőt némelly öreg emberektül hallotta a' fatens, hogy a' Felsőes Császárt negyven esztendeig szolgálták volna kardal, csak nem régiben meg holt Török Mihály nevű embertül hallotta a fatens, högy öreg és ifjú Csatáry Jánosék idejében törökre járók vóltanak a sarkadiak, kik is sok izben el verték a sarkadi vár alól a törököt. Ad 4tum. Enyeden lakó Csatáry János leányát, Csatári Ilonát, Újhelyi János feleségét (a ki is Francisko⁹⁷ idejében somjai⁹⁸ praesidiarius katona⁹⁹ volt) tudgya jó tanúnak lenni, a kinek is bizonyos sarkadi levelek fognak lenni.

Octavus fatens Stephanus Kovács Dioszegiensis¹⁰⁰ Annorum circiter 61.¹⁰¹ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Ezen fatens soha sem hallotta, s nem is tudgya, hogy valaha szabadságokban a sarkadiakat háborgatták volna. Úgy is tudgya, hogy az említett helység mindenkor nemesi szabadsággal éltes senkitül is bántódása nem vala. Ad 2dum. Egyebet a fatens a' sarkadi levelekrül nem tud, hanem gondollya, hogy Berettyó Újfalusi Kozma Mártonnál volnának, mivelő vala öregebb az többi között,

⁹³ Kismarja

⁹⁴ 6. tanú: Szabó István kismarjai, mintegy 68 esztendő.

⁹⁵ A Kolozs vm.-i Gyaluról van szó; ennek közelében zajlott 1660. május 22-én a szászfenesi csata, melyben II. Rákóczi györgy erdélyi fejedelem halálos sebet kapott.

⁹⁶ 7. tanú: Nemes Szoboszlai Sámuel, Nyűved községben tartózkodó, mintegy 48 esztendő.

⁹⁷ Az olasz származású Olasz Ferenc, aki a török kiűzése idején szilágyosmlyói főkapitány volt.

⁹⁸ Szilágyosmlyó, Szilágy vm.-ben (Silvaniei, R).

⁹⁹ várkatona

¹⁰⁰ Bihardiószeg, Bihar vm.-ben (Diosig, R).

¹⁰¹ 8. tanú: Kovács István diószegi, mintegy 61 esztendő.

mellyik királytul valók volnának, a Fatens nem tudgya. Ad 3tium. Nihil. Ad 4tum. Berettyó újfaluasi Kozma Mártont gondollya jó tanúnak lenni.

Nonus testis Franciscus Szalai Egerszegi Magno Varadini commoratus annorum circiter 66.¹⁰² Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta a Fatens régi öreg emberektül, Békéss Óssi¹⁰³ böcsületes öreg nemes embertül is, hogy Sarkad várossa mindenkoron maga nemesi szabadságában élt, és szabadságokban nem is háborgatta őket senki sem. A Fatens idejében nem hallatott s nem is tudgya, hogy valaki háborgatni kívánta volna. Ad 2dum. Hallotta a Fatens Erdély Országában Igen¹⁰⁴ névű helyben lakozó Majtini Sámuel tül, hogy úgymond mit csinálnak az sarkadiak, hogy nem keresik magok leveleiket, én tudom, hol vadnak privilegiumokruul való levelek, de az Fatensnek nem mondotta, kinél volnának. Ad 3tium. Hallotta azt is a Fatens, hogy midőn Gyulát és több várakat is a török meg vette, akkoron is Gyula meg vétele után magok fegyverekkel ött esztendeig oltalmazták magokat a török ellen, és úgy szolgáltak eő felségének és az hazának, midőn az körül való erősségeket a török meg vette, úgy kéntelenítették fel adni magokat. Ad 4tum. Váradon lakozó Vad Miklóst, Fodor Pál Uramot¹⁰⁵ és Gödén Pált,¹⁰⁶ mihályfalvit¹⁰⁷ tudgya jó tanúnknak lenni.

Decimus testis Nicolaus Vad Magnó Varadini commorans annorum circiter 56.¹⁰⁸ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta ezen Fatens a régi öreg emberektül (kik is már megoltanak), hogy Sarkad mindenkor szabad nemes hely vala, nem hallotta s nem is tudgya, hogy valaki azon szabadságokban valaha háborgatta volna. Ad 2dum. Mivel a Fatensnek gongya nem volt reá, nem tudakozta szabadságokbul álló leveleket, azért afelől semmit sem tud, s nem is hallott. Ad 3tium. Azt is hallotta a Fatens, hogy igenis fegyverekkel szolgálták az felséges királyt, és hogy az török ellen negyven esztendeig tartották volna Sarkad várát. Ad 4tum. Vásárhelyi¹⁰⁹ Szűcs Istvánt tudgya jó tanúnak lenni.

Undecimus testis Gregorius Viski Vásárheliensis annorum circiter 87.¹¹⁰ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Ezen Fatens, minek előtte az török Váradot meg vette volna, annak előtte is itten Váradon az Víz uczán, az hol mostan a császár malma vagyon, ott lakott, akkoron is tudgya a Fatens, hogy Sarkadnak szabadsága volt, és akkoron is senkitül háborgattatási nem vala. Ad 2dum. Hallotta a Fatens, hogy második Ferdinandustul lett volna privilegiumok, de hol és kinél volna, s hová lett, a fatens nem tudgya s nem is hallotta. Ad 3tium. Tudgya azt is bizonyossan a Fatens,

¹⁰² 9. tanú: Egerszegi Szalai Ferenc, Nagyváradon tartózkodó, mintegy 66 esztendő.

¹⁰³ Feltehetően egy Óssi nevű békési öregemberről volt szó.

¹⁰⁴ Magyarigen, Alsó-Fehér vm.-ben (Ighiu, R).

¹⁰⁵ Fodor Pál: szolgabíró Bihar vármegye Sárreți járásában.

¹⁰⁶ Egykori végvári vitéz, majd diószegi szőlőbirtokos nemes, II. Rákóczi Ferenc gyalog ezereskapitánya, ez időben mihályfalvai lakos.

¹⁰⁷ Érmihályfalva, Bihar vm.-ben (Valea lui Mihai, R).

¹⁰⁸ 10. tanú: Vad Miklós, Nagyváradon élő, mintegy 56 esztendő.

¹⁰⁹ A Nagyvárad közelében levő Bihar vármegyei Fugyivásárhely (Oșorhei, R).

¹¹⁰ 11. tanú: Viski György vásárhelyi, mintegy 87 esztendő.

hogy Sarkad városa a török ellen fegyverrel szolgálta a Felsíges Császárt és az országot egyes lévén, és Öreg Rákóczy György ő Felsígevel,¹¹¹ és amidőn felülni parancsolták, azonnal a pogány ellen el kellett menniük. Ad 4tum. Szőlösön¹¹² lakozó Kenderesi Gergelyt tudgyai jó tanúnak lenni.

Duodecimus fatens Ladislaus Kozma Vásárheliensis Annorum circiter 75.¹¹³ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Nemesi szabadságokrul semmit sem tud a fatens, hogy pediglen valaki háborgatta volna őket, nem tudgya s nem is hallotta. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Tudgya bizonyossan a fatens, hogy Rákóczi György fejedelem idejében törökre, úgy Lengyel Országgra fegyverekkel szolgáltak, Várad meg vétele előtt a Fatens Vad Kert névű uczában a magyarok idejében lakott, az attyához járván a sarkadiak, azoktul is mindenkor hallotta, hogy kardal szolgáltak. Ad 4tum. Szőlösön lakozó Kenderesit gondollya jó tanúnak lenni.

Decimus tertius fatens Benedictus Kelemen Nagy Kerekiensis¹¹⁴ Annorum circiter 68.¹¹⁵ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Maga a fatens nemesi szabadságokat az sarkadiaknak nem tudgya, hanem csak másoktul hallotta, hogy nemes helylött volna. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Halotta ezt is a Fatens, hogy fegyverrel szolgáló emberek voltanak a sarkadiak. Ad 4tum. Gyengye Pétert gondollya jó tanúnak lenni.

Decimus quartus fatens Petrus Gyenge Nagy Kerekiensis Annorum circiter 75.¹¹⁶ Juratus examinatus fatetur. Ad primum et 2dum. Nihil. Ad 3tium. Hallotta másoktul is, hogy a sarkadiak a török ellen fegyverrel szolgáltak oltalmazván magokat, de hogy háborgatta volna őket valaki, nem tudgya. Ad 4tum. Nihil.

Decimus quintus testis Michael Tóth Nagy Kerekiensis Annorum circiter 70.¹¹⁷ Juratus examinatus fatetur. Ad primum, 2dum., 3tium., 4tum. Nihil.

Decimus sextus testis Michael Dósa Nagy Kerekiensis Annorum circiter 55.¹¹⁸ Juratus examinatus fatetur. Ad primum et 2dum. Nihil. Ad 3tium. Maga édes attyátul hallotta a fatens, hogy hogy a sarkadiak fegyverrel szolgálván, a török ellen járttanak, és valamint Gyulában a magyar fejet felteték a kapuban, úgy hasonlóképpen Sarkadban is a török fejet. Ad 4tum. Nihil.

Decimus septimus testis Nobilis Domina Maria Bihari Nagy consors Samuelis Szoboszlai annorum circiter 37.¹¹⁹ Examinatus juratus fatetur. Ad primum. Ezen fatens hallotta az édes annyátul, hogy özvegy korában a nagyannya, Virág Pálné Csátáry Kata Aszony Sarkadra lemenvén taxát fizetek a régi váras helylen lévő churiájoktul és tizenkét ház telekektül, azért a Fatens semmi nemesi szabadságokat nem

¹¹¹ I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648).

¹¹² Váradszőlős vagy Peceszőllős Bihar vm.-ben (Seleuş, R).

¹¹³ 12. tanú: Kozma László vásárhelyi, mintegy 75 esztendő.

¹¹⁴ Nagykereki

¹¹⁵ 13. tanú: Kelemen Benedek nagykereki, mintegy 68 esztendő.

¹¹⁶ 14. tanú: Gyenge Péter nagykereki, mintegy 75 esztendő.

¹¹⁷ 15. tanú: Tóth Mihály nagykereki, mintegy 70 esztendő.

¹¹⁸ 16. tanú: Dósa Mihály nagykereki, mintegy 55 esztendő.

¹¹⁹ 17. tanú: Nemes Bihari Nagy Mária Úrinő, Szoboszlai Sámuel felesége, mintegy 37 esztendő.

tudgya. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. A Fatens nagyattya sarkadi kapitány lévén, mind előtte, mind pedig utána valók fiúrul fiúra bírták, fegyverekkel szolgálván a török ellen. Ad 4tum. Nihil.

Super quibus *prae*vie modo peractis Testium fassionibus hoscae Literas nostras testimoniales praememoratis Regiusentibus *per* futura Suorum juram cautela Manorum nostrarum Subscriptionibus et Sigillorum nostrorum usualium appressionibus conoboratas entradandas esse juximus. Várad-Olaszini, die 12. 7bris 1721.

Stephanus Sugó *Incl*yti Comitatus
Bihariensis Ordinarius Judlium mp.

(*Gyű*ruspecsét.)

Joannes Gási perfato

*Incl*yti Comitatus Jurassor mp.

(*Gyű*ruspecsét.)¹²⁰

5.

Bihar vármegye vizsgálata Sarkad jogállásáról

Váradolaszi, 1721. szeptember 22.

(HBML Bihar vm. kgy. jkv. IV. A. 1/a. 4. köt. 1721. 75–86.)

Nos *Infra Scripti Incl*yti Comitatus Bihariensis Judlium et Jurassor recognoscimus vigore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos penes Gratosum Compulsorium Mandatum Excellentissime Domini Domini Comitatus Stephani Koháry de Csábrágh et Szitnya perpetui in Murány Judicis Curiae Regiae (Tit.) ad Instantiam prudentum ac Circumspectorum Georgii Szabó Judicis Primarii Coetereumque (Secundum tenorem Gratosi Mandati Compulsorii die 17. Mensis Junii in Libera Regiaque Civitate Pestensi Anno 1721. emanati) Privilegiati Oppidi Sarkad Circum ac Juratorum in memorato Gratoso Mandato epressatorum Secundum nobis porrecta infrascripta De eo Utri Puncta Sequentem peregrimus Inquisitionem.

De Eo Utrum

Imo. Tudgya-e bizonyosan a tanú, a vagy látta-e, hallotta-e, hogy *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyében* levő Sarkad névű helysíg emberi emlikezettül fogvást mindenkoron nemes hely volt, és magok nemesi szabadságában éltt, hasonlóképpen mind a mostanyi, mind a régi nagy idejő öreg emberektől hallotta-é az tanú, hogy az előtt száz esztendővel avagy többekkel is a meg nevezett Sarkad névű helysíg maga nemesi szabadságában élő hely volt mind ez óráig, nem lévén senkitől is háborgatások?

¹²⁰ Váradolaszi, 1721. szeptember 12. napján. Sugó István Nemes Bihar Vármegye rendes szolgabírája; Gási János, a mondott Nemes Vármegye esküdtje

2dum. Tudgya-é, látta-é, avagy hallotta-é az tanú, hogy az fölül meg nevezett Sarkad nevű helysìgnek nemesi privilégiumárul való levelei hol és kinek volnának, avagy melyik boldog emlékezetű Keresztény Királytul ajándékoztattanak, avagy adatattanak lenni, tudgya, avagy hallotta, mondgya meg az tanú!

3tio. Ezen *Tekintetes Nemes Hazában*, avagy Erdély Országban mind ezekre kit tud jó tanúnak lenni, mondgya még az Fatens!

Primus testis Stephanus Németh Incola Sadaniensis¹²¹ annorum circiter 78.¹²² Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tugya az Fatens bizonyosan, mióta emberi kort ért, és az régi eleitül is úgy hallotta és értette, hogy Sarkad Várossa a memoria hominum¹²³ a régi magyar királyok és fejedelmek ideitül fogva mindenkoron szabad fegyverviselő helysìg volt, és az nemes magyar ország mellett maga hűsìgét pogány természet szerint való ellensìg ellen megtartotta és oltalmazta, hollott az pogány törökség az körül való erősigeket maga ereivel hatalma alá hajtotta, mégis ezek azon Dühostig(?) ellen az kereszténységnek oltalmára sok esztendőig magokat megtartották és oltalmazták, és abban az üdőben is nemesi szabadságat éltenek, és senkinek adóth nem adtanak és földes urat nem ösmertenek, hanem az Nemes Országot és annak Királyját és Fejedelmét fegyverekkel ellensìgek ellen szolgálták. Ad 2dum et Tertium. Nihil.

Secundus testis Stephanus Bencsik Incola Szadanyiensis Annorum circiter 61.¹²⁴ Juratus examinatus fassus est. Ad primum. Az fatens, miolta emberi kort ért, tudgya, és az régi eleitül is úgy hallotta, hogy Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad nevű helysìg mindenkoron Sarkad helysìg volt, és semmi földes ura nem volt, hanem az köereszténységnek oltalmára az Nemes Magyar Hazát régi Királyok és Fejedelmek mellett a pogány török ellenség ellen fegyverrel szolgált. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Gondollya Fekete Mihályt és Pál Istvánt jó tanúnak lenni.

Tertius testis Stephanus Lakatos Incola Szadanyiensis Annorum circiter 70.¹²⁵ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Miolta az Fatens emlékezik és emberi kort ért, tudgya Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad névű helysìget szabad, pogány ellenség ellen való fegyverkező helynek lenni az köröszténységnek oltalmára. Sőt, régi eleitül is úgy hallotta, hogy az meg nevezett helysìg régi időktül fogvást az Nemes Haza mellett és annak boldog emlékezetű királyi és fejedelmi mellett nem különben, hanem fegyverekkel az pogány ellenség ellen hiven szolgáltanak. Ad 2dum. et 3tium.

Quartus testis Michael Fekete Incola Szadanyiensis Annorum circiter 80.¹²⁶ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tugya az Fatens, hogy az régi magyar üdőben Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad névű helysìg emberi emlékezettül fogva min-

¹²¹ Zsadány

¹²² 1. tanú: Németh István zsadányi lakos, mintegy 78 esztendő.

¹²³ emberi emlékezet óta

¹²⁴ 2. tanú: Bencsik István zsadányi lakos, mintegy 61 esztendő.

¹²⁵ 3. tanú: Lakatos István zsadányi lakos, mintegy 70 esztendő.

¹²⁶ 4. tanú: Fekete Mihály zsadányi lakos, mintegy 80 esztendő.

denkoron szabad helysíg volt, és senkinek semmivel sem adózott, hanem az Országot, és annak királyit és fejedelmet az török ellenség ellen dicséretesen szolgálta, és maga az fatens szemével látta, mikor Sarkadba a sarkadiak török rabokat és fejeket sokszor bevittének. Ad 2dum. et 3tium. Nihil.

Qvintus testis Egregius Petrus Balogh Nobilis Personis Okanyiensis Annorum circiter 64.¹²⁷ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Az Fatens hallotta sok régi emberektül, a többi között füleivel hallotta egy sarkadi embertül, Mora Boldisártul, hogy midőn az kereszténységet Váradbul, Borosjenőbul Gyulábul és ezekhez hasonló praesidiumokbul [várőrségekből] kinyomta volna az pogányság, mégis Sarkad városa az Magyar Országi királyhoz való hűségét megtartotta, és magát ő Felsőige hűsége mellett jó ideig oltalmazta az pogányság ellen az kereszténységnek megmaradására, és sokszor akkori excursiókban [kiütésükben] az pogányság Sarkad alá menvén az körözténysíget kapuig is bevágta, viszontág az sarkadiak pogányok ellen fordulván az gyulai kapuig is vágták. Azt is tudgya és hallotta az fatens, miolta emberi kort ér, hogy senkitül magok szabadságokban semmi háborgatások nem volt, hanem mindenkor ő Felsőige mellett fegyverekkel hűsígöket tartották, és semmi földes urat nem ismertének az magok szabadságokon kívül. Ad 2dum. Hihető, hogy érdemekre nézve akkori királyoktul és fejedelmektül voltak írásbeli documentumok, de hová lettenek az sok változások között, az Fatens azt nem tudgya. Ad 3tium. Békésben lakozó Győri Ferenczet, ugyan azon Nemes Békés Vármegyében Vésztőn lakozó Balogh Jánost gondollya jó tanúknak lenni. Item Szeghalomban Bencsik Mihált és Dècesei Istvánt.

Sextus testis Libertinus Michael Fekete Okanyiensis annorum circiter 74.¹²⁸ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tudgya az Fatens, sótt, szülő atya is Sarkad városában lakott, és az Fatens is ott születet az világra, hogy Sarkad városa mindenkor szabd hely volt, és régi királyok és fejedelmek mellet nem egyébbel, hanem fegyverrel híven szolgált mind addig, valamég a pogány törökség az ő Felsőige fegyverét ezen tartományokrul ki nem nyomta mind addig, valamég bírhatta sz sarkadi praesidium [várőrség], magát oltalmazta és hűségét meg tartotta. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Békési Győri Ferenczet gondollya az tanú jó tanúnak lenni. Hassonlóképpen vésztői Balogh Jánost és Varga Istvánt, öreg embereket.

Septimus testis Georgius Keresztszegi Incola Gesztiensis annorum circiter 68.¹²⁹ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Az Fatens maga életiben nem tudgya, hogy Sarkadnak semmi földes ura lett volna, hanem hallotta régi öreg emberektül, hogy Sarkad mindenkoron szabad hel volt, és semmi földes urat nem ösmért, hanem mind régi királyok és fejedelmek idejében fegyverrel szolgált és pogány török ellen, még oltalmazhatta magát, meg oltalmazta. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

¹²⁷ 5. tanú: Vitézlő Balogh Péter okányi nemes személy, mintegy 64 esztendő.

¹²⁸ 6. tanú: Fekete Mihály okányi szabados, mintegy 74 esztendő.

¹²⁹ 7. tanú: Keresztszegi György geszti lakos, mintegy 68 esztendő.

Octavus testis Stephanus Fabián Incola Gesztiensis Annorum circiter 79.¹³⁰ *Juratus examinatus* fatetur. Ad primum. Az fatens, miolta emberi kort ért, azóta tugya Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad névű helysítget mindenkoron szabad helynek lenni, és semmi földes urát soha sem hallotta s nem is tudgya. De azt tugya nyilván, hogy régi üdőben is mindenkoron török ellen hadakozó helysíg volt, és a még magát tarthatta, ő Felsíge hűsígiben megtartotta, és magát fegyverrel oltalmazta, sótt Várad vétele előtt, minek előtte az körösztínektül az pogány elvette volna, akori kapitányát, Csatári János névűt¹³¹ az fatens jól ismerte, az ki is igen jeles vitéz ember volt az török ellen, úgy az után való kapitányokat¹³² is sarkadiaknak jól ismérte. Ad 2dum. Az fatens csak olyan régi emberre sem emlékezik, az ki az dolgot tudhatná, úgy mint maga, mivel hogy az kik lettenek volna, azok már elholtanak.

Nonus testis Michael Bagdi Incola Gesztiensis Annorum circiter 65.¹³³ *Juratus examinatus* fatetur. Ad primum. Az Fatens, mióta emlékezhetik, ember emlékezett szerint tugya Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad névű helysítget maga szabadságában élni és soha semmi földes úrát nem tugya, hanem az régiektül is úgy hallotta, hogy régtül fogva a török háborúságokban is mindenkoron víg hely volt, és maga hűsígét régi körösztíny királyok és fejedelmek ellen az pogány török ellen meg tartotta, és úgy mind magát, mind más keresztínységet fegyverrel megoltalmazta. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Decimus testis Paulus Nagy Incola Gesztiensis Annorum circiter 80.¹³⁴ *Juratus examinatus* fatetur. Ad primum. Mióta az Fatens emlékezik, tudgya, hogy Sarkad maga szabadságában élő helysíg volt, és és tudgya, hogy idejében semmi földes ura nem volt, és őket senki nem háborgatta, sótt, az régi atyáitül is úgy hallotta az Fatens, hogy Sarkad mindenkoron szabad helysíg volt és az török ellen maga fegyverével dicsíretesen az kereszténység oltalmára fegyverkezett. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Undecimus testis Ladislaus Soldos Incola Gesztiensis Annorum circiter 60.¹³⁵ *Juratus examinatus* fatetur. Per omnia praecedens Imus testis.¹³⁶

Decimus secundis testis Joannes Vass Incola Mező Gyaniensis Annorum circiter 64.¹³⁷ *Juratus examinatus* fatetur. Ad primum. Tugya az fatens, mióta emberi kort ért, hogy Nemes Bihar *Vármegyében* lévő Sarkad névű helysíg senkinek jobbágysága alatt nem volt, és földes urát nem ismert, hanem ez mái napig maga szabadságában élt, és az előt, az mint régi eleitül is hallotta, hogy régi királyokat és fejedelmeket fegyverrel szolgálta, és az országot az pogány török ellenség ellen oltalmazta, mindenkoron víg hely lévén. Ad 2dum. Elhíhető dolog, hogy Sarkadnak régi sza-

¹³⁰ 8. tanú: *Fábián István geszti lakos, mintegy 79 esztendő.*

¹³¹ Itt az ifjabbik Csatáry Jánosra gondol – S. I.

¹³² Szabó Sándor és Szoboszlay Sámuel – S. I.

¹³³ 9. tanú: *Bagdi Mihály geszti lakos, mintegy 65 esztendő.*

¹³⁴ 10. tanú: *Nagy Pál geszti lakos, mintegy 80 esztendő.*

¹³⁵ 11. tanú: *Soldos László geszti lakos, mintegy 60 esztendő.*

¹³⁶ Minden előző részre, mint az I. tanú.

¹³⁷ 12. tanú: *Vass János mezőgyáni lakos, mintegy 64 esztendő.*

badságárul való levelei lehetnek, de a sok háborús üdőkben, holott gyakorta ezen tartományt az pogány török pusztította és rabolta, az mint mások is sok ezren ő felékben kárt vallottak, az is azokkal edgyütt azon módon elveszhetett. Ad 3tium. Nihil.

Decimus tertius testis Georgius Soós Incola Mező Gyaniensis Annorum circiter 77. Juratus examinatus fatetur. Per omnia praecedens 12mus testis.¹³⁸

Decimus quartus testis Egregius Stephanus Csete Nobilis Personis Szalontaiensis Annorum circiter 74.¹³⁹ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tugya az fatens mióta emberi kort ért, sőt, régi öreg eleitül is úgy hallotta, hogy Nemes Bihar Vármegyében lévő Sarkad névű helység mindenkor szabad helység volt, és maga szent szabadságával élt, török ellen fegyvert kötött az kereszténységnek oltalmazására, régi királyok és fejedelmek mellett magát dicsíretesen viselte, és soha az Fatens az régi eleitül sem hallotta, hogy valami földes ura lett volna, vagy valaki háborgatta volna. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Decimus quintus testis Egregius Michael Nagy Nobilis Personis Judex primarius Oppidi Szalonta Annorum circiter 74.¹⁴⁰ Juratus examinatus fatetur. Per omnia sunt mediante praecedens 14. testis.

Decimus sextus testis Egregius Nicolaus Madarasi Nobilis Personis Szalontaiensis Annorum circiter 90.¹⁴¹ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tudgya az fatens mióta ez világon emberi ésszel él, sőt, régi öregektül is úgy hallotta, hogy Nemes Bihar Vármegyében Sarkad névű helység mindenkoron nemesi szabadsággal élt, és az pogány török ellen magát az körösztség mellett dicsíretesen fegyverivel oltalmazta, valamég lehetett, az keresztény királyok és fejedelmekhez való hűségé megtartotta, és soha senkitül nem hallotta az Fatens, hogy az meg nevezett helysínnek valaha valaki földes ura let volna. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Decimus septimus testis Egregius Stephanus Orosi Szabó Nobilis Personis Szalontaiensis Annorum circiter 79. Juratus examinatus fatetur. Per omnia uti praecedens 16tus testis.¹⁴²

Decimus octavus testis Egregius Georgius Bako Nobilis Persona Szalontaiensis Annorum circiter 75. Juratus examinatus fatetur. Per omnia uti praecedens 16tus testis.¹⁴³

Decima nona testis Elisabetha Kölüs Szalontaiensis Annorum circiter 66. Juratus examinatus fatetur. Per omnia uti praecedens 16tus testis.¹⁴⁴

¹³⁸ 13. tanú: Soós György mezőgyáni lakos, mintegy 77 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 12. tanú.

¹³⁹ 14. tanú: Vitézlő Csete István szalontai nemes személy, mintegy 74 esztendő.

¹⁴⁰ 15. tanú: Vitézlő Nagy Mihály nemes személy, Szalonta városának főbírája, mintegy 74 esztendő.

¹⁴¹ 16. tanú: Vitézlő Madarasi Miklós szalontai nemes személy, mintegy 90 esztendő.

¹⁴² 17. tanú: Vitézlő Orosi Szabó István szalontai nemes személy, mintegy 79 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 16. tanú.

¹⁴³ 18. tanú: Vitézlő Bakó György szalontai nemes személy, mintegy 75 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 16. tanú.

¹⁴⁴ 19. tanú: Kölüs Erzsébet szalontai, mintegy 66 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 16. tanú.

Vigesimus testis Egregis Joannes Szűcs Nobilis Personis Szalontaiensis Annorum circiter 85. Juratus examinatus fatetur. Per omnia puncta uti praecedens 16tus testis.¹⁴⁵

Vigesimus primus testis Andreas Kelemen Incola Szalontaiensis Annorum circiter 63. Juratus examinatus fatetur. Per omnia puncta uti praecedens 16. testis.¹⁴⁶

Vigesimus secundus testis Franciscus Gellén Incola Remeteiensis Annorum circiter 70.¹⁴⁷ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tudgya az Fatens bizonyosan, mióta emberi kort ért, hogy Nemes Bihar Vármegyében lévő Sarkad névő helység mindenkoron nemes helység volt, az régi öreg atyáitul is, és más öreg emberektül eleitül fogva hassonló képpen értette, és senki őket soha nem háborgatta, és földes urat nem ismértek, hanem az országot és régi keresztény királyokat és fejedelmeket az pogány török ellen híven szolgálta fegyverivel, valamég magát bírhatta. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Vigesimus tertius testis Georgius Farkas Incola Remeteiensis Annorum circiter 54. Juratus examinatus fatetur. Ad omnia de eo utri puncta uti praecedens 22. testis.¹⁴⁸

Vigesimus qvartus testis Joannes Fölföldi Incola Remeteiensis Annorum circiter 50.¹⁴⁹ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Mint hogy az Fatens régi magyar üdőt nem ért, akkor miként lehetett az Deutruban megírt Sarkad várossának dolga, azt nem tudhattya, hanem hallotta más régi öreg emberektül, hogy régi magyar üdőben mindenkoron fegyverviselő szabad hel lett volna, és semmi földes ura, aki háborgatta volna, nékie nem volt, maga ideiben penig, miolta az pogánságot az körösz-ténség errül az földrül elverte, azóta is maga szabadságában élő helysíneg tudgya ez máig napig. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Vigesimus qvintus testis Stephanus Kürti Incola Remeteiensis Annorum circiter 50. Juratus examinatus fatetur. Per omnia uti praecedens 24. testis.¹⁵⁰

Vigesimus Sextus testis Joannes Csatóry Incola Mező Gyaniensis Annorum circiter 50. Juratus examinatus fatetur. Per omnia uti praecedens 24tus testis.¹⁵¹

Vigersimus Septimus testis Nicolaus Kiss mind (?) Sarkadini commorans olim Hajdu Tamasiensia Annorum circiter 86.¹⁵² Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Az fatens, minek előtte az török Váradot az magyaroktul elvette volna, az előtt Hajdú Tamásiban (az mely is akkor hajdúváras volt) fegyverviselő ember volt, az ő idejé-

¹⁴⁵ 20. tanú: Vitézlő Szűcs János szalontai nemes személy, mintegy 85 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 16. tanú.

¹⁴⁶ 21. tanú: Kelemen András szalontai lakos, mintegy 63 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 16. tanú.

¹⁴⁷ 22. tanú: Gellén Ferenc remetei lakos, mintegy 70 esztendő.

¹⁴⁸ 23. tanú: Farkas György remetei lakos, mintegy 54 esztendő. [...]. Az összes előző kérdőpontra, mint a 22. tanú.

¹⁴⁹ 24. tanú: Fölföldi János remetei lakos, mintegy 50 esztendő.

¹⁵⁰ 25. tanú: Kürti István remetei lakos, mintegy 50 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 24. tanú.

¹⁵¹ 26. tanú: Csatóry János mezőgyáni lakos, mintegy 50 esztendő. [...]. Minden előző részre, mint a 24. tanú.

¹⁵² 27. tanú: Kiss Miklós Sarkadon élő egykori hajdútamási lakos, mintegy 86 esztendő.

ben tuga bizonyosan, hogy Nemes Bihar Vármegyében Sarkad névű helység mindenkoron nemesi szabadságban élő vég helység volt, sőt régi nagy idejű öreg emberektől is az időben úgy hallotta, hogy még az előtt száz vagy több esztendőkkel is, midőn legközeleb Szalonta városa más hűsigre lett volna, akkor Sarkad az Római Császár hűségét dicsíretessen megtartotta és fegyverével megoltalmazta, és senki valaki nékie földes ura nem volt, hanem maga nemesi szabadságában élt. Ad 2dum et 3tium. Nihil.

Vigesimus octavus testis Egregius Stephanus Fónagy Nobilis Persona Szalontaiensis Annorum circiter 58.¹⁵³ Juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tudgya az Fatens, mióta az pogányságot az ő Fölsíge fegyvere kinyomta Magyar Országból, azotától fogva Sarkad Városa maga szabadságában élt, sőt, az régi öreg emberektől is úgy hallotta, hogy régi magyar üdőben is mindenkor szabad hely volt, és nem másként, hanem fegyverrel az pogány ellen szolgálta az Országot, és senkitül semmi háborgatások nem volt. Ad 2dum. Szintén az elmúlt napokban valami Esztárban¹⁵⁴ lakozó két emberek bizonyos dolgoknak végben vitelire jötenek volt Szalonta városába, mellyek szóbeszéd közben, említették az Fatensnek, hogy az földes uroktul, Bolvai Nemzetes Uramtul¹⁵⁵ hallották, hogy beszéllette: az sarkadiaknak olyan régi levelek vagyon nálam magok szabadságáru, hogy ha kezékben volna, nem adnák ényihány száz forintokért. Ad 3tium. Nihil.

Super quibus praevis modo peractis Testium fassionibus hasce Literas Nostras testimoniales praememoratis Reqviratibus per futura Suorum jurium cautela Manorum Nostrarum Subscriptionibus et Sigillorum Nostrorum usualium appressionibus conoboratas entradandas esse duximus. Várad Olaszini, die 22. 7bris Anno 1721.

Georgius Fekete Inclyti Comitatus
Bihariensis Ordinarius Judlium mp.
(Gyűrűspecsét.)

Joannes Visnyai Ejusdem Inclyti
Comitatus Ordinarius Jurassor mp.
(Gyűrűspecsét.)¹⁵⁶

¹⁵³ 28. tanú: Vitézlő Fónagy István szalontai nemes személy, mintegy 58 esztendő.

¹⁵⁴ Esztár

¹⁵⁵ Boldvay Márton

¹⁵⁶ Váradolaszi, az 1721. év szeptember 22. napján. Fekete György Nemes Bihar Vármegye rendes szolgabírája; Visnyai János ugyanazon Nemes Vármegye rendes esküdtje.

6.

Bihar vármegye tanúvallatása a sarkadi Sajti család nemességé ügyében
Nagyszalonta, 1725. szeptember 1.
(HBML IV. A. 1/g. Nr. 82.)

Infrascripti recognoscomus Praesentium per Tenorem; Quod Nos accepta Per illis ac Generosi Domini Michaelis Bucsi Incltyi Comitatus hujus Bihariensis Substituti Vice Comitiss Commissione ad Legitimam in Deutralibus Punctis Specificatorum Personarum, juxta Requisitionem exhibita per eisdem Nobis eadem Deutralia Puncta rpstu Substrati Negotii Anno Die Loco Subnisertis Peregimus Inqquisitionem.

De Eo Utrum!

1mo. Tudgya-é, hallotta-é a' tanú, hogy Nemes Sarkad Várossában a' régi Vár előtt, ugyan Sarkadon lakó Nemes Sajti Mihálynak, Györgynek, Jánosnak és Gergelynek, mind testvér atyafiaknak, úgy nemző eleiknek volt-é Nemes Sarkad Várossában számokra való kiszakasztott telekjek, és azon telek után kiszakasztott szántó földek, kaszálló rétek, hol, és kicsoda szomszédságában?

2o. Fellyeb specificált Sajti Familia tartatott-é igaz Nemes Familiának Nemes Sarkad Várossában, és armálissa azon familiának hol volna, és mellyik Keresztyén Királytúl adatott (!) volna?

3o. Nemes Sarkad Várossának hajdani lakossai a' minémű pusztákat szerzettenek, azon pusztákban volt-é a' vagy vagyon-é a' Sájti Familiának része, nevezett szerint mellyik pusztákban, mondgya meg a' Tanú!

4o. Kit tud a' Fatens jó Tanúnak lenni ezen dologban?

Primus testis Daniel Eősi Possessor Lellősiensis Annorum 45.¹⁵⁷ Juratus Examínatus fatetur ad 1mum. Tudgya a' Fatens bizonyosan, hogy Deutruban specificált Sájti Familiának Nemes Sarkad Várossa helyén a' régi Vár előtt vagyon egy nemes telekje, mely a' Fatens ma is ki tud mutatni, de szántó és kaszálló földeit azon telek után a' Fatens nem tud. Ad 2dum. Maga nemző édes atyátúl hallotta a' Fatens, hogy Deutralis Familia igaz nemes familiának tartatott Nemes Sarkad Várossában, de armálissa azon familiának hova lett vólna, vagyis hol vólna, és mellyik Keresztyén Királytúl adatott volna, nem tudgya, nem is hallotta. Ad 3tium. A' Fatens úgy hallotta a' maga atyátúl, hogy valamint a' régi sarkadi edgyik lakosnak akármellyikének mennyi része volt a' pusztákban, úgy szintén a' Deutralis Familiának annyi része vólt, s vagyon nemes sarkadi hajdani lakosoktól szereszett pusztákban, úgymint: Zsaróban, All-Keresben, úgy a' Tekintetes Rhédai Familiátúl szereszett praediomokban [pusztákban], úgy többekben is.

¹⁵⁷ 1. tanú: Eősi Dániel lellősi birtokos, 45 esztendő.

2dus Testis Alexander Szabó Nobilis Incola Sarkadiensis, Annorum 64.¹⁵⁸ Juratus Examinatus fatetur ad 1mum Nihil., Ad 2dum. Hogy deutralis személyeknek armálissok let volna, a' Fatens mindéltig hallotta, de az ellenségétől sok ízben megpusztítottatván, tüllek elveszett, és úgy tartattanak mindéltig, mint nemes emberek, de mellyik Királytúl adattott armálissok lett volna, a' fatens nem tudgya, nem is hallotta. Ad 3tium. Az mely pusztákat eleitül fogva zálogosított Sarkad Várossa, mind azokban a' pusztákban deutralis familiának, hogy része volt és vagyon, a' Fatens jól tudgya, úgymint a Zsaróban, All-Keresben, Palámban, úgy többekben is, nem különben *Tekintetes* Rhédai Familiátul zálogosítottakban is.

3tius Testis Michael Pap Sarkadiensis Annorum 70.¹⁵⁹ Juratus Examinatus fatetur. Ad 1mum. Hallotta a' Fatens, hogy deutralis familiának Nemes Sarkad Várossa helyén kiszakasztatott telekje volt, de az után szántó és kaszálló földet nem tud. Ad 2dum. Mindéltig nemes embereknek lenni hallotta a' deutralis Sajti familiát a' régiektől, de armálissok hova lett volna, nem tudgya, nem is hallotta, de hallotta, hogy volt armálissok, de mellyik Királytúl való lett volna, nem tudgya, nem is hallotta. Ad 3tium ui praecedens in Ordine Secundus Testis in Omnibus.¹⁶⁰

4tus Testis Caspar Eösi Possessor Lell-Eösiensis Annorum 43.¹⁶¹ Juratus Examinatus fatetur ad 1um. Sicut primus testis in omnibus.¹⁶² Ad 2dum. Hogy a' régiektől deutralis Sajti familia tartatott mindéltig nemes familiának lenni, hallotta a' Fatens, és a' midőn a Sz.-Jobiak a' Szarkadi Templomot felverték volna, akkor vészett el azon familiának armálissa, de mellyik Királytul adatott volna, nem tudgya, nem is hallotta. Ad 3tium. A' nemes sarkadi régi lakosoktul szereztetett pusztákban, úgymint: úgy Zsaróban, All-Keresben, Palandban, deutralis Sajti familiának hogy része vagyon, úgy hallotta a' Fatens a' maga atyától.

5tus Testis Michael Totth Sarkadiensis Annorum 60.¹⁶³ Juratus Examinatus fatetur ad 1um. Tudgya és hallotta a' Fatens a maga szüleitől is, hogy Nemes Sarkad Várossa helyén deutralis Sajti familiának vagyon egy ház telekje, de utánna való szántó és kaszállóját nem tudgya, nem is hallotta. Ad 2dum. Hallotta a' Fatens a' régiektől, hogy deutralis Sajtiaknak volt nemes levelek, és Nemes személyeknek tartattanak, de hova lett levelek, és mellyik Királytúl való lett légyen, nem tudgya, nem is hallotta. Ad 3tium. A' melly pusztákat szerzettenek a' régi nemes sarkadi lakosok, mind azokban tudgya és hallotta a' Fatens, hogy a' deutralis Sajtiaknak vagyon részek, úgymint Zsaróban, All-Keresben, Fell-Keresben, Új-Herpában és többekben is.

¹⁵⁸ 2. tanú: Szabó Sándor sarkadi nemes, 64 esztendő.

¹⁵⁹ 3. tanú: Pap Mihály sarkadi, 70 esztendő.

¹⁶⁰ A 3. pontra mindenben ugyanazt vallja, mint a 2. tanú.

¹⁶¹ 4. tanú: Eösi Gáspár lell-eösi birtokos, 43 esztendő.

¹⁶² Mindenben ugyanazt vallja, mint az 1. tanú.

¹⁶³ 5. tanú: Tóth Mihály sarkadi, 60 esztendő.

6tus Testis Joannes Kölüs Sarkadiensis Annorum 74.¹⁶⁴ Juratus Examinatus fatetur ad 1um. Tudgya a' Fatens, a régiektől is úgy hallotta, hogy deutralis Sajti familiának vagyon Nemes Sarkad Várossa helyén egy telekjek. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Hallotta a' Fatens a' régiektől, hogy deutralis Sajti familiának szénte annyi része vagyon a' régi nemes sarkadiaktól acqvirált pusztákban, mint akármelyiknek, éltenek is kaszálló és szántó földeket azon telke után.

7mus Testis Franciscus Varga Judex primarius Oppidi Sarkad Annorum 50.¹⁶⁵ Juratus et Examinatus Fassus est. Ad 1mum. A' régiektől hallotta a' Fatens, hogy deutralis Sajtiaknak vagyon egy telekjek Nemes Sarkad Várossa helyén. Ad 2dum. Mint régi örökös sarkadi félt, deutralis Sajti familiát mindeltig hallotta, hogy tartottak nemes familiának lenni. Ad 3tium. Tudgya a' Fatens, hogy mind azokban a' pusztákban, valamelyeket a régi sarkadiak szerettek, mindazokban annyi része vagyon a' deutralis Sajtiaknak, mint akármely sarkadi félnek.

8mus (?) Testis Andreas Juhász Sarkadiensis Annorum 37.¹⁶⁶ Juratus examinatus fatetur. Ad 1mum. Nihil. Ad 2dum. Miulta a' Fatens él ezen a' világon, mindéltig hallotta a' deutralis Sajtiakat nemes embereknek lenni, de leveleket nemességrül, annál is inkább mellyik Királytül adatott volna, nem látta, nem tudgya. Ad 3tium. A régi sarkadi lakosoktul szereztetett pusztákban, hogy deutralis Sajtiaknak részek vagyon azon, az okon tudgya a' Fatens, hogy a' midőn földeket osztottanak, szénte úgy adtanak a' Sajti familiának, mint akármelyiknek.

Super qva modo ordineque praemissis facta per Nos Inquisitione et exinde Co-gesta Testium Fassione praesentiam Literas Testiales, Manuum Nostrarum subscriptionibus et Sigillorum usualium Appressionibus modo ratas jurium ... praememoratorem Inquiratentium, dum et qvando eisdem necessum fore videbitur futura pro defensione Necessarias extradeditimus. Datum in Oppido Magno-Szalontha, prima Die Mensis Septembris Anno 1725.

Ejusdem Inclyti Comitatus Bihariensis Ordinarius

Judlium (L. S.) Franciscus Ferdini mp.
Jurassorum (L. S.) Caspar Győry mp.¹⁶⁷

[] Inquisitio Sajtiana
Nro. 3a.

¹⁶⁴ 6. tanú: Kölüs János sarkadi, 74 esztendő.

¹⁶⁵ 7. tanú: Varga Ferenc sarkadi főbíró, 50 esztendő.

¹⁶⁶ 8. tanú: Juhász András sarkadi, 37 esztendő.

¹⁶⁷ Kelt Nagyszalonta városában, az 1725. év szeptember havának 1. napján.

7.

Bihar vármegye tanúvallatása Pribék János sarkadi lakos nemessége ügyében
Nagyszalonta, 1726. augusztus 22.
(HBML IV. A. 1/g. No. 190.)

Infra scripti praesentium recognoscimus per tenorem. Quod ad instentiam et legitimam requisitionem Agilis Joannis Pribék, penes Commissionem Perillustris ac generosi Domini Sigismondi Budai Incltyi Comitatus De Bihar Ordinarii Vice Comitatis nobis praesentatam juxta subinterta Deutralia puncta legitime impedito Domino Ordinario Judlium taliter peregerimus Inquisitionem.

DE EO UTRUM

1mo. Tudgya-é, hallotta-é, látta-é a Tanú, hogy Sarkad várossában lakó Pribék Jánosnak még a régi atyái is igaz örökös sarkadi felek lettenek volna?

2do. A midőn hajdani sarkadi lakosok, azok között Pribék Jánosnak is elei akkori időben uralkodó Felséges Magyar Országgi Király mellett a török ellenség ellen hadakozott volna?

3tio. Hajdani sarkadi felek által szereztetett pusztákban vagyon-é annyi része Pribék Jánosnak, mint akár mely örökös sarkadi féll maradíkanak?

4to. Volt-é armálissa Pribék Jánosnak és atyáinak, ha volt, mellyik Felsges Királytul vagyis Fejedelemtül való lehetett?

5to. Kit tud a fatens jó tanúnak lenni ezen dologban?

Primus Testis Joannes Sajti Incola Sarkadiensis Annorum 26.¹⁶⁸ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta a fatens a maga édes nemző atyátul, hogy Deutrumban specificált Pribék Jánosnak atyai igaz örökös sarkadi felek voltanak. Ad secundum. Aszt is hallotta a fantes, hogy mostan élő Pribék Jánosnak az elei szintén úgy hadakozott a török ellenség ellen, mint akár mellyik a régi sarkadi örökös lakosoknak edgyike akkori időben uralkodó Felséges Koronás Király mellett. Ad tertium. Szintén úgy bírja ma is Pribék János a maga nemző atyáitul szereztetett just a pusztákban, mint akár mely örökös sarkadi félnek maradíka. Ad quartum et quintum. Nihil.

Secundus Testis Petrus Gellény Incola Kőte-Remeteiensis Annorum 66.¹⁶⁹ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta a fatens a maga nemző édes atyátul, hogy Pribék Jánosnak az atya (ki is inkább Majtíni Jánosnak hivadtatnék) sarkadi örökös lakosok közzül való volna. Ad 2., tertium, quartum et quintum. Nihil.

Teritus Testis Alexander Szabó Senior Annorum 66.¹⁷⁰ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Nem hallotta a fatens, hogy Pribék Jánosnak az eleje örökös sarkadi lakosok közzül való lett volna, hanem hallotta aszt, hogy régi lakossai Sarkadnak

¹⁶⁸ 1. tanú: Sajti János sarkadi lakos, 26 esztendő.

¹⁶⁹ 2. tanú: Gellén Péter köteremetei lakos, 66 esztendő.

¹⁷⁰ 3. tanú: Id. Szabó Sándor sarkadi, 66 esztendő.

a Pribék Jánosnak atyai. Ad secundum. Nihil. Az tertium. Az hajdani örökös sarkadiak által szerzetetett jószágokban ma is bír Pribék János, mint akármelyik örökösnek maradéka. Ad quartum. Hogy Pribék Jánosnak elei manumittáltatának [*felszabadítottak*] földes uraiktul, bizonyossan tudgya, de kitül, nevezett szerint nem tudgya. Ad quintum. Nihil.

Quartus Testis Caspár Eősi de Leel Eősi Incola Sarkadiensis Annorum 45.¹⁷¹ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum uti tertius testis in omnibus.¹⁷² Ad secundum. Hallotta az Fatens az régi öregektül, hogy Pribék Jánosnak is régi elei hadakozott volna a sarkadi hajdani lakosokkal a török ellen, akkori Magyar Országgi Koronás Király mellett. Ad Tertium uti tertius testis in omnibus conformiter.¹⁷³ Ad 4. Nihil.

Quintus Testis Michael Thott Incola Sarkadiensis Annorum 70.¹⁷⁴ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Hogy a Pribék Familia volna régi lakossa Sarkadnak, hallotta a Fatens, de hogy az örökös sarkadiak közzül való lett volna, soha is nem hallotta. Ad secundum. Hallotta a Fatens, hogy Deutralis Pribék Jánosnak atyai hadakoztak volna hajdan a' örökös sarkadi lakosokkal edgyütt a török ellen, akkori Magyar Országgi Király mellett. Ad Tertium. Szintén úgy usuálja ma is Pribék János a régiektül szerzetetett pusztákat, mint akár melyik örökös sarkadi félnek maradéka. Ad quartum et 5. Nihil.

Sextus Testis Andreas Juhász Judex Primarius Oppidi Sarkad.¹⁷⁵ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta a fatens, hogy Deutralis Pribék János az örökös hajdani igaz sarkadi lakosoknak maradéka. Ad secundum. Nihil., Ad tertium. A Deutralis Pribék János a sarkadi örökös felektül szerzetetett pusztákat szintén úgy usuálja ma is, mint akár mely örökös sarkadi félnek maradéka. Ad quartum et quintum. Nihil.

Septimus Testis Gregorius Farkas Incola Kőte-Remeteiensis Annorum 54.¹⁷⁶ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum. Hallotta a fatens, hogy Pribék Jánosnak nemző atyai az igaz örökös sarkadi régi lakosok közzül való volna. Ad secundum. Aszt is hallotta, hogy Pribék Jánosnak atyai szentén úgy hadakoztanak a török ellenségre, mint akár mely örökös sarkadi fél, akkori Magyar Országgi Koronás Király mellett. Ad Tertium. Aszt is hallotta a fatens, hogy szentén annyi jussa vagyon Pribék Jánosnak a régi sarkadiak által szerzetetett pusztákban, mint akár mely örökös sarkadi félnek. Ad quartum et quintum. Nihil.

Octavus Testis Andreas Kőlús Szabó Incola Sarkadiensis, Annorum 45.¹⁷⁷ Juratus et examinatus fatetur. Ad primum et secundum uti in mediate praecedens in ordine septimus testis in omnibus conformiter.¹⁷⁸ Ad tertium. A régi örökös sarka-

¹⁷¹ 4. tanú: Leel Eősi Eősi Gáspár sarkadi lakos, 45 esztendő.

¹⁷² Az elsőre, mint a 3. tanú mindenben.

¹⁷³ A harmadikra, mint a 3. tanú az összes kérdésben.

¹⁷⁴ 5. tanú: Tóth Mihály sarkadi lakos, 70 esztendő.

¹⁷⁵ 6. tanú: Juhász András, Sarkad város főbírája.

¹⁷⁶ 7. tanú: Farkas Gergely köteremetei lakos, 54 esztendő.

¹⁷⁷ 8. tanú: Kőlús Szabó András sarkadi lakos, 45 esztendő.

¹⁷⁸ Az 1. és 2. pontra mindenben ugyanúgy vall, mint a 7. tanú.

diaktul acquirált [*szerzett*] pusztákat ma is usuállya Pribék János, mint akár mely örökös sarkadi félnek maradéka. Ad 4. et 5um. Nihil.

Nona Testis Elizabetha Eösi Virgo (?) Sarkadiensis Annorum 60.¹⁷⁹ Jurata et examinata fatetur. Ad primum, secundum et tertium uti septimus testis in omnibus conformiter.¹⁸⁰ Ad 4um et 5um. Nihil.

Super quibus praeviô modo collestis tetium fassionibus praesentes *literarum nostrarum* testimoniales sigillis nostris usualibus et manuum nostrarum subscriptionibus roboratas *Domino* requirenti pro futura cautela extradeditimus. Datum in Oppido Magnô Szalontha, Vigesima Secunda Mensis Augusti 1726.

Caspár Győri
Incltyti Comitatus De Bihar
Ordinarius Jurassor mp. (*Gyűrűspecét.*)
Georgius Kelemen
Subtitutus Jurassor mp. (*Gyűrűspecét.*)¹⁸¹

8.

Id. Szabó Sándor levele Károlyi Sándornak
Sarkad, 1727. július 23.
(MOL P 398. Károlyi cs. lt. Missiles. Nr. 68239.)

Természet szerént való Jó Kegyelmes Uram.

Isten Excellenciádat Hazánk s Szegén Nemzetünk hasznos szolgálatjára sokáig éltesse, alázatosan kívánom. Jöllehet még Pünkösöd havában vettem Excellenciádnak levelét, melyben is Excellentiád íratta, hogy egynehány magh méhekre volna szükségge Excellentiádnak, énn magamat akkor resolváltam Kegyelmes Uram (nem tudom, vette-é Excellentiád levelemet vagy nem), hogy semmi képpen most hatá[r]inkon (!) annyira való jó magh méheket nem szerezhetek, mivel nálunk is most nem oljjan (!) jó ideje nincsen, mint vala ennek előtte ednehány esztendővel. Mostan is pediglen 23. July [*július 23-án*] vettem Excellentiád levelétt, melyben is hasonlóképpen íratta Excellentiád, hogy 40 vagy 50 magh méhekre volna szükségge Excellentiádnak. Mostan ugyan már bővebbesckén vagyon a méh hátarainkon (!), de nem tudhatni, melyjik lé-szen alkalmas magh méh jövendőben mégh most, hanem Szent Mihály napja¹⁸² felé tudhatni megh, melyjik lé-szen alkalmas jövendőben magh méheknek. Mivelh pedig magamnak egy féregh is nincsen, pénzemből is a sok porciózás miat kifogytam,

¹⁷⁹ 9. tanú: Eösi Erzsébet sarkadi, 60 esztendő.

¹⁸⁰ Az 1., 2., és 3. pontra mindenben ugyanúgy vall, mint a 7. tanú.

¹⁸¹ Kelt Nagyszalonta városában, 1726. augusztus hó 22-én. Győri Gáspár, Nemes Bihar Vármegye rendes esküdtje; Kelemen György ideiglenes esküdt.

¹⁸² Szeptember 29.

azért Excellenciádnak magam emberségéből nem kedveskedhitem (!), hanem ha Excellentiád Szent Mihály napja előtt vagy két héttel küld enéhény forintokat, én kész leszek szolgálni, amenyire *éntőlem* kitelhetik Excellenciádnak ebben a dologban. Ezeknek utána kívánom, ez kis írásom Excellenciádat találja fris fen álló jó egészségben. Maradok Excellenciádnak, mint

Kegyelmes Jó Uramnak

Alázatos szolgálja:
Sarkadi Szabó Sándor.

Datum Sarkad, die 23. July 1727.¹⁸³

P. S. Mint hogy Excellenciád kíványa, hogy álapatunk éránt is tudósítsuk Excelentiádat, szegény hejségünknek állapotja így vagyon: mint hogy már jó ideje vagyon, miulta *Tekintetes* Rédei Familia bennünket, hol törvénnel, hol pediglen szép szóval soliticál [*sürget*], de 9dik napjáig Júniusnak 1727. semmit is nem áurthatott. Hanem Jny 9. hejségünkben terminált *Tekintetes Vice* Ispány Uram törvényszéket, amely törvényszékre, mivel hogy jól el nem készülhettünk, *Tekintetes Vice* Ispány Uram *Tekintetes* Rédei Familia számára elfoghlalta szegény hejségünket, de a *Tekintetes Nemes Vármegye* megértette dolgunkat, *Tekintetes Vice* Ispány Uramra reá parancsolt, hogy bennünket ismét foglaljon vissza magunk számára. Mivel amidőn bėjött is *Tekintetes Vice* Ispány Uram, akkoron contradicáltunk [*tiltakoztunk*], azért parancsolta a *Tekintetes Nemes Vármegye*, bennünket hogy foglaljon vissza. Jóllehet ugyan mégh *Tekintetes Vice* Ispán nem cselekette a *Tekintetes Nemes Vármegye* parancsolattját, sok foglalatossági lévén ő *Kegyelmének*, de azoktul *nem* resolván, megh fogja cselekedni.

[*Külső címzés:*] Méltóságos Generális Gróff Károlyi Sándor, Természet Szerént való *Kegyelmes Jó Uramnak* eő Excelentiájának illendő becshülettel adassék. Ibi ubi [*Ott, ahol*]. (*Gyűrűspecsét.*)

[*Más kézzel rávezetve:*] Szabó Sándor

9.

Békés vármegye tanúvallatása

Bende Szabó János sarkadi lakos földbirtoka ügyében

Doboz, 1730. március 15.

(BML IV. A. 1/a. 4. köt. 427–431.)

26. Infra Scripti Inclyti Comitatus Békesiensis Inclyti Judlium, et Ordinarius Jurassor recognoscimus praesentium Per Vigorem, Significando qvibus, expedit Universis. Qvod Nos ad Legitimani Instantiam, Juriqve, et Rustitiae Consonam petitio-

¹⁸³ Kelt Sarkad, 1727. július 23. napján.

nem Nobilis Viri Joannis Bende Szabo Incolae Sarkadiensis, penes Scriptotenam Commissionem Perillustris ac Generolsi Domini Almasy Praefati Inclyti Comitatus Inclyti Vice-Comitis Secundum sub misortam Nobis perracta Deutri Punctatalem, uti Seqvis (in Possessione Doboz supra Memorato Inclyti Comitatus, adjacentem, et habita) Celebraterimus Inquisitionem, et testimum, sub Corporali eorundem Juramento Collegarimus Fassiones.

De Eo Utrum?

Primo: Tudgya-e, látta-e, a' vagy hallotta-e a tanú, hogy *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyében*, Sarkad névű helységben lakozó néhai Megyeri Cásópár igaz nemes ember lett volna?

2do. *Tudgya-e, látta-e, a' vaagy hallotta-e*, hogy említett Sarkad városában megírt Megyeri Cásópárnak igaz jussa lött volna, s ottan jószágot bírt volna több nemes emberekel edgyütt?

3tio. Nem, de nem *tudgya-e, látta-e, a' vagy hallotta-e*, hogy megh nevezett Megyeri Cásópár eő Főlséghe hűsége mellett vírt ontott volna, és pogány kezi által elveszet volna?

4to. *Tudgya-e, látta-e, a' vaagy hallotta-é a' tanú*, hogy mostan Sarkad városában commoráló Bende Szabó János repetált [*említett*] Megyeri Cásópárnak vér szerént való unokagyermeké lött vola?

5to. Aszt is tartozik a' tanú hitti után megmondani, hogy fent írt Bende Szabó Jánosnak méglen maga nem szánhatta, azzon földektől maga dézmát, a' vagy is fizettést vött volna, melly földeket többször megnevezett néhai Megyeri Cásópár minden háborgatás nélkül bírta és uralta?

6to. *Tudgya-e, látta-e, a' vagy hallotta-e*, hogy hogy most is specificált jószágot bírná s usuálná gyakor ízben repetált Bende Szabó János?

7mo. Kitt tudna' mind ezekben' jó tanúnak lenni?

Primus Testis Joannes Kiss Juratus Possessionis Doboz, Annorum circiter 40.¹⁸⁴ Juratus et examinatus fatetur, ad 1mum, 2dum et reliqva. Nihil.

Secundus Testis Joannes Óre Juratus ejusdem Possessionis, Annorum circiter 50.¹⁸⁵ Juratus et examinatus fatetur ad 1mum. Hallotta' bizonyossan a' fatens régi emberektől, hogy igaz nemes ember lett volna, deutrumban denotált [*kiemelt*] akkori Sarkadon lakozó néhai Megyeri Cásópár. Ad 2dum. Nadissima nada' audita aliorum vetulis. Ad 3tium. Hallotta azt is világossan, hogy specificált Megyeri Cásópár jenei¹⁸⁶ temleczen pogány keze alatt lött volna, és hogy ottan ell is veszet volna. Ad 4tum. Nyilván tudgya, hogy megírt Megyeri Cásópárnak mostan Sarkadon lakozó Bende Sza-

¹⁸⁴ 1. tanú: Kiss János, Doboz község esküdtje, mintegy 40 esztendő.

¹⁸⁵ 2. tanú: Óre János, emez község esküdtje, mintegy 50 esztendő.

¹⁸⁶ Jenő = Borosjenő, Zaránd vm.-ben (Ineu, R.)

bó János vér szerint való unoka' gyermeke volt. Ad 5to et 6to. Nihil fatetur.¹⁸⁷ Ad 7mam. Kit esze optimum Testeni Andream Megyery Incolam Doboziensem.

Tertius Testis Stephanus Megyery Incola' ejusdem Loci. Annorum circiter 80. praevio corporali Juramento fatetur ad 1mum.¹⁸⁸ Ezzen fatens a' maga nagyapjától és édes atyától hallotta' bizonyossan, hogy Deutruban feltött személy igaz nemes ember lött volna. Ad 2dum. Nihil directe. Mint hogy régi dolog, nem reflectálhattya' [válaszolhatja] magát a' fatens, de azt mindenkor halotta a' régiektől, az Megyeriek mind nemes emberek löttök volna. Ad 3tium. Hallotta világossan, hogy az midőn Sarkadot a' Pagány elpusztította volna, akkoron megnevezett Megyeryi Cáspárt az Pogány ellfoghván Jenűben vitette, és hogy ottan temleczben meg is holt volna. Ad 4tum. Hallotta bizonyossan, hogy megírt Megyeryi Cáspárnak unoka gyermeke lött volna Deutruban feltett személy. Ad 5tam et 6tum. Nihil fassus est.¹⁸⁹ Ad 7mum. Tudgya jó tanúnak lenni Dobozen lakozó Borsoss Mihályt. Authentificatus.

Quarta Fatens. Elizabetha Megyery Relicta Vidua, Condam Stephani Simandi Incolae Doboziensis Annorum circiter 50. Fide mediante fatetur.¹⁹⁰ Ad 1mum. Pariter prouti testius tertius fassus est.¹⁹¹ Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Mind hogy régi dolog, a' fatens nem reflectálhattya [válaszolhatja] magát, mi formán megholt Deutruban megnevezett személy, de azt hallotta, hogy megholt volna Megyeryi Cáspár. Ad 4tum. Fatetur qvom ad modum 2dus, 3tius et 4tus. In ordine positi testes. Ad 5tum et reliqva nihil fatetur.¹⁹²

Quintus Testis. Michael Őre Incola ejusdem Possessionis Annorum circiter 60. Juratus et examinatus fatetur. Per omnia ad 1mum, uti 2dus in ordine positus testis. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Uniformiter pro uti testis 2dus. Ad 4tum. Pariter. Ad 5tum et 6tum adita aliter retulit.¹⁹³

Sextus Testis Michael Borsoss Incola' ejusdem Loci. Annorum circiter 74. Praevio corporali juramento. Fatetur ad 1mum.¹⁹⁴ Hallotta világossan az örögektől, hogy igaz emberek, nemesek löttek volna a' Megyeriek, és azon között Deutruban specificált Megyery Cáspár; azt és tudgya bizonnyossan, hogy az egyéke közülek Lengyel Országban oda veszet, az ki is Nemes Megyery Familiáírt expedáltottott [küldett] vala táborban az Örög Rákóczy György ideiben, az kitt is Cáspárnak híták, mellynek nevére gyakor ízben repetált Megyery Cáspárt is keresztelték. Ad 2dum. Nihil., Ad 3tium. Fatetur Qvem ad modum praecedentes Testes 2dus, 3tius, 4tus et

¹⁸⁷ *Semmit sem vall.*

¹⁸⁸ *3. tanú: Megyery István, emez falu lakosa, mintegy 80 esztendő.*

¹⁸⁹ *Semmit sem vall.*

¹⁹⁰ *4. tanú: Megyeryi Erzsébet Néhai Simándi István hátrahagyott özvegye, dobozi lakos, mintegy 50 esztendő.*

¹⁹¹ *Mindenben úgy vall, ahogy a 3. tanú.*

¹⁹² *Az ötödikre és a többire semmit sem vall.*

¹⁹³ *5. tanú: Őre Mihály a monodtt fali lakosa, mintegy 60 esztendő.*

¹⁹⁴ *6. tanú: Borsoss Mihály, az előző falu lakosa, mintegy 74 esztendő.*

5tus.¹⁹⁵ Ad 5tum et 6tum. Nihil. Ad 7mum. Tudgya jó Tanúnak lenni Dobozon lakozó Megyeri Andrást.

Super quibus praemissis, et testium praereaensitorum sub corporali eorundem Juramento (ut praemissum est) Collectis fassionibus Supra Memorato Instanti praesentes Literas propriis Chyrographis et Sigillis Usualibus Communitas Juriam Suorum futuram ad Eautelani, et manutionem extra dedimus Testimoniales. Signatura Doboz, die 15. Mensis Martii Anno 1730.

L. S. Joannes Josephus Szorellaj Praefati Inclyti Comitatus Inclyti Judlium.
L. S. Joannes Orban Ejusdem Inclyti Comitatus Ordinarius Jurassor.¹⁹⁶

Septimus testis. Andreas Megyeri Judex Primarius Possessiones Doboz Annum circiter 60. Juratus et examinatus fatetur. Ad 1mum. Omnia uti 2dus in ordine positus testis.¹⁹⁷ Ad 2dum. Hallotta a' nagy atyától a' fatens, hogy megírt Megyeri Cásárnak Sarkadon igaz jussa lött volna, és ottan jószágot bírt volna több Nemes Emberekkel együt. Ad 3tium et 4tum. Fatetur per omnia directe ad Deutri puncta. Ad 5tum. Hallotta másoktól, hogy megírt Bende Szabó János, melly földeket Megyeri Cáspar bírta, azzon földekről dézmát vett volna. Ad 6tum. Tudgya bezonyossan, hogy megírt Bende János Deutromban specificált jószágot most is bírja és usuálja. Ad 7mum. Nihil.

Octavus Testis Nicolaus Széártó Incola ejusdem Loci, Annorum circiter 60. praevio corporali juramento fatetur ad 1mum et 2dum. Per omnia qvem ad modum praecedens imediate in ordine positus 7mus testis fassus est. Ad 3tium fatetur pro uti Testis 2dus.¹⁹⁸ Ad 4tam. Hallotta másoktól, hogy repetált Bende Szabó János vír szerént való unokagyermeké lött volna néhai Megyeri Cásárnak. Ad 5tam. Az fatens hallotta a' nagyapjától, hog emlétt jószágot bírt volna, mellyet mostani Sarkadon commoralyó Bende Szabó János bírja és usuálja. Ad 6tum. Hallotta azt is, hogy emlétt Bende Szabó János most is specificált jószágot bírná. Ad 7mum. Nihil.¹⁹⁹

Nonus Testis Stephanus Megyery Incola Praefatae Possessionis, Annorum circiter 80. Fide mediante fatetur.²⁰⁰ Ad 1mum. Hallotta azt fatens az régiektől, hogy Déutromban feltött személy igaz nemes ember lött volna. Ad 2dum. Tudgya bezonyossan, hogy Deutromban megírt Megyeri Cásárnak Sarkadon igaz jussa volt, és hogy jószágot is bírt ottan. Ad 3tium. Tudgya bezonyossan, hogy mikoron az Pagány Sarkadot felverte volna, Megyeri Cáspar fegyver viselő s kikapó ember lévén, akoron Pagány kezében akadván Szeged várában vittetet, és hogy méglen oda mentek volna

¹⁹⁵ A 3. pontra: mindenben úgy vall, ahogy a 2, 3, 4, és 5. tanúk.

¹⁹⁶ Kelt Dobozon, az 1730. év március hó 15. napján. Szorellay János József, a nevezett Nemes Vármegye nemes szolgabírája; Orbán János, azon Nemes Vármegye rendes esküdtje.

¹⁹⁷ 7. tanú: Megyeri András Doboz község főbírája, mintegy 60 esztendő.

¹⁹⁸ 8. tanú: Széártó Miklós, amaz falu lakosa, mintegy 60 esztendő.

¹⁹⁹ Megjegyzés: authenticatus.

²⁰⁰ 9. tanú: Megyery István, a mondott község lakosa, mintegy 80 esztendő.

űtett szabadítani az temleczbűl, adig meg is holt. Ad 4tum. Directe fatetur ad Deutri Punctum. As 5tum. Nihil directe fassus est. Ad 6tum. Tudgya bézonyossan, hogy most is azzon jószágot megnevezet Bende Szabó János bírja. Ad 7mum. Nihil fatetur.²⁰¹

Idem qvi Supra Judlium et Jurassor
ejusdem Inclyti Comitatus.

10.

Bihar vármegye tanúvallatása a sarkadi sánc feladását követő eseményekről
Nagyszalonta, 1731. november 10.
(HBML)

Infra scripti praesentium recognoscimus per tenorem, Quid oros virtute Commissionis Perillustris ac Generosi Domini Michaelis Bucsi, Inclyti Comitatus hujus Bihariensis Ordinarii Vice Comititis, ad Legitimam requisitionem Generosorum Nobilium in Oppido Sarkad inhabitatorum, juxta exhibita per eosdem nobis Deutralia negotium videlicet Substratum concernentia puncta, Legitima impedito Domino Ordinario Judlium Sequentem peregerimus Inquisitionem.

De Eo Utrum

1mo. Tudgya-e? vagy hallottá-é a' Tanú, hogy a sarkadi határral és a puszták-ról obveniált makk és mező bértt, úgy sertés és méz beli dézmát csak egyedül a sarkadi huszonhat személyekből álló Nemesség az több régi sarkadi felekkel edgyütt, egymás között osztották ell, és a paraszti jövevény Communitásnak soha is részt nem adtanak belölle, nevezett szerint a Sarkadi Jövevény Communitas közzül kicsodák méheit és sertéseit dézmálták meg?

2do. Tudgya-e, hallotta-e a Tanú, hogy a fellyebb említett dézmálásból obveniált jövedelmekből nevezett szerint kicsodák vehedtenek részt, és adtanak-e a jövevény sarkadi communitásnak részt belölle?

3tio. Tudgya-e, hallotta-e a Tanú, hogy már őtt esztendőktől fogvást fejűl említett jövedelmekett specificált sarkadi nemesség, maga követei által a sarkadi bírótul és tanácstul kérték-e? avagy ha külömben nem, osztódnak ell azon obveniált jövedelem személy szerint, a sarkadi hajdani örökös lakosoknak maradíki között, valamint ez előtt mindenkor practizáltatott [*gyakoroltatott*], és ezen követcségben lett személyeknek akkori bíró és tanács mit válaszoltanak, avagy személy szerint kicsoda lehetett, az ki is ellenzette volna azon jövedelemnek kiadását, és ell osztattatását?

4to. Kit tudna ezen dolgokban jó tanúknak lenni?

²⁰¹ Megjegyzés: *authenticatus*.

Imus testis Georgius Fazekas Incola Sarkadiensis Annorum circiter 48.²⁰² Juratus et examinatus fassus est. Ad Imum. Miolta Sarkadra jöt lakni,²⁰³ lehet 24 esztendeje, csak egyczer tudgya, hogy a régi lakosok azon okbul dézmálták meg az sertísseket, hogy mak ... erdő, némelyeknek töb sertísse volt, és mind magokat, mind az jövevényeket megdémálták, és elosztották, de ez régen volt töb tíz esztendőnél, a' mejheket is egyczer felosztották magok között,²⁰⁴ nevezett szerint penig a Fatens maga is adott sertés és méhbeli dézmát a sarkadi pusztáról, egyszer az mejhekbül, de a élésbül sohasem,²⁰⁵ a' sarkadi hajdani lakosok maradíkinak, nem külömben ugyan sarkadi lakos Domján Miklós, már megholt Rácz István is, úgy többek is hasonlóképpen. Ad 2dum. Tudgya azt is a Fatens, hogy fejül obveniált jövedelemeket mind azok osztották ell, valakik lehedtenek hajdani sarkadi lakosoknak maradíki, nevezett szerint Szabó Sándor, Berke János, Szűcs Mihály, Márkus András, eőreg Szabó György²⁰⁶ úgy többek is. Ad 3tium. Jöll emlékezik a Fatens reá, hogy Fekete János Uram bíróságában említett Sarkadi Nemesség követe²⁰⁷ (de nem occur[r]ál [rémlík], ki lehetett) mondotta említett bírónak és akkoron velle lévő tanácsbelieknek: Azért jöttünk kegyelmetek eleiben, hogy mi volnának jobban Sarkadnak hazafiai, mint sem kegyelmetek, és jobban is concernálna [illetne] minket a jövedelem, mint sem azokat, a' mellyeknek semmi jussok nincsen hozzá, azért a földnek jövedelméből adgyon minekünk is kegyelmetek, bár csak száz forentokat, melyre is feletlenek akkor bíróval jelen lévő tanácsbeliek közül, nevezett szerint eőreg Szabó György, Márkus András, mondván: csak kiadnám kinek-kinek a jussát belölle, melyre is válaszolt Fekete János akkori Bíró Uram: nem adom bizony én, mert lovat és bikát vészek rajta város számára. Ezen beszíd pénig volt, miolta perlekednek egymással.²⁰⁸

2dus testis Georgius Végh, Incola Sarkadiensis Annorum circiter 50.²⁰⁹ Juratus et examinatus fassus est. Ad Imum. Joll tudgya a Fatens, hogy az hajdani sarkadi lakosok maradíki Kurucz Világh után²¹⁰ sertés és méhbeli jövedelmeket és dézmákat,²¹¹

²⁰² 1. tanú: Fazekas György sarkadi lakos, mintegy 48 esztendő.

²⁰³ Utólag beírva = „Miolta Sarkadra jöt lakni”; Utólag kihúzva = „Miolta a Fatens a sarkadiak közé jött lakni, ... és tudgya, hogy azon esztendőtől fogvást, mind addig, valamíg a mostani praetendens Sarkadi Nemesség és Tekéntetes Rhédei Familia egymás ellen processust nem indítottanak, hogy a sarkadi pusztákról obveniált obveniált (!) jövedelmeket régi örökös sarkadi lakosoknak maradíki magok között mindenkor fel osztottanak, nem adván semmi részt azon jövedelemből a közönséges paraszti communitásnak”

²⁰⁴ Utólag beírva = „csak egyczer tudgya, hogy a régi lakosok azon okbul dézmálták meg az sertísseket, hogy mak ... erdő, némelyeknek töb sertísse volt, és mind magokat, mind az jövevényeket megdémálták, és elosztották, de ez régen volt töb tíz esztendőnél, a' mejheket is egyczer fel osztották magok között”

²⁰⁵ Utólag beírva = „egyszer az mejhekbül, de a élésbül sohasem”

²⁰⁶ A két utolsó név alá van húzva – S. I.

²⁰⁷ Követe – S. I.

²⁰⁸ Ezt a mondatot utólag írták be – S. I.

²⁰⁹ 2. tanú: Végh György sarkadi lakos, mintegy 50 esztendő.

²¹⁰ Utólag beírva = „Kurucz Világh után”

²¹¹ Áthúzott = „minden földbeli jövedelmeket”

nem edczer, hanem háromszor is²¹² szedtek, s vették magokhoz, mellyek is obveniál-tanak a sarkadi és körül álló pusztáknak határjairól, mely jövedelemeket is magok között kinek-kinek mostan élő régi sarkadi lakosok maradíki felosztották, semmi részt nem adván a jövevény communitásnak belőle, nevezett szerént pedig a Fatens maga is adott sertés dézmát, nem különben Fazekas György, Rácz István, Erdőháti István, öreg Sajti Mihály, úgy többek is közönségesen.²¹³ Ad 2dum. Azon jövedelmeket pedig, nem mások, hanem tulajdon a régi sarkadi lakosok maradíki osztották fel magok között, nevezett szerént Berke János, Győri Péter, Szűcs Mihály, úgy Fatensnek felesége is, nem különben mind azok, valakik vérek lehedtenek azon pusztákhoz. Ad 3tium. Azt is tudgya a Fatens, hogy ezen praetendens [igénylő] Nemesség legátussai [megbízottjai], nevezett szerént Szűcs Mihály, Bende Szabó György, Sajti Mihály, úgy többen is, circiter hatan, egy alkalmatossággal expediáltattanak [küldettek] volt a város bírójához és tanácsához a föld jövedelmének kikérésére, de a Fatens nem tudgya, micsoda válaszal járhadtanak. [Auth.]

3tia testis Anna Koszta Relicta Stephani Rácz Incola Sarkadiensis Annorum 65.²¹⁴ Jurata et examinata fassa est. Ad 1mum. Jól emlékezik a Fatens reá, hogy az hajdani sarkadi lakosok maradíkinak a Fatensnek már megholt férje is adott méh és sertésbeli dézmát, de azon jövedelmet hora tették, avagy is kik osztozhatdanak fel véle, nem tudgya. Ad reliqua Nihil.²¹⁵ [Mortua]

4tus testis Andreas Varga Sarkadiensis Annorum circiter 58.²¹⁶ Juratus examinatus fassus est. Ad 1mum. Jól tudgya a Fatens, hogy az hajdani sarkadi lakosoknak mostani élő maradíki percipiálták [vételezték] a sarkadi és körül álló pusztáknak méh és sertés dézmáit, mely jövedelmeket is felosztottanak egymás között, nem adván semmi részt a több közönséges lakosoknak belőle, mely dézmálás nem csak egy esztendőben practizáltatott, hanem többekben is, nevezett szerint pedig a Sarkadi Communitas közzül adtanak dézmát a sarkadi pusztákról, úgy mint: Fazekas György, Rácz István, Domján Miklós, Kállai György, úgy többek is, valakik sarkadi felek nem voltak. Ad 2dum. Jól tudgya a Fatens azt is, hogy a sarkadi pusztákról obveniált dézmákat egymás között elosztották, nevezett szerént Győri Péter, Berke János, Szabó Sándor, Kis Miklós, öreg Szabó György, Márkus András, Deres András, Peczkés András, Juhász András,²¹⁷ úgy a Fatensnek is részt adtanak belőle, mely dézmálás nem csak egy esztendőben practizáltatott, hanem többekben is. Ad 3tium. Azt is tudgya a Fentes, hogy ezen Sarkadi Nemesség Fekete János sarkadi bíróságában, kérték az földnek jövedelmét, avagy osztanák ki, kinek-kinek, valamint ez előtt practizálta-

²¹² Ezt a két szót utólag írták be, áthúzza = „többször is”

²¹³ Ezt a szót utólag írták be – S. I.

²¹⁴ 3. tanú: Özv. Rácz Istvánné Koszta Anna 65 esztendő sarkadi lakos.

²¹⁵ Ezt a szót utólag írták be – S. I.

²¹⁶ 4. tanú: Varga András sarkadi lakos, mintegy 58 esztendő.

²¹⁷ Az utolsó hat név alá van húzva – S. I.

tott, de Juhász András azt mondotta: nem adnak bizony abból, mert a városnak elég szükségéi vadnak s kellettük oda. [*Mortuus*]

5tus testis Stephanus Erdőháti Sarkadiensis Annorum circiter 56.²¹⁸ *Juratus examinatus* fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy Berke János Uram sarkadi bíróságában, mind makk bértt, úgy sertés dézmát adtanak a sarkadi közlakosok, úgy a Fatens maga is adott egy német foréntott, ugyan Berke János Uramnak, mely jövedelemmel csak sarkadi régi lakosok maradíki osztotzanak fel, a köz communitásnak semmi részt nem adtanak belölle. Ad 2dum. Azon jövedelemmel penig felosztotzanak nevezett szerént: Kollát István, eőreg Szabó György,²¹⁹ Bende Szabó János, Berke János, Győri Péter, Szűcs Mihály, Kys Miklós, Kőlús Szabó András,²²⁰ úgy többek is, valakik sarkadi feleknek tartották magokat. Ad 3tium. Hallotta a Fatens másoktul, hogy a Sarkadi Nemesség kérette volna a földnek jövedelmét Sarkad várossa bírójátul, de mit válaszoltanak, a Fatens nem tudgya, mivel jelen nem volt, nem is hallotta. [*Mortuus*]

6tus testis Nicolaus Domjan Sarkadiensis Annorum circiter 40.²²¹ *Juratus et examinatus* fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy a Sarkadi Nemesség, Szabó Sándor, Győri Péter, Berke János Uraimék bíróságaikban megdézsmálták a Sarkadi Communitas sertésseit és méheit a sarkadi pusztákról, a mint hogy is a Fatens maga is adott méz dézmát azon pusztákról az régi sarkadi feleknek, magokat is a régi lakosok megdézsmáltak,²²² nem külömben mások is, nevezett szerént: Kállai György, Farkas Páll, Dorkó Miklós, úgy többek is, valakiknek lehetének sertései és méhei, nem lévén semmi jussok Sarkadhoz és a pusztákhoz. Ad 2dum. Tudgya a Fatens, hogy azon jövedelemmel felosztotzanak nevezett szerént: Deres András, Márkus András, Peczkes András, eőreg Szabó György, Kys Miklós,²²³ Berke János, Pap Mihály, Kalmárné,²²⁴ Méhszáros István, Szabó Sándor, úgy többen is, az kik sarkadi feleknek tartották magokat lenni. Ad tetium Nihil. [*Auth.*]

7tus testis Nicolaus Dorko Sarkadiensis Annorum circiter 38.²²⁵ *Juratus et examinatus* fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy Szabó Sándor, Berke János, Győri Péter Uraimék bíróságaikban sertés és méhbéli dézmákat adtanak a sarkadi pusztákról,²²⁶ az hajdani sarkadi lakosok mostan élő maradíkinak, amint hogysis maga is adott a Fatens azon személyeknek dézmát, úgy Juhos Szabó János, Dorkó István, Bordás Mihály, úgy többek is, valakiknek méheik és sertésseik voltak. Ad 2dum.

²¹⁸ 5. tanú: Erdőháti István sarkadi lakos, mintegy 56 esztendő.

²¹⁹ A két előző név alá van húzva – S. I.

²²⁰ A két előző név alá van húzva – S. I.

²²¹ 6. tanú: Domján Miklós sarkadi lakos, mintegy 40 esztendő.

²²² Utólag beírva = „magokat is a régi lakosok megh dézmáltak”

²²³ A felsorolt öt név alá van húzva – S. I.

²²⁴ A név alá van húzva – S. I.

²²⁵ 7. tanú: Dorkó Miklós sarkadi lakos, mintegy 38 esztendő.

²²⁶ Áthúzott = „ugyan a Sarkadi Communitas közzül mindazok, valakiknek részek nem volt Sarkadban és a körül álló pusztákban”.

Mely jövedelem el is osztatott azon sarkadi hajdani lakosok között, nevezett szerint pedig Márkus András, Peczkes András, Deres András, Nagy Andrásné, Győri Péterné, eőreg Szabó György, Berke János, Szabó Sándor, úgy többek között is, valakiknek jussok vagyon Sarkadhoz és a pusztákhoz. Ad tertium Nihil.

8vus testis Joannes Varga Sarkadiensis Annorum circiter 40.²²⁷ Juratus examinatus fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy Győri Péter, Berke János, Szabó Sándor Uraimék bíróságaikban a sarkadi régi lakosok maradíakai a sarkadi határrul és pusztákról obveniált méz és sertésbeli dézmákat magokhoz vették, megdézsmálván a jövevény sarkadi lakosokat, úgy magokat is az régi lakossok,²²⁸ nevezett szerint pedig megdézsmálták Erdőháti Istvánt, Ráczt Istvánt, Fazekas Istvánt, Marcsó Gergely, Dorkó Miklóst,²²⁹ Juhos Jánost, Bordás Mihályt, úgy a Fatenst is, semmi részt nem adván azon dézmákból a közönséges sarkadi lakosoknak. Ad 2dum. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon jövedelemmel osztotzanak meg Berke János, Győri Péter, Szűcs Mihály, Deres András, Peczkes András, eőreg Szabó György,²³⁰ úgy többek is, valakik hajdani sarkadi feleknek tartoták magokat. Ad 3tium. Hallotta másoktul²³¹ azt is a Fatens, hogy a sarkadi felek, kik is neveztetnek Sarkadi Nemeseknek, egy alkalmatossággal Fekete János Uramnak sarkadi bíróságában a föld jövedelmének kikérésre elküldötenek volt a tanácsban, nevezett szeréntt Bende Szabó Jánost és Varga Ferenczet, de emlétett bíró és a tanács semmit nem adtanak azon jövedelmekből. [Auth.]

9nus testis Joannes Juhos Szabó Sarkadiensis Annorum circiter 70.²³² Juratus examinatus fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy Szabó Sándor, Győri Péter, Berke János Uraimék sarkadi bíróságaikban, a sarkadi hajdani lakosok maradíkinak dézmát adtanak a jövevény sarkadi lakosok Sarkadról és a pusztákról, magokat is akkor megdézsmálván a régi lakossok,²³³ nevezett szerint Durkó Miklós, Erdőháti István, úgy a Fatens is, és mind azok, valakinek méheik és sertésseik voltak, nem lévén semmi jussok Sarkadhoz és a pusztákhoz. Ad 2dum. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon dézmabeli proventussal [jövedelemmel] csak a sarkadi régi lakosok maradíki osztotzanak, nem adván semmi részt a jövevény sarkadi lakosoknak belölle, nevezett szerint Varga Ferencz, Bende Szabó János, Márkus András,²³⁴ Győri Péter, Berke János, Szűcs Mihály, Peczkes András, eőreg Szabó György,²³⁵ és mind azok, valakik tartoták magokat sarkadi feleknek. Ad 3tium. Azt is tudgya a Fatens, hogy egy alkalmatossággal, a hajdani sarkadi lakosoknak mostani élő maradíki, kik is mondatnak Sarkadi Nemeseknek, elküldötték volt követségben közölök Bende Szabó Jánost,

²²⁷ 8. tanú: Varga János sarkadi lakos, mintegy 40 esztendő.

²²⁸ Utólag beírva = „úgy magokat is az régi lakossok”

²²⁹ Áthúzott = „Gergelyt”

²³⁰ Az előző négy név alá van húzva – S. I.

²³¹ Áthúzott = „Tudgya”

²³² 9. tanú: Juhos Szabó János sarkadi lakos, mintegy 70 esztendő.

²³³ Utólag beírva = „magokat is akkor megh dézmálván a régi lakossok”

²³⁴ A név alá van húzva – S. I.

²³⁵ Az előző két név alá van húzva – S. I.

eőreg Szabó György Uram bíróságában, hogy a földnek jövedelmét adnák kezekben, de akkori bíró és tanács nem adták. [Auth.]

10mus testis Petrus Nagy Incola Sarkadiensis *Annorum circiter 55.*²³⁶ *Juratus examinatus fassus est. Ad Imum.* Tudgya a Fatens, hogy Győri Péter, Szabó Sándor és Berke János Uraméknak sarkadi bíróságaikban, a régi sarkadi feleknek az Jövevény Sarkadi Communitas mind azok, valakiknek voltak sertéssei és méhei, minnyállyan dézmát adtanak, nevezett szerént pedig dézmát adott Domján Miklós, Márki István, Juhos János, Fazekas György, Erdőháti István, Rácz István, úgy többek is, valakiknek dézmára való jószágaik lehedtenek, nem lévén semmi részek Sarkadban és a pusztákban. *Ad Secundum.* Azt is tudgya a Fatens, hogy azon dézmabeli jövedelmet, mind azok, valakik voltak régi sarkadi lakosoknak maradíki, magok között személy szerént felosztották, nevezett szerént: Kis Miklós, Kis István, Peczkes András, eőreg Szabó György, Márkus András,²³⁷ Szűcs Mihály, Berke János, Győri Péter, úgy a Fatens is, semmi részt nem adtanak azon jövedelmekből a Sarkadi Jövevény Communitasnak. *Ad tertium.* Tudgya a Fatens, hogy Bende Szabó János Uram, mint hajdani sarkadi lakosoknak legátussa [megbízottja] lévén, egy alkalmatossággal Fekete János Uramnak sarkadi bíróságában, bejőve a tanácsban, kérte a földnek jövedelmét, de említett bíró azt felelte: nem adok személy szerént senkinek is, hanem a közönséges város hasznára fordítom, lovat és bikát fogok venni azon jövedelemből.

11mus testis Andreas Márkus Sarkadiensis *Annorum circiter 73.*²³⁸ *Juratus et examinatus fassus est. Ad Imum.* Tudgya a Fatens, hogy a sarkadi hajdani lakosok a jövevény sarkadi lakosoknak méheiket és sertésseiket a sarkadi és körül lévő határokról megdézsmálták nem edczer, hanem többször is, nevezett szerént dézmát adott Rácz István, Dorkó István és Dorkó Miklós, Juhos Szabó János, úgy többek is. *Ad Secundum.* Tudgya a Fatens, hogy a régi sarkadi feleknek mostani élő maradíki azon pusztákból obveniált jövedelmeket felosztották egymás között, nevezett szerént Berke János, Bende Szabó János, Szűcs Mihály, Peczkes András, Deres András, eőreg Szabó György²³⁹ és a Sajtiak, úgy a Fatens is kétt részt²⁴⁰ vett mindenkoron. *Ad 3tium.* Tudgya a Fatens, hogy a Sarkadi Communitastul nem rígiben elszakadott Nemesség kérette a földnek jövedelmét Fekete János, Juhász András, eőreg Szabó György Uraméknak bíróságokban említett bíráktul, úgy tanácsstul, de nem adták.

12mus testis Georgius Sajti Sarkadiensis *Annorum circiter 44.*²⁴¹ *Juratus et examinatus fassus est. Ad Imum.* Tudgya a Fatens, hogy mostani élő régi sarkadi lakosoknak maradíkai, Győri Péter, Szabó Sándor és Berke János Uraméknak sarkadi bíróságaikban az jövevény sarkadi lakosoknak jószágait, az sarkadi és körül lévő

²³⁶ 10. tanú: Nagy Péter sarkadi lakos, mintegy 55 esztendő.

²³⁷ A felsorolt öt név alá van húzva – S. I.

²³⁸ 11. tanú: Márkus András sarkadi lakos, 73 esztendő.

²³⁹ Az utóbbi három név alá van húzva – S. I.

²⁴⁰ „úgy a Fatens is kétt részt” = alá van húzva – S. I.

²⁴¹ 12. tanú: Sajti György sarkadi lakos, mintegy 44 esztendő.

pusztáknak terméseikről megdézsmálták, mind azokat, valakiknek lehedtenek sertéssei és méhei, nevezett szerént Rácz Istvánt, Fazekas Györgyöt, Domján Miklóst, Bordás Mihályt, úgy mind azokat, valakiknek jussok nem volt Sarkadhoz és a pusztákhoz, úgy magokat is hasonló képpen, ez akkor²⁴² tájban volt, hogy Kurucz háború után az Sánczból ki jöttek.²⁴³ Ad 2dum. Azt is tudgya, hogy azon obveniált jövedelmeket egymás között osztották fell, nevezett szerént: Szabó Sándor, Berke János, Szűcs Mihály, Győri Péter, Peczkés András, Deres András, eőreg Szabó György,²⁴⁴ úgy többek is, valakiknek jussok volt Sarkadhoz és a pusztákhoz, de a jövevény sarkadi lakosoknak azon jövedelmekből semmi részt nem adtanak. Ad 3tium. Másoktul hallotta a Fatens, hogy az régi sarkadi felek kérték volna legközelebb négy vagy több esztendőktül fogvást obveniált jövedelmet a sarkadi bírótul és tanácstul, de nem adták. [Authen.]

13tius testis Andreas Deres Sarkadiensis Annorum circiter 50.²⁴⁵ Juratus et examinatus fassus est. Ad 1mum. Jóll tudgya a Fatens, hogy a sarkadi régi lakosoknak mostan is Sarkadon lakó maradíki az jövevény sarkadi lakosoknak méheiket és sertésseiket, úgy az magok sertíssit is, midőn mak volt, mivel nem minden régi lakosnak volt sertíse,²⁴⁶ a sarkadi határrul és pusztákról, nem edczer, hanem töbször is megdézsmálták, nevezett szerént penig Fazekas Györgyöt, Erdőháti Istvánt, Rácz Istvánt, úgy többeket is, valakiknek voltanak sertésseik és méhek, és nem lévén semmi jussok Sarkadhoz és a pusztákhoz. Az 2dum. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon jövedelmeket elosztották egymás között az régi sarkadiak maradíki, nevezett szerént Berke János, Szabó György, Szűcs Mihály, Peczkés András, Szabó Sándor, úgy a Fatens maga is, nemkülömben mind azok, valakiknek részek volt Sarkadban és a pusztákban, a jövevény sarkadi lakosoknak semmi részt nem adtanak azon jövedelmekből. Ad tertium. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon régi sarkadi felek, kik is nevezetnek Nemeseknek, hogy a felsőbb esztendpken obveniált jövedelmeket kérték a sarkadi tanácstul, de semmit nem adtanak. [Authen.]

14tus testis Andreas Peczkés Incola Sarkadiensis Annorum circiter 54.²⁴⁷ Juratus et examinatus fassus est. Ad 1mum. Jóll tudgya a Fatens, hogy a régi sarkadi lakosok maradíkinak, kik is Sarkadon laknak, az jövevény sarkadi lakosok sarkadi és a körül lévő puszták határjairól dézsmát adtanak, magokat is akkor az régiek megdézsmálták,²⁴⁸ nem csak edczer, hanem töbször is, mind sertésekből és méhekből, nevezett szerént penig Olcsvári László, Dorkó István, úgy többen is. Ad Secundum.

²⁴² Áthúzott = „volt”

²⁴³ Utólag beírva = „úgy magokat is hasonló képpen, ez akkor tájban volt, hogy Kurucz háború után az Sánczból ki jöttek”.

²⁴⁴ Az előző három név alá van húzva – S. I.

²⁴⁵ 13. tanú: Deres András sarkadi lakos, mintegy 50 esztendő.

²⁴⁶ Utólag beírva = „úgy az magok sertíssit is, midőn mak volt, mivel nem minden régi lakosnak volt sertíse”

²⁴⁷ 14. tanú: Peczkés András sarkadi lakos, mintegy 54 esztendő.

²⁴⁸ Utólag beírva = „magokat is akkor az régiek megh dézsmálták”

Azt is tudgya a Fatens, hogy azon jövedelmeket egymás között azon hajdani sarkadi lakosoknak maradíki, mellyek is Sarkadon laknak, azon jövedelemmel felosztosztanak, nevezett szerént pedig: Berke János, Győri Péter, Szűcs Mihály, Szabó György,²⁴⁹ úgy többen is, valamennyin vadnak részesek Sarkadhoz és a pusztákhoz, semmi részt pedig nem adtanak az jövevény sarkadi lakosoknak azon jövedelemből. Ad 3tium. Tudgya azt is a Fatens, hogy a mostani praetendens Sarkadi Nemesség kérette a felsőbb esztendőkbén obveniált jövedelmeket a sarkadi tanácstul, hogy osztanák ell, valamint az előtt practizaltatott, avagy valamely summát ki szakasztva annának belölle, de semmit is nem adtanak. [Authen.]

15mus testis Gregorius Marcsó Incola Sarkadiensis Annorum circiter 48.²⁵⁰ Juratus et examinatus fassus est. Ad 1mum. Jóll tudgya a Fatens, hogy a sarkadi régi lakosoknak mostani élő maradéki magokat, és²⁵¹ a jövevény sarkadi lakosoknak sertéseiket és méheiket a sarkadi és a körül lévő pusztáknak határjairól megdézsmálták, akkor tájban, mikor az Sánctul kurucz háború után ki jöttek.²⁵² Ad Secundum. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon jövedelmeket, azon sarkadi hajdani lakosok maradíki, mellyek is ugyan Sarkadon laknak, egymás között felosztották, nevezett szerént: Berke János, Varga Ferencz, az Erdőssök közönségessen, Szűcs Mihály, Méhszáros István, Sajtiak közönségessen, Baranya János, Csethe Mihály, Kőlűs Szabó András, úgy többen is, mind azok, az kik sarkadi feleknek tartották magokat. [Auth.]

16mus testis Paulus Farkas Incola Sarkadiensis Annorum circiter 62.²⁵³ Juratus examinatus fassus est. Ad 1mum. Tudgya a Fatens, hogy ez előtt circiter kilencz esztendővel lévén sarkadi bíró Berke János Uram, és azon esztendőben meg is dézmálta a sarkadi sertéseket és méheket, a sarkadi és körül levő pusztáknak határiról, de azon dézmát hová tették, az Fatens nem tudgya. Ad tetium. Azt is tudgya a Fatens, hogy Fekete János Uramnak sarkadi bíróságában, úgy töb bírának idejekben is a praetendens felek kérték az határokról obveniált jövedelmeket, de a bírák azt felelték, hogy azon jövedelmet nem adgyák, mert a föld a városé. [Auth.]

Super qua modo antelato peracta pernos Inquisitione praesen... liter... nostras Inquisitionales Solito modo toboratas, parti Inquini facienti veluti Jurium Suorum prodetensione necessarias extradeditimus. Datum in Oppido Magnó-Szalontha 10. 9bris 1731.

(Gyűrűspecét.) Caspár Győri

Incltyi Comitatus hujus Bihariensis Ordinarius Jurassor mp.
(Gyűrűspecét.) Subtitutus Georgius Kelemen mp.²⁵⁴

U. U.

²⁴⁹ Ez a név alá van húzva – S. I.

²⁵⁰ 15. tanú: Marcsó Gergely sarkadi lakos, mintegy 48 esztendő.

²⁵¹ Ez a két szó utólagos betoldás – S. I.

²⁵² Utólag beírva = „akkor tájban, mikor az Sánctul kurucz háború után ki jöttek”.

²⁵³ 16. tanú: Farkas Pál sarkadi lakos, mintegy 62 esztendő.

²⁵⁴ Kelt Nagyszalonta városában, 1731. november 10. Győri Gáspár, ezen Nemes Bihar Vármegye rendes esküdtje; Kelemen György ideiglenes (esküdt).

11.

Békés vármegye vizsgálata a sarkadi sánc feladását követő eseményekről
Gyula, 1731. december 2.
(HBML)

Anno 1731. die 2. Mensis Xbris in Oppido Gyula inque Comitatu hocce Inclyti Bikésiensi praetens Inquisitio, per Nos infra scriptos eindem Inclyti Comitatus Tabulae Judriae Assessores, penes Exmissionem Perillustris Dominis Vice Comitis Martini Almasy ad Instantiam Oppidi Sarkad per acta est Nobis juxta Subinserta Deeontri puncta modo ex Ordine Sequenti.

De eo Utrum?

Primo. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? bizonyosan, hogy az sarkadiak az Kurucz Világ után, az midőn kijöttek az sánczbul, Berkő (!) János bíróságában, akkor egymással közönségessen egymással úgy conveniáltak [*megegyeztek*] volna, hogy az ki sarkadi lakos akar lenni, mindenímő²⁵⁵ bonumával, szántó földével, halászó vizével, erdejével, kaszállójával szabad lészen Sarkadnak, ha minden terh viselések²⁵⁶ alá submitálják magokat, ha pedig nem akarják az submitálni, tehát három nap alatt az városbul kiköltözzék.

Secundo. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az első punctumnak tenora szerint, az szegénység, az kinek teczet, sarkadi lakosnak megmaradott.

3o. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az lakosoknak megmarasztása három ávagy négy esztendők elfolyása alatt is senki az közönséges lakosoktul dézmátt és seminémőt jövedelembül nem vett.

4to. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az midőn Isten eő Szent Felsége az sarkadi határon lévő gyümölcz hozó vagy mak termő fákatt gyümölczel megáldotta, ki vette-e akar, vagy kikérte az dézmátt, bírák-é, vagy személy szerint Vizessy János, Börke János, Szűcz Mihál, Sajti Mihály, Furka Jakab, Dorong István, Keszyúis János, Sajti István, töb társaikkal edgyütt.

5to. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az midőn az bírák az sarkadi határon lévő sertéseket s miheket megdézsmálták, ha akkor mind közönségessen az egész lakosokét megdézsmálták-é, a' vagy nem, a' kinek volt dézma alá való jószága.

6to. Tudgya-é? Láta-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy azon mézett, a' mely dézmában obveniált, ha az negyedik punctumban feljedczet személyeknek atták-é, vagy az helység maga közönséges hasznára fordította, ha azoknak atták, kinek-kinek személy szerint menyit adtak.

²⁵⁵ mindennemű – S. I.

²⁵⁶ teherviselések – S. I.

7mo. Tudgya-é? Láttá-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az utatul fogva, az miulta az bírák sertíseket és méheket, egy a' vagy kétt esztendők fojása alatt megdézsmáltak, az utatul fogva az sarkadi lakosok közzül valaki adott-é dézmált valakinek, búzájából, árpájából, szőlőjéből és egyéb gabonájából.

8vo. Tudgya-é? Láttá-é? Halotta-é? az tanú bizonyosan, hogy az midőn Sarkad impetáltattot *Tekintetes Nemzetes* Rédei Familiátul, nem külömben *Tekintetes Nemes Szepesi Camarátul*, ha akkor az sarkadi előljárók aszt fogatták-é az közönséges lakosoknak, hogy ha az kaszállásával keressi is, csak adgyon az város megtartására, olyan légyen az eő értéke szerént, mint akárki, az az szabadossan élhesse mindenémő bonumumát.

Primus testis. Petrus Markus, Miles *Inclyti* Domini Gyulaiensis, annorum circiter 48.²⁵⁷ Juratus Exmaninatus *prae*vio Juramento fatetur. Ad primum. Tudgya bizonyosan az Fatens, hogy az midőn Kurucz Világ után kigyüttek a' Sánczbul, Börkés (!) János bíróságában, úgy conveniáltak [*egyeztek meg*], az ki sarkadi lakos akar lenni, mindenémő jövedelemmel szabad fog lenni, valaki ott meg fog maradni, a' ki pedig nem akar maradni, és bíró pácza allyá nem akarja magátt submittálni, tehát harmatt nap alatt az helységből kiköltezégh. Ad 2dum. Pariter Tudgya az Fatens, hogy a' kinek teczet megmaradni, megmaradhattott az helységben, aki pediglen megmaradott, bírótul köletett néki főghni. Ad 3tium. Tudgya bizonyosan az tanú, hogy sarkadi lakosoghtul senki seminémű *praedium*bul [*pusztából*] dézmált nem vett, sem pediglen saját sarkadi földrül, és seminémű jövedelemből. Ad 4tum. Tudgya az fatens bizonyosan, hogy De eoutrumban specificált semílyek kezöl, úgymint Vizeső (!) János, Borke János (!), és többi közzöl soha dézmált nem vettek, és mígh híre sem halattot abban az üdőben nemeseknek, hogy valami *praetensió*jok [*követelésük*] lett volna, hanem csak az bírák disponáltak [*rendelkeztek*] magok között, úgymint az város bírái és elei. Ad 5tum. Tudgya az Fatens, hogy kétt embernek sertíseit, úgymint Fazekas Györkái (!) és Rác Istvánít, az bírák megdézsmáltak, és közönségessen elosztották, az kiknek illet. Kiatták is eszt is, azért dézmáltak, hogy sok volt az sertís, de a többeit senkéit sem. Az míhek iránt halotta az Fatens, hogy Bordás névő embernek míheit megdézsmáltak volna az bírák, és közönséges jóra fordították az mézett. Ad 6tum. Tudgya az Fatens, hogy nem az negyedik punctumban specificált semílyeknek atták az dézmából obveniált mézett, hanem az helység sögségire²⁵⁸ fordították, és akori Vice Ispán Uramnak bizonyos dologért atták. Ad 7mum. Nem tudgya az Fatens bizonyosan, hogy valaki vett volna dézmárr mind edig is sarkadi lakosoktul. Ad 8vum. Másoktul hallotta az Fatens, hogy az midőn *Tekintetes Nemzetes* Rédei Familiátul impetáltattott Sarkad városát, hogy az ott való lakosoknak élly (!) fogadast tettek, hogy ha kaszájával is kereszi is az szegín ember, nem fogja sajnálni az kölcségéd az városnak sögségére, a' miből lehet, város megtartására, mig is megsze-

²⁵⁷ I. tanú: Márkus Péter, a Nemes Gyulai Uradalom katonája, mintegy 48 esztendős.

²⁵⁸ sögségire (szükségére) – S. I.

gíttjük, hogy *Tekintetes* Nemes Szepessi Camara impetáltatot volna sarkadi városát, nem emlékezik.

Secundus Testis Petrus Fabian Senior Incola Gyulaiensis Annorum circiter 60. Juratus examinatus *praevio Juramento fatetur*.²⁵⁹ Ad primum. Nihil. Ad 2dum. Tudgya az Fatens, hogy Sarkad városában valakinek teczet, szabadossan és békével megmaradhattot, és seminémű földes urának nem adósztanak, és semi földes uratt nem halotta lenni, ezen Fatens is ott Sarkadra világra szölötettet. Ad 3tium. Nihil. Ad 4tium. Tudgya az Fatens bizonyossan, hogy valamelly dézma eszett az kölső embe- rektül, senki egyib nem dézmálta, hanem az magok bírák. Ezen punctumban felül specificált semilyek között soha magok számára nem dézmáltak, hanem közönséges- sen lakosok magok között elosztották. Ad 5tium. Tudgya az Fatens bizonyossan, hogy az lakosog az jövevéneknek, úgymint (salva venia)²⁶⁰ sertíseiket és méheiket meg- dézmálták, és magok között elosztották. Ad 6tium. Tudgya az fatens, hogy nem az helység sögségére dézmát fordítottak, hanem az örögek magok köszt elosztották. Ad 7mum et 8vum. Nihil. Nem tudgya az Fatens, hogy miképpen tudnak imár enihán esztendőtül fogva az minímő sarkadi uraiméknak rendtartása vagyon között.

Tertius Testis. Stephanus Déső, Incola Gyulaiensis, annorum circiter 34. *Prae- vio Juramento fatetur*.²⁶¹ Ad primum. Hallotta az Fatens sarkadi lakosoktól ott laktá- ban, hogy bésélgettük volna egymás között, valaki akar lakni Sarkadon, szabadossan élhesse, aki pediglen ott lakni nem akar, szabadossan harmatt nap allat kimegyen az városul. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Tudgya az Fatens, mivel hogy magának vetése lévén, senkinek dézmátt nem adott, és ott való lakosok is nem adtak. Ad 4tium. Tud- gya az Fatens, hogy Börke János bíróságában ott való sertíseket dézmálták, de nem az De eoutrumban felül specificált nemesek rísére, hanem az közenséges Communitás rísére, azaz hogy az kik haza fiainak tartották magokatt. Ad 5tium. Tudgya az Fatens, ott laktában 1722dik esztendőben, valakinek ott sertísei voltanak, még az magokit is az régiek megdézsmálták, és magok közöt elosztották. Ad 6tium et 7mum. Nihil. Ad 8vum. Tudgya az Fetens, midőn *Tekintetes Nemzetes* Rédei Familia impetáltata Sar- kad Városát, így végeszték egymás között az lakosok, mind segínye, és mind gaz- dagja, ki mit adhatt, ha csak kaszálásával is köreszi, csak adgyon kölcségre valót Co- munitas rísére, szabadossan ilhetti mind maga fölgyétt.

Quartus Testis. Michael Nyíri, Incola Gyulaiensis, annorum circiter 48. *Prae- vio Juramento fatetur*.²⁶² Ad primum. Tudgya az Fatens, hogy Berke János bíróságá- ban megegyezvén sarkadi lakos uraimik egymás között, hogy az ki sarkadi lakos akar lenni, mindennémű bonumával, úgymint sántó földgyét, halászó vészétt, kaszáló- ját szabadossan ilhesse, aki az város terhit akarja viselni, szabadossan megmarad- hatt. Ad 2dum. Nihil. Ad 3tium. Tudgya az Fatens, három vagy négy esztendőtül

²⁵⁹ 2. tanú: *Id. Fábán Péter gyulai lakos, mintegy 60 esztendő.*

²⁶⁰ *engedelemmel*

²⁶¹ 3. tanú: *Deső István gyulai lakos, mintegy 34 esztendő.*

²⁶² 4. tanú: *Nyíri Mihály gyulai lakos, mintegy 48 esztendő.*

forgása alatt sarkadi lakosok senkinek dézmált nem attak seminémű bonumából. Ad 4tum. Tudgya az Fentes bizonyosan, hogy sarkadi uraimik makon lévő sertíseket magok közt megdéz málták, és azon obveniálandó dézmát egymás közet elosztották, nem az De eoutrumban specificált nemeszek sámára, mivel hogy akkor senkit földes uroknak eő kegyelmék közöl lenni nem ésmírték, hanem mináján egyenlő szabadcsákban voltak ott való lakosok. Ad 5tum. Tudgya az Fatens, az mitt az első felül említet punctumban megvalotta az sertíszeg iránt, hogy megdéz málták, az Fatensnek is az eő részét is megatták, de az ki akkor jövevény volt, az disnóbul részt nem adtak,²⁶³ de az míhek iránt semit sem tud. Ad 6tum et 7mum. Nihil. Ad 8vum. Tudgya az Fatens, midőn az Tekintetes Nemzetes Rédei Familiátul impetáltatot, hogy igen vígeszist tettek egymás között sarkadi uraimék, hogy csak adgyon ki-ki, a mi kítül kitelhettik, ha ki is kaszálásával köereszi, az város megváltására, szabadossan ílhetti az helység sarkadi földgyét, vagy is bonumját.

Quintus Testis Samuel Mészáros, Incola Gyulaiensis Annorum circiter 40.²⁶⁴ Praevio Juramento juratus examinatus fatetur. Ad primum. Tudgya bizonyosan az Fatens, hogy sarkadi lakos uraimik egymás között úgy vígesztik, hogy a' ki ott sarkadi lakos akar lenni, és az Communitásal akar egyött akar érteni, mindenémű bonumával, ususzával szabad fog lenni, az ki pediglen Communitásal egyett nem akar érteni, vagy is élni, harmad nap alatt mennyen ki Sarkad városából. Ad 2dum. Tudgya az Fatens, hogy az első punctumnak tenora szerént, akinek teczet megmaradni, megmaradott. Ad 3tium. Tudgya az Fatens, hogy az lakosok megmaradása után senkinek semi némű dézmát nem attanak három vagy négy esztendők elfolyásza allat. Ad 4tum. Tudgya az Fatens, hogy Deeoutrumban felül specificált személyek közöl, úgy mint Vizeső János, (!) Börke (!) János és többi nemes uraimik Sarkad városának seminémű bonumából nem dézmáltanak, mivel hogy akkor időben semi híre nem halatott, hogy földes urak lettenek volna eő kegyelmék. Ad 5tum. Tudgya az Fatens bizonyosan, hogy az minémű sertíseket megdéz máltak egymás között, egyik földös urának sem attak, hanem magok között közönségessen elosztották, mivel hogy minyján egy aránt húszták az terhit. Ad 6tum. Nihil. Ad 7mum. Nem tudgya az Fatens, hogy attak volna sarkadi uraimék valami bonumokbul valami dézmát. Ad 8vum. Nihil. Hoc addito magájébul is osztottak az Fatensnek, és maga darabolta el, akkor Sarkadon lakván.

Super qua teliter per Nos per acta Inquisitione testiumque sepeius jam declaratorum Juramentali fassione, presentes nostras, manum nostrarum subscriptionibus sigilloruque usualium appraesione roboratas extra dedimus literas testimoniales. Datum in Oppido Gyula, die 2. mensis decemberis Anno 1731.

²⁶³ „de az ki akkor jövevény volt, az disnóbul részt nem adtak” = utólagos betoldás a bal lapszélen – S. I.

²⁶⁴ 5. tanú: Mészáros Sámuel gyulai lakos, mintegy 40 esztendő.

Paulus Nevery de Eadem Inclyti Comitatus
Bekesiensis Tabulae Judicariae Assessor mp.
(Gyűrűspecst.)

Josephus Csepreghy praefati ejusdem Inclyti Comitatus
Beke[si]nsis Tabulae Assessor mp.
(Gyűrűspecst.)²⁶⁵

12.

Bihar vármegye vizsgálata a sarkadi sánc feladását követő eseményekről
Nagyszalonta, 1732. január 19.
(HBML)

Infra scripti recognoscinum praesentium per tenorem, quod nos pedes Commissionem Perillustri ac Generosi Domini Michaelis Bucsi Inclyti Comitatus hujus Bihariensis Ordinarii Vice Comitis, ad legitimum requitionem Communitatis Oppidi Sarkad, juxta sabinsert De eo Utri puncta, modo et ordine sequenti, legitime impedito Domino Ordinario Judlium, taliter úti sequitur peregerimus Inquitionem.

De eu Utrum.

1mo. Tudgya-e? Láta-é? Halotta-é? a tanú, hogy a midőn a sarkadiak a Kurucz Világ után ugyan a sarkadi sáncból ki jöttek Berke Jánosnak bíróságában, és akkori lakosok közönségessen úgy conveniáltak [*megegyeztek*] volna egymás között, az ki sarkadi lakos akar lenni, és mindennemű tereh viselések alá akarja magát submitálni, tehát Sarkadnak mindennemű bonumaival, szántó földeivel, kaszállóival, halászó vízeivel, erdeivel szabad lészen Sarkadnak, ha pediglen a tereh viselés alá nem akarja magát submitálni, tehát harmad napok alatt a városból kiköltözzék.

2do. Tudgya-e? Láta-e? Halotta-e? a tanú, hogy az első punctumnak tenora szerént a szegénység, az kiknek tetczett Sarkadon megmaradni, meg maradtanak, az kiknek penig nem tetczett, elmentenek.

3tio. Tudgya-e? Láta-e? Halotta-e? a tanú, hogy a szegénységnek Sarkadon való meg maradása után három vagy négy esztendőknék elfolyása alatt is senki az közönséges lakosoktól dézmát semminemű jövedelemből nem vett.

4to. Tudgya-e? Láta-e? Halotta-e? a tanú, hogy a midőn Isten eő Szent Felsege az sarkadi határon lévő gyümölcsöző, avagy makktermő fákat gyümölcsökkel megáldotta volna, akkor kicsoda dézmált nevezett szerént, a bírák-e, avagy Vizessi János, Berke János, Szűcs Mihály, Sajti Mihály, Furka Jakab, Dorongh István, Kesztyűs János, Sajti István, több compossessor [*közbirtokos*] társaikkal edgyütt.

²⁶⁵ Kelt Gyula városában, az 1731. év december hó 2. napján. Néveri Névery Pál, Nemes Békés Vármegye törvényszékének esküdtje; Csepreghy József, az előbb mengnevezett Nemes Békés Vármegye törvényszékének esküdtje.

5to. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy amidőn a sarkadi bírák ugyan a sarkadi határról a sarkadi lakosoknak sertésseiket és mézeiket megdézsmálták volna, ha akkor mind közönségesen, az egész lakosokat megdézsmálták-é, avagy nem, az kiknek lehedtenek dézma alá való jószágaik, nem a nemességnek, hanem a bírának, a Communitásnak, mind sertésseiket és méheiket dézmára feladták.

6to. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy azon mézet, az mely dézmából obveniált, az negyedik punctumban feljedczett személyeknek atták-e, avagy az helység maga közönséges hasznára fordította, ha pediglen azoknak adták, személy szerint kinek, és mennyit adtanak.

7mo. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy a miulta akkori sarkadi bírák sertéseket és méheket egy vagyis kétt esztendőknél folyása alatt megdézsmálták volna, ha azultatul fogva az sarkadi lakosok között valaki adott-e dézmát valakinek, búzából, árpából, szőlőből és egyéb gabonából.

8vo. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy a sarkadi malmott és korcsomát mindenkor a Communitás bírta és folytatta, nem a nemesek, a nemesség pedig mindenkor a bíró pálczája alatt volt, és sarkadi bírótul függötenek, és a midőn valamely jövedelemből a nemesek között valamelyiknek oly részt adtanak is, nem úgy adták, mint sarkadi földes úrnak, hanem mint sarkadi lakosnak.

9no. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy Sarkad várossában ugyan bíróságott és eskütséget viselő emberek vadnak olyak, az kik is igaz nemes emberek, és szintén annyi avagy több jussok is volna Sarkadhoz és a pusztákhoz, hogy nem mint mostani némely praetendens sarkadi nemeseknek.

10mo. *Tudgya-e? Láttá-e? Halotta-e?* a tanú, hogy a midőn Sarkad impetálatott *Tekéntetes Nemzetes* Rhédai Familiátul, nem különben *Tekéntetes Nemes* Szepessy Camarátul, akkor a sarkadi előll járók fogadták-e aszt az közönséges lakosoknak, mondván: ha szintén kaszállásával keresi valaki is, csak adgyon a város megtartására költséget, olyan légyen eő is értéke szerént, mint akár mely közölünk való, és szabadossan élhesse Sarkadnak mindenymű bonumjait.

Imus Testis Joannes Juhos Incola Antiensis²⁶⁶ Annorum circiter 40.²⁶⁷ Juratus et examinatus fassus est. Ad Imum. Jóll emlékezik a Fatens reá, mivel azon idő tájban Sarkadnak lakossa volt, amint hogy is Sarkadnak akkori *Generalis* Gyűlésében maga is jelen volt. Feő bíró levén Berke János Uram, és akik tartottak magokat hajdani sarkadi feleknek, jelen voltanak azon gyűlésben, kik is mondották, aki meg akar maradni Sarkadon, és lakossa akar lenni, tehát minden terh viseléseket magára végyen, és úgy megmaradhat, ha eddig edgyütt szenyvedtünk, továbbra is szenyvedgyünk, és annyi jussa léssen Sarkadban és a pusztákban, kinek-kinek az eő jussa szerént, ha pedig meg nem akar maradni, és a terh viselést magára nem vészi, harmad napok alatt a városból kimennyen. Mely edgyezésrül levelet is csináltak volt azon alkalma-

²⁶⁶ Ant = község Bihar vármegyében – S. I.

²⁶⁷ 1. tanú: *Juhos János anti lakos, mintegy 40 esztendő.*

tosságal, de azon levél hová lett, a *Fatens* nem tudgya, de úgy gondollya, hogy azon levél ma is Berke Jánosnál volna. Ad 2dum. Tudgya az *Fatens*, hogy azon edgyezésre sokan meg is maradtanak Sarkadon, sokan el is mentenek. Ad 3tium. Azt is tudgya a *Fatens*, hogy azon szegénységnek megmaradások után ednehány esztendőig dézmát nem adtanak. Ad 4tum. Tudgya azt is a *Fatens*, hogy a midőn a sertéseket dézmálták, tulajdon a város számára dézmálták, nem valamely privatus embernek számára. Ad 5tum. Azt is tudgya a *Fatens*, hogy akkori sarkadi bírák a dézmát mind azokon vették meg, az kiknek több jószágaik lehedtenek, nem a nemességnek, hanem a Communitásnak hasznokra. Ad sextum. Tudgya a *Fatens*, hogy a mostani praetendens, és a negyedik punctumban inserált [*belefoglalt*] személyeknek nem adtanak méz dézmát, hanem a Communitás számára fordították, mivel a Communitás adta akkori ezen Tekéntetes *Nemes Vármegye Ordinarius Vice* Ispánnának, Tekéntetes Úrr Boronkai Ádám Uramnak és *Ordinarius* Szolgabíró Néhai Árvai Imre Uramnak, hogy a Communis inqvisitiót végben nem vitték, emlétett uraknak adták és conferálták [*adományozták*]. Ad septimum. Soha is nem hallotta a' *Fatens*, hogy azon végben ment dézmálás után többször dézmáltanak volna, sohas nem hallotta, hacnem ha valamely sarkadi lakos az maga földét, az mellyet maga meg nem szánthatott, dézmájára valakinek engedte volna, és adtul adtanak volna dézmát. Ad octavum. Tudgya a *Fatens*, hogy a sarkadi malmot és korcsomát mindenkor a Communitás számára folytatták, és soha is valamely praetendens sarkadi nemesnek vagy privatusnak részt belőlle nem adtanak, úgymint sarkadi földes úrnak, hanem úgy adtanak, mint sarkadi lakosnak. Ad nonum. Hallotta a *Fatens*, hogy a sarkadi Communitás közzül valóknak is némellyikeknek, szinte úgy vagyon részek Sarkadban és a pusztákban, mint a praetendens mostani sarkadi nemeseknek. Ad decimum. Nihil. [„Authenticus”]²⁶⁸

2dus Testis Gregorius Farkas de Gyán, Incola Kőte-Remeteiensis, annorum circiter 40.²⁶⁹ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. Friss emléketiben vagy a *Fatens*nek, hogy a midőn a sarkadi lakosok a Kurucz Világ után a sánczból kijöttek lakni Sarkadra, egy alkalmatosságal lett a városnak közönséges gyűlése, mely gyűlésben kiadattatott vala, akkori előljárók által, hogy a jövevények közzül, az ki sarkadi lakos akar lenni, magára vállallya fell a városban eshető szolgálásokat, terh viseléseket, és ha fell vállallya, oly jussa légyen Sarkadban és a pusztákban, valamint akár mely sarkadi régi lakosnak, ha peniglen fel nem vállallya, harmad napok alatt ki mennyen Sarkadról. Ad secundum. Uti primus testis in omnibus contorimter. Ad tertium. Uti primus testis.²⁷⁰ Ad quartum. Tudgya a *Fatens*, hogy a midőn Isten eő *Szent* Felsige a makktermő fákat gyümölcsökkel megáldotta volna, akkori sarkadi előljárók, hogy a sertéseket és méheket megdézsmálták, de nem a mostani fen forgó Vizessi János, kinek is még semmi híre nem volt, de a Communitás számára dézmálták. Ad quintum, sextum. Nihil., Ad septimum. Többször, hogy azon dézmálás

²⁶⁸ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁶⁹ 2. tanú: Gyáni Farkas Gergely kőteremetei lakos, mintegy 40 esztendő.

²⁷⁰ Mint az első tanú.

végben ment volna, soha is a *Fatens* nem hallotta. Ad octavum. Tudgya a *Fatens*, hogy a sarkadi malomnak és korcsomának jövedelme mindenkor a közönséges várost concernálta [*illette*], és a város usuálta, és a mostan fen forgó sarkadi nemesség soha azokból vagy másból úgy hasznót nem vett, mint sarkadi földes úrr magának, hanem mint sarkadi eős lakos, sótt, inkább mindenkor a sarkadi bírónak jurusdictiója és pálczája alatt voltak. De caeterum nihil.²⁷¹ [„Authenticus”]²⁷²

3tius Testis Stephanus Pap Incola Kőte-Remeteiensis, Annorum 38.²⁷³ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. A *Fatens* a sarkadi sánczból amidőn kiment volna, ment lakni Remetére, de csakhamar megfordulván Sarkadon, szintén azon idő tájban, a midőn első punctumban declarált [*kinyilvánított*] edgyezés végben ment, és azon Sarkadon való lételében hallotta a *fatens*, hogy akkori sarkadi előljárók kiadták a városnak közönséges gyűlésében, mondván: valaki Sarkadon akar maradni, és a köz terhet vellünk akarja viselni, szintén annyi része légyen Sarkadnak minden bonumjaiban, mint akár melly régi sarkadi lakosnak, az eő jussa szerént, az ki pedig nem akar maradni, harmad napok alatt kimennyen a városból. Ad secundum et tertium. Nihil. Ad quartum. Hallotta a *Fatens*, hogy a midőn a sertéseket megdézsmálták volna egy időben a sarkadi előljárók azon dézmát a sarkadi Communitás hasznára fordították. Azt is tudgya, hogy nem Vizessi János dézmált, mivel még akkoron semmi híre is nem volt, és nem is a mostan forgó nemesség hasznokra fordították. Ad quintum, sextum, septinum. Nihil., Ad octavum. Míg a *Fatens* Sarkadon lakott, úgy tudgya, sótt, az után is úgy hallotta mind e mái napig is, hogy a malomnak és korcsomának jövedelme mindenkor a város és a Communitás hasznára volt és vagyon, nem a mostani Vizessi Jánossal fen forgó nemesek hasznára. Ámbár, ha valamelyik közzülök részt vett volna is valamiből, nem úgy vette, mint sarkadi földes úrr, hanem mint sarkadi lakos, mivel mind ez mai napig is, a sarkadi bírótul volt dependentiájok [*függésük*] azon Vizesistáknak. De caeterum nihil.²⁷⁴ [„Authenticus”]²⁷⁵

4tus Tesis Franciscus Gellény Senior Incola Kőte-Remeteiensis Annorum circiter 86.²⁷⁶ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. A *Fatens* is lakott a sarkadi sánczban, és a midőn a sánczból kijöttek a városnak mostani helyére lakni, a *Fatenst* is hívták az sarkadi felek, mondván: jőjj ki vellünk lakni, neked is annyi just adunk a város földeiből, valamint magunknak, ha vellünk mindenekben edgyett értesz és contribuálsz [*hozzájárulsz*]. Ad secundum et tertium. Nihil., Ad quartum. Tudgya a *fatens*, egy időben, hogy Sarkad várossának előljárói a sarkadi lakosok sertésseit és méheit megdézsmálták, de azon dézmát hová tették, nem tudgya. Ad quintum, sextum et septimum. Nihil., Ad octavum. Tudgya a *Fatens*, hogy a sarkadi korcsoma

²⁷¹ Különben: *semmi(t)*

²⁷² Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁷³ 3. tanú: Pap István köteremetei lakos, mintegy 38 esztendő.

²⁷⁴ Különben: *semmi(t)*.

²⁷⁵ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁷⁶ 4. tanú: Id. Gellán Ferenc köteremetei lakos, mintegy 86 esztendő.

és malom jövedelmei mindenkor a város közönséges hasznaira valók voltak, és a mostani fen forgó nemesség is mindenkor a város bírása jurisdictiója s pálczája alatt voltak, és akár mely jövedelemből is senkinek személy szerént, mint sarkadi földes úrnak, soha is részt nem adtak, hanem mint akár mely sarkadi lakosnak. Ad nonum et decimum. Nihil. [„*Mortuus ex relatione testinum*”]²⁷⁷

5tus Testis Joannes Felföldi Incola Kőte-Remeteiensis Annorum circiter 60.²⁷⁸ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. A Fatens is lakott a sarkadi sánczban, és amidőn Sarkad várossa hejére kívánkoztanak a sarkadi felek, a fatenst is hívták ki lakni, mondván: jőjj ki magad is vellünk lakni Sarkadra, magadnak is annyi részed és jussod léssen, mint akár mellyikünknek, ha vellünk fogsz contribuálni [hozzájárulni] mindenkben, de a Fatens nem ment, hanem ment Remetére, és mindekoráig is ottan lakik. Ad secundum, tertium, quartum, quintum, sextum. Nihil., Ad octavum. Mindenkor úgy hallotta, úgy is tudgya a Fatens, hogy a sarkadi malom és korcsoma mindét a sarkadi Communitas számára volt és vagyon, és ha valami jövedelem osztott volna is, senkinek is nem osztott úgy, mint sarkadi földes úrnak, hanem csak, mint sarkadi lakosnak, és mindenkor a mostan fen forgó s prlekedő nemesség a város bírójától függötenek. De caeterum nihil.²⁷⁹ [„*Authenticus*”]²⁸⁰

6tus Testis Georgius Gercsényi Incola Fekete-Gyarmatienis²⁸¹ Annorum circiter 42.²⁸² Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. A sarkadiaknak a sánczból Sarkadra való jöveleteknek alkalmatosságával lett gyűlésekben a Fatens jelen nem volt, de mind az hajdani, mind pedig az jövevény sarkadi lakosoktól bővön hallotta a Fatens, mondván a Fantensnek, megvayon közöttünk az edgyezés, hogy valaki submitállya magát Sarkadon lelendő tereh viselés alá, és minden contributiok [hozzájárulások, adók] alá, tehát a jövevény lakosnak annyi jussa légyen Sarkadnak mindennémű bonumaiban, mint akár mely régi sarkadi feleknek, kinek-kinek az eő jussa szerént. Ad secundum et tertium. Uti primus testis in omnibus conformiter.²⁸³ Ad quartum. Hogy a dézmálás egy időben Sarkadon végben mentt, a fatens arra jól emlékezik, de mi módon, akarattal a Fatens nem tudgya. Ad quintum et sextum. Nihil., Ad septimum. Hogy az ultátul fogva a sarkadiak dézmálták volna egymást, soha is nem hallotta a Fatens. Ad octavum. Tudgya a Fatens, hogy a sarkadi malom és korcsoma mindenkor a sarkadi Communitas részére és hasznára folytatott, soha is másé nem volt. Hanem, amidőn Tekéntetes Rhédei Familia egy kevésé usuálta volna, és Tekintetes Rhédei Familiát mostan Sarkadon fen forgó nemesek kiverték volna életett malomból, korcsomából, akkoron tudgya a Fatens, hogy egy kevés ideig ezen

²⁷⁷ Utólag a bal lapszélre írva – S. I.

²⁷⁸ 5. tanú: Felföldi János köteremetei lakos, mintegy 60 esztendő.

²⁷⁹ Különben: semmi(t).

²⁸⁰ Utólagos beszúrás a bal lapszélén – S. I.

²⁸¹ Feketegyarmat

²⁸² 6. tanú: Gercsényi György feketegyarmati lakos, mintegy 42 esztendő.

²⁸³ Mint az 1. tanú minden magyarázatban.

sarkadi perlekedő nemesség bírta mind a' malmot és korcsomát, de mind a malmot és korcsomát ugyan a sarkadi Communitás tőlök elvette, és ma is bírja. Azt is tudgya a Fatens, hogy ezen fen forgó sarkadi nemesség a város bírjátul dependeált [*függött*], és senkinek is semmi féle jövedelemből részt, úgymint sarkadi földes úrnak nem adtanak, hanem mint sarkadi lakosnak. Ad nonum. Nihil., Ad decimum. Jól tudgya, sőt, három ízben a Fatens jelen volt, hogy mostani fen forgó nemességnek nagyobb része akkori időben a városnak mind előljárói voltak, úgy a mostaniak is egyenlő akarattal megedgyeztenek ezen punctumnak tenora szerént, csak egy Győri Péter nevű contradicált [*tiltakozott*], senki is több nem, ki is mondotta, hogy az eő jussát senkinek nem engedi. [„Absens”]²⁸⁴

7mus Testis Georgius Tokai Comitatus Hajdu Annorum 43.²⁸⁵ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. Friss emlékezetiben vagyom a Fatensnek, hogy a midőn a sánczból a Kurucz Világ után Sarkad várossa helyére jöttek lakni, azon időben lévén város bírja Berke János Uram, és tudgya, hogy a város lakosságát közönségesen mind felhívták, és akkori előljárók megmondották, valakik vellünk, sarkadi felekkel Sarkadon akarnak maradni, és a nyomorúságos terhet vellünk húzni, tehát annyi jussa légyen akárkinek is, az eő jussa szerént Sarkadnak minden bonumában, mint minékünk, akár mellyikünknek. Az ki penig nem akar megedgyezni, harmad napok alatt kimennyen Sarkadról. Mely megedgyezésekről akkoron, hogy levelet is csináltak volt, de azon levél hová lett, a Fatens nem tudgya. Ad secundum. Azt is tudgya a Fatens, hogy azon meglett edgyezés után, sokan meg is maradtanak, sokan penig el is mentenek a jövevények közzül. Ad tertium. Azt is tudgya a Fatens, hogy Sarkadnak megszállása után circiter három vagy négy esztendőig senkinek is dézmát nem adtanak a sarkadi jövedelemből. Ad quartum. Azt is tudgya a Fatens, hogy amidőn a sarkadi makkos erdőnek makkbeli termése lett volna, akkori előljárói a városnak a sarkadi sertéseket meg dézmálták a város közönséges hasznára, de nem Vizessi János, kinek is még akkor semmi híre nem volt, sem penig a mostani fen forgó sarkadi nemesség, úgymint sarkadi földes úrr, hanem mint Sarkad várossának előljárói, tanácsnak determinációjokból [*határozatukból*]. Ad quintum. Tudgya a Fatens, hogy a midőn a méheknek dézmálása lett volna, akkori időben a fatensnek is voltak méhei, és kértnek a városnak akkori előljárói a méhekből dézmát, de a Fatens nem adott, és többeket is tud, hogy nem adtanak, hanem csak némelylek adtanak. Mely dézmát is nem külön a nemeseknek adtanak, hanem az sarkadi communitásnak adtanak. Ad sextum. Jól tudgya a Fatens, hogy a mely méz dézmát obveniált akkori időben, kijöven Sarkadra Tekéntetes Nemes Bihar Vármegyének akkori emeritus ordinarius Vice Ispánnya,²⁸⁶ Tekéntetes Úrr, Boronkai Ádám Uram eő Kegyelme, és akkori ordinarius szolgabíró, Níhai Árvai Imre Uram, communis inquisitionak

²⁸⁴ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁸⁵ 7. tanú: Tokai György 43 esztendőös vármegyei hajdú.

²⁸⁶ Érdemes rendes alispánja

végben vitelére, és említett urakkal megedgyezvén a város, hogy azon inquisitió végben ne mennyen, tehát a végre azon méhbeli dézmát az uraknak conferáltak [*adományoztak*], senkinek is másnak semmi részt nem adtanak belölle. Ad septimum. Soha is nem dézmáltak az után a sarkadi határrul, sem a communitás részére, sem penig más personalis [*magános*] személynek részére, jól tudgya a Fatens. Ad octavum. Tudgya a Fatens, hogy a sarkadi korcsoma és malom mindenkor a sarkadi communitás számára, részére folytatott, soha is máshová nem, hanem a midőn a Tekéntetes Rhédai Familia egy kevésbé usuálta volna, és a Tekéntetes Rhédai Familiát a mostani fen forgó sarkadi nemesség mind a malomból és korcsomából kiverte volna, akkor tudgya a Fatens, hogy a sarkadi nemesség egy kevésbé bírta, de csak hamar a sarkadi communitás túllök elvette, mellyeket ma is bír és usuál. Azt is tudgya a Fatens, hogy ezen fen forgó sarkadi nemesség mindenkoron a város bírójtúl dependáltak [*függtek*], és senkinek is semmiféle jövedelemből just nem adtanak oly formán, mint sarkadi földes úrnak, hanem mint sarkadi lakosnak. Ad nonum. Jól tudgya azt is a Fatens, hogy még ma is vadnak Sarkadon oly böcsülletes személyek, kiknek is job nemességek vagyon, és több just is bírnak Sarkadban és a pusztákban, mintsem mostani praetendens nemesség közzül némelleyek, mellyek is bíróságot viseltenek Sarkadon, és ezek szakadtanak el a communitástul. Ad decimum. Nihil. [„Authenticus”]²⁸⁷

8vus Testis Stephanus Szűcs Incola Kereszturiensis²⁸⁸ Annorum circiter 67.²⁸⁹ Juratus et examinatus fassus est. Ad 1mum, 2dum, 3tium, 4tum, 5tum, 6tum. Nihil., Ad septimum. Nihil., Ad octavum. Uti praecendens in mediate septimus testis in omnibus conformiter. Ad nonum. Tudgya a Fatens, hogy vadnak Sarkad várossában a communitás között oly nemes emberek, kik is bíróságot viseltenek Sarkadban, nevezett szerént Fekete János, Kiis Péter, Juhász András, kiknek is mind Sarkadban, úgy a pusztákban is szintén annyi részek vagyon, vagy még töb is, mint sem mostani praetendens nemesség közzül némelleyeknek. Ad decimum. Nihil. [„Authenticus”]²⁹⁰

9nus Testis Joannes Szappanos Kereszturiensis Annorum circiter 24.²⁹¹ Juratus fassus est. Ad primum. Mint hogy a Fatens gyermeki állapotban volt, akkor a midőn a sarkadiak a sánczból kijöttek lakni, és akkori determinatiójában [*határozatában*] a városnak semmit nem tud egyebet, hanem a felsőbb esztendőkből mulatván bor felett a sarkadi korcsomán, és akoron hallotta, de nem tudgya, kitül, hogy azon korcsomán ivók közzül beszillették, mondván: mikor a sánczból kijöttünk, azt fogadták, hogy mind szántó földet és kaszállót edgyaránt osztanak, kinek-kinek jussa szerént igazán kiadgyák, de úgy látom, hogy a nyakásabbak magoknak osztogatták, és a szegénységnek adgyák ki jussa szerént. Ad 2dum, 3tium, 4tum. Nihil., Ad quintum. Hallotta a Fatens, hogy méheket és sertéseket egy időben a sarkadiakon dézmáltak, de com-

²⁸⁷ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁸⁸ Sarkadkeresztúr

²⁸⁹ 8. tanú: Szács István keresztúri lakos, mintegy 67 esztendő.

²⁹⁰ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁹¹ 9. tanú: Szapóanos János keresztúri lakos, mintegy 24 esztendő.

munitás számára-e, avagy mi módon, nem tudgya, nem is értette. Ad sextum. Nihil., Ad septimum. Nihil., Ad octavum. Uti septimus testis in omnibus.²⁹² Ad nonum. Uti praecedens in mediate octavus testis. Ad decimum. Hallotta a Fatens, a midőn Tekéntetes Rhédei Familia Sarkadott el akarta volna foglalni, hogy mondották az előljáró sarkadiak, az ki most fizett és ad valami kölcséget a város közzé, szintén annyi része és jussa légyen Sarkadban és a pusztákban, mint akármellyiknek.

Decimus Testis Joannes Csuta Curialista in Sarkad Annorum circiter 50.²⁹³ Juratus fassus est. Ad 1mum, 2dum, 3tium, 4tum, 6tum, 7mum. Nihil., Ad octavum. Vagyon tíz esztendeje, miúta a Fatens Sarkadon a maga curiáján lakik, és az úttatul fogva tudgya, hogy a sarkadi malom és korcsoma a' sarkadi communitás számára folytatott, nem valamely privatus emberekre, hanem egy alkalmatossággal tudgya, hogy azon malom és korcsoma Tekéntetes Rhédei Familia számára volt egy kevés idejg, de e mostan fen forgó sarkadi nemesség elfoglalta volt, mely nemességtül viszont a communitás elvette, és most is a communitás kezénél vagyon, és ezen fen forgó nemések a város bírāja jurisdictionója alatt voltak, és vadnak ma is, és senkinek semmi jövedelmet nem adtanak mint sarkadi földes úrnak, hanem mint sarkadi lakosnak. Ad nonum. Uti octavus testis in omnibus.²⁹⁴ Ad decimum. Nihil. [„Authenticus”]²⁹⁵

Undecimus Testis Stephanus Marki Curialista in Oppido Sarkad Annorum circiter 42.²⁹⁶ Juratus et examinatus fassus est. Ad primum. Jóll tudgya a Fantes, mivel maga is lakott a sánczban, hogy ezen első punctum szerént lett megedgyezések mindenekben akkori sarkadi lakosoknak. Ad secundum et tertium. Uti primus testis.²⁹⁷ Ad qurtum. Uti septimus testis in omnibus conformiter.²⁹⁸ Ad quintum, sextum, septimum. Nihil., Ad ovtavum. Uti in mediate praecedens decimus testis. Ad nonum. Uti octavus testis.²⁹⁹ Ad decimum. Azt is tudgya a Fatens, hogy a midőn Tekéntetes Rhédei Familia és a Tekéntetes Nemes Szepessi Camára Sarkadott el akarták foglalni, akkoron is kiadattatott volt akkori sarkadi előljáróktul, hogy valaki helységünknek oltalmazására közingben most kölcséget ad és vellünk edgyet értt, szintén annyi része légyen, az eő jussa szerént kinek-kinek, mint akár mellyikünknek Sarkadon és a pusztákban.

Duodecimus Testis Petrus Bodnár Sarkadiensis Annorum circiter 55.³⁰⁰ Juratus fassus est. Ad primum. Friss emlékezetiben vagyon a Fatensnek, hogy amidőn a sánczból ki jöttek lakni, lévén akkori időben a város bírāja Berke János Uram, a Fatens peniglen kisbírāja, és tudgya, hogy a városnak közönséges lakosságait mind

²⁹² Mint a 7. tanú mindenben.

²⁹³ 10. tanú: Csuta János kurialista Sarkadon, mintegy 50 esztendő.

²⁹⁴ Mint a 8. tanú, mindenben.

²⁹⁵ Utólagos beszúrás a bal lapszélen – S. I.

²⁹⁶ 11. tanú: Márki István kurialista Sarkad városában, mintegy 42 esztendő.

²⁹⁷ Mint az 1. tanú.

²⁹⁸ A 4. pontra. Mindenben úgy vall, mint a 7. tanú.

²⁹⁹ Mint a 8. tanú.

³⁰⁰ 12. tanú: Bodnár Márton sarkadi, mintegy 55 esztendő.

felhívták, és akkori előljárók megmondották, valaki vellünk, régi sarkadi felekkel Sarkadon akar maradni, és a nyomorúságos terhet vellünk húzni akarja, tehát annyi jussa lészen akárkinek is, az eő jussa szerént Sarkadnak mindennemű bonumaiban, mint minekünk, akármellyikünknek. Az ki pedig nem akar maradni, tehát harmad napok alatt kimennyen Sarkadról. Mely akkori végzésekről, hogy levél is csináltatott, a Fatens jól tudgya, de azon levél hová lett, a Fatens nem tudgya. Ad secundum et tertium. Uti primus testis in omnibus conformiter.³⁰¹ Ad quartum. Azt is tudgya a Fatens, hogy a midőn a sarkadi erdőnek makkbeli termései lettenek volna, akkori előljárói Sarkadnak a sertéseket a sarkadi határokról megdézsmálták a városnak közönséges hasznára, de nem Vizessi Jánoséra, kinek is még akkor semmi híre nem volt, sem pedig a mostani fen forgó sarkadi nemességnek hasznára. Ad quintam. Azt is tudgya a Fatens, hogy valakiknek voltanak sertéssi akkori időben Sarkadon, mind megdézsmálták, akár sarkadi féll, akár jövevény lett legyen is, a város hasznára. Ad sextum. Jól tudgya a Fatens, hogy az mely méz dézma obveniált akkori időben, ki jöven Tekéntetes Nemes Bihar Vármegyének akkori Ordinarius Vice Ispánnya, Tekéntetes Úrr, Boronkai Ádám Uram az Úr eő Kegyelme, és akkori Ordinarius Szolgabéró Néhai Árvai Imre Uram, valamely communis inquisitionnak végben való vite-lére, és említett urakkal megedgyezvén a város, hogy azon inquisitió ne peragáltas-sék,³⁰² tehát azon mézbeli dézsmát említett uraknak conferálták [adományoztak], senkinek is semmi részt nem adván belőle. Ad septimum. Soha is dézsmáltak az után a sarkadi határral, sem a communitas részére, sem más privatus ember részére, jól tudgya. Ad octavum. Tudgya a Fatens, hogy a sarkadi korcsoma és malom mindenkoron a sarkadi communitas részére folytatott, soha is másé nem volt, hanem a midőn Tekéntetes Rhédei Familia egy kevéssé usuálta vala, és a mostani fen forgó sarkadi nemesség említett Tekéntetes Familiát kiverte mind a malomból és korcsomából, egy kevéssé bírván, viszont a sarkadi communitas említett nemesektől mind malmot és korcsomát elvették, és ma is bírják. Azt is tudgya a Fatens, hogy ezen pörlekedő sarkadi nemesség a sarkadi bírótul dependeáltak [függtek], és senkinek is semmiféle jövedelemből, úgymint sarkadi földes úrnak soha is részt nem adtanak, a midőn adtanak is, úgy adtanak, mint edgyik sarkadi közlakosnak. Ad nonum. Jól tudgya azt is a Fatens, hogy még ma is vadnak Sarkadon oly böcsülletes lakosok, kiknek is job nemességek vagyon, és több just is bírnak Sarkadban és a pusztákban, hogy sem mint mostani praetendens sarkadi nemesek közzül nímellyek, kik is bíróságot viseltenek a communitas között. Ad decimum. Azt is tudgya a Fatens, hogy a midőn Tekéntetes Rhédei Familia és Tekéntetes Szepessi Camara Sarkadott akarták volna foglalni, akoron is kiadatott volt a sarkadi előljáróktul, hogy valaki most helységünk oltalmazására kölcséget adhat közingben, szinte anyi része legyen annak Sarkadban és a pusztákban, kinek-kinek az eő jussa szerint.

³⁰¹ Mint az 1. tanú mindenben egyformán.

³⁰² Azon vizsgálat ne folytattassék le.

13. Testis Georgius Szabó Senior Sarkadiensis Annorum circiter 68.³⁰³ *Juratus* et examinatus fassus est. Ad primum. Uti immediate praecedens in ordine 12mus testis in omnibus conformiter, hoc tamen addito, hogy megedgyezésről való levelet a Fatens maga írta volt, de nem tudgya, hová lett azon levél. Ad secundum et tertium. Uti praecedens in ordine 12mus testis. Ad quartum. Tudgya a Fatens, hogy a midőn a sertéseket megdézsmálták vala a sarkadiak, mind hajdani és jövevény sarkadiakat megdézsmálták, a Fatensnek is kétt sertései voltak, és nyolcz polturákon váltotta meg, holott szintén annyi jussa vagyon Sarkadban, vagy még több, és azon sertés dézmát nem csak az sarkadi feleknek, hanem a jövevény sarkadi feleknek osztották. Ad reliqua puncta dicunt immediate praecedens 12mus testis in ordine.

14tus Testis Joannes Illés Sarkadiensis Annorum circiter 68.³⁰⁴ *Juratus* et examinatus fassus est. Ad primum. Uti 12mus testis in omnibus, hoc tamen addito.³⁰⁵ Hogy tudgya azon megedgyezésről eőreg Szabó György Uram csinált levelet. Ad secundum, tertium, quartum. Uti 12mus testis.³⁰⁶ Ad quintum. Úgy tudgya a Fatens, hogy nem mindeneket dézmáltak a méhekből, mert a Fatens is nem adott a méheiből dézmát. Ad sextum et ad reliqua puncta, in omnibus uti 12mus testis in omnibus conformiter.³⁰⁷

15tus Testis Andreas Juhász Nobilis in Oppido Sarkad Annorum circiter 45.³⁰⁸ *Juratus* et examinatus fassus est. Ad primum. Az Utrum szeréntt való megedgyezésben a Fatens jelen nem volt, mert még akkor a Fatens a sánczban lakott. Hanem hallotta a Fatens, hogy a sarkadi lakosok között a megedgyezés úgy lett, valamint a Deo Utrumban vagyon specificálva és stilizálva,³⁰⁹ és a midőn a Fatens kijött a sánczból Sarkad várossa hejére lakni, tudgya azt, hogy még akkoron is erőltették az előljárók Sarkadról való kimenetelre a jövevényeket, mind azokat, valakik a város terhét fel nem vállalták. Ad secundum et tertium. Uti 12 mus testis in omnibus.³¹⁰ Ad quartum. A bírák dézmáltak, és a sarkadi felek között elosztották azon dézmát, úgy a jövevényeknek is adtanak belölle részt, a Fatens jól tudgya. Ad quintum. Jóll tudgya a Fatens, hogy nem csak a jövevény sarkadi lakosokat, de még a régi sarkadi lakosokat is meg dézmálták, minden személyválogatás nélkül. Ad sextum, septimum, octavum, nonum, uti 12mus testis in omnibus conformiter.³¹¹ Ad decimum. Ezen punctumban fell tett és stylizált [*megfogalmazott*] dologra, hogy kölcséget adtanak, kitül mi lehetett, jól tudgya.

³⁰³ 13. tanú: *Id. Szabó György mintegy 68 esztendő.*

³⁰⁴ 14. tanú: *Illés János sarkadi, mintegy 68 esztendő.*

³⁰⁵ *Az elsőre. Mindenben, mint a 12. tanú.*

³⁰⁶ *A másodikra, harmadikra, negyedikre. Mint a 12. tanú.*

³⁰⁷ *A 7. és következő pontokra mindenben úgy vall, mint a 12. tanú.*

³⁰⁸ 15. tanú: *Juhász András nemes Sarkad városából, mintegy 45 esztendő.*

³⁰⁹ *Ahogy a Kérdőpontokban van részletezve és megfogalmazva.*

³¹⁰ *Mindenben, mint a 14. tanú.*

³¹¹ *A 6, 7, 8 és 9. pontra mindenben úgy vall, mint a 12. tanú.*

16tus Testis Georgius Kapás Incola Antiensis Annorum circiter 50.³¹² Juratus et examinatus fassus est. Ad primum, secundum et tertium. Nihil., Ad quartum. Hogy a sarkadi lakosok a Deetrumban felltett idő tájban dézmáltak, de a Fatenset nem dézmáltak,³¹³ de azon dézmát hová tették, és mire fordították, nem tudgya. Ad quintum, sextum et septimum. Nihil., Ad octavum. Uti 12mus testis in omnibus.³¹⁴ Ad nonum et decimum. Nihil.

Super qua modo antelato per acta, per nos Inquisitione praesentes literas nostras Inquisitionales solet modo roborátás, partim Inquivi faire uti veluti Jurium Suorum pro detensione necessarius extradidimus. Datum in Oppido Magnó-Szalontha, 19. Januarii 1732.

Inclty Comitus Bihariensis Ordinarius Jurassor Caspár Győry mp.
(Gyűrűspecét.)

Substitutus Franciscus Nyíry mp.
(Gyűrűspecét.)³¹⁵

13.

Bihar vármegye tanúvallatása a sarkadi Leelőssy család nemessége ügyében
Sarkad, 1765. augusztus 20.

(HBML)

Ifrascripti per vigorem recognoscimus, quod nos penes Juditariam Spectabilis ac Generosi Domini Josephi Szent-Iványi de eadem commissionem pro parte Egregii Sigismundi, Joannis et Nicolai Leél-Ősý *Secundum De eo utri puncta nobis perrecta* sequentem peregerimus inquisitionem.

De eo Utrum?

1o. Tudja-é, látta-é, avagy hallotta-é a tanú, hogy Nemes Leél Ősý *Familia*, ú. m. Őssý *Sigmond Uram*, és annak édes atya, Leél Őssý *Gáspár*, nagyattya, Leél Őssý *János* *mindenkor nemessi ususában mint igaz valóságos donátárius jószágos nemességben* vóltanak, és éltenek, úgy most is abban vagynak; úgy nem különben valamikor kívántatott, eő Felségek mellett mindenkor, pogányok és más ellenségek ellen hadakoztanak, és soha senkinek semmi nemű dátiát nem adtanak?

2o. Hát aztatt tudja-é, látta-é, avagy hallotta-é, hogy sarkadi beneficiumban, úgy mint malomban, kortsomában, erdeiben, és más mindenféle hasznaiban, Felséges

³¹² 16. tanú: Kapás György anti lakos, mintegy 50 esztendő.

³¹³ „de a Fatenset nem dézmáltak” = utólagos beszúrás a bal lapszélén – S. I.

³¹⁴ Mint a 12. tanú mindenben.

³¹⁵ Kelt Nagyszalonta városában, 1732. január 19. Győri Gáspár, Nemes Bihar Vármegye rendes esküdtje; Nyíry Ferenc ideiglenes (esküdt).

Cárolus Tsászár részesekké tette volna őket, mellynek statutiójára [rendeletére] *Tekintetes Nemes* néhai Butsi Mihály Úr, *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyének Ordinarius Vice Ispánnya* statuálta is említett *Ősý Familiát, királyi parantsolat mellett, hanem* hogy ... Vice Ispány Uram elmenetele után harmadnap múlva a sarkadi parasztság erőszakosan kiverte, és visszafoglalta, de ugyan Sarkad Várassában, ahol most laknak, azon curián vagyis teleken, mind ekkoráig békességes usussában megmaradtanak, úgy annak minden appertinentiájában [tartozékaiban], vagyis Sarkad Várassához tartozandó minden erdeiben, mezeiben, határiban szabad consussa lévén mindenütt, senki nem háborgatta?

30. Hát aztatt tudja-é? hogy Leélősi pusztának emberi emlékezetétől fogvást mindenkor békességes birodalmában, mái napig is voltak s vagnak?

40. Kit tud ezen dologban jó tanúnak lenni?

Primus testis, *Egregius Joannes Pribék Kereszturiensis Annorum circiter 67.*³¹⁶ *Juratus examinatus* fatetur. Ad Ium. *Jól esméri a tanú most Sarkadon lakozó Össý Sigmond édes atyát és Leélősy Jánost, kiket is mindenkor nemesi szabadságban lenni tapasztalta, valamint most, úgy annak előtte is, mindenkor, a tanúnak emlékezetétől fogvást, úgy nem különben hallotta az öregektől, hogy Össý Uram nagyattya, Össý János, eő Felsége mellett mindenkor hadakozott, és soha senkinek semmi némű daciát vagy is rabottát*³¹⁷ nem adtanak, hanem valamint most, úgy ennek előtte is a fatensnek emlékezetére mindenkor nemesi szabadságban éltenek, mint igaz donátarius possessionatus nemes emberek. Ad Zum. Azt is tudja világossan a tanú, mivel jelen volt a mikor néhai ezen *Tekintetes Nemes Bihar Vármegyének Ordinarius Vice Ispánnya*, Butsi Mihály Uram, Carolus Tsászár eő Felsége³¹⁸ parancsolattya mellett Sarkadnak minden beneficiumiban, úgymint malmában, erdeiben, kortsomáiban és más minden féle haszon vételeiben Sarkadnak behelyezettette és statuálta utralis Össý Familiát, de a sarkadi parasztok harmad nap múlva erőszakosan visszafoglalták, de ugyan csak a mostani curiájában, vagy is telekjében, és annak appertinentiájában [tartozékaiban], mind eddig békességessen megmaradtanak, eleitől fogvást, most is usussában vagnak szabadossan, úgy nem különben Sarkad határainak, és ahoz tartozandó pusztáinak erdejében, mezejében, halászó vizeiben, vadászatiban, ppascuatióiban és más egyéb hasznavételében a Tanúnak emlékezeitől (!) fogvást szabad és békességes usussában és causussába voltak utralis Össý Uraimék, és most is abban vannak, mivel azonn szállásnak is, az hol most nem régen Andrásy Sigmond Uram katonája által Ösý Uraimék megkötöztettek, a Tanúnak emlékezetétől fogvást mindenkor minden háborgatás nélkül szabad és valóságoss ususában voltak; világssan tudja a Tanú, hogy Sarkad mellett lévő Leélősy pusztának emberi emlékezetétől fogvást mindenkor békességes birodalmában mái napig voltak, és most is vannak Össý Uraimék.

³¹⁶ I. tanú: Pribék János keresztúri, mintegy 67 esztendő.

³¹⁷ Azaz: „dicá”-t (adót) és „robot”-ot, más néven: úrdolgát – S. I.

³¹⁸ Károly (Habsburg), IV. osztrák császár és magyar király (1711–1740).

Secundus Testis Joannes Sajti Kereszturiensis Annorum circiter 65.³¹⁹ Juratus examinatus fassus est. Ad 1um. A Tanú jól esmérte most Sarkadon lakozó Óssy Sigmond uram édesattyát, Gáspárt, és nagyattyát, Jánost, kiket is mindenkor nemessi szabadságban mind igaz donátariusokat lenni tapasztalta, valamint most, úgy ennek előtte is mindenkor a Tanúnak emlékezetitől fogvást, és hallotta a régiektől, hogy Ósy Sigmond Uram nagyattya, János mindenkor hadakozott a Pogányok és más ellenség ellen, amikor kívántatott, és soha senkinek, valamint most is, semminémű datiát vagy robottát nem adtanak, hanem nemessi szabadságban éltenek mindenkor, mint igaz possessionatus nemes emberek. Ad 2um. Azt is tudja a Tanú, mivel jelen volt amikor néhai ezen *Tekintetes Bihar Vármegye Ordinarius Vice Ispánnya*, Butsy Mihály Uram Carolus Császár eő Felsége parantsolattya mellett Sarkadnak minden beneficumiban, úgymint malmában, erdejében, kotsmájában és más mindenféle Sarkadnak haszna vételében béhelyhezette, és statuálta utrális Óssy Familiát. De harmadnap múlva a Sarkadi parasztok erőszakoson visszafoglalták, de ugyantsak a mostani sarkadi curiájokban, vagyis telekjekben és annak minden apertinentiáiban, mindekkoráig békeségesen megmaradtanak, és most is szabad usussában vannak, úgy nem külömben Sarkadnak határjiban, erdejében, halászó vízeiben, pascuátiójában és más egyéb haszonvételésben mindenkor szabad és békeséges usussában és consussában voltak utrális Óssy Uraimék s tanúnak emlékezetétől fogvást, mindaddig, míglen most nem régen ez előtt haramdnappal Andrásí Sigmond Uram katonája, eleitől fogvást, békeségesen usuált magok szállásokon Óssy Uraimékat hatalmasul meg nem kötöztette. Ad 3ium. Azt is tudja a Tanú, hogy Sarkad mellett levő Óssy nevezeteű pusztának emberi emlékezetétől fogvást mindenkor békeséges birodalmában máí napg voltak és vagynak Óssy Uraimék, ezeket pedig innét tudja, mivel a Tanú ennek előtte nem igen régen Sarkadon Óssy Uraimékkal edgyütt lakott.

Tertius Testis Joannes Erdős Sarkadiensis Annorum circiter 71.³²⁰ Juratus examinatus fassus est. Ad 1um. A Tanú jól esmérte most Sarkadon lakozó Óssy Sigmond Uram édesattyát, Gáspárt, és nagyattyát, Jánost, kiket is mindenkor nemessi szabadságban, mint igaz donátariusokaot lenni tapasztalta, valamint most, úgy ennek előtte is mindenkor a Tanúnak emlékezetétől fogvást, és hallott a arégi öregektől, hogy Óssy Sigmond Uram nagyattya, Ósy János mindenkor hadakozott a Pogányok, és más ellenségek ellen eő Felsége mellett, amikor kívántatott, és soha senkinek, valamint most, semminémű datiát vagy robottát nem adtanak, hanem valamint most, úgy ennek előtte is a Tanúnak emlékezetére nemessi szabadságban éltenek mindenkor, mint igaz possessionatus nemes emberek. Ad 2um. Azt is világossan tudja a tanú, mivel jelen volt, amikor néhai ezen *Tekintetes Bihar Vármegye Ordinarius Vice Ispánnya*, Butsi Mihály Uram Carolus Császár eő Felsége kegyes parantsolattya mellett Sarkadnak minden beneficumiban, úgymint malmában, erdejében, kortsmájában és más minden féle haszonvételésben béhelyhezette, és statuálta utrális Óssy Familiát, de

³¹⁹ 2. tanú: Sajti János keresztúri, mintegy 65 esztendő.

³²⁰ 3. tanú: Erdős János sarkadi, mintegy 71 esztendő.

harmadnap múlva a sarkadi parasztok hatalmasul visszafoglalták, de ugyan tsak a mostani sarkadi curiájában, vagyis telekjében mind ekkoráig békességessen megmaradott, most is szabad usussában vagyon Óssy Sigmond Uram eleitől fogvást, úgy nem külömben sarkadi határainak és ahoz tartozandó erdejének, amellyeket most Andrásy Urak bírnak, halászó vizeinek és más mindenféle hasznavételének szabad usussában vagy is consussában volt Óssy Familia emberi emlékezetétől fogvást, és most is abban vagyon és volt mind addig, míglen most nem régen harmad nappal ezelőtt Andrásy Sigmond Uram katonája eleitől fogvást békességessen usuált magok szállásokon Óssy Uraimékat hatalmasul meg nem kötöztette. Ad 3ium. Azt is tudja a Tanú, hogy Sarkad mellett lévő Óssy nevezetű pusztának emberi emlékezetétől fogvást mindenkor Óssy Uraimék békességes birodalmában mái napig voltak, és vagynak Óssy Uraimék, ezeket pedig innét tudja, mivel a Tanú eleitől fogvást Sarkadon lakik.

Qvartus Testis Stephanus Molnár Sarkadiensis annorum circiter 80. deposito corporali juramento fatetur.³²¹ Ad 1um. A Tanú gyermekségétől fogvást Sarkadon lakik, innét jól esmérte most Sarkadon lakozó Óssy Sigmond Uram édesattyát, Gáspárt, és nagyattyát, Óssy Jánost, kiket is mindenkor nemessi szabadságban, mint igaz donátáriusokat lenni tapasztalta, valamint most, úgy ennek előtte is mindenkor, a Tanúnak emékezetétől fogvást, és hallotta a régi öregektől, hogy Óssy Sigmond Uram nagyattya, Óssy János, mindenkor hadakozott a Pogányok, és más ellenségek ellen eő Felsége mellett, amikor kívántatott, és soha senkinek, valamint most, úgy ennek előtte is semminémű datiát vagy is robottát nem adtanak, hanem nemessi szabadságban éltenek mindenkor, mint igaz possessionatus nemes emberek. Ad 2um. Azt is tudja a Tanú világossan, mivel a Tanú akkor sarkadi malomnak molnára volt, amikor néhai Butsi Mihály, akkori Vice Ispány Uram Carolus Császár eő Felsége kegyes parantsolattya mellett Sarkadnak minden beneficumiban, úgymint malmában, erdeiben, kortsmájában és más minden féle hasznavételiben béhelyhezette, és statuálta utrális Óssy Familiát, de harmadnap múlva a sarkadi parasztok erőszakossan visszafoglalták, de ugyantsak a mostani sarkadi curiájában, vagyis telekében mind ekkoráig békességessen megmaradott, most is szabad usussában vagyon Óssy Sigmond Uram eleitől fogvást, úgy nem külömben sarkadi határainak, és ahoz tartozandó erdeinek, amellyeket most Andrásy Urak bírnak, halászó vizeinek és más mindenféle hasznavételének szabad usussában vagy is consussában volt Óssy Familia emberi emlékezetétől fogvást, most is abban vagyon, és volt mind addig, míglen most nem régen harmadnapal ezelőtt Andrásy Sigmond Uram katonája eleitől fogvást békességessen usuált magok szállásokon Óssy Uraimékat hatalmasul meg nem kötöztette. Ad 3ium. Azt is tudja a Tanú, hogy Sarkad mellett lévő Óssy nevezetű pusztának emberi emlékezetétől fogvást mindenkor Óssy Uraimék békességes birodalmában mái napig voltak, és vagynak Óssy Uraimék, szemeivel láttya minden nap a Tanú.

[Utólag a bal lapszélre jegyezve:] Anno 1774. 14a Junii, in facia Loci Authent... fassionem suam confirmat.

³²¹ 4. tanú: Molnár István sarkadi, mintegy 80 esztendő.

Super qua praevio modo per nos peracta inquisitionis serie, praesentes me-
num subscriptionibus et usualium sigillorum munimine roboratas praeattacti inquiri
facicutium, futura pro cautela necessarias extradadimus litteras testimoniales in Op-
pido Sarkad, die 20a Augustii 1765.

Emericus Balogh Comitatus Bihariensis Substitutus Judex Nobilium (L. S.)
Emericus Csothka praefato *Inclyti Comitatus Jurassor* (L. S.)³²²

Anno 1774. die 14a Subsequis diebus occasione authenticationis praeappositos
demortuos testes coram nobis fassu sunt testes superius authenticati in Oppido Sar-
kad, anno et die ut supra.

Coram Nobis

Josepho Szentiványi de Eadem
Procedens Vice Comite m. p.
Michaelae Lengyel
Adjuncto Substituto Judlium m. p.
Casparem David Jurassorem m. p.³²³

14.

Bihar vármegye tanúvallatása a sarkadi Leelőssy család nemessége ügyében
Váradolaszi, 1768. június 21–22.
(HBML)

Infrascriptus per praesentes recognosco, qvod Ego pro parte Egregii Sigismun-
di Leelőssy penes commissionem Spectabilis ac Generosi Domini Josephi Szent-Ivá-
nyi de Eadem *Inclyti Comitatus Bihariensis Substitutis Vice Comitibus* Sequentem Col-
lateraem Inqvisionem juxta porrecta Deutri Puncta peregerim.

De Eo Utrum?

1o. Isméri-e a tanú most Sarkadon lakos Leel Óssy Sigmond Uramot? Nem
külömben

2do. Esmérte-é ennek édes atyát, Gáspárt? És

3o. Tudgya-é, hogy mind Sigmond, mind az édes atya, Gáspár, mindétig
nemessi szabadságban éltek, és most is azon nemessi szabadsággal él?

³²² Balogh Imre, Bihar Vármegye helyettes szolgabírája (pecsét helye); Csothka Imre, a nevezett nemes
vármegye esküdtje (pecsét helye).

³²³ Szentiványi Szentiványi József alispán; Lengyel Mihály helyettes szolgabíró, Dávid Gáspár esküdt
(saját kezűleg).

1us testis Joannes Pribék Sarkadiensis Incola annorum circiter 69. sub juramento fassus est ad 1um:³²⁴ a tanú Sarkadon gyermekségítől fogvást lakik, Leel Óssy Uramat ésmérvén, hasonló képpen gyermekségétől fogvást Sarkadon lakost, és ad 2dum: nem nem csak az édes atyát, Leel Óssy Gáspárt, Leel Óssy Sigmond Uramnak, hanem az nagyattyát is, Leel Óssy Jánost jóll ésmerte. Ad 3um: Tudja, hogy mind Sigmond, mind az édesattya, Gáspár, mindétig nemessi szabadságban éltek, és most is azon nemessi szabadsággal élnek, sőt a nagyattyok is abban élt, a magok fölgyén laktak, amellyen most is laknak.

Testis 2dus Stephanus Molnár Sarkadiensis Incola annorum circiter 72. sub juramento fassus est ad 1um:³²⁵ a tanú gyermekségétől fogva Sarkadon lakik Leel Óssy Sigmond Urammal, azért jól ésméri ő Kegyelmét, és az édesattyt is, Leel Óssy Gáspárt, jó katonaember volt. Ad 3um: Jól tudja a tanú, hogy mind Sigmond, mind Sigmondnak az édesattya, Gáspár, mind e ketten nemessi szabadságban éltek, és mai napig abban él Leel Óssy Sigmond Uram is. Mindenkor a magok fölgyén laktak, sőt a maga édesattytól sokszor hallotta a tanú, hogy a nagyattya is Sigmondnak nemessi szabadságban élt, még tsak kérdés sem vala felőlök, hogy valaki parasztembernek tartotta volna.

Testis 3us Joannes Sajty Sarkadiensis Incola annorum 68. sub juramento fassus est ad 1um:³²⁶ Mindenkor egy helységben, úgymint Sarkadon lakott a tanú Leel Óssy Sigmond Urammal, azért jól ésméri, és ad 2dum az édes atyát is, kit Gáspárnak hívták, jól ésmerte. Ad 3um: Mindenkor nemessi szabadságban éltek, és most is azon szabadságban él Leel Óssy Sigmond Uram, a magok fölgyén mindenkor laktak, és most is azon laknak.

Testis 1mus ad 2dum post vocam:³²⁷ Leel Óssy Gáspárt addit., ki is Nagy Pestis³²⁸ előtt enynihány esztendőkkel meghalálozott, item quood tempus Mortis Ari Producentis Joannis Leel Óssy fatetur, ki is utóbbi Kurucz Világnak vége felé halálozott meg, ősz szakállú, igen öreg ember volt, ad caeterum [a többire]: mind Sarkadon, mind Leel Óssy Pusztában bér most is Leel Óssy Sigmond Uram, s az édesattya, Gáspár, nem különben az nagyattya, Leel Óssy János Uram is bírta. Reliqua confirmat.

Testis 2dus post vocem ad 2dum.³²⁹ Jó katona volt, török ellen hadakozott, öreg ember volt, nagy halál id est [azaz] Pestis táján holt meg. Ad 3um. Post voces³³⁰ a magok fölgyén laktak addit. Sarkadon egy teleket bírnak, s bírta a Sigmond attya is,

³²⁴ 1. tanú: Pribék János sarkadi lakos, mintegy 69 esztendő.

³²⁵ 2. tanú: Molnár István sarkadi lakos, mintegy 72 esztendő.

³²⁶ 3. tanú: Sajti János sarkadi lakos, 68 esztendő.

³²⁷ Az 1. tanú a 2. pontra utólag mondja.

³²⁸ Az 1738 őszén kitört pestisjárványra gondol, Óssy Gáspár.

³²⁹ A 2. tanú utólag mondja a 2. pontra.

³³⁰ A 3. pontra utólag mondja.

Gáspár, az melly telekre bíró, se pedig Andrászi Urak tisztye nem jár, Leel Óssy Pusztát is, mind magok saját örökségit bírták, s bírják. Reliqua confirmat.

Testis 3us ad 2dum.³³¹ Addit, az nagy atyát is mostani Leel Óssy Sigmondnak ismértem, Leel Óssy Jánost, aki igen öreg ember volt, mint egy száz esztendő, s magam atyától hallottam, hogy azon Leel Óssy János több sarkadi társaival 42 esztendeig Császár hűségire török ellen hadakozott a sarkadi várban. Ad caeterum Puncti 3ii³³² Mind mostani Leel Óssy Sigmond Uram, mind az eleje bért Sarkadon, Sarkad Óssiben, és Leel Óssy Pusztában, senkinek kilenczedet, se dézmát nem adtak, hanem mind magok saját örökségeket bírták, s bérja most is a maradéka. In reliqvo omnia confirmat. *Signatura per Juratus Ordinarius Notarius Joannem Ferdényi mp.*³³³

□ Inquisitio Pro Parte Sigismundi Leelóssy Anno 1768. die 21a Junii peracta. N. 4.³³⁴

A gyakrabban előforduló idegen szavak és kifejezések magyarázata

armális	= címeres nemeslevél
beneficium	= jövedelem, javadalom
bonum	= jó (érték- és vagyontárgy, javak)
circiter	= körülbelül
commorál-	= állandó jelleggel tartózkodik valahol
communis inquisitio	= közös vizsgálat
communitás	= közösség
De eo utrum	= Kérdés arról, hogy... (<i>tanúvallatások kérdőpontjait bevezető formula</i>)
deutralis	= kérdéses (a kérdésben feltett)
deutrum	= vallatás, előre összeállított kérdőpontok sora, illetve azok alapján lefolytatott vizsgálat jegyzőkönyve
dézma	= tized, dézsma
et	= és
fatens	= tanú
impetál-	= (jog úton) megtámad
inquisitio	= nyomozás
juratus examinatus (fide mediante) fatetur/fassus est	= eskü alatt kihallgatva/megeskerve, kikérdezve (igaz hite szerint) vallja/vallotta
jurisdiction	= joghatóság, bíraskodási hatalom
manumittál-	= szabadon bocsát, jobbágysorból felszabadít

³³¹ A 3. tanú a 2. pontra.

³³² A többi pontra a 3. tanú.

³³³ Készült Ferdényi János rendes hites jegyző által.

³³⁴ A Leelóssy Zsigmond számára 1768. június 21. napján felvett tanúvallatás. Nr. 4.

nihil	= semmi(t)
obveniál-	= jár, jut (pénz stb.)
ordinarius	= rendes, rend szerinti
practizál- (practicál-)	= gyakorol, tesz valamit, mesterkedik
praetendens	= követelő, igénylő
privatus	= magán személy
punctum	= pont, kérdőpont
rabotta	= robot, úrdolga
relicta	= (hátrahagyott) özvegy(e valakinek), özvegyasszony
repetál-	= megismétel, említ
specificál-	= meghatároz, részletez
statuál-	= megállapít, elrendel, rendelkezik, dönt
submittál-	= alávet
taxa	= egy összegben fizetett adó
taxál-	= adózik
tenor	= tartalom, értelem
testis	= tanú
usuál-	= használ (birtokol)
usus	= használat (birtok)
utralis (deutralis)	= kérdéses (a kérdésben feltett)
utrum, utrom	= kérdés

IRODALOM

MÁRKI 1877

Márki Sándor: Sarkad története. Nagyvárad, 1877.

MÁRKI 1924

Márki Sándor: A sarkadi hajdúk. HK, 15. (1924) 33–59.

MERVÓ 1972

Mervó Zoltánné: Dokumentumok Sarkad történetéhez 1970-ig. In: Komoróczy György (szerk.): Tanulmányok Sarkad múltjából. IV. fejezet. Függelék. Sarkad, 1972.

SERES 2006

Seres István: Békés megyei katonák az erdélyi és tiszántúli kuruc hadsereg összeírásaiban (1704, 1706, 1708). BMMK, 28. (2006) 199–257.

SERES 2011

Seres István: A Sarkadi Csatáry család iratai. BMMK, 34. (2011) 171–231.

ZSILINSZKY 1872

Zsilinszky Mihály: Szarvas történelme és jelen viszonyainak leírása. Pest, 1872.

**The Struggle of the Sarkad people to Regain Haiduk's Freedom –
Resources (1712–1768).
(Preparatory works to a monograph entitled "Sarkad Haiduks")**

– István Seres –

Resume

In terms of the history of the Sarkad Haiduks, even currently, our most important resources include the materials of 18th witness interrogations, which were part of the evidence taken on the state of the city. Sándor Márki, the first historian to summarize the history of both the city and the fortress, mostly owing to the scarcity of resources, could only rely on witness interrogation records when writing the Haiduks' 17th century history. Márki mainly obtained his resources from the Archives of Sarkad City and the documents kept in a letter box of the local Leelőssy family. He mostly referred to the material of an interrogation conducted in 1721 during which, four times, altogether 68 witnesses were heard but he also quotes test reports recorded in 1724 and 1728 and 1731 and 1732, restrictively. Since a significant part of the documents which had been resources for the excellent historian, is no more available, first of all, we have set the aim to make up for them. At Hajdú-Bihar County Archives, we have managed to find the witness interrogation reports from the year 1721 and 1731, as well as that from the year 1732. Our resource release has been completed with a witness interrogation report recorded in 1712, which had been unknown before Márki.

Márki also used the witness reports connected to the rights of the noble families living in Sarkad and he often referred to a 1768 document on the nobility of the Leelőssy family. This latter document was also found and is published in our resource release together with the documents connected to some other Sarkad families (Bende Szabó, Sajti, Pribék). Our present resource release contains the materials of altogether 13 witness interrogations and, in addition, a letter written in 1727 by Sándor Szabó, a fortress captain of Rákóczi's War of Independence, is also published.

Seres István

E-mail: istvan.seres@gmail.com

TÁJ, TELEPÜLÉS, TÁRSADALOM VÁLTOZÁSAI A KÖRÖSÖK VIDÉKÉN

– Novák László Ferenc –

Vizsgált térségünk a Körös–Maros–Tisza köze, közelebről a Békés és Szarvas közötti terület, közrefogva Mezőberényt, Gyomát, Endrődöt. E vidék a békés-csanádi löszhát része, amely az Alföld legjobb minőségű, termékeny fekete talajú területe. A Fehér- és Fekete-Körös a Szana-zugnál egyesül, majd Gyomától alkotják a Sebes-Körössel a Hármaskörösöt. A folyótól északra eső terület lapos, árvíz járta terület volt, a Sárrét világa, a 19. század végi folyószabályozási munkálatokig. Főleg legeltetésre volt alkalmas rossz, szikes talaja miatt, de a magasabb, hátsabb részeken, halmokon a földművelés is fontos szerepet játszott az agráriumban. A folyótól délre húzódó, magasabb, termékeny talajú térszín a földművelő gazdálkodást teremtette meg. A szurokfekete föld, a kotus talaj is megtalálható, amely – mint például Mezőberényben a Laposi kert – a kertművelés számára biztosított lehetőséget (1. kép).

A 19. század végét megelőzően a természetes táj képét a kanyargó folyó határozta meg. A lassú vízfolyás hatalmas kanyarulatokat írt le (morotva) zugokat hozva létre. Békésen a *Szecszen-*, *Kallós-*, *Székes-zug*, *Bika-*, *Békés-*, *Bodzás-zug*, a Fekete-Körösnél az *Itató-*, *Medvés-*, *Pete-*, *Takács-zug*, a *Határ-*, *Ludadi-*, *Povád-zug*,¹ Mezőberényben a *Templom-zug*, Gyomán kelet–nyugat irányban a *Nádas-*, *Szoros-*, *Karafás-*, *Kecsegés-*, *Pocos-zug*, *Zöld-*, *Rév-lapos*, *Juhos fenék*, *Német-zug*, Endrődön pedig a *Fűzfás-*, *Rév-*, *Harcás-*, *Bana-*, *Szolga-*, *Takács-zugja*, *Kis állás*. Szarvason többek között a *Bika-zug*, *Örmény-zug*. A folyó fontos szerepet töltött be a települések életében. Elsősorban ivóvizet biztosított az emberek és állatok számára, halgazdagsága az ételmezésben, piaci kereskedelemben játszott fontos szerepet. A közlekedés sem elhanyagolható tényező. Érdekesség, hogy a bihari hegyekből tutajon úsztatták le a fát. Az endrődi asszonyok Gyomára jöttek férjeik elé, s a Rév-laposon kikötött tutajosoknak hozták az ebédet, mert a folyó lomha folyására jellemzően csupán másnap köthettek ki Endrődön a *Rév-zugjában*.²

A rendszeres áradások gyakori kiöntésre készítették a folyót. Az árvíz rendre elöntötte a folyótól északra húzódó laposabb fekvésű területeket (Gyomán a *Zöld-*, *Csergettyű-lapos*, *Kölesfenék*, *Nagyállás*, *Pósár*, *Póhalom*; Endrődön a *Sima*, *Csejte pusztákat*; Mezőberényben a *Kereki pusztát*). Az utolsó 1881-es nagy árvíz után

¹ SZABÓ–SZABÓ 1983. 136–174.

² TÁBORI 1967. 41–69; NOVÁK 1977. 509.

hajtották végre a folyószabályozást. A nagy kanyarulatokat átvágták, kiegyenesítettek a folyó medrét, ezáltal felgyorsították a víz folyását. A vízerózió következtében a meder egyre mélyebbé válik. Ennek következtében az árvíz gyorsabban elvonulhat, ugyanakkor az árvízmentesített térszínen a szántóföld területe növekedhetett meg a viszonylag rossz minőségű, szikes talajon (*Póhalom, Sima*).

A rossz minőségű, legeltetésre alkalmas területek szántóvá tétele a 20. század második felére hatalmas hátránnyá vált a mezőgazdálkodást illetően. Az alacsony aranykorona értékű földek jóformán kiestek a mezőgazdasági művelés alól (a szárazság miatt még legeltetésre sem alkalmasak). A lefűzött folyókanyarulatok pangó vízzel árválkodnak, csak részben szolgálják a horgászok kedvtelését (kirívó példa az endrődi Fűzfás-zug, ahol a morotvát töltéssel rekesztették el a könnyebb közlekedés érdekében). A megváltozott körülmények között a 21. századra szükségessé vált a vízhálózat rehabilitációja, azaz vissza kell állítani, illetve élővé kell tenni a folyókanyarulatokat, a zugokat, amelyek által idegenforgalmi tekintetben megnövekedne a folyó és a vidék jelentősége. Az idő és a folyó azonban megváltoztatja a tájat. A gyors vízfolyás eredményeként egyre mélyebbé válik a folyó, s száraz időszakban a vízszint igen alacsonyra süllyed. Jóllehet, vannak duzzasztóművek a Körösön (pl. Békésszentandrás), de – az egész Alföld vonatkozásában – különösen fontos lenne megépíteni Csongrádon a vízlépcsőt a Tiszán, amely szabályozhatná a Köröst, a Berettyót, egészséges vízkeringést hozva ezáltal létre. Megépíthetnék továbbá a Duna–Tisza csatornát is.

A török világban súlyos pusztulást szenvedett e vidék, falvak sora néptelenedett el, vált pusztasággá. Egykor falu volt Békés határán Danfok, Détér, Gyúr, Hidas, Kamut, Mető, Murony;³ Mezőberényben Kereki, Félhalom;⁴ Gyomán Ege, Póhalom, Csudaballa;⁵ Endrődön Bercsényegyház, Csejt, Kis-Kondoros, Nyárszeg, Sima Tölgy;⁶ Szarvason Nagy-Déce, Halásztelek, Káka, Nagy-Kondoros, Szénás.⁷

A 18. század első évtizedeiben, a Harruckern birtokon a jobb helyi és helyzeti energiákkal rendelkező települések újraéledtek: Békés, Gyoma 1720-ban, Mezőberény, Szarvas 1722-ben, Endrőd 1731-ben, ahová a Mezőberény északkeleti részén lévő Nemeskerek falu magyar lakossága költözött, majd a későbbiek során Gömörből, Kishontból szlávok vagy tótok (pl. Fazekas-, Rimazsaluzsány), Nógrádból (pl. Szklabonya), Zólyomból (pl. Gyetva).⁸ A környező elpusztult falvak is sorra a központi szerepkörű településekhez integrálódtak, így Békéshez Danfok, Détér, Gyúr, Hidas, Kamut, Murony; Mezőberényhez Kereki és Félhalom;

³ KARÁCSONYI 1896. II. 76–77, 82, 167–170, 190–191, 217, 29–231.

⁴ KARÁCSONYI 1896. II. 223.

⁵ KARÁCSONYI 1896. II. 72–75, 94, 265–267.

⁶ KARÁCSONYI 1896. II. 46, 66–68, 243–244, 271, 277–281, 330–331.

⁷ KARÁCSONYI 1896. II. 174–175, 195–197, 236–238, 303.

⁸ Minden bizonyos az endrődieknek „vacserok” elnevezése a gyomaiak részéről a szláv („vadszerb”) eredetre utal.

Gyomához Ege, Póhalom, Csudaballa; Endrődhöz Csákó, Csejt, Sima és Kis-Kondoros; Szarvashoz Décse, Halásztelek, Káka, Nagy-Kondoros, Szénás.⁹

A 18. század közepére már megszilárdult a településszerkezet, sajátos nagyhatarú helységek öveztek a Körös folyót Gyulától – Békéscsabán, Békésen, Mezőberényen, Gyomán, Endrődön, Szarvason, Öcsödön át – Kunszentmártonig.

A vidék elvadultsága, a viszonylagos zárttsága, távol fekvése a fontosabb kereskedelmi központoktól (Szeged, Nagyvárad) az élet, a gazdálkodás lehetőségeit is hátrányosan behatárolta. Ezzel kapcsolatban szükséges idéznünk a kiváló szarvasi tudós gazda-lelkész Tessedik Sámuel, aki így ír 1786-ban: „Ama’ Török- és Keresztény vértül imitt amott meg-hízott és 100. esztendőktül fogva nyugalomban állott föld, tsak tsekély fáradsággal-is a’ leg szebb gabonát termette; a’ Paraszt tsak egyszer szántott, még-is a’ leg szebb búzát aratta. Marhája olyatén fűben legelt, melyből a’ Magyar Országi Ökörnek, ha azok száz számra együtt feküdtek, nyugotak, tsak a’ szépen ki-nőtt szarvagnak hegyek látszott-ki. A’ Paraszt kivált a megszállásnak elein, szánthatott és használhatott, ahol néki leg-jobban tetszett; mert szántó-föld, rét mező elég volt.”¹⁰

A 18. század közepére kialakult tehát a sajátos településrendszer: a falvak központja a folyó melletti árvízről mentes hátságon épült ki, s a határ magasabb fekvésű, jó talajú déli területét parlagoló, legelőváltó szántóművelés alá fogták, míg a laposabb részeken, a Körösön túli területeken szénatermesztés folyt, s legeltették a jószágot. Természetes és szükséges módon alakult ki a határbeli szállásrendszer. Távol a belsőségi háztól, határbeli üzemközpontot hoztak létre, ahol a jószágot telen is tartani lehetett, s a földművelés is könnyen mehetett végbe. Gyomán ez a *Keselyős*, amely hasonló néven ismert a mezőberényi szomszédos határon is. Györffy István figyelt fel az ezen a területen lévő gazdasági üzemközpontokra az első katonai térképfelvételek vizsgálata során, amelyet „Tiami szállások” néven tüntetnek fel.¹¹ Györffyvel ellentétben arra az álláspontra jutottunk, hogy ez a szállásterület nem önálló szórvány település, hanem Gyoma határához tartozik, a településrendszer és az üzemszervezet szerves része. Tessedik Sámuel a kor tudós szemével látatja mindezt: „A’ Paraszt [...] az ő távol eső gazdaságának időről időre, sokkal több költséggel, marhája fáradságával, idővesztéssel, és más száz féle ötlet valóban sanyargató terhel kell gondját viselni [...] A’ Paraszt által látja azt, hogy lehetetlen-ség a’ háztul illy igen távol mezőnek és gazdaságnak illendőképpen gondját viselni; ez által akar magának segíteni, hogy a’ falutul 1. 2. és 3. mér földnyire is, ugy nevezett szállást, házat és istállót építtet, a’ hova gabonáját a’ messze való jószágrul ’s mezőrül öszve hordatván, marháit is ott teleteti; röviden majd minden gazdaság-béli dolgait ott viszi végbe” – írja a 18. század végén.¹²

⁹ MENDÖL 1981. 55–66.

¹⁰ TESCHEDIK 1786. 27–228.

¹¹ GYÖRFFY 1943. 100.

¹² TESCHEDIK 1786. 232–235.

A településrendszerben, illetve a gazdálkodás rendszerében Mária Terézia úrbérrendezése kívánt változást, „fejlődést” előmozdítani 1767-ben. Ennek következtében megszilárdult a jobbágytelek-szervezet, s a jobbágyokat a teherbíró képességüknek, az általuk birtokolt földnagyságnak megfelelően minősítették különböző nagyságú telkes jobbágygyá. Meghatározták a házastelek, a porta nagyságát (2 pozsonyi mérő, egy hold), s ahhoz mérték ki a településhez közel eső laposabb részen a kaszálót, valamint a szántóföldeket. A helységek határát minőségileg osztályozták. Az első kategóriába tartozók 24 hold szántóföldet és 8 hold kaszáló rétet kaptak.¹³

Az úrbérrendezés a háromnyomásos gazdálkodás bevezetését kívánta megvalósítani, amelynek legfőbb jellemzője volt a földművelő gazdálkodás intenzitásának erősítése: az ugar bevezetésével, a többszöri szántással a hatékonyabb földművelő termelés kialakítása. A szállásrendszer felszámolása azonban nem vált lehetségessé a településközpont és a szántóföldek közötti hatalmas távolság miatt.¹⁴ Rendszerint a szántóföldeknek a településközpontokhoz közel eső hátsó részén mérték ki az ugarföldeket. Békésen a mezővárostól nyugatra elterülő legelő és Kamut pusztá találkozásánál (2. kép), Mezőberényben a Szarvasi országút mentén, a Szállásföldek végénél mérték ki két, majd három nyomásban az Ugarföldet (3–4. kép).¹⁵ Gyomán a faluhoz közel eső részekén, a Körösön túl a *Póhalmon* és *Előhalmon*, a Körösön innen pedig a *Csepüs kert* környékén és *Ege pusztán* – összesen négy nyomást alakítottak ki.¹⁶ A jobbágytelki földek többségét, a nagyobb birtoktesteket a *Keselyűsön* osztották ki. S bár bevezették a nyomásos, kalkaturás rendszert, a szállásrendszer, a szállás-tanyás gazdálkodás továbbra is érvényben maradt (5. kép).¹⁷ Endrődön a kaszáló a falu mellett helyezkedett el. A falutól délre elterülő legelőt s a szőlők alatt a szántóterületet két nyomásra osztották, míg a szállásföldek továbbra is ettől délre, a gyomai, berényi és szarvasi határ közé ékelődő *Kis-Kondoros pusztán* helyezkedtek el (6. kép). Szarvas határterületének nagyobb részét alkotják a puszták. A várost övező belső legelőn kívül, a déli rész alkalmas a földművelésre, amelynek belső peremén alakították ki a két nyomást az 1788-as rendezés alkalmával (7. kép).¹⁸

¹³ NOVÁK 1997. 471; NOVÁK 2006. 30–31.

¹⁴ Itt említjük meg, hogy Cegléden, a Vallásalapítványi Uradalom kísérlete is megbukott, mivel az óriási kiterjedésű határt nem lehetett három nyomásra osztani. Szükségszerűen meg kellett maradniuk a szállásoknak, tanyáknak. A várostól északra eső, még jó talajú területen három nyomásban mérték ki a fertályföldeket, ahol az 1/4 és 1/8 telkes jobbágyok kapták meg úrbéri földjáromandóságukat. NOVÁK 1982. 165–167.

¹⁵ NOVÁK 1986. 185; VARGA 1973. 230–232; SZILÁGYI 1973. 183–184; NOVÁK 2002b. 246–249.

¹⁶ A 18. század végén a négy nyomás bevezetését felső utasítások szorgalmazták. A kiváltságos területeken, így a Jászkszászban, Hajdúságban ezek kialakítása meg is valósult. NOVÁK 1991. 24–35. NOVÁK 1995. 154–158; NOVÁK 2002a. 94–95; NOVÁK 2004. 9–10.

¹⁷ NOVÁK 1977. 512–519.

¹⁸ NOVÁK 1986. 185–189.

A határrendezés, az ugarolás bevezetése nagy ellenállást váltott ki a jobbágságból, amelyről Tessedik – feltehetően a helyi körülményeket jól ismerve, általánosítva is – említést tesz: „Midőn egy bizonyos Uraság a’ Földnek Urbarium szerént való ki-osztásikor 1781. esztendőben ugar földet akart egy helységben kimutatni, hat vagy hét száz Parasztok között nem volt kettőnél több, kinek ez tetszett volna [...] de nem érti a’ [...] Paraszt a’ dolgot; tsak az nem tetszik néki az ugar földben, mivel azt többször kell szántani; és azt nem szokta leg alá’ a’ Tiszántúl való Tartományban lévő Paraszt”.¹⁹

A valóságban ennél bonyolultabb volt a helyzet. A felsőbb hatóságok – a bécsi udvar, a Helytartótanács – annak ürügyén, hogy a korszerű, nyomásos földművelő gazdálkodás kialakítását szorgalmazták, a szállásrendszer felszámolását tűzték ki célul. Ennek indokai között szerepelt a betyárбүнözés megfékezése, felszámolása is. Az ugaroló rendszer általában a kishatáru helységekben vált általánossá (pl. napjainkban is megtalálható még a három nyomás a hegyvidéki Kalotaszegen), a nagyhatáru helységekben, mezővárosokban ez lehetetlennek bizonyult. A több négyzetkilométer kiterjedésű, három nyomásra felosztott határon a gazdálkodás lehetetlennek bizonyult, amit – a már említett – Cegléd példája is igazol Szenteshhez, Hódmezővásárhelyhez hasonlóan.²⁰ Cegléden a fertályföldeket a mezőváros felett osztották ki három nyomásban a negyed és nyolcad telkes, vagyis a fertályos-, félfertályos jobbágyoknak. A negyed telek feletti jobbágygazdák a határ távolabbi részein mint szállás- vagy tanyaföldet birtokolhatták a telekföldi járandóságukat.²¹

Az úrbérrendezés másik, a parasztságra nézve káros következménye volt a földesúri magánbirtokok, majorságok kialakítása. Az urbáriumban meghatározott földmennyiség feletti részt a földesúr kapta meg – ez volt a maradvány-, remanenciális föld –, s ott magángazdálkodásra rendezkedett be. Gyomán az uradalmi gazdálkodás a *Póhalmon* alakult ki. A jobbágyok sérelmezték is, hogy az egyik ugarnyomásukat vették el tőlük. A sérelmek tovább növekedtek az 1818 és 1832 között folyamatba helyezett határrendezés, tagosítás és legelőelkülönözés (a földesúri és úrbéres legelőterület elkülönítése egymástól) során.

A földesúr szemére vetették a gyomai jobbágyok, hogy nem szeretik a földet szántással művelni, ugyanakkor több legelőterületet akartak maguknak megszerezni a jószágtartás érdekében. A gyomai jobbágyok 1770-ben azt nyilatkozták, hogy „nékiek elegendő fölgyök lévén”, ezért nem fogadták el az uraságtól Félhalompusztát, amelynek nagyobb részét ezért a földesúr a mezőberényieknek adta.²²

A gyomai jobbágyok az 1770-es úrbéri felmérés során is hangot adtak annak, hogy legfőbb megélhetési forrásuk a jószágtartás. A birtokrendezés alkalmával a földesúr is hangoztatta 1822-ben, hogy „az gyomai ember rossz szántó vetőember,

¹⁹ TESCHEDIK 1786. 125–128.

²⁰ SIMA 1914. 173–185; NOVÁK 2003. 57–66.

²¹ NOVÁK 1982. 168.

²² NOVÁK 1977. 515–516.

engedetlen, maga feje után járó, gazdaságának javításában és sorsa javításában tanácsot el nem fogadó, mindent eleinek rossz szokása szerént viszen véghez, el hadja jó termékeny földjét romlani, sok gyomai ember nem bírván földjével, más falubelieknek, különösen Berényinek adja földjét felébe, sőt pénzért is mívelni”. A jobbágyokat nagyon hátrányosan érintette a legelőterületük csökkenése, amely az uradalmi majorság területét gyarapította. Az úrbérrendelet szerint 22 hold legelő, illetve meg az egésztelkes jobbágyot, ez azonban a korábbiakhoz képest kevésnek bizonyult. A jobbágyok ellenállására azt válaszolta az uradalom, hogy „Azt senki se gondolja, hogy a Földes Úr annyi nyomást tartozik Jobbágyának adni, mint amennyi marhát bír az jobbágy tartani”.²³

A 19. század közepére befejeződött a határrendezés, a tagosítás. Az 1853-as úrbéri pátens kötelezővé tette a legelőfelosztás befejezését, gyakorlatilag megvalósult a jobbágyfelszabadulás.²⁴ Gazdasági téren hatalmas változást eredményezett az 1858-ban megépített Szajol–Arad közötti vasútvonal, amely a kereskedelem fellétkülését vonta maga után, s ösztönzőleg hatott az agrártermelésre.

A településrendszer is ekkor teljeseedett ki. A 19. század első felében szabályozták a településközpontot. Gyomán a református templom a Körös felett áll a központban. A felszámolt *Vermes-* vagy *Mirhó-hát*on a módosabb gazdák építették fel lakóházaikat és alakították ki gazdasági irányító központjukat. Ezzel átellenben, a kastély és a régi római katolikus templom körül, *Fegyverneken* a szegényebb társadalmi réteg települt meg. Az új katolikus templomot báró Wodianer Mór kegyúr és felesége, Atzél Zsófia építtette fel 1877-ben Hauszmann Alajos neves építész tervei alapján eklektikus stílusban. Gyoma harmadik nagy része a *Németváros*. Az 1830-ban Mezőberényből áttelepült, földhöz juttatott evangélikus németek ülték meg ezt a településrészt, s építették fel templomukat is 1862-ben.²⁵ Endrődön a tekintélyes méretű, impozáns barokk jellegű római katolikus templom uralja a település központját. A szabályos porták a főbb, Szarvas és Gyoma felé vezető útvonalak mentén sorakoznak. Az építkezés érdekessége a homloktornácós (*sorompós; ulicskás* Mezőberényben, *podsztyenás* Békéscsabán) lakóház, amely a felső-magyarországi szlovák hatásra emlékeztet.

A határ déli fekvésű, jó talajminőségű területén virágzott a szállás-tanya-rendszer a vizsgált területen. A 19. század második felében az ugarföldeket (Gyomán *Ege*, *Ugar*, Mezőberényben az *Ugar*) is tagosították, s ott is kiépültek a határbeli üzemműközpontok. A tanyák eredetileg szervesen kapcsolódtak a központi lakóházhoz, gazdasági irányítóközpontokhoz, majd – főleg a szegényebb társadalmi rétegek esetében – önálló lakás- és gazdasági egységekként is megjelentek a határon (ún. farmtanya). A szegénység igyekezett földhöz jutni. Az 1920-as években a Nagyatádi-féle földreform hatására például Gyomán a halmagyi Purgli-féle

²³ NOVÁK 1977. 549–550.

²⁴ SZOKOLAI 1856. 147–150, 219–223.

²⁵ NOVÁK 1977. 530.

birtokon osztottak földeket. Endrődön a több kis haszonbérllő és pásztor szerzett földet a 20. század elején Udvarnokon. Érdekes tendencia volt az, hogy az endrődiek igyekeztek birtokhoz jutni a gyomai határon.²⁶

A 20. század első évtizedeiben a lakosságnak több, mint egyharmada élt már a határbeli szórványtelepülésen, a tanyavilágban. Az 1930-as népszámlálás szerint a következően alakultak a népesedési viszonyok a vizsgált helységekből:²⁷

Békés

Határ – hektár	Népeség – fő	Határrész	Népeség – fő
35 046	28 907		
	VI. kerület	Csatár	214
		Kázmán	137
		Kőgyes	48
		Maró	151
	VII. kerület	Békési erdő	57
		Diter	197
		Féltő	128
		Hosszúsziget	195
		Macskás	84
		Vargahossza	43
		Egyéb részei	36
		Magsári tanyák	231
		Rosszerdő	1 187
	VIII. kerület	Bánom	176
		Berkemajor	156
		Bél- és Felesmegyeri tanyák	732
		Déllő	47
		Fehérhát	128
		Ludapuszta, Bodzászug	144
		Magyarpuszta	402
		Özv. Gróf Nádasdy Tamásné-uradalom	299
		Povád	106
		Tarhos	260
		Egyéb részei	137
		Vadasmegyer	89

²⁶ NOVÁK 1977. 527; RÁCZ 2003. 25–39.

²⁷ Magyarország helységnévtára. Szerkeszti és Kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1931. 184, 314–315, 318–320.

Határ – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
	IX. kerület	Békésföldvár újosztás	342
		Bő-fok és Krisztina-zug	938
		Egyenes és Főalj-dűlő	426
		Gyúr	1 049
		Kamut	307
	X. kerület	Borostyán	1 133
		Földvári-dűlő	196
		Földvári újosztás	88
		Gyuri rét	608
		Kamut puszta	109
		Pece	85
	28 907		10 911

Mezőberény

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
14 650	14 410	Benta cigánytelep	229
		Belentai tanyák	163
		Blankamajor	73
		Bódishát	97
		Büngösd és Körtvélyesi major	84
		Félhalom	404
		Hatház	309
		Kereki	626
		Kérhalom	51
		Keselyűsi tanyák	378
		Laposi kert	88
		Nagyhalom	443
		Nyilasi tanyák	59
		Tessedik-zug	79
		Ugari tanyák	505
		Zsellérföldek	81
	14 410		3657

Gyoma

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
22 503	12 244	Csudaballa	641
		Cifrakert	66
		Csepüs	54
		Egehalom és Fattyas	70
		Előhalom és Németszeg	59
		Félhalom	248
		Görbekútlapos	80
		Görögállás	44
		Halmagy	174
		Keselyűs	689
		Kölesfenéki tanyák	161
		Nagyállás és Kisnyilas, Nádassziget	362
		Páskumi tanyák (Csergettyűlapos)	240
		Póhalom	183
		Siratózug és Őzedmajor	152
		Telek	166
		Ugari tanyák	254
		Zöldlapos	113
		Zsellérföldek	146
		Zsófiamaajor	71
	12 244		4053

Endrőd

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
15 185	13 928		
	II. kerület	Kúriaszöllő	181
		Öregszöllő	1484
		Páskumi tanyák	1235
		Strenda	400
	III. kerület	Peresi tanyák	298
		Bacsalapos	136
		Ugari tanyák	493
		Polyákhalom	290
	IV. kerület	Kis-Kondoros	1605

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
	V. kerület	Görögállás	144
		Kisrét	102
		Kocsorhegy	423
		Nagylapos (Újtelep)	324
		Nádas-sziget	38
		Rigalyos	103
		Simai-zug	74
		Sima-pusztá	80
		Varjas	351
	VI. kerület	Csejt-pusztá	186
		Udvarnok	150
		Kiscsejtpusztá	72
		Szentmikós-zug	153
	13 928		8415

Szarvas

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
25 968	25 561	Bikazug	78
	I. külterület	Erzsébetliget és egyéb részek	94
	II. külterület	Káka (Bohnyatdűlő és Telecske, Frankó-, Gerhátdűlő, Inkey Káka, Jajka, Kákai holdak, Kákai tábla, Kontúrkáka, Nyistek és Orosházi út, Peresdűlő, Szentandrás út, Sztrehovszky- és Iskola-dűlő. Maczug és Macólapos, Motyói szőlők, Szappanos-zug és Szappanos-szőlők)	2 243
	III. külterület	Balczó-halom	173
		Ezüstszőlők	730
		Nádas-dűlő	382
		Középhalom	94
		Siratói dűlő	404
		Sirató, Bezina szőlő, Káposztás-dűlő	682
	IV. külterület	Cigány-éri kertek, Halesz kert	73
		Érparti-szőlők	305
		Fúróháti dűlő	82

Táj, település, társadalom változásai a Körösök vidékén

Terület – hektár	Népesség – fő	Határrész	Népesség – fő
		Hegyesdűlő	461
		Kisfok és Keskeny-dűlő	217
		Ótemető alatti szőlők és Kenderföldek	224
		Órhalmi szőlők	52
	V. külterület	Décsilapos	21
		Décsi ószőlők	276
		Rózsás	311
		Középhalom	251
		Nádasdűlő	137
		Nagyfok-dűlő	72
		Papp-dűlő	119
		Rózsás	311
		Rózsási szőlők	328
	VI. külterület	Décs	324
		Órmény-zug, Jamrik-dűlő és Tóniszál- lás, Maconka-dűlő, Maginyec-dűlő, Medvegy-dűlő, Papp-dűlő, Ruzicska- dűlő, Sovány-dűlő, Szirony-dűlő	1 022
	VII. külterület	Bobvos-dűlő	324
		Boros-dűlő	127
		Botos-dűlő	41
		Cifra-dűlő	78
		Folytán-dűlő	127
		Galóhalmi dűlő	644
		Juhos dűlő	226
		Kankál-dűlő	129
		Körtés-dűlő	203
		Kuján-dűlő	141
		Malmos-dűlő	271
		Sárkány-dűlő	140
	VIII. külterület	Kondorosi holdak és Csabai út (Brach- na- és Kiszely-dűlő, Kardos-, Kiss-, Kúti-, Oskola- és Szebegyinszki-, Zvara-, Petyvan-dűlő	1 054
	25 561		12 397

Békés lakossága 28 907 fő, ennek 37,75%-a élt külterületen. Mezőberényben a 14 410 fős lakosságnak 25,38%-a lakott külterületen. Gyoma össznépesége 12 224 fő volt, ebből az összlakosság 33,1%-a élt a tanyavilágban. Endrőd összlakossága 13 928 fő volt, a lakosság 60,4%-a számított tanyasi lakosnak. Szarvason az összlakosság 25 561, s ennek 49,14%-a külterületen élt. A művelésági megosztást alapul véve Endrőd és Szarvas emelkedik ki a szőlőbeli lakosság magas arányával (19,78% és 22,63%).

A határterület nagysága a külterületi, tanyasi népességhez viszonyítva Gyomán volt a legnagyobb, 5,552 ha/lakos aránnyal. Utána következik Mezőberényben, 4,06 ha/lakos aránnyal, Békés 3,211 ha/lakos, Szarvas 2,09 és Endrőd 1,783 ha/külterületi lakos aránnyal. Tehát a két szomszédos település, Gyoma és Endrőd határterülete és a külterületi lakosság aránya a két szélső értéket mutatja.

Megállapítható, hogy a többségében római katolikus endrődiek kisebb határterületen nagyobb számban éltek a tanyákon, mint a többségében református gyomaiak, akik jöllehet, lényegesen nagyobb határt birtokoltak, de a tanyasi lakosság viszont kisebb volt. Ebben a társadalmi viszonyoknak van meghatározó szerepük.

A többségében agrárnépesség túlnyomó részét a törpe- és kisgazdaságok alkották. Például Gyomán 1935-ben az 1–5 katasztrális hold birtoknagyság kategóriába a gazdaságok 58,9%-a, az 5–15 kat. h.-ba 18,7%, a 15–25 kat. h.-ba 9,5%, a 25–50 kat. h.-ba 8,3%, az 50–100 kat. h.-ba 4% tartozott.²⁸ Gyomán és Endrődön tehát a kisparasztok voltak többségben. Ennek komoly társadalmi következményei lettek. Endrődön történt a nagyobb arányú kivándorlás Amerikába, a társadalmi elégedetlenség nagyfokúvá vált. Itt csak utalok Féja Géza munkásságára. A „Vihar-sarok”-szindróma Endrődön jutott végkifejletbe, az 1935-ös csendőrsortűz következményeként.²⁹

A szegények (házas és házatlan zsellérek, cselédek, napszámosok) általában a szőlőkben igyekeztek megvetni a lábukat. Az endrői *Öregszőlő* lakossága 1484 főt számlált 1930-ban, míg ez az arány jóval magasabb volt a szomszédos Szarvas esetében.

Ennek kapcsán szükséges hangsúlyozni, hogy az úrbéres világban a zsellérek (házas és házatlan) nem rendelkeztek földbirtokkal, csupán a jobbágyság. Mivel a szőlő szorgalmi földnek számított, azaz általában a határ mostohább talajviszonyokkal rendelkező részeit osztotta ki e célra a földesúr, a szegénység is hozzájuthatott, szőlőművelésre kaphatta külön szolgáltatás, fizetség fejében. Ezért nevezik – hasonlóan az irtványokhoz – szorgalmi földnek.³⁰ Ennek tulajdonítható a szőlőterületek magas arányú lakottsága. Területünkön nemcsak a homokosabb határrészen, de a mélyebb fekvésű Körös folyó kanyarulataiban, zugokban is történt szőlőtermesztés. A 19. század végén a filoxéra (amerikai gyökértetű) – hasonlóan a kö-

²⁸ NOVÁK 1977. 528.

²⁹ FÉJA é. n. 163–166.

³⁰ SZOKOLAI 1856. 104–109.

töttebb talajú dombsági, hegyvidéki tájakhoz – e vidéken is elpusztította a szőlőt. Ismeretes, hogy Mezőberényben, a Laposi kertben még az 1870-es években is több hagyományos szőlőfajtát termesztettek (kékfrankos, góhér, sárfehér, dinka, margitszőlő, budai mézes stb.),³¹ amelyek kivesztek. Csak az amerikai direkttermő fajták terjedhettek el, amelyek ellenálltak a filoxérának, így alkalmasakká váltak arra, hogy beléjük oltva a nemes fajtákat, továbbra is szőlőtermesztés lehessen e vidéken is. A szőlőskertekben megmaradt a népesség, jóllehet nem a szőlőtermesztés volt már a megélhetés alapja, hanem általában a kertművelés, a kerti növények termesztése. A szőlős területek csupán nevükben őrzik a régi szőlőtermesztés hagyományát.

Endrőd külterületi népességének többsége az Öregszőlőkben lakott. Az itteniek közülük többen innen kísérelték meg a gyomai határba kerülést, hogy földhöz juthassanak. Szükséges kiemelni, hogy Gyomán Rácz Lajos és társai – tizenöten – 1935-ben vették haszonbérbe báró Huszár László póhalmi 1200 kat. holdas birtokát, amelyet nagy nehézségek leküzdése után 1938-ban sikerült meg is vásárolniuk. Tanyákat építettek fel Póhalmon, s a rossz, szikes talaj javítását elkezdték. Vállalkozásukat Herke Sándor, a szegedi Alföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet vezetője is támogatta. Ezt a munkát 1948-ra fejezték be. Utolsó nagyobb tanyásodási mozgalom 1945 után következett be a telki Bethlen-féle grófi birtok felparcellázása következményeként.

A póhalmi „honfoglalók” mintagazdálkodást valósítottak meg. Erről Rácz Lajos ír – megkapóan és tanulságosan – visszaemlékezésében. Gabona- és tejszövetkezetet hoztak létre, majd a gépszövetkezet megszervezésére került sor. Mindennek az 1947-es kommunista hatalomátvétel vetett véget. Felszámolták a szövetkezeteket, a visszaemlékező csak annyit látott, hogy traktorjukat elvezették valahová északi irányban.³²

A táj változásában a 19. század végi folyószabályozás, árvízmentesítés okozott alapvető, visszafordíthatatlan változást. A településrendszerben, mezőgazdálkodásban, a társadalomban a II. világháború, majd a kommunista politikai rendszer hatalomra jutása okozott orvosolhatatlan veszteségeket a kitelepítésekkel, területi átszervezésekkel, majd a kisüzemi, hagyományos paraszti gazdálkodás felszámolásával a Rákosi-korszakban (ekkor érte el tetőfokát a kulákküldözés), valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után 1959–1961 között, a szovjet mintájú, nagyüzemi termelőszövetkezeti gazdálkodás erőszakos térhódításával.

A társadalomban a második világháború s az utána következő néhány esztendő a nemzetiségi helységekben, Mezőberényben és Szarvason okozott hatalmas változást. Mezőberényből a német családok már 1944 őszén (kb. 350 fő) menekülésre

³¹ NOVÁK 2011. 45.

³² RÁ CZ 1973.

kényszerültek a szovjet hadsereg elől.³³ A háború végén a szovjetek mintegy hat-száz németet (férfiakat, asszonyokat, leányokat, legényeket) a gulágokra, kényszermunkára („málenkij robot”) vittek, közülük sokan meghaltak (kb. 150 fő), megnyomorodtak (testileg, egészségileg tönkrementek) az embertelen körülmények között. A németek másik részét kitelepítették Németországba (mintegy 500 fő). Akik visszakerültek a háborúból, hadifogságból (kb. 150 fő), ugyancsak nyugatra távoztak. 1947-ben újabb csapás következett be. A csehszlovák–magyar lakosságcsere keretében 250 szlovák család (mintegy ezer fő) költözött a szlovákiai, magyar lakta Csallóközbe, Gúta környékére (innen több család tovább vándorolt Privigye bányavidékére), ahonnan magyar családokat telepítettek át Mezőberénybe. Szarvasról kétezer – többségükben szegényebb sorsú – család (a környékbeliekkel együtt kb. 3000 fő) települt át Csehszlovákiába.³⁴

Az 1940-es évek végétől kezdődött az alapokat érintő területi változások kora. Endrődöt 1946-ban érte nagy veszteség, amikor a 3256 hektár területű *Kis-Kondorost*, a legjobb földminőségű területet Endrődszentlászló néven önálló községgé szervezték, majd az ismert endrődi Hunya családról Hunyának nevezték el. Békés határán Bélmegyer néven önálló község alakult 1946-ban. (1970-ben 6292 ha, 2055 lakos), majd Murony (1970-ben 3571 ha, 1683 lakos) és Kamut (1970-ben 6048 ha, 1988 lakos) 1950-ben lett önálló község, Tarhos pedig 1954-ben vált ki Békés határából (1970-ben 5744 ha, 1704 lakos). Mezőberény félhalmi határrészből és Köröstarcsa hasonló nevű részéből Csárdaszállás (1970-ben 5417 ha, 841 lakos) község jött létre 1952-ben. Gyoma Csudalla pusztáját a vele szomszédos nagykunsági Túrkevéhez csatolták át. Szarvas határából Örménykút (1970-ben 5458 ha, 1401 lakos) község alakult meg 1952-ben.

Országos tendenciaként a gyökeres változás 1960 után következett be a nagyüzemi mezőgazdálkodás, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek erőszakos megszervezésével. Ezáltal a paraszti, kisüzemi gazdálkodás lehetetlenült el, szomorú következményeként, a paraszti gazdálkodás elsorvadása – egy ideig még a téeszék háztáji gazdaságaként vegetáltak –, majd megszűnése következett be a kilencvenes években.

A településrendszerben gyökeres változást okozott a határbeli szállás-tanyák felszámolása. Ezt jól tükrözik az 1970-es és a 2000. évi statisztikák.³⁵

³³ Példaként említjük Speck Mihály nagygazdát (felesége Plesovszki Mária), aki családjával Franciaországba menekült, majd onnan tovább vándoroltak Kanadába, Ontario tartományba. A Niagara környékén telepedtek le, s gazdálkodtak. Tanyája Mezőberényben a Szarvasi út elején található, amely téeszéközpont volt.

³⁴ KUGLER 2000. 184.

³⁵ A Magyar Népköztársaság helységnévtára 1970. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1973; A Magyar Köztársaság helységnévtára 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2003.

Táj, település, társadalom változásai a Körösök vidékén

Békés

1970

2000

Terület hektár	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakás
12 732	21 032	Csatár	19	21 010	Külterület	653	295
		Kőgyes Csatár	151				
		Kázmán	99				
		Maró-kázmán	70				
		Diter	183				
		Magsári tanyák	352				
		Rosszerdő	227				
		Déllő	163				
		Ludad	62				
		Povád	120				
		Borostyán	571				
		Vizes Bánom	122				
		Hosszú-sziget	54				
	21 032		2197	21 010		653	295

Mezőberény

1970

2000

Terület hektár	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakás
11 865	12 702	Kereki	116	11 016	Kereki	16	9
		Keselyűs	90		Keselyűsi tanyák	0	0
		Nagy-halom	1		Nagy-halom	0	0
		Ugari tanyák	183		Ugari tanyák	61	45
		Fekete Ugar	253		Feketeugar	64	34
		Rókás	94		Rókás	0	0
		Boldishát	51		Boldishát	11	13
					Ókert	155	68
					Belenta	42	23
					Blankamajor	24	15
	12 702		1281			373	207

**Gyoma
1970**

**Endrőd
1970**

Terület hektár	Népes- ség fő	Határ- rész	Népes- ség fő	Terü- let ha	Népes- ség fő	Határrész	Népes- ség fő
18 822	12 244	Egei- halom	103	11 599	8136	Öregszöllő	801
		Keselyűs	113			Páskumi tanyák	464
		Páskumi tanyák	122			Peresi tanyák	78
		Póhalom	96			Ugari tanyák	186
		Telek	60			Nagylapos	342
		Ugar	109			Rigalyos	57
		Zöldlapos	67			Varjas	83
						Csejt	96
						Bacsalapos	132
						Görögállás	99
						Kocsorhegy	216
	12 244		1282		8136		2596

Gyomaendrőd

2000

Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakások száma
14 136	Nagylapos	172	87
	Décsi páskum	10	10
	Endrődi-zugok	9	10
	Endrőd Páskumi tanyák	136	81
	Endrőd Ugari tanyák	35	25
	Fattyasi tanyák	18	20
	Fazekas	4	1
	Félhalom	0	5
	Halmagy	66	32
	Keselyűsi tanyák	3	7
	Kisállás	3	4
	Kisrét	0	1
	Kocsorhegy	55	40

Táj, település, társadalom változásai a Körösök vidékén

Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakások száma
	Kúriaszőlő	0	3
	Nagyállás	12	13
	Nagylapos vasútállomás	8	5
	Öregszőlő	604	307
	Páskumi tanyák	21	23
	Peresi tanyák	5	7
	Póhalom	27	20
	Polyák-halom	0	1
	Rigalyos	0	0
	Simapuszta	0	1
	Ugari tanyák	42	36
	Varjas	15	15
14 136		1245	752

Szarvas

1970

2000

Terület hektár	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakás
16 161	19 521	Annaliget	114	16 043	Annaliget	13	5
		Balczó-halom	147		Tanyák I-VIII. kerület	2454	1105
		Bezinai szőlők	239				
		Bikazug	57				
		Bonyhat-dűlő	136				
		Décsi puszta	53				
		Ezüstszőlők	588				
		Érparti szőlők	271				
		Fúróháti szőlők	130				
		Hegyesdűlő	162				
		Hurkás-hegyesdűlő	131				
		Inkeikáka	345				
		Kender-földek	97				
		Kórházdűlő	73				
		Középhalom	187				

Terület hektár	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Népesség fő	Határrész	Népesség fő	Lakás
		Maczólapos	72				
		Malmosdűlő	124				
		Motyói szőlő	139				
		Nádasdűlő	280				
		Ószőlők	204				
		Peresdűlő	93				
		Rózsás	409				
		Sírató	211				
		Síratói szőlők	188				
		Szentesi út	97				
		Változódűlő	72				
	19 521		5223			2467	1110

A területi átszervezésekkel, bizonyos határrészek önálló településsé szervezésével jelentősen csökkent az egyes helységek törzshatára, valamint az össznépesség száma 1930 és 1970 között. Különösen nagy veszteség érte Békést, amelynek határterülete közel felével, de népessége mindössze csak egynegyedével csökkent. Az összlakosság szám alig változott 2000-ig, viszont a külterületi, tanyasi lakosság drasztikusan csökkent: 10 911-ről 2197-re, majd 2000-ig 645 főre. A többi helységben is hasonló tendencia mutatkozott.

Mezőberényben 1930 és 1970 között a határ közel 3000 hektárral csökkent, viszont a tanyasi népesség egyharmadára, 36–57 főről 1281-re, 2000-ig pedig 373 főre. Gyoma és Endrőd egyesítése Gyomaendrőd néven 1981-ben történt. 1930 és 1970 között Gyoma határa több mint 4000, Endrődé közel háromezerral, a lakosság kétezer fővel csökkent. A tanyasi lakosság száma Gyomán 4053 főről 1282-re, Endrődön 8415-ről 2596 főre apadt. A két település határa 1970-ben együtt 37 688 ha volt, a lakosság száma pedig 18 528. 2000-re Gyomaendrőd összlakossága mintegy 4000 fővel csökkent, a tanyasi lakosságé pedig 1245-re apadt. Az elnéptelenedésre néhány példa: Gyomán 1930-ban *Póhalmon* 183 lakost írtak össze, számuk 1970-re 66 főre csökkent, 2000-ben pedig már csak 27-en voltak. A szállásairól neves *Keselyűsön* 1930-ban 689 tanyasi lakos élt, 1970-ben már csak 113, 2000-ben pedig csupán 3 főt (!) találtak az összeírók. Endrődön 1930-ban 1235 *páskumi tanyasi* lakost írtak össze, számuk drasztikusan csökkent 122-re 1970-ben, 2001-ben pedig már mindössze 21 főt találtak ott az összeírók. Az *Ugari tanyákon* 493 fő élt 1930-ban, 1970-ben már csak 109-en laktak ott, 2000-ben pedig már senki sem lakott ezen a határrészen. Az egykori endrődi pusztai határrész, *Kis-Kondoros*, majd Hunya község lélekszáma is erőteljesen csökkent. Míg 1930-ban 1605 fő volt a lakosság, 1970-ben 1577, 2001-ben már csak 814 fő az össznépesség száma.

Szarvas határterülete 1930 és 1970 között közel tízezer hektárral csökkent hatezer fővel. A külterületi népesség ebben az időszakban 12 397 főről 5223 főre apadt, 2000-ben pedig már csak ennek közel fele, 2487 élt külterületen.

A vizsgált települések közül Szarvason található 2000-ben a legnagyobb külterületi népesség, de Gyomaendrődön is jelentős volt a száma. Békésen és Mezőberényben elenyészővé vált a tanyasi lakosság. Szarvas és Gyomaendrőd esetében megállapítható, hogy az egykori szőlőterületeken, szőlőskertekben lakik a külterületi lakosság zöme (Ezüstszőlő, Érpárti szőlők, Sirató, Rózsási szőlők, Décsi Ószőlők, illetve az Öregszőlők), ugyanakkor a települések központjához közel fekvő területeken maradt meg a lakosság, mint például Endrődön a vasúthoz közel eső Nagylapason, a központhoz közeli Páskumi tanyákon, Öregszőlőben; Mezőberényben az egykori, városhoz közeli régi szőlőterületen, az Ókertben s az Ugarföldeden; Szarvason a nagyobb utak mentében.

A 20. század végére, közel fél évszázad alatt végleg megszűnt a paraszti gazdálkodás, s ezzel megszűnt a föld népességeltartó és -megtartó képessége. Az egyes települések – ma már városok – lakóközponttá váltak, hagyományos mezőgazdasági funkcióval nem vagy alig rendelkeznek. Eluralkodtak a tömblakások is, amelyek a lakásfunkciót erősítik. Az ipari termelés, szolgáltatóipar, kereskedelem stagnál, nagy a munkanélküliség, jelentős mértékű a fiatalság elvándorlása.

Az 1990-es politikai fordulat, ún. rendszerváltozás után nem kezdődött meg az intenzív, kisüzemi mezőgazdálkodás regenerálódása, sőt, a korábbi termelőszövetkezeti viszonyok között virágzó háztáji gazdálkodási rendszer is megszűnt. Érdemes utalnunk arra, hogy itt Békésben Zsíros Géza kezdeményezte a Kisgazdapárt részéről az 5 hektár nagyságú birtokrendszer kialakítását, amely megmenthette volna e vidék népességét is.³⁶ Az 1990-es évek végén meghirdetett „családi gazdálkodás” értelmetlenné vált: a 300 hektárban (600 kat. hold) maximált földbirtok a nagyüzemi, árutermelő gazdálkodást erősítette; az önellátást, a vidék népességmegtartó képességét is biztosító, valóságos mezőgazdasági termelőtevékenységet nem. A nagyüzemi gazdálkodás alapja a gépesítés. A drága gépek (traktorok, ekék, vetőgépek, kombájnok stb.), a költséges üzemeltetés, a mindegyre dráguló üzemanyag, a szerves trágyázás visszaesése, a drága műtrágya, a gyomirtó szerek nélkülözhetetlensége, az állattenyésztésben a drága tápszerek nagyon költségessé teszik az iparszerű mezőgazdasági termelést.

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy évszázadok során hatalmas változások következtek be vidékünkön. Átalakították a táj képét. Az árvízmentesítéssel, folyószabályozással gyarapodott rossz minőségű, szikes földterület napjainkban már

³⁶ Napjainkban ismét kormánypolitikai kérdés a családi gazdálkodás erősítése. Megítélésünk szerint a fiatalság számára 5–10 hektáros földbirtok juttatása, állami támogatás (haszonállatok, gépek, műtrágya beszerzése, szakirányítás, termelési és értékesítési szövetkezetek létrehozása, adókedvezmény) elősegíthetik a kisüzemi mezőgazdálkodást, amely nemcsak meg, de el is tarthatja a vidék lakosságát, újra virágzó falvak és mezővárosok gazdagíthatják az Alföldet, Kárpát-Európa hagyományos „éléskamráját”.

szinte értéktelen parlagként hever. A víz ennek ellenére követeli a magáét, s nem véletlen, hogy a felszántott egykori ősfolyómeder-fenekek, vízállások, tocsogók időnként belvízzel telnek meg. Szükséges volna a vízrendszer mielőbbi újólagos rendezése, a folyók, a lefűzött kanyarulataik, a morotva rendszer rehabilitációja.

Igen nagy változás könyvelhető el a település és a társadalom területén is. Békés, Mezőberény, Gyoma és Endrőd, Szarvas településszerkezete is még őrzi a hagyományos szabályos, szalagtelkes elrendeződést, de az egykori gazdasági irányítóközpontok már elveszítették funkciójukat (a lakóház melletti kamrák, istállók, színek, górék használaton kívül állnak), ennek megfelelően telekbeépítettségük is erőteljesen átalakult. A határban már elvétve látható tanya, az is csupán lakásfunkciót tölt be az elesettebb társadalmi réteg számára, többsége omladozófélben van (12–21. kép). Endrőd határa megrövidült Kiskondoros pusztá elcsatolásával. A két nagy település összevonása erre is visszavezethető.

A társadalom hasonlóképpen vesztese a változásoknak. A hagyományos, kisparaszti gazdálkodás felszámolásával a paraszti társadalom is megszűnt, sajnálatos módon „átrétegződött” (kiöregedés, a fiatalok elvándorlása). Az ipar és szolgáltató ágak nem képesek megfelelő arányban foglalkoztatást biztosítani, nagy a munkanélküliség aránya, „viharos a sarok”. A föld, amely családok ezreit tartotta fenn egykor, ma már csak néhány családnak biztosít megélhetést, ugyanakkor, amikor már általánossá vált a fogyasztás, az önellátást nélkülözve.

A társadalmi-gazdasági helyzet is újabb átalakítást követel magának. Évszázadok során többször pusztultak el falvak, tanyák, fogyott a lakosság, majd újra erőt vett a szükségszerűség, felvirágzott a tanyarendszer. Évszázadok során többször történt kísérlet a tanyarendszer felszámolására, de eljöhét az az idő, amikor – a történelem törvényszerűségei alapján újra ismétli önmagát – ismét a föld lesz az uralkodó tényező a gazdaságban, az élet követelményeként benépesülhet újra a háttár, s lesz növekvő lakossága a vidéknek, szűkebb anyaföldünknek is.

IRODALOM

CSIPES 1976

Csipes Antal: Békés megye élete a XVI. században. FkBML, 7. Békéscsaba, 1976.

EMBER 1977

Ember Győző: Az újratelepülő Békés megye első összeírásai. 1715–1730. FkBML, 8. Békéscsaba, 1977.

ERDEI 1942

Erdei Ferenc: Magyar tanyák. Budapest, 1942.

FÉJA é. n.

Féja Géza: Viharsarok. Az Alsó Tiszavidék földje és népe. Budapest, é. n.

GYÖRFFY 1943

Györffy István: Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943.

KARÁCSONYI 1896

Karácsonyi János: Békésvármegye története. I–II. Gyula, 1896.

KUGLER 2000

Kugler József: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön. 1944–1948. Budapest, 2000.

MENDÖL 1981

Mendöl Tibor: Szarvas földrajza. Bibliotheca Bekesiensis 23. Békéscsaba, 1981.

NOVÁK 1977

Novák László Ferenc: Gyoma településnéprajzi viszonyai és hagyományos paraszti gazdálkodása. In: Szabó Ferenc (szerk.): Gyomai tanulmányok. Gyoma, 1977. 505–574.

NOVÁK 1982

Novák László Ferenc: Cegléd mezőváros a XVIII. században és a XIX. század első felében. StudCom, 11. (1982) 121–186.

NOVÁK 1986

Novák László Ferenc: Tepülésnéprajz. Tanulmányok az Alföld településnéprajzához. AJMKm, 5. (1986).

NOVÁK 1991

Novák László: Szabadszállás településnéprajzi viszonyai a XVIII–XIX. században. Folklor és Ethnográfia 54. (1991).

NOVÁK 1994

Novák László Ferenc: Adatok egy kiskunsági helység, Lacháza 18. század végi, 19. század eleji építészetéhez. Ház és Ember, 9. (1994) 53–64.

NOVÁK 1995

Novák László: A Duna-Tisza köze északnyugati vidékének településnéprajzi viszonyai a 18–19. században. StudCom 25. (1995) 127–184.

NOVÁK 1997

Novák László: A jobbágyfelszabadítás kérdései. Agrártörténeti Szemle, XXXIX. (1991) 453–481.

NOVÁK 2002a

Novák László Ferenc: A Jászkunság településnéprajzi viszonyai a XVIII–XIX. században. In: Bánkiné Molnár Erzsébet – Hortiné Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): A Jászkunság Kutatása 2000. Tudományos konferencia a Kiskun Múzeumban. JK, 5. (2002) 81–104.

NOVÁK 2002b

Novák László Ferenc: Mezőberény településnéprajzi viszonyai. BMMK, 23. (2002) 235–260.

NOVÁK 2003

Novák László Ferenc: Hódmezővásárhely településnéprajza, hagyományos gazdálkodása. AJMKm, 15. (2003).

NOVÁK 2004

Novák László Ferenc: Nyomásos határhasználat terminológiái. StudCom, 29. (2004) 7–15.

NOVÁK 2006

Novák László Ferenc: Pest-Pilis-Solt vármegye népe a XVIII. században. Archivum Musei de János Arany nominati III. Nagykőrös, 2006.

NOVÁK 2011

Novák László Ferenc: A „Mező Berényi Evang Tótajkú Egyházban létező” id. Kisjeszeni Jeszenszky Károly lelképásztor számadáskönyv (1848–1890). CB, (IV) 2011.

RÁCZ 1973

Rác Lajos: Parasztság századunk fényében. Kézirat. Gyoma, 1973.

RÁCZ 2003

Rác Lajos: Parasztsors a XX. században. Gyomaendrőd, 2003.

SIMA 1914

Sima László: Szentés város története. I. Szentés, 1914.

SZABÓ–SZABÓ 1983

Szabó Ferencné – Szabó István: Békés földrajzi nevei. In: Dankó Imre (szerk.): Békés város néprajza. Békés, 1983. 93–177.

SZILÁGYI 1973

Szilágyi Miklós: Mezővárosi közösség és néphagyomány. In: Szabó Ferenc (szerk.): Mezőberény története. II. Mezőberény, 1973. 119–154.

SZOKOLAI 1856

Szokolai István: Az Úrbéri Törvényszékek teendői és a volt Jobbágy és Földesúr közti jogviszonyoknak s azok Rendezésének Ismertetése. Pest, 1856.

TÁBORI 1967

Tábori György: A körösi fausztatás történetéből. Békési Élet, II. (1967) 41–49.

TESCHEDIK 1786

Teschedik Sámuel: A' paraszt ember Magyar Országban, Mitsoda és mi lehetne egy jó rendbe-szedett falunak rajzolatjával. Pécs, 1786.

VARGA 1973

Varga Gyula: A mezőberényi paraszti gazdálkodás. In: Szabó Ferenc (szerk.): Mezőberény története. II. Mezőberény, 1973. 237–262.

Changes of the scenery and the settlements and the society around the Körös rivers

- László Ferenc Novák -

Resume

The area bounded by the Körös, the Maros and the Tisza rivers, the Békés-Csanád loess, is one of Hungary's most fertile agricultural areas. The area, which had become deserted during the Ottoman invasion, began to repopulate in the early 18th century. Baron György Harruckern called in Slavs from Upper Hungary, and he settled German settlers in Békéscsaba, Mezőberény, Endrőd and Szarvas. Hungarian population also returned to Békés, Mezőberény and Gyoma. Huge village areas were formed. The deeper lying northern lowlands were suitable for livestock farming, while the land in the south was suitable for ploughing. In the parts distant from village centres, intensive farms, accommodation facilities and ranches were established.

The decree relating to serfs of 1767 by Maria Theresa regulated the relationship between landlords and serfs. The abodes system was unable to sell off, so, close to the settlement centres, fallow lands were measured out.

A decisive change in rural life took place in the mid-19th century when, by 1853, emancipation of serfs could come to an end. Landlord and serf estates were disintegrated, the land and the peasant estates and pastures were redistributed. Thus, cottars also managed to get by land, which, in the second half of the 19th century made it possible for a casual and capitalistic agriculture to unfold.

In nature too, a decisive change took place. By the late 19th century, river regulation and flood discharge had become accomplished, thus increasing the size of arable land. Farming could continue to develop.

At the end of World War II, forced migrations began. Evading from the invading Soviet army, part of the German population in Mezőberény escaped to the west in the autumn of 1944. Part of the remaining German population were taken to the Soviet Union to perform forced labour there, while about 500 people were resettled to Germany. The Hungarian-Czechoslovakian population exchange in 1947 brought another blow to the region. From Mezőberény and Szarvas, about three thousand people were resettled to Gúta and surroundings, southern regions of Czechoslovakia, from where the Hungarians were exiled to Békés. In the early 1950s, a liquidation of peasant society and economy was started; agricultural co-operatives began to organize from 1959 to 1961.

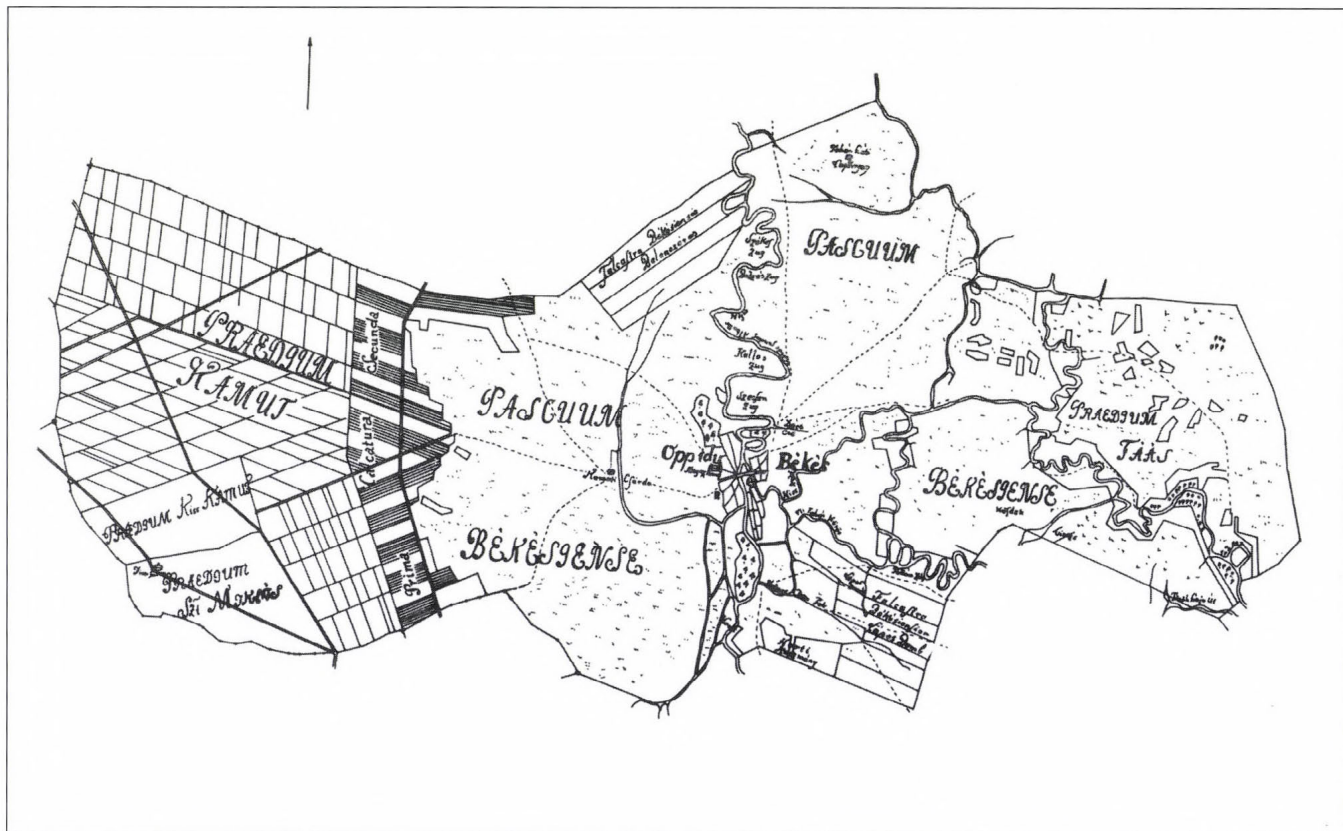
From the outskirts of the huge village areas individual settlements were established (e.g., from the outskirts of Békés, Kamut and Murony and Tarhos were formed, from that of Endrőd, Hunya was established and from the outskirts of

Szarvas, Örménykút was formed). By the mid-20th century, the land became depopulated and the farms disappeared.

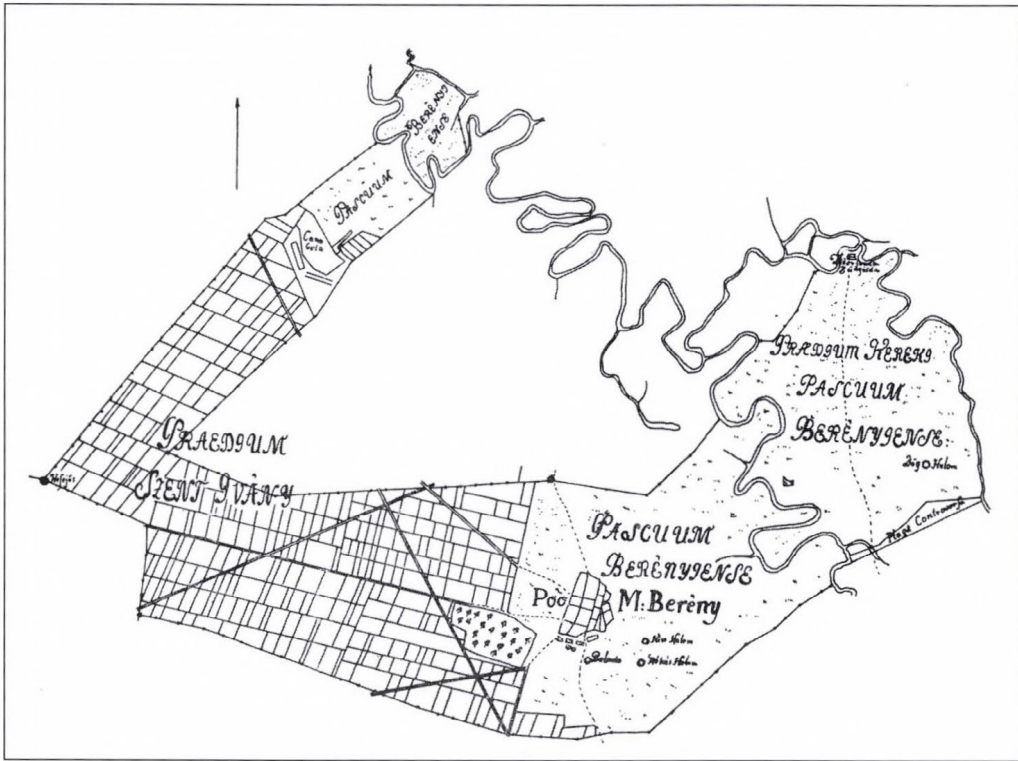
The change of regime in 1990 did not renew traditional small-scale farming. Large estates of several hundreds of acres were formed, which were set up for large-scale farming. The retaining and sustaining capacity of the land ceased to exist. All this decisively contributed to a decrease and an out-migration of the population.

Novák László Ferenc

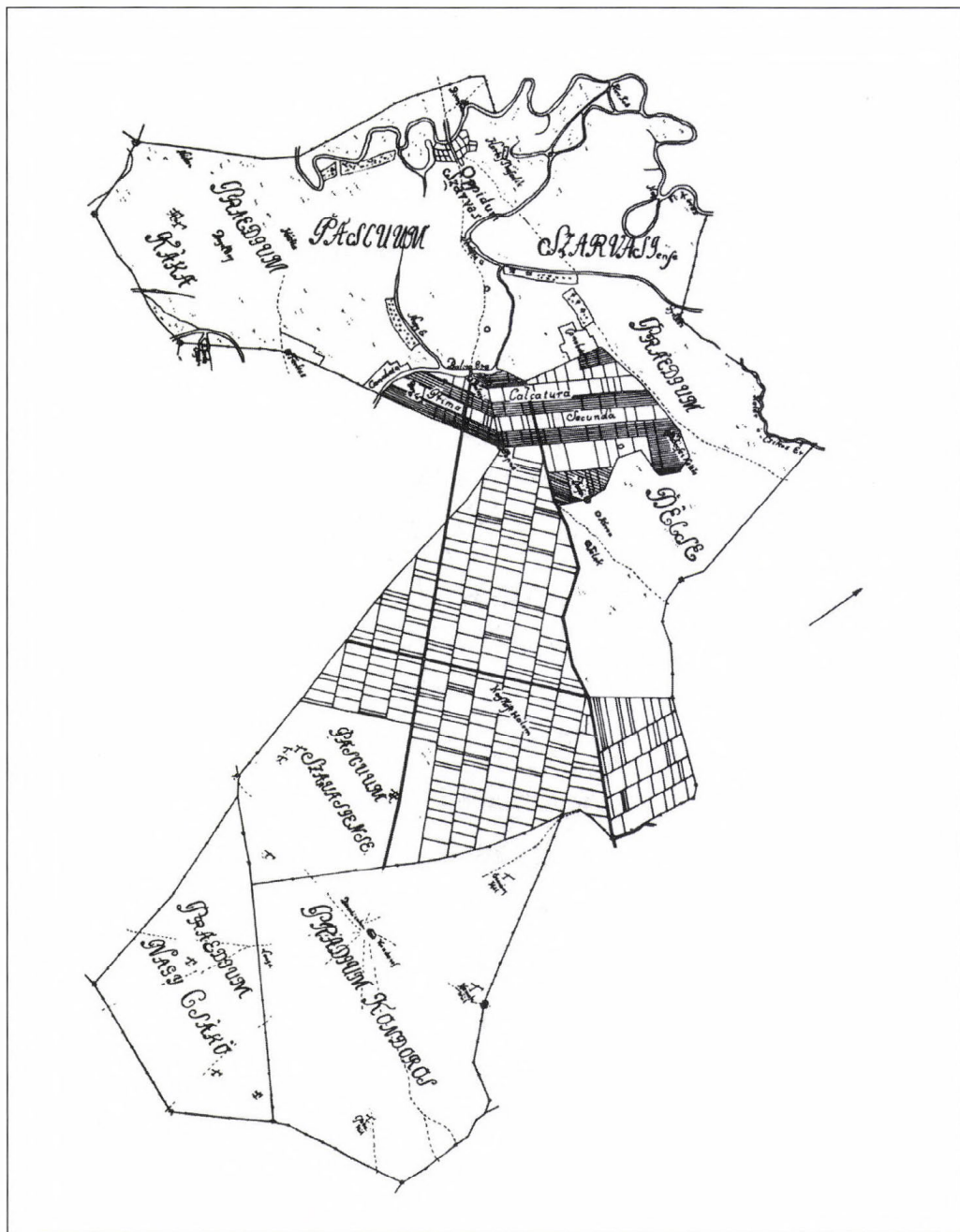
E-mail: novaklf@freemail.hu

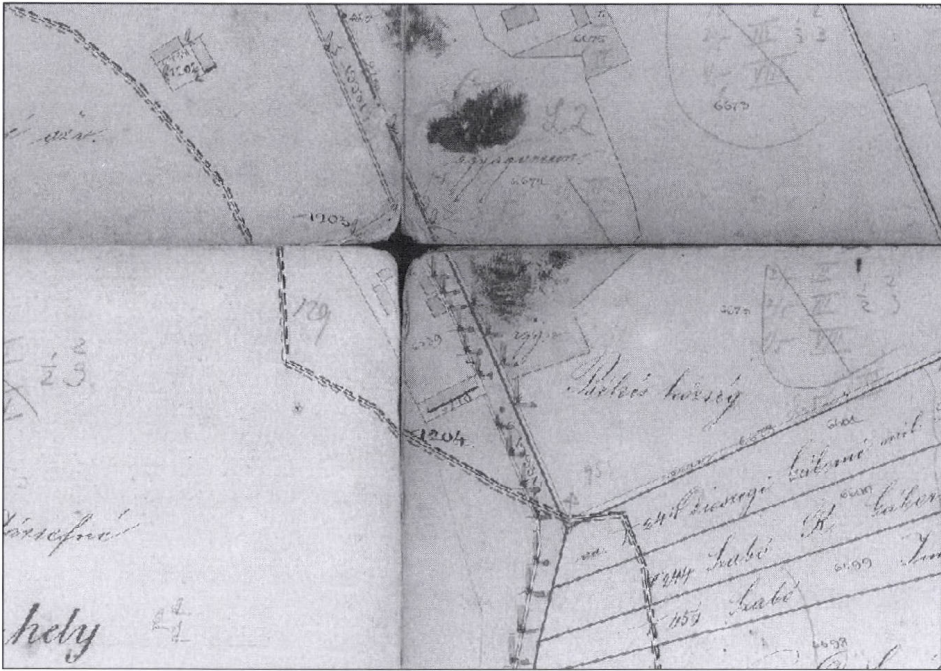
2. kép. Békés határa Kis- és Nagy-Kamut, Szent Miklós és Fás pusztákkal, 1788

3. kép. Mezőberény határa Kereki és Szent István (Félhalom és Keselyűs) pusztákkal, 1788

6. kép. Szarvas határa Káka, Décsé, Nagy-Csákó és Kondoros pusztákkal, 1788

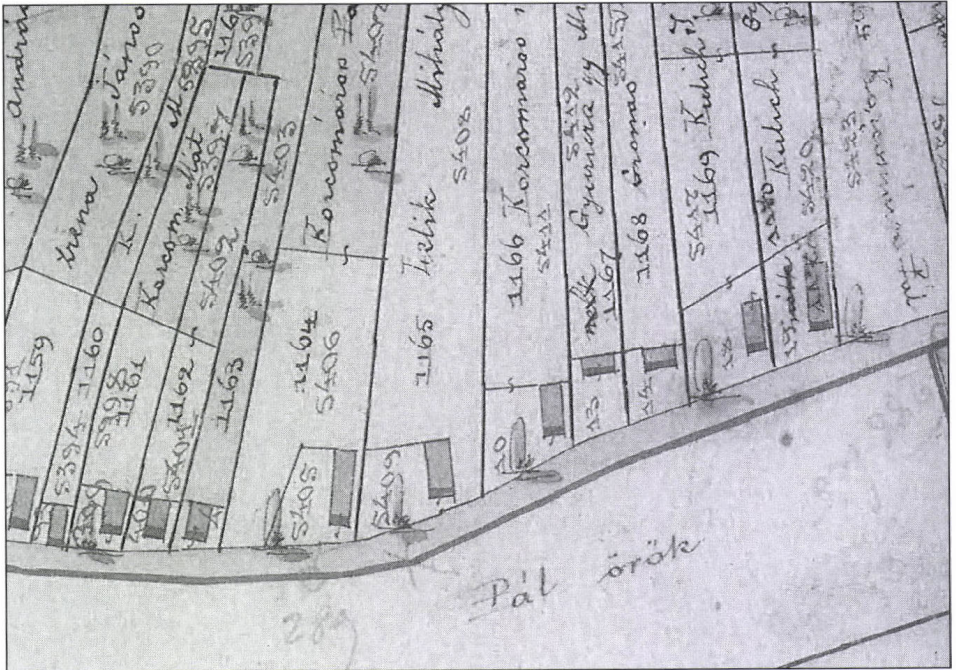
7. kép. Tanyák Békés határán. Kataszteri térkép, 1883. BML

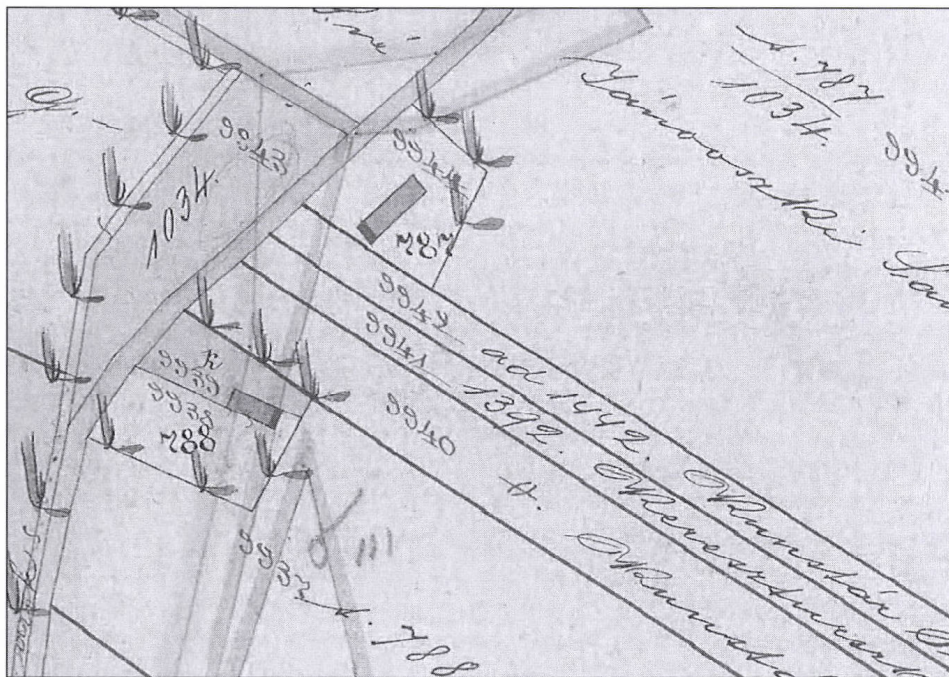
8. kép. Tanyák Mezőberény határán. Kataszteri térkép, 1883. BML

9. kép. Tanyák Gyoma határán. Kataszteri térkép, 1883. BML

10. kép. Tanyák Endrőd határán. Kataszteri térkép, 1883. BML

11. kép. Tanyák Szarvas határán. Kataszteri térkép, 1883. BML

12. kép. Speck Mihály-féle tanya. Szarvasi régi országút mellett.
Mezőberény, 2011

13. kép. Speck-féle tanya

14. kép. Tanyás határ. Ugar. Mezőberény, 2011

15. kép. Tanyahely és tanya. Ugar. Mezőberény, 2011

16. kép. Lakott tanya. Ugar. Szarvasi országút. Mezőberény, 2011

17. kép. Lakott tanya. Ugar. Szarvasi országút. Mezőberény, 2011

18. kép. Pusztuló tanya. Ugar. Szarvasi országút. Mezőberény, 2011

19. kép. Pusztuló tanya. Ugar. Szarvasi országút. Mezőberény, 2011

20. kép. Lakatlan tanya. Ugar. Mezőberény

21. kép. Elpusztult tanya. Ugar. Szarvasi országút. Mezőberény, 2011
– Fotók: Novák László Ferenc

TRÉFÁL VAGY BÍRÁL? TRÉFÁL ÉS BÍRÁL?
MAZÁN LÁSZLÓ KARIKATURISTA EDDIG ISMERETLEN MŰVE
A MUNKÁCSY MÚZEUMBAN

– Gyarmati Gabriella –

Mokos József és József Dezső mellett emblematikus pedagógusegyéniségként tarthatjuk számon a Békés megyei művésztanárt, Mazán Lászlót (Békéscsaba, 1899. április 15 – Békéscsaba, 1949. május 16.¹). A harcokban, majd fogságban elszenvedett első világháború után, 1920-ban kezdte meg tanulmányait a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán, ahol Réti István és Rudnay Gyula voltak a mesterei. Bár a Főiskolán épp ezekben az években reformálta meg az akkori rektor, Lyka Károly az oktatást, melynek lényege a tanárképzés helyett a művészképzés előtérbe helyezése volt, ő a diploma átvétele után, 1925-ben² a tanári pályát választotta. Tanítványai között az Ágostai Hitvallású Evangélikus Rudolf Reálgimnáziumban³ olyan hírességeket találunk, mint Jakuba János, Lipták Pál, Schéner Mihály, Gulyás Dénes festő- és képzőművészek, valamint – többek között – Schäffer Judit jelmeztervező.

Pályája során egy alkalommal, 1940-ben kapott szakmai elismerést. A *Falusi torreádor* című művével kiérdemelte a Műcsarnok tárlatának zsűrijétől – három évvel a szintén Békés megyei Csabai Wagner József előtt – a Halmos Izidor-életképdíjat.

A viszonylag kevés művet *számláló oeuvre* legfőbb jellemzője az ironikus, groteszk látásmód és a karikírozás szándéka. Bár napjainkban is fel-felbukkannak Mazán-művek, de az eddig ismert művészi hagyaték java része, közel harminc alkotás a Munkácsy Mihály Múzeumba került, mely anyag többségét papír alapú, egyes technikával (akvarell, színes ceruza, tus) készült munkák teszik ki. Érdekeségként kell kiemelnem három nagyméretű festményét, a *Csabai parasztok*,⁴ a *Kalapvásár*⁵ és a *Vaskereszt története*⁶ című táblákat. Ezen művek technikai megoldása és tárlási módja – a karikatúra műfaján belül – annyira ritka, hogy a táblákat kuriózznak tekinthetjük. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy a három festményről

¹ Édesapja Mazán János, édesanyja Szolár Teréz volt.

² MKE é. n.

³ 1925-ben lett a munkatársa, 1928-ban pedig rendes tanára az intézménynek. GRÓSZ 1995. 57.

⁴ Csabai parasztok (1930 körül; olaj, vászon; 123 x 185 cm; jelezve jobbra lent: Mazán László; Munkácsy Mihály Múzeum; ltsz.: 69.9.).

⁵ Kalapvásár (1941; tempera, vászon; 120,2 x 168,5 cm; jelezve jobbra lent: Mazán László 1941; Munkácsy Mihály Múzeum; ltsz.: 88.48.1.).

⁶ A vaskereszt története (1942; tempera, vászon; 118,5 x 200,3 cm; jelezve balra lent: Mazán László; Munkácsy Mihály Múzeum; ltsz.: 88.49.1.).

készült képeslapokból szinte ugyanannyit adnak el a múzeum teremőrei, mint a Munkácsy-festményeket ábrázolókból.

A *Borsszem Jankó*ban, valamint az – inkább a vidéki olvasók igényeit kielégíteni kívánó – *Üstökös*, *Bolond Istók* és *Füstölő* című egykori politikai élclapokban a szatirikus hangvétellő szövegeket mővészi igényő grafikai illusztrációk, karikatúrák kísérték. Ezek a rajzok, bár a mai tömegkultúra elődeihez kötődnek, általában a magas mővészet körébe sorolhatóak. „Az élclapok kifejező vizualitásuk okán kiváló tükrét jelentik a társadalomban jelenlévő előítéleteknek, képeknek és képzeteknek.”⁷ A társadalmi, tehát nemzeti és etnikai, valamint a politikai igények által alakított speciális lapokban szívesen ábrázolták a közösség egy-egy tagját sztereotipikus megközelítésben, a megjelenítésre szánt morális álláspontnak megfelelően. „Az élclapi stílus egyik meghatározó eleme volt a problémák, események, elvont fogalmak vagy politikai entitások megszemélyesítése.”⁸ Az ábrázolások tematikája a „csupán mosolyra fakasztótól” a vitriolos megközelítésen keresztül a faji gyűlöletkeltésig terjedő széles skálán mozgott, amely a műfaj kifejezésbeli teljességét igazolja. Az előbbitől is függött, hogy egy-egy rajz az általánosítás eszközével készült, vagy az individuum, az önálló személyiség ismertető jegyeinek kiemelésével. „A karikatúrákra jellemző még az ambivalens, lebegtető, néha nagyon bonyolult emberi viszonyokat kifejező interakciós helyzetekből fakadó humor, helyzetkomikum is.”⁹ Ez a világ tehát az, amely Mazán Lászlónak is a sajátja. Már a legkorábbi, az 1919-es munkái és még az 1940-es évek végén született képei is beilleszthetők e két évtized magyar karikatúra anyagába, bár a finom részletek kidolgozására törekvő, cizellált megoldások nem tekinthetők általános stílusbeli jellemzőnek.

Az 1948-as események és az 1950-es évek történései azonban gyökeresen megváltoztatták a politikai élclapok működésének feltételeit, célkitűzéseit és természetesen illusztrációit is. A karikatúrák továbbra is valami mellett vagy valami ellen foglaltak állást, de polgári kávéházi jellegük kényszerően elveszett. Kérdéses, hogy Mazán László boldogult volna-e ebben az új világban. Ha végiglapozzuk a munkáit, sejthető, hogy zárt műteremben, szorosan bekötött mappáknak dolgozó karikatúristává vált volna. Valószínűleg sem mővészként, sem egy evangélikus tanító gyermekként nem tudta volna egykönnyen elfogadni a Magyar Dolgozók Pártja Agitációs

⁷ VÖRÖS 2003. 1.

⁸ VÖRÖS 2003. 5.

⁹ ARGEJÓ 2003. 5.

és Propaganda Osztályának¹⁰ lankadatlan figyelmét és szüntelenül záporozó jobbító javaslatait.¹¹

A Munkácsy Múzeum Képzőművészeti gyűjteményébe most bekerült Mazán-mű, *Az új tanár*¹² a boldog békeidőket idézi, annak a kornak és szellemiségnek az üzenetét közvetíti számunkra. Könnyed hangvételével, kissé frivol jellegével ez a lap az eddigi Mazán kollekciónak méltó, az életműről alkotott képet tovább gazdagító eleme lett.

Ahogy Mazán László más műveivel, ezzel a lappal is az „orrunknál fogva vezet bennünket a nonszensz világába. Racionális gondolatmenetünk karamboljába”.¹³ Hankiss Elemér tréfákról és viccekről ír, de ugyanez a működési mechanizmus a karikatúráknak is. És milyen ember a karikaturista? Hárdi István pszichológus szerint: „Az önmagán vagy másokon humorizáló a valóság, a bajok, a nehézségek, a személyes szenvedések fölé emelkedik, s úgy viselkedik velük, mint a felnőtt a gyermekkel. Így érthető Karinthy Frigyes azon megállapítása, hogy Humorban nem ismerek tréfát, mellyel a humor mélyebb igazságot tartalmazó, emelkedett jellegére utalt, szemben a pillanat szülte tréfa, vicc könnyedebb súlyával.”¹⁴ Sigmund Freudot szintén foglalkoztatta a vicc kérdése.¹⁵ Esszéjét Hankiss Elemér ekképpen foglalja össze: „...Freud kifejti saját pszichoanalitikai viccelméletét. Itt már nem a lelki energia megtakarítására, hanem a vicc felszabadító hatására koncentrál. Azt fejtegeti, hogy a viccek csapdát állítanak nekünk. Logikátlanságot rejtenek el a logikába, és ezzel kijátsszák az értelem kontrollját, becsapják a felettes ént, és legalább egy pillanatra kiszabadítják a tudatalattiba visszafojtott érzelmi tartalmakat és ösztönenergiákat. A kontrollnak ez a pillanatnyi feloldása és az ösztönöknek ez a hirtelen felbuzgása a szabadság gyönyörteli érzésével jár együtt, és ezért: nevetünk”.¹⁶ Hárdi István pedig így ír: „Chaplin a humor gyökerét a halál elleni véde-

¹⁰ Az osztályok első, majd 1953-ban kialakított új rendszeréről: MOL é. n.

¹¹ Az ebben az évtizedben mintául szolgáló vezető politikai élclap, a *Ludas Matyi* működéséről és a régi világból itt maradt karikaturistákkal kapcsolatban felmerülő ideológiai problémákról Takács Róbert dolgozatában olvashatunk. „A karikatúrának tehát az 1950-es évek Magyarországon politikuskának és harcosan időszerűnek kellett lennie, el kellett fordulnia a »polgári« karikatúra rajzos viccjellegű »öncélúságától«, hogy a szocializmus építésének és az ellenség leleplezésének eszközévé váljon. Az MDP számára a karikatúra azért volt olyan fontos, mert e műfaj kitűnően alkalmas a tekintély, a hatalom gúnyolására, ami komoly veszélyt jelenthet. (...) A szerkesztőséget »általánosságban« (hibás vagy hiányos ábrázolásmód, nem megfelelő stílus kapcsán) és konkrét esetekben (egy-egy rajz, írás hangvétele, képi megformálása miatt) egyaránt gyakran érte bírálattal. Az ellenőrzés általában a legapróbb részletekig hatolt, a munkatársakat rendszeresen önkritikára kényszerítették...” TAKÁCS 2003. 1–2.

¹² *Az új tanár* (1935 és 1938 között; diófapác, akvarell, papír; 265 x 425 mm; jelezve balra lent: Mazán L., passzpartún jobbra lent: *Az új tanár*; Munkácsy Mihály Múzeum; gyarapodási napló száma: 29/2012).

¹³ HANKISS 2002. 182.

¹⁴ HÁRDI 2008. 186.

¹⁵ FREUD 2011. 120.

¹⁶ HANKISS 2002. 180.

kezésben látja, az ember az egyetlen élőlény, aki nevetni tud, s így küzd a halálfélelem ellen”.¹⁷

Ám az, hogy megértjük-e a karikatúrát, a viccet, a komikumot, a humort, tehát, hogy tudunk-e valójában nevetni, függ – a műalkotás befogadása során általánosan jellemző tényezők mellett – a helytől és a kortól. Ott élünk? Akkor élünk? Ha azonban nem, ismerjük-e olyan alapossággal azt a világot, hogy felfedezzük, megfejthessük az ábrázolásba rejtett képi rejtvényt, és ahogyan Freud írta, hogy hatásukra felszabaduljanak az ösztöneink?

Mazán László karikatúra grafikái két csoportra oszthatók: kevés, illetve sokszereplős kompozíciókra.

- Művek kevés szereplővel: Ebbe a tárgycsoportba tartoznak az egy-, illetve kétszereplős ábrázolások, amelyek egy témára és azt érthetően közölni tudó kevés figurára koncentrálnak. Ezek a lapok szellősek, könnyen átláthatóak (*Nem tudom mi az oka, tán a tavasz / 1920; Boldog húsvéti ünnepeket...! Nem tudok én Neked csak virágot adni...! / 1920; A kartell / 1932*).
- Művek sok szereplővel:
 - Figurái és eseményei egy központi jelenet körül csoportosulnak (*Disznótör / évszám nélkül; A napilapok nyomán / 1920; A nagy verseny / 1919; Nőül veszek / 1919; Az új tanár / 1935 és 1938 között*).
 - A másik csoportba sorolható művek esetében nem akar a látvány elemei között válogatni, nem kívánja egyik jelenetet sem kiemelni, hisz mindet ugyanannyira fontosnak tartja (*Ródlí / 1945; Hoki / 1945*). Egyenrangú a teljes képfelület, nincsenek kiemelt jelenetek és szereplők; e műalkotások belső rendjét tehát nem az elemek fajsúlyozásával éri el. A termélység érzékeltetéséhez az ábrázolásban az előtér, a középtér és a háttér tagolását alkalmazza, ennek megfelelően a figurák méretét differenciálja. Kompozíciós megoldásukban és tematikájuk szerint nem alaptalanul emlékeztetnek bennünket ezek a művek id. Pieter Brueghel korai képére, a *Gyermekjátékokra*. Ám, míg Brueghel képén gyermekek és felnőttek is ugyanolyan lelkesedéssel és odaadással játszanak, addig Mazán Lászlónál csupán a gyermekek vesznek részt a mókában.¹⁸

Az új tanár című képen a hangulati tényezők és az érzelmek adják a mű alaphangját, amelyhez a művész sajátos, egyéni humorérzéssel teremt meg a kevert történetet. Az, hogy saját tanári tapasztalataiból merítette-e az ötletet, ma már eldönthetetlen, de huszonhat éves pályakezdőként akár találkozhatott is hasonlóan szertelen tanuló magatartással egy nem koedukált leányosztályban.

¹⁷ HÁRDI 2008. 190.

¹⁸ E különbség magyarázatául Tészabó Júlia megállapítása szolgálhat: „A középkorban az emberi élet rövidsége miatt a fiatal társadalomnak fontos eleme volt a játék. Idősebb Pieter Bruegel Bécsben őrzött *Gyermekjátékok* című festményén, a 16. század játékvilágának vizuális felsorolásán is gyerekek és fiatal felnőttek játszanak”. TÉSZABÓ 2011.

A kor divatja szerint praktikus, kombinált öltönyt viselő tanár, a karikatúrát jellemző túlzó gesztikulációval ábrázol, a latin ragozás rejtelseibe próbál egy osztálynyi matrózblúzos, még kiskorú csinibabát bevezetni. Az amo, amas, amat biflázása helyett a kisasszonyok változatos tevékenységeket folytatnak az osztályteremben. Van, aki fésül, aki rúzsoz, más púderez, valakinek a fonalgombolyagja is elszökött, más uzsonnázik, míg hátul az ifjú karikaturista a katedra előtt verejtékező tanárról hirtelen kanyarított portrét lobogtatja győztes arckifejezéssel. A táblánál álló hölgyön látszik, szívből ragoz, amo – szeretlek, amas – szeretsz... Balra hátul a pajkosnál is pajkosabb leányok csókolózással igyekeznek nekik megfelelő tartalommal megtölteni a tanórát. Az első pad mellett a korabeli sláger szövege, egy kedvelt tangó sorai hevernek a padlón. A híres dal, a *Ne nézzen úgy rám!* szövegét Erdődy Elek írta, zenéjét pedig Sally Géza szerezte.

A horizontálisan komponált ábrázolás elrendezését fent egy oktató jellegű tablósor zárja le, melynek elemein állatpárok, állatcsaládok szerepelnek. Ha csupán állatfajtákat mutatnának be a tablók, akkor azok kisiskolások tantermeibe valók lennének. Ám ezek a tablók csupa olyan dologról szólnak, amelyek a leányosztály tagjainak fantáziáját bizonyára a leginkább foglalkoztatják: a párvalasztásról és a családalapításról.

A vízszintes kompozíción a padokban ülő nőalakokat a festő egy háromszög formába komponálja, melynek két szára, a bal felső és a bal alsó sarokból indulva nyílként a tanár felé mutat, a vonalak annak ágyékánál metszik egymást. (Ezután nem csodálkozunk, hogy kövér izzadságcseppeket kell a homlokáról letörölnie.) A padokban megfigyelhető sürgés-forgás jó alkalmat biztosít arra, hogy Mazán László kihasználja az átfedés dinamizmusában rejlő lehetőségeket, amelyek a formák takarásából fakad. Az első padok és a padlódeszka ferde vonalai még dinamikusabbá teszi az ábrázolást, amelyben a figurák változatos és nem egyszer lendületes mozgólatai belső feszültséget keltenek, melyek a nézőben a mozgás élményét keltik.

Mazán László grafikai lapjainak technikai megoldásáról is érdemes külön szólni.

Egyes munkáin grafittal felvázolta a kompozíciót, majd akvarellal, színes ceruzával vagy mindkettő együttes használatával megfestette a figurákat és a környezetet (*Ródlí / 1945; Hoki / 1945*). Műveinek többségén azonban tussal és tollal, jól látható kontúrokkal rajzolta meg az ábrázolás elemeit, majd a körvonalakat precízen kitöltötte akvarellal. Az új tanár esetében annyi újdonsággal találkozunk, hogy a kontúrokat rendkívül vékony tollal és diófapáccal rajzolta meg, amelyet a szokottnál is pontosabban töltött ki. A kontúrvonalak nem töredezettek, a hullámos vonalak, például a ruhák, a drapériák hullámzásának technikai megoldása is a toll biztos használatát igazolja.

A jelzéssel ellátott lapon a keletkezés éveire vonatkozóan nem találunk információt, de az említett tangódal kottalapja 1935-ben jelent meg,¹⁹ így ez a Mazán-grafika csak azután, a dal közismertté válása után készülhetett. A kép passzpartújának

¹⁹ A kotta a Színházi Élet mellékleteként jelent meg. In:

http://www.mkvm.hu/webtarlat/VVB/targy.php?lelt=F_2662_15&vi=4_02

hátlapkartonjára egy 1938-as igazolást ragasztottak, melynek szövege: „Elfogadva az Országos Irodalmi és Képzőművészeti Tanács kiküldött bizottságától, a Szegedi Kultúrpalotában 1938. április hóban a Városi Múzeum és Szegedi Képzőművészeti Egyesület rendezésében megnyílt [Sic!] Dél-magyarországi Képzőművészeti Kiállításon”. Az *új tanár* című Mazán László-mű tehát 1935 és 1938 között született.

IRODALOM

ARGEJÓ 2003

Argejő Éva: A politikai karikatúrák a rendszerváltozás után. Médiakutató, 1. (2003) 6. In: http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavaszi/01_politikai_karikaturak/05.html

FREUD 2011

Freud, Sigmund: A vicc és viszonya a tudattalanhoz. [1905]. Budapest, 2011. 120.

GRÓSZ 1995

Grósz Mihály (szerk., összeáll.): Csabai életrajzok. Kézirat. Békéscsaba, 1995. 109.

HANKISS 2002

Hankiss Elemér: Az emberi kaland. Budapest, 2002.

HÁRDI 2008

Hárdi István: Tallózás a humor világában. A humor és a vicc pszichológiájáról. Magyar Tudomány, 2. (2008) 186–191.

KRUCHIÓ 1980

Kruchió Gábor (szerk.): A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskola-történeti tanulmányok. Békéscsaba, 1980. 346, 348.

MKE é. n.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatói 1871-től a mai napig.

In: http://www.mke.hu/about/hallgatoi_adatbazis.php/k

MOL é. n.

Magyar Dolgozók Pártja és Magyar Szocialista Munkáspárt iratai. Magyar Országos Levéltár archívuma. In: http://www.mol.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kutatas/iratanyag_leirasa/magyar_dolgozok_partja_es_magyar_szocialista_munkaspart_iratai.html

TAKÁCS 2003

Takács Róbert: Nevelni és felkelteni a gyűlöletet. Médiakutató, 1. (2003). In: http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavaszi/03_nevelni_es_felkelteni/01.html

TÉSZABÓ 2011

Tészabó Júlia: A játékszerek történetéből. Gyermekjátékok. In:

<http://www.homoludens.hu/node/30278>

VÖRÖS 2003

Vörös Kati: Judapesti Buleváron. Médiakutató, 1. (2003) 6.

http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavaszi/02_judapesti_bulevaron/

**Joke or criticism? Joke and criticism?
A so-far unknown work by László Mazán, the caricaturist,
at Munkácsy Museum**

– Gabriella Gyarmati –

Resume

Besides József Mokos and Dezső József, László Mazán (Békéscsaba, 1899 – Békéscsaba, 1949), the Békés county art teacher can be kept in evidence as an emblematic figure with a pedagogue's personality, who had Réti and Rudnay as masters at the Academy of Fine Arts. The main characters of the *œuvre* counting a relatively small number of works, are an ironic and grotesque vision and an intention to caricature. Although even nowadays, works by Mazán may pop up, most of his known artistic heritage have found their way to the Munkácsy Museum. A majority of the material is made up by paper-based mixed technology works (watercolor, coloured pencil, ink). In their turn, however, three paintings of relatively big size can be emphasized as curiosities.

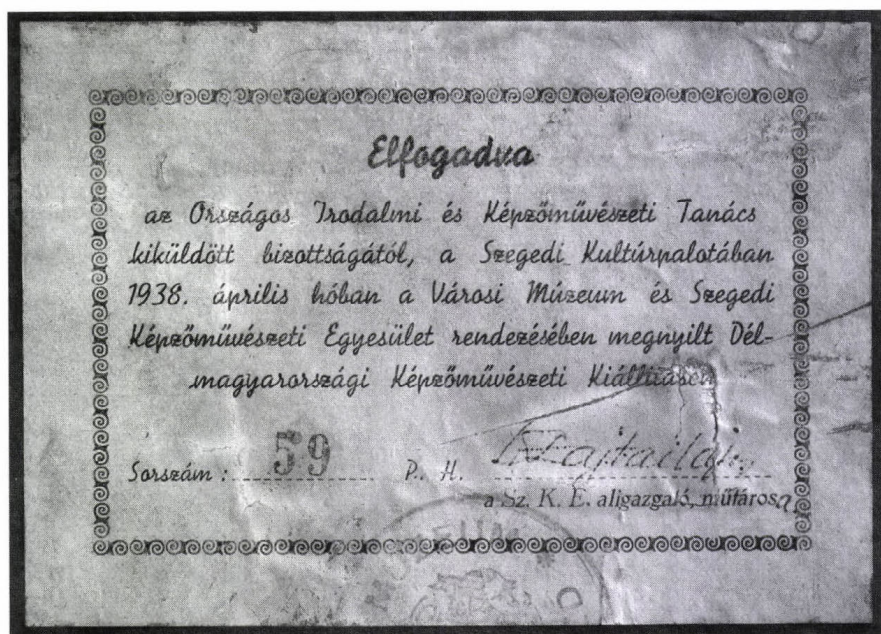
The texts of satirical tone were, at the time, accompanied in the *Borsszem Jankó* (Jankó, a Pepper Grain), the *Üstökös* (The Comet), the *Bolond Istók* (Istók, the Fool) and the *Füstölő* (The Incenser), one-time political satirical journals, by graphic illustrations and caricatures of artistic merit, which, being presumably forerunners of today's mass culture, mostly fall into the category of high art. This world is also László Mazán's own.

"The New Teacher", a caricature recently acquired by Munkácsy Museum mediates the spirituality and the message of that age. With its light tone and somewhat frivolous nature, this caricature has become a worthy relic of the Mazán collection, further enriching the image on the artist's *œuvre*.

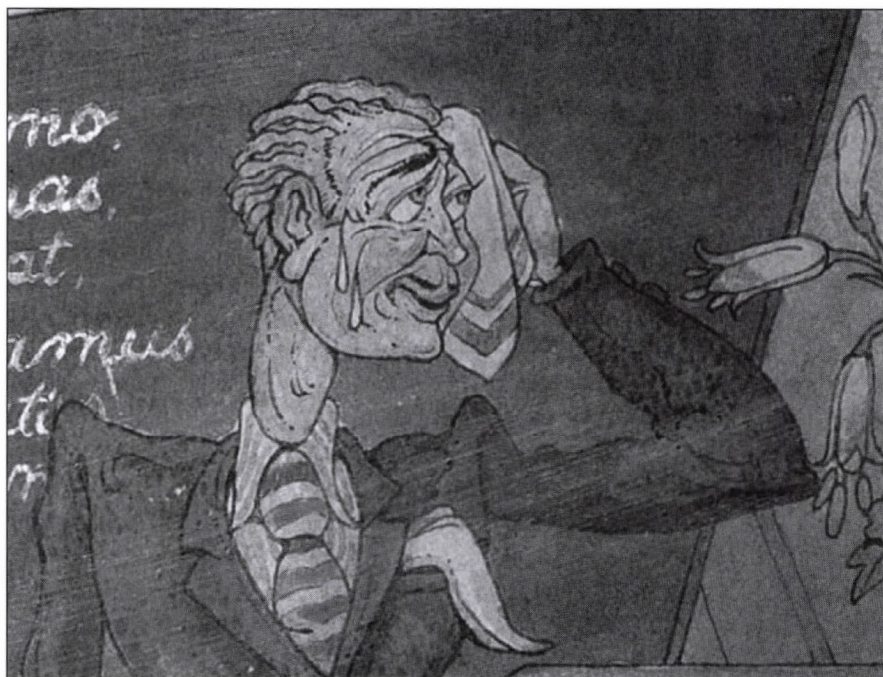
Gyarmati Gabriella
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
H-5600 Békéscsaba, Gyulai út 1.
E-mail: gyarmati.gabriella@gmail.com

1. kép. Mazán László: Az új tanár (1935 és 1938 között; diófafác, akvarell, papír; 265 x 425 mm; jelezve balra lent: Mazán L., passzpartún jobbra lent: Az új tanár; Munkácsy Mihály Múzeum; gyarapodási napló szám: 29/2012). Fotó: Pintér Anikó

2. kép. A passzpartú eredeti hátlapkartonján talált igazolás 1938-ból. Fotó: Petrovszki Zoltán

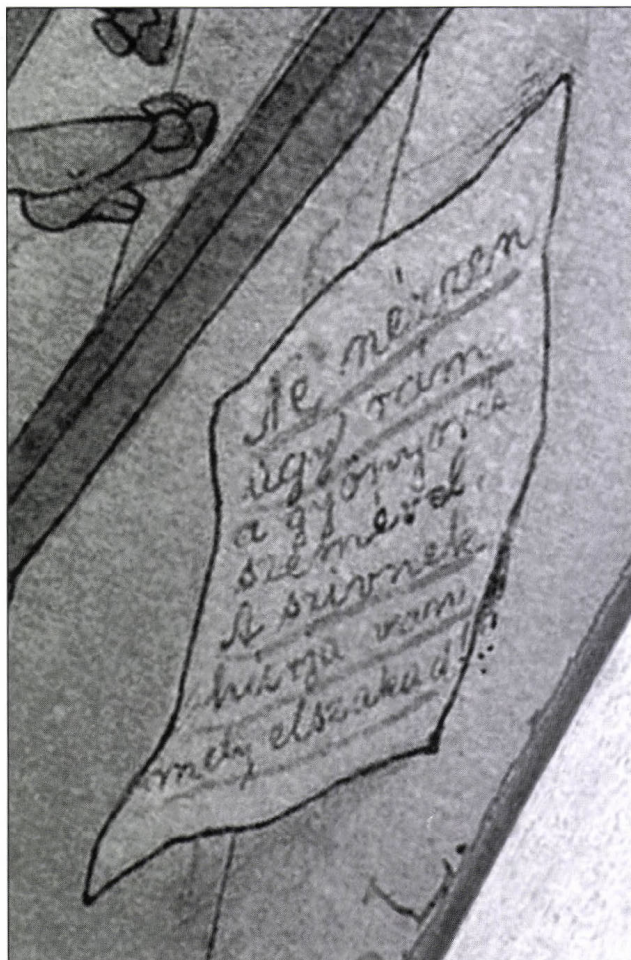
3. kép.

Az új tanár (részlet) – A fiatal latintanár arcképe

4. kép.

Az új tanár (részlet) –
A tanárról készült karikatúra

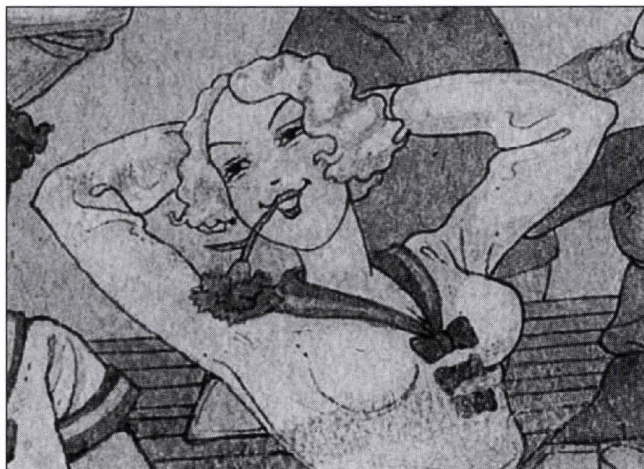

5. kép. Az új tanár (részlet) –
A népszerű tangódal szövegének részlete a padlón heverő papírlapon:
„Ne nézzem úgy rám, a gyönyörű szemével,
a szívnek húrja van,
mely megszakad...”

6. kép.

Az új tanár (részlet) – Csókolózó leánytanulók a hátsó padban

7. kép.

Az új tanár (részlet) – Ajkai között vörös szegfűt tartó
szőke hölgy arcképe

8. kép.
Az új tanár (részlet) – Szépítkezés helyett uzsonnáját fogyasztó
barna lány

**A BÉKÉSCSABAI MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM
TÖRTÉNETI ADATTÁRÁNAK MUTATÓI
(1954–2006)**

– Sinkó Rozália –

Bevezetés

A Munkácsy Mihály Múzeum alapvető gyűjteményeit a raktárakban tárolt régészeti, képzőművészeti, néprajzi, természettudományi és történeti tárgyak alkotják. Ezek reprezentatív darabjai, tárgye gyűjtése az elmúlt években kiállítások és közművelődési programok, internetes és CD-elérhetőség, valamint tudományos publikációk nyomán kerültek a nagyközönség elé.

Kevésbé közismertek a múzeum – közel hetvenezer tételes – sokrétű segédgyűjteményei: a tudományszakonként elkülönített, kéziratos és nyomtatott dokumentációt tartalmazó adattár és az archív fényképeket, negatívokat, diákat magában foglaló fotótár. A segédgyűjtemények áttekintését, a pontos és gyors adatkezelést 1952-től a leltárkönyvi bejegyzéseket követő földrajzinév- és szerzőmutató kartonok szolgálják. Az intézményünkben őrzött és nyilvántartott muzeális anyag keresését, hozzáférését naprakész kartonrendszer biztosítja.

A Történeti Adattár tematikája a múzeum működésének egészét átfogja. Eltérő arányban és mértékben mutatja be a tárggyűjtés, nyilvántartás, őrzés, restaurálás, a tudományos feldolgozás, kiállításrendezés és közművelődési munka során keletkezett iratokat, a múzeum életével kapcsolatos egyéb információkat. Markánsan kifejezi egy-egy időszak meghatározó történész muzeológusának (pl. Vass István, Czeglédi Imre, Szabó Ferenc, Csobai Lászlóné, Kocsor János) szakmai elkötelezettségét, érdeklődési körét.

Az 1952-től 1989-ig terjedő időszak társadalomtudományára, tárgy- és adatállományára rávetül a pártpolitika árnyéka. A kor „hivatalos” történetszemléletéről tanúskodnak az ekkortájt túlsúlyban lévő munkásmozgalmi írások, például a Békés Megyei Tanács évfordulós pályázataira benyújtott különféle műfajú, ám témájukban azonos elkötelezettséget tanúsító, nagyrészt autodidakta alkotások. A Történeti Adattár talpkövét – a Néprajzi Adattárhoz hasonlóan – az önkéntes helytörténeti gyűjtők, a múlt- és helyismeret iránt elkötelezett lokálpatrióták dolgozatai képezik. Az 1960-as évektől országszerte terebélyesedő honismereti mozgalom szervezeti, működési kereteit a Hazafias Népfrent biztosította, elsősorban a helyi tanácsokkal és múzeumokkal közösen meghirdetett helytörténeti pályázatok útján. Ugyancsak ezek az intézmények koordinálták karöltve a változatos összetételű önkéntes gyűjtőhálózatot. A nagyobb településeken, városokban létrejött helytörténeti szakkörök tagjai, magánszemélyek vagy a legapróbb falvakban élő múltfeltárók munkáikban

egyaránt feljegyezték, megörökítették és megismertették szűkebb környezetük jeles történelmi eseményeit, ápolták a kiemelkedő helyi személyiségek emlékét. A hagyományos, tényfelsorolásra szorítókozó, leíró dolgozatok mellett mind nagyobb teret kaptak a visszaemlékezések, önéletrajzok, a személyes történelmet középpontba helyezők közlések, ezzel párhuzamosan megszáporodtak a muzeológusok magnetofonnal felvett dokumentumgyűjtései.

Világszerte mind nagyobb nyilvánosságot kapnak a múzeumok, könyvtárak, levéltárak archívumai, egyre szélesebb körben válnak ismertté, elérhetővé és felhasználhatóvá az eddigi raktárakban rejtőző gyűjtemények.

Irányelvek a mutató használatához

A gyorsabb, egyszerűbb tájékoztatás érdekében a Történelmi Adattár dokumentációját az alábbi mutatók segítségével tártuk fel: időrendi, név-, tárgy- és földrajzinév-mutató.

Néhány irányelv a mutatók használatához:

- A mutatók a leltárkönyvi bejegyzéseket: a leltári számokat, szerző- és címléírásokat teszik közzé.
- A leltári szám első tagja a leltárkönyvbe vezetett adattári tételek folyamatosan növekvő sorszámát adja vissza. A leltári szám kötőjellel elválasztott második, négyjegyű egysége a dolgozatok múzeumba kerülésének idejét, illetve a leltározás keltezési évét fejezi ki: például: 1-1954. Az *időrendi mutató* a leltári számok sorrendjében közli a gyűjtemény tétéleit. Ezek teljes szövegét betűhív formában tesszük közzé.
- A *névmutatóban* az alkotók betűrendben sorakoznak. Az ismeretlen vagy feloldatlan jeliségű írókat egységesen névtelen szerzőként tettük a névsorba. Szintén a névmutatóban szerepelnek a címben közölt személy- és intézménynevek. A névmutatóban tehát nem tettünk különbséget az iskolai csoportok, szakkörök, magánszemélyek, intézmények által átadott dolgozatok között – a leltári bejegyzést követtük.
- A *tárgymutatókat* a művek tartalmi jegyei alapján lehetőleg összevontuk. Egy-egy tanulmány több területet érinthet, átfedhet, ennél fogva mutatószáma különböző témacsoportokban is előfordulhat.
- A *földrajzinév-mutatóban* a helységnevek közvetve vagy közvetlenül minden Békés megyei települést felölelnek. A megyén kívüli települések esetében feltüntettük megyebeli hovatartozásukat, a külföldi helységeknél országukat. A Munkácsy Mihály Múzeum 1978-tól országos nemzetiségi, román, szlovák gyűjtőkörrel rendelkezik. Az országhatáron túli földrajzinév-mutatók kifejezik intézményünk fontos és fokozatosan bővülő nemzetközi kapcsolatrendszerét.

A Munkácsy Mihály Múzeum Történeti Adattárának forrásait értelemszerűen a múzeumi törvénynek megfelelő hivatkozással (Munkácsy Mihály Múzeum, Történeti Adattár, leltári szám, szerző, cím megjelöléssel), a szerzői jogok figyelembe vételével hasznosíthatják.

Reméljük, a Történeti Adattár most megjelent mutatói – immár egy sorozat részeként – a kézenfekvőbb, könnyebb eligazodást és kutatást szolgálják múzeumunk egyre gyarapodó gyűjteményeiben.

Időrendi mutató

1. Bereczki Imre: Endrőd története. Szarvasmarha-, ló- és juhtartás. Szántás, vetés. Endrőd, 1952. 21 p. ltsz.: 4-1954
2. Katona Imre: Az első véres május elseje a Viharsarokban. (Adatok a Békés megyei agrárproletár-mozgalom folklórához.) Orosháza, 1950. 19 p. ltsz.: 19-1954
3. Tibori János: Az osztálybíróság „verdiktjének” megtámadhatatlanságát biztosító módszer. Békéscsaba, 1953. 3 p. ltsz.: 28-1954
4. Sirokai Zoltán: Gyoma története. Gyoma, 1954. 5 p. ltsz.: 48-1955
5. Tábori György: Adatok Tótkomlós történetéből. Tótkomlós, 1955. 7 p. ltsz.: 59-1955
6. Tábori György: Wenckheim Lajos dobozi vadászterületeinek térképe. Doboz, 1939. 1 térkép. ltsz.: 84-1956
7. Tibori János: Békéscsaba története. Békéscsaba, 1955. 167 p., 10 kotta. ltsz.: 89-1956
8. Bankó András: Békéscsaba városrendezési javaslata. Békéscsaba, 1940. 18 p. ltsz.: 90-1956
9. Bankó András: Békéscsaba megyei város városrendezési problémái. Békéscsaba, 1940. 23 p. ltsz.: 91-1956
10. Tábori György: Tótkomlós földrajzi nevei. Tótkomlós, 1956. 18 p. ltsz.: 94-1956
11. Mokány Miklósné: Vizesfás fejlődésének története. Iskolai krónika. Békés-Vizesfás, 1957. 4 p. ltsz.: 102-1957
12. Ádám Gusztáv: Békéscsaba műszaki vonatkozású alkotásai. Békéscsaba, 1930. 56 p. ltsz.: 106-1957
13. Jávor Mária: Végegyháza község története. Végegyháza, 1955. 7 p. ltsz.: 107-1957
14. Nagy Julianna: Biharugra az évek tükrében. Biharugra, 1955. 12 p. ltsz.: 108-1957
15. Köpösdí Vera: A mezőgazdasági munkásság mozgalmi Békés megyében 1905–1907-ben. Békés megye, 1957. 90 p. ltsz.: 109-1957
16. Múzeumi Főosztály: A Magyar Tanácsköztársaság történetének időrendi felsorolása. Magyarország. Budapest, 1958. 7 p. ltsz.: 131-1959

17. Bereczki Imre: Vázlatok a szocialista gazdálkodás dolgozóinak társas életéhez Dévaványa környékén. Dévaványa, 1955. 16 p. ltsz.: 147-1960
18. Múzeumi Főosztály: Munkásmozgalmi plakát-reprodukciók. Budapest, 1959. 1 p. ltsz.: 152-1960
19. Haan Lajos: Békéscsaba története. Kéziratból másolt. Békéscsaba, 1858. 98 p., 3 p. jegyzet. ltsz.: 155-1960
20. Ádám (Áchim) Gusztáv: Békéscsaba műszaki vonatkozású tárgyai. Kéziratból másolt. Békéscsaba, 1960. 55 p. ltsz.: 156-1960
21. Nagy Lajos: Verbunkosok, toborzók Zsadányban. Zsadány, 1960. 36 p. ltsz.: 157-1960
22. Tóth László: Házassági perek. A Békés Megyei Tanácshoz beadott pályázat. Békéscsaba, 1960. 9 p. ltsz.: 163-1961
23. Nagy Lajos: Egy zsadányi termelészövetkezet története. Zsadány, 1960. 8 p. ltsz.: 168-1961
24. Békés Megyei Tanács Művelődési Osztály, Végrehajtó Bizottság: Tanácsköztársasági pályázatra beküldött jelíges pályázatok. 26 pályamunka, irodalmi, helytörténeti és tudományos témakörben. Békés megye, 1959. ltsz.: 172-1960
 1. Árvai Pál: Szarvas rövid története a Tanácsköztársaság alatt. Szarvas. 4 illusztrált p.
 2. Császi Gyula: Negyvenéves emlék. Visszaemlékezés. Komádi. 3 p.
 3. Daru Mária: Füzesgyarmati képek. Elbeszélések. Füzesgyarmat. 42 p.
 4. Jakó Imre: Érzelem. Versek. Sarkad. 3 p.
 5. Joós Béla: A gépek zenéje. Vers. H. n. 1 p.
 6. A békéscsabai Jókai Színház művészeinek felajánlásai, szerepek, rendezések. H. n. 16 p.
 7. Kovács Gábor: Mélyművelés. Dolgozat. Szarvas. 23 p.
 8. Kovács Gáborné: Silókukorica nemesítés. Dolgozat. Szarvas. 16 p.
 9. Kovács László: Elbeszélő költemény. Békéscsaba. 34 p.
 10. Lugosi Mátyás: A helyi történelemkutatás. Dolgozat. Tótkomlós. 4 p.
 11. Mayer Vilmos: Angyalföld. Színmű. Budapest. 45 p.
 12. Márton Gábor: Falusi iskolák színpada. Színmű. Gyoma. 29 p.
 13. Mátyás Éva: A békési tizenhármak. Elbeszélés. Békés. 4 p.
 14. Mucsi József: Rügyfakadás. Vers. Békés. 1 p.
 15. Nagy János: Visszaemlékezések. Kertészsziget. 2 p.
 16. Regös Puskás Imre: Élmény. Versek. Sarkad. 4 p.
 17. Simai Mihály: És szétaradt a hajnal. Elbeszélő költemény. Békéscsaba. 89 p.
 18. Sipos Sándor: Tanulmány. Magyarbánhegyes. 12 p.
 19. Sonkoly Kálmán: Láthatatlan ellenségeink... Dolgozat. Békéscsaba. 21 p.
 20. Szabó Sándor: Versek. Hódmezővásárhely. 4 p.
 21. Szekerczés József: Forró nyarak. Regényrészlet. H. n. 45 p.
 22. Táncsics Mihály Gimnázium történelem szakköre: Visszaemlékezések. Orosháza. 20 p.

23. Tóth Lajos: Alkonyat után virradat. Színmű. Orosháza. 101 p.
24. Varga Dezső: A proletárhatalomról. Visszaemlékezés. H. n. 29 p.
25. Végh Mihály: Helytörténeti dolgozat. Körösladány. 45 p.
26. Névtelen: Visszaemlékezés, dokumentumok. H. n. 29 p.
25. Békés Megyei Tanács Művelődési Osztály, Végrehajtó Bizottság: Felszabadulási pályaművek. Békés megye, 1960. 34 pályamű. ltsz.: 173-1961
 1. A békéscsabai Jókai Színház művészeinek felajánlása (Cserényi Béla, Köröstyös János, Major Pál, Máté Lajos, Szoboszlai Sándor). H. n. 5 p.
 2. Boda Zoltán: Őszi virágok. Elbeszélés. H. n. 5 p.
 3. Cserei Pál: A fonó gazdát cserél. Elbeszélés. Békéscsaba. 15 p.
 4. Eleki Erzsébet: Vers. H. n. 1 p.
 5. Jámbor Teréz: 15 éves az eleki termelőségvetkezet. Dolgozat. Elek. 4 p.
 6. Kepenyés János: Versek. Szarvas. 10 p.
 7. Kerekes Mária: És megszólal a szív. Színmű. Gyula. 3 p.
 8. Szabó József: Versek. Békés. 1 p.
 9. Virágh Ferenc: Szólások és közmondások a Szegedi szótárból. Dolgozat. Újkígyós. 5 p.
10. „A mi életünk” jelige: Versek. H. n. 2 p.
11. „A néppel tűzön vizen át” jelige: A békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat alakulása. Dolgozat. H. n. 9 p.
12. „Az ifjúság a jövő” jelige: Elbeszélés. Endrőd. 3 p.
13. „Boldog élet” jelige: A békéscsabai Szlovák Gimnázium krónikája. Dolgozat. H. n. 6 p.
14. „Boldog élet” jelige: A koedukáció kérdése. Dolgozat. H. n. 16 p.
15. „Bolygó” jelige: versek. H. n. 9 p.
16. „Határőr” jelige: Két elbeszélés. H. n. 12 p.
17. „Istvánka” jelige: Kottázott úttörődalok. H. n. 4 p.
18. „Mégis élünk” jelige: Vers. Békés. 1 p.
19. Névtelen: Mire a Nap felkel. Dráma. H. n. 25 p.
20. „Ötgyermekes apa” jelige: Versek. H. n. 3 p.
21. „Scripta manet” jelige: Versek. Békéscsaba. 15 p.
22. „Solus Sibi similis” jelige: Versek. H. n. 4 p.
23. „Színarany” jelige: Versek. H. n. 25 p.
24. „Tudás” jelige: A békéscsabai Téglagyár megalapításától napjainkig. H. n. 6 p.
25. „Történelem” jelige: Elbeszélés. H. n. 14 p.
26. Névtelen: A gyulavári felszabadítók hagyatéka. H. n. 13 p.
27. Névtelen: Fekete éri úttörők. Riport. Sarkad. 6 p.
28. Névtelen: Visszaemlékezés. Szarvas. 4 p.
29. Névtelen: Roziscei karácsony 1943. Elbeszélés. H. n. 6 p.
30. Névtelen: Teljesült az álom. Elbeszélés. H. n. 19 p.
31. Névtelen: Visszaemlékezések egy vállalat megalapítására. H. n. 4 p.
32. Névtelen: „Virrad a holnap” jelige: Versek. H. n. 10 p.

33. Névtelen: „Zöld kígyó” jelige: Egy hetvenéves tanyai iskola története. Gyula. 5 p.
26. Botyánszki Pál: Megemlékezés Kulich Gyuláról. Békéscsaba, 1954. 18 p. ltsz.: 174-1961
27. Békés Megyei Tanács Művelődési Osztály, Végrehajtó Bizottság: Az 1961. május 1-re meghirdetett irodalmi pályázatokra beküldött művek. 6 pályamű: (Dóczi Imre: Nótafa, visszaemlékezés Bartók Bélára. Gyula. 4 p.; Filadelfi Mihály: Májusi koszorú. Versciklus. Békéscsaba. 10 p.; Kolvárik János: A Párduc órs akcióba lép. Ifjúsági regény. Gyula. 61 p.; Névtelen: Az utolsó forduló. Elbeszélés. H. n. 4 p.; Ó Kovács István: Kenyértörés. Elbeszélés. Békés. 10 p.; Sass Ervin: A Viharsarok viharsarka, Körösnagyharsány. Riport. H. n. 5 p.; Sass Ervin: Egy nappal az élet előtt. Elbeszélés. H. n. 9 p.). Békés megye, 1961. ltsz.: 178-1962
28. A Békés Megyei Tanács VB által meghirdetett Kulich Gyula Kulturális Szemle pályamunkái: (Antal György: Versek. Tótkomlós. 5 p.; Fazekas Kálmán: Vers. Mezőberény. 1 p.; Lengyel Zoltán: Elbeszélések. Szeghalom. 11 p.; Lévai Teréz: Elbeszélések. Vésztő. 15 p.; Ifj. Mészáros György: Versek. Tótkomlós. 19 p.; Számuel Pál: Versek. Tótkomlós. 2 p.; Névtelen: „Egy cigány fiú” jelíggel: Versek. H. n. 4 p.). Békés megye, 1960. ltsz.: 191-1963
29. A Békés Megyei Tanács Művelődési Osztály, VB: A Kulich Gyula Kulturális Szemle pályázatra beküldött pályamunkák: (Szigeti Gábor: Az agronómus. Színmű. Gyula. 44 p.; Zsótér József: Munkásszálló. Színmű. Újkígyós. 29 p.; Zsótér József: Alföldi bányászok. Elbeszélés. H. n. 8 p.). Békés megye, 1960. 81 p. ltsz.: 192-1963
30. Nagy Gyula: Kit húztak utoljára deresre Orosházán a jobbágyvilágban? Orosháza, 1963. 2 p. ltsz.: 199-1963
31. Nagy Gyula: Az orosházi lovas nemzetőrök szerepe a 48-as pécskai csatározások során. Orosháza, 1963. 2 p. ltsz.: 200-1963
32. Nagy Gyula: Művelődéstörténeti morzsák az Orosháza Helység 1841. évi Tanácsülési Jegyzőkönyve 4 szám alatt. Orosháza, 1963. 3 p. ltsz.: 201-1963
33. Torbágyi Novák József: Levél Békéscsabáról. Zamárdi, 1963. 2 p. ltsz.: 204-1963
34. Felszabadulási emlékpályázat: Pusztai és falusi vasárnapok népsportja Csorvás vidékén a századfordulón. Csorvás, 1961. 14 p. ltsz.: 205-1963
35. Gyula története 1944. augusztustól – 1945. májusig. Felszabadulási emlékpályázat. Gyula, 1961. 16 p. ltsz.: 206-1963
36. Végh Mihály: Tüköry Lajos, a szabadságharcok hőse. Körösladány, 1962. 64 p. ltsz.: 207-1963
37. Végh Mihály: Honismereti szakkör Körösladányban. Körösladány, 1961. 19 p. ltsz.: 208-1963
38. Czeglédi Imre: Az Első Gyulai Kötött és Szövött Iparárugyár története (1900–1931). Gyula, 77 p., 12 db szöveg közti fénykép. ltsz.: 212-1963

39. Nagy Lajos: Zsadány ellenállási mozgalma és a két forradalom. Zsadány, 1963. 40 p. ltsz.: 215-1963
40. Pelle Ferenc: Munkásmozgalmak Kevermesen. Kevermes, 1963. 5 p. ltsz.: 216-196
41. Kevermesi Helytörténeti Szakkör: A Kevermesi Petőfi Tsz története. Kevermes, 1963. 5 p. ltsz.: 217-1963
42. Pákh Károly: A sarkadi polgári iskola története. Sarkad, 1963. 34 p. ltsz.: 218-1963
43. Szilágyi Imre: A dévaványai Gábor Áron Tsz. Dévaványa, 1962. 18 p. ltsz.: 219-1963
44. Jambrik Róza: Kevermes története a felszabadulástól napjainkig. Kevermes, 10 p., 5 p. statisztika. ltsz.: 229-1963
45. Szabó Ferenc: Kaszaper a felszabadulás és a földreform idején. Kaszaper, 1963. 42 p. ltsz.: 230-1963
46. Bede László – Topperczer Antal: A békéscsabai Május 1. Tsz konyhakertészetéről. Békéscsaba, é. n. 17 p. ltsz.: 232-1963
47. Nagy Lajos: A zsadányi iskola története. Zsadány, 1962. 90 p. ltsz.: 236-1963
48. Nagy Lajos: Foglár- és szabad földek birtokbavétele Zsadányban. Zsadány, 1959. 13 p. ltsz.: 239-1963
49. Békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium KISZ Kutató Szakköre: (1. A békéscsabai Május 1. MGTSz konyhakertészetéről; 2. A békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalatról és Téglagyárról; 3. A Megyei Könyvtár munkája). Helytörténeti dolgozatok. Békéscsaba, 1963. 43 p. ltsz.: 240-1963
50. Nagy Lajos: A zsadányi tűzoltóság története. Zsadány, é. n. 5 p. ltsz.: 244-1963
51. Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya: Felszabadulási pályázat. Békéscsaba, 1963. 20 p. ltsz.: 245-1963
52. Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya: A békéscsabai Hűtőház ismeretése. Békéscsaba, 1962. 12 p. ltsz.: 247-1964
53. Beck Zoltán: Orosháza tanácsi jegyzőkönyvéből másolat. 1820. Orosháza, 1962. 7 p. ltsz.: 248-1964
54. Beck Zoltán: Orosháza tanácsi jegyzőkönyvéből másolat. 1802. Orosháza, 1962. 10 p. ltsz.: 249-1964
55. Nagy Gyula: A vásárhelyi zendülés 70 éves évfordulója. (Szántó Kovács János emlékének). Hódmezővásárhely, 1964. 2 p. ltsz.: 251-1964
56. Csizmadia Sándor: Misáék. (Történeti regény kézírata). Pista, a béres. (Elbeszélő költemény kézírata). Kisebb versek. Gyűjtő: Beck Zoltán. Orosháza, 1964. 537 p. ltsz.: 260-1964
57. Beck Zoltán: A Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum rövid története. (Az egyes fejezetek megjelentek a Békés Megyei Népújság 1964. évi számaiban). Békéscsaba, 1964. 10 p. ltsz.: 262-1965
58. Tábori György – Beck Zoltán – Bogyirka Emil: A Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum 1964. évben megrendezett állandó helytörténeti kiállításának forgatókönyve. Békéscsaba, 1964. 5 db forgatókönyv, 470 p. ltsz.: 263-1965

59. Szepesváry Iván: A kondorosi csárda története. Kondoros, 1963. 2 p., 1 levél. ltsz.: 264-1965
60. Tábori György: Békés megyei mezőgazdasági termelészövetkezetről grafikonok és statisztikák. Békés megye, 1963. 10 grafikon, 3 tábla. ltsz.: 265-1965
61. Beck Zoltán: Pósa Pál kevermesi lakos iratai a község felszabadulásával kapcsolatban. Kevermes, 1964. 76 p. ltsz.: 277-1965
62. Kiss Katalin – Beck Zoltán: A Rákóczi-telepi Vörös Csillag TSz története. Orosháza, é. n. 32 p. ltsz.: 281-1965
63. Harmati Irma – Beck Zoltán: Telekgerendás község története. Telekgerendás, 1964. 39 p. ltsz.: 282-1965
64. Németh Márta – Beck Zoltán: Tótkomlós múltja és jelene. Tótkomlós, 1964. 53 p. ltsz.: 283-1965
65. Körmendi János – Beck Zoltán: Adalékok Nagyér (Nagymajlát) történetéhez és néprajzához. Nagymajlát, é. n. 119 p. ltsz.: 284-1965
66. Balogh József: A mezőgazdasági munkások helyzete az Ókígyósi Wenckheim birtokon 1919–1945. Ókígyós, 1964. 26 p. ltsz.: 295-1965
67. Molnár Balázs: Harsány helység urbáriális tabellája. Körösnagyharsány, 1962. 7 p. ltsz.: 310-1965
68. Vass István: A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Békés megye, 1965. 5 p. ltsz.: 352-1966
69. Vass István: Adalékok Gádoros történetéhez. Gádoros, 1962. 4 p. ltsz.: 353-1966
70. Bíró Gyula Lajos: Földmunkásmozgalom Vésztőn. Vésztő, 1965. 3 p. ltsz.: 367-1966
71. Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya: Csorvás község földmunkás és szegényparaszt mozgalmi. 1890–1945. Csorvás, é. n. 34 p. ltsz.: 368-1966
72. Hugyecz Mátyás: A szarvasi „Világosság Dalkar” története. Szarvas, 1965. 17 p., 9 db szöveg közti fénykép. ltsz.: 369-1966
73. Papp János: A felszabadult Békéscsaba színházi életének két évtizedes története. 1944–1964. Békéscsaba, 1964. 73 p. ltsz.: 370-1966
74. Hagymási Sándor: Adatok a dévaványai mezőgazdasági gépállomás működéséhez. I–II. Dévaványa, 1966. 90 p. ltsz.: 380-1967
75. Végh Mihály: A Sebes Körös partjától a palermói Dominico Pantheonig. Tüköry Lajos. Körösladány, 1960. 4 p. ltsz.: 387-1967
76. Nagy Lajos: Zsadány ellenállási mozgalma és két forradalma. Zsadány, 1963. 40 p. ltsz.: 391-1967
77. Ambrus József: A Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár vállalati bérszabályzata. Békéscsaba, 1962–1963. 27 p. ltsz.: 403-1967
78. Virágh Ferenc (Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya): A Békés megyei agrárproletariátus kulturális szervezeteinek helyzete és a kommunisták illegális munkájának kapcsolata az ellenforradalmi korszak második felében. Békés megye, 1966. 66 p. ltsz.: 405-1967

79. Békés Megyei Tanács Művelődési Osztálya: Szegényparaszt és agrárszocialista mozgalmak Nagyszénáson a századfordulón. Nagyszénás, é. n. 12 p. ltsz.: 406-1967
80. Márton László: Az 1945-ös földosztás Békés községben. Békés, 1965. 45 p., 1 db korabeli hirdetmény. ltsz.: 408-1967
81. Mikes Kelemen Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola történelem szakköre: Battonya fejlődése. 1945–1965. Battonya, 1966. 35 p., szöveg közti fényképekkel. ltsz.: 410-1967
82. Vígh Károly: Kritikai észrevételek Dernői Kocsis László „Bajcsy Zsilinszky” című könyvéhez. Békéscsaba, 1966. 8 p. ltsz.: 411-1967
83. Végh Mihály: Körösladány közoktatásának történetéből. Körösladány, 1966. 20 p., 5 fénykép. ltsz.: 412-1967
84. Dedinszky Gyula: Békéscsaba nyelvi és vallási képének alakulása. Békéscsaba, 1965. 33 p., 2 ív grafikon. ltsz.: 413-1967
85. Nácsa János: Két nap története (vers). Szeged–Tápé, 1966. 3 p. ltsz.: 414-1967
86. Árus Erika – Szabó Mária: Politikai érdekű gyülekező helyek és sztrájkanyag Békéscsabán az ellenforradalmi korszakban. Békéscsaba, é. n. 8 p., 1 térkép. ltsz.: 415-1967
87. Papp János: A békéscsabai gimnázium története (1855–1948). Békéscsaba, 1966. 35 p. ltsz.: 416-1967
88. Manyák Lajos: Dévaványa közoktatásának története. Dévaványa, 1966. 13 p. ltsz.: 418-1967
89. Szász Lajos: Közigazgatási csendélet. Gyomai járás, é. n. 7 p. ltsz.: 419-1967
90. Nagy Lajos: Zsadány ellenállási mozgalma. Zsadány, 1963–1965. 92 p. ltsz.: 420-1967
91. Leiner Gyula: Az 1944-es földmunkás kongresszus Vésztőn. Vésztő, 1966. 31 p., 1 fénykép. ltsz.: 421-1967
92. Névtelen: „Ipar” jelige. A Sarkadi Cukorgyár gazdaságföldrajzi leírása. Sarkad, 1965. 18 p. ltsz.: 422-1967
93. Nagy Lajos: Zsadányi fuvarosok. Zsadány, 1964. 27 p., 6 ív rajz. ltsz.: 423-1967
94. Nagy Lajos: Az első kenyérsütő Zsadányban. Zsadány, 1965. 10 p., 1 ív rajz. ltsz.: 424-1967
95. Nagy Lajos: A tej feldolgozása Zsadányban. Zsadány, 1965. 1 p. ltsz.: 425-1967
96. Nagy Lajos: Ruhamosás Zsadányban a múltban. Zsadány, 1965. 9 p., 3 ív rajz. ltsz.: 426-1967
97. Nagy Lajos: Hírneves emberek hagyománya Zsadányban: Jókai Mór zsadányi hagyománya. „A kőszívű ember” családjának rejtekhelye. Herman Ottó Zsadányban. Zsadány, 1965. 14 p. ltsz.: 427-1967
98. Nagy Lajos: Rákóczi hagyományok és mondák. Zsadány, 1964. 29 p. ltsz.: 428-1967

99. Köpösdí Vera: A makói Lenin Tsz fejlődésének útja. Makó, é. n. 157 p. ltsz.: 430-1967
100. Hídvégi Éva: Békés megye internacionalista hősei és harcosai. 1917-1944. Békés megye, 1967. 40 p. ltsz.: 437-1967
101. Vass István: A Munkácsy Mihály Múzeum állandó kiállítása utolsó termékének átalakítása. (Forgatókönyv). Békéscsaba, 1967. 10 p., 2 ív rajz. ltsz.: 439-1967
102. Vass István – Szabó Ferenc: Dokumentumok az 1918-19-es forradalmak történetéhez. Csanád megye, 1967. 118 p. ltsz.: 442-1967
103. Békés Megyei Művelődési Osztály: Felszabadulási pályázat irodalmi anyaga. (1. Névtelen: „Csillag” jelige: Hű folyó. Regény. 66 p.; 2. Huszár Rezső: Humoreszkek. 20 p.; 3. Huszár Rezső: Lehi. Elbeszélés. 24 p.; 4. Névtelen: „Csillagnéző” jelige: Versek. 24 p.; 5. Névtelen: Az iskolamúzeum néhány tárgyának rajzos bemutatása. 34 p.). Békés megye, 1965. 2 p. bírálat. ltsz.: 443-1967
104. Szabó Ferenc: A betyárvilág Békés megyében. Békés megye, 1965. 4 p. ltsz.: 444-1967
105. Sín Edit: Gyóni Géza. Szakdolgozat. Békéscsaba, é. n. 125 p. ltsz.: 446-1967
106. Márai György: Vörös zászló lengett a Körösök felett. A Tanácsköztársaság gyulai története. Gyula, 1967. 61 p. ltsz.: 447-1967
107. Bíró Gyula Lajos: Írások a Horthy fasizmus idejéből. Vésztő, 1967. 22 p. ltsz.: 448-1967
108. Saliga Mária: A termelészövetkezet fejlődése. Kondoros, 1967. 6 p. ltsz.: 449-1967
109. Gyuris János: A 6. hadosztályhoz tartozó 23-as vadász-zászlóalj vöröskatonája voltam. Szarvas, 1967. 11 p., 2 fénykép, 1 térkép. ltsz.: 450-1967
110. Végh Mihály: Falunkban élő és a NOSZF-ban (Nagy Októberi Szocialista Forradalom) jelentős szerepet játszó vöröskatonák archívuma. 22 veterán adatai. Körösladány, 1967. 22 fénykép, 2 újság. ltsz.: 451-1967
111. Szász Lajos: A békési iskola története (1552-1964). Békés, 1967. 58 p. ltsz.: 452-1967
112. Szász Lajos: Gyoma község belterülete és határa. Gyoma, 1967. 20 p. ltsz.: 453-1967
113. Beck Zoltán: Orosháza és környéke Háziipari Termelészövetkezet. (Adatok a szövetkezet 15 éves történetéhez.) Orosháza, 1967. 42 p. ltsz.: 454-1967
114. Bereczki Imre: Adatok a dévaványai tanyavilág életéhez a felszabadulás óta. I-II. Dévaványa, 1967. 86 p. ltsz.: 455-1967
115. Bálint Ferenc: Egy viharsarki járás mezőgazdaságának helyzete a felszabadulástól 1945 nyaráig. Orosháza, 1967. 39 p. ltsz.: 456-1967
116. Marik Dénes: A gyulai Nemzeti Bizottság története (1945-46). Gyula, 1967. 64 p. ltsz.: 457-1967

117. Takács László: Egy iskola „férfikora”. (A Battonyai Mikes Kelemen Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola története). Battonya, 1967. 52 p., 13 fénykép, 1 bírálólap. ltsz.: 458-1967
118. Márai György – Megyei Tanács Művelődési Osztály: A Sarkadi Lenin Tsz története. Sarkad–Feketeér, 1965. 113 p. ltsz.: 474-1968
119. Bogyirka Emil: Görbics László 1921-es kivégzése Orosházán. (Tanácsköztársaságban való részvétele miatt). Kecskeméti Állami Levéltár. Orosháza, é. n. 4 p. ltsz.: 475-1968
120. A Békéscsabai Hűtőház ismertetése. Gyűjtő: Bogyirka Emil. Békéscsaba, 1962. 6 p. ltsz.: 476-1968
121. Békés Megyei Tanács Művelődési Osztály: Békés megye műemlékei és műemlék jellegű épületei. Gyűjtő: Bogyirka Emil. Békéscsaba, 1968. 8 p. ltsz.: 477-1968
122. Csákabonyi Kálmán: A szarvasi néplázadás. Szarvas, é. n. 6 p. ltsz.: 478-1968
123. Szabó Ferenc: Táncsics Mihály és Békés megye. Orosháza, 1963. 3 p., 3 fénykép, 1 levél. ltsz.: 479-1968
124. Gyöngyösi Jánosné: Dr. Gyöngyösi János életrajza. Békéscsaba, 1967. 3 p. ltsz.: 484-1968
125. Múzeumi Propaganda Osztály: Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Békés megye, 1964. 32 újságkivágot. ltsz.: 486-1968
126. Múzeumi Propaganda Osztály: Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Békés megye, 1966–1967. 8 p., 64 újságkivágot. ltsz.: 487-1968
127. Múzeumi Propaganda Osztály: Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Békés megye, 1965–66. 38 újságkivágot. ltsz.: 488-1968
128. Szabó Ferenc: A Békés Megyei Levéltár helyzete, eredményei és gondjai. Gyula, 1967. 9 p. ltsz.: 489-1968
129. Békés megyei Párttörténeti Archívum: Bella Elek visszaemlékezései. Endrőd, 1960. 5 p. ltsz.: 490-1968
130. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum: Tájékoztató a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója alkalmára készítendő megyei kiállítások rendezéséről. Budapest, 1967. 6 p. ltsz.: 491-1968
131. Körmendi János: A Szegedi József Attila Tudományegyetem Történeti Intézetének könyvtárában található Békés megye történetére vonatkozó szakdolgozatok jegyzéke. Békés megye, 1968. 1 p. ltsz.: 492-1968
132. Resetár Mátyás: Békéscsaba szervezett munkásmozgalmairól. (Emlékbeszéd 1955. március 21-én). Békéscsaba, é. n. 46 p. ltsz.: 493-1968
133. Resetár Mátyás: Önéletrajz, szakszervezeti tevékenysége. Békéscsaba, 1959–1961. 5 p. ltsz.: 494-1968
134. Resetár Mátyás: Tsz nyugdíjasokról való gondoskodás. Békéscsaba, 1965. 2 p. ltsz.: 495-1968

135. Tábori György: Jamina elszakadási törekvése Békéscsabától. Békéscsaba, 1967. 19 p. ltsz.: 496-1968
136. Múzeumi Propaganda Osztály: A Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Budapest, 1966 második fele. 13 db újság. ltsz.: 497-1968
137. Szilágyi Miklós: Gyula gazdaság- és társadalomtörténete a XVIII–XX. században. A gyulai várban rendezett állandó kiállítás forgatókönyve. Gyula, 1968. 57 p. ltsz.: 500-1968
138. Múzeumi Propaganda Osztály: A Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Budapest–Békés megye, 1968 első félév. 27 db. ltsz.: 501-1968
139. Szabó Ferenc – Vass István: Békés megye munkás- és parasztmozgalmainak harcosai. Békés megye, 1968. 8 p. ltsz.: 502-1968
140. Mazán Mátyás: Gyóni Géza. Szakdolgozat. Szeged, 1961. 66 p. ltsz.: 505-1968
141. Böőr László: „1848–49 emlékei megyénkben” című kiállítás forgatókönyve. A kiállítás megnyílt az orosházi Szántó Kovács János Múzeumban 1968. március 17-én. Békés megye, 1968. 8 p. ltsz.: 506-1968
142. Talabér Ferenc: Hatvan év (1908–1968). Az egykori Magyar Királyi Selyemgombolyítógyártól a mai Pamuttextil művekig. (Munkásmozgalmi történetek). Békéscsaba, 1968. 5 p. ltsz.: 508-1968
143. Fabulya Balázs (KISZ Békés Megyei Bizottsága): Jelentés a KISZ kulturális munkájáról. Az előadás elhangzott 1968. június 21-én az MSZMP nagytermében, Békéscsabán. Békéscsaba, 1968. 18 p. ltsz.: 509-1968
144. Cs. Szabó Lajos: Képviselőválasztás és Móricz Zsigmond Szeghalmon a harmincas években. (Megjelent a Sárréti Írások 2. kötetében). Szeghalom, 1968. 25 p. ltsz.: 510-1968
145. Csoór István [író]: Megnyitó beszéd. Elhangzott a Békés megyei művészek grafikai kiállításának megnyitóján. Békéscsaba, 1968. 4 p. ltsz.: 511-1968
146. Böőr László: A háborútól a forradalomig című sajtókiállítás forgatókönyve. A kiállítás 1968. szeptember 29-én nyílt meg Békéscsabán, majd bemutatásra került a többi megyei múzeumban is. Békéscsaba, 1968. 8 p. ltsz.: 513-1968
147. Szilágyi Miklós: Erkel Ferenc Emlékkiállítás forgatókönyve. A kiállítás megnyílt 1968. június 16-án 10 órakor Gyulán, Erkel Ferenc szülőházában. Gyula, 1968. 13 p. ltsz.: 514-1968
148. Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztály: Sajtófigyelő. Békés megyei múzeumokról megjelent sajtóanyag. Budapest–Békés megye, 1968. első félév. 41 db újságkivágat, 1 kísérő levél. ltsz.: 517-1968
149. Szabó Ferenc – Vass István: Békés megye 1918–19-ben. Válogatott dokumentumok. Segédanyag előadók részére. A kiadványban meg nem jelenő dokumentumok kéziratai. Békés megye, 1968. 226 p. ltsz.: 518-1968
150. Fehér László: Visszaemlékezései Köröstarcsa történetére 1919–1960-ig. Köröstarcsa, 1960. 398 p. ltsz.: 519-1968

151. Fehér László [köröstarcsai lakos]: Történelmi vonatkozású versei 1896–1960-ig. Köröstarcsa, 1960. 142 p. ltsz.: 520-1968
152. Parádi Nándor: A gyulai vár története. Kiállítás forgatókönyve. Gyula, 1965. 23 p. ltsz.: 537-1969
153. Vass István: Békés megye népe a két forradalomban. (Forgatókönyv). Békéscsaba, 1969. 9 p., 1 rajz. ltsz.: 538-1969
154. Nagy Gyula: Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum állandó kiállításának tématerve. Orosháza, 1969. 8 p. ltsz.: 539-1969
155. Szabó Ferenc – Vass István: Dokumentum-másolatok 1918–19-ből. Békés megye, 1969. 52 p. ltsz.: 540-1969
156. Cs. Szabó Lajos: Képviselőválasztás és Móricz Zsigmond Szeghalmon a harmincas években. Szeghalom, 1969. 25 p. ltsz.: 541-1969
157. Békés Megyei Levéltár: Jelentés a Békés megyei, városi és járási tanácsok iratkezelési és irattári helyzetéről. Gyula, 1969. 21 p. ltsz.: 542-1969
158. Böőr László – Vass István: Forgatókönyv „A Tanácsköztársaság megyénkben” című vándorkiállításához. Békéscsaba, 16 p. ltsz.: 543-1969
159. Vass István: Az őszirózsás forradalom előzményei megyénkben. Békéscsaba, 1969. 6 p. ltsz.: 544-1969
160. Vass István: Adatok a Békés megye munkásmozgalma című térképhez. Békéscsaba, 1969. 4 p. ltsz.: 545-1969
161. Balogh György: Egy forradalmár orvos. Dr. Weil Emil orvos, Dombegyháza község szülöttének, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosának emlékére összeállított munka. Dombegyháza, 1969. 34 p. ltsz.: 546-1969
162. Dütsch Zsolt: A Mezőberényi Pamuttextil Művek gyárának története 1920–1967-ig. Mezőberény, 1969. 34 p., 6 db grafikon. ltsz.: 547-1969
163. Miklya Jenő: Szeghalomtól Verőcégig. Emlékezés Dapsy Gizellára, egy forradalmár költőnőre. Szeghalom, 1969. 50 p. ltsz.: 548-1969
164. Kovács Margit: 1918–19 eseményei Orosházán. Orosháza, 1969. 28 p., 1 db létszámkimutatás. ltsz.: 549-1969
165. Molnár Ignác: Áchim L. András és parasztmozgalma. Békéscsaba, 1969. 47 p. ltsz.: 550-1969
166. Zielbauer György: Az MKP (Magyar Kommunista Párt) eleki szervezetének tevékenysége 1944. október 1-ig, az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) tagrevíziójának befejezéséig. (1949. január 19-ig). Kétegyháza, 1969. 19 p., 2 fénykép. ltsz.: 551-1969
167. Zielbauer György: Baloldali szervezetek tevékenysége a két világháború között Eleken. Kétegyháza, 1969. 9 p., 2 fénykép. ltsz.: 552-1969
168. Fekete Antalné – Román Irén: Adatok Kulich Gyula életéről és munkásságáról. Békéscsaba, 1969. 38 p. ltsz.: 553-1969
169. Marik Dénes: Gyula 100 éves agrártörténete. Gyula, 1969. 65 p. ltsz.: 554-1969

170. Szabó Pál: 100 éves Gyopáros. Egy fürdő története alapítástól napjainkig. Orosháza, 1969. 9 p. ltsz.: 555-1969
171. Lovász György: A Szarvasi Építőmunkások „Világosság Dalkarának” története. Szarvas, 1969. 51 p., 23 fénykép. ltsz.: 556-1969
172. Lovász György: Munkásmozgalmi évfordulóink nevelő hatása és annak megtervezésének lehetőségei és módszerei az iskolaközösség nevelési alapküldetésében. Szarvas, 1969. 46 p. ltsz.: 557-1969
173. Kiss Imréné: A Békéstarhosi Énekiskola története 1946-tól 1954-ig. Tarhos, 1969. 80 p., 33 fénykép. ltsz.: 559-1969
174. Haan Lajos: Adatok Wilim János életéből. Másolat. Békéscsaba, 1969. 1 p. ltsz.: 560-1969
175. Koppány János: A tótkomlói evangélikus gyülekezet és az 1918–19-es forradalmi időszak. Tótkomlós, 1969. 13 p. ltsz.: 561-1969
176. Vass István: Beleznai Teréz visszaemlékezése. Gyula, 1968. 4 p. ltsz.: 562-1969
177. Böőr László: Patkás Pál visszaemlékezése. Szeghalom, 1968. 15 p. ltsz.: 563-1969
178. Nemes József: Az Orosházi Petőfi Tsz története 1949–1969. Orosháza, 1969. 46 p., 13 melléklet. ltsz.: 564-1969
179. Szász Lajos: A Békési múzeum (Nagyház) története. Békés, 1969. 2 p. ltsz.: 565-1969
180. Az orosházi parasztság képviselőinek levele báró Balás György nyugalmazott tábornagyhoz 1929. január 15-én. Orosháza, 1969. 1 p. ltsz.: 579-1969
181. Borhy Anna – Kiss Károly: „Föl kéne szabadulni már”, a Békés megye 1944–1945 című kiállítás forgatókönyve. Békés megye, 1969. 23 p. ltsz.: 580-1969
182. Vajó Zoltán [lelkész] (átadó): Csomor János református lelkész: Körösnagyharsány község- és egyház története. Körösnagyharsány, é. n. 204 p. ltsz.: 581-1969
183. Békés megyei Helytörténeti és Honismereti Bizottság: Békés megyei honismereti tájékoztató. Békéscsaba, 1969. május. 12 p. ltsz.: 582-1969
184. Békés megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya Népművelési Csoportjának 1969. évi munkaterve. Békéscsaba, 1969. 20 p. ltsz.: 583-1969
185. Békés Megyei Könyvtár: Tájékoztatás a békéscsabai Megyei Könyvtár városunkban elfoglalt szerepéről. Békéscsaba, 1969. 10 p. ltsz.: 584-1969
186. Vass István: A történeti anyag távlati gyűjtési terve a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. Békéscsaba, 1969. 5 p. ltsz.: 585-1969
187. Múzeumi Főosztály: Tájékoztató a jubileumi „Magyar Tanácsköztársaság kiállítások” tapasztalatairól. Budapest, 1969. 9 p. ltsz.: 586-1969
188. Köteles Lajos: A körösnagyharsányi leányiskola bontásakor előkerült irat és térkép. Körösnagyharsány, 1969. 143 p., 1 térkép. ltsz.: 597-1970
189. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: Így láttuk Lenint. (Hanglezet). H. n., é. n. ltsz.: 598-1970

190. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: „Szabadság” 1944–1945. (Hang-
lemez). H. n., é. n. ltsz.: 599-1970
191. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: A Szovjetunió állami himnusza és
az Internacionálé. (Hanglemez). H. n., é. n. ltsz.: 600-1970
192. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: Az Alexandrov együttes műsorá-
ból. (Hanglemez). H. n., é. n. ltsz.: 601-1970
193. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: Lenin beszédei 1919–1920-ban.
(Hanglemez). H. n., é. n. ltsz.: 602-1970
194. Békés Megyei Tanács, Művelődési Osztály: A földreform emlékünnepe-
sen elhangzott beszédek, előadások. Békéscsaba, 1970. 5 db magnóteker-
cs. ltsz.: 603-1970
195. Vass István: Részlet Békés megye alispánjának negyedévi jelentéséből: a me-
gye egészségügyi viszonyai a század első éveiben. (Másolat). Békés Megyei
Levéltár. Gyula, 1971. 9 p. ltsz.: 636-1971
196. Vass István: Összefoglaló jelentés az 1906-os Békés megyei aratósztrájkokról,
részlet Békés megye alispánjának negyedévi jelentéséből. (Másolat). Békés
megyei Levéltár, Gyula, 1971. 11 p. ltsz.: 637-1971
197. Vass István: Áchim L. András felszólalása a képviselőház 1906. július 20-i
ülésén. (Másolat). Országgyűlési Értesítő, 1906. július 20. Gyula, 1971. 12 p.
ltsz.: 638-1971
198. Köteles Lajos: Petróczi Sándor Körösnagyharsány, Vasút utcai lakos vissza-
emlékezései. Körösnagyharsány, 1971. 3 p. ltsz.: 639-1971
199. Köteles Lajos: Lakodalmi rigmusok Körösnagyharsányban az 1880-as évek-
ből. Körösnagyharsány, 1970. 12 p. ltsz.: 640-1971
200. Névtelen: Emlékbeszéd. Vidovszky Kálmán emlékezete. Békéscsaba, 1972.
11 p. ltsz.: 688-1972
201. Vass István: Az Országos Széchenyi Könyvtár kéziratárából: Áchim beszéde
és hozzá írt levelek. Budapest–Békéscsaba, 1972. 13 p. ltsz.: 689-1972
202. Beck Zoltán: Petőfi Művelődési Központ, Gyűjtőklub Orosháza: Az orosházi
Juhász Balázs Gyűjtőklub közleményei. Orosháza, 1971. 15 p. ltsz.: 690-
1972
203. Vass István: Áchim választásával kapcsolatos névsorok. Szegények névsora,
1905. Békéscsaba, 1971. 9 p. ltsz.: 692-1972
204. Tábori György – Vass István – Böőr László: A Békéscsabai Munkácsy Mi-
hály Múzeum állandó kiállításának vezetője. Békéscsaba, 1968. 31 p. ltsz.:
693-1972
205. Vass István: (Áchim Bizottság) Program. Áchim L. András születésének 100.
évfordulója alkalmából rendezett ünnepség. Békéscsaba, 1971. 7 p. ltsz.: 694-
1972
206. Vass István: Áchim L. András és az agrárszocialista mozgalom. Békéscsaba,
1971. 4 p. ltsz.: 695-1972

207. Vass István: Dózsa György és az 1514. évi parasztháború. Békéscsaba, 1972. 6 p. ltsz.: 696-1972
208. Vass István: A történeti dokumentumkiállítások rendezésének néhány problémája. (Jegyzetek egy kiállítás rendezése közben). Békéscsaba, é. n. 14 p. ltsz.: 697-1972
209. Cs. Szabó Lajos [lelkész]: Tildy Zoltán és az 1935-ös választások. Gyűjtő: Böőr László. Szeghalom, 1968. 7 p. ltsz.: 698-1972
210. Szabó Ferenc – Siklósi Ferenc: Mezőberény története. Tematikai tervezet és szerkesztői útmutató. Mezőberény, 1971. 8 p. ltsz.: 699-1972
211. Zsilinszky Mihály: Szlovák nyelvű programbeszéd, melyet a szabadelvű párt jelöltje mondott Békéscsabán. Budapest, 1905. 11 p. ltsz.: 700-1972
212. Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztály: Beszámoló jelentés a múzeumok hároméves tudományos tevékenységéről. (1969–1971). Budapest, 1972. 178 p. ltsz.: 701-1972
213. Vass István – Köteles Lajos: Adatok Békés megye munkásmozgalmának kronológiájához. Békéscsaba, 1970. 6 p. ltsz.: 702-1972
214. Szilágyi Miklós: Erkel Ferenc élete és munkássága. Állandó kiállítás forgatókönyve. Gyula, 1970. 30 p. ltsz.: 705-1972
215. Gyebnár Károly: Orbán András veterán visszaemlékezései a Tanácsköztársaság harcaira. Békéscsaba, 1969. 12 p. ltsz.: 706-1972
216. Perza Mihály: Urbán István veterán visszaemlékezései a Tanácsköztársaság harcaira. Békéscsaba, 1969. 11 p. ltsz.: 707-1972
217. Ancsin Pál – Hoverka Sándor: Magyar Tanácsköztársaság eseményei és hatása Békéscsabán. Békéscsaba, 1969. 18 p. ltsz.: 708-1972
218. Adorján Erzsébet: Botyánszki Pálné munkássága. Békéscsaba, 1969. 10 p. ltsz.: 709-1972
219. Babák György (Áchim L. András Emlékbizottság): Áchim L. András emlék-ünnepségek Békéscsabán. Békéscsaba, 1971. 8 p. ltsz.: 710-1972
220. Megyei Tanács VB Művelődési Osztály: A Békés megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya 1969. évi munkaterve. Békéscsaba, 1968. 51 p. ltsz.: 711-1972
221. Vass István: A történeti anyagok távlati gyűjtési terve a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. Békéscsaba, 1969. 5 p. ltsz.: 713/B-1972
222. Keliger Lajos: Békés megye munkásmozgalma (1903–1919). Békéscsaba, é. n. 55 p. ltsz.: 714-1972
223. Vad Imre: A forradalom eseményei Dévaványán 1918. október végétől. Dévaványa, 1974. 7 p. ltsz.: 715-1972
224. Böőr László: Hegyesi Gyula visszaemlékezése. Szeghalom, 1968. 6 p. ltsz.: 722-1972
225. Böőr László: Bagelló Mihály visszaemlékezése. Szeghalom, 1968. 4 p. ltsz.: 723-1972

226. Vass István: Bella Elek visszaemlékezése. Endrőd, 1967. 14 p. ltsz.: 724-1972
227. Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya. A tanyai lakosság életkörülményei és kulturális helyzete. Békéscsaba, 1969. 16 p. ltsz.: 725-1972
228. Ürmös Mária: A Tanácsköztársaság eseményei Békéscsabán is követőkre találtak. Békéscsaba, é. n. 12 p. ltsz.: 726-1972
229. Medvegy Elemér: Áchim L. Márta és Medvegy Elemér 1971-ből származó visszaemlékezése az Áchim család nyelvhasználatára. Békéscsaba, 1971. 2 p. ltsz.: 727-1972
230. Tábori György: A Békés Megyei Múzeumi Szervezet tevékenysége a megye munkásmozgalmi hagyományainak feltárása és a tudatformálásban játszott szerepének kialakulása érdekében. Békéscsaba, 1967. 6 p. ltsz.: 728-1972
231. Vass István: Gyóni Géza kiállítás forgatókönyve. Békéscsaba, 1971. 4 p. ltsz.: 729-1972
232. Vass István: Szlovák nyelvű Áchim ellenes választási röpirat. „Andris képviselő akar lenni”. Békéscsaba, é. n. 15 p. ltsz.: 731-1972
233. Vass István: Békéscsaba a felszabadulástól a fordulat évéig. Békéscsaba, é. n. 41 p. ltsz.: 732-1972
234. Dér László: Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1970. évi munkaterve. Békéscsaba, 1969. 16 p. ltsz.: 733-1972
235. Éri István: Veszprém Megyei Múzeumi és Helytörténeti tájékoztató. Veszprém, 1970. 9 p. ltsz.: 734-1972
236. Fábíán Miklós: Gyóni Géza, ajánló bibliográfia. Békéscsaba, é. n. 5 p. ltsz.: 735-1972
237. Szabadkigyósi Mezőgazdasági Technikum tanulói: Áchim L. András élete és munkássága. Szabadkigyós, é. n. 24 p. ltsz.: 736-1972
238. Vass István: Helytörténeti-honismereti munkánk eredményei és gondja egy tanácskozás tükrében. Békéscsaba, 1969. 6 p. ltsz.: 737-1972
239. Vass István: A békéscsabai 1891-es agrárszocialista mozgalom. Békéscsaba, 1970. 16 p. ltsz.: 738-1972
240. Nagy Gyula: „1848–49 emlékei megyénkben” című kiállítás forgatókönyve. Orosháza, 1968. 7 p. ltsz.: 739-1972
241. Cs. Szabó Lajos: Képviselőválasztás és Móricz Zsigmond Szeghalmon a harmincas években. Szeghalom, é. n. 25 p. ltsz.: 740-1972
242. L. Papp Zsigmond: Adatok a dévaványai Lenin Tsz életéhez. Dévaványa, 1963. 13 p. ltsz.: 741-1972
243. Bereczky Emília: Női brigádszállás a Nagykunsági Állami Gazdaságban. Dévaványa, 1963. 8 p. ltsz.: 742-1972
244. Vass István: Békés megye szabad negyedszázada című kiállítás tématerve. Békéscsaba, 1970. 3 p. ltsz.: 763-1972

245. Sági István: Dr. Pető Sándorra 426-an adták le szavazatukat a parasztpártiak közül (első szavazók listája). (A Paraszt Újság 1906. november 4-i számából). Békéscsaba, 1906. 22 p. ltsz.: 765-1972
246. Sági István: 1906-ban Áchim L. Andrásra szavazók névsora. (Paraszt Újság 1906. május 20-i, illetve 27-i számából). Békéscsaba, 1906. 23 p. ltsz.: 766-1972
247. Vass István: A Magyar Életrajzi Lexikonban szereplő Békés megyei vonatkozású személyek. Békéscsaba, é. n. 8 p. ltsz.: 767-1972
248. Tibori János: Felhívás Áchim kutatáshoz. Békéscsaba, 1971. 1 p. ltsz.: 768-1972
249. Vass István: Fényképmásolatok Áchim L. Andrásra vonatkozó levéltári forrásokról. Gyula, é. n. 13 p. ltsz.: 769-1972
250. Bogyirka Emil: Az ellenforradalom áldozatai Békés megyében. Békés megye, é. n. 1 p. ltsz.: 770-1972
251. Réti László: Botyánszki Andrásné visszaemlékezése. Békéscsaba, 1971. 2 p. ltsz.: 771-1972
252. Réti László: Áchim L. András halálával kapcsolatos dal. Békéscsaba, 1911. 1 p. ltsz.: 772-1972
253. Szabad Olga: Mit olvassunk a 100 éves Áchim L. Andrásról? Bibliográfia. Békéscsaba, 1971. 5 p. ltsz.: 773-1972
254. Sági István: 100 magyar holdon felüli békéscsabai földtulajdonosok kimutatása. Békéscsaba, 1919. 4 p. ltsz.: 774-1972
255. Vass István: A Békés megyében 1944. október 7. december 30. között megjelent hírlapok másolatai. Békéscsaba, é. n. 30 p. ltsz.: 775-1972
256. Országos Levéltár: Másolatok az 1514. évi parasztháború levéltári forrásairól. (Az Országos Levéltár összeállítás). Budapest, 1972. 60 p. ltsz.: 776-1972
257. Vass István: A két forradalom előzményei. A forradalom kialakulása Békés megyében 1918 októberéig. Békéscsaba, 1968. 67 p. ltsz.: 777-1972
258. Balanyi László: Békési veteránok. Békés, 1972. 167 p. ltsz.: 779-1972
259. Balanyi László: Egy tarnóci veterán visszaemlékezései. Ember Vendel kommunista veterán agrár- és munkásmozgalmi tevékenysége. Békés, 1972. 54 p., 52 fénykép. ltsz.: 780-1972
260. Balanyi László: A Békési Szegedi Kis István Gimnázium és Szakközépiskola története. Békés, 1972. 30 p. ltsz.: 781-1972
261. Molnár Ambrus: Fejezetek egy Békés megyei falu XVI. századi történetéből. Hajdúhadház–Mezőberény, 1972. 65 p. ltsz.: 782-1972
262. Kulich Gyula Ifjúsági és Úttörőház: A Viharsarok ifjúsága 1958-ban. Békéscsaba, 1972. 44 p. ltsz.: 783-1972
263. Kulich Gyula Ifjúsági és Úttörőház: A Viharsarok ifjúsága 1957-ben. Békéscsaba, 1972. 48 p. ltsz.: 784-1972
264. Tóth Béla: Békéscsaba az újjátelepítés utáni években (1715–1721). Békéscsaba, 1972. 128 p. ltsz.: 785-1972

265. A Békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola KISZ érdeklődési körének, Kner Imre Tudományos Diáktársaság dolgozatai. Szerkesztette: Papp János. Békéscsaba, 1972. 87 p. ltsz.: 787-1972
1. Gellényi Valéria – Vandlik Ilona: Arany János geszti tartózkodása. 1–4 p.
 2. Fischer Edit: Gyóni Géza szarvasi és békéscsabai diákévei. 4–19 p.
 3. Gajdács Mária: Bartóky József (Békéscsaba, 1865–1928). 20–29 p.
 4. Fekete Irma: Szabó Pál és Biharugra. 30–41 p.
 5. Franyó Ilona – Petri Miklós: A Tevan Könyvtár sorozatáról. 41–44 p.
 6. Salzer Gabriella: József Attila és Mezőhegyes. 45–50 p.
 7. Benedek Zsuzsa – Supala Ágnes: Móricz Zsigmond előadói körútja Békés megyében, 1927. február–március. 50–54 p.
 8. Nové Béla: Bartók Béla emléktáblák: Doboz, Körösladány, Vésztő. 55–60 p.
 9. Kokavec Iván: Kiss Lajos emléktábla, Gyoma. 60–63 p.
 10. Kristóf Elza: Albrecht Dürer emléktábla, Gyula. 63–67 p.
 11. Fülöp Nóra: Kohán György emléktábla, Gyula. 67–71 p.
 12. Lovas Imre: Márki Sándor emléktábla, Kétegyháza. 71–76 p.
 13. Gáspár Ágnes – Knapcsek Judit: Az egykori szarvasi gimnázium emléktábláiról. 77–85 p.
 14. Meszlényi Sarolta: Dapsy Gizella, Szeghalom. 85–87 p.
266. Békéscsabai Úttörőház Helytörténeti Szakköre: 20 éves a békéscsabai Kállai Éva Úttörőház. Békéscsaba, 1972. 156 p. ltsz.: 788-1972
267. Körmendi János: Egy dohánykertész község (Nagymajlát) betelepítése és élete (1843–1849). Orosháza, 1972. 82 p. ltsz.: 789-1972
268. Oláh János: Gádoros község negyedszázados fejlődése (1944–1970), különös tekintettel a mezőgazdaság szocialista átalakulására. Gádoros, 1972. 157 p. ltsz.: 790-1972
269. Ancsin Pálné: A Demokratikus Ifjúsági Mozgalom története Békéscsaba városban 1944–1948 között. Békéscsaba, 1972. 27 p. ltsz.: 791-1972
270. Marik Dénes: A gyulai termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésének sajátosságai. Gyula, 1972. 75 p. ltsz.: 793-1972
271. Pepó György: Az úttörőmozgalom első három éve. Békés, 1972. 13 p., 1 db táblázat. ltsz.: 794-1972
272. Varga József: Visszaemlékezés a baromfiipar 1945–50 közötti szakszervezeti mozgalmára. Békéscsaba, 1969. 10 p. ltsz.: 814-1972
273. Vass István: 1972 évi helytörténeti pályázat pályamunkáiról írt bírálatok. Békéscsaba, 1972. 16 p. ltsz.: 815-1972
274. Vass István: Békés megye története című állandó kiállítás tématerve. Békéscsaba, 1972. 4 p. ltsz.: 878-1975
275. Seleszt Ferenc: Az Orosházi Vas- és Műanyagipari Szövetkezet története. Orosháza, 1974. 125 p. ltsz.: 816-1972
276. Vass István: A Békés Megyei Munkácsy Mihály Múzeum állandó kiállításainak vezetése. Békéscsaba, 1974. 6 p. ltsz.: 879-1975

277. Tábori György: A Szlovák Tájház forgatókönyve. Békéscsaba, 1970. 20 p. ltsz.: 880-1975
278. Vass István: A békéscsabai múzeum háromnegyed évszázada. Békéscsaba, 1974. 24 p. ltsz.: 882-1975
279. Takács István: Az urbanizáció hatása a közművelődés fejlődésére Békés városban. Békés, 1974. 22 p. ltsz.: 886-1975
280. Marik Dénes: Gyula Város Tanácsa tevékenysége az 1950–1970 években. Gyula, 1974. 273 p. ltsz.: 888-1975
281. Vecsei Imre: A mezőgazdaság történelmi fejlődése a múltban, a felszabadulás után szocialista átszervezése, a korszerű mezőgazdasági termelőszövetkezetek és a vízgazdálkodás kialakulása. Békés megye, 1974. 22 p. ltsz.: 889-1975
282. Vass István: Az 1974. évi helytörténeti pályázatra beérkezett dolgozatok jegyzéke és bírálatai. Békés megye, 1974. 1 p., 4 cédula. ltsz.: 890-1975
283. Pelle Ferenc – Turák József: Küzdelmes iparélet. Kevermes, 1974. 126 p. ltsz.: 891-1975
284. Bagamériné Hammer Szabina: Adalékok Almáskamarás kertészközség történetéhez, településétől újjátelepítéséig (1844–1946). Almáskamarás, 1974. 41 p., 12 fénykép, 15 p. melléklet. ltsz.: 892-1975
285. Szabó Tibor: Doboz jogélete a reformkorban. Doboz, 1974. 13 p. ltsz.: 893-1975
286. Novák Gábor Ernő – Forró Ilona – Patkás Gábor: Sarkadkeresztúr fejlődésének 25 éve. Sarkadkeresztúr, 1970. 44 p. ltsz.: 904-1975
287. Láng Gyula: Megjegyzés a „Vésztő története” című kötethez. Vésztő, 1974. 5 p. ltsz.: 905-1975
288. Vass István: Három szabad évtized. (Kiállítási forgatókönyv I–II–III vázlat). Békés megye, Békéscsaba, 1975. 69 p. ltsz.: 906-1975
289. Vass István: Sajtófigyelő. Békéscsaba, 1962. 53 újságcikk. ltsz.: 920-1975
290. Vass István: Sajtófigyelő. Békéscsaba, 1963. 90 újságcikk. ltsz.: 921-1975
291. Vass István: Sajtófigyelő. Békéscsaba, 1965. 36 újságcikk. ltsz.: 922-1975
292. Vass István: Bibliográfiai források: 100 címadat Dózsa Györgyről. H. n., 1972. 9 p. ltsz.: 924-1975
293. Hazafias Népfront Budai Járási Bizottsága: Történeti és irodalmi anyag a Dózsa emlék-ünnepségekhez (1472–1972). H. n., 1972. 46 p. ltsz.: 925-1975
294. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatósága: Jegyzék a Petőfi Sándortól származó, rá vonatkozó vagy vele kapcsolatos levéltári iratokról és kéziratokról. Budapest, 1972. 84 p. ltsz.: 926-1975
295. Békés megye könyvtáraiból: A legfontosabb könyvtári adatok. Békés megye, 1961–1964. 2 db kiadvány. ltsz.: 927-1975
296. Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága és Petőfi Emlékbizottság: Petőfi Sándor születése 150. évfordulójának megünneplésével kapcsolatos irányelvek. Budapest, 1972. 40 p. ltsz.: 928-1975

297. Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség: A szarvasi szárazmalom helyreállítási tervdokumentációi. Szarvas, 1969. 41 p., 3 alaprajz, 16 fénykép. ltsz.: 937-1975
298. Vass István: Sajtófigyelő. Sport. Békéscsaba, 1973–74–75. 1 dosszié. ltsz.: 944-1975
299. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1975. 1 dosszié. ltsz.: 945-1975
300. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1973–1974. 5 dosszié. ltsz.: 946-1975
301. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1973–1974. 7 dosszié. ltsz.: 947-1975
302. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1974. 2 dosszié. ltsz.: 948-1975
303. Botyánszki János: „Félúton a híd felé”. Békéscsaba, 1969. 7 p. ltsz.: 949-1975
304. Gúth Ilona: A kaszaperi filmszínház krónikája. Kaszaper, 1970. 10 p. ltsz.: 950-1975
305. Tóth Imre: „Keletről jöttek”. Mezőkovácsháza, 1970. 5 p. ltsz.: 951-1975
306. Csipes Antal: A magyar egységes paraszti osztály kialakulása, feltételeinek néhány elvi kérdése a nagykamarási Ságvári Endre Termelőszövetkezet fejlődése tükrében. Nagykamarás, 1970. 5 p. ltsz.: 952-1975
307. Szvercsák Júlia: A kisinyovi látogatás elmaradt. Kisinyov–Dombegyháza, 1970. 6 p. ltsz.: 953-1975
308. Balanyi László: A Békési Szegedi Kis István Gimnázium és Szakközépiskola Fiúkollégiumának tanulmányi munkája. Békés, 1969. 46 p. ltsz.: 954-1975
309. Molnár Pálné: A Kommunisták Párt alapszervezeteinek létrejötte és harca Békés megyében az élet megindításáért, 1944–1945-ben. Békés megye, 1970. 31 p. ltsz.: 955-1975
310. Szabó Károlyné: „A nagy nap”. Vésztő, 1970. 18 p., 2 p. levél. ltsz.: 956-1975
311. Borbély Sándor – Márton Gábor – Paróczai Gergely: Endrőd község negyedszázados története. Endrőd, 1970. 20 p. ltsz.: 957-1975
312. Laukó István: Pályaválasztás 20 éve a Kaszaperi Általános Iskolában, különös tekintettel a gimnáziumokra vonatkoztatva. Kaszaper, 1970. 26 p., 3 db grafikon. ltsz.: 958-1975
313. Fábián Antalné: 1945. Felszabadulásunk 25 éves fejlődéséről. Dombegyház, 1970. 3 p. ltsz.: 959-1975
314. Pelle Ferenc: 179 kötetből 5548 kötetig. A kevermesi községi könyvtár fejlődése. Kevermes, 1969–1970. 26 p., 5 fénykép. ltsz.: 960-1969
315. Bulik Pál: Mezőhegyes testnevelés- és sporttörténete. Mezőhegyes, 1970. 21 p. ltsz.: 961-1975
316. Gyöngyösi Lászlóné: A mezőkovácsházi járás könyvtárainak története és fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Mezőkovácsházi járás, 1970. 19 p. ltsz.: 962-1975
317. Marsi László: A demokratikus forradalmi átalakulás Doboz községben. Doboz község felszabadulása. Doboz, 1969–1970. 22 p. ltsz.: 963-1975
318. Végh Mihály: A körösladányi termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása. Körösladány, 1969. 10 p. ltsz.: 964-1975

319. Kiss Horváth Sándor: Orosháza felszabadulása. Orosháza, 1969. 26 p., 1 levél. ltsz.: 965-1975
320. Botyánszki János: Medgyesegyháza rövid története. Medgyesegyháza, 1970. 31 p. ltsz.: 966-1975
321. Tóth Lajos: A hagyományos szarvasi mezőgazdasági szakképzés (1945–1961) felsőfokúvá válása (1960–1970). Szarvas, 1970. 27 p. ltsz.: 967-1975
322. Tóth András: Felszabadultunk. Nagykomarás, 1970. 46 p. ltsz.: 968-1975
323. Rácz Sándor – Rácz Sándorné: A „Rabék kosara”. Irodalmi színpad műsora. Szocialista ünnepeink felhasználásának gyakorlata a pedagógiai munkánkban. Doboz, 1970. 53 p. ltsz.: 969-1975
324. Végh Mihály: A legelmaradottabb népréteg, a cigányság helyzetének alakulása a felszabadulás óta a szeghalmi járásban. Szeghalom környéke, 1969. 17 p. ltsz.: 970-1975
325. Végh Mihály: Körösladány művelődésének történetéből. Körösladány, 1969. 27 p. ltsz.: 971-1975
326. Végh Mihály: Körösladány felszabadulásának története. Körösladány, 1969. 11 p. ltsz.: 972-1975
327. Kádas Dezső: Békéscsaba felszabadulásáról. Békéscsaba, 1969. 17 p. ltsz.: 973-1975
328. Duló György: Egy nemzetiségi község fejlődése. Méhkerék, 1969. 16 p. ltsz.: 974-1975
329. Földvári Ágnes: Doboz község története. Doboz, 1969. 18 p. ltsz.: 975-1975
330. Gerendási Művelődési Ház Honismereti Szakköre: A Gerendási Petőfi Termelőszövetkezet története (1949–1969). Gerendás, 1970. 19 p. ltsz.: 976-1975
331. Tóth Péter: 1944–1945. évi élménybeszámoló Battonya felszabadulásáról. Battonya, 1970. 15 p. ltsz.: 977-1975
332. Farkas Mátyás: (Mezőkovácsháza) „Bandában”. Medgyesegyháza, 1970. 14 p. ltsz.: 978-1975
333. Zana Zoltán – Zana Zoltánné: Békés megye vasút és állami közúthálózatának fejlődéstörténete. Békés megye, 1974. 43 p., 3 térkép. ltsz.: 979-1975
334. Bíró Gy. Lajos: Felszabadulásunk 25. évfordulójára. „Felszabadultunk és emlékezzünk”. Vésztő, 1969. 13 p. ltsz.: 980-1975
335. Marik Dénes: Részletek egy alföldi polgármester felszabadulási naplójából. 1944. október 6 – 1945. március 18. Békéscsaba és környéke, 1969. 20 p. ltsz.: 981-1975
336. Szincok György: Az 1945-ös földreform Tótkomlóson a visszaemlékezések és dokumentumok tükrében. Tótkomlós, 1969. 23 p., 1 levél, 3 melléklet. ltsz.: 982-1975
337. Gyulai Erkel Ferenc Leánykollégium: Falvaink fejlődése a felszabadulás óta Békés megyében. Békés megye, 1969. 29 p., 1 térkép. ltsz.: 983-1975
338. Művelődési Minisztérium: „Mi hoztuk az időt”. Politikai vándorkiállítás forgatókönyve. Országos adatgyűjtés. Budapest, 1973. 36 p. ltsz.: 984-1975

339. Vass István: Adatok Hunya István életéből. Endrőd, 1975. 3 p., 1 fénykép. ltsz.: 985-1975
340. Beck Zoltán: Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum állandó kiállításának dokumentációs adatai. (Forgatókönyv, tématerv). Orosháza, 1969. 89 p., 2 alaprjz, 2 statisztikai adatlap. ltsz.: 995-1975
341. Vass István: Az orosházi Táncsics kiállítás forgatókönyve és dokumentációs adatai. Orosháza, 1974. 23 p. ltsz.: 996-1975
342. Bak Sándor: A 19-es vöröskatona szolgálatom és fogságom, feljegyzéseim. Békéscsaba, 1969. 10 p., 1 füzet. ltsz.: 997-1975
343. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum: Az új és a legújabbkori történeti muzeológia középtávú (1972–1975) tudományos terve. A Szovjetunió Kommunista Pártjának története. Budapest, 1972–1975. 50 p. ltsz.: 998-1975
344. Vass István: Dokumentációs adatok az 1944-ben Vésztőn történt földmunkás gyűlésről. Vésztő, 1975. 3 fénykép. ltsz.: 999-1975
345. Dér László: Tématerv a „Felszabadulás 1944. szeptember 23 – 1945. április 4.” című kiállításhoz. Békés megye, 1974. 19 p. ltsz.: 1000-1975
346. Dér László: A felszabadult Békés megye a népi demokratikus forradalomban. Békés megye, 1975. 62 p. ltsz.: 1001-1975
347. Dér László: Békés megye a felszabadulástól napjainkig. Békés megye, 1975. 9 p. ltsz.: 1002-1975
348. Vass István: Békés megye mezőgazdaságának 30 éve. Forgatókönyv. Békés megye, 1974. 18 p., 2 grafikon, 10 melléklet. ltsz.: 1003-1975
349. Hámosi János: A békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár története (1951–1958). Békéscsaba, 1958. 49 p., 6 p. melléklet. ltsz.: 1005-1975
350. Termelőszövetkezeti Tanács Békés megyei Irodája: Békés megye állattenyésztése. Békés megyei Levéltár. (Másolat). Békés megye, 1960. 5 p. ltsz.: 1006-1975
351. Csatári Béla: Békés megye társadalmi, gazdasági helyzete és fejlődése az elmúlt 30 esztendőben (1944–1974). Békés megye, 1974. 51 p. ltsz.: 1007-1975
352. Lévai Teréz: Tegnap és ma. Vésztő, 1969. 8 p. ltsz.: 1008-1975
353. Molnár Ambrus: Fejezetek a vegyes lakosságú Mezőberény történetéből. („Dunának, Oltnak egy a hangja...”). Mezőberény, 1971. 78 p. ltsz.: 1012-1975
354. Vass István: Deák Ferenc levele M. I. barátjához. H. n., é. n. 1 p. levélmásolat, 3 példány, 1 p. eredeti. ltsz.: 1013-1975
355. Vass István: Gergely István katonakönyve. Csorvás, 1916. 120 p., 2 füzet. ltsz.: 1014-1975
356. Ádámffi József: A Békés megyei Kossuth szobrok története. Békés megye, é. n. 18 p. ltsz.: 1015-1975
357. Vass István: Forgatókönyv és fényképmásolatok a Dózsa évforduló alkalmából rendezett kiállításra. Budapest, 1972. 19 p., 33 fénykép. ltsz.: 1016-1975
358. Kurucz János – Paulay Mihály: Keresztfajsze, ácsszerszám. (Ajándékozásáról adat). Békéscsaba, 1972. 1 p. ltsz.: 1017-1975

359. Elena Dubovszkája: Penza, az írók, költők és a társadalmi személyiségek kijelentéseiben. Szovjetunió, Penza, 1970-es évek. 11 p. ltsz.: 1018-1975
360. G. Kuznyecov: Szaltikov Scsedrin Penzában. Szovjetunió, Penza, 1957. 4 p. ltsz.: 1019-1975
361. Penzai Könyvkiadó: Évek és események. Szovjetunió, Penza, 1963. 128 p. ltsz.: 1020-1975
362. Fekete Antalné, Román Irén: Ipartanonc iskolától az emelt szintű oktatásig (1883–1966). Gyula, 1966. 116 p. ltsz.: 1021-1975
363. A népi tehetségek tanfolyama Békés megyei kiállításának katalógusa. Szovjetunió, Penza, 1972. 3 p. ltsz.: 1022-1975
364. Országos Levéltár: A Dózsa-féle parasztháború évfordulójára válogatott oklevelekről készült filmek jegyzéke. Budapest, 1972. 16 p. ltsz.: 1023-1975
365. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum: A magyarországi munkásmozgalom története 1919-ig. Tématerv. Budapest, 1972. 112 p. ltsz.: 1025-1975
366. Központi Statisztikai Hivatal: A zárt növénytermelési rendszerek 1973. évi termelési eredményei. Békés megye, 1973. 5 p., 8 p. statisztika. ltsz.: 1027-1975
367. Vlucskó Lajos: Az orosházi Új Élet Termelőszövetkezet. (Tematikus forgatókönyv). Orosháza, 1973. 10 p. ltsz.: 1029-1975
368. Szabó József: Békéscsaba város fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Békéscsaba, 1969. 3 p. ltsz.: 1030-1975
369. Makra Sándorné: Felszabadulási pályázat. Békéscsaba, 1969. 1 p. ltsz.: 1031-1975
370. Vass István: 1944-es Békés megyei újságokról másolat. Békés megye, 1944. 15 p. ltsz.: 1032-1975
371. Szilágyi Miklós: A gyulai állandó kiállítás forgatókönyve. Gyula, 1968. 70 p. ltsz.: 1037-1975
372. Dedinszky Gyula: A békéscsabai szlovák evangélikusság szétraírása. Békéscsaba, 1969. 41 p., 1 térkép. ltsz.: 1042-1975
373. Hegyesi János: „Karcolatok”, „Azt tanácsolom a Tanácsnak”, „Grófi kastélyban – parasztság”, „A föld majd igazságot tesz”, „Megoldatlan fájó kérdés”. Versek. (Másolat). Füzesgyarmat, 1943–1948. 24 p. ltsz.: 1087-1975
374. Vass István: Kossuth Lajos levele Kemény Mihálynak, a békéscsabai Polgári Kör elnökének. (A szerencsi múzeum tulajdonában lévő eredetiről másolat). Szerencs, Békéscsaba, 1971. 2 p. ltsz.: 1088-1975
375. Hetés Tibor: Magyar Munkásmozgalmi Múzeum: Új és legújabbkori történeti muzeológia néhány kérdéséről és tudománypolitikai célkitűzéseiről. Budapest, 1970. 67 p. 1089-1975
376. Deák Ferenc: Beszámoló a megyei közművelődési intézmények működéséről. Békéscsaba, 1971. 13 p., 2 melléklet. ltsz.: 1090-1975
377. Wolfgang Herbst: Történeti múzeum és szocialista társadalom. Fordította Dr. Fehér Magda. Budapest, 1972. 32 p. ltsz.: 1091-1975

378. Vass István: „Dabas és vidéke” (Gyóni Géza emlékünnepe). Dabas, 1972. 2 p. meghívó, 20 fényképmásolat. ltsz.: 1092-1975
379. Vass István: Statisztikai adatok Békés megye termelőszövetkezeteiről, 1949-ben, a Bm. K. 7551/1949. III. 1-2. sz. rendelet alapján. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 1974. 2 p. ltsz.: 1093-1975
380. Beck Zoltán: Az orosházi „Juhász Balázs” gyűjtőklub közleményei. III. évfolyam, 1–2. szám. Orosháza, 1973. 39 p. ltsz.: 1094-1975
381. Beck Zoltán: Vezető az orosházi „Szabadság MGTSZ” történetét bemutató kiállításához. Orosháza, 1972. 7 p. ltsz.: 1095-1975
382. Vass István: Zelenyánszki András (1882–1962) az SZDP egyik harcosa. Naív festő, városképeket fest. Békéscsaba, 1960 körül. 1 db szlovák nyelvű füzet, 18 p., 1 magyar nyelvű füzet, 19 p., 1 fénykép. ltsz.: 1096-1975
383. Vass István: Kulich Gyula nevét viselő közösségek. Békéscsaba, 1974. 5 p. ltsz.: 1097-1975
384. Gyulai Ferenc: Az eleki posta története kialakulásától napjainkig. Elek, 1973. 50 p., 9 fénykép. ltsz.: 1098-1975
385. Gyöngyösi Károly (Kevermes): Gyulavári története a XIII. századtól napjainkig. Gyulavári, 1973. 44 p. ltsz.: 1101-1975
386. Vass István: Az Októberi Forradalom hatása Békés megyében. Békéscsaba, 1967. 1 példány kézirat: 45 p., 1 példány kefelevonat: 28 p. ltsz.: 1102-1975
387. Vass István: Visszaemlékezés az Oroszországban szerzett tapasztalatokra és azok itthoni fejlesztésére (1918–1919). Békéscsaba, é. n. 60 p. ltsz.: 1103-1975
388. Vass István: Forгатókönyv-vázlat a „Szabad 30 év” kiállításához. A Munkácsy Mihály Múzeum állandó kiállítása utolsó termék átalakítása. Békéscsaba, 1975. 21 p. ltsz.: 1105-1975
389. Vass István: A békéscsabai 1891-es agrárszocialista mozgalom. Békéscsaba, 1970. 22 p. ltsz.: 1106-1975
390. MTI Fénykép: Az MTI Fényképnél lévő Békés megyei vonatkozású felvételek jegyzéke. Budapest, Békéscsaba, 1975. 1 p. ltsz.: 1107-1975
391. Nagy József: „Az 1726-tól amik történtek Békés városában”. Ismeretlen krónikás feljegyzései. (Másolat). Debrecen, 1962. 4 p. ltsz.: 1108-1975
392. Molnár Ambrus: Adatok a Békés megyei Sárrét XVI. századi történetéhez. Szeghalmi járás, 1973. 50 p., 1 térkép. ltsz.: 1109-1975
393. Vass István: A Tanácsköztársasági Művészeti Szemle bemutatóján nyújtott teljesítményéért. Ezüst és bronz oklevelek. Békéscsaba, 1969. 2 db ezüst, 2 db bronz oklevél. ltsz.: 1110-1975
394. Juhász Balázs Gyűjtőklub Orosháza: Az orosházi Juhász Balázs Gyűjtőklub Közleményei. II. évfolyam, 2. szám. Orosháza, 1972. 23 p. ltsz.: 1111-1975
395. Vass István: Békés megyei dokumentációs adatok. 1909, 1911, 1918. Békéscsaba, Gyula, 1970. 143 p. ltsz.: 1113-1975
396. Orosházi Tanács VB: Statisztikai adatok a postahivatalok tevékenységéről és fejlesztéséről. Orosháza, 1974. 7 p. ltsz.: 1114-1975

397. Vlucskó Lajos – Für Lajos – Fábíán Gyula: Tervezet az élelmiszer, fagazdasági, gazdaságtörténeti, múzeumi tevékenység fejlesztésére. Budapest, 1973. 29 p. ltsz.: 1115-1975
398. Jeligés pályázat: „Üdv az erdésznek”. A Békés megyei Állami Erdőgazdaság történeti fejlődése. Békés megye, 1969. 9 p. ltsz.: 1116-1975
399. Jeligés pályázat: „Mi más rendre vágyunk”. Szegényparaszt és agrárszocialista mozgalmak Nagyszénáson a századfordulón. Nagyszénás, 1969. 12 p. ltsz.: 1117-1975
400. Kmetyi Ferenc: A krónikairás nógrádi indulása és feladatai. Nógrád megye, Salgótarján, 1964. 8 p. ltsz.: 1118-1975
401. Vass István: Dózsa György és az 1514. évi parasztháború. (Vándorkiállítás). Békéscsaba, 1972. 6 p. ltsz.: 1122-1975
402. Vass István: A történeti dokumentum-kiállítások rendezésének néhány problémája. (Jegyzetek egy kiállítás rendezése közben). Békéscsaba, 1970. 15 p. ltsz.: 1123-1975
403. Varga József: Visszaemlékezés a baromfiipar 1945–50 közötti éveinek szakszervezeti mozgalmára. Békéscsaba, 1969. 10 p. ltsz.: 1124-1975
404. Művelődésügyi Minisztérium Főosztálya: Javaslat az új és legújabbkori történeti gyűjtemények gépesített központi nyilvántartásának nomenklatúrájához. Budapest, 1972. 7 p. ltsz.: 1125-1975
405. Bella Elek: Visszaemlékezések. Endrőd, 1960. 5 p. ltsz.: 1126-1975
406. Vass István: Salgótarjáni jegyzetek. Jegyzék a Gyulai Állami Levéltárból. Gyula, 1967. 10 p. kézirat, 1 levél. ltsz.: 1127-1975
407. Szakács Margit – Szilágyi Miklós: A fénykép szerepe a történeti muzeológiában. Mi a dokumentációs fénykép? A fényképek meghatározásának néhány módszertani problémája. Budapest, 1970. 44 p. ltsz.: 1128-1975
408. Orosházi Üveggyár: „Gyári Híradó”. Az Orosházi Üveggyár Lapja. (Csak gyári terjesztés). Orosháza, 1974. 28 p., 1 p. statisztika. ltsz.: 1129-1975
409. Dél-Békés Megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetsége: A Szövetség területén működő társulások helyzete. (A Küldött közgyűlésre készített jelentés). Orosháza, 1974. 77 p. ltsz.: 1130-1975
410. Az Orosházi Béke MGTSZ (Mezőgazdasági Termelőszövetkezet): Az Orosházi Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1973. évi zárszámadásának főbb adatai. Orosháza, 1973. 2 p. ltsz.: 1131-1975
411. Orosházi Tanács: 1973. évi költségvetési és fejlesztési alap zárszámadása. Orosháza, 1973. 15 p. ltsz.: 1132-1975
412. Orosházi Tanács: Az Orosháza Városi Tanács 1974. évi költségvetési és fejlesztési alapterve. Orosháza, 1974. 15 p., 4 p. melléklet, statisztikai adatok. ltsz.: 1133-1975
413. Tábori György: Békés megye történetéről szóló anyagok a XVIII–XIX. században. Békés megye társadalmi helyzete. Békéscsaba, 1964. 44 p. ltsz.: 1134-1975

414. Tábori György: Csendőrruha megrendelő-lapja, anyagmintái és rajzai. Budapest, 1964. 1 p., 3 ruhaminta, 1 rajz. ltsz.: 1135-1975
415. Vass István: Az állandó kiállításon szereplő, Orbán Andrástól kapott dokumentációk jegyzékei. Békéscsaba, 1964. 4 p. ltsz.: 1162-1975
416. Magda Erzsébet: A románok helyzete Eleken és Kétegyházán, kulturális fejlődésük a felszabadulás után. Elek, Kétegyháza, 1972. 46 p. ltsz.: 1163-1975
417. Kovács Imre: Levélmásolat és válaszevél másolat Mezőberény község által készített millenniumi emlékérméről. Gyűjtő: Vass István. Mezőberény, 1975. 2 p. ltsz.: 1164-1975
418. Vass István: Információs jelentés Békés megye művelődésügyéről. 1973. november 10 – 1974. december 10-ig. Békéscsaba, 1975. 42 p. ltsz.: 1174-1975
419. Vass István: Az 1972-ben a Művelődésügyi Minisztérium által meghirdetett, nemzetiségi, helytörténeti pályamunkák lektori véleményei. Békés megye, 1972. 12 p. ltsz.: 1175-1975
420. Dr. Rell Lajos békéscsabai evangélikus főgimnáziumi igazgató, tanár és múzeumigazgató (1874–1952) élete és munkássága, történetének adatai. Gyűjtő: Vass István. Budapest, 1952–1966. 107 p., 14 p. melléklet. ltsz.: 1176-1975
421. Vass István: Az I. világháborúban olasz hadifogságba esett Süveges Pál, szarvasi kelmefestő mester tábori levelezőlapjai. Szarvas, 1975. 33 levelezőlap, 8 levélmásolat. 1177-1975
422. Szilágyi Miklós: Gyula gazdaság és társadalomtörténete a XVIII–XX. században című kiállítás vezetője. Gyula, 1970. 66 p., 3 p. lektori vélemény. ltsz.: 1178-1975
423. Gyapay Gábor – Kovek József: Múzeum és történelemtanítás. Korszerű történelemoktatás a múzeumban. Gyűjtő: Vass István. Békéscsaba, 1975. 37 p. ltsz.: 1179-1975
424. Südy Ernő: „Vidéki városok kultúrájának fejlesztése”. Előadta a Magyar vidéki városok kulturális szövetségének egyetemes ülésén. Gyűjtő: Vass István. Békéscsaba, 1975. 5 p., 1 fénykép, katalógus fedőlapja. ltsz.: 1182-1975
425. Hazafias Népfront Békés megyei Bizottság Titkársága: Leltári összesítés. A Hazafias Népfront Békés megyei Titkárság tulajdonában lévő honismereti, helytörténeti kiadványokról, könyvekről, antológiákról. Békés megye, 1975. 7 p., 1 levél. ltsz.: 1209-1975
426. Ceglédi Kossuth Múzeum: Múzeumi útmutató 8–9–10-es száma. A ceglédi Kossuth Múzeum kiállítási tájékoztatója. Cegléd, 1973. 12 p. ltsz.: 1211-1975
427. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „A Nagy világ nevezetes eseményei”. „Kőrös Tarcsáról rövid feljegyzés 1456-tól, amit ezen könyvben meg is örökítettem”. Kézzel írt füzet. Köröstarcsa, 1952–1954. december 24. 400 p. ltsz.: 1218-1975
428. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „A köröstarcsai román megszállás története és a magyar hatóság intézkedése”. 1912-től 1943. évig Kö-

- röstarcsa község története. Kézírt füzet. Köröstarcsa, 1944. 299 p. ltsz.: 1219-1975
429. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „... amit én írtam a köröstarcsai román megszállás 1919. év április 1920 év március”. Kézírt füzet. Köröstarcsa, 1935–1936. 240 p. ltsz.: 1220-1975
430. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „Történelem Pártok működése és bukása, új politikai és társadalmi alakulása, 1946 év”. Kézírt füzet. Köröstarcsa, 1946. 397 p. ltsz.: 1221-1975
431. Fehér László földműves naplója: „Köröstarcsa története 1947 év január hó 1. napjától 1949 év január hónapig. Kézírt. Köröstarcsa, 1948. 195 p. ltsz.: 1222-1975
432. Fehér László által 1946–1947-ben írt versek. Kézírt. Köröstarcsa, 1946–1947. 81 p. ltsz.: 1223-1975
433. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „A Magyar Haza és Köröstarcsa község ...”. Köröstarcsa 1950-es eseményei. Kézírt füzet. Köröstarcsa, 1950. 199 p. ltsz.: 1224-1975
434. Fehér László által írt versek. Köröstarcsa, 1947–1948. 119 p. ltsz.: 1225-1975
435. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „Körös Tarcsa község eseményei 1949 évtől”. Az állam és az egyház szétválásáról. Kézírt napló. Köröstarcsa, 1949. 144 p., 1 nyomtatott programnyilatkozat. ltsz.: 1226-1975
436. Fehér László által 1949–1956 között írt versek. Kézírt munka. Köröstarcsa, 1949–1956. Ajándékozás, 191 p. ltsz.: 1227-1975
437. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „Körös Tarcsa község és Magyar Hazánk nevezetesebb eseményei”. 1951–1952 között írta. Kézírt. Köröstarcsa, 1951–1952. 195 p. ltsz.: 1228-1975
438. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: „Történelmi könyv mely magában foglalja a múlt hazai eseményeit és nagyvilági nevezetesebb híreit és községünk nevezetesebb eseményeit”. Kézírt. Köröstarcsa, 1955–1956. 165 p. ltsz.: 1229-1975
439. Fehér László köröstarcsai földműves naplója: Az 1956-os ellenforradalom eseményeit írja le részletesen. Kézírt füzet. Köröstarcsa, 1957. 140 p., 2 p. újságcikk. ltsz.: 1230-1975
440. Fehér László földműves naplója: „Történelem könyv 1956–1957 évi eseményeket foglalja és sorolja fel”. Köröstarcsa, 1957. 144 p. ltsz.: 1231-1975
441. Vass István – Dér László – Szabó Ferenc: Békés megye 1944–1945-ben című kiadvány kézírata. Békés megye, 1975. 7 dosszié. ltsz.: 1262-1976
442. Krisztoff Andrásné: Címszerű kutatás az 1971-ben gyűjtött megyei emlékekről. Békés megye, 1971. 8 p. ltsz.: 1277-1976
443. Vass István – Krisztoff Andrásné – Leiner Gyula: Békés megye munkásmozgalmi hagyományainak felhasználása a közművelődésben és a mozgalmi munkában. Békés megye, 1976. 4 p. ltsz.: 1278-1976

444. Vass István: Békéscsabai múzeum. Múzeumok és könyvtárak Országos Főfelügyelősége. OL. K736 (1906-11/17. iktatószám). Országos Levéltár. Budapest, 1976. 14 p. ltsz.: 1279-1976
445. Vass István: Vízimalmok a XVI. század elején. (Békés megyében a Körösök mentén). Békéscsaba, 1976. 1 p. rajz. ltsz.: 1280-1976
446. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1969. 1 dosszié. ltsz.: 1282-1976
447. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1970. 1 dosszié. ltsz.: 1286-1976
448. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1975. 1 dosszié. ltsz.: 1287-1976
449. Flender Éva: Egy munkáscsalád története. Békéscsaba, 1975. 31 p. ltsz.: 1301-1976
450. Balogh Mária – Hartyáni Andrea – Putnoki Mária: Békéscsabai Barnevál. (A gyár története 1923-tól). Békéscsaba, 1975. 20 p. ltsz.: 1302-1976
451. Bozó Mária: Az Újkígyósi Aranykalász Tsz fejlődése. Újkígyós, 1975. 44 p. ltsz.: 1303-1976
452. Bloch Mária – Csepregi Magdolna: Békés megye népességgpolitikai kérdései. Békés megye, 1975. 17 p., szöveg közti grafikonok. ltsz.: 1304-1976
453. Sinkó Rozália: „30 éve szabad Kondoros”. Kondoros, 1975. 17 p. ltsz.: 1305-1976
454. Albert Sándor – Bakos Sándor – Czvitkó Zoltán – Szmola Illés: A Békéscsabai Baromfifeldolgozó Vállalat Orosházi Gyáregysége. Orosháza, 1975. 25 p., rajzok, grafikonok, 8 fénykép. ltsz.: 1306-1976
455. Marsi István – Sovány György: Medgyesbodzás 25 éves évfordulója. Medgyesbodzás, 1975. 33 p. ltsz.: 1307-1976
456. Győri Ilona – Suhajda Erika: „25 év a békéscsabai Férfi Fehérneműgyárban”. Békéscsaba, 1975. 22 p., 9 db fénykép. ltsz.: 1308-1976
457. Opauszki Gabriella – Mészáros Márta: A Békéscsabai Kötöttáru gyár gazdasági fejlődése. Békéscsaba, 1975. 11 p., 1 térkép. ltsz.: 1309-1976
458. Krnács Katalin – Kerék Mária: A mezőgazdaság fejlődése általában. A Lenin Tsz. Békéscsaba, 1975. 23 p. ltsz.: 1310-1976
459. Bakó Márta – Huszár Edit – Szabó Eszter: A Napsugár bábegyüttes. Békéscsaba, 1975. 47 p., 19 fénykép. ltsz.: 1311-1976
460. Petneházi Lajos: A Gyulai Harisnyagyár múltja és jelene. Gyula, 1975. 11 p. ltsz.: 1312-1976
461. Zimonyi Ilona – Vlcskó Márta: Bemutatjuk a Békéscsabai Konzervgyárat. Békéscsaba, 1975. 13 p., 1 p. rajz, címkék, ragasztás. ltsz.: 1313-1976
462. Kővári Edit: Gyula a török hódoltság idején. Gyula, 1975. 8 p. ltsz.: 1314-1976
463. Bálint Irma – Hrabovszki Márta: A Békéscsabai Bútoripari Szövetkezet története. Békéscsaba, 1975. 7 p., 4 p. rajz, 6 fénykép. ltsz.: 1315-1976
464. Siklódi Csilla: A vésztői Árpád-kori műemlék. Vésztő, 1975. 12 p., 1 rajz. ltsz.: 1316-1976
465. Hugyecz Ilona – Nagy Ágnes: „Ez volt életünk”. Egy forradalmár család története. Békéscsaba, 1975. 57 p., 2 térkép, 21 fénykép. ltsz.: 1317-1976

466. Hazafias Népfrent Országos Tanácsa Levéltári Igazgatóság: II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából a kiállítási célokra kiválogatott iratok, reprodukciók és reprodukcióinak jegyzéke. Budapest, 1976. 126 p. ltsz.: 1319-1976
467. Szikossy Ferenc: Táncsics Mihály Emlékmúzeum. (Ácsteszeri Emlékmúzeum). Forgatókönyv. Ácsteszer, 1971. 10 p. ltsz.: 1321-1976
468. Vass István: Békéscsaba város ötödik ötéves tanácsi fejlesztési terve. Békéscsaba, 1976. 20 p. ltsz.: 1324-1976
469. Vass István: Békéscsaba város 1976. évi tanácsi fejlesztési terve. Békéscsaba, 1976. 7 p. ltsz.: 1325-1976
470. Vass István: Munkásmozgalmi évfordulók 1968-ban Békés megyében. Békés megye, 1968. 3 p. ltsz.: 1326-1976
471. Czeglédi Imre: A Közlekedési Múzeum kiadványai. (Különnyomatok, katalógusok). Budapest, 1976. 1 dosszié. ltsz.: 1330-1976
472. Névtelen: Orosháza a II. világháború éveiben. (1941 júniusától 1944. október 6-ig). Orosháza, 1975. 40 p. ltsz.: 1333-1976
473. Magyar Országos Levéltár, Budapest: A békéscsabai Városi Múzeum 1930–1938-ik évi tevékenységéről szóló iratok másolatai. Budapest, 1976. 99 p. ltsz.: 1335-1976
474. Vass István: Mikor ünnepelték először Békéscsabán május elsejét? Békéscsaba, 1976. 3 p. ltsz.: 1343-1976
475. Vass István: Munkácsy emlékkiállítás a békéscsabai múzeumban. Békéscsaba, 1976. 3 p., 7 fénykép. ltsz.: 1344-1976
476. Verő Gábor: A múzeumi munka fejlesztésének főbb kérdései, az V. ötéves terv előkészítésével összefüggő feladatok. Budapest, 1976. 20 p. ltsz.: 1345-1976
477. Vass István: Bagyinka György elbeszélése életéről. Békéscsaba, 1975. 2 p. ltsz.: 1346-1976
478. Kovács Dezső: Feljegyzések Orosháza legújabbkori történetéből. Orosháza, 1975. 8 p. ltsz.: 1347-1976
479. Sisa Béla: Békés megye műemlékeinek jegyzéke. Békés megye, 1976. 14 p. ltsz.: 1348-1976
480. Pelle Ferenc: Ami gyémánt volt az gyémánt marad. Békéscsaba, 1969. 87 p., 39 fénykép. ltsz.: 1359-1976
481. Szerdahelyi István: Az Erkel Múzeum 4. terme kibővítésének forgatókönyve. Gyula, 1974. 4 p. ltsz.: 1362-1976
482. Palov József: A szarvasi Tessedli Sámuel Múzeum állandó kiállításának téma-vázlata. (Javaslat). Szarvas, 1976. 5 p. ltsz.: 1363-1976
483. Czeglédi Imre: Békéscsabai Vasipari Szövetkezet prospektusa és reklám szóróanyaga. Békéscsaba, 1976. 2 katalógus, 35 p. ltsz.: 1364-1976
484. Vass István: Iratok a békéscsabai 1891. évi agrárszocialista megmozdulásról. Békéscsaba, 1976. 23 fényképmásolat. ltsz.: 1374-1976

485. Réthy Zsigmond: Bibliográfia az 1974. évi publikációs munkákról. Békés megye, 1974. 32 p. ltsz.: 1375-1976
486. Dér László: A Békés megyei Múzeumi Szervezet 1974. évi munkaterve. Békés megye, 1974. 23 p. ltsz.: 1376-1976
487. Dér László: A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1975. évi munkaterve. Békés megye, 1975. 24 p. ltsz.: 1377-1976
488. Dér László: A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1973. évi munkajelentése. Békés megye, 20 p. ltsz.: 1378-1976
489. Dér László: A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1974. évi munkajelentése. Békés megye, 1974. 25 p. ltsz.: 1379-1976
490. Békés Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya: Békés megye közművelődésének öt éves terve (1976–1980). Békés megye, 1976. 16 p. ltsz.: 1380-1976
491. Czeglédi Imre: Levelek Munkácsyhoz, Munkácsytól. (Gévelt anyag a könyvhöz). Békéscsaba, 1976. 251 p. ltsz.: 1394-1976
492. Dedinszky Gyula: Adalékok Békéscsaba szociális és kulturális történetéhez. Békéscsaba, 1976. 87 p. ltsz.: 1395-1976
493. Pletka Anna: Olvasóköri és egyleti élet Mezőkovácsházán. Az alapszabályok tükrében a századfordulón. Mezőkovácsháza, 1976. 51 p. ltsz.: 1396-1976
494. Forman István: Orosháza a II. világháború idején. Orosháza, 1976. 280 p. ltsz.: 1397-1976
495. Nagy József: Századforduló. Helytörténeti és néprajzi gyűjtő munka. Körösladány, 1976. 87 p. ltsz.: 1398-1976
496. Marik Dénes: Fejezetek a gyulai szakszervezeti mozgalom történetéből. Gyula, 1976. 95 p. ltsz.: 1399-1976
497. Uhrin Edit: Emléktáblák nyomában. Békés megye, Békéscsaba, 1976. 117 p., 11 db fénykép. ltsz.: 1400-1976
498. Szigeti Lajos: A Békés Megyei Téglá- és Cserépipari Vállalat története. Békéscsaba, 1976. 200 p. ltsz.: 1401-1976
499. Horváth Lajos: Békés a DMR (Duna–Majna–Rajna) csatorna kikötővárosa. Az alföldi folyók és csatornák mint víziutak. Békés, 1976. 42 p. ltsz.: 1402-1976
500. Czeglédi Imre: Az 1976. évi helytörténeti pályázatok eredménye. Békés megye, 1976. 15 p. ltsz.: 1403-1976
501. Vass István – Beck Zoltán: Szakrális emlékek a XVIII–XIX. századból. Kiállítási forgatókönyv. Szabadkígyós, volt Wenckheim kastély. Szabadkígyós, 1976. 8 p. jegyzék a kiállítás anyagából. ltsz.: 1404-1976
502. Abonyi Lajos: Fejezetek Elek község történetéből. 1724–1845. Elek, 1976. 122 p., 4 fénykép, 1 térkép. ltsz.: 1405-1976
503. Vass István: Múzeumi működési engedélyek. (Békés, Békéscsaba, Gyula, Orosháza, Szarvas, fényképanyag). Békés megye, 1975. 12 p. ltsz.: 1408-1977

504. V. Kiss Margit – Czeglédi Imre: Munkácsy Mihály emlékkiállítás. Forgatókönyv. Békéscsaba, 1975. 26 p. ltsz.: 1409-1977
505. Vass István: Sajtófigyelő. Békéscsaba, 1976. 1 dosszié. ltsz.: 1410-1977
506. Vass István: Igazságügyi könyvszakértői szakvélemény. (A Békés megyei Jókai Színházban 1957-ben lefolytatott nyomozásról). Békéscsaba, 1957. 12 p. ltsz.: 1415-1977
507. Göloncsér Ágnes – Tóth Ilona – Ekker Erzsébet: A Kulich Gyula Ifjúsági és Úttörőház beindulása és történetének első éve. Békéscsaba, 1977. 10 p., 38 fénykép, 6 újságkivágás. ltsz.: 1425-1977
508. Kőszegi Klára: Kevermes község történetéről írt dolgozat. Kevermes, 1977. 11 p., 1 p. szakvélemény. ltsz.: 1426-1977
509. Várnagy Csilla – Juhász Imre: Feljegyzések a Békés megyei gépállomásokról. Békés megye, 1977. 7 p., 16 fénykép. ltsz.: 1427-1977
510. 613. számú Ipari Szakmunkásképző Intézet, Békéscsaba. A Sarkadi Cukorgyár története. Sarkad, 1977. 14 p. ltsz.: 1428-1977
511. Kelemen Margit: Csorvás története. Csorvás, 1977. 14 p., 16 fénykép, 1 rajz. ltsz.: 1429-1977
512. Helytörténeti Szakkör, Békéscsaba: Feljegyzések a Sebes testvérek mozgalmi tevékenységéről. Békéscsaba, 1977. 37 p. ltsz.: 1430-1977
513. Sebes György Közgazdasági és Kereskedelmi Szakközépiskola Helytörténeti Szakkör: Fejezetek az iskola történetéből. Békéscsaba, 1977. 62 p. ltsz.: 1431-1977
514. Vass István: Levél és jegyzőkönyv Orosházáról. 1968. augusztus 15–16. Orosháza, 1968. 1 levél, 1 jegyzőkönyv, 9 db fénykép. ltsz.: 1435-1977
515. Galbicsék Mária: Adatok Békéscsaba fejlődéstörténetéhez. Az utcák elnevezésének eredete. Békéscsaba, é. n. 13 p. ltsz.: 1436-1977
516. Vass István: A Köröstáj illusztrációról (1972–1973). Békéscsaba, 1972–1973. 3 p. ltsz.: 1438-1977
517. Vass István: Látogatóban Linder Lászlónál. Budapest, 1976. 8 p. ltsz.: 1461-1977
518. Vass István: Dr. Kovács Dezső katonai kitüntetései fényképkópiái. Orosháza, 1977. 1 levél, 3 fényképkópia. ltsz.: 1463-1977
519. TIT Békés megyei Szervezete Békéscsaba: A TIT Békés megyei elnöksége beszámolója. 1972–1976. Békéscsaba, 1977. 12 p. ltsz.: 1464-1977
520. Fejes Anna: Békéscsabai Vasipari Szövetkezet. Vezetői döntést elősegítő gazdasági értékelés kapacitásfejlesztő beruházás megvalósításához. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1977. 59 p. ltsz.: 1465-1977
521. Czeglédi Imre: Boczkó Dániel, egy elfelejtett forradalmár (1789–1870). Békéscsaba, 1977. 26 p. ltsz.: 1474-1977
522. Vass István: 75 éves a békéscsabai múzeum. Békéscsaba, 1975. 6 p. ltsz.: 1475-1977

523. Vass István: Megyei múzeumigazgató-helyettes jelentése 1975. április 28 – május 8-ig bulgáriai előadó körútjáról és az ott megtartott előadásának szövege. Békéscsaba, 1975. 3 p. jelentés, 16 p. előadói szöveg. ltsz.: 1479-1977
524. Szabó Ferenc: A szegényparasztság mozgalmi Békéscsabán az 1860-as években. Békéscsaba, é. n. 39 p. ltsz.: 1480-1977
525. Vass István: Iratok Linder László múzeumi tevékenységével kapcsolatban. Békéscsaba, é. n. 5 p. ltsz.: 1481-1977
526. Medvegy Elemér: Cikkek Áchim L. Andrással és családjával kapcsolatban. (Külföldi újságcikk másolata. Magyar Nemzet 1970, Népszabadság 1969, újságcikkek). Békéscsaba, 1970. 3 p. cikkmásolat, 2 újságcikk. ltsz.: 1482-1977
527. Linder Lászlóhoz (múzeumi tevékenységével kapcsolatosan) írt levelek, önéletrajzok, rajzok és vásárolt tárgyak számlái. Gyűjtő: Vass István. Békéscsaba, é. n. 12 p., 9 rajz és átvételi elismervények. ltsz.: 1483-1977
528. Vass István: Várkonyi Istvánra vonatkozó fényképmásolatok. Békéscsaba, 1977. 11 fényképmásolat. ltsz.: 1484-1977
529. Vass István: A gyulai múzeum alapítási évének kérdéséhez. Gyula, é. n. 4 p. ltsz.: 1485-1977
530. Dömötör Ákos: Történeti muzeológia és néprajzi gyűjtés Dobozon. Doboz, é. n. 5 p. ltsz.: 1486-1977
531. Czeplédi Imre: Boczkó Dánielre vonatkozó dokumentumok. Békéscsaba, 1977. 52 p., 120 fénykép. ltsz.: 1487-1977
532. Tibori János: Az Áchim L. András-féle parasztmozgalom. Békéscsaba, 1963. 4 p., 1 levél. ltsz.: 1488-1977
533. Pepó János: „Szamos” monitor 1919-ben. Egy vörös tengerész veterán visszaemlékezése. Békéscsaba, é. n. 2 p. ltsz.: 1489-1977
534. Nádudvari Piroska: Kunágota. Kunágota, é. n. 15 p., 2 rajz. ltsz.: 1500-1978
535. Durkó Zsuzsanna: A gyulai Békés megyei kórház működésének első évszázada, 1846–1945-ig. Gyula, 1976. 51 p., 16 fénykép. ltsz.: 1501-1978
536. Dedinszky Gyula: Három békéscsabai helytörténeti dolgozat. (1. A Békéscsabat alapító Nógrád megyei telepes családok házassági kapcsolatai egykori szülőföldjükkel a letelepedés utáni időkben. 2. Miről beszélnek a száz év előtti békéscsabai kisiskolások szépírási gyakorlatai? 3. Áchim L. András és a békéscsabai evangélikus egyház). Békéscsaba, 1973. 85 p. ltsz.: 1502-1978
537. Borbíró Lajos: Kortörténeti rajz. Füzesgyarmat, 1977. 15 p., 1 fénykép. ltsz.: 1503-1978
538. Molnár Ambrus: Szeghalom benépesülése a török hódoltság megszűnése után. Szeghalom, 1977. 77 p. ltsz.: 1504-1978
539. Bálint Ferenc: Gyulai nemzetiségi kulturális egyesületek a felszabadulás előtt. Gyula, 1977. 27 p. ltsz.: 1505-1978
540. Szabó Lórántné: A szarvasi Vegyes Háziipari Szövetkezet története. Szarvas, 1977. 41 p. ltsz.: 1506-1978

541. Sipitzky András: A mezőhegyesi cukorgyár története az alapítástól napjainkig. I. rész. Mezőhegyes, 1977. 46 p., 1 statisztikai kimutatás. ltsz.: 1507-1978
542. Tiszántúli Talajjavító és Talajvédelmi Vállalat: A Tiszántúli Talajjavító és Talajvédelmi Vállalat története. Szarvas, 1977. 16 p. ltsz.: 1508-1978
543. AGROBER Vásárhelyi Pál Szocialista Brigád: Az AGROBER történetére vonatkozó adatok. Békéscsaba, 1977. 41 p. ltsz.: 1509-1978
544. Dér László: A Déri Múzeum új állandó kiállítási forgatókönyvének vázlatja. Debrecen, 1976. 8 p., 1 meghívó. ltsz.: 1510-1978
545. Hegyi András, JATE: Helyzetfelmérő tanulmány a nemzetiségi kérdés a Dél-Alföldön című témához. Szeged, 1976. 18 p. ltsz.: 1511-1978
546. Békés megyei Tanács VB Művelődési osztály: Cigány tanulók pályaválasztásának sajátosságai Békés megyében. Békés megye, 1977. 53 p. ltsz.: 1512-1978
547. A magyarországi múzeumok szakalkalmazottainak névjegyzéke. Budapest, 1977. 100 p. ltsz.: 1513-1978
548. Sárhelyi Jenő – Sárhelyi Jenőné: Bartók Béla, Kodály Zoltán Békés megyében. 1906–1936-ig. Békéscsaba, 1977. 87 p., 9 népdal kottája, 9 fénykép. ltsz.: 1514-1978
549. Szigeti István: A Veress Sándor emléklap eladására vonatkozó ajánlat. Budapest. 1977. 1 p. ltsz.: 1515-1978
550. Pelok Elek: Adattári gyűjtőlap az endrődi Helytörténeti Gyűjteményről. Endrőd, 1978. 1 p. ltsz.: 1516-1978
551. Szobek András: Adattári gyűjtőlap a Munkácsy Mihály Múzeum történeti gyűjteményéről. Budapest, 1975. 1 p. ltsz.: 1517-1978
552. Konyeczki Antalné: Adattári gyűjtőlap a köröstarcsai helytörténeti gyűjteményéről. Köröstarcsa, 1975. 3 p. ltsz.: 1518-1978
553. Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség: Békés megye műemlékvédelmi jegyzéke. Békés megye, 1978. 23 p. ltsz.: 1519-1978
554. Czeglédi Imre: Szocialista brigádok üzemtörténeti kiállítása. Békéscsaba, 1977. 12. 4-től 1978. 02. 19-ig. Forgatókönyv. Békés megye, 1978. 24 p. ltsz.: 1520-1978
555. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1977. 1 dosszié. ltsz.: 1521-1978
556. Miklovicz Mihály: Gerla község felszabadulás előtti története. Gerla, 1969. 33 p. ltsz.: 1522-1978
557. Kultúra kiadó: Magyarországon megjelenő idegen nyelvű újságok (francia, olasz, angol, orosz) Békés megyei vonatkozású anyagokkal. Gyűjtő: Vass István. Budapest, 1978. 4 újság. ltsz.: 1523-1978
558. Vass István: A kiállítás mint kommunikáció. Előadás. Elhangzott a történész muzeológusok 1977. évi 11. 21-i továbbképzésén. Budapest, 1977. 7 p. ltsz.: 1524-1978
559. Vass István: A hatókör növelésének eredményei és lehetőségei Békés városban és a város környéki községekben a TIT Békés megyei elnöksége Értelmi-

- ségi klubjában elhangzott napirendi pont. Békéscsaba, Békés, 1978. 9 p. ltsz.: 1525-1978
560. Krupa András: A békéscsabai TIT Békés megyei Értelmiségi klub szerepe és feladatai a társulati tagság képzésében. Békéscsaba, 1978. 13 p. ltsz.: 1526-1978
561. Kázmír Miklós: Klucsjár Mihály élete és tevékenysége a szarvasi események tükrében. Szarvas, 1969. 12 p. ltsz.: 1527-1978
562. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1978. 1 dosszié. ltsz.: 1528-1978
563. Makkai János – Dér László – Vass István – Czeglédi Imre – Palov József: Tessedik városa egykor és ma című állandó kiállítás forgatókönyve, 1. variáns. Patay Pál és Makkay János kiegészítésével. Szarvas, 1977–1978. 111 p. ltsz.: 1529-1978
564. Makkai János – Dér László – Vass István – Czeglédi Imre – Palov József: Tessedik városa egykor és ma című állandó kiállítás forgatókönyve Patay Pál kiegészítő megjegyzésével, 2. variáns. Szarvas, 1977–1978. 113 p. ltsz.: 1530-1978
565. Makkai János – Dér László – Vass István – Czeglédi Imre – Palov József: Tessedik városa egykor és ma című állandó kiállítás forgatókönyve Patay Pál kiegészítő megjegyzésével, 2. variáns. Szarvas, 1977–1978. 106 p. ltsz.: 1531-1978
566. Palov József: A szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum állandó kiállításának megvalósítandó feltételei és tématerve. Kiegészítés a tématervhez, az Öntözés-történeti állandó kiállítás tervezete. Szarvas, 1978. 14 p. ltsz.: 1532-1978
567. Gráfik Imre – Tarjányi Sándor: Tessedik városa egykor és ma című kiállítás forgatókönyvének lektori véleménye. Szarvas, Budapest, 1977–1978. 42 p. ltsz.: 1533-1978
568. Dér László: Idősebb Such János önéletrajza. Békéscsaba, 1959. 1 p. ltsz.: 1534-1978
569. MSZMP Csongrád megyei Bizottsága: Urbán László életrajzi adatai. Szeged, é. n. 2 p. ltsz.: 1535-1978
570. Südy Ernő: Visszaemlékezése az MSZMP Párttörténeti Intézet: az MSZMP központi felvétele. Békéscsaba, 1971. 11 p. ltsz.: 1536-1978
571. Dér László: Dr. Südy Ernő gyógyszerész önéletrajza. Békéscsaba, 1961. 30 p. ltsz.: 1537-1978
572. Czeglédi Imre: A Lieb és Reök-Röck család története. Békéscsaba, 1978. 69 p., 10 tábla. ltsz.: 1538-1978
573. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum: Gyűjtési terv a magyarországi munkásosztály és munkásmozgalom története 1848–1919 című állandó kiállításához. Budapest, é. n. 21 p. ltsz.: 1539-1978
574. Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztály: Javaslat az új- és legújabb kori történeti gyűjtemények gépesített központi nyilvántartásának nomenklatúrájához. Budapest, é. n. 8 p. ltsz.: 1540-1978

575. Vass István: A békéscsabai munkásmozgalom története kutatásának eddigi eredményei és a következő évek legfontosabb feladatai. Békéscsaba, 1977. 14 p. ltsz.: 1541-1978
576. TIT Békés megyei szervezete, Békéscsaba: Az 1977. évi ismeretterjesztő tevékenységének értékelése. Békés megye, 1978. 23 p. ltsz.: 1542-1978
577. Vass István: Békés megyei, ill. Békés megyéhez kapcsolódó munkásmozgalmi személyiségek az országos kiadványokban. Békés megye, 1978. 10 p. ltsz.: 1543-1978
578. Vass István: Történetek a Téli palota elfoglalásáról és más forradalmi eseményekről. Weisz Sándor visszaemlékezése. Új Auróra, 1978. 2. szám. Békéscsaba, 1978. 19 p. ltsz.: 1544-1978
579. Vass István: Weisz Sándor visszaemlékezése. Békéscsaba, 1969. 18 p. ltsz.: 1545-1978
580. Vass István – Blahut János: Weisz Sándor elvtárs visszaemlékezése. Hadtörténeti Intézet Levéltára, Budapest, é. n. 7 p. ltsz.: 1546-1978
581. Vass István – Blahut János: A Magyar Kommunista Párt békéscsabai szervezete megalakulása (1944. október 7–8.) a Trefort Munkás Otthonban. Békéscsaba, 1977. 25 p. ltsz.: 1547-1978
582. *Vass István: Pluhár Mihály nekrológja. Megjelent a szlovák Slovenská Rodina 1938. 08. 1. számában.* Békéscsaba, 1978. 4 p. ltsz.: 1548-1978
583. Vass István: Iratok, feljegyzések Linder Lászlótól az 1930-as tájházi kísérlettel kapcsolatban. Békéscsaba, 1976. 1 levél, 1 újságcikk, 2 fénykép, 1 alaprajz. ltsz.: 1549-1978
584. Vass István: Tájház létesítési kísérlet Békéscsabán az 1930-as években. Békéscsaba, 1977. 9 p. ltsz.: 1550-1978
585. Békés megyei Tanács VB Művelődési Osztály: Beszámoló a Békés megyében élő cigány lakosság helyzetéről. Békés megye, 1978. 24 p. ltsz.: 1551-1978
586. Bereczki Imre: A vasút megépítésének hatása Dévaványa teherszállítására. Dévaványa, 1978. 39 p. ltsz.: 1554-1978
587. Bereczki Imre: A Sárrét népének földmunkája mint helytörténeti forrás. Dévaványa, 1978. 230 p., 1 térkép. ltsz.: 1555-1978
588. Bereczki Imre: Tapasztalatok a földmunkák helytörténeti forrásértéke tekintetében. Dévaványa, 1978. 33 p. ltsz.: 1556-1978
589. Neducsin Danica: A battonyai nemzetiségi táncgyűttes története. Battonya, 1978. 16 p., 19 fénykép. ltsz.: 1557-1978
590. Viczián Judit: Pályázat a legújabb kori történet témaköréből. Helyi kiemelkedő személyiségek életútja. Arany István élete és visszaemlékezése. Kétsoprony, 1978. 7 p. ltsz.: 1558-1978
591. Gálík Judit: A Kétsopronyi Rákóczi Mgtsz múltja és jelene. Kétsoprony, 1978. 6 p., 16 fénykép, 1 újságmásolat. ltsz.: 1559-1978
592. Sajben Klára: A medgyesegyházi Vas- és Faipari Szövetkezet fejlődésének története. Medgyesegyháza, 1978. 16 p. ltsz.: 1560-1978

593. Turák József: A kevermesi Kisipari Szövetkezet története. Kevermes, 1978. 62 p. ltsz.: 1561-1978
594. Csüllög Mária: Andor Gergely életútja. H. n., 1978. 2 p. ltsz.: 1562-1978
595. Dedinszky Gyula: A Békéscsabát újra alapító telepesek származási helye a helységnevekből képzett családnevek alapján. Békéscsaba, 1978. 40 p. ltsz.: 1563-1978
596. Rác Lajos: Parasztsors századunk fényében. Önéletírás. Gyoma, 1978. 233 p. ltsz.: 1564-1978
597. Czeplédi Imre: Céhkataszter adatlapjai. Békéscsaba, 1977. 15 adatlap. ltsz.: 1565-1978
598. Vass István: Adatok a Bodnár Páltól megvásárolt, Mokry Sámuel és felesége vászonra festett portréről. Szarvas, 1978. 2 p. ltsz.: 1566-1978
599. Vass István: Fénymásolatok az 1919-es Békés megyei eseményekről. Békéscsaba, 1978. 57 p. ltsz.: 1567-1978
600. Vass István: Békéscsaba történetéről röviden. Békéscsaba, 1979. 3 p. ltsz.: 1568-1979
601. Kiss Anikó: A gyulai várbirtok malmainak története. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1978/5. kötetében megjelent tanulmány kézírata. Gyula, 1978. 45 p., 10 rajz. ltsz.: 1569-1979
602. Vass István: Az 1937. évi alföldi kommunista perben kiadott vádirat. Békéscsaba, 1979. 62 p. ltsz.: 1570-1979
603. Vass István: A Békés megyei Múzeumok Igazgatósága a Békéscsabán létesítendő nemzetiségi múzeumról. Békéscsaba, 1969. 6 p. ltsz.: 1571-1979
604. Dér László: A nemzetiségi népcsoportok és a muzeológiai munka. Békéscsaba, 1974. 7 p. ltsz.: 1572-1979
605. Dér László: A nemzetiségi muzeológia vidéki központjainak helyzetéről. Vita-indító. Békéscsaba, 1976. 8 p. ltsz.: 1573-1979
606. A Békés Megyei Tanács Művelődési Osztálya és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága: Javaslat a nemzetiségi múzeum létesítése tárgyában. Békéscsaba, 1971. 5 p. ltsz.: 1574-1979
607. Vass István: A Tanácsköztársaság emlékei és dokumentumai megyénkben. Témavázlat, a vezető és megnyitó szövege, megnyitotta Nagy Jenő. Kézirat. Békéscsaba, 1979. 47 p. ltsz.: 1575-1979
608. Vass István: A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása 1918. november – 1919. március. Békéscsaba, 1979. 5 p. ltsz.: 1576-1979
609. Vass István: Szlovák munkások és szegény-parasztok részvétele a Viharsarok munkásmozgalmában 1930–1944 között. Békéscsaba, 1979. 57 p. ltsz.: 1577-1979
610. Vass István: Újabb dokumentumok a két világháború közötti kórusmozgalom és Kodály Zoltán kapcsolatairól. Békéscsaba, 1979. 21 p. ltsz.: 1578-1979

611. Linder László: Kodály Zoltán Békéscsabán című előadás szövege és emlékek, feljegyzések Kodály Zoltán békéscsabai látogatásáról. Békéscsaba, 1970. 14 p. ltsz.: 1579-1979
612. Hazafias Népfront Nagyközségi Bizottság, Kétegyháza: Adatok az 1903. évi kétegyházi népzendülés történetéhez. Kétegyháza, 1973. 10 p. ltsz.: 1580-1979
613. Magyar Televízió: A múzeumok és a Magyar Televízió közművelődési Osztálya. Budapest, 1978. 10 p. ltsz.: 1581-1979
614. Történeti Múzeum: Új és legújabb kori történeti muzeológia szakról. Budapest, 1979. 19 p. ltsz.: 1582-1979
615. Kulturális Minisztérium Múzeumi Főosztály: Szempontok a muzeális értékek védelméről szóló törvény és végrehajtási rendelet előkészítéséhez. Tevezet. Budapest, 1979. 14 p. ltsz.: 1583-1979
616. Kulturális Minisztérium Múzeumi Főosztály: Jelentés a múzeumok 1978. évi nemzetközi kapcsolatairól. Budapest, 1979. 13 p. ltsz.: 1584-1979
617. Vass István: Jegyzék az 1963–1964. évben a múzeumban begyűjtött helytörténeti anyagról. Békéscsaba, 1963–1964. 6 p. ltsz.: 1585-1979
618. Köteles Lajos – Krisztoff Andrásné: A honismereti mozgalom és a helytörténeti kutatás helyzete Békés megyében, a HNF és az e munkát végző intézmények és szakterületek együttműködése. Békéscsaba, 1979. 7 p. ltsz.: 1586-1979
619. Szikszai Ferenc: A Hazafias Népfront mozgalom és a megyei területek tevékenysége az újjáélesztés óta Békés megyében. Békés megye, 1979. 26 p. ltsz.: 1587-1979
620. A Kohán képtár belső ellenőrzésének tervrajza. Gyula, 1979. 2 p. ltsz.: 1588-1979
621. Miklya Jenő: Forгатókönyv a szeghalmi Helytörténeti Közgyűjtemény, Kosuth tér 4. szám alatti helyiségében bemutatásra kerülő Sinka István költő hagyatéka című kiállításához. Szeghalom, 1979. 8 p., 1 lektori vélemény. ltsz.: 1589-1979
622. Vass István: A békéscsabai múzeum és az Auróra Kör. Megjelent Új Auróra, 1980. Békéscsaba, 1979. 6 p. ltsz.: 1590-1979
623. Szabó Pál: Községeink régi és mai élete. Orosházi járás, 1977. 393 p. ltsz.: 1591-1979
624. Zilahi Lajos: Tanyai változások a felszabadulás után Orosházán. Orosháza, 1979. 38 p. ltsz.: 1592-1979
625. Varga László: Agrárkérdés és szövetkezés Békés megyében a Tanácsköztársaság alatt. Békés megye, 1979. 27 p. ltsz.: 1593-1979
626. Iszály Anna Mária: A Gyulai Húsüzem története a felszabadulás előtt és után. Gyula, 1979. 104 p. ltsz.: 1594-1979
627. Kelemen Margit: Az államosítás és a szocialista építés kezdetei Csorvás községben. Csorvás, 1979. 18 p. ltsz.: 1595-1979
628. Dedinszky Gyula: Kisdiák voltam Békéscsabán. 1918–1919. Békéscsaba, 1979. 94 p. ltsz.: 1596-1979

629. Patakfalvi István: A malmok állami tulajdonba vétele 1949-ben. Csorvás, 1979. 18 p. ltsz.: 1597-1979
630. Uhrin Edit: Békéscsaba műemlékei, műemléki és városképi jelentőségű épületei. Békéscsaba, 1979. 53 p., 18 fénykép. ltsz.: 1598-1979
631. Farkas Sándor: A gyomai Viharsarok Háziipari Termelő Szövetkezet története. Gyoma, 1979. 91 p. ltsz.: 1599-1979
632. Szabó Erzsébet: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom és hatása Békés megyében. Békés megye, 1979. 17 p. ltsz.: 1600-1979
633. Kelecsényi György: Így kezdődött a szántóföldi öntözés hazánkban. Történeti visszaemlékezés. Békés megye, 1979. 11 p. ltsz.: 1601-1979
634. Buka Andrienne: A kiegyezés előzményei és következményei Gyula társadalmi életében. Gyula, 1979. 80 p. ltsz.: 1602-1979
635. Bereczki Imre: Vázlatok Dévaványa egészségtörténetéhez. Dévaványa, 1979. 56 p., 4 grafikon, 6 fénykép. ltsz.: 1604-1979
636. Virág Lászlóné: Fejezetek a Békés megyei gépállomások történetéből. Békés megye, 1979. 60 p. ltsz.: 1605-1979
637. Békés-Tarhosi Baráti Kör: Tájékoztató az 1979-es Zenei napokról. Békés-Tarhos, 1979. 2 p. ltsz.: 1606-1980
638. Czeglédi Imre – Palov József – Vass István: Tessedik városa hajdan és ma című állandó kiállítás vezetőjének kézírata. Szarvas, 1979. 46 p. ltsz.: 1607-1980
639. Czeglédi Imre – Palov József – Szabó Ferenc – Vass István: Tessedik városa hajdan és ma című állandó kiállítás vezetőjének kézírata. Javított változat. Szarvas, 1979. 31 p. ltsz.: 1608-1980
640. Vass István: Táncsics Mihály tevékenységével kapcsolatos fényképek. Másolatok. Békéscsaba, 1974. 51 fénykép. ltsz.: 1609-1980
641. Vass István: Emlékek, dokumentumok Békés megyéből a felszabadulás és a népi demokratikus forradalom időszakából. Békés megye, é. n. 8 dosszié, 147 fénykép. ltsz.: 1610-1980
642. Tábori György: Vezető a békési Tájházhoz. 4 db forgatókönyv. Békés, 1978–1979. 31 p., 1 lektori vélemény. ltsz.: 1611-1980
643. Tábori György: A békési Tájház forgatókönyvének kiegészítése. Békés, 1977–1979. 52 p. ltsz.: 1612-1980
644. MSZMP KB Párttörténeti Intézete: Iratok a szarvasi munkásmozgalom történetéhez. 1936–38. Budapest, Szarvas, 1978. 20 fénymásolt p. ltsz.: 1613-1980
645. Vass István: A szociáldemokraták előretörése. Földosztás. Szövetkezés. Miről írtak a hatvan évvel ezelőtti csabai lapok? Foia Nostra. Békéscsaba, 1979. 3 p. ltsz.: 1614-1980
646. Vass István: 1919. február 20., a Tanácsköztársaságot megelőző forradalmi fellendülés nevezetes napja. Megjelent a Békés Megyei Népújság 1979. február 21. számában. Békéscsaba, 1979. 4 p. ltsz.: 1615-1980

647. Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya: Helytörténeti szakkörök művelődési otthonoknál. Békés megye, é. n. 19 p. ltsz.: 1616-1980
648. MSZMP Békés Megyei Bizottsága: 1848–49-es dokumentumok hasonmás kiadásai. Gracza György: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története. I–V. Budapest, 1894–98. kötetének mellékleteiből: (Kossuth Lajos német nyelvű levele. H. n., 1841. 2 p.; A Komáromi Várparancsnokság szózata. Komárom, 1849. 1 p.; Kossuth Lajos végrendelete. H. n., 1849. 2 p.; Kossuth Lajos utolsó levele Görgeyhez. Budapest, 1849. 2 p.). ltsz.: 1617-1980
649. Vass István: Az MKP Békés megyei tevékenységére vonatkozó kutatások eredményei és további feladatai. Megjelent a Békés Megyei Népújság 1978. november 24-i számában. Békéscsaba, 1978. 8 p. ltsz.: 1618-1980
650. Vass István: Életrajzok. Kézirat. Megjelent a Forradalmi Munkásmozgalom Békés megyei harcosai című kiadványban. Békéscsaba, 1979. 49 p. ltsz.: 1619-1980
651. Vass István: Sajtófigyelő. Békés megye, 1979. 5 db dosszié. ltsz.: 1620-1980
652. Vass István: Feljegyzések a Békéscsaba városnak felajánlott Áchim emlékszerkezetről. Békéscsaba, 1979. 5 p. ltsz.: 1621-1980
653. Vass István: Mezőberényi életrajzok. Helyi gyűjtés a mezőberényi Pártbizottság megbízásából. Mezőberény, 1979. 33 p. ltsz.: 1622-1980
654. Szőke Imre – Beck Zoltán: A Darvas József Irodalmi Emlékház forgatókönyve. Szakfelügyelői jelentés. Feljegyzések a megbeszélésről. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, Orosháza, 1979. 120 p. ltsz.: 1623-1980
655. Réthy Zsigmond: A Magyar Rádió X. Futó-kocogó napja. Póstelek–Békés, 1977. 9 p. ltsz.: 1624-1980
656. Múzeumi Főosztály: Magyar Múzeumok 1979–1980. Budapest, 1980. 1 db kiadvány. ltsz.: 1625-1980
657. Vass István: Madarász Pálné visszaemlékezése. Mezőberény, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1626-1980
658. Vass István: Orvos Andrásné visszaemlékezése. Békéscsaba, 1978. 1 db magnószalag. ltsz.: 1627-1980
659. Vass István: Szuhánszky Mihály visszaemlékezése. 1 db magnószalag. Tótkomlós, é. n. ltsz.: 1628-1980
660. Vass István: Hirka János visszaemlékezése. Tótkomlós, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1629-1980
661. Vass István: Simon Béla visszaemlékezése (Szarvas), Molnár István és Szuhánszky Mihályné visszaemlékezése. Tótkomlós, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1630-1980
662. Vass István: Andor Gergely és Marhás Sándor visszaemlékezései. Vésztő, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1631-1980
663. Vass István: Hegyesi János visszaemlékezése (Füzesgyarmat) és Kiss Gergely visszaemlékezései. Vésztő, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1632-1980

664. Volánszky János, 80 éves juhász visszaemlékezése. Gyűjtő: Márton László. Dévaványa, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1633-1980
665. A Vendel utcai Tanítóképző énekkara: A Föltámadott a tenger című oratóriumból énekel Szabó Miklós. Csatafal. Budapest, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1634-1980
666. Televízióból felvett adás: Viharsarokból jött. Hunya István élettörténete. 1968 május 4., valamint a Tessék bemutatkozni című rádióműsor 1968. május 19-i adásának felvétele. Budapest, 1968. 2 db magnószalag. ltsz.: 1635-1980
667. Zalai György: A lenini zászlók alatt című kiállítás megnyitása. Békés megyei veteránok emlékei. 1968. március 11., valamint az Alföldi Tárlat megnyitója. Békéscsaba, 1980. 1 db magnószalag. ltsz.: 1636-1980
668. Vass István: Bartolák Andrásné visszaemlékezése. Békéscsaba, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1637-1980
669. Tábori György – Oláh Andor: Népi orvoslás. Elmondja Fábíán Gábor és Csősz László. Nyilas Imréné 8 népdal. Békés, Szeghalom, 1968–1969. 1 db magnószalag. ltsz.: 1938-1980
670. Vass István: Bella Elek visszaemlékezései. Endrőd, é. n. 1 db magnószalag. ltsz.: 1639-1980
671. Koszti Pál: A szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum állandó kiállításának forgatókönyvével kapcsolatos megjegyzések. Szarvas, 1978. 2 p. ltsz.: 1640-1980
672. Linder László [nyugalmazott evangélikus lelkész]: A békéscsabai evangélikus gyülekezetnek 1978. október 13-án átadott irat- és könyvajándékaról. Jegyzék. Gyűjtő: Vass István. Békéscsaba, 1978. 1 p. ltsz.: 1641-1980
673. Vozár Imre – Czeglédi Imre: Forgatókönyv a Békéscsaba egykor, ma és holnap című kiállításához. Békéscsaba, 1980. 35 p. ltsz.: 1642-1980
674. Varga László: Agrárkérdés és szövetkezés Békés megyében a Tanácsköztársaság alatt. Békés megye, 1979. 27 p. ltsz.: 1643-1980
675. Valuska Edit: Békés megye művelődési egyletei a dualizmus korában. Szakdolgozat. Békés megye, 1977. 68 p. ltsz.: 1644-1980
676. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél, 1. évfolyam, 2–3. szám. Budapest, 1980. 8 p. ltsz.: 1645-1980
677. Borbíró Lajos: Tőlünk kerültek ki. Füzesgyarmat, 1980. 18 p. ltsz.: 1646-1980
678. Szabó Pál: Orosháza sportéletének története 1880–1945-ig. Orosháza, 1980. 180 p. ltsz.: 1647-1980
679. Ivánus Illés: Méhkerék község fizikai és lelki arculata tegnap és ma. Méhkerék, 1980. 16 p. ltsz.: 1648-1980
680. Góg Imre: Szanazug régen és ma. Békéscsaba, 1980. 11 p., 1 rajz, 1 fénykép. ltsz.: 1649-1980
681. Zdusek Erik: A Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság története. Gyoma, 1980. 19 p., 1 fénykép, 1 térkép, 1 db Vízügyi Szemle. ltsz.: 1650-1980

682. Rattai Györgyné: A Pamuttextil Művek békéscsabai gyára története 1944–1980-ig. Békéscsaba, 1980. 7 p. ltsz.: 1651-1980
683. Molnár Ambrus: Békés város története a török hódoltság után. Békés, 1980. 70 p. ltsz.: 1652-1980
684. Buka Adrienne: Gyula és a millennium. Gyula, 1980. 20 p. ltsz.: 1653-1980
685. Szepesi Györgyné: Gyermekéveim. Orosháza–Békéssámszon, 1980. 15 p. ltsz.: 1654-1980
686. „Sej a mi lobogónkat...” jelige: A gyulai Dózsa György Népi Kollégium. 1946–1949. Gyula, 1980. 51 p., 3 fénykép. ltsz.: 1655-1980
687. Hentz Lajos: Jegyzetek a mezőberényi patika XIX. századi történetéhez. Mezőberény, 1980. 59 p. ltsz.: 1656-1980
688. Krisztoff Andrásné: Gyuska János élettörténetével kapcsolatos archív anyagok. Fénymásolatok. Békéscsaba, 1980. 161 p. ltsz.: 1657-1980
689. Czeglédi Imre: Locmaria M. Le Comte: Ler due de Bordaux ... Párizsban 1847-ben kiadott könyv lapjairól fénymásolat. Ht. leltári szám: 19 811-19 814. Békéscsaba, 1980. 6 p. ltsz.: 1658-1980
690. Frecskay János: Mesterségek szótára. Csizmadia, cipész és varga mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Fénymásolat az eredeti könyvből. Békéscsaba, 1980. 19 p. ltsz.: 1659-1980
691. Frecskay János: Mesterségek szótára. Ács mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Fénymásolat az eredeti könyvből. Békéscsaba, 1980. 24 p. ltsz.: 1660-1980
692. Frecskay János: Mesterségek szótára. Kovács mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Fénymásolat az eredeti könyvből. Békéscsaba, 1980. 37 p. ltsz.: 1661-1980
693. Sajtófigyelő. 1980. január 3-ig. Békés megye, é. n. 1 dosszié. ltsz.: 1663-1981
694. Sajtófigyelő. 1980. április 12-ig. Békés megye, é. n. 1 dosszié. ltsz.: 1664-1981
695. Czeglédi Imre: Emlékezés Pásztor Jánosra. Gyoma, 1981. 4 p., 2 fénykép. ltsz.: 1665-1981
696. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél, 1–10. szám. Budapest, 1980. ltsz.: 1666-1981
697. MALÉV „Augusztus 20.” Szocialista Brigád: Békéscsaba repülőterének története napjainkig. Budapest, 1977. 17 p. ltsz.: 1667-1981
698. Czeglédi Imre: Leltárkönyvek jegyzéke. (Történet, képzőművészet, régészet). Békéscsaba, 1981. 6 p. ltsz.: 1668-1981
699. Nemesi László: Áchim L. András halála a korabeli sajtó tükrében. Békéscsaba, 1981. 22 p., 1 programfüzet. ltsz.: 1669-1981
700. Sz. Kozák Mária: A Békés Megyei Népújságban 1975–76-ban a múzeumról megjelent cikkek gyűjteménye. Békéscsaba, 1976. 1 dosszié. ltsz.: 1670-1981
701. MSZMP Békés Megyei Bizottsága: Tájékoztató. Békéscsaba, 1981. 3 p. ltsz.: 1671-1981
702. Nemes Dénes: A Jantyik Mátyás Múzeum tevékenysége a város közművelődésében. Békés, 1981. 9 p. ltsz.: 1672-1981

703. Domokos József: Békéscsaba cím- és lakjegyzéke, telekkönyvi útmutatóval. Másolat. Tevan Nyomda. Békéscsaba, 1910. 21 p. ltsz.: 1673-1981
704. Czeglédi Imre: A Mohácsy Mátyás centenáriumi rendezvény végleges forgatókönyve. Békéscsaba, 1981. 42 p. ltsz.: 1674-1981
705. Békéscsaba és Környéke Agráripari Egyesület: A Mohácsy Mátyás emlékkiállítás kapcsán megyei kertészeti termék-bemutató és vásár. Békéscsaba, 1981. 2 füzet. ltsz.: 1675-1981
706. Bagi Csilla: A gyulai úszósport története. Gyula, 1980. 22 p., 22 fénykép. ltsz.: 1676-1981
707. A 613-as Ipari Szakmunkásképző Intézet: A gyulavári MKP megalakulása és tevékenysége 1944–46 között. Gyula, 1980. 13 p. ltsz.: 1677-1981
708. Csobai Lászlóné: Jelentés a Budapest Fő- és Székesvárosi Állami Rendőrség 1890–1901. évi működéséről. Budapest, 1981. 102 p. ltsz.: 1678-1981
709. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1980–1981. 18 db füzet. ltsz.: 1679-1981
710. István Anna: Békéscsaba város és városkörnyék szlovák lakosságának közművelődési ellátottsága. Békéscsaba, 1979. 11 p. ltsz.: 1680-1981
711. Hidi Gyula: Egy csabai család önéletrajza. Melléklet: Zahorán János és neje családfája. Békéscsaba, 1981. 66 p., 2 rajz. ltsz.: 1681-1981
712. Marsi László: Az illegális kommunista párt tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. Gyula, 1981. 50 p. ltsz.: 1682-1981
713. Hentz Lajos: A mezőberényi jobbágyok robotszolgálat a XIX. század első felében. Mezőberény, 1981. 49 p., 3 rajz. ltsz.: 1683-1981
714. Dedinszky Gyula: Stark Adolf békéscsabai szőlőnemesítő. Békéscsaba, 1981. 92 p. ltsz.: 1685-1981
715. Szabó János: A földreform végrehajtása Dévaványán. Dévaványa, 1981. 18 p. ltsz.: 1686-1981
716. Borbíró Lajos: Adalékok Füzesgyarmat történetének megírásához. Füzesgyarmat, 1981. 25 p., 3 fénykép. ltsz.: 1687-1981
717. Borbíró Lajos: Adalékok a felszabadulás és az 1945. novemberi nemzetgyűlési választás történetének megírásához. Füzesgyarmat, 1981. 19 p., 4 fénykép. ltsz.: 1688-1981
718. Molnár Ambrus: Adatok Békés város határában települt falvak történetéhez a XV. századtól a XVIII. század végéig. Békés, 1981. 104 p. ltsz.: 1689-1981
719. Molnár Ambrus: Adatok Békés város XVIII. századi történetéhez. Békés, 1981. 90 p. ltsz.: 1690-1981
720. Góg Imre: Évszázadok krónikája a Fehér-Körös mentén. Gyula, 1981. 36 p. ltsz.: 1691-1981
721. Szabó Pál: Kardoskút. Kardoskút, 1981. 28 p. ltsz.: 1692-1981
722. Szabó Pál: Nagykopáncs. Kardoskút, 1981. 15 p. ltsz.: 1693-1981
723. Gombos János: Békés megyében 1949-ben meglévő egyesületek jegyzéke. Békés Megyei Levéltár alispáni iratai, 1949–50. Gyula, 1981. 9 p. ltsz.: 1694-1981

724. Frecskay János: Mesterségek szótára. 2. füzet. Fametszés, formatervezés és rézmetszés. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 6 p. ltsz.: 1695-1981
725. Frecskay János: Mesterségek szótára. 3. füzet. Asztalos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 11 p. ltsz.: 1696-1981
726. Frecskay János: Mesterségek szótára. 4. füzet. Fésűs mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 9 p. ltsz.: 1697-1981
727. Frecskay János: Mesterségek szótára. 5. füzet. Bodnár és kádár mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 9 p. ltsz.: 1698-1981
728. Frecskay János: Mesterségek szótára. 6. füzet. Könyvnyomtatás. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 10 p. ltsz.: 1699-1981
729. Frecskay János: Mesterségek szótára. 7. füzet. Bőrgyártás. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 15 p. ltsz.: 1700-1981
730. Frecskay János: Mesterségek szótára. 8. füzet. Bádigos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 7 p. ltsz.: 1701-1981
731. Frecskay János: Mesterségek szótára. 11. füzet. Fazekas mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 11. p. ltsz.: 1702-1981
732. Frecskay János: Mesterségek szótára. 12. füzet. Esztergályos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 8 p. ltsz.: 1703-1981
733. Frecskay János: Mesterségek szótára. 13. füzet. Gyertyamártás és szappanos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 12 p. ltsz.: 1704-1981
734. Frecskay János: Mesterségek szótára. 16. füzet. Kerékgyártó mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 12 p. ltsz.: 1705-1981
735. Frecskay János: Mesterségek szótára. 17. füzet. Kalapos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 7 p. ltsz.: 1706-1981
736. Frecskay János: Mesterségek szótára. 18. füzet. Könyvkötő mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 13 p. ltsz.: 1707-1981
737. Frecskay János: Mesterségek szótára. 19. füzet. Kárpitos mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 8 p. ltsz.: 1708-1981
738. Frecskay János: Mesterségek szótára. 20. füzet. Kosárkötő mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 7 p. ltsz.: 1709-1981
739. Frecskay János: Mesterségek szótára. 21. füzet. Kötélgyártás. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 10 p. ltsz.: 1710-1981
740. Frecskay János: Mesterségek szótára. 23. füzet. Kefekötő mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 10 p. ltsz.: 1711-1981
741. Frecskay János: Mesterségek szótára. 24. füzet. Rézműves- és rézöntő mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 7 p. ltsz.: 1712-1981
742. Frecskay János: Mesterségek szótára. 25. füzet. Kőműves és kőfaragó mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 18 p. ltsz.: 1713-1981
743. Frecskay János: Mesterségek szótára. 27. füzet. Nyerges és szijgyártó mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 17 p. ltsz.: 1714-1981
744. Frecskay János: Mesterségek szótára. 29. füzet. Szűcs mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 12 p. ltsz.: 1715-1981

745. Frecskay János: Mesterségek szótára. 30. füzet. Takács mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 20 p. ltsz.: 1716-1981
746. Frecskay János: Mesterségek szótára. 31. füzet. Mészáros és hentes mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 18 p. ltsz.: 1717-1981
747. Frecskay János: Mesterségek szótára. 32. füzet. Molnár mesterség. Gyűjtő: Czeglédi Imre. Békéscsaba, 1981. 18 p. ltsz.: 1718-1981
748. Hajdú Mihály: Orosháza XVIII. századi személynévrendszere. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Orosháza, 1981. 169 p. ltsz.: 1719-1982
749. Nagy Gyula: Az orosházi múzeum hőskora. 1945–1950. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Orosháza, 1981. 37 p. ltsz.: 1720-1982
750. Jároli József: Orosháza népesedéstörténetének néhány kérdése a XVIII. században. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Orosháza, 1981. 37 p. ltsz.: 1721-1982
751. Szei Tibor: Újabb levéltári adatok a Vásárhelyi-pusztáról, 1775–1859-ig. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Vásárhelyi-pusztá, 1987. 41 p., 3 fénykép. ltsz.: 1722-1982
752. Molnár László: Sámsoni kertészek küzdelme a földesúri hatalommal, az 1848-as forradalmat követő időkben. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Békéssámson, 1981. 44 p. ltsz.: 1723-1982
753. Szei Tibor: Csendőrök erőszakoskodása a sámsoni uradalomban. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Békéssámson, 1981. 29 p. ltsz.: 1724-1982
754. Koszorús Oszkár: Orosháza könyvterjesztése, 1944–56. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Orosháza, 1981. 44 p. ltsz.: 1725-1982
755. Elek László: MórícZ Zsigmond orosházi előadó estjének sajtója. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 7. számában megjelent tanulmány kézírata. Orosháza, 1981. 42 p. ltsz.: 1726-1982
756. Czeglédi Imre: A Mohácsy centenárium emlékbizottsági tagsági anyaga. Programtervezet, rendezvénysorozat. Békéscsaba, 1981. 53 p. ltsz.: 1727-1982
757. Czeglédi Imre: A Mohácsy Mátyás emlékkiállítás forgatókönyve. 1981. szeptember. Békéscsaba, 1981. 20 p. ltsz.: 1728-1982
758. Fábíán János: A Sárrét rejtett kincsei. Tamási Gergely elbeszélése nyomán. Vésztő, 1981. 1 dosszié. ltsz.: 1729-1982
759. Sajtófigyelő. Békés megye, 1981. 1 dosszié. ltsz.: 1730-1982
760. Békéscsaba Városi Tanács VB: Békéscsaba városi tanácsának 2/1981. 05. 28. sz. rendelete a köztisztaság fenntartásához. Békéscsaba, 1982. 1 füzet. ltsz.: 1731-1982

761. Czeglédi Imre: Békéscsaba utcanevei. Kézirat. Megjelent 1981-ben. Békéscsaba, 1982. 319 p. ltsz.: 1732-1982
762. Csobai Lászlóné: A parasztság Erdélyben a századfordulón. Bukarest, 1977. Másolat a könyvből. Békéscsaba, 1982. 25 p. ltsz.: 1733-1982
763. Egyed Ákos: Munkás- és parasztmozgalmak Erdélyben. Másolat. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, 1982. 7 p. ltsz.: 1734-1982
764. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1980–1981. 31 db. ltsz.: 1735-1982
765. Tábori György: Lovas László, a Györffy kollégium egyik alapítójának rövid életrajza. Budapest, Békéscsaba, 1982. 1 p., 1 fénykép. ltsz.: 1736-1982
766. Czeglédi Imre: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota 1000 éves fennállásakor. Másolat. 8. kötet. 515–527 p. Békéscsaba, 1982. 13 p. ltsz.: 1737-1982
767. Köteles Pál: Töprengés egy torzkép előtt. Cikk a Tiszatáj 1982/9. számáról. Békéscsaba, 1982. 7 p. ltsz.: 1738-1982
768. Kner Nyomdamúzeum: Székács Elemér: A magyar búza nemesítésének és az árpádalmi nemesített búzák rövid ismertetése. Gyoma, 1915. Másolat. Gyoma, 1982. 10 p. ltsz.: 1739-1982
769. Kner Nyomdamúzeum: Páczai Mihály: Földrajzi bevezetés, tekintettel Öcsöd nagyközség viszonyaira. Másolat. Gyoma, 1895. 17 p. ltsz.: 1740-1982
770. Vass István: Kovács Frigyes és Orbán András, volt vöröskatonák visszaemlékezései. Békéscsaba, é. n. 2 p. ltsz.: 1741-1982
771. Szabó Pál: A 612-es számú Birkás Imre szakmunkásképző intézet története. 1884–1975-ig. Orosháza, 1976. 33 p. ltsz.: 1742-1982
772. Kovács Zsuzsanna: A kondorosi Egyesült Mgtsz fejlődésének története. Kondoros, 1982. 32 p., 27 fénykép. ltsz.: 1743-1982
773. Molnár Ambrus: Adatok Békés város gazdaság-történetéhez a reformkorban. Békés, 1982. 42 p. ltsz.: 1744-1982
774. Molnár Ambrus: Adatok Békés város és környéke történeti néprajzához a török hódoltság és a reformáció idején. Békés, 1982. 155 p. ltsz.: 1745-1982
775. Hidi Gyula – Hankó János: Az árral szemben. Pánikszerű kapkodás a hátszágban. 2 dolgozat. Budapest, 1982. 42 p. ltsz.: 1746-1982
776. Hrabovszky Ágnes: Egy termelőszövetkezet életéből: Orosházi Petőfi Mgtsz. Orosháza, 1981. 10 p. ltsz.: 1747-1982
777. Varga László: Amikor nagyhatalom volt a Békés megyei közművelődésben a fogyasztási szövetkezeti mozgalom. Békés megye, 1982. 14 p. ltsz.: 1748-1982
778. Házi Albert: Egy falu egy éve számokban. Okány, 1982. 21 p. ltsz.: 1749-1982
779. Hentz Lajos: Juhtenyésztés Mezőberényben a XIX. század első felében. Mezőberény, 1982. 53 p., 2 rajz. ltsz.: 1750-1982
780. Molnár István: A vallás elleni harc és az ateista propaganda feladata és módszerei. Zsadány, 1977. 33 p. ltsz.: 1752-1982

781. Dobozi Zsuzsanna: A közművelődés és a közoktatás helyzete Battonyán. Szakdolgozat. Battonya, 1978. 58 p. ltsz.: 1753-1982
782. Kovács Anna: Csabacsüd község társadalmi, gazdasági fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Csabacsüd, 1978. 69 p. ltsz.: 1754-1982
783. Németh Gyula: A tömegkommunikáció eszközei és módszerei, hatása a társadalom rétegeire. Szakdolgozat. Debrecen, 1978. 69 p. ltsz.: 1755-1982
784. Botás István: A demokratikus centralizmus érvényesülése, fejlesztésének lehetősége a tanácsok munkájában. Debrecen, 1978. 77 p. ltsz.: 1756-1982
785. Kiss Erzsébet: Magyarország és a Szovjetunió mezőgazdasági kapcsolatainak fejlődése 1957-től 1977-ig. Szakdolgozat. Debrecen, 1977. 30 p. ltsz.: 1757-1982
786. Szügyi Dániel: A dévaványai református egyház története. Kner Nyomdaműzeum. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Gyoma, 1982. 8 p. ltsz.: 1758-1983
787. Sajtófigyelő. Békés megye, 1982. 1 dosszié. ltsz.: 1759-1982
788. Márton Gábor: Sportéletünk alakulása. Gyomaendrőd, 1982. 13 p. ltsz.: 1760-1983
789. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1980-1982. 39 db füzet. ltsz.: 1761-1983
790. Magda Erzsébet: A románok helyezete Eleken és Kétegyházán, kulturális fejlődésük a felszabadulás után. Elek, 1972. 91 p., 27 fénykép. ltsz.: 1762-1983
791. Czeglédi Imre: Feljegyzések Reök István sírjának felkutatásához. Békéscsaba, 1983. 2 p., 1 temetőrajz. ltsz.: 1763-1983
792. Papp János: Nemzetiségi iskolapolitikánk negyedszázados eredményei. Békéscsaba, 1972. 47 p. ltsz.: 1764-1983
793. Csobai László: A Békés megyei termelőszövetkezetek névváltozás jegyzéke. Békéscsaba, 1983. 78 p. ltsz.: 1765-1983
794. Gombos János: Fejezetek a dél-alföldi szlovákság művelődéstörténetéből a XIX. század második felétől az 1950-es évekig. Kiállítás a MMM-ban. Békéscsaba, 1983. 7 p. ltsz.: 1766-1983
795. Csobai Lászlóné: Fejezetek a dél-alföldi románság művelődéstörténetéből a XIX. század második felétől az 1950-es évekig. Békéscsaba, 1983. 7 p. ltsz.: 1767-1983
796. Sebő László: A békéscsabai kétkezi dolgozók felszabadulás előtt alakult kulturális egyesületei. Békéscsaba, é. n. 136 p., 14 fénykép. ltsz.: 1768-1983
797. Csobai Lászlóné: Fejezetek a dél-alföldi románok és szlovákok művelődéstörténetéből a XIX. század második feléből. Kiállítási anyag. Békéscsaba, 1983. 66 fénykép, 27 felirat. ltsz.: 1769-1983
798. Gombos János: Fejezetek a dél-alföldi románok és szlovákok művelődéstörténetéből a XIX. század második felétől az 1950-es évekig című kiállítás anyaga. Békéscsaba, 1983. 2 térkép, 86 fénykép, 1 füzet, 17 fényképfelirat. ltsz.: 1770-1983

799. Sajtófigyelő. Békés megye, é. n. 1 dosszié. ltsz.: 1771-1983
800. Stéberl Zsuzsanna: Stréberl András életrajza (Gyula). Húsipar című folyóirat, 1982/1. Budapest, 1982. 3 p. ltsz.: 1772-1984
801. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1982. 17. szám. Budapest, 1982. ltsz.: 1773-1984
802. Sz. Kozák Mária: Békéscsaba Város Tanácsának tájékoztatása, beszámolóí rendeletek a lakásügyekről. 1981–82–83. Békéscsaba, 1981–1983. 59 p. ltsz.: 1774-1984
803. Szabó Ferenc: Tudományos publikációk, kéziratok felmérése. Békéscsaba, 1983. 2 p. ltsz.: 1775-1984
804. Danielisz Endre: Galíciától a Garda tóig. Háborús napló 1914–18-ból. Nagyszalonta, 1983. 103 p., 1 térkép, 9 fénykép. ltsz.: 1776-1984
805. Viorel Rotar: Magyarcsanád román lakosságának helytörténete a község keletkezésétől 1980-ig. Szakdolgozat. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Magyarcsanád, 1983. 34 p. ltsz.: 1777-1984
806. Moldován Éva: Dezvoltarea culturala a romanilor din Ungaria dupa. 1945. Szakdolgozat. Román nyelvű. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, é. n. 43 p. ltsz.: 1779-1984
807. Csürke Katalin: Békés megye nemzetiségi néprajza. Annotált szakbibliográfia. Békés megye, 1978. 68 p. ltsz.: 1780-1984
808. Központi Múzeumok Igazgatósága: Válogatás a magyar sajtó múzeumi témájú cikkeiből. Budapest, 1976. 1 dosszié, 1 p. ltsz.: 1782-1986
809. Hankó György: Önéletrajza és életével kapcsolatos dokumentumok. Másolat. Békéscsaba, 1977. 19 p. ltsz.: 1783-1984
810. Köteles Lajos – Vass István: Békéscsaba műemléki és városképi vizsgálata. Békéscsaba, 1956. 73 p. ltsz.: 1784-1984
811. Czeglédi Imre: Az 1981. évi helytörténeti pályamunkák szakvéleményei. Békéscsaba, 1982. 14 p. ltsz.: 1785-1984
812. Czeglédi Imre: Az 1982. évi helytörténeti pályamunkák szakvéleményei. Békéscsaba, 1982. 10 p. ltsz.: 1786-1984
813. Czeglédi Imre: Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása, az 1890–1945 című témához kigyűjtött anyagok adatlapjai. Békés megye, múzeumonként. Békéscsaba, 1982. 51 p., 1 kérdőív. ltsz.: 1787-1984
814. Lükő Gábor: A gyulai várra vonatkozó kéziratok. Gyula, 1958. 188 p. 50 térképrajz, 1 fénykép. ltsz.: 1788-1984
1. A vár monográfiája, készült 1958-ban. A Képzőművészeti Alap kiadóvállalata részére készült, meg nem jelent kézirat, levelezés és lektorok véleménye.
 2. Egy korábban készülő monográfia töredéke. 1954-ből.
 3. Vázlatok a vár épületeiről és maradványairól. 4 rajz.
 4. Várrajzok.
815. Domokos Tamásné, Medgyesi Éva: Arad, Csongrád, Bihar vármegye térképe, 1765. Hevenesi hagyaték. Budapest, 1984. 4 p. ltsz.: 1789-1984

816. Czeglédi Imre: Az 1984. évi múzeumi helytörténeti pályázatok értékelése. Békéscsaba, 1984. 22 p. ltsz.: 1790-1984
817. Hunya Karolina: Fejezetek a Sebes család életéből. Szeghalom, 1984. 40 p., 11 p. melléklet. ltsz.: 1791-1984
818. Márton Gábor: A gyomendrődi Béke Mgtsz története 1948–1983-ig. Gyomendrőd, 1984. 68 p., 1 rajz. ltsz.: 1792-1984
819. Ungvári Mihály: Visszaemlékezésem. Életrajzomnak egyik kiragadott pontja. Kötegyán, 1984. 4 p. ltsz.: 1793-1984
820. Ungvári Mihály: Üzemünk történetének megírása (1960–1984). Húskombinát. Kötegyán, 1984. 3 p. ltsz.: 1794-1984
821. Góg Imre: A körösnagyharsányi szégyenkő. Körösnagyharsány, 1984. 8 p. ltsz.: 1795-1984
822. Góg Imre: Hidak építése Doboz határában (az elsőtől a hetedikig). Doboz, 1984. 20 p. ltsz.: 1796-1984
823. Markovics József: Már nem fordulhat visszájára a dolog. Eperjes, 1984. 7 p. ltsz.: 1797-1984
824. Fábián János: A vén szilfa. Vésztő, 1984. 12 p. ltsz.: 1798-1984
825. Kovács Zoltán – Csík Zoltán – Somlai Magdolna: Van-e titka a szabadkígyósi kastélynak? Szabadkígyós, 1984. 12 p. ltsz.: 1799-1984
826. Nagy Istvánné – Tóth Pálné: Az orosházi patikák története alapításuktól napjainkig. Orosháza, 1984. 69 p., 49 fénykép. ltsz.: 1800-1984
827. Beck Zoltán: Bazsali Ferenc festőművész (1923–1968). Portrévázlat. Orosháza, é. n. 64 p. ltsz.: 1801-1984
828. Házi Albert: A telkesjobbágyágtól a tsz-korig. Két família 200 éve Okányban. (A Háziak és Iráziak). Okány, 1984. 45 p. ltsz.: 1802-1984
829. Kiss Imre – Oláh János: Gádoros község története napjainkig. Gádoros, 1984. 144 p. ltsz.: 1803-1984
830. Czeglédi Imre – Krupa Árpád: A felszabadulástól a demokratikus újjászületésig. Békés megye 1944–45-ben című emlékkiállítás témavázlata. [Békéscsaba], 1984. 7 p. ltsz.: 1805-1984
831. Krupa Árpád: A felszabadulástól a demokratikus újjászületésig. Békés megye 1944–45-ben című emlékkiállítás kronológia. Békéscsaba, 1984. 15 p. ltsz.: 1806-1984
832. Czeglédi Imre: A felszabadulástól a demokratikus újjászületésig. Békés megye 1944–45-ben című emlékkiállítás forgatókönyve. Békéscsaba, 1984. 55 p. ltsz.: 1807-1984
833. Czeglédi Imre – Krupa Árpád: A felszabadulástól a demokratikus újjászületésig. Békés megye 1944–45-ben című emlékkiállítás vezetője. Békéscsaba, 1984. 11 p. ltsz.: 1808-1984
834. Czeglédi Imre: Az 1901. évben a Magyar korona országaiban főnnállott gyárak üzemi és munkás statisztikája. Másolat. Békéscsaba, 1985. 111 p. ltsz.: 1809-1985

835. A gyulai eszperantó konferencia anyaga. Gyula, 1984. 140 p. ltsz.: 1810-1985
836. Krisztoff Andrásné: A HNF Békés Megyei Bizottsága béke, barátsági és szolidaritási munkája. Békéscsaba, 1984. 6 p. ltsz.: 1811-1985
837. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, é. n. 14 db füzet. ltsz.: 1812-1985
838. A Megyei Pártbizottság 1987. január 27-i állásfoglalása a szakszervezeti munka továbbfejlesztésére, a pártszervek feladataira Békés megyében. Békéscsaba, 1984. 6 p. ltsz.: 1813-1985
839. Sajtófigyelő. 1984. Békés megye, 1984. 1 dosszié. ltsz.: 1814-1985
840. Czeglédi Imre: Tessedik Sámuel kézírata 1814-ből. Fénymásolat. Szarvas, Gyula, 1985. 1 p. ltsz.: 1815-1985
841. Krisztoff Andrásné: Kivonat az Ideiglenes Nemzetgyűlés országos jegyzékéből, a Békés megyei képviselőről. Békéscsaba, 1984. 3 p. ltsz.: 1816-1985
842. Tábori György: Tótkomlói személyekről készült fénykép, 1935-ben az állami elemi iskola udvarán. 63 azonosított ember. Tótkomlós, 1982. 1 p., 1 fénykép. ltsz.: 1817-1985
843. Czeglédi Imre: Feljegyzése azon költségeknek, amelyek a gátak, hidak újonta leendő készítése végett szükségesek. 1850. Másolat. Gyula, 1985. 28 p. ltsz.: 1819-1985
844. Czeglédi Imre: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás arcképcsarnoka, levelezése. Békéscsaba, 1985. 42 levél. ltsz.: 1820-1985
845. Borsi József: Statisztikák a Békés megyei második világháborús korokról és a megyei felszabadulás utáni gazdasági, társadalmi fejlődésről. Békéscsaba, 1985. 20 p. ltsz.: 1821-1985
846. Borsi József: Forgatókönyv a Négy szabad évtized Békés megyében című kiállításához. Békéscsaba, 1985. 97 p. ltsz.: 1822-1985
847. Borsi József: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás átvételi elismervényei. Békéscsaba, 1985. 53 p. ltsz.: 1824-1985
848. Czeglédi Imre: A Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás arcképcsarnoka. Békéscsaba, 1985. 57 p. ltsz.: 1825-1985
849. Czeglédi Imre: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás. Arcképcsarnok. Fényképek. Békéscsaba, 1985. 17 fénykép. ltsz.: 1826-1985
850. Szabó Ferenc: Vésztői iratok fénymásolatai. (1946–1947). HNF. Békéscsaba, 1985. 21 p. ltsz.: 1827-1985
851. Borsi József: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás feliratai, fényképek. Békéscsaba, 1985. 12 fénykép. ltsz.: 1828-1985
852. Czeglédi Imre – Borsi József: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás levelezése. Békéscsaba, 1985. 29 p. ltsz.: 1829-1985
853. Borsi József: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás címjegyzéke. Békéscsaba. 1985. 17 p. ltsz.: 1830-1985

854. Borsi József: Dokumentumok Békés megye kulturális életének és infrastruktúrájának felszabadulás utáni történetéhez, anyaggyűjtés. Békéscsaba, 1985. 25 p. ltsz.: 1831-1985
855. Borsi József: Dokumentumok Békés megye politikai életének felszabadulás utáni történetéhez. Anyaggyűjtés. Békéscsaba, 1985. 30 p. ltsz.: 1832-1985
856. Borsi József: Dokumentumok Békés megye iparának felszabadulás utáni történetéhez. Anyaggyűjtés. Békéscsaba, 1985. 23 p. ltsz.: 1833-1985
857. Borsi József: Dokumentumok Békés megye mezőgazdaságának felszabadulás utáni történetéhez. Anyaggyűjtés. Békéscsaba, 1985. 35 p. ltsz.: 1834-1985
858. Borsi József: Békés megyében 1944–84 között megépült jelentősebb sportlétesítmények. Békéscsaba, 1985. 6 p. ltsz.: 1835-1985
859. Borsi József: 1944–45 között épült Békés megyei oktatási intézmények. Békéscsaba, 1985. 6 p. ltsz.: 1836-1985
860. Beck Zoltán: Zsilinszky János katonakönyvének (szlovákról) magyarra fordítása. Medgyesegyháza, 1975. 6 p., 14 cédula, 1 meghívó. ltsz.: 1838-1985
861. Borsi József: Négy szabad évtized Békés megyében című kiállításához készített ismertető a sajtó számára. Békéscsaba, 1985. 3 p. ltsz.: 1839-1985
862. Borsi József – Czeglédi Imre – Szabó Ferenc: Tématervek a Négy szabad évtized Békés megyében című kiállításához, 2 variáns. Békéscsaba, 1985. 17 p. ltsz.: 1840-1985
863. Borsi József: Az új szakasz első hónapjai Békés megyében 1953–1954; az MDP (Magyarországi Dolgozók Pártja) megyebizottság politikai munkájáról. Békéscsaba, 1985. 32 p. ltsz.: 1841-1985
864. Borsi József: A Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás katalógusában szereplő idegen nyelvű összefoglaló magyar szövege. Békéscsaba, 1985. 3 p. ltsz.: 1842-1985
865. Borsi József: A magyar munkásmozgalom története. Kétrészes videokazetta témajegyzete. Megtalálható: MSZMP Békés Megyei Oktatási Igazgatóság. Békéscsaba, 1985. 3 p. ltsz.: 1843-1985
866. Borsi József: A Négy szabad évtized Békés megyében című kiállítás katalógusának szövege. Békéscsaba, 1985. 33 p. ltsz.: 1844-1985
867. Borsi József: Négy évtized. Négy politikatörténeti könyv a felszabadulást követő időszakról. Megjelent: Békési Élet, 1985. 4. szám. Békéscsaba, 1985. 8 p. ltsz.: 1845-1985
868. Borsi József: OIB és MADISZ, két dokumentumgyűjtemény az ifjúsági mozgalmak történetéből. Megjelent: Békési Élet, 1985. 2. szám. Békéscsaba, 1985. 8 p. ltsz.: 1846-1985
869. Borsi József: Politikus pályák Békés megyei állomásokkal. Kossuth kiadó. Megjelent: Békési Élet, 1985. 1. szám. Békéscsaba, 1985. 12 p. ltsz.: 1847-1985
870. Borsi József: A VIT Vágta vetéledőre behozott dokumentumok jegyzéke. Békéscsaba, 1985. 6 p. ltsz.: 1848-1985

871. Sarusi Mihályné: Program a Mezőhegyesi Mezőgazdasági Kombinát alapításának 200 éves évfordulójára. Megemlékezés és tanácskozás idegenforgalmának fejlesztéséről. Mezőhegyes, 1984. 28 p. ltsz.: 1849-1985
872. Borsi József: A Békés megyei ÁÉV (Állami Építőipari Vállalat) kivitelezésében készült beruházások 1962–1969. Gyűjtés a fényképalbumból. Békéscsaba, 1985. 7 p. ltsz.: 1850-1985
873. Krupa Árpád: A békéscsabai Nemzeti Bizottság első évének története. 1944–45. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1985. 73 p. ltsz.: 1851-1985
874. Sajtófigyelő. Békés megye, 1985. 1 dosszié. ltsz.: 1852-1985
875. Borbély Ferenc: A KISZ mozgalom története a sarkadi Ady Endre középiskolában. Sarkad, é. n. 22 p., 59 fénykép. ltsz.: 1853-1986
876. Borsi József: Csabától a párizsi béketárgyalásokig. Gyöngyösi János, a népi demokrácia első külügyminisztere. Békéscsaba, 1985. 7 p. ltsz.: 1854-1986
877. Borsi József: Tervezet a Békés megyei múzeumok helytörténeti gyűjteményeinek feldolgozásához. Békéscsaba, 1986. 2 p. ltsz.: 1855-1986
878. Borsi József: A nemzet, nemzetiség kérdésköre három történeti kiadvány tükrében. Békéscsaba, 1985. 11 p. ltsz.: 1856-1986
879. Szabó Ferenc: A HNF tisztségviselői Békés megyében. Békéscsaba, 1986. 23 p. ltsz.: 1857-1986
880. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1986. 24 db füzet. ltsz.: 1858-1986
881. Borsi József: Irodalomjegyzék Bajcsy Zsilinszky Endre politikai pályafutásához. Sebestény Sándor Bajcsy Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártja című könyvéből. Budapest, 1986. 10 p. ltsz.: 1859-1986
882. Borsi József: A jubileumi úttörő kiállítás részletes tématerve. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum. Budapest, 1986. 35 p. ltsz.: 1860-1986
883. Papp János – Szabó Ferenc: Légitámadások Békéscsaba ellen. Adalékok az 1944-ben Békéscsaba ellen intézett légitámadások eseménytörténetéhez. Békési Élet, 1974. Másolat. Békéscsaba, 1974. 4 p., 1 térkép. ltsz.: 1861-1986
884. Bottka Sándor: Útmutató a szegedi rendőrkerületben működő rendőrség, az állami és önkormányzati közönség számára. Békés megyei Levéltár, Gyula, 1986. 13 p. ltsz.: 1862-1986
885. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre gimnáziumi tanulóévei Békéscsabán. Békéscsaba, 1986. 17 p. ltsz.: 1863-1986
886. Borsi József: Belanka Mihály visszaemlékezése Bajcsy Zsilinszky Endrére. Békéscsaba, 1986. 2 p. ltsz.: 1864-1986
887. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre életpályájának főbb állomásai. Békéscsaba, 1986. 9 p. ltsz.: 1865-1986
888. Szabó Ferenc: A Gyapottermelési Kutatóintézet 1951. évi jelentése. Budapest, 1951. 599 p. ltsz.: 1866-1986
889. Szabó Ferenc: Vörös Vince emlékiratai. Battonya, 1986. 810 p. ltsz.: 1867-1986

890. Borsi József: A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának iratai. Kiáltvány, levelek, plakáttervezetek. Budapest, 1986. 28 p. ltsz.: 1868-1986
891. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre levelezése a zsidóüldözöttek érdekében. Budapest, 1986. 12 p. ltsz.: 1869-1986
892. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre Helyzetünk és sorsunk Európában című könyvének bevezetője. Budapest, 1986. 9 p. ltsz.: 1870-1986
893. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre nemzetgyűlési képviselő újévi nyílt levele Derecske népéhez. Másolat. Budapest, 1986. 17 p. ltsz.: 1871-1986
894. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endrének 1944. március 19. után a német börtönben írt dolgozatai. Budapest, 1986. 4 p. ltsz.: 1872-1986
895. Bajcsy Zsilinszky Endre: Megjegyzések a magyar nép jellemrajzához. A Beiträge zur Charakterologie des... című kötetében írt tanulmányainak magyar fordítása. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 22 p. ltsz.: 1873-1986
896. Bajcsy Zsilinszky Endre: A magyar front című német nyelvű kéziratának fordítása. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 6 p. ltsz.: 1874-1986
897. Bajcsy Zsilinszky Endre: Die minder heitsfrage und die inere föderalisireung Ungarna című börtönben írt német nyelvű kéziratának magyar fordítása. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 33 p. ltsz.: 1875-1986
898. Bajcsy Zsilinszky Endre: Transylvania Past and Future című művének bevezetője, 4 térképvázlata. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 9 p., 4 plakát. ltsz.: 1876-1986
899. Bajcsy Zsilinszky Endre: Transylvania Past and Future című angol nyelvű művéhez recenzió. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 9 p. ltsz.: 1877-1986
900. Bajcsy Zsilinszky Endre: Egyetlen út a magyar paraszt című művének bevezetője. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 5 p. ltsz.: 1878-1986
901. Bajcsy Zsilinszky Endre: Német világ Magyarországon. Gyűjtő: Borsi József. Budapest, 1986. 17 p. ltsz.: 1879-1986
902. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre a független demokratikus Magyarorszáért című kiállítás katalógusának kézirata. Békéscsaba, 1986. 8 p., 2 dia pozitív. ltsz.: 1880-1986
903. Borsi József: Anyaggyűjtés a Bajcsy Zsilinszky Endre a független demokratikus Magyarorszáért című kiállításhoz. Békéscsaba, 1986. 9 p. ltsz.: 1881-1986
904. Borsi József: Áchim L. András és a századforduló agrárszocialista mozgalma című kiállítás katalógusának kézirata. Békéscsaba, 1986. 3 p. ltsz.: 1882-1986
905. Borsi József: Áchim L. András és a századforduló agrárszocialista mozgalma című kiállításhoz anyaggyűjtés. Békéscsaba, Budapest, 1986. 10 p. ltsz.: 1883-1986
906. Borsi József: Helyünk és sorsunk Európában. A 100 éve született Bajcsy Zsilinszky Endre politikai pályafutásának értelmezéséhez. Békéscsaba, 1986. 5 p. ltsz.: 1884-1986

907. Borsi József: Vigh Károly tulajdonában lévő Bajcsy Zsilinszky dokumentumok jegyzéke. Budapest, 1986. 3 p. ltsz.: 1885-1986
908. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre a független demokratikus Magyarorszáért című kiállítás kivitelezési terve. Békéscsaba, 1986. 15 p. ltsz.: 1886-1986
909. Borsi József: Forгатókönyv Áchim L. András és a századforduló agrárszocialista mozgalma című kiállításához. Békéscsaba, 1986. 27 p. ltsz.: 1887-1986
910. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre a független demokratikus Magyarorszáért című kiállítás forгатókönyve. Békéscsaba, 1986. 31 p. ltsz.: 1888-1986
911. Borsi József: Részlet idős Zsilinszky Endre naplójából. 1913. február. Békéscsaba, 1986. 3 p. ltsz.: 1889-1986
912. Domokosné Medgyesi Éva: Adatok Békés megye közigazgatási térképtörténetéhez. A XVII. század végétől 1918-ig. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1985. 50 p., 18 térképmelléklet. ltsz.: 1890-1986
913. Horváth Sámuel: Kalászok Tót-Komlós múltjából és jelenéből. Békéscsaba, 1881. Gyűjtő: Tábori György. Békéscsaba, 1986. 31 p. ltsz.: 1891-1986
914. Szabó Ferenc: Békéscsaba kronológiája 1716–1930-ig. Békéscsaba, 1986. 18 p. ltsz.: 1892-1986
915. Borsi József: Domokos József műveinek recenziói. Békéscsaba, 1986. 12 p. ltsz.: 1893-1986
916. Borsi József: Id. Zsilinszky Endre doktor életére vonatkozó dokumentumok. Békéscsaba, 1986. 17 p. ltsz.: 1894-1986
917. Borsi József: Domokos József doktor életútja. Békéscsaba, 1986. 4 p. ltsz.: 1895-1986
918. Jároli József: 60 éve hunyt el Zsilinszky Mihály. Békéscsaba, 1986. 3 p. ltsz.: 1896-1986
919. Szügyi Dániel: A dévaványai református egyház története. Dévaványa, 1917. 8 p. ltsz.: 1897-1986
920. Szabó Ferenc: A Békés megyében kiadott munkásmozgalom történeti tárgyú források. Békés megye, 1986. 16 p. ltsz.: 1898-1986
921. Szabó Ferenc: Békéscsaba Város Tanácsának rendelete a városokról és piacokról a zöldterületek fenntartásáról. Békéscsaba, 1986. 2 db kiadvány. ltsz.: 1899-1986
922. Borsi József: A Szabadság című újságban Bajcsy Zsilinszky Endre által írt újságcikkek. Nagyvárad, 1907. Békéscsaba, 1987. 10 p. ltsz.: 1900-1987
923. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre levelei 1909–1911-ig. Balatonfüred, Bécs, Bruck, Gyula. Békéscsaba, 1987. 40 p. ltsz.: 1901-1987
924. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre levelei, 1904–1907-ig. Békéscsaba, 1987. 80 p. ltsz.: 1902-1987
925. Sajtófigyelő. Békés megye, 1986. 1 dosszié. ltsz.: 1903-1987
926. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1986. 87 db füzet. ltsz.: 1904-1987

927. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre nyomában a Dél-Dunántúlon. Füzes Miklós cikke a Szülőföldünk című újságból. Békéscsaba, 1987. 5 p. ltsz.: 1905-1987
928. Borsi József: A földreform történelmi jelentősége. Országos Földreform Emlékünnepség. Békéscsaba, 1970. március hó 15–16. Békéscsaba, 1986. 71 p. ltsz.: 1906-1987
929. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1984–85–86–87. évi beszámolója. Békéscsaba, 1987. 204 p. ltsz.: 1907-1987
930. Borsi József: Forгатókönyv a Négy szabad évtized Békés megyében című kiállításról. MMM történeti osztálya. Békéscsaba, 1984. 142 p. ltsz.: 1908-1987
931. Borsi József: Doboz községi könyvtár története és jelenlegi működése a számok tükrében. Doboz, 1965. 13 p. ltsz.: 1909-1987
932. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky alsókubini évei, 1912–1914. Békéscsaba, 1987. 23 p. ltsz.: 1910-1987
933. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky agrárpolitikai nézeteinek korai gyökerei. Békéscsaba, 1987. 20 p. ltsz.: 1911-1987
934. Szabó Ferenc: Másolat a Budapesti Hírlap 1853–1860-as számaiból. OSZK, Budapest, 1987. 39 p. ltsz.: 1912-1987
935. Szobek András: Egy munkás élet emléke című könyv munkapéldánya. Budapest, 1987. 176. p. ltsz.: 1913-1988
936. Borsi József: Ifjúsági mozgalom a Viharsarokban 1956–57., a DISZ felbomlásától a KISZ egységes szervezetté válásáig. Békéscsaba, 1987. 126 p. ltsz.: 1914-1988
937. Domokos Józsefné: A Búcsúztatom a távoli életet című memoárkötet kéziratának meg nem jelent részei. Másolat. Budapest, 1988. 66 p. ltsz.: 1916-1988
938. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek Békés megye községeiből. Kivonat. Békés megye, 1981–1982. 64 p., 2 fénykép. ltsz.: 1917-1988
939. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Szeghalmi járás, 1981. 61 p., 1 fénykép. ltsz.: 1918-1988
940. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Szarvasi járás, 1981. 37 p. ltsz.: 1919-1988
941. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Orosházi járás, 1981. 35 p. ltsz.: 1920-1988
942. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Mezőkövácsházi járás, 1982. 76 p., 5 fénykép. ltsz.: 1921-1988
943. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Békéscsaba és Békés környéki községek. Békéscsaba, 1981. 20 p. ltsz.: 1922-1988
944. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Gyulai járás, 1982. 44 p., 2 fénykép. ltsz.: 1923-1988
945. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Békéscsaba, Békés, Gyula, Orosháza, Szarvas. Békés megye, 1981. 168 p., 1 fénykép. ltsz.: 1924-1988

946. Krisztoff Andrásné: Endrődi munkásmozgalmi személyek adatait tartalmazó kérdőívek. Endrőd, é. n. 127 p. ltsz.: 1925-1988
947. Prorok Márton: Műemlék-jellegű épületek adatai. Békés, é. n. 3 p., 10 fénykép. ltsz.: 1926-1988
948. Borsi József: Békés megyei Népszava. Békéscsaba, 1919. április 23–24. 4 p. ltsz.: 1927-1988
949. Borsi József: Adatok az Állami Építőipari Vállalat fényképalbumából (1962–1969). Békéscsaba, 1986. 7 p. ltsz.: 1928-1988
950. Borsi József: Ajánló bibliográfia Bajcsy Zsilinszky Endre politikai pályafutásáról. Békéscsaba, 1986. 1 p. ltsz.: 1929-1988
951. Krisztoff Andrásné: Szobrok, emlékművek, emléktáblák Békés megyében. Békés megye, 1982. 36 p. ltsz.: 1930-1988
952. Emlékalbum nagyméltóságú gróf Wenckheim Frigyes valóságos belső titkos tanácsos és neje Wenckheim Krisztina grófnő öxelenciája mennyegzőjére. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Szabadkígyós, 1988. 132 p. ltsz.: 1931-1988
953. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre ifjúkori levelei, publicisztikai írásai. Békéscsaba, é. n. 199 p. ltsz.: 1932-1988
954. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre ifjúsága. Tanulmányok. Békéscsaba, é. n. 199 p. ltsz.: 1933-1988
955. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1987. 12 db füzet. ltsz.: 1934-1988
956. Haan Lajos: Békés vármegye hajdana című könyvéből. Másolat. Békéscsaba, é. n. 9 p. ltsz.: 1935-1988
957. Borsi József: A történeti Áchim irodalom. Békéscsaba, 1988. 122 p. ltsz.: 1936-1988
958. Borbíró Lajos: Adatok körök, egyletek történetéhez, kiváltképp a Szeghalomvidéki Hírlap 1901–1941. számaiból. Füzesgyarmat, 1986. 49 p. ltsz.: 1937-1988
959. Wegroszta Gyula: Fúvós zenekarok története, 1757–1977. Gyula, Békés megye, áttekintéssel az országra. Békés megye, 1986. 135 p., 58 fénykép. ltsz.: 1938-1990
960. Hidi Gyula: A békéscsabai cserkészek kulturális tevékenységéről. Békéscsaba, 1986. 42 p., 4 fénykép. ltsz.: 1939-1988
961. Házi Albert: A szövetkezeti mozgalom és az első termelőszövetkezetek története Okányban, 1945–1956. Okány, 1986. 97 p. ltsz.: 1940-1988
962. Bálint Endre: Kéktói látomás. Füzesgyarmat, 1986. 31 p. ltsz.: 1941-1988
963. Márton Gábor: Az endrődi festő, Uhrin Péter élettörténete. Endrőd, 1986. 76 p. ltsz.: 1942-1988
964. Borbíró Lajos: Velünk történt. Adatok, szemelvények, dokumentumok, fényképek és visszaemlékezések a Szeghalom és környéke DISZ szervezetek történetének megírásához. Szeghalom, 1986. 64 p., 65 fénykép. ltsz.: 1943-1988

965. Koppány János: Az Alföldi Első Papucsgyár Tótkomlóson, 1908–1918. Tótkomlós, 1986. 19 p., 10 fénykép, 4 rajz. ltsz.: 1944-1988
966. Góg Imre: Békés megye 1845. évi vízügyi eseménye. Békés megye, 1986. 9 p. ltsz.: 1945-1988
967. Lukács Ildikó: A polgári demokratikus forradalom és a magyar Tanácsköztársaság időszaka Békés községben. Békés, 1986. 11 p. ltsz.: 1946-1988
968. Borsi József: Id. Zsilinszky Endre doktor portréja. Békéscsaba, 1988. 16 p. ltsz.: 1947-1988
969. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre korai politikai gondolkodásának kialakulása, 1904–1918. Békéscsaba, 1986. 39 p. ltsz.: 1948-1986
970. Cs. Szabó Albert: Szolgabírók, állatorvosok a keleti marhavész nyomában. 1874–1881. Békéscsaba, 1987. 25 p. ltsz.: 1949-1988
971. Soós Béla: Oroszázi Hősök szobra története a szobor 60. évfordulójára. Oroszáza, 1987. 16 p., 3 fénykép. ltsz.: 1950-1988
972. Névtelen: Rövid áttekintés Sarkad településfejléséről. Sarkad, 1987. 46 p. ltsz.: 1951-1988
973. Hidi Gyula: Kiegészítések Csoma Gyula tanár életrajzi vázlatához. Budapest, 1987. 82 p. ltsz.: 1952-1988
974. Pozojevich Ildikó: Az oktatás és művelődés helyzete Sarkadon a felszabadulás óta. Sarkad, 1987. 46 p. ltsz.: 1953-1988
975. Thiesz János: A cserkészélet Békéscsabán. Békéscsaba, 1987. 27 p. ltsz.: 1954-1988
976. Borbíró Lajos: Egy forradalmár élete két kor mesgyéjén. Füzesgyarmat, 1987. 64 p., 5 fénykép. ltsz.: 1955-1988
977. Márton Gábor: Endrőd díszpolgára: Rózsahegy Kálmán. Gyomaendrőd, 1986. 176 p. ltsz.: 1956-1988
978. Czeglédi Dorottya: Harci napló, 1917. Miskolc, 1988. 60 p., 11 melléklet. ltsz.: 1957-1988
979. Wegroszta Gyula: Adalék a gyulai fúvószenekar történetéhez. Gyula, 1988. 37 p., 7 fénykép. ltsz.: 1958-1988
980. Sajtófigyelő. Békés megye, 1988. 1 dosszié. ltsz.: 1959-1988
981. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, é. n. 12 db füzet. ltsz.: 1960-1989
982. Mátyás király Miskolcnak adományozott kiváltságlevelei. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1988. 9 p. ltsz.: 1961-1989
983. II. Rákóczi Ferenc hajdúvárosi kiváltságlevele Gönc számára, 1706. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1987. 2. p. ltsz.: 1962-1989
984. II. Miksa császár Sárospataknak adományozott kiváltságlevele, 1572. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1988. 11 p., 2 melléklet. ltsz.: 1963-1989
985. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1988. évi beszámolója és az 1988–89. évi munkaterve. Békéscsaba, 1988. 185 p. ltsz.: 1964-1989

986. Szabó Ferenc: Adatlapok a Város-Községvédő és Szépítő Egyesületek Szövetségéről. Az egyesület rövid bemutatása és főbb adatai. Budapest, 1988. 95 p. ltsz.: 1965-1989
987. A Tevan Andor centenáriumi emlékülés anyaga, 1889–1989. Békéscsaba, 1989. Emlékdoboz, 2 újság, 1 meghívó, 2 könyv, 1 plakát, 1 miniújság. ltsz.: 1966-1989
988. Csobai Lászlóné: Román nemzetiségi történeti kutatás a Munkácsy Mihály Múzeumban. Békéscsaba, 1983. 5 p. ltsz.: 1967-1989
989. Csobai Lászlóné: A Gorkij könyvtár által kiadott Román nemzetiségi művelődési egyesületek a Dél-Alföldön című kiadvány kézírata. Békéscsaba, 1989. 20 p. ltsz.: 1968-1989
990. Csobai Lászlóné: Román művelődéstörténeti kiállítás Gyulán. Meghívó és katalógusszöveg. Gyula, 1985. 15 p. ltsz.: 1969-1989
991. Csobai Lászlóné: MRDSZ történetének kiállítása. Tervezet, katalógus szöveg. Békéscsaba, 1988. 9 p. ltsz.: 1970-1989
992. Oltvai Ferenc: Battonyai kutatások a nemzetiségek történetéhez. Battonya, 1980. 7 p., 5 cédula. ltsz.: 1970-1989
993. Csobai Lászlóné: Fejezetek a dél-alföldi románok művelődéstörténetéből a XIX. század második felétől az 1950-es évekig. Kiállítás a MMM-ban, 1987. Katalógus és megnyitószöveg. Budapest, é. n. 18 p. ltsz.: 1972-1989
994. Csobai Lászlóné: Fejezetek a dél-alföldi románság művelődéstörténetéből a XIX. század második felétől az 1950-es évekig. Kiállítás a Munkácsy Mihály Múzeumban. 1983. Békéscsaba, é. n. 45 p., 1 térkép vázlat. ltsz.: 1973-1989
995. Csobai Lászlóné: A Magyarországi Néprajzi Társaság Román szakosztálya. Békéscsaba, 1988. 11 p. ltsz.: 1974-1989
996. Csobai Lászlóné: Néprajzi csoportok Békés megyében a XVIII–XIX. században című kiállítás katalógusszövege. (Magyar-román-szerb-német nyelvű). Békéscsaba, 1988. 46 p. ltsz.: 1975-1989
997. Csobai Lászlóné: Voniga Tódor kéziratos katonakönyve 1915-ben. Megjelent a Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1984. 11. számában. Békéscsaba, é. n. 179 p. ltsz.: 1976-1989
998. Csobai Lászlóné: Három román nyelvű katonakönyv összehasonlítása. (Román nyelvű). Békéscsaba, 1977. 97 p. ltsz.: 1977-1989
999. Csobai Lászlóné: 1986-ban Párizsban, a 4. Románságkutató kongresszuson elhangzott előadásának szövege. (Román nyelvű). Békéscsaba, 1986. 18 p. ltsz.: 1978-1989
1000. Csobai Lászlóné: Kétegyháza monográfia. Megjelent a Bibliotheca Bekesien-sis sorozatban. (Magyar és román nyelvű). Békéscsaba, 1985. 213 p. ltsz.: 1979-1989
1001. Komlói Mátyás: Szülőfalumra, a 914 éves Dobozra emlékezem. Doboz, 1989. 99 p. ltsz.: 1981-1989

1002. Féja Géza: A magyar parasztság levele a művelt fiatalsághoz. Gyűjtő: Balogh Ferenc. Békéscsaba, 1989. 11 p. ltsz.: 1982-1989
1003. Pleskovics András: Adatok, képek és dokumentumok a pusztaföldvári Olvasókör 100 éves történetéből, 1880–1980 között. Megjelent a Könyvtári jegyzések különszámában. Békéscsaba, 1989. 68 p. ltsz.: 1983-1989
1004. Bíró Krisztina: Kötegyán vagyoni és társadalmi viszonyai az 1840-es években. Kötegyán, 1989. 52 p. ltsz.: 1984-1989
1005. Nagy Istvánné: A gyógyszerkészítés eszközeinek fejlődése 1950-ig Magyarországon. Békéscsaba, 1989. 62 p. ltsz.: 1985-1989
1006. Hidi Gyula: Magyarnak lenni. Békéscsaba, 1989. 66 p. ltsz.: 1986-1989
1007. Márton Gábor: Az endrődi primás. Endrőd, 1989. 82 p., 5 fénykép. ltsz.: 1987-1989
1008. Oláh János: A szegedi tankerület működésének legfőbb jellemzői 1919–1950-ig. Szeged, 1989. 202 p. ltsz.: 1988-1989
1009. Szalkai Éva: Mezőkovácsháza alapfokú oktatásának áttekintése az 1950-es évektől napjainkig. Mezőkovácsháza, 1989. 64 p. ltsz. 1989-1989
1010. Thiesz János: Békéscsaba pénzüszetei. Békéscsaba, 1989. 34 p., 10 p. melléklet. ltsz.: 1990-1989
1011. Sajtófigyelő. Békés megye, 1989. 1 dosszié. ltsz.: 1991-1989
1012. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1989. 14 db füzet. ltsz.: 1992-1990
1013. Palov József: A szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum múltjáról és jelenéről. Szarvas, 1988. 16 p. ltsz.: 1993-1990
1014. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet beszámolója az 1987-ben végzett munkáról. Békéscsaba, 1984. 81 p. ltsz.: 1994-1990
1015. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet 1988. évi munkaterve. Békéscsaba, 1988. 47 p. ltsz.: 1995-1990
1016. Békés vármegye törvényhatósági bizottságának a Honfoglalás 1000 éves évfordulója alkalmából Gyulán 1896. május 12. napján tartott közgyűlésről felvett jegyzőkönyv. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1896. 17 p. ltsz.: 1996-1990
1017. Borsi József: Politikus pályák Békés megyei állomásokkal. Kossuth kiadó. Megjelent: Békési Élet, 1985. 1. Békéscsaba, 1985. 15 p. ltsz.: 1997-1990
1018. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek községenként betűrendben. A-tól Zs-ig. 1976–1981. Almáskamarás, 1981. 20 p., 2 fénykép. ltsz.: 1998-1990
1019. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. B-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 48 p., 19 fénykép. ltsz.: 1999-1990
1020. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. Cs-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 88 p., 15 fénykép. ltsz.: 2000-1990

1021. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. D-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 135 p., 29 fénykép. ltsz.: 2001-1990
1022. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. E-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 65 p., 11 fénykép. ltsz.: 2002-1990
1023. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. F-fel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 43 p., 1 fénykép. ltsz.: 2003-1990
1024. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. G-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 9 p., 3 meghívó. ltsz.: 2004-1990
1025. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. K-val kezdődő községek. Békés megye, 1981. 196 p., 38 fénykép. ltsz.: 2005-1990
1026. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. L-lel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 3 p., 2 fénykép. ltsz.: 2006-1990
1027. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. M-mel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 82 p., 2 fénykép. ltsz.: 2007-1990
1028. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. N-nel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 103 p., 11 fénykép. ltsz.: 2008-1990
1029. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. O-val kezdődő községek. Békés megye, 1981. 24 p. ltsz.: 2009-1990
1030. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. Ö-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 6 p., 1 fénykép. ltsz.: 2010-1990
1031. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. P-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 10 p. ltsz.: 2011-1990
1032. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. S-sel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 5 p. ltsz.: 2012-1990
1033. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. Sz-szel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 14 p. ltsz.: 2013-1990
1034. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. T-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 24 p., 1 fénykép. ltsz.: 2014-1990
1035. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. U-val kezdődő községek. Békés megye, 1981. 30 p., 4 fénykép. ltsz.: 2015-1990

1036. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. V-vel kezdődő községek. Békés megye, 1981. 70 p., 2 újságcikk, 8 fénykép. Itsz.: 2016-1990
1037. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek betűrendben. Zs-vel kezdődő községek. 20 p., 1 fénykép. Itsz.: 2017-1990
1038. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Battonya, é. n. 89 p., 17 fénykép. Itsz.: 2018-1990
1039. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Békés, é. n. 89 p., 24 fénykép. Itsz.: 2019-1990
1040. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Békéscsaba, 1976–1981. 167 p., 4 fénykép. Itsz.: 2020-1990
1041. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Endrőd, é. n. 25 p., 5 fénykép. Itsz.: 2021-1990
1042. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Gyoma, é. n. 64 p., 45 fénykép. Itsz.: 2022-1990
1043. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Gyula-Gyulavári, é. n. 341 p., 68 cédula, 5 fénykép. Itsz.: 2023-1990
1044. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Mezőberény, é. n. 60 p., 8 fénykép. Itsz.: 2024-1990
1045. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Mezőkovácsháza, é. n. 71 p., 39 fénykép. Itsz.: 2024-1990
1046. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Mezőhegyes, é. n. 63 p., 11 fénykép. Itsz.: 2026-1990
1047. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Orosháza, é. n. 122 p., 61 fénykép. Itsz.: 2027-1990
1048. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Sarkad, é. n. 60 p., 10 cédula, 2 fénykép. Itsz.: 2028-1990
1049. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Szarvas, é. n. 109 p., 14 fénykép. Itsz.: 2029-1990
1050. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek városonként betűrendben. 1976–1981. Szeghalom, é. n. 118 p., 30 fénykép. Itsz.: 2030-1990
1051. Krisztoff Andrásné: A Hazafias Népfront Békés megyei szervezete feladat-terve, tervezete. Békéscsaba, 1981. 112 p. Itsz.: 2031-1990
1052. Krisztoff Andrásné: Békés megyei munkásmozgalmi emlékhelyek. Békés megye, 1981. 1 dosszié. Itsz.: 2032-1990
1053. Krisztoff Andrásné: A munkásmozgalmi emlékhelyek feltérképezése. Békés megye, 1976. 85 p. Itsz.: 2033-1990
1054. Krisztoff Andrásné: Emléktáblák nyomában. Uhrin Edit dolgozata. Békés megye, é. n. 116 p., 7 fénykép. Itsz.: 2034-1990
1055. Krisztoff Andrásné – Uhrin Edit: Emlékművek és szobrok Békéscsabán. Békéscsaba, 1980-as évek. 95 p. Itsz.: 2035-1990

1056. Krisztoff Andrásné: Feljegyzések, emléktáblák Békés megyében és más dokumentációs anyaga a Hazafias Népfrent Békés megyei Bizottságának. Békéscsaba, 1980-as évek. 120 p., 2 füzet, 6 fénykép. ltsz.: 2036-1990
1057. Czeglédi Imre: Kitüntetésekkel kapcsolatos rendeletek. Békéscsaba–Szarvas–Szeghalom BM Tanács Közleményei. Békéscsaba, 1978. 26 p., 1 füzet, 1 közlöny. ltsz.: 2037-1990
1058. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet munkaterve az 1990-es esztendőre, tervezet és tartalomjegyzék. Békéscsaba, 1990. 72 p. ltsz.: 2038-1990
1059. Szilágyi Miklós: Mezőberényi és gyomai halászati szerződések a XIX. század első feléből. Különnyomat. Budapest, 1989. 11 p. ltsz.: 2039-1990
1060. Tábori György: Dr. Rell Lajos, a békéscsabai Evangélikus Főgimnázium volt igazgatójának élete és munkássága. I. rész. Budapest, 1957. 21 p. ltsz.: 2040-1990
1061. Lázár György: A magyarországi szlovákok felszabadulás utáni története, 1945–1968. Oktatásügy, 1948–1968. MSzDSz megalakulása, 1948. újjászervezése, kulturális tevékenysége. Kandidátusi disszertáció. Budapest, 1990. 441 p. ltsz.: 2041-1990
1062. Komlósi Máttyás: Örökség. Doboz, 1990. 8 p. ltsz.: 2042-1990
1063. KKDSz: Javaslatok az önkormányzati törvénytervezet kiegészítésére, módosítására. Budapest, 1990. 87 p. ltsz.: 2043-1990
1064. KKDSz: A Közgyűjteményi és Közművelődési dolgozók szakszervezetének alapszabálya. Budapest, 1989. 17 p. ltsz.: 2044-1990
1065. Békés Megyei Könyvtár: Könyvtári jegyzések, különszám, 1982/2. Olvasókörökről néhány adat. Békéscsaba, 1989. 87 p., 1 füzet. ltsz.: 2045-1990
1066. Békés Megyei Könyvtár: Könyvtári jegyzések, különszám, 1989. Békéscsaba, 1989. 68 p. 1 füzet. ltsz.: 2046-1990
1067. Kocsor János: Pecsénnyomatról másolat. Városi Tanács. Békéscsaba, 1990. 1 p. ltsz.: 2047-1990
1068. Kocsor János: Pecsénnyomatról másolat. Városi Tanács. Békéscsaba, 1990. 1 p. ltsz.: 2048-1990
1069. Czeglédi Imre: Spindler Józsefné, Nyemecz Júlia mezőberényi gombkötő és passzománjosmester visszaemlékezése. Mezőberény, 1990. 5 p. ltsz.: 2049-1990
1070. Kocsor János: A Magyar Köztársaság kormányának terve az ország gazdasági és pénzügyi helyzetének megszilárdítására. 1946. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 8 p. ltsz.: 2050-1990
1071. Kocsor János: A magyar kormány meghívója B. Szabó István részére, Bajcsy Zsilinszky Endre gyász-szertartására. Gyászünnepestég műsora. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 4 p. ltsz.: 2051-1990
1072. Kocsor János: A békési Földmunkások és Kisgazdák Otthona Egyesület tagjainak névjegyzéke, 1933. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 3 p. ltsz.: 2052-1990

1073. Kocsor János: A békési Földmunkások és Kisgazdák Otthona Körének alapszabályai, 1933. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 13 p. ltsz.: 2053-1990
1074. Kocsor János: A békési Földmunkások és Kisgazdák Otthona Egyesület alakuló ülésének jegyzőkönyve, 1933. február 26. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 2 p. ltsz.: 2054-1990
1075. Kocsor János: A békési Kisbirtokos Egyesület felhívása és gyűjtőíve tagjai részére, takarmányigénylés. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 5 p. ltsz.: 2055-1990
1076. Kocsor János: Másolat a Borosgyáni Földműves Olvasókör 1934. november 3-i közgyűlésének jegyzőkönyvéről. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 1 p. ltsz.: 2056-1990
1077. Kocsor János: A békési Zsiresi Olvasókör B. Szabó István díszelnökség elfogadására. 1935. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 1 p. ltsz.: 2057-1990
1078. Kocsor János: A Békési Pecei Függetlenségi és 48-as Olvasókör alapszabályai 1907–1935-ben. B. Szabó István hagyaték. Másolat. Budapest, 1990. 8 p. ltsz.: 2058-1990
1079. Kocsor János: Szathmáry Kálmán, a békési Kisgazda Kör titkárának közgyűlési beszéde lemondása alkalmából. 1935. április 9. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 1 p. ltsz.: 2059-1990
1080. Kocsor János: Csorvási kisgazdák Egyletének jegyzőkönyve 1909–29 között. B. Szabó István hagyaték. Csorvás, 1930. 99 p. ltsz.: 2060-1990
1081. Kocsor János: Nyilatkozat a békési Kisbirtokos Egyesületbe való belépésről és házrész jegyváltásról. 1938. B. Szabó István hagyaték. Másolat. Budapest, 1990. 3 p. ltsz.: 2061-1990
1082. Kocsor János: A békési Kisbirtokos Egyesület (1926. december 16.) választmányi ülésének jegyzőkönyve. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 1 p. ltsz.: 2062-1990
1083. Kocsor János: Végszó a két békési kisgazdakör egyesületének kérdésében, 1938. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 12 p. ltsz.: 2063-1990
1084. Kocsor János: A békési Kisbirtokos Egyesület 1941. évi leltára. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 1 p. ltsz.: 2064-1990
1085. Kocsor János: Kimutatás Endrőd község körönkénti állatállományáról. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 7 p. ltsz.: 2065-1990
1086. Kocsor János: A békési Kisgazda Kör alapszabálya. 1930. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 6 p. ltsz.: 2066-1990
1087. Kocsor János: A békési Kisbirtokosok és Földművesek Szövetségének és Központi Olvasókörének alapszabályai. B. Szabó István hagyaték. Budapest, 1990. 12 p. ltsz.: 2067-1990
1088. Házi Albert: Okányi tanyák, tanyagazdák története. Okány, 1990. 120 p., 10 fénykép, 1 rajz. ltsz.: 2068-1991

1089. Haraszi Imre: Mezőgyán történetéből. Mezőgyán, 1990. 7 p. ltsz.: 2069-1990
1090. Honismereti Szakkör: „Őrizték a lángot...”. Mezőberény, 1990. 37 p., 7 fénykép, 2 rajz. ltsz.: 2070-1990
1091. Márton Gábor: Sodró ár. I–II. rész. Gyomaendrőd, 1990. 160 p. ltsz.: 2071-1990
1092. Giricz Béla: A békési Szegedi Kis István Gimnázium benépesülésének alakulása és vonzáskörzetének változása. Békés, 1990. 47 p., 1 rajz. ltsz.: 2072-1990
1093. Központi Múzeumok Igazgatósága: Múzeumi Hírlevél. Budapest, 1990. 1 dosszié. ltsz.: 2073-1991
1094. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet munkájának munkaterve, 1991. Tervezet. Békés megye, é. n. 26 p. ltsz.: 2074-1991
1095. Nagy Ilona: Gyula város utcaneveinek történeti változásai (1851–1987). Gyula, 1990. 64 p., 5 térkép, 19 p. melléklet. ltsz.: 2075-1991
1096. Szabó Ferenc: A Mezőberény és Vidéke Kísérleti Körzet 1929–30. évi működéséről szóló jelentések. Megjelent a Mezőgazdasági kutatások című szakfolyóiratban. Budapest, 1928–1931. 28 p. ltsz.: 2076-1991
1097. Sajtófigyelő. Békés megye, 1990. 1 dosszié. ltsz.: 2077-1991
1098. Körösi Műhely. Békéscsaba, 1990. 1 újság. ltsz.: 2078-1991
1099. Horváth Mihály: A Magyar Királyi csendőrség felállása, működésének megszervezése, valamint az agrárproletár mozgalmak elleni felhasználása a Viharsarokban a XIX. század végén. Békéscsaba, 1989. 81 p., 5 melléklet. ltsz.: 2079-1991
1100. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet beszámolója az 1990. évben végzett munkáról. Békéscsaba, 1990. 53 p. ltsz.: 2080-1991
1101. Meghívó a szarvasi Evangélikus egyház 1902. október 15-én tartandó emlékünnepeére. Gyűjtő: Tábori György. Másolat. Szarvas, 1990. 2 p. ltsz.: 2081-1991
1102. Czeglédi Imre: Munkásmozgalom-történeti muzeológia. Bevezető előadás a Munkásmozgalmi Múzeum 1978. áprilisi konferenciáján. Budapest, 1978. 22 p. ltsz.: 2082-1991
1103. Kele József: 1848–1949 a Sárréten. Sárréti Múzeum. Szeghalom, 1991. 8 p., 1 db újság. ltsz.: 2083-1991
1104. Réthy Zsigmond: Pártcsoporthoz 1984. március 9 – 1989. január 1. között. Békéscsaba, é. n. 83 p., 5 db prospektus. ltsz.: 2084-1991
1105. Csobai Lászlóné: Európai népcsoportok föderaliztikus 18. nemzetiségi kongresszusa. FUEV, Budapest, 1991. 27 p., 15 melléklet. ltsz.: 2085-1991
1106. Halmos Béla: Békéscsaba és környéke területrendezési tervének, termelési, közigazgatási és közlekedési kérdései 1956-ban. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1991. 65 p., 4 térkép. ltsz.: 2086-1991

1107. Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal törvénytervezete. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Budapest, 1991. 103 p. ltsz.: 2087-1991
1108. Dedinszky Gyula: Kilátás a Konvikti ablakából. Finnországban az 1927/28-as tanévben első magyar teológusként folytatott egyetemi tanulmányokat. Békéscsaba, 1991. 83 p. ltsz.: 2088-1991
1109. Hetényi György: A harang pedig eltűnt. Politika és helytörténet feldolgozása. Mezőkovácsháza, 1991. 3 p. ltsz.: 2089-1991
1110. Rác Sándor: Az anyabölcső. Emlékezés az egykori Gyularemetei dolgozók Kert-Magyarország Tájéztatóképző Intézetére. Makó, 1991. 67 p. ltsz.: 2090-1991
1111. Boruzs Ambrus: Pünkösdi tanácsitkárságom. 1956. november 21 – 1957. január 15. Szeghalom, 1991. 20 p. másolat, 6 p. melléklet. ltsz.: 2091-1991
1112. Borbíró Lajos: Adalékok a füzesgyarmati reformátusok történetének megírásához. Füzesgyarmat, 1991. 55 p. ltsz.: 2092-1991
1113. Koppány János: A két világháború vesztese. Egy parasztasszony története. Tótkomlós, 1991. 40 illusztrált p. ltsz.: 2093-1991
1114. Koppány János: Lehota és a sztárok. Humoros történet. Tótkomlós, 1991. 6 p. ltsz.: 2094-1991
1115. Koppány János: Miska viselt dolgai. Egy árva gyerek sorsa. Tótkomlós, 1991. 10 p. ltsz.: 2095-1991
1116. Szabó Gyöngyi: A Békési olvasókörok működésének története 1840–1949-ig. Békés, 1991. 78 p., 11 p. melléklet. ltsz.: 2096-1991
1117. Polyák Zsuzsanna: Kivándorlás Magyarországról (1880–1914). Országos és Békés megyei adatok alapján. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Szentes, é. n. 60 p., 27 melléklet. ltsz.: 2097-1991
1118. Szathmári Imréné: Málenkij robot magyar módra. Békéscsaba, 1991. 17 p. ltsz.: 2098-1991
1119. Csongrádi Pál: A Fecskéstőparti Olvasóköri története, 1930–1948. Kardoskút, 1991. 8 p. melléklet. ltsz.: 2099-1991
1120. Márton Gábor: Élők, holtak vallomása. Endrődi történetek. Gyomaendrőd, 1991. 101 p. ltsz.: 2100-1991
1121. Házi Albert: Magyar és zsidó családok együttélésének története Okányban a XIX. század közepétől a vészkorig. Okány, 1989–1991. 73 p., 5 fénykép. ltsz.: 2101-1991
1122. Koppány János: Hadak útján, egy tábori lelkész naplójából. Tótkomlós, 1991. 28 p. ltsz.: 2102-1991
1123. Koppány János: Král nemzetőrt mégiscsak összeverték. Emlékezés, 1956. október 23. Tótkomlós, 1991. 11 p. ltsz.: 2103-1991
1124. Bálint Endre: Kéktői látomás. Füzesgyarmat, 1991. 70 p., 4 p. melléklet. ltsz.: 2104-1991
1125. Molnár Sándor: Három tavasz és a negyedik. Békés, 1990. 15 p. ltsz.: 2105-1992

1126. Mezőberényi Honismereti Szakkör: Emberi sorsok, mezőberényi emberek. Mezőberény, 1990. 82 illusztrált p. ltsz.: 2106-1992
1127. Beszámoló a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége 1975. évben végzett munkájáról. Budapest, 1976. 14 p. ltsz.: 2107-1992
1128. Jelentés a magyarországi nemzetiségek kulturális ellátottságáról. Budapest, 1974. 27 p. ltsz.: 2108-1992
1129. Beszámoló a MSZDSZ két kongresszus közötti tevékenységéről és az alapszabály módosításáról. Budapest, 1973. 57 p. magyar, 47 p. szlovák nyelvű. ltsz.: 2109-1992
1130. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A KIOSZ (Kisiparosok Országos Szövetsége) Békés megyei küldöttgyűlése. Dokumentációs anyag, 1980–1989. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981. 46 p., 1 meghívó. ltsz.: 2110-1992
1131. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Jelentés a városban élő lakosság ellátásáról és életkörülményeinek alakulásáról, különös tekintettel a lakótelepekre. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981. 17 p., 5 melléklet. ltsz.: 2111-1992
1132. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A tanyarendszer helyzete, problémái és azok megoldásának hosszú távú koncepciója. Tervtanulmány. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1973. 42 p., 18 melléklet. ltsz.: 2112-1992
1133. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A lakosság energiaszférájának felhasználása Békés megyében, 1970–1980. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981. 14 p. ltsz.: 2113-1992
1134. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békés megye településhálózat fejlesztési tervének korszerűsítése. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal ajándéka. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981. 15 p., 2 melléklet. ltsz.: 2114-1992
1135. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békés megye hosszútávú iparfejlesztési terve, 1976–1990. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1977. 23 p. ltsz.: 2115-1992
1136. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békés megye környezetvédelmének hosszútávú koncepciója. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1982. 17 p. ltsz.: 2116-1992
1137. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A pályairányítás folyamata, pályaválasztási szokások, lehetőségek a megyében. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981. 7 p. ltsz.: 2117-1992
1138. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Közlekedéspolitikai koncepciók végrehajtása Békés megyében. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1971. 16 p. ltsz.: 2118-1992
1139. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békés megye V. ötéves területfejlesztési programja. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1976. 26 p. ltsz.: 2119-1992
1140. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Az új típusú gazdasági szervezetek alakulása, tevékenységének eddigi tapasztalatai Békés megyében. KSH, 1982–1983. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1984. 13 p. ltsz.: 2120-1992

1141. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Jelentés tanácshatározat végrehajtásáról. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1989. 2 p. ltsz.: 2121-1992
1142. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A Tanács Művelődési Bizottságának beszámolója a választási ciklusban végzett tevékenységről. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 2 p. ltsz.: 2122-1992
1143. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Indoklás a szervezeti és működési szabályzat módosításához. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 2 p. ltsz.: 2123-1992
1144. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Módosított tervezet Békéscsaba Város Tanácsa lakó- és utca-bizottságokról. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 3 p. ltsz.: 2124-1992
1145. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: A Békéscsabai Városi Tanács 1989. évi költségtervezete. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 2 p. ltsz.: 2125-1992
1146. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Jelentés a lakosság közreműködésével megvalósuló városi közmű beruházások tapasztalatairól. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 9 p. ltsz.: 2126-1992
1147. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békéscsaba Városi Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1987. november 19-i ülésének jegyzőkönyv kivonata. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1987. 7 p. ltsz.: 2127-1992
1148. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Békéscsabai Városi Tanács VB belső ellenőrzési szabályzat. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1987. 18 p. ltsz.: 2128-1992
1149. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Javaslat a Városi Tanács VB Városfejlesztési lebonyolító iroda létesítésére. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1974. 1 p. ltsz.: 2129-1992
1150. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Jelentés a Békéscsaba Városi Tanács VB 8/1979. II. 16. számú határozat végrehajtásához. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1979. 3 p. ltsz.: 2130-1992
1151. Békéscsabai Polgármesteri Hivatal: Jegyzőkönyv az 1988. október 25-én a Városi Tanács Városfejlesztési- és Ellátási Bizottság ülésén. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1988. 10 p. ltsz.: 2131-1992
1152. Mazán Mátyás: Országos Tomché Jesivosz Egyesület az izraelita hitközség tiszteletbeli elnökségének. Geszt, 1927. 2 p. ltsz.: 2132-1993
1153. Mazán Mátyás: „Örvendező versek... Méltóságos Láczi Láczy József úr Ő nagyságának... Tekintetes nemes Békés Vármegye Főispáni hivatalába tett beiktatásának innepére”. Békés megye, 1825. 07. 26. 6 p. ltsz.: 2133-1933
1154. Fazekas Stefánia: Melich János névtudományi munkássága. Szakdolgozat. Szarvas, 1992. 51 p. ltsz.: 2134-1993
1155. Ladnyik Erzsébet: A napi sajtó nyelvhasználatának vizsgálata. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1992. 98 p. ltsz.: 2135-1993

1156. Csobai Lászlóné: Történeti statisztikák, idősorok (1867–1992). Központi Statisztikai Hivatal. Békéscsaba, 1992. 12 p. ltsz.: 2136-1993
1157. Zalai György: Csorvás pusztakora (1762–1795). Csorvás, 1992. 8 p. ltsz.: 2137-1993
1158. Németh Csaba: A gyulai múzeum 125 éve, a gyulai múzeum alapítása (1868). Gyula, 1993. 45 p. ltsz.: 2138-1993
1159. Kocsor János: Az orosházi Üveggyár szocialista szerződése. Orosháza, 1991. 6 p. ltsz.: 2139-1993
1160. A KISZ politikai képzési év munkájának értékelése. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1980. 9 p. ltsz.: 2140-1993
1161. Adatok Békés megye ifjúságáról, a KISZ tevékenységéről. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1976–1981. 8 p. ltsz.: 2141-1993
1162. Kocsor János: KISZ esküvő előkészítése és lebonyolítása, forgatókönyv. Békéscsaba, 1978. 2 p. ltsz.: 2142-1993
1163. A KISZ iskola tanfolyamaival kapcsolatos dokumentumok. A KISZ hivatása, működése. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1981–1982. 16 p. ltsz.: 2143-1993
1164. Vegyes dokumentumok a DISZ és a KISZ működéséről. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1953–1967. 4 p. ltsz.: 2144-1993
1165. Vetélkedő: Szellemi totó járőr verseny. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1975–1980-as évek. 4 p. ltsz.: 2145-1993
1166. Tájékoztató a Ki mit tud című televíziós műsor folytatásáról. Gyűjtő: Kocsor János. Budapest, 1962. 3 p. ltsz.: 2146-1993
1167. Vázlat Lenin születésének 110. évfordulójára. KISZ foglalkozás. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1980. 2 p. ltsz.: 2147-1993
1168. Csobai Lászlóné: „Peremvidék 1982–88”. A Békés Megyei Könyvtár kiadványa. Másolat. Békéscsaba, 1988. 44 p. ltsz.: 2148-1993
1169. Mazán Mátyás: Új középiskola Békéscsabán. 1966. Összeállította Kálmán Gyula nyugalmazott igazgató, a Kemény Gábor Szakközépiskola fennállásának 25 évfordulójára. Békéscsaba, 1991. 27 p. ltsz.: 2149-1993
1170. Szabó Ferenc: A tanyasiak 1970–1986 című kiállítás képei, vétel Szabó Gábertől. Sarkad, 1992. 4 p., 76 db fénykép. ltsz.: 2150-1993
1171. Mazán Mátyás: Új gimnázium, 1966. Kemény Gábor Szakközépiskola, 1970. Levelezések, alapítás, névadással kapcsolatban. Átadó: Kálmán Gyula iskolaigazgató. Békéscsaba, 1966. 147 p., 9 fényképkópia. ltsz.: 2151-1993
1172. A tábori lelkész szolgálat szabályzata, 1941–42. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Gyula, é. n. 4 p. ltsz.: 2152-1993
1173. Békés megye Képviselőtestületének Nemzetiségi és Etnikai Bizottsága dokumentációi. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, 1991. 77 p. ltsz.: 2153-1994

1174. Békés megye Képviselőtestületének Nemzetiségi és Etnikai Bizottsága dokumentációi. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, 1992. 11 p. ltsz.: 2154-1994
1175. Békés megye Képviselőtestületének Nemzetiségi és Etnikai Bizottságának dokumentációi. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, 1993. 32 p. ltsz.: 2155-1994
1176. Dr. Kicsi Sándor előadása a pécsi nemzetiségkutató konferencián. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Pécs, é. n. 12 p. ltsz.: 2156-1994
1177. Csobai Lászlóné: Tanulmányok a kétegyházi román iskola fennállásának 200. évfordulójára. Megjelent: Budapest, 1993. 77 p. ltsz.: 2157-1994
1178. Csobai Lászlóné: Az Izvorul 1991-es 1. számának kézírata. Gyula, 1991. 98 p., 7 kotta. ltsz.: 2158-1994
1179. Csobai Lászlóné: Sajtófigyelő. Méhkerék, 1984–1993. 13 p. ltsz.: 2159-1994
1180. A magyarországi kisebbségek és a biztonságpolitika. Kerekasztal beszélgetés. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Budapest, é. n. 15 p. ltsz.: 2160-1994
1181. Csobai Lászlóné: A vekerdi néprajzi tábor jegyzetfüzetei. Vekerd, 1992. 9 füzet. ltsz.: 2161-1994
1182. Borsi József: Bajcsy Zsilinszky Endre egyetemi éveiről. Különnyomat a Történelmi Szemle, 1987–1988. 1. számából. Budapest, 1994. 19 p. ltsz.: 2162-1995
1183. A Békés Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága szervezeti és működési szabályzata. Békéscsaba, 1994. 21 p., 1 térkép. ltsz.: 2163-1995
1184. Mekis Ádám: Püspöki látogatások a békéscsabai (evangélikus) gyülekezetben. 1718–1984. Békéscsaba, 1984. 34 p. ltsz.: 2164-1995
1185. A Munkásőrség Országos parancsnokságának helyettesétől. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1976–1986. 5 p. ltsz.: 2165-1995
1186. Felszabadulási emlékverseny, 3. forduló. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1975. 32 p. ltsz.: 2166-1995
1187. Tábori György: Békéscsabára vonatkozó gazdasági és történeti adatok. Az Est hármaskönyve című lapból. Budapest, 1928. 6 p. ltsz.: 2167-1995
1188. Mazán Mátyás: Zahorán Andrásné visszaemlékezése Ős Lajos bácsira. Békéscsaba, 1994. 2 p. ltsz.: 2168-1995
1189. Mazán Mátyás: Szalkai János, magyar honvéd sorsának története. Bélme-gyer, 1994. 2 p. kézirat, 1 tábori levelezőlap, 1 fénykép. ltsz.: 2169-1995
1190. Szabó Ferenc: Munkácsy Mihály születésének 150. évfordulója tiszteletére rendezett tudományos nemzetközi emlékülés anyaga. 1844–1994. Debrecen, 1994. 49 p. ltsz.: 2170-1995
1191. Tábori György: Árvíz Békéscsabán 1888-ban. Békéscsaba, 1988. 31 p., 9 fény-kép. ltsz.: 2171-1995
1192. Czeglédi Imre: Munkácsy Békés megyében című kiadvány kézírata. Békés-csaba, 1994. 268 p. ltsz.: 2172-1995

1193. Szekerczés Pál: Tanítói díjlevelek Békés megyében 1800–1868 között. Békés megye, é. n. 118 p. ltsz.: 2173-1995
1194. Görbedi József: Társadalomföldrajzi vizsgálatok egy határmenti nemzetiségi községben. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Kétegyháza, é. n. 51 p. ltsz.: 2174-1995
1195. Pelle Ferenc: Ami gyémánt volt az gyémánt marad. Gyuska János élete. Gyűjtő: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 84 p. ltsz.: 2175-1994
1196. Pelle Ferenc: Gyuska Jánossal kapcsolatos iratok. Békéscsaba, 1960-as évek. 90 p. ltsz.: 2176-1995
1197. Ando György: Rózsavölgyi Mátyás visszaemlékezése. Békéscsaba, 1995. 11 p. ltsz.: 2178-1995
1198. Szabó Ferenc: Simon Imre megyei közgyűlési elnök ünnepi beszéde a békéscsabai Ifjúsági Házban. Békéscsaba, 1995. 6 p. ltsz.: 2179-1995
1199. Szabó Erika: A béke katonája volt. Gyóni Géza ébresztése. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1995. 204 p., illusztrált. ltsz.: 2180-1995
1200. Kocsor János: Békéscsaba városközpont északi terület részletes rendezési terve. Békéscsaba, 1990. 67 p. ltsz.: 2181-1995
1201. Vass István: Békéscsaba városközpont rendezési terve. Békéscsaba, 1975. 15 p. ltsz.: 2182-1995
1202. Palovits Gyuláné: Békés megyei gyógyszerészet története. Békéscsaba, é. n. 66 p. ltsz.: 2183-1996
1203. Czeglédi Imre: Irodagép-történeti kiállítás a Munkácsy Mihály Múzeumban. Békéscsaba, 1978. 39 p., 1 meghívó. ltsz.: 2184-1996
1204. Czeglédi Imre: A Csehszlovák bányászat műszaki fejlődésének története. Békéscsaba, 1978. 2 p., 8 p. levél. ltsz.: 2185-1996
1205. Kocsor János: Munkácsy ünnepély Luxemburgban. Békéscsaba, 1994. 1 p. ltsz.: 2186-1996
1206. Czeglédi Imre: Munkácsy őseinek földjén. Bártfa, Eperjes, Lócse, é. n. 3 p. ltsz.: 2187-1996
1207. Hévvízi Sándor: Békéscsaba külterületének történeti helynevei. Békéscsaba, 1987. 75 p., 4 térkép. ltsz.: 2188-1996
1208. Krettné Matejdesz Mária: A magyar–csehszlovák lakosságcsere története különös tekintettel Békéscsabára. Szakdolgozat. Békéscsaba, 1995. 66 p., 6 melléklet. ltsz.: 2189-1996
1209. Kocsor János: Tudnivalók Finnországba, a VIT-re kiutazó turistacsoport részére. H. n., 1962. 3. p. ltsz.: 2190-1996
1210. Kocsor János: Békés megyei Téglagyári Egyesülés jegyzőkönyve. Békéscsaba, 1955. 74 p. ltsz.: 2191-1996
1211. Kocsor János: Helyi önkormányzati képviselőtestület tagjainak választása, egyéni választókerületi választás. Jegyzőkönyv a választókerületi eredményekről. Békéscsaba, 1990. 283 p. ltsz.: 2192-1996
1212. Kocsor János: Beépítési javaslat Békéscsaba Bánát–Corvin utcák által határolt területről. Békéscsaba, 1987. 34 p. ltsz.: 2193-1996

1213. Kocsor János: Békéscsabai Téglagyár élüzem ünnepség. Békéscsaba, 1952. 5 p. ltsz.: 2194-1996
1214. Kocsor János: A Fialat Demokraták Szövetségének választási programja (Népújság, 1990. február 9.). Békéscsaba, 1990. 1 p. ltsz.: 2195-1996
1215. Kocsor János: Városi közös tanács VB titkára. Mezőberény, Békés, 1990. 10 p. ltsz.: 2196-1996
1216. Kocsor János: Jelentés a Magyar Kommunista Párt békéscsabai szervezetének könyvtáráról. Békéscsaba, 1944. 1 p. ltsz.: 2197-1996
1217. Kocsor János: Kisiparosok Országos Szervezete VIII. küldöttgyűlése, 1981. december 5–6. Budapest, 1981. 37 p. ltsz.: 2198-1996
1218. Kocsor János: A Magyar Demokrata Fórum békéscsabai szervezetének programja a helyi rendszerváltozásra. Békéscsaba, 1990. 7 p. ltsz.: 2199-1996
1219. Kocsor János: A nagytávú országos közúthálózat fejlesztési terv szükségessége. Budapest, 1984. 23 p., 4 térkép. ltsz.: 2200-1996
1220. Mazán Mátyás: A Békés megyei Könyvtárról szóló publikációk jegyzéke, 1985–95. Békéscsaba, 1995. 30 p. ltsz.: 2201-1996
1221. A Békés Megyei Nap című újság múzeummal kapcsolatos cikkei. Békéscsaba, 1995–1996. 7 db újság. ltsz.: 2202-1996
1222. Békés megye Képviselő Testületének Közlönye. Békéscsaba, 1995. 3 db. ltsz.: 2203-1996
1223. Katkóné Bagi Éva: A MMM tulajdonában lévő 3 zászló restaurálásának dokumentumai. Szeged, Békéscsaba, 1994. 6 p., 7 fénykép. ltsz.: 2204-1996
1224. OSZK Soros Műhelye: A MMM Történeti gyűjteményében lévő térképek, plakátok restaurálásának dokumentumai. Restaurátor: Simon Imola. Budapest, Békéscsaba, 1995. 30 p. ltsz.: 2205-1996
1225. Kocsor János: Szabó Ferencné ajándéka: Munkácsy Mihály gyermekéveiben Békéscsabán készített fogas, rajta festményével. Budapest, 1981. 3 p., 1 levél, 2 kártya felirattal, 1 újságcikk, 1 fénykép. A Magyar Nemzeti Galéria bírálati napló száma: 1969-1981. ltsz.: 2206-1996
1226. Czeglédi Imre: A mai Szarvas kiállítás forgatókönyve. Tessedik Sámuel Múzeum, 8. terem. Szarvas, é. n. 12 p. ltsz.: 2207-1996
1227. Czeglédi Imre: 125 éves az István malom, 1853–1978. A kiállítás forgatókönyve. Munkapéldány. Békéscsaba, 1978. 52 p., 3 cédula. ltsz.: 2208-1996
1228. Czeglédi Imre: Régi Csaba, régi csabaiak. A Főtér 1910–1944-ig. Békéscsaba, 1983. 16 p. ltsz.: 2209-1996
1229. Czeglédi Imre: Békéscsaba egykor, ma és holnap kiállítás a MMM-ban. Foratókönyv. Békéscsaba, 1980. 51 p. ltsz.: 2210-1996
1230. Mazán Mátyás: Újabb kisépületek mintatervei. Budapest, é. n. 25 p. ltsz.: 2211-1996
1231. Szathmári Imréné: Az 1946–47-es magyar–csehszlovák lakosságcsere. Visszaemlékezés. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1991. 11 p. ltsz.: 2212-1996

1232. Winkler Ilona: Visszaemlékezése Szovjetunióbeli jóvátételi kényszermunkájára. Gyűjtő: Kocsor János. Füzesgyarmat, 1981. 1 füzet. ltsz.: 2213-1996
1233. Medovarszki János: Christián László testnevelő tanár (1906–1978). Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1980. 4 p. ltsz.: 2214-1996
1234. Kocsor János: A Wenckheim családdal kapcsolatos dokumentumok. Doboz-Ó-Kígyós, 1912–1933. 3 p. ltsz.: 2215-1996
1235. Mekis Márton: A mezőmegyeri Arany János Művelődési Ház színjátszó csoportjának előadási statisztikai adata az 50-es évektől. Gyűjtő: Mazán Mátyás. Mezőmgyer, é. n. 12 p. ltsz.: 2216-1996
1236. Kocsor János: Szakfelügyelői vélemények. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága Történeti Osztálya. Budapest, Békéscsaba, 1980–1981. 4 p. ltsz.: 2217-1996
1237. Czeglédi Imre: A Martincsek-féle cukrászdával kapcsolatos dokumentumok. Békéscsaba, 1980-as évek. 5 p., 1 alaprajz. ltsz.: 2218-1996
1238. Házi Albert: Okány község gazdasági, társadalmi változásai az utóbbi öt-hat évben. Okány, 1995. 32 p. ltsz.: 2219-1996
1239. Kulcsár Lászlóné: Nazarénusok Nagyszénáson a XIX. század végén és a XX. század elején. Nagyszénás, 1992. 39 p. ltsz.: 2220-1996
1240. Borbíró Lajos: Adatok Füzesgyarmat történetének megírásához. Füzesgyarmat, 1995. 115 p. ltsz.: 2221-1996
1241. Koppány János: Egy protestáns táborigyelő lelkész szolgálata. Visszaemlékezés. Tótkomlós, 1994. 36 p. ltsz.: 2222-1996
1242. Násztor Sándor: Orosházi Állami Gazdaság Agro M Részvénytársaság. Orosháza, 1949–1994. H. n., 1995. 40 p. ltsz.: 2223-1996
1243. Kulcsár László: Emlékek ösvényén. Orosháza, 1995. 52 p. ltsz.: 2224-1996
1244. Zsilinszky Ádám: Régi idők szép emlékei. Pitvaros, 1996. 3 p. ltsz.: 2226-1997
1245. Mazán Mátyás: Féja Gézával kapcsolatos dokumentumok. Budapest, 1997. 9 p., 1 levélmásolat, 1 db bizonyítványmásolat. ltsz.: 2227-1997
1246. Csobai Lászlóné: Domokos Sámuel az ELTE Román Tanszékének román professzora publikációinak jegyzéke. Szeged, 1995. 1041 p. ltsz.: 2228-1997
1247. Csobai Lászlóné: Domokos Sámuel az ELTE Román Tanszékének román professzora publikációinak jegyzéke. Budapest, 1995. 618 p. ltsz.: 2229-1997
1248. Csobai Lászlóné: Domokos Sámuel az ELTE Román Tanszékének román professzora publikációinak jegyzéke. Budapest, 1995. 495 p., 7 kotta. ltsz.: 2230-1997
1249. Csobai Lászlóné: Domokos Sámuel az ELTE Román Tanszékének román professzora publikációinak jegyzéke. Budapest, 1995. 611 p. ltsz.: 2231-1997
1250. Zsilinszky Ádám: Cselédek és kertészek névsora. Telbisz gazdaság. Medgyesegyháza, 1997. 22 p. ltsz.: 2232-1997

1251. Molnár Attila Mihály: A helyi önkormányzatok, elvek, elképzelések a magyarországi megvalósításhoz. Debrecen, 1997. 28 p. ltsz.: 2233-1997
1252. Molnár Attila Mihály: Az 1929-es közigazgatási reform végrehajtása Békés megyében. Szakdolgozat. Debrecen, 1997. 33 p., 16 melléklet. ltsz.: 2234-1997
1253. Csobai Lászlóné: Nemzetiségek együttélése a magyarországi románok által is lakott településeken. Békés, Bihar megye, 1997. 7 p. ltsz.: 2235-1998
1254. Csobai Lászlóné: Románok Csorváson. Csorvás-puszta, 1762–1795. Csorvás, 1997. 24 p., 2 füzet. ltsz.: 2236-1998
1255. Csobai Lászlóné: A magyarországi románok kulturális értékei. Gyula, é. n. 31 p. ltsz.: 2238-1998
1256. Szabados József: Battonya mezőváros jelen századbeli fejlődésének története és főbb mozzanatai. Melléklet az alsó fokú népoktatáshoz. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Battonya, 1891. 41 p. ltsz.: 2239-1998
1257. Csobai Lászlóné: A magyarországi román nemzeti kisebbség település- és művelődéstörténeti áttekintése. Békés, Hajdú-Bihar, Csanád megye, é. n. 25 p. ltsz.: 2240-1998
1258. Csobai Lászlóné: „Kisebbségek a Duna-medencében, kisebbségek Magyarországon” című kiállítás forgatókönyve, melyet az Európai Népcsoportok kongresszusára rendeztek. Budapest, 1991. 52 p. ltsz.: 2241-1998
1259. Csobai Lászlóné: Referátum, elhangzott Párizsban, az 1980-as években. Párizs, 1980-as évek. 9 p. ltsz.: 2242-1998
1260. Csobai Lászlóné: Imádság a haldoklóért című, kétnyelvű, román–magyar film. Békéscsaba, é. n. 74 p. szinkron szöveg. ltsz.: 2243-1994
1261. Takács László: Egy alföldi kisváros (Battonya) az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején. Battonya, 1977. 17 p., 21 p. melléklet. ltsz.: 2244-1998
1262. Kocsor János: Az Ifjúsági és Úttörőház Tizek ifjúsági klubja. Békéscsaba, 1994. Napló és plakát. ltsz.: 2245-1998
1263. Pelle Ferenc: A 48-as szabadságharc hadiorvosának naplótöredéke. Békéscsaba, 1997. 4 p. eredeti, 15 kézzel írt p. ltsz.: 2246-1998
1264. Kocsor János: Az Iparművészeti Múzeum által nyilvántartott műtárgy kártonok másolatai (Békés megyei adatok). Budapest, 1988. 51 p. ltsz.: 2247-1998
1265. Zleovszki Mátyás fésűsmester a piacon árusítás közben. Békéscsaba, é. n. 1 fénykép. ltsz.: 2248-1998
1266. Haan Lajos: Békés vármegye hajdana című kiadvány. Pest, 1870. Hankó György hagyatékából. Fénymásolat. Békéscsaba, 1996. 200 p. ltsz.: 2249-1998
1267. Ádám [Áchim Gusztáv]: Békéscsaba műszaki vonatkozású alkotásai című kiadvány. Másolat. Békéscsaba, 1998. 143 p. ltsz.: 2250-1998

1268. Szabó Ferenc: Tématerv és megvalósítási terv a mezőgazdasági szakképzés Békés megyei történetéből című kiállításához. Szabadkígyós, 1996. 2 p. ltsz.: 2251-1998
1269. Pál Miklós: Emléktáblák Békéscsabán. Békéscsaba, 1996. 3 p. ltsz.: 2252-1998
1270. Csobai Lászlóné: Battonya község főszolgabírája adatai. Levéltári forrásanyag. Megjelent: Battonya története. Budapest, 1995. 272 p. ltsz.: 2253-1998
1271. Mazán Mátyás: Szlovákia kis kulturális atlasza. Árva, Liptó, Zólyom megyék. Békéscsaba, 1996. 11 p., 1 térkép. ltsz.: 2255-1999
1272. Kocsor János: Munkácsy Mihály névváltoztatásával kapcsolatos dokumentumok. Országos Levéltár, Budapest, 1988. 4 p. ltsz.: 2256-1999
1273. Kocsor János: A bánkúti kastélyra vonatkozó iratok Bánkúti főhercegi uradalom tiszti, altiszti és segédlakások építési terve. 1911. Gyula, Békés Megyei Levéltár, XV-11 tervrajzok gyűjteménye. Gyula, 1999. 6 p. ltsz.: 2257-1999
1274. Kocsor János: Bánkúti vadászkastély átalakítási terve (1939). Gyula, Békés Megye Levéltár, XV-11 tervrajzok gyűjteménye. Bánkút, Gyula, 1999. 3 p. ltsz.: 2258-1999
1275. Kocsor János: A Békéscsabai Önkormányzat ajándéka: Viharsarok keskenyfilm. Békéscsaba, 1980-as évek. ltsz.: 2259-1999
1276. Zsilinszky Ádám: Pitvaros rövid története. (A pitvarosi katolikus templom átépítése). Pitvaros, 1997. 4 p. ltsz.: 2260-2000
1277. Palotás Mihály: A Békéscsabai Selyemgubó beváltó és termeltető üzem rövid története. Vezetője Palotás Mihály 1924–1958-ig. Békéscsaba, é. n. 3 p. ltsz.: 2261-2000
1278. Balogh Ferenc: A fényképezés története Békéscsabán. Fénymásolat. Békéscsaba, 1991. 10 p. ltsz.: 2262-2000
1279. Kocsor János: A Múzeumi Egyesület megalakulásának centenáriumi kiállítása. Békéscsaba, 1999. 1 db plakát. ltsz.: 2263-2000
1280. Mazán Mátyás: Első békéscsabai, miskolci és debreceni gőzmalom Rt. iparvágányának helyszínrajza. Békéscsaba, é. n. 32 p. ltsz.: 2264-2000
1281. Szabó Ferenc: Martincsek Mátyás szőr- és szőrmenemesítő üzeme. (Békéscsaba, Berényi u. 27.). Engedély, számlamásolat. Békéscsaba, 1938. 28 p. ltsz.: 2265-2000
1282. Medovarszki János: A magyarkodó, (nem magyar) sovíniszta, feudalista politika hatása a békéscsabai szlovákságra. Békéscsaba, 2000. 9 p. ltsz.: 2266-2000
1283. Matusovszkyné Jenei Uhrin Klára visszemlékezése a békéscsabai zeneiskola megalakulásának 30. évfordulóján. Gyűjtő: Mazán Mátyás. Békéscsaba, 1977. 7 p. ltsz.: 2267-2000
1284. Mazán Mátyás: Mazán László festőművész, tanár festményeiről készült kariatúrák, fénymásolat. Békéscsaba, 1999. 3 p. ltsz.: 2268-2000

1285. Vitay János: Hangfelvételek írásbeli szövege a Mezőhegyesen vélelmezett alagútrendszeréről. 1997–2001. Gyűjtő: Tarkó Gábor. Mezőhegyes, é. n. 8 p., 1 térkép. ltsz.: 2269-2001
1286. Csobai Lászlóné: Románok Eleken. (Egyház és iskola). Elek, 2001. 25 p. ltsz.: 2270-2001
1287. Csobai Lászlóné: A magyarországi románok identitást hordozó intézményei a két világháború között. Békéscsaba, 2001. 17 p. ltsz.: 2271-2001
1288. Csobai Lászlóné: Comunitatea romanescă Otlaka Pusta. Pusztatötlaka, 2001. 22. p., 2 térkép. ltsz.: 2272-2001
1289. Csobai Lászlóné: Lumina, 1999. román nyelvű történeti, irodalmi, művészeti folyóirat kézírata. Békéscsaba, 1999. 163 p. ltsz.: 2273-2001
1290. Eugen Grück: Urme de viața bisericească în vechi eparhie a Budei. Tanulmány. Lumina, 1999. Békéscsaba, 1999. 9 p. ltsz.: 2274-2001
1291. Anna Maria Brad: Pagini din istoria botezului românesc din Ungaria. Tanulmány. Lumina, 1999. Békéscsaba, 1999. 11 p. ltsz.: 2275-2001
1292. Csobai Lászlóné – Elena Rodica Colta: Elek története. Elek, 2001. 65 p. ltsz.: 2276-2001
1293. Csobai Lászlóné: Comunitatea romanescă Vekerde. (Vekerde története). (Román nyelvű). Vekerde, 1999. 13 p. ltsz.: 2277-2001
1294. Csobai Lászlóné: Comunitatea romanescă din Cămin Ungureșc. (Magyarcsanak története). Magyarcsanak, 2001. 9 p. ltsz.: 2278-2001
1295. Csobai Lászlóné: Conviețuiera minoritatilor în așezările locuite și de români. (Nemzetiségkutató konferencia előadása). Békéscsaba, 1991. 9 p. ltsz.: 2279-2001
1296. Csobai Lászlóné: Comuna Chitighaz. (Kétegyháza története). Kétegyháza, 1996. 15 p. ltsz.: 2280-2001
1297. Csobai Lászlóné: Gheorghe Pomut. Viața și însemnătatea personalității. (Pomucz György élete és munkásságának jelentősége). Békéscsaba, 2001. 7 p. ltsz.: 2281-2001
1298. Csobai Lászlóné: Noi rezultate în cercetările topografice ale așezărilor medievale din zona de frontieră a județului Bichis. Szatmári Imre Aradon megtartott régészeti előadása. Arad, 2001. ltsz.: 2282-2001
1299. Csobai Lászlóné: Comunitatea românească Măcherek. Méhkerék, 2001. 27 p., 215 p. levéltári forrásanyag. ltsz.: 2283-2001
1300. Bársony István – Orosz István: A Bihar megyei egyházbirtokok jobbágynépessége a XVIII. század első harmadában. Szőlőművelés a Hajdúkerület városában a XVIII–XIX. században. Segédanyag Méhkerék történetéhez. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Hajdú-Bihar megye, 1976. 10 p. ltsz.: 2284-2001
1301. Joan Crisan: Aspecte privind evoluția demografică a localității Sinnocolaul Roman în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Arad, 1985. 14 p. ltsz.: 2285-2001

1302. Alexandru Hotopan: Istoria bisericii baptiste din Micherechi. 1921–1950-ig (II). Méhkerék, 2001. 22 p. ltsz.: 2286-2001
1303. P. J. David: Calauza Crestina. Tanulmány. Fénymásolat. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Békéscsaba, 1987. 117 p. ltsz.: 2287-2001
1304. Grin Igor: Ismerkedés Méhkerékkal. Méhkerék, 2001. 2 p. ltsz.: 2288-2001
1305. Teodor Patkas: Méhkerék monográfiája. A Foaia Noastra román nyelvű folyóiratban megjelent cikk. Méhkerék, 2001. 4 p. ltsz.: 2289-2001
1306. Teodor Patkas: Méhkerék története. Fénymásolat. Gyula, 1934. 74 p. ltsz.: 2290-2001
1307. Borbély Anna: Limba romana din Micherechi. Méhkeréki román nyelv. Tanulmány. Méhkerék, 2001. 46 p. ltsz.: 2291-2001
1308. Muzeológusok fakanállal című rendezvényen kapott oklevél és receptgyűjtemény. Szentendre, 2001. május 28. 34 p., 1 oklevél. ltsz.: 2292-2001
1309. Csobai Lászlóné: Békés megye településeiben élő román lakosság létszáma. Statisztikai adatok. Békés megye, 1992. 1 p. ltsz.: 2293-2001
1310. Csobai Lászlóné: A magyarországi románok identitáshordozó intézményei a két világháború között. Békéscsaba, 1996. 16 p. ltsz.: 2294-2001
1311. Csobai Lászlóné: Moise Nicoara si romanii din Giula. Moise Nicoara élete és munkássága. Békéscsaba, Gyula, 1995. 8 p. ltsz.: 2295-2001
1312. Szelezsán Endre: A battonyai román tanítási nyelvű általános iskola rövid története. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Battonya, 1988. 3 p. ltsz.: 2296-2001
1313. Takács László: Kocsis György (1885. szeptember 22 – 1968. november 29.) életrajza. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Battonya, 1988. 4 p. ltsz.: 2297-2001
1314. Eugen Greuceanu: Valori religioase ortodox-romane in RPU. Román egyházi értékek Magyarországon. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Arad, 1998. 5 p. ltsz.: 2298-2001
1315. Csobai Lászlóné: Nagylétán gyűjtött román nyelvű kolindák. Nagyléta, 1990. 12 p. ltsz.: 2299-2001
1316. Nagy Marianna – Badics Beatrix: Szülőföldem Orosháza. Darvas József gyermekkora és első pályaszakasza. Orosháza, 2002. 20 p. ltsz.: 2300-2002
1317. Sajtófigyelő. Békés megye, 2001. 1 dosszié. ltsz.: 2301-2002
1318. Csobai Lászlóné: Az 1992. évi vekerdi és az 1993. évi sarkadkeresztúri néprajzi tábor résztvevőinek munkafüzetei. Vekerd, Sarkadkeresztúr, 1993. 5 füzet. ltsz.: 2302-2002
1319. Csobai Lászlóné: Az 1994. évi nyíradonyi néprajzi tábor résztvevőinek munkafüzetei. Nyíradony, 1994. 9 füzet. ltsz.: 2303-2002
1320. Csobai Lászlóné: Az 1996. évi csorvási néprajzi tábor résztvevőinek munkafüzetei. Csorvás, 1996. 8 füzet. ltsz.: 2304-2002
1321. Csobai Lászlóné: Az 1998. évi bedői néprajzi tábor résztvevőinek munkafüzete. Bedő, 1998. 7 füzet. 2305-2002
1322. Csobai Lászlóné: Az 1978. évi eleki néprajzi tábor munkájának hanganyaga. Elek, 1978. 8 magnókazetta. ltsz.: 2306-2002

1323. Csobai Lászlóné: Az 1979. méhkeréki néprajzi tábor gyűjtő munkájának hanganyaga. 7 magnókazetta. ltsz.: 2307-2002
1324. Csobai Lászlóné: Az 1998. bedői néprajzi tábor gyűjtő munkájának hanganyaga. Bedő, 1998. 4 magnókazetta. ltsz.: 2308-2002
1325. Csobai Lászlóné: Az 1992. évi Zsáka-vekerdi néprajzi tábor gyűjtőmunkájának hanganyaga. Zsáka, Vekerd, 1992. 2 kazetta. ltsz.: 2309-2002
1326. Csobai Lászlóné: Az 1994. évi nyíradonyi néprajzi gyűjtőtábor munkájának hanganyaga. Nyíradony, 1994. 4 db kazetta. ltsz.: 2310-2002
1327. Csobai Lászlóné: A Magyarországi románok Kulturális Szövetsége megalakulásának 30. évfordulójára rendezett kiállítás egy részének fényképanyaga. Gyula, Dürer terem. Gyula, 1988. 13 fénykép. ltsz.: 2311-2002
1328. Csobai Lászlóné: Román nyelvű sajtófigyelő a magyarországi román nemzetiség életéről. Békéscsaba, 1986. 10 cikk, 37 másolat. ltsz.: 2312-2002
1329. Csobai Lászlóné: Sajtófigyelő. Románia, Arad, 1998. március. 2 p. ltsz.: 2313-2002
1330. Szatmári Imre: Alagutak Mezőhegyes alatt. Mezőhegyes, 2000. 5 p., 3 térképmásolat, 3 újságcikk. ltsz.: 2314-2002
1331. Dudás Mihályné: Betkó András (1914–1974) volt sztarejsi hagyatéka, esketés, temetés, imák, szertartások szövege szlovák és magyar nyelven. Békéscsaba, é. n. 31 p., 1 db füzet, 20 cédula. ltsz.: 2315-2002
1332. Hargittainé Megyeri Valéria: A kétegyházi román tanítási nyelvű általános iskola története 1948-tól 1988-ig. Szakdolgozat. Kétegyháza, 1989. 61 p., 2 alaprajz. ltsz.: 2316-2002
1333. Kovács Gábor: A világ gyufacímkeken című kiállítás forgatókönyve és katalógusa. Békéscsaba, Töketerebes, 2003. 2 p., 1 meghívó. ltsz.: 2317-2004
1334. Kocsor János: Forgatókönyv az „1848–1849 emlékezete” című megyeházi kiállításról. Békéscsaba, 2003. 3 p. ltsz.: 2318-2004
1335. Kocsor János: Kiállítási forgatókönyv: Fegyverek és metszetek. Válogatás a csabai és gyulai múzeum gyűjteményéből. Békéscsaba, Gyula, é. n. 3 p. ltsz.: 2319-2000
1336. Kocsor János: A MMM történeti gyűjteményében található három mesterlevél restaurálása. Békéscsaba, 2003. 8 p., 3 munkalap. ltsz.: 2320-2004
1337. Krupa András: Dr. Grin Igor megyei múzeumigazgató 60. születésnapján elhangzott ünnepi köszöntő írott anyaga. Békéscsaba, 2004. 9 p. ltsz.: 2321-2004
1338. Goldman–Szénászký ügy. Goldman György sajtótájékoztatója, valamint a Csaba Tv-ben leadott interjú. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1994. augusztus. 2 db videokazetta. ltsz.: 2322-2004
1339. Aszalós Árpád: Kétegyháza község története 1919-ig. Kétegyháza, 1961. 25 p., 2 újságválogat. ltsz.: 2323-2004

1340. Tokárné Csóka Aranka: A méhkeréki görögkeleti felekezeti elemi iskola története az alapítástól az 1948-as évekig. Gyűjtő: Csobai Lászlóné. Méhkerék, é. n. 116 p. ltsz.: 2324-2004
1341. Csobai Lászlóné: Az 1991-ben Párizsban megtartott, a Románok a latin világban című konferencia előadásai. H. n., é. n. 62 p., 1 térképmásolat. ltsz.: 2325-2004
1342. Csobai Lászlóné: A 100 Magyar falu sorozatban megjelent Kétegyháza község története című tanulmány kézírata. Kétegyháza, é. n. 42 p. ltsz.: 2326-2004
1343. Csobai Lászlóné: Adatok a történelmi Szabolcs-Szatmár és Bihar román anyanyelvű népességének történetéhez. Békéscsaba, 2004. 44 p. ltsz.: 2327-2004
1344. Csobai Lászlóné: A Magyar-Román Társaságok története 1945-től 1950-ig. Békéscsaba, 2003. 48 p. ltsz.: 2328-2004
1345. Csobai Lászlóné: Noi román lapkiadó szerkesztőségével folytatott levelezés, információs anyagok. Békéscsaba, 2003. 132 p., 38 színes program, 14 újságkivágot. ltsz.: 2329-2004
1346. Csobai Lászlóné: Noi román lapkiadó szerkesztőségével folytatott levelezés, információs anyagok. Békéscsaba, é. n. 160 db. ltsz.: 2330-2004
1347. Csobai Lászlóné: A 2001-es Lumina című folyóirat kézíratai. Békéscsaba, 2001. 122 p. ltsz.: 2331-2004
1348. Csobai Lászlóné: A 2002-es Lumina című folyóirat kézíratai. Békéscsaba, 2002. 157 p. ltsz.: 2332-2004
1349. Csobai Lászlóné: A 2003-as Lumina című folyóirat kézíratai. Békéscsaba, 2003. 137 p., 1 fénykép. ltsz.: 2333-2004
1350. Kocsor János: Kondoros nagyközségről információs anyag és a kondorosi csárda alaprajza. Kondoros, 2003. 2 p., 1 alaprajz. ltsz.: 2334-2004
1351. Ispánovics-Pozsár Márta: Húsvéti sokadalom a MMM-ban. Húsvéti tojás festése és más vigadalmak. Békéscsaba, 2004. 3 p. programajánlat. ltsz.: 2335-2004
1352. Kocsor János: Leborulok a nemzet nagysága előtt. Forгатókönyv a Kossuth emlékkiállításához. Békéscsaba, 2002. 8 p. ltsz.: 2336-2004
1353. Kocsor János: A Munkácsy Mihály Múzeum rövid története 2003 tavaszán. Békéscsaba, é. n. 4 p. ltsz.: 2337-2004
1354. Mazán Mátyás: Mozaikok a Békés megyébe települt szlovákság történetéből és néprajzából. Békéscsaba, é. n. 11 p. ltsz.: 2338-2004
1355. Kocsor János: Békéscsaba díszpolgárai és választott vezetői. Megyei jogú város nyilvános ülésének közgyűlés elé terjesztett anyaga. Békéscsaba, 2000. 09. 21. 7 p. ltsz.: 2339-2004
1356. Kocsor János: Az állandó néprajzi-történeti kiállítás (1980–2003) anyagából. Békéscsaba, 2003. 3 fénymásolt újságkivágot. ltsz.: 2340-2004

1357. Kocsor János: Békéscsaba város térképe, 1911. Fénymásolat a Békés Megyei Levéltár anyagából. Gyula, 2003. Térkép 2 példányban. Itsz.: 2341-2004
1358. Kocsor János: Levél egy feltételezett Munkácsy festményről. Békéscsaba, 2004. 1 p., 1 színes nyomtatott kép. Itsz.: 2342-2004
1359. Kocsor János: A Dél-alföldi Téglá és Cserépipari Vállalat működésével kapcsolatos dokumentumok, újságcikkek, levelezések. Békéscsaba, 1960–1989. 102 p., 11 újságkivágat, 10 folyóirat. Itsz.: 2343-2004
1360. Ispánovics-Pozsár Márta: Muzeológusok fakanállal elnevezésű rendezvény Szentendrén. Szentendre, 2002–2003. 1 oklevél, 2 receptgyűjtemény. Itsz.: 2344-2004
1361. Gábor Ferenc nagyszalontai költő levele Banner Zoltánnak. Belépési nyilatkozat a művészetbarátok egyesületébe. Levél és formanyomtatvány. Nagyszalonta, 1999–2000. 4 p. Itsz.: 2345-2004
1362. Kocsor János: A magyar múzeumok munkatársainak névjegyzéke, 1985. I–II. kötet. Múzeumi naptár, 1999. A múzeumi szakterületre vonatkozó jogszabályok jegyzéke. Budapest, 1978. 509 p., 4 kiadvány. Itsz.: 2346-2004
1363. Szatmári Imre: Munkácsy és Párizs. A BMMI önálló kiállítása a Párizsi Magyar Intézetben. Párizs, 2004. december 7 – 2005. január 10. 2 p., 2 meghívó, 1 programfüzet, 34 p. sajtóanyag, 1 CD. Itsz.: 2347-2005
1364. Fretyánné Kozma Éva: Méhkeréki román népdalok és táncok. Méhkerék, é. n. 1 db CD. Itsz.: 2348-2005
1365. Csobai Lászlóné: Sajtófigyelő a magyarországi románokról, 2001–2002. Békéscsaba, 2004. 126 p. Itsz.: 2349-2005
1366. Csobai Lászlóné: A Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége dokumentációs anyagai. Békéscsaba, 2001–2002, 2004. 46 p. Itsz.: 2350-2005
1367. Csobai Lászlóné: Magyarországi románok önkormányzati anyagai. Békéscsaba, 2001–2002. 9 p. Itsz.: 2351-2005
1368. Csobai Lászlóné: A magyarországi ortodox egyházzal kapcsolatos iratok. Békéscsaba, 2003. 7 p. Itsz.: 2352-2005
1369. Csobai Lászlóné: Magyarországi románok anyagai, nemzetközi kapcsolatok, civil szerveződések. Békéscsaba, 2002–2004. 31 p. Itsz.: 2353-2005
1370. Csobai Lászlóné: Sajtófigyelő a magyarországi románok történetéhez. Békéscsaba, 2002–2004. 463 p. Itsz.: 2354-2005
1371. Csobai Lászlóné: Sajtófigyelő a magyarországi románok történetéhez. Békéscsaba, 2003–2004. 316 p. Itsz.: 2355-2005
1372. Csobai Lászlóné: A Lumina 2002. kéziratai és tördelt változata. Békéscsaba, 2004. 56 p. Itsz.: 2356-2005
1373. Csobai Lászlóné: A Lumina 2003. kéziratai és tördelt változata. Békéscsaba, 2003. 125 p. Itsz.: 2357-2005
1374. Csobai Lászlóné: A Lumina 2004. kéziratai és tördelt változata. Békéscsaba, 2004. 59 p. Itsz.: 2358-2005

1375. Cornelia Padurean: Házasságkötési viselkedésformák az aradi református népességnél a XIX. században. H. n., é. n. 14 p. ltsz.: 2359-2005
1376. Csobai Lászlóné: A magyarországi román nemzeti kisebbség település- és művelődéstörténeti áttekintése. H. n., é. n. 14 p. ltsz.: 2360-2005
1377. Csobai Lászlóné – Elena Rodica Colta: A Hodosbodrogi kolostor ószláv szerb kéziratái. Hodos–Bodrog, é. n. 8 p. ltsz.: 2361-2005
1378. Csobai Lászlóné: Adatok a történelmi Szabolcs- és Szatmár vármegye román anyanyelvű népességének történetéhez a XVIII. századtól. H. n., é. n. 47 p. ltsz.: 2362-2005
1379. Ispánovics-Pozsár Márta: Muzeológusok fakanállal elnevezésű rendezvény Szentendrén. Szentendre, 2004. 1 db oklevél. ltsz.: 2363-2005
1380. Ispánovics-Pozsár Márta: Muzeológusok fakanállal elnevezésű rendezvény Szentendrén. Szentendre, 2005. 1 oklevél, 25 p. receptgyűjtemény. ltsz.: 2364-2005
1381. Czeglédi Imre: Lieb Ignácra és Mihályra vonatkozó Magyar Kamarai Levéltári iratanyagok. Másolat. Budapest, é. n. 106 p. ltsz.: 2365-2005
1382. Kocsor János: Egy világhírnév tanúi. Munkácsy relikviák a múzeum gyűjteményéből című kiállítás forgatókönyve. Békéscsaba, 2004. 3 p., 3 meghívó. ltsz.: 2366-2005
1383. Kovács Katalin Csilla: Meghívó a múzeum gyermekfoglalkoztató termeinek átadójára, valamint a Régi karácsonyok emlékezete III. kiállításra. Békéscsaba, 2004. 1 meghívó, 3 program. ltsz.: 2367-2005
1384. Kocsor János: Meghívó Vésztő-Mágor új fogadó épület és felújított Romkert átadása, Nagy László szobrának avatása. Vésztő, 2005. 3 kiadvány, 2 meghívó. ltsz.: 2368-2005
1385. Kocsor János: Meghívó a Hat évtized pillanatképei című kiállítás megnyitójára, a Megyeházára. Békéscsaba, 2005. 2 db meghívó. ltsz.: 2369-2005
1386. Kocsor János: Meghívó Czeglédi Imre Munkácsy ősei és rokonsága című könyvének bemutatójára. Békéscsaba, 2002. 1 db meghívó. ltsz.: 2370-2005
1387. Kocsor János: Megyei Múzeumi Szervezetek Országos Konferenciája. Békéscsaba, 2005. október 19–20. Részletes program és forgatókönyv. 4 p. ltsz.: 2371-2005
1388. Somlyai Gábor: Emlékirat Békés városának a legelső megülésétől kezdve az 1893-ik esztendő végéig. Polgármesteri Hivatal. Gyűjtő: Kocsor János: Békéscsaba, 2001. 96 p. ltsz.: 2372-2005
1389. Átadó: Pál Miklós, Polgármesteri Hivatal Békéscsaba: Szerző: Jankovich B. Dénes: Csaba és környéke a magyar honfoglalástól 1526-ig. Megjelent a Békéscsaba története. I. kötet. A kezdetektől 1848-ig. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, é. n. 134 p., 11 p. lektori jelentés. ltsz.: 2373-2005
1390. Átadó: Pál Miklós Polgármesteri Hivatal Békéscsaba: Keresztényi Jenő, Miklya Jenő: Forradalmi Munkásmozgalom Békés megyei harcosai. 2. kötet.

- Kiadta az MSZMP Békés megyei Bizottsága. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1985. 30 p. ltsz.: 2374-2005
1391. Békéscsaba monográfiájának még meg nem jelent tanulmányai. Átadó: Pál Miklós Polgármesteri Hivatal: Békéscsaba monográfiájának még meg nem jelent tanulmányai, lektori jelentések. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 1985. 766 p. ltsz.: 2375-2005
1392. Békéscsaba monográfiájának még meg nem jelent tanulmányai, lektori jelentések. Átadó: Pál Miklós Polgármesteri Hivatal. Gyűjtő: Kocsor János: H. n., é. n. 514 p. ltsz.: 2376-2005
1393. Kocsor János: Örökségvédelmi hatástanulmány a Békéscsabai István malom területén lévő melléképületekről. Békéscsaba, 1985. 2 hatástanulmány, 1 p., 6 térképmásolat, 1 floppy. ltsz.: 2377-2005
1394. Kocsor János: Meghívó Tótkomlóra a Vasútállomások és néphagyományok határon átvélő vasúti kulturális utazások című fényképkiallításra. Tótkomlós, 2005. 2 db meghívó. ltsz.: 2378-2005
1395. Csobai Lászlóné: Vasútállomások és néphagyományok Határon átvélő kulturális utazások című PHARE projekthez gyűjtött anyag. Békéscsaba, 2005. 21 p. ltsz.: 2379-2006
1396. Csobai Lászlóné: A magyarországi románok történetével kapcsolatos események írásos anyagai. Békéscsaba, 2005. 23 p. ltsz.: 2380-2006
1397. Csobai Lászlóné: Lumina, 2005. folyóirat javított, tördelt változata. Békéscsaba, 2005. 47 p. ltsz.: 2381-2006
1398. Csobai Lászlóné: Az Izvorul című kiadvány javított, tördelt változata. Békéscsaba, 2003. 64 p. ltsz.: 2382-2006
1399. Csobai Lászlóné: Szatmári Imre megnyitó beszéde a vasútállomások és néphagyományok című PHARE CBC projekt fényképkiallításán. Békéscsaba, 2005. 1 p. magyar és 2 p. román nyelvű. ltsz.: 2383-2006
1400. Csobai Lászlóné: A Vasútállomások és néphagyományok című PHARE CBC projekt eredményeit bemutató CD. Arad-Békéscsaba, 2005. január 12. 1 db CD. ltsz.: 2384-2006
1401. Csobai Lászlóné: A magyarországi románok rendezvényei, a kisebbségi létrel kapcsolatos sajtófigyelő. Békéscsaba, 2005. 248 p. ltsz.: 2385-2006
1402. Kocsor János: Meghívó a Régi karácsonyok emélékezete IV. programsorozatára. Békéscsaba, 2005. 2 programfüzet, 2 meghívó. ltsz.: 2386-2006
1403. Meghívó a Natura Bekesiensis 7. és a Vasútállomások és néphagyományok című kötetek bemutatójára. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 2006. 02. 20. 3 db meghívó. ltsz.: 2387-2006
1404. Fekete Tamásné, Ónodi Magdolna: Munkácsy dokumentumok és fényképek másolatai. Miskolc, 2005. 26 p. ltsz.: 2388-2006
1405. Balázs Gábor: Lépések az időben. Békéscsaba, 1996. 257 p. kézirat, 1 térképmásolat. ltsz.: 2389-2006

1406. Danielisz Endre: A szarutól a fésűig. Egy kismesterség virágzása és elhalása egy békéscsabai kötődésű fésűsdinasztia emlékezésének tükrében. Gyűjtő: Kocsor János. Békéscsaba, 2006. 122 p. kézirat. ltsz.: 2390-2006
1407. Kocsor János: Meghívó Danielisz Endre: A szarutól a fésűig című könyv bemutatójára. Békéscsaba, 2006. 06. 20. 3 db meghívó. ltsz.: 2391-2006
1408. Kocsor János: Meghívó a Stara Čaba, Régi Csaba című kiállításra. Tökete-rebes, 2006. június 21 – szeptember 3. 3 db meghívó. ltsz.: 2392-2006
1409. Erdei Ilona: Múzeumok éjszakája a MMM-ban. Békéscsaba, 2006. 05. 24. 3 db Szent Iván-éji totó, 4 program. ltsz.: 2393-2006
1410. Ando György: Határozat a szlovák kisebbségi választói jegyzékbe való felvételről. Békéscsaba, 2006. 1 p. ltsz.: 2394-2006
1411. Németh Csaba: „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért...” 1944–1956–1989. Békéscsaba, 2006. 9 p. forgatókönyv, 3 meghívó, 3 katalógus. ltsz.: 2395-2006
1412. Szatmári Imre: Muzeológusok fakanállal. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Szentendre. 2006. 1 oklevél, 24 p. receptgyűjtemény. ltsz.: 2396-2006
1413. Kovács Katalin Csilla. Meghívó a Csabai Tanya és Gabonatörténeti kiállítóhelyre az Új kenyér születik című rendezvényre. Békéscsaba, 2006. 3 db meghívó. ltsz.: 2397-2006
1414. Ispánovics-Pozsár Márta: Suhajda Pál ajándékozó levele, adatok keretezett arcképhez és felvételek a Békéscsaba, Gyóni G. u. 15. számú házról. Békéscsaba, 2006. 2 p., 1 CD. ltsz.: 2398-2006
1415. Kocsor János: A Goldman–Szénászki ügy sajtóanyaga 1994–97, valamint múzeumi ügyek 1989–1990. Békéscsaba, 2006. 3 p., 16 újságkivágat. ltsz.: 2399-2006
1416. Mikics Ádám: Múzeumok éjszakája, 2005. június 24. és Mihály nap, 2005. szeptember 29. a MMM-ban. Békéscsaba, 2005. 5 meghívó, 1 program, 1 Szent Iván-éji és 1 Mihály napi totó. ltsz.: 2400-2006
1417. Kovács Katalin Csilla: Megyeismereti vetélkedő. Expedíciók négy földrészen, Munkácsy Mihály 162. születésnapja. Programok a Munkácsy Mihály Múzeumban. Békéscsaba, 2006. 7 p. ltsz.: 2401-2006
1418. Erdei Ilona: Két békéscsabai díszkút története. Békéscsaba, 2006. 2 újságkivágat. ltsz.: 2402-2006
1419. Váradai Zoltán – Kocsor János: 100 év műtárgyai a MMM-ban című kötet szerkesztői példánya. Békéscsaba, 2000. 05. 25. 145 p. ltsz.: 2403-2006
1420. Kocsor János: Meghívó a Kalmár Veronika rendezte Régi karácsonyok emlékezete V. című kiállításra és programokra. MMM. Békéscsaba, 2006. 3 db meghívó, 3 db program. ltsz.: 2404-2006

Névmutató

- II. Miksa császár *lásd* Miksa császár, II.
II. Rákóczi Ferenc *lásd* Rákóczi Ferenc, II.
Abonyi Lajos 502
Áchim L. András 165, 197, 201, 203, 205–206, 219, 229, 232, 237, 246, 248–
249, 252–253, 526, 532, 536, 652, 699, 904–905, 909, 957
Áchim L. András [családja] 229
Áchim L. Márta 229
Ádám (Áchim) Gusztáv 12, 20, 1267
Ádámffi József 356
Adorján Erzsébet 218
ÁÉV *lásd* Békés Megyei ÁÉV (Állami Építőipari Vállalat)
AGROBER (Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező és Beruházási Vállalat),
Békéscsaba 543
Albert Sándor 454
Albrecht Dürer *lásd* Dürer, Albrecht
Ambrus József 77
Ancsin Pál 217
Ancsin Pálné 269
Ando György 1197, 1410
Andor Gergely 594, 662
Anna Maria Brad *lásd* Brad, Anna Maria
Antal György 28
Arany István 590
Arany János 265
Arany János Művelődési Ház, Mezőmegyer 1235
Aranykalász Tsz, Újkígyós 451
Árus Erika 86
Árvai Pál 24
Aszalós Árpád 1339
Auróra Kör, Békéscsaba 622
Babák György 219
Badics Beatrix 1316
Bagamériné Hammer Szabina *lásd* Hammer Szabina, Bagamériné
Bagelló Mihály 225
Bagi Csilla 706
Bagi Éva, Katkóné 1223
Bajcsy Zsilinszky Endre 82, 881, 885–887, 891–903, 906–908, 910, 922–924,
927, 932–933, 950, 953–954, 969, 1071, 1182
Bakó Márta 459

- Bakos Sándor 454
Bak Sándor 342
Balanyi László 258–260, 308
Balás György 180
Balázs Gábor 1405
Bálint Endre 962, 1124
Bálint Ferenc 115, 539
Bálint Irma 463
Balogh Ferenc 1002, 1278
Balogh György 161
Balogh József 66
Balogh Mária 450
Bankó András 8–9
Banner Zoltán 1361
Bársony István 1300
Bartók Béla 27, 265, 548
Bartóky József 265
Bartolák Andrásné 668
Bazsali Ferenc 827
Beck Zoltán 53–54, 56–58, 61–65, 113, 202, 340, 380–381, 501, 654, 827, 860
Bede László 46
Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, Gyomaendrőd 818
Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, Orosháza 410
Békéscsaba és Környéke Agráripari Egyesület, Békéscsaba 705
Békéscsabai Baromfi-feldolgozó Vállalat, Békéscsaba 25, 49, 272, 403, 450, 454
Békéscsabai Baromfi-feldolgozó Vállalat Orosházi Gyáregysége, Orosháza 454
Békéscsabai Bútoripari Szövetkezet, Békéscsaba 463
Békéscsabai Evangélikus Gyülekezet, Békéscsaba 372, 420, 536, 672, 1060, 1184
Békéscsabai Forgácsoló Szerszámgyár, Békéscsaba 77, 349
Békéscsabai Gimnázium, Békéscsaba 87, 420, 885, 1060
Békéscsabai Gőzmalom Rt., Békéscsaba 1280
Békéscsabai Helytörténeti Szakkör, Békéscsaba 512
Békéscsabai Hűtőház, Békéscsaba 52, 120
Békéscsabai Ifjúsági Ház, Békéscsaba 1198, 1262
Békéscsabai (Jókai) Színház, Békéscsaba 24–25, 73, 506
Békéscsabai Konzervgyár, Békéscsaba 461
Békéscsabai Múzeum-Egyesület, Békéscsaba 1279
Békéscsabai Nemzeti Bizottság, Békéscsaba 873
Békéscsabai Polgári Kör, Békéscsaba 374
Békéscsabai Polgármesteri Hivatal, Békéscsaba 1130–1151, 1388–1392
Békéscsabai Repülőtér, Békéscsaba 697
Békéscsabai Selyemgubó Beváltó és Termeltető Üzem, Békéscsaba 1277

- Békéscsabai Szlovák Gimnázium, Békéscsaba 25
Békéscsabai Városi Tanács, Békéscsaba 468–469, 760, 802, 921, 1067–1068,
1142–1151
Békéscsabai Vasipari Szövetkezet, Békéscsaba 483, 520
Békéscsabai Zeneiskola, Békéscsaba 1283
Békéscsaba Város Önkormányzata, Békéscsaba 1211, 1275, 1355
Békési Borogyáni Földműves Olvasókör, Békés 1076
Békési Élet, Békéscsaba 867–869, 883, 1017
Békési Földmunkások és Kisgazdák Otthona, Békés 1072–1074
Békési Iskola, Békés 111
Békési Kisbirtokos Egyesület, Békés 1075, 1081–1082, 1084, 1087
Békési Kisgazda Kör, Békés 1079, 1083, 1086
Békési Pecei Függetlenségi és 48-as Olvasókör, Békés 1078
Békési Tájház, Békés 642–643
Békési Zsiresi Olvasókör, Békés 1077
Békés Megyei ÁÉV, Békéscsaba 872, 949
Békés Megyei Helytörténeti és Honismereti Bizottság, Békéscsaba 183
Békés Megyei Kórház, Gyula 535
Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba 49, 185, 295, 1065–1066, 1168, 1220
Békés Megyei Levéltár, Gyula 128, 157, 195–196, 249, 350, 379, 406, 723, 884,
1270, 1273–1274, 1299, 1357
Békés Megyei Múzeumi Szervezet *lásd* Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba 230, 234, 485–490, 503,
603–606, 877, 929, 985, 1014–1015, 1058, 1094, 1100, 1183, 1236, 1387
Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba 601, 748–755, 997
Békés Megyei Nap, Békéscsaba 1221
Békés Megyei Népújság, Békéscsaba 57, 646, 649, 700, 1214
Békés Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága *lásd* Békés Megyei Mú-
zeumok Igazgatósága
Békés Megyei Pártbizottság, Békéscsaba 838, 865, 1104
Békés Megyei Párttörténeti Archívum 129
Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya, Békéscsaba 24–25, 27–29, 51–52,
71, 78–79, 103, 118, 121, 184, 189–194, 220, 227, 490, 546, 585, 606, 647
Békés Megyei Téglá- és Cserépipari Vállalat, Békéscsaba 25, 49, 498, 1210,
1213, 1359
Békés Megye Képviselő-testülete, Békéscsaba 1173–1175, 1211, 1222
Békés-Tarhosi Baráti Kör, Békés-Tarhos 637
Békés-Tarhosi Énekiskola, Békés-tarhos 173
Belanka Mihály 886
Beleznai Teréz 176
Bella Elek 129, 226, 405, 670
Benedek Zsuzsa 265

- Bereczki Imre 1, 17, 114, 586–588, 635
Bereczky Emília 243
Betkó András 1331
Birkás Imre Szakmunkásképző Intézet (612. számú), Orosháza 771
Bíró Gyula Lajos 70, 107, 334
Bíró Krisztina 1004
Blahut János 580–581
Bloch Mária 452
Boczkó Dániel 521, 531
Boda Zoltán 25
Bodnár Pál 598
Bogyirka Emil 58, 119–121, 250
Borbély Anna 1307
Borbély Ferenc 875
Borbély Sándor 311
Borbíró Lajos 537, 677, 716–717, 958, 964, 976, 1112, 1240
Borhy Anna 181
Borsi József 845–847, 851–859, 861–870, 872, 876–878, 881–882, 885–887,
890–911, 915–917, 922–924, 927–928, 930–933, 936, 948–950, 953–954,
957, 968–969, 1017, 1182
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc 982–984
Boruzs Ambrus 1111
Botás István 784
Bottka Sándor 884
Botyánszki Andrásné 251
Botyánszki János 303, 320
Botyánszki Pál 26
Botyánszki Pálné 218
Bozó Mária 451
Böőr László 141, 146, 158, 177, 204, 209, 224–225
Brad, Anna Maria 1291
B. Szabó István *lásd* Szabó István, B.
Budapesti Hírlap, Budapest 934
Buka Adrienne 634, 684
Bulik Pál 315
Christián László 1233
Colta, Elena Rodica 1292, 1377
Crisan, Joan 1301
Czeplédi Dorottya 978
Czeplédi Imre 38, 471, 483, 491, 500, 504, 521, 531, 554, 563–565, 572, 597,
638–639, 673, 689–692, 695, 698, 704, 724–747, 756–757, 761, 766, 791,

- 811–813, 816, 830, 832–834, 840, 843–844, 848–849, 851–852, 862, 1057,
1069, 1102, 1192, 1203–1204, 1206, 1226–1229, 1237, 1381, 1386
- Czvitkó Zoltán 454
- Csabai Tanya és Gabonatörténeti Kiállítóhely, Békéscsaba 1413
- Csákabonyi Kálmán 122
- Császi Gyula 24
- Csatári Béla 351
- Csepregi Magdolna 452
- Cserei Pál 25
- Cserényi Béla 25
- Csík Zoltán 825
- Csipes Antal 306
- Csizmadia Sándor 56
- Csobai László 793
- Csobai Lászlóné 708, 762–763, 795, 797, 805–806, 988–991, 993–1000, 1105,
1107, 1156, 1168, 1173–1181, 1246–1249, 1253–1260, 1270, 1286–1289,
1292–1301, 1303, 1309–1315, 1318–1329, 1340–1349, 1365–1374, 1376–
1378, 1395–1401
- Csóka Aranka, Tokárné 1340
- Csoma Gyula 973
- Csomor János 182
- Csongrádi Pál 1119
- Csoór István 145
- Csorvási Kisgazdák Egylete, Csorvás 1080
- Csősz László 669
- Cs. Szabó Lajos *lásd* Szabó Lajos, Cs.
- Csüllög Mária 594
- Csürke Katalin 807
- Danielisz Endre 804, 1406–1407
- Dapsy Gizella 163, 265
- Daru Mária 24
- Darvas József 654, 1316
- Darvas József Irodalmi Emlékház, Orosháza 654
- David, P. J. 1303
- Deák Ferenc 354
- Deák Ferenc (Békéscsaba) 376
- Dedinszky Gyula 84, 372, 492, 536, 595, 628, 714, 1108
- Dél-Alföldi Téglá- és Cserépipari Vállalat, Békéscsaba 1359
- Dél-Békés Megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetsége, Orosháza 409
- Dér László 234, 345–347, 441, 486–489, 544, 563–565, 568, 571, 604–605
- Déri Múzeum, Debrecen 544
- Dernői Kocsis László 82

- DISZ *lásd* Dolgozó Ifjúság Szövetsége
Dobozi Zsuzsanna 781
Dóczi Imre 27
Dolgozó Ifjúság Szövetsége 936, 964, 1164
Domokos József 703, 915, 917
Domokos Józsefné 937
Domokos Sámuel 1246–1249
Domokos Tamásné Medgyesi Éva *lásd* Medgyesi Éva, Domokos Tamásné
Dózsa György 207, 256, 292–293, 357, 364, 401
Dózsa György Népi Kollégium, Gyula 686
Dömötör Ákos 530
Dubovszkája, Elena 359
Dudás Mihályné 1331
Duló György 328
Durkó Zsuzsanna 535
Dürer, Albrecht 265
Dürer Terem, Gyula 1327
Dütsch Zsolt 162
Egyed Ákos 763
Ekker Erzsébet 507
Elek László 755
Eleki Erzsébet 25
Eleki Posta, Elek 384
Elena Dubovszkája *lásd* Dubovszkája, Elena
Elena Rodica Colta *lásd* Colta, Elena Rodica
Első Gyulai Kötött és Szövött Iparárugyár, Gyula 38
ELTE Román Tanszék, Budapest *lásd* Eötvös Loránd Tudományegyetem Román
Tanszék, Budapest
Ember Vendel 259
Endrődi Helytörténeti Gyűjtemény, Gyomaendrőd 550
Eötvös Loránd Tudományegyetem Román Tanszék, Budapest 1246–1249
Erdei Ilona 1409, 1418
Éri István 235
Erkel Ferenc 147, 214
Erkel Ferenc Emlékház, Gyula 147, 214
Erkel Ferenc Leánykollégium, Gyula 337
Erkel Ferenc Múzeum, Gyula 137, 146, 152, 371, 422, 481, 503, 529, 1158,
1327, 1335
Az Est Hármaskönyve, Budapest 1187
Eugen Grück *lásd* Grück, Eugen
Fábián Antalné 313

- Fábián Gábor 669
Fábián Gyula 397
Fábián János 758, 824
Fábián Miklós 236
Fabulya Balázs 143
Farkas Mátyás 332
Farkas Sándor 631
Fazekas Kálmán 28
Fazekas Stefánia 1154
Fehér László 150–151, 427–440
Fehér Magda 377
Féja Géza 1002, 1245
Fejes Anna 520
Fekete Antalné Román Irén *lásd* Román Irén, Fekete Antalné
Fekete Irma 265
Fekete Tamásné Ónodi Magdolna *lásd* Ónodi Magdolna, Fekete Tamásné
Férfi Fehérneműgyár, Békéscsaba 456
Fiatal Demokraták Szövetsége 1214
FIDESZ *lásd* Fiatal Demokraták Szövetsége
Filadelfi Mihály 27
Fischer Edit 265
Flender Éva 449
Forman István 494
Forró Ilona 286
Földvári Ágnes 329
Franyó Ilona 265
Freckay János 690–692, 724–747
Fretyánné Kozma Éva *lásd* Kozma Éva, Fretyánné
Fülöp Nóra 265
Für Lajos 397
Füzes Miklós 927
Gábor Áron Termelőszövetkezet, Dévaványa 43
Gábor Ferenc 1361
Gajdács Mária 265
Galbicsek Mária 515
Gálik Judit 591
Gáspár Ágnes 265
Gellényi Valéria 265
Gerendási Művelődési Ház Honismereti Szakköre, Gerendás 330
Gergely István 355
Gircz Béla 1092

- G. Kuznyecov *lásd* Kuznyecov, G.
Góg Imre 680, 720, 821–822, 966
Goldman György 1338, 1415
Gombos János 723, 794, 798
Göloncsér Ágnes 507
Görbedi József 1194
Görbics László 119
Görgey Gábor 648
Gráfik Imre 567
Greucenanu, Eugen 1314
Grin Igor 1304, 1337
Grück, Eugen 1290
Gúth Ilona 304
Gyapay Gábor 423
Gyapottermelési Kutatóintézet, Budapest 888
Gyári Híradó (az Orosházi Üveggyár lapja), Orosháza 408
Gyebnár Károly 215
Gyomai Viharsarok Háziipari Termelőszövetkezet, Gyoma 631
Gyóni Géza 105, 140, 231, 236, 265, 378, 1199
Gyöngyösi János 124, 876
Gyöngyösi Jánosné 124
Gyöngyösi Károly 385
Gyöngyösi Lászlóné 316
Györffy Kollégium 765
Győri Ilona 456
Gyulai Ferenc 384
Gyulai Fúvószenekear, Gyula 959, 979
Gyulai Harisnyagyár, Gyula 460
Gyulai Húsüzem, Gyula 626
Gyulai Ipartanonc Iskola, Gyula 362
Gyulai Nemzeti Bizottság, Gyula 116
Gyulai Vár, Gyula 137, 152, 601, 814
Gyularemetei Tájtanítóképző Intézet, Gyularemete 1110
Gyula Város Tanácsa, Gyula 280
Gyuris János 109
Gyuska János 688, 1195–1196
Haan Lajos 19, 174, 956, 1266
Hadtörténeti Intézet, Budapest 580
Hagymási Sándor 74
Hajdú Mihály 748
Halmos Béla 1106
Hammer Szabina, Bagamériné 284

- Hámori János 349
Hankó György 809, 1266
Hankó János 775
Haraszi Imre 1089
Hargittainé Megyeri Valéria *lásd* Megyeri Valéria, Hargittainé
Harmati Irma 63
Hartyáni Andrea 450
Hazafias Népfront Békés Megyei Bizottsága, Békéscsaba 296, 425, 618–619, 836,
879, 1051, 1056
Hazafias Népfront Bizottsága, Kétegyháza 612
Hazafias Népfront Bizottsága, Vésztő 850
Hazafias Népfront Budai Bizottsága, Budapest 293
Hazafias Népfront Országos Tanácsa, Budapest 466
Házi Albert 778, 828, 961, 1088, 1121, 1238
Hegyesi Gyula 224
Hegyesi János 373, 663
Hegy András 545
Hentz Lajos 687, 713, 779
Herbst, Wolfgang 377
Herman Ottó 97
Hetényi György 1109
Hetés Tibor 375
Hevenesi Gábor 815
Hévvízi Sándor 1207
Hidi Gyula 711, 775, 960, 973, 1006
Hídvégi Éva 100
Hirka János 660
Horváth Lajos 499
Horváth Mihály 1099
Horváth Sámuel 913
Hotopan, Alexandru 1302
Hoverka Sándor 217
Hrabovszki Márta 463
Hrabovszky Ágnes 776
Hugyecz Ilona 465
Hugyecz Mátyás 72
Hunya István 339, 666
Hunya Karolina 817
Huszár Edit 459
Huszár Rezső 103
Ipari Szakmunkásképző Intézet (613. számú), Békéscsaba 510
Ipari Szakmunkásképző Intézet (613. számú), Gyula 707

- Iparművészeti Múzeum, Budapest 1264
Ispánovics-Pozsár Márta 1351, 1360, 1379–1380, 1414
István Anna 710
István Malom, Békéscsaba 1227, 1280, 1393
Iszály Anna Mária 626
Ivánus Illés 679
Izvorul, Gyula 1178, 1398
Jakó Imre 24
Jámbor Teréz 25
Jambrik Róza 44
Jankovich B. Dénes 1389
Jantyik Mátyás Múzeum, Békés 179, 503, 702
Járolí József 750, 918
JATE *lásd* József Attila Tudományegyetem, Szeged
Jávor Mária 13
Jenei Uhrin Klára, Matusovszkyné 1283
Jókai Mór 97
Joós Béla 24
József Attila 265
József Attila Tudományegyetem, Szeged 545
József Attila Tudományegyetem Történeti Intézete, Szeged 131
Juhász Balázs Gyűjtőklub, Orosháza 202, 380, 394
Juhász Imre 509
Kádas Dezső 327
Kállai Éva Úttörőház, Békéscsaba 266
Kálmán Gyula 1169, 1171
Kalmár Veronika 1420
Kaszaperi Általános Iskola, Kaszaper 312
Kaszaperi Filmszínház, Kaszaper 304
Katkóné Bagi Éva *lásd* Bagi Éva, Katkóné
Katona Imre 2
Kázsmir Miklós 561
Kecskeméti Levéltár, Kecskemét 119
Kelecsényi György 633
Kele József 1103
Kelemen Margit 511, 627
Keliger Lajos 222
Kemény Gábor Szakközépiskola, Békéscsaba 1169, 1171
Kemény Mihály 374
Kepenyes János 25
Kerekes Mária 25
Kerék Mária 458

- Keresztényi Jenő 1390
Kevermesi Helytörténeti Szakkör, Kevermes 41
Kevermesi Kisipari Szövetkezet, Kevermes 593
Kevermesi Községi Könyvtár, Kevermes 314
Kicsi Sándor 1176
Kisiparosok Országos Szervezete, Budapest 1217
Kiss Anikó 601
Kiss Erzsébet 785
Kiss Gergely 663
Kiss Horváth Sándor 319
Kiss Imre 829
Kiss Imréné 173
Kiss Károly 181
Kiss Katalin 62
Kiss Lajos 265
Kiss Margit, V. 504
KISZ 49, 265, 875, 936, 1160–1167
KISZ Békés Megyei Bizottsága, Békéscsaba 143, 936, 1160–1165, 1167
KKDSZ *lásd* Közgyűjtéményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete
Klucsjár Mihály 561
Kmetyi Ferenc 400
Knapcsek Judit 265
Kner Nyomdamúzeum, Gyoma 768–769, 786
Kocsis György 1313
Kocsor János 1067–1068, 1070–1187, 1130–1151, 1159–1167, 1185–1186, 1200,
1205, 1209–1219, 1225, 1231–1234, 1236, 1262, 1264, 1272–1275, 1279,
1334–1336, 1338, 1350, 1352–1353, 1355–1359, 1362, 1382, 1384–1394,
1402–1403, 1406–1408, 1415, 1419–1420
Kodály Zoltán 548, 610–611
Kohán György 265
Kohán Képtár, Gyula 620
Kokavec Iván 265
Kolvárik János 27
Komlósi Mátyás 1001, 1062
Kondorosi Csárda, Kondoros 59, 1350
Kondorosi Egyesült Mgtsz, Kondoros 772
Konyeczki Antalné 552
Koppány János 175, 965, 1113–1115, 1122–1123, 1241
Kossuth Lajos 356, 374, 648, 1352
Kossuth Lajos Múzeum, Cegléd 426
Koszorús Oszkár 754
Kosztai Pál 671

- Kovács Anna 782
Kovács Dezső 478, 518
Kovács Frigyes 770
Kovács Gábor (Békéscsaba) 1333
Kovács Gábor (Szarvas) 24
Kovács Gáborné 24
Kovács Imre 417
Kovács Katalin Csilla 1383, 1413, 1417
Kovács László 24
Kovács Margit 164
Kovács Zoltán 825
Kovács Zsuzsanna 772
Kovek József 423
Kozák Mária, Sz. 700, 802
Kozma Éva, Fretyánné 1364
Könyvtári Jegyzések, Békéscsaba 1003, 1065–1066
Köpösi Vera 15, 99
Körmendi János 65, 131, 267
Körösi Műhely, Békéscsaba 1098
Köröstáj, Békéscsaba 516
Köröstarcsai Helytörténeti Gyűjtemény, Köröstarcsa 552
Körösvideki Vízügyi Igazgatóság, Gyoma 681
Körösztyös János 25
Kőszegi Klára 508
Kötegyáni Húskombinát, Kötegyán 820
Köteles Lajos 188, 198–199, 213, 618, 810
Köteles Pál 767
Kötöttáru Gyár, Békéscsaba 457
Kővári Edit 462
Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete 1063–1064
Közlekedési Múzeum, Budapest 471
Központi Múzeumok Igazgatósága, Budapest 676, 696, 709, 764, 789, 801, 808,
837, 880, 926, 955, 981, 1012, 1093
Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 366, 1140, 1156
Krettné Matejdesz Mária *lásd* Matejdesz Mária, Krettné
Kristóf Elza 265
Krisztoff Andrásné 442–443, 618, 688, 836, 841, 938–946, 951, 1018–1056
Krnács Katalin 458
Krupa András 560, 1337
Krupa Árpád 830–831, 833, 873
Kulcsár László 1243
Kulcsár Lászlóné 1239

- Kulich Gyula 26, 168, 383
Kulich Gyula Ifjúsági és Úttörőház, Békéscsaba 262–263, 507
Kulich Gyula Kulturális Szemle, Békéscsaba 28–29
Kultúra kiadó, Budapest 557
Kurucz János 358
Kuznyecov, G. 360
Ladnyik Erzsébet 1155
Lánczy József 1153
Láng Gyula 287
Laukó István 312
Lázár György 1061
Leiner Gyula 91, 443
Lengyel Zoltán 28
Lenin Tsz, Békéscsaba 458
Lenin Tsz, Dévaványa 242
Lenin Tsz, Makó 99
Lenin Tsz, Sarkad 118
Lenin, Vlagyimir Iljics 189, 193, 1167
Lévai Teréz 28, 352
Lieb [család] 572
Lieb Ignác 1381
Lieb Mihály 1381
Linder László 517, 525, 527, 583, 611, 672
Lovas Imre 265
Lovas László 765
Lovász György 171–172
L. Papp Zsigmond *lásd* Papp Zsigmond, L.
Lugosi Mátyás 24
Lukács Ildikó 967
Lumina, Gyula 1289–1291, 1347–1349, 1372–1374, 1397
Lükő Gábor 814
Madarász Pálné 657
MADISZ *lásd* Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
Magda Erzsébet 416, 790
Magyar Életrajzi Lexikon, Budapest 247
Magyar Demokrata Fórum 1218
Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség 868
Magyar Dolgozók Pártja 166, 863
Magyar Kamarai Levéltár, Budapest 1381
Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség *lásd* KISZ
Magyar Kommunista Párt 78, 166, 309, 581, 608, 649, 707, 712, 1216

- Magyar Köztársaság Kormánya (1946) 1070
Magyar Légiközlekedési Vállalat, Budapest 697
Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége 991
Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége 1327
Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége 1061, 1127, 1129
Magyar Rádió, Budapest 655, 666
Magyar Szocialista Munkáspárt *lásd* MSZMP
Magyar Távirati Iroda 390
Magyar Televízió, Budapest 613, 666, 1166
Major Pál 25
Május 1. Tsz, Békéscsaba 46, 49
Makkai János 563–565
Makra Sándorné 369
MALÉV *lásd* Magyar Légiközlekedési Vállalat, Budapest
Manyák Lajos 88
Márai György 106, 118
Marhás Sándor 662
Marik Dénes 116, 169, 270, 280, 335, 496
Márki Sándor 265
Markovics József 823
Marsi István 455
Marsi László 317, 712
Martincsek Cukrászda, Békéscsaba 1237
Martincsek Mátyás 1281
Márton Gábor 24, 311, 788, 818, 963, 977, 1007, 1091, 1120
Márton László 80, 664
Matejdesz Mária, Krettné 1208
Máté Lajos 25
Matusovszkyné Jenei Uhrin Klára *lásd* Jenei Uhrin Klára, Matusovszkyné
Mátyás Éva 24
Mátyás király 982
Mayer Vilmos 24
Mazán László 1284
Mazán Mátyás 140, 1152–1153, 1169, 1171, 1188–1189, 1220, 1230, 1235,
1245, 1271, 1280, 1283–1284, 1354
MDF *lásd* Magyar Demokrata Fórum
MDP *lásd* Magyar Dolgozók Pártja
Medgyesegyházi Vas- és Faipari Szövetkezet, Medgyesegyháza 592
Medgyesi Éva, Domokos Tamásné 815, 912
Medovarszki János 1233, 1282
Medvegy Elemér 229, 526

- Megyei Múzeumi Szervezetek Országos Konferenciája 1387
Megyeri Valéria, Hargittainé 1332
Mekis Ádám 1184
Mekis Márton 1235
Melich János 1154
Mészáros György, ifj. 28
Mészáros Márta 457
Meszlényi Sarolta 265
Mezőberényi Honismereti Szakkör, Mezőberény 1090, 1126
Mezőberényi Pártbizottság, Mezőberény 653
Mezőberényi Patika, Mezőberény 687
Mezőhegyesi Cukorgyár, Mezőhegyes 541
Mezőhegyesi Mezőgazdasági Kombinát, Mezőhegyes 871
Mikes Kelemen Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola, Battonya 81, 117
Mikics Ádám 1416
Miklovicz Mihály 556
Miklya Jenő 163, 621, 1390
Miksa császár, II. 984
MKP *lásd* Magyar Kommunista Párt
Mohácsy Mátyás 704–705, 756–757
Moise Nicoara *lásd* Nicoara, Moise
Mokány Miklósné 11
Mokry Sámuel [és felesége] 598
Moldován Éva 806
Molnár Ambrus 261, 353, 392, 538, 683, 718–719, 773–774
Molnár Attila Mihály 1251–1252
Molnár Balázs 67
Molnár Ignác 165
Molnár István 661, 780
Molnár László 752
Molnár Pálné 309
Molnár Sándor 1125
Móricz Zsigmond 144, 156, 241, 265, 755
MRDSZ *lásd* Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége
MSZDSZ *lásd* Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége
MSZMP Békéscsabai Szervezete, Békéscsaba 581, 1216
MSZMP Békés Megyei Bizottsága, Békéscsaba 143, 570, 648, 701, 865, 1390
MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged 569
MSZMP KB Párttörténeti Intézete, Budapest 570, 644
MTI *lásd* Magyar Távirati Iroda
Mucsi József 24

- Munkácsy Mihály 475, 491, 504, 572, 1190, 1192, 1205–1206, 1225, 1272, 1358, 1363, 1381–1382, 1386, 1404, 1417
- Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba 57–58, 101, 148, 153, 158, 181, 186, 204, 221, 231, 234, 244, 273–274, 276, 278, 288, 345, 348, 357, 388, 401–402, 415, 419, 444, 473, 475, 485–489, 503–504, 522, 525, 551, 603–607, 617–618, 622, 667, 673, 698, 700, 704, 757, 794–795, 797–798, 811–813, 830–833, 844, 846–849, 851–853, 861–862, 864, 866, 877, 902–905, 908–910, 929–930, 985, 988, 993–994, 996, 1014–1015, 1100, 1183, 1203, 1221, 1223–1225, 1229, 1236, 1279, 1298, 1308, 1333–1338, 1351–1353, 1356, 1360, 1363, 1379–1380, 1382–1383, 1385–1387, 1395, 1399–1400, 1402–1403, 1405–1409, 1411–1417, 1419–1420
- Munkásmozgalmi Múzeum, Budapest 130, 343, 365, 375, 573, 882, 1102
- Munkásőrség Országos Parancsnoksága, Budapest 1185
- Múzeumi Főosztály, Budapest 16, 18, 187, 212, 404, 547, 574, 615–616, 656
- Múzeumi Hírlevél, Budapest 676, 696, 709, 764, 789, 801, 837, 880, 926, 955, 981, 1012, 1093
- Múzeumi Propaganda Osztály, Budapest 125–127, 136, 138, 148
- Művelődésügyi Minisztérium, Kulturális Minisztérium, Budapest 212, 294, 338, 404, 419, 574, 615–616
- Nácsa János 85
- Nádudvari Piroska 534
- Nagy Ágnes 465
- Nagy Gyula 30–32, 55, 154, 240, 749
- Nagy Ilona 1095
- Nagy Istvánné 826, 1005
- Nagy János 24
- Nagy Jenő 607
- Nagy József 391, 495
- Nagy Julianna 14
- Nagykunsági Állami Gazdaság, Dévaványa 243
- Nagy Lajos 21, 23, 39, 47–48, 50, 76, 90, 93–98
- Nagy László 1384
- Nagy Marianna 1316
- Napsugár Bábegyüttes, Békéscsaba 459
- Násztor Sándor 1242
- Neducsin Danica 589
- Nemes Dénes 702
- Nemes József 178
- Nemesi László 699
- Németh Csaba 1158, 1411
- Németh Gyula 783
- Németh Márta 64

- Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest 1107
Névtelen 24–25, 27, 34–35, 92, 103, 200, 398–399, 472, 686, 972
Nicoara, Moise 1311
Novák Gábor Ernő 286
Nové Béla 265
Nyemecz Júlia, Spindler Józsefné 1069
Nyilas Imréné 669
OIB *lásd* Országos Ifjúsági Bizottság
Ó Kovács István 27
Oláh Andor 669
Oláh János 268, 829, 1008
Oltvai Ferenc 992
Ónodi Magdolna, Fekete Tamásné 1404
Opauszki Gabriella 457
Orbán András 215, 415, 770
Orosháza és Környéke Háziipari Termelőszövetkezet, Orosháza 113
Orosházi Állami Gazdaság, Orosháza 1242
Orosházi Tanács VB (Végrehajtó Bizottsága), Orosháza 396, 411–412
Orosházi Üveggyár, Orosháza 408, 1159
Orosházi Vas- és Műanyagipari Szövetkezet, Orosháza 275
Orosz István 1300
Országos Ifjúsági Bizottság 868
Országos Levéltár, Budapest 256, 364, 444, 473, 1272
Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, Budapest 297, 553
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 201, 934, 1224
Orvos Andrásné 658
OSZK *lásd* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Ős Lajos 1188
Páczai Mihály 769
Padurean, Cornelia 1375
Pákh Károly 42
Pál Miklós 1269, 1389–1392
Palotás Mihály 1277
Palovits Gyuláné 1202
Palov József 482, 563–566, 638–639, 1013
Pamuttextil Művek, Békéscsaba 142, 682
Pamuttextil Művek, Mezőberény 162
Papp János 73, 87, 265, 792, 883
Papp Zsigmond, L. 242
Parádi Nándor 152
Paraszt Újság, Békéscsaba 245
Paróczai Gergely 311

- Pásztor János 695
Patakfalvi István 629
Patay Pál 563–565
Patkás Gábor 286
Patkás Pál 177
Patkas, Teodor 1305–1306
Paulay Mihály 358
Pelle Ferenc 40, 283, 314, 480, 1195–1196, 1263
Pelok Elek 550
Penzai Könyvkiadó, Penza 361
Pepó György 271
Pepó János 533
Perza Mihály 216
Petneházi Lajos 460
Petőfi Emlékbizottság, Békéscsaba 296
Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest 654
Petőfi Mgtsz, Orosháza 178, 776
Petőfi Művelődési Központ, Orosháza 202
Petőfi Sándor 294, 296
Petőfi Tsz, Gerendás 330
Petőfi Tsz, Kevermes 41
Pető Sándor 245
Petri Miklós 265
Petróczi Sándor 198
P. J. David *lásd* David, P. J.
Pleskovics András 1003
Pletka Anna 493
Pluhár Mihály 582
Polyák Zsuzsanna 1117
Pomucz György 1297
Pósa Pál 61
Pozojevich Ildikó 974
Prorok Márton 947
Pusztaföldvári Olvasókör, Pusztaföldvár 1003
Putnoki Mária 450
Rác Lajos 596
Rác Sándor 323, 1110
Rákóczi Ferenc, II. 98, 466, 983
Rákóczi Mgtsz, Kétsoprony 591
Rákóczi-telepi Vörös Csillag Tsz, Orosháza 62
Rattai Györgyné 682
Regös Puskás Imre 24

- Rell Lajos 420, 1060
Reök [család] 572
Reök István 791
Resetár Mátyás 132–134
Réthy Zsigmond 485, 655, 1104
Réti László 251–252
Román Irén, Fekete Antalné 168, 362
Rotar, Viorel 805
Rózsa Ferenc Gimnázium, Békéscsaba 49, 265
Rózsahegyi Kálmán 977
Rózsavölgyi Mátyás 1197
Röck [család] *lásd* Reök [család]
Sági István 245–246, 254
Ságvári Endre Termelőszövetkezet, Nagykamarás 306
Sajben Klára 592
Saliga Mária 108
Salzer Gabriella 265
Sárhelyi Jenő 548
Sárhelyi Jenőné 548
Sarkadi Cukorgyár, Sarkad 92, 510
Sarkadi Polgári Iskola, Sarkad 42
Sárréti Írások, Szeghalom 144
Sárréti Múzeum, Szeghalom 621, 1103
Sarusi Mihályné 871
Sass Ervin 27
Scsedrin, Szaltikov 360
Sebes György [és családja] 512, 817
Sebes György Közgazdasági és Kereskedelmi Szakközépiskola, Békéscsaba 513
Sebő László 796
Seleszt Ferenc 275
Siklódi Csilla 464
Siklósi Ferenc 210
Simai Mihály 24
Simon Béla 661
Simon Imola 1224
Simon Imre 1198
Sín Edit 105
Sinka István 621
Sinkó Rozália 453
Sipitzky András 541
Sipos Sándor 24
Sirokai Zoltán 4

- Sisa Béla 479
Slovenská Rodina 582
Somlai Magdolna 825
Somlyai Gábor 1388
Sonkoly Kálmán 24
Soós Béla 971
Sovány György 455
Spindler Józsefné Nyemecz Júlia *lásd* Nyemecz Júlia, Spindler Józsefné
Stark Adolf 714
Stéberl Zsuzsanna 800
Stréberl András 800
Such János 568
Suhajda Erika 456
Suhajda Pál 1414
Supala Ágnes 265
Südy Ernő 424, 570–571
Süveges Pál 421
Szabadkígyósi Mezőgazdasági Technikum, Szabadkígyós 237
Szabad Olga 253
Szabados József 1256
Szabadság Mgtasz, Orosháza 381
Szabó Cs. Albert 970
Szabó Erika 1199
Szabó Erzsébet 632
Szabó Eszter 459
Szabó Ferenc 45, 102, 104, 123, 128, 139, 149, 155, 210, 441, 524, 639, 786,
803, 850, 862, 879, 883, 888–889, 914, 920–921, 934, 952, 986, 1016,
1096, 1106, 1117, 1170, 1172, 1190, 1194–1195, 1198, 1268, 1281
Szabó Ferencné 1225
Szabó Gábor 1170
Szabó Gyöngyi 1116
Szabó István, B. 1070–1087
Szabó János 715
Szabó József 25, 368
Szabó Károlyné 310
Szabó Lajos, Cs. 144, 156, 209, 241
Szabó Lórántné 540
Szabó Mária 86
Szabó Miklós 665
Szabó Pál 170, 623, 678, 721–722, 771
Szabó Pál (író) 265
Szabó Sándor 24

- Szabó Tibor 285
Szakács Margit 407
Szalkai Éva 1009
Szalkai János 1189
Szaltikov Scsedrin *lásd* Scsedrin, Szaltikov
Számuel Pál 28
Szántó Kovács János 55
Szántó Kovács János Múzeum, Orosháza 141, 146, 154, 340–341, 503, 749
Szarvasi Evangélikus Gyülekezet, Szarvas 1101
Szarvasi Mezőgazdasági Szakiskola, Szarvas 321
Szarvasi Szárazmalom, Szarvas 297
Szarvasi Vegyes Háziipari Szövetkezet, Szarvas 540
Szász Lajos 89, 111–112, 179
Szathmári Imréné 1118, 1231
Szatmári Imre 1298, 1330, 1363, 1399, 1412
Szatmári Kálmán 1079
SZDP *lásd* Szociáldemokrata Párt
Szegedi Kis István Gimnázium és Szakközépiskola, Békés 260, 308, 1092
Szeghalmi Helytörténeti Közgyűjtemény *lásd* Sárréti Múzeum, Szeghalom
Szeghalomvidéki Hírlap, Szeghalom 958
Székács Elemér 768
Szekerczés József 24
Szekerczés Pál 1193
Szelezsán Endre 1312
Szénászkzy Júlia 1338, 1415
Szentendrei Szabadtéri Múzeum, Szentendre 1308, 1360, 1379–1380, 1412
Szeiti Tibor 751, 753
Szepesi Györgyné 685
Szepesváry Iván 59
Szerdahelyi István 481
Szigeti Gábor 29
Szigeti István 549
Szigeti Lajos 498
Szikossy Ferenc 467
Szikszai Ferenc 619
Szilágyi Imre 43
Szilágyi Miklós 137, 147, 214, 371, 407, 422, 1059
Szincok György 336
Sz. Kozák Mária *lásd* Kozák Mária, Sz.
Szlovák Tájház, Békéscsaba 277
Szmola Illés 454

- Szobek András 551, 935
Szoboszlai Sándor 25
Szociáldemokrata Párt 382, 645
Szőke Imre 654
Szuhánszky Mihály 659
Szuhánszky Mihályné 661
Szügyi Dániel 786, 919
Szvercsák Júlia 307
Tábori György 5–6, 10, 58, 60, 135, 204, 230, 277, 413–414, 642–643, 669,
765, 842, 913, 1060, 1101, 1187, 1191
Takács István 279
Takács László 117, 1261, 1313
Talabér Ferenc 142
Tamási Gergely 758
Táncsics Mihály 123, 341, 640
Táncsics Mihály Emlékmúzeum, Ácstesztér 467
Táncsics Mihály Gimnázium, Orosháza 24
Tarjányi Sándor 567
Tarkó Gábor 1285
Telbisz Gazdaság, Medgyesegyháza 1250
Termelőszövetkezeti Tanács Békés Megyei Irodája, Békéscsaba 350
Tessedik Sámuel 840
Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas 482, 503, 563–567, 638–639, 671, 1013, 1226
Tevan Andor 987
Tevan Könyvtár, Békéscsaba 265
Tevan Nyomda, Békéscsaba 703
Thiesz János 975, 1010
Tibori János 3, 7, 248, 532
Tildy Zoltán 209
Tiszántúli Talajjavító és Talajvédelmi Vállalat, Szarvas 542
Tiszatáj, Szeged 767
TIT Békés Megyei Szervezete, Békéscsaba 519, 559–560, 576
Tokárné Csóka Aranka *lásd* Csóka Aranka, Tokárné
Topperczer Antal 46
Torbágyi Novák József 33
Tóth András 322
Tóth Béla 264
Tóth Ilona 507
Tóth Imre 305
Tóth Lajos 24, 321
Tóth László 22
Tóth Pálné 826
Tóth Péter 331

- Tótkomlói Evangélikus Gyülekezet, Tótkomlós 175
Tótkomlói Papucsgyár, Tótkomlós 965
Történelmi Szemle, Budapest 1182
Történelmi Múzeum, Budapest 614
Trefort Munkásotthon, Békéscsaba 581
Tudományos Ismeretterjesztő Társulat *lásd* TIT
Turák József 283, 593
Tüköry Lajos 36, 75
Uhrin Edit 497, 630, 1054–1055
Uhrin Péter 963
Új Auróra, Békéscsaba 578, 622
Új Élet Termelőszövetkezet, Orosháza 367
Ungvári Mihály 819–820
Urbán István 216
Urbán László 569
Ürmös Mária 228
Vad Imre 223
Vajó Zoltán 182
Valuska Edit 675
Vandlik Ilona 265
Váradi Zoltán 1419
Varga Dezső 24
Varga József 272, 403
Varga László 625, 674, 777
Várkonyi István 528
Várnagy Csilla 509
Vásárhelyi Pál Szocialista Brigád, Békéscsaba 543
Vass István 68–69, 101–102, 139, 149, 153, 155, 158–160, 176, 186, 195–197, 201, 203–208, 213, 221, 226, 231–233, 238–239, 244, 247, 249, 255, 257, 273–274, 276, 278, 282, 288–292, 298–302, 339, 341, 344, 348, 354–355, 357, 370, 374, 378–379, 382–383, 386–389, 393, 395, 401–402, 406, 415, 417–421, 423–424, 441, 443–448, 468–470, 474–475, 477, 484, 501, 503, 505–506, 514, 516–518, 522–523, 525, 527–529, 555, 557–559, 562–565, 575, 577–579, 580–584, 598–600, 602–603, 607–610, 617, 622, 638–641, 645–646, 649–653, 657–663, 668, 670, 672, 770, 810, 1201
Vecsei Imre 281
Végh Mihály 24, 36–37, 75, 83, 110, 318, 324–326
Vendel Utcai Tanítóképző Énekkara, Budapest 665
Veress Sándor 549
Verő Gábor 476
Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém 235
Vésztő-Mágori Emlékhely, Vésztő-Mágor 464, 1384
Viczián Judit 590

- Vidovszky Kálmán 200
Víggh Károly 82, 907
Világosság Dalkar, Szarvas 72, 171
Viorel Rotar *lásd* Rotar, Viorel
Virágh Ferenc 25, 78
Virág Lászlóné 636
Vitay János 1285
V. Kiss Margit *lásd* Kiss Margit, V.
Vlagyimir Iljics Lenin *lásd* Lenin, Vlagyimir Iljics
Vlucskó Márta 461
Vlucskó Lajos 367, 397
Volánszky János 664
Voniga Tódor 997
Vozár Imre 673
Vörös Vince 889
Wegroszta Gyula 959, 979
Weil Emil 161
Weisz Sándor 578–580
Wenckheim [család] 66, 501, 1234
Wenckheim Frigyes 952
Wenckheim Krisztina 952
Wenckheim Lajos 6
Wilim János 174
Winkler Ilona 1232
Wolfgang Herbst *lásd* Herbst, Wolfgang
Zahorán Andrásné 1188
Zahorán János [és neje] 711
Zalai György 667, 1157
Zana Zoltán 333
Zana Zoltánné 333
Zdusek Erik 681
Zelenyánszki András 382
Zielbauer György 166–167
Zilahi Lajos 624
Zimonyi Ilona 461
Zleovszki Mátyás 1265
Zsadányi Általános Iskola, Zsadány 47
Zsilinszky Ádám 1244, 1250, 1276
Zsilinszky Endre, id. 916, 968
Zsilinszky János 860
Zsilinszky Mihály 211, 918
Zsótér József 29

Tárgymutató

- I. világháború 146, 149, 355, 395, 421, 428, 804, 978, 1113, 1199
- II. világháború 25, 35, 45, 61, 181, 317, 319, 322, 326–327, 331, 334–335, 345, 370, 441, 453, 472, 494, 641, 717, 845, 873, 883, 890, 894, 902–903, 908–910, 1113, 1172, 1241
- 1514-es parasztháború 207, 256, 292–293, 357, 364, 401
- 1848-as szabadságharc 31, 36, 75, 141, 240, 294, 296, 648, 1103, 1261, 1263, 1334, 1352
- Állami gazdaság 243, 1242
- Állattenyésztés 1, 350, 779, 970, 1085
- Céh *lásd* Mesterség
- Cigányok *lásd* Romák
- Cserkészzet 960, 975
- Egészségügy 195, 535, 635, 669, 970, 1263
- Egyesület 265, 374, 493, 539, 622, 637, 675, 705, 723, 796, 958, 986, 989, 1003, 1065, 1072–1084, 1086–1087, 1116, 1119, 1152, 1279, 1361
- Egyházi élet 84, 175, 182, 209, 372, 501, 536, 672, 780, 786, 919, 1101, 1108, 1112, 1122, 1152, 1172, 1184, 1239, 1241, 1276, 1286–1287, 1303, 1310, 1314, 1331, 1340, 1368, 1377
- Egylet *lásd* Egyesület
- Élelmiszeripar 49, 52, 92, 120, 397, 403, 450, 454, 461, 510, 541, 626, 800, 820
- Életrajzok 36, 75, 105, 123–124, 133, 140, 161, 168, 174, 201, 218, 237, 247, 249, 253, 265, 339, 342, 420, 449, 465, 477, 517, 521, 526–527, 531, 561, 568–569, 571–572, 577, 590, 594, 596, 628, 640, 650, 653, 666, 677, 685, 688, 711, 714, 765, 791, 800, 809, 817, 819, 827–828, 869, 876, 885, 887, 906, 916–917, 927, 932–933, 935, 950, 954, 963, 968, 973, 976–977, 1007, 1017, 1060, 1108, 1113–1115, 1126, 1182, 1189, 1195–1196, 1999, 1233, 1243, 1245, 1272, 1297, 1311, 1313, 1316, 1331, 1381, 1386, 1404
- Emlékhelyek 265, 442, 464, 467, 497, 938–945, 951, 1018–1056, 1269
- Erdészeti 397–398
- Évfordulók 24–27, 55, 130, 132, 172, 194, 200, 205, 219, 240, 252, 265, 293, 296, 323, 334, 357, 364, 378, 401, 417, 455, 466–467, 470, 474–475, 504, 549, 582, 607, 652, 667, 684, 695, 704–705, 756–757, 830–833, 844, 846–849, 851, 861–862, 864, 866, 871, 918, 928, 952, 971, 987, 1101, 1016, 1071, 1101, 1167, 1169, 1177, 1186, 1190, 1198, 1205, 1213, 1227, 1283, 1327, 1334, 1337, 1352, 1388, 1417, 1419
- Feudalizmus 30, 67, 261, 391–392, 445, 462, 538, 683, 713, 718–719, 773–774, 828, 982–984, 1300
- Földmunkások 70–71, 91, 344, 587–588, 1072–1074
- Gépállomás 74, 509, 636
- Gyógyszerészet 571, 687, 826, 1005, 1202
- Halászat 1059

- Hazafias Népfront 183, 238, 293, 296, 425, 466, 612, 618–619, 836, 850, 879, 1051, 1056
- Házasság 22, 536, 952, 1162, 1375
- Helytörténet 4–5, 7, 11–14, 19–20, 24, 44, 48, 53–54, 59, 61, 63–65, 69, 81, 107, 116, 122, 131, 135, 150, 152, 156, 170, 180, 182, 188, 209–210, 233, 248, 265, 268, 273–274, 284, 286–287, 305, 307, 310–311, 313, 320, 328–329, 337, 347, 351–353, 368–369, 385, 389–392, 395, 413, 417, 419, 422, 425, 427–431, 433, 435, 437–441, 452–453, 455, 478, 480, 492, 495, 500, 502, 508, 511, 515, 534, 536–537, 556, 587–588, 595, 600, 623, 627, 634, 641, 679–681, 684, 715–717, 720–722, 751–753, 761, 773, 775, 778, 782, 812–814, 821–825, 841, 843, 854–857, 872–873, 877, 913–914, 956, 966, 972, 992, 1000–1001, 1004, 1006, 1010, 1061–1062, 1071–1091, 1109, 1121, 1123–1124, 1156, 1187, 1191, 1207–1208, 1228, 1234, 1237–1238, 1240, 1253–1254, 1256, 1266, 1270, 1273–1275, 1277, 1285, 1292–1294, 1296, 1302, 1304–1306, 1330, 1339, 1350, 1376, 1388, 1391–1392, 1417–1418
- Helytörténeti gyűjtemények 147, 214, 404, 550–552, 574, 621, 654, 769, 877
- Helytörténeti szakkörök 24, 37, 41, 49, 81, 202, 265–266, 330, 380, 394, 512–513, 647, 1090, 1126
- Honismereti szakkörök *lásd* Helytörténeti szakkörök
- Ifjúsági szervezetek 49, 143, 262–263, 265, 269, 507, 868, 870, 875, 936, 964, 1160–1167
- Ipar 25, 38, 49, 77, 142, 162, 275, 283, 349, 397, 408, 456–457, 460, 463, 483, 498, 520, 543, 554, 592–593, 682, 834, 854, 856, 872, 949, 965, 1106, 1130, 1135, 1159, 1203–1204, 1210, 1213, 1217, 1277, 1281, 1359
- Irodalom 24–25, 27–29, 56, 85, 97, 103, 140, 151, 156, 163, 231, 236, 241, 265, 294, 296, 359, 373, 378, 432, 434, 436, 621, 654, 755, 767, 1002, 1153, 1168, 1199, 1245, 1316, 1361
- Iskolatörténet 11, 25, 42, 47, 83, 87–88, 103, 111, 117, 172–173, 188, 260, 265, 308, 312, 315, 321, 323, 362, 420, 423, 513, 536, 546, 628, 686, 771, 781, 792, 842, 859, 875, 885, 974, 1008–1009, 1060–1061, 1092, 1110, 1137, 1169, 1171, 1177, 1193, 1233, 1256, 1268, 1283, 1286–1287, 1310, 1312, 1332, 1340
- Izraeliták 891, 1121, 1152
- Jog *lásd* Közigazgatás
- Katonakönyv 355, 860, 997–998
- Katonaság 21, 31, 342, 355, 421, 518, 804, 860, 978, 997–998, 1122, 1172, 1189, 1241, 1263
- Képzőművészet 18, 145, 265, 363, 382, 393, 475, 491, 504, 516, 598, 620, 667, 698, 827, 963, 971, 1190, 1192, 1205–1206, 1224–1225, 1272, 1284, 1335, 1358, 1361, 1363, 1382, 1386, 1404, 1417–1419
- Kertészet 46, 49, 267, 284, 705, 752, 1250
- Kertészközségek *lásd* Kertészet

- Kiállítás 58, 101, 130, 137, 141, 145–147, 152–154, 158, 181, 187, 204, 208, 214, 231, 240, 244, 276, 288, 338, 340–341, 345, 348, 357, 363, 367, 371, 381, 388, 401–402, 415, 422, 426, 466–467, 471, 475, 481–482, 501, 504, 544, 554, 558, 563–567, 573, 620–621, 638–639, 654, 667, 671, 673, 705, 757, 794–795, 797–798, 830–833, 844, 846–849, 851–853, 861–862, 864, 866, 882, 902–905, 908–910, 930, 990–991, 993–994, 996, 1170, 1203, 1226–1227, 1229, 1258, 1268, 1279, 1327, 1333–1335, 1352, 1356, 1363, 1382–1385, 1394–1395, 1399, 1402, 1408, 1411, 1420
- Kitüntetés 393, 518, 549, 1057, 1077, 1153, 1308, 1355, 1360, 1379–1380, 1412
- Könyvtár 49, 131, 185, 201, 295, 314, 316, 931, 989, 1003, 1065–1066, 1168, 1216, 1220, 1224
- Kör *lásd* Egyesület
- Közigazgatás 8–9, 22, 30, 89, 135, 157, 220, 280, 285, 411–412, 414, 468–469, 490, 515, 703, 708, 761, 784, 802, 884, 912, 921, 970, 1067–1068, 1070, 1095, 1099, 1106, 1131–1151, 1198, 1200–1201, 1215, 1218–1219, 1222, 1251–1252, 1270, 1355, 1362, 1410
- Közlekedés 93, 333, 471, 499, 586, 697, 822, 843, 1106, 1138, 1219, 1394–1395, 1399–1400, 1403
- Lakosságcsere 1208, 1231
- Levelezés 33, 59, 123, 148, 180, 201, 310, 319, 336, 354, 374, 406, 417, 421, 425, 491, 514, 518, 527, 532, 583, 648, 814, 844, 852, 890–891, 893, 923–924, 953, 1002, 1171, 1189, 1204, 1225, 1245, 1345–1346, 1358–1359, 1361, 1414
- Malom 297, 445, 601, 629, 1227, 1280, 1393
- Megemlékezés *lásd* Évforduló
- Mesterség 93–94, 358, 597, 690–692, 724–747, 1069, 1130, 1217, 1237, 1265, 1281, 1336, 1406–1407
- Mezőgazdaság 1, 60, 115, 169, 268, 281, 348, 366, 458, 542–543, 566, 633, 714, 768, 785, 857, 871, 888, 1096, 1242, 1268, 1300
- Mezőgazdasági munkás 2, 15, 55, 66, 71, 78–79, 139, 165, 180, 196–197, 203, 206, 239, 245–246, 254, 259, 306, 389, 399, 484, 524, 532, 596, 609, 762–763, 900, 904–905, 909, 928, 933, 1002, 1099, 1113, 1250
- Munkásmozgalom 3, 18, 39–40, 68, 76, 78, 86, 90, 100, 130, 132, 139, 142, 160–161, 166–168, 172, 189–191, 193, 213, 222, 230, 250, 259, 309, 343, 365, 386–387, 443, 465, 470, 512, 573, 575, 577–578, 581, 602, 608–609, 644–646, 649–650, 707, 712, 763, 838, 863, 865, 920, 938–946, 1018–1050, 1052–1053, 1102, 1185, 1216, 1390
- Múzeumtörténet 57–58, 101, 125–127, 130, 136, 138, 148, 179, 186, 204, 212, 221, 230, 234, 240, 278, 343, 375–377, 397, 404, 407, 420, 423, 444, 467, 473, 476, 485–490, 503, 517, 522–523, 525, 527, 529, 547, 551, 558, 574, 603–605, 613–618, 622, 656, 698, 702, 749, 803, 813–814, 877, 929, 985, 988, 1013–1015, 1058, 1094, 1100, 1102, 1158, 1183, 1190, 1205, 1221, 1223–1226, 1236, 1264, 1279, 1308, 1335–1338, 1351–1353, 1356, 1360,

- 1362–1363, 1379–1380, 1382–1387, 1399–1400, 1403, 1406–1407, 1409, 1412–1417, 1419–1420
- Műemlék 121, 152, 297, 464, 479, 553, 630, 810, 814, 825, 947, 1273–1274, 1384, 1393
- Művelődéstörténet 32, 97, 184, 279, 304, 325, 376, 416, 418, 424, 443, 459, 490, 519, 539, 559–560, 576, 622, 675, 686, 710, 754, 766, 781, 783, 790, 794–795, 797–798, 835, 854, 974, 987, 989–990, 993, 1016, 1257, 1287, 1310, 1376
- Napló 335, 427–440, 804, 911, 978, 1122, 1263
- Németek (Békés megyei) 996, 1356
- Nemzetiség (általában) 353, 419, 539, 545, 589, 603–606, 792, 807, 878, 992, 1105, 1107, 1128, 1173–1176, 1180, 1194, 1253, 1258, 1394–1395, 1399–1400, 1403
- Néprajz (általában) 65, 495, 530, 774, 807, 995–996, 1354, 1356
- betyár 59, 104
 - foglalkozás 93–96
 - gyógyászat, népi 669
 - kiállítás 996, 1351, 1356, 1383, 1394–1395, 1399, 1402, 1413, 1420
 - kolinda 1315
 - lakodalom 199, 1375
 - monda 97–98, 530, 758
 - munkásfolklor 2
 - néptánc 27, 548, 1364
 - népzene *lásd* néptánc
 - tábor, néprajzi 1181, 1318–1326
 - táplálkozás 94–95
- Nevek *lásd* Nyelvészet
- Neveléstörténet *lásd* Iskolatörténet
- Nyelvészet 10, 25, 84, 229, 515, 595, 748, 761, 793, 835, 1095, 1154–1155, 1207, 1307
- Parasztság *lásd* Mezőgazdasági munkás
- Pénzintézet 1010
- Posta 384, 396
- Reformkor 285, 773, 1004
- Régészet 464, 698, 1298, 1384, 1389
- Romák 324, 546, 585
- Románok (magyarországi) 328, 416, 790, 795, 797–798, 805–806, 996, 988–1000, 1177–1179, 1181, 1246–1249, 1253–1255, 1257–1260, 1286–1297, 1299–1307, 1309, 1318–1329, 1332, 1340–1349, 1356, 1364–1374, 1376, 1378, 1396–1398
- Sajtófigyelő 57, 110, 125–127, 136, 138, 146, 148, 245–246, 255, 289–291, 298–302, 370, 390, 446–448, 505, 526, 555, 557, 562, 645–646, 651, 676, 693–694, 696, 699–700, 709, 759, 764, 787, 789, 799, 801, 808, 837, 839, 861,

867–869, 874, 880, 883, 922, 925–927, 934, 948, 955, 958, 980–981, 987, 1011–1012, 1093, 1096–1098, 1155, 1178–1179, 1214, 1221–1222, 1289–1291, 1317, 1328–1330, 1338–1339, 1345–1349, 1356, 1359, 1365, 1370–1374, 1397–1398, 1401, 1415, 1418

Sajtó *lásd* Sajtófigyelő

Sport 34, 298, 315, 655, 678, 706, 788, 858, 1233

Szakszervezet 133, 272, 403, 496, 838, 1063–1064

Szerbek 996, 1356, 1377

Színház *lásd* Színjátszás

Színjátszás 24–25, 29, 73, 323, 459, 506, 1235

Szlovákok 25, 84, 175, 211, 232, 277, 372, 382, 582, 595, 609, 710, 794, 797–798, 860, 996, 1061, 1127, 1129, 1154, 1208, 1231, 1271, 1282, 1331, 1354, 1356, 1408, 1410

Szobrok 356, 951, 971, 1055

Szövetkezetek 113, 275, 463, 483, 520, 540, 592–593, 625, 631, 674, 777, 961

Tájházak 277, 583–584, 642–643

Tanácsköztársaság 16, 24, 39, 76, 102, 106, 109–110, 119, 146, 149–150, 153, 155, 158–159, 163–164, 175, 187, 215–217, 223, 228, 257–258, 342, 387, 393, 533, 599, 607, 625, 628, 632, 646, 674, 770, 948, 967

Tánc *lásd* Zene

Tanyák 25, 114, 227, 624, 1088, 1132, 1170, 1413

Társadalom 137, 324, 332, 351, 377, 413, 422, 430, 452, 634, 750, 782–783, 821, 845, 1004, 1117, 1131, 1194, 1238

Térképek 6, 86, 109, 160, 188, 333, 337, 372, 392, 457, 465, 502, 587, 681, 798, 804, 814, 883, 912, 994, 1095, 1106, 1183, 1207, 1219, 1224, 1271, 1285, 1288, 1330, 1341, 1357, 1393, 1405

Termelőszövetkezetek 17, 23, 25, 41, 43, 46, 49, 60, 62, 99, 108, 118, 134, 178, 242, 268, 270, 281, 306, 318, 330, 350, 367, 379, 381, 409–410, 451, 458, 591, 772, 776, 793, 818, 828, 961

Tűzoltóság 50

Újjátelepülés 264, 267, 284, 372, 536, 538, 683, 719, 750–751, 1157, 1254, 1388

Úttörőmozgalom 25, 262–263, 266, 271, 507, 882, 1262

Vadászat 6, 1274

Vallás *lásd* Egyházi élet

Visszaemlékezések 24, 129, 150, 176–177, 198, 215–216, 224–226, 229, 251, 259, 272, 336, 387, 403, 405, 533, 570, 578–580, 582, 590, 611, 641, 657–664, 668, 670, 695, 770, 886, 889, 918, 937, 962, 964, 1001, 1069, 1110–1111, 1120, 1124, 1188, 1197, 1231–1232, 1244

Zene 25, 27, 72, 171, 173, 190–192, 252, 548, 589, 610–611, 637, 665, 959, 979, 1007, 1283

Földrajzinév-mutató

- Ácsteszer (Komárom-Esztergom megye) 467
Alföld 29, 335, 499, 602, 667, 965
Almáskamarás (Békés megye) 284, 1018
Alsókubin (Dolný Kubín, Szlovákia) 932
Arad (Románia) 1298, 1301, 1314, 1329, 1375, 1400
Arad megye (Románia) 815
Árva megye (Szlovákia) 1271
Balatonfüred (Veszprém megye) 923
Bánkút (Békés megye) 1273–1274
Bardejov *lásd* Bártfa
Bártfa (Bardejov, Szlovákia) 1206
Battonya (Békés megye) 81, 117, 331, 589, 781, 889, 992, 1019, 1038, 1256,
1261, 1270, 1312–1313
Bécs (Ausztria) 923
Bedő (Hajdú-Bihar megye) 1321, 1324
Békés (Békés megye) 11, 24–25, 27, 80, 111, 173, 179, 258–260, 271, 279, 308,
499, 503, 559, 637, 642–643, 655, 669, 683, 702, 718–719, 773–774, 943,
947, 967, 1019, 1039, 1072–1079, 1081–1084, 1086–1087, 1092, 1116,
1125, 1215, 1388
Békéscsaba (Békés megye) 3, 7–9, 12, 19–20, 22, 24–27, 33, 46, 49, 51–52, 57–
58, 73, 77, 82, 84, 86–87, 101, 105, 120–121, 124, 132–135, 142–143,
145–146, 153, 158–160, 165, 168, 174, 183–186, 194, 200–201, 203–208,
211, 213, 215–222, 227–234, 236, 238–239, 244–248, 251–255, 257, 262–
266, 269, 272–274, 276–278, 288–291, 298, 303, 327, 335, 342, 349, 358,
368–369, 372, 374, 376, 382–383, 386–390, 393, 395, 401–403, 413, 415,
418, 420, 423–424, 444–445, 449–450, 454, 456–459, 461, 463, 465, 468–
469, 473–475, 477, 480, 483–484, 491–492, 497–498, 504–507, 510, 512–
513, 515–516, 519–528, 531–533, 536, 543, 548, 554, 559–560, 568, 570–
572, 575–576, 578–579, 581–584, 595, 597, 599–600, 602–611, 617–618,
622, 628, 630, 640, 645–646, 649–650, 652, 658, 667–668, 672–673, 680,
682, 688–692, 697–701, 703–705, 710–711, 714, 724–747, 756–757, 760–
763, 765–767, 770, 791–798, 802–803, 806, 809–813, 816, 831–834, 836,
838, 841, 844–859, 861–870, 872–873, 876–879, 883, 885–887, 902–906,
908–918, 921–924, 927–930, 932–933, 936, 943, 945, 948–950, 953–954,
956–957, 960, 968–970, 975, 985, 987–989, 991, 994–1000, 1002–1003,
1005–1006, 1010, 1014–1017, 1019, 1040, 1051, 1055–1058, 1060, 1065–
1068, 1098–1100, 1104, 1106, 1108, 1118, 1130–1151, 1155–1156, 1160–
1165, 1167–1169, 1171, 1173–1175, 1183–1188, 1191–1192, 1195–1205,
1207–1208, 1210–1214, 1216, 1218, 1220–1225, 1227–1229, 1231, 1233,

1236–1237, 1260, 1262–1263, 1265–1267, 1269, 1271, 1275, 1277–1284,
1287, 1289–1291, 1295, 1297, 1303, 1310–1311, 1328, 1331, 1333–1338,
1343–1349, 1351–1359, 1365–1374, 1382–1383, 1385–1393, 1395–1403,
1405–1411, 1413–1420

Békési járás (Békés megye) 943

Békés megye 2, 15, 24–25, 27–29, 51, 60, 68, 78, 100, 103–104, 121, 123, 125–
127, 130–131, 136, 138–139, 141, 143, 145–146, 148–149, 153, 155, 157–
160, 181, 183–184, 195–196, 213, 220, 222, 227, 230, 234, 244, 247, 250,
255, 257, 265, 274, 281–282, 288, 295–296, 299–302, 309, 333, 337, 345–
348, 350–351, 356, 363, 366, 370, 376, 379, 386, 390, 395, 398, 409, 413,
418–419, 425, 441–443, 445–448, 452, 470, 479, 485–490, 497, 500, 503,
509, 519, 535, 546, 548, 553–555, 557, 559–560, 562, 576–577, 585, 599,
606–607, 618–619, 625, 632–633, 636, 641, 647, 649–651, 667, 674–675,
693–694, 701, 705, 723, 759, 777, 787, 793–795, 797–799, 807, 813, 830–
833, 836, 838–839, 841, 844–849, 851–859, 861–866, 869, 872, 874, 877,
879, 912, 920, 925, 929–930, 938, 945, 948, 951, 956, 959, 966, 980, 985,
988–989, 996, 1011, 1014–1017, 1051–1054, 1056, 1058, 1094, 1097,
1100, 1117, 1130, 1132–1140, 1153, 1161, 1168, 1173–1175, 1183, 1192–
1193, 1202, 1210, 1222, 1252–1253, 1257, 1264, 1266, 1268, 1309, 1317,
1354, 1390, 1417

Békéssámson (Békés megye) 685, 752–753, 1019

Békésszentandrás (Békés megye) 1019

Bélmegyer (Békés megye) 1019, 1189

Bihar megye 815, 1253, 1300, 1343

Biharugra (Békés megye) 14, 265, 1019

Bruck (Ausztria) 923

Bucsa (Békés megye) 1019

Budapest 16, 18, 24, 130, 136, 138, 148, 187, 201, 211–212, 256, 293–294, 296,
338, 343, 357, 364–365, 375, 377, 390, 397, 404, 407, 414, 420, 444, 466,
471, 473, 476, 517, 547, 549, 551, 557–558, 567, 573–574, 580, 613–616,
644, 648, 654, 656, 665–666, 676, 696–697, 708–709, 764–765, 775, 789,
800–801, 808, 815, 837, 880–882, 888, 890–901, 905, 907, 926, 934–935,
937, 955, 973, 981, 986, 993, 1012, 1059–1061, 1063–1064, 1070–1079,
1081–1087, 1093, 1096, 1102, 1105, 1107, 1127–1129, 1166, 1177, 1180,
1182, 1187, 1217, 1219, 1224–1225, 1230, 1236, 1245, 1247–1249, 1258,
1264, 1266, 1270, 1272, 1362, 1381

Bukarest (Románia) 762

Bulgária 523

Cegléd (Pest megye) 426

Chişinău *lásd* Kisinyov

Csabacsüd (Békés megye) 782, 1020

Csanádapáca (Békés megye) 1020

- Csanád megye 102, 1257
Csárdaszállás (Békés megye) 1020
Csehszlovákia 1204, 1208, 1231
Csongrád megye 569, 815
Csorvás (Békés megye) 34, 71, 355, 511, 627, 629, 1020, 1080, 1157, 1254, 1320
Dabas (Pest megye) 378
Debrecen (Hajdú-Bihar megye) 391, 544, 783–785, 1190, 1251–1252, 1280
Dél-Alföld 545, 794–795, 797–798, 989, 993–994, 1359
Dél-Dunántúl 927
Derecske (Hajdú-Bihar megye) 893
Dévaványa (Békés megye) 17, 43, 74, 88, 114, 223, 242–243, 586–588, 635, 664, 715, 786, 919, 1021
Doboz (Békés megye) 6, 265, 285, 317, 323, 329, 530, 822, 931, 1001, 1021, 1062, 1234
Dolný Kubín *lásd* Alsókubin
Dombegyháza (Békés megye) 161, 307, 313, 1021
Dombíratos (Békés megye) 1021
Ecsegfalva (Békés megye) 1022
Elek (Békés megye) 25, 166–167, 384, 416, 502, 790, 1022, 1286, 1292, 1322
Endrőd (Békés megye) 1, 25, 129, 226, 311, 339, 405, 550, 670, 946, 963, 977, 1007, 1022, 1041, 1085, 1120
Eperjes (Szlovákia) 823, 1206
Erdély 762–763
Finnország 1108, 1209
Füzesgyarmat (Békés megye) 24, 373, 537, 663, 677, 716–717, 958, 962, 976, 1023, 1112, 1124, 1232, 1240
Gádoros (Békés megye) 69, 268, 829, 1024
Galícia (1918-ig, Ausztria) 804
Garda tó (Románia) 804
Gerendás (Békés megye) 330, 1024
Gerla (Békés megye) 556, 1024
Geszt (Békés megye) 265, 1024, 1152
Gönc (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 983
Gyoma (Békés megye) 4, 24, 112, 265, 596, 631, 681, 695, 768–769, 786, 1042, 1059
Gyomaendrőd (Békés megye) 788, 818, 977, 1091, 1120
Gyomai járás (Békés megye) 89
Gyopáros (Békés megye) 170
Gyula (Békés megye) 25, 27, 29, 35, 38, 106, 116, 128, 137, 147, 152, 157, 169, 176, 195–197, 214, 249, 265, 270, 280, 337, 362, 371, 379, 395, 406, 422, 460, 462, 481, 496, 503, 529, 535, 539, 601, 620, 626, 634, 684, 686,

- 706–707, 712, 720, 723, 800, 814, 835, 840, 843, 884, 923, 944–945, 959, 979, 990, 1043, 1095, 1110, 1158, 1172, 1178, 1255, 1273–1274, 1306, 1311, 1327, 1335, 1357
- Gyulai járás (Békés megye) 944
- Gyulavári (Békés megye) 25, 385, 707, 1024, 1043
- Hajdú-Bihar megye 1257, 1300
- Hajdúhadház (Hajdú-Bihar megye) 261
- Hódmezővásárhely (Csongrád megye) 24, 55
- Hodosbodrog (Románia, Arad megye) 1377
- Jamina (Békéscsaba városrésze) 135
- Kamut (Békés megye) 1025
- Kardos (Békés megye) 1025
- Kardoskút (Békés megye) 721–722, 1119, 1025
- Kaszaper (Békés megye) 45, 304, 312, 1025
- Kecskemét (Bács-Kiskun megye) 119
- Kertészsziget (Békés megye) 24, 1025
- Kétegyháza (Békés megye) 166–167, 265, 416, 612, 790, 1000, 1025, 1177, 1194, 1296, 1332, 1339, 1342
- Kétsoprony (Békés megye) 590–591, 1025
- Kevermes (Békés megye) 40–41, 44, 61, 283, 314, 385, 508, 593, 1025
- Kisdombegyháza (Békés megye) 1025
- Kisinyov (Chişinău, Moldova) 307
- Komádi (Hajdú-Bihar megye) 24
- Komárom (Komárom-Esztergom megye) 648
- Kondoros (Békés megye) 59, 108, 453, 772, 1025, 1350
- Körösladány (Békés megye) 24, 36–37, 75, 83, 110, 265, 318, 325–326, 495, 1025
- Körösnagyharsány (Békés megye) 27, 67, 182, 188, 198–199, 821, 1025
- Köröstarcsa (Békés megye) 150–151, 427–440, 552, 1025
- Körösújfalú ((Békés megye) 1025
- Kötegyán (Békés megye) 819–820, 1004, 1025
- Kunágota (Békés megye) 534, 1025
- Levoča *lásd* Lőcse
- Lőkösháza (Békés megye) 1026
- Liptó megye (Szlovákia) 1271
- Liptovský Trnovec *lásd* Tarnóc
- Lőcse (Levoča, Szlovákia) 1206
- Luxemburg 1205
- Magyarbánhegyes (Békés megye) 24, 1027
- Magyarcsanak (Békés megye) 805, 1294
- Magyardombegyház (Békés megye) 1027

- Magyarország 16, 68, 130, 187, 343, 357, 364–365, 375, 424, 547, 557, 573, 608, 613, 655–656, 766, 785, 808, 834, 865, 882, 890, 895, 900–903, 908–910, 928, 959, 986, 1005, 1061, 1070, 1117, 1128, 1180, 1208, 1231, 1251, 1258, 1314, 1362
- Makó (Csongrád megye) 99, 1110
- Medgyesbodzás (Békés megye) 455, 1027
- Medgyesegyháza (Békés megye) 320, 332, 592, 860, 1027, 1250
- Méhkerék (Békés megye) 328, 679, 1027, 1179, 1299–1300, 1302, 1304–1307, 1323, 1340, 1364
- Mezőberény (Békés megye) 28, 162, 210, 261, 353, 417, 653, 657, 687, 713, 779, 1027, 1044, 1059, 1069, 1090, 1096, 1126, 1215
- Mezőgyán (Békés megye) 1027, 1089
- Mezőhegyes (Békés megye) 265, 315, 541, 871, 1027, 1046, 1285, 1330
- Mezőkovácsháza (Békés megye) 305, 332, 493, 1009, 1027, 1045, 1109
- Mezőkovácsházi járás (Békés megye) 316, 942
- Mezőmgyer (Békés megye) 1235
- Miskolc (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 978, 982–984, 1280, 1404
- Murony (Békés megye) 1027
- Nagybánhegyes (Békés megye) 1028
- Nagyér *lásd* Nagymajlát
- Nagykamarás (Békés megye) 306, 322, 1028
- Nagykopáncs (Tótkomlós része, Békés megye) 722
- Nagyléta (Hajdú-Bihar megye) 1315
- Nagymajlát, Nagyér (Csongrád megye) 65, 267
- Nagyszalonta (Salonta, Románia) 804, 1361
- Nagyszénás (Békés megye) 79, 399, 1028, 1239
- Nagyvárad (Oradea, Románia) 922
- Nógrád megye 400, 536
- Nyíradony (Hajdú-Bihar megye) 1319, 1326
- Okány (Békés megye) 778, 828, 961, 1029, 1088, 1121, 1238
- Ókígyós *lásd* Szabadkígyós
- Oradea *lásd* Nagyvárad
- Orosháza (Békés megye) 2, 24, 30–32, 53–54, 56, 62, 113, 115, 119, 123, 141, 154, 164, 170, 178, 180, 202, 240, 267, 275, 319, 340–341, 367, 380–381, 394, 396, 408–412, 454, 472, 478, 494, 503, 514, 518, 624, 654, 678, 685, 748–750, 754–755, 771, 776, 826–827, 945, 971, 1029, 1047, 1159, 1242–1243, 1316
- Orosházi járás (Békés megye) 623, 941
- Oroszország *lásd* Szovjetunió
- Öcsöd (Jász-Nagykun-Szolnok megye) 769
- Örménykút (Békés megye) 1030

- Palermo (Olaszország) 75
Párizs (Franciaország) 689, 876, 999, 1259, 1341, 1363
Pecica *lásd* Pécska
Pécs (Baranya megye) 1176
Pécska (Pecica, Arad megye, Románia) 31
Penza (Szovjetunió, ma Oroszország) 359–361, 363
Pitvaros (Csongrád megye) 1244, 1276
Póstelek, [Gyula] (Békés megye) 655
Pusztaföldvár (Békés megye) 1003, 1031
Puszttaotlaka (Békés megye) 1031, 1288
Románia 1329
Salgótarján (Nógrád megye) 400, 406
Salonta *lásd* Nagyszalonta
Sarkad (Békés megye) 24–25, 42, 92, 118, 510, 875, 972, 974, 1032, 1048, 1170
Sarkadkeresztúr (Békés megye) 286, 1032, 1318
Sárospatak (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 984
Sárrét (Békés megye és Hajdú-Bihar megye) 144, 392, 587, 758, 1103
Szabadkígyós / Ókígyós (Békés megye) 66, 237, 501, 825, 952, 1033, 1234, 1268
Szabolcs-Szatmár megye 1343, 1378
Szanazug (Doboz része, Békés megye) 680
Szarvas (Békés megye) 24–25, 72, 109, 122, 171–172, 265, 297, 321, 421, 482,
503, 540, 542, 561, 563–567, 598, 638–639, 644, 661, 671, 840, 940, 945,
1013, 1033, 1049, 1057, 1101, 1154, 1226
Szarvasi járás (Békés megye) 940
Szeged (Csongrád megye) 25, 85, 131, 140, 545, 569, 767, 884, 1008, 1223,
1246
Szeghalom (Békés megye) 28, 144, 156, 163, 177, 209, 224–225, 241, 265, 324,
538, 621, 669, 817, 939, 958, 964, 1033, 1050, 1057, 1103, 1111
Szeghalmi járás (Békés megye) 324, 392, 939
Szentendre (Pest megye) 1308, 1360, 1379–1380, 1412
Szentés (Csongrád megye) 1117
Szerencs (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) 374
Szlovákia 1271
Szovjetunió 189, 191–193, 343, 359–361, 363, 386–387, 785, 1232
Tápé (Csongrád megye) 85
Tarhos (Békés megye) 173, 637
Tarnóc (Liptovský Trnovec, Szlovákia) 259
Telekgerendás (Békés megye) 63, 1034
Tótkomlós (Békés megye) 5, 10, 24, 28, 64, 175, 336, 659–661, 842, 913, 965,
1034, 1113–1115, 1122–1123, 1241, 1394
Tőketerebes (Trebíšov, Szlovákia) 1333, 1408

Trebišov *lásd* Töketerebes
Újkígyós (Békés megye) 25, 29, 451, 1035
Vásárhelyi puszta (Kardoskút része, Békés megye) 751
Végegyháza (Békés megye) 13, 1036
Vekerd (Hajdú-Bihar megye) 1181, 1293, 1318, 1325
Verőce (Pest megye) 163
Veszprém (Veszprém megye) 235
Vésztő (Békés megye) 28, 70, 91, 107, 265, 287, 310, 334, 344, 352, 464, 662–663, 758, 824, 850, 1036, 1384
Viharsarok (Békés megye) 2, 27, 115, 262–263, 609, 666, 936, 1099, 1275
Vizesfás (Tarhos része, Békés megye) 11
Zamárdi (Somogy megye) 33
Zólyom megye (Szlovákia) 1271
Zsadány (Békés megye) 21, 23, 39, 47–48, 50, 76, 90, 93–98, 780, 1037
Zsáka (Hajdú-Bihar megye) 1325

Indicators of the historical data store of Békéscsaba Munkácsy Museum (1954–2006)

– Rozália Sinkó –

Resume

The themes of the Historical Archives of Munkácsy Mihály Museum cover the whole of the institutions's operation. The themes strikingly express the professional commitment of the dominant historian museologists (eg., István Vass, Imre Czeglédi, Ferenc Szabó, József Borsi, Mrs. Elena Csobai, János Kocsor).

In the period from 1952 to 1989, the writings on the workers' movement bear witness of the "official" view of history of the time. The foundation stone of the Historical Archives is made up by essays of volunteer local history collectors who were local patriots committed to the knowledde on local history. From the 1960s, the operational framework of an ever spreading local history movement was provided, by way of local history projects, by Patriots' Popular Front. Established in the bigger settlements, the local history study groups recorded the historical events of their local environment and they nurtured the memory of prominent local personalities. Memoirs and autobiographies were given more and more space and curators' tape recorded document collections proliferated.

Worldwide, the archives of museums have obtained more and more publicity, the collections so far hidden in stores have become more widely known.

The documentation of the Historical Archives documentation has been explored with the help of the following indicators: chronology, indicators of name and object and geographical name.

Some guidelines to the use of the indicators:

- The indicators convey inventory ledger entries, inventory registration numbers and descriptions of authors and titles.
- The first member of the inventory registration number contains the ever-increasing serial number of the items registered in the inventory ledger. The second four-digit unit of the inventory registration number, separated by a hyphen, indicates the time of acquisition by the museum, and the year of the inventory: e.g., 1-1954. The *cronological indicator* communicates, in the cronological order of the inventory registration numbers, the items of the collection. The full texts of these have been published in the original letter type.
- In the *indicator of names*, the authors are listed in alphabetical order. The indicator of names also contains persons' names and institutions' names referred to in the title.
- In the *indicator of object*, studies may affect several areas, therefore, a study indicator number may show up in different subject groups.
 - In the *indicators of geographical names*, as to the settlements outside the county, their counties have also been shown, and, in the case of place-names abroad, the country is indicated. The Munkácsy Mihály Museum has had a national ethnic and Romanian and Slovakian sphere of collection since 1978. The indicators of geographical names outside the border express the important and gradually expanding system of international relations of our institution.

Sinkó Rozália

E-mail: sinkoroz@freemail.hu

RÖVIDÍTÉSEK – LIST OF ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

Acta GGM Debrecina	= Acta Geology Geomorphology (Debrecen)
Acta Siculica	= A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve (Sepsiszentgyörgy)
ÁÉV	= Állami Építőipari Vállalat
AGROBER	= Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező és Beruházási Vállalat (Békéscsaba)
Agro M	= 1995-ben alakult mezőgazdasági cég (Orosháza)
AJMKm	= Az Arany János Múzeum Kismonográfiái (Nagykőrös)
ArchÉrt	= Archaeologiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	= Archaeologia Hungarica (Budapest)
BM	= Békés Megye(i) (Békéscsaba)
BME	= Budapesti Műszaki Egyetem (Budapest)
Bm. K.	= A Békés Megyei Levéltár, kataszteri térképek (Gyula)
BML	= Békés Megyei Levéltár (Gyula)
BMMI	= Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága (Békéscsaba)
BMMK	= A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
BM Tanács	= Békés Megyei Tanács (Békéscsaba)
CB	= Chronica Bekesiensis (Békéscsaba)
DE	= Debreceni Egyetem (Debrecen)
DISZ	= Dolgozó Ifjúság Szövetsége
DMR	= Duna–Majna–Rajna
EFM	= Erkel Ferenc Múzeum (Gyula)
ELTE	= Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)
ÉTK	= Építésügyi Tájékoztatási Központ (Budapest)
FIDESZ	= Fiatal Demokraták Szövetsége
FkBML	= Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból (Gyula)
FUEV	= Fernmeldeanlagen-UEberwachungsVerordnung – Európai Népcsoportok Föderatív Uniója
Ház és Ember	= A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve (Szentendre)
HBML	= Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (Debrecen)
HBML Bihar vm. kgy. jkv.	= Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Bihar vármegye közgyűlésének jegyzőkönyve (Debrecen)
HK	= Hadtörténelmi Közlemények (Budapest)
HNF	= Hazafias Népfrent
JAMÉ	= A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)

Rövidítések – List of Abbreviations – Abkürzungen

JATE	= József Attila Tudományegyetem (Szeged)
JK	= Jászsági Könyvtár (Jászberény–Kiskunfélegyháza)
JMM	= Jantyik Mátyás Múzeum (Békés)
Károlyi cs. lt.	= Károlyi család nemzeti levéltára (Budapest)
KIOSZ	= Kisiparosok Országos Szövetsége
KISZ	= Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség
KKDSz	= Közszolgálati Szakszervezetek Szövetsége
KLTE	= Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)
KSH	= Központi Statisztikai Hivatal (Budapest)
MADISZ	= Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MÁFI Évkönyv	= Magyar Állami Földtani Intézet (Budapest)
MALÉV	= Magyar Légiközlekedési Vállalat (Budapest)
MDF	= Magyar Demokrata Fórum
MDP	= Magyar Dolgozók Pártja
ME Közleményei	= A Miskolci Egyetem Közleménye, Bányászat (Miskolc)
MFME	= Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged)
MGTSz / MGTSZ / Mgtsz (helyesen intézménynevekben: Mgtsz)	= mezőgazdasági termelőszövetkezet
MKCsM	= Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében (Szeged)
MKP	= Magyar Kommunista Párt
MMM	= Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba)
MMM RégAd	= Munkácsy Mihály Múzeum Régészeti Adattára (Békéscsaba)
MNM	= Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest)
MOL	= Magyar Országos Levéltár (Budapest)
MRDSZ	= Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége
MRT	= Magyarország Régészeti Topográfiaja (Budapest)
MSZDSZ / MSzDSz	= Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége
MSZMP	= Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZMP KB	= Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
MTA	= Magyar Tudományos Akadémia (Budapest)
MTI	= Magyar Távirati Iroda (Budapest)
NOSZF	= Nagy Októberi Szocialista Forradalom
OIB	= Országos Ifjúsági Bizottság
OL <i>lásd</i> MOL	
OSZK	= Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)
PHARE	= Poland-Hungary: Assistance for Restructuring the Economy
PHARE CBC	= Poland-Hungary: Assistance for Restructuring the Economy Cross-border Cooperation
Rhédey cs. lt.	= Rhédey család levéltára (Budapest)

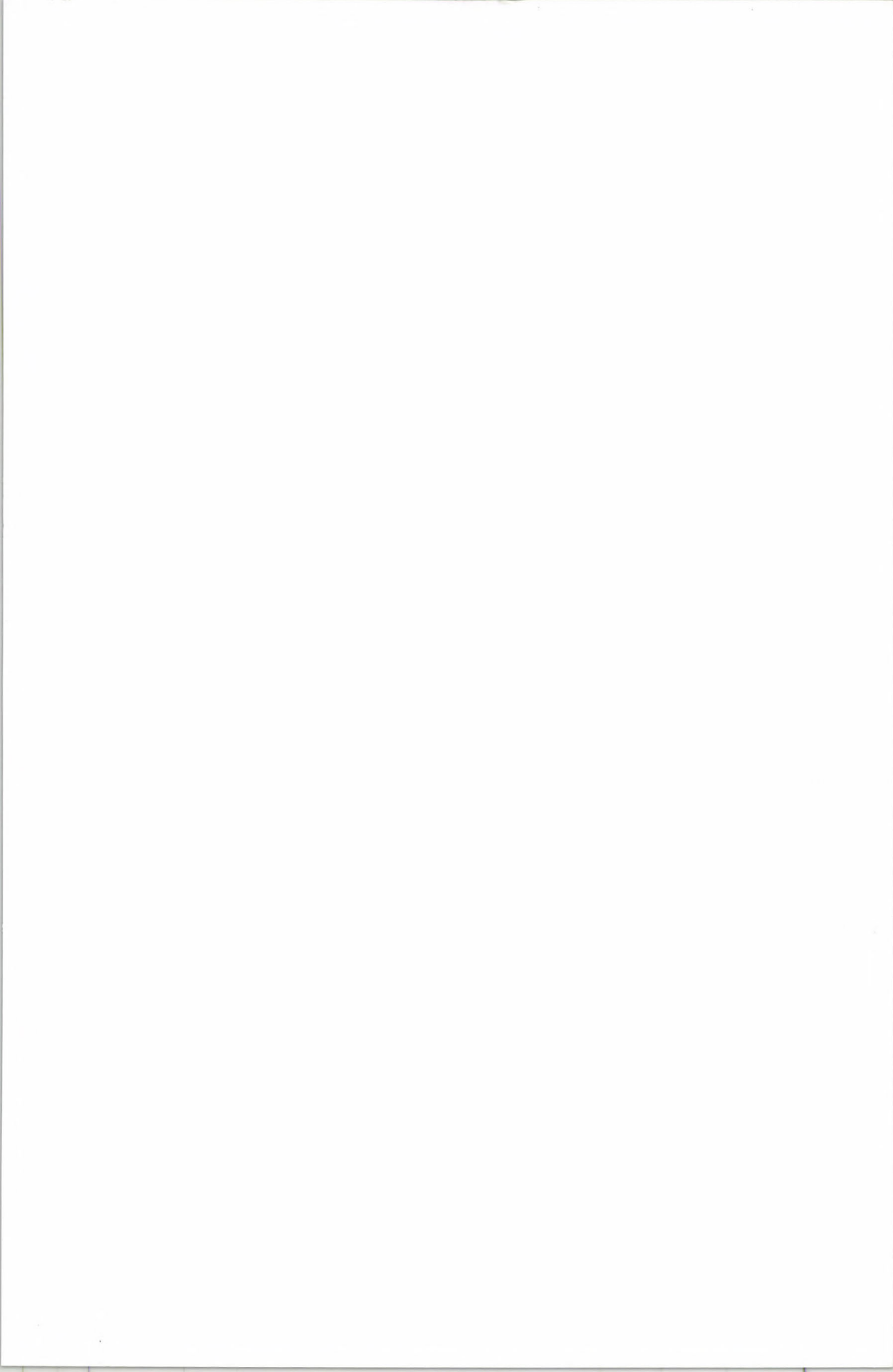
Rövidítések – List of Abbreviations – Abkürzungen

RKM	= Régészeti Kutatások Magyarországon (Budapest)
ROP	= Regionális Operatív Program
RPU	= Republica Populara Ungara – Magyar Népköztársaság
SlovArch	= Slovenská Archeológia (Bratislava)
StudCom	= Studia Comitatus (Szentendre)
SZDP	= Szociáldemokrata Párt
SZKJM	= Szántó Kovács János Múzeum (Orosháza)
SzMMÉ	= A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
Tisicum	= A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei (Szolnok)
TIT	= Tudományos Ismeretterjesztő Társaság
VB	= Végrehajtó Bizottság
VIT	= Világifjúsági Találkozó

Bp.	= Budapest
°C	= Celsius-fok
Ca	= kalcium
CaO	= kalciumoxid
CaCO ₃	= kalciumkarbonát
cat.	= catalogue
cm	= centiméter
CO ₂	= széndioxid
db	= darab
é. n.	= év nélkül
et al.	= és mások
f.	= forma
fig.	= figure
f.p.	= first edition published (első kiadás megjelenése)
ha	= hektár
H. n.	= hely nélkül
Ht.	= Helytörténeti gyűjtemény
id.	= idősebb
ifj.	= ifjabb
ill.	= illetve
jun.	= junior
kb.	= körülbelül
kat.	= katalógus
kat. h.	= katasztrális hold
kg	= kilogramm

Rövidítések – List of Abbreviations – Abkürzungen

km	= kilométer
köt.	= kötet
leg	= gyűjtő(k)
ltsz.	= leltári szám
m	= méter
max.	= maximum
Mg	= magnézium
mm	= milliméter
mp.	= manu propria (saját kezével)
µm	= mikronméter
ny.	= nyomokban
özv.	= özvegy
pl.	= például
R	= Románia
Rt.	= részvénytársaság
Si	= szilícium
sz.	= század
T	= hőmérséklet
t.	= tábla
Tsz / tsz	= termelősövetkezet
tszf.	= tengerszint feletti magasság
Tv / (helyesen: TV)	= tévé, televízió
ún.	= úgynevezett
uo.	= ugyanott
vm.	= vármegye
vö.	= vesd össze!

Munkácsy

Munkácsy

Munkácsy

Munkácsy

Munkácsy

www.munkacsy.hu

Munkácsy

